FERICITUL AUGUSTIN
CONFESSIONES
— MĂRTURISIRI —

COLECȚIA

«PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI»

APARE
DIN INIȚIATIVA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

64

FERICITUL AUGUSTIN

SCRIERI ALESE

PARTEA ÎNTÎIA

CONFESSIONES
– MĂRTURISIRI –

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
IUSTIN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TRADUCERE ŞI INDICI DE
PROF. Dr. DOCENT NICOLAE BARBU

INTRODUCERE ŞI NOTE DE
PREOT PROF. Dr. IOAN RĂMUREANU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI – 1985

INTRODUCERE

Unul dintre cei mai mari, fecunzi și prestigioși scriitori latini din secolele IV și V d.Hr. este, fără îndoială, Fericitul Augustin. El este teolog erudit, filosof, moralist și polemist contra schismaticilor donatiști din provincia romană Africa și contra ereticilor din timpul său, manihei, pelagieni și semipelagieni. După 426 el a combătut, de asemenea, și erezia arienilor, adusă în Africa de goții arieni din armata imperială aflați în serviciul Imperiului roman de Răsărit, unde arianismul a provocat mari tulburări în secolul al IV-lea.

Gîndirea teologică a Fericitului Augustin a influențat pe scriitorii bisericești latini de după el, teologia medievală romano-catolică, într-o mare măsură teologia Reformei Protestante din secolul al XVI-lea, și influențează pînă azi îndeosebi teologia Bisericii Romano-Catolice.

El este și rămîne corifeul gîndirii teologice a Bisericii de Apus în epoca de aur a Bisericii creștine, cînd nu se făcea deosebire între Biserica Răsăritului și Biserica Apusului, între Constantinopol și Roma, căci amîndouă formau o singură Biserică Universală a Domnului Hristos.

În secolul al IV-lea, creștinismul a triumfat definitiv asupra vechilor religii păgîne. Fericitul Augustin este contemporanul marilor teologi și gînditori din Răsărit: Sfîntul Vasile cel Mare († 379), Sfîntul Ciril al Ierusalimului († 386), Sfîntul Grigorie de Nazianz († 389/390), Sfîntul Grigorie de Nyssa († 394), Sfîntul Ioan Hrisostom († 407).

În istoria creștinismului și a gîndirii umane, Fericitul Augustin se impune datorită operei sale, importantă nu numai prin cantitatea și calitatea ei, dar mai ales prin profunzimea gîndirii sale teologice și filosofice, care influențează pînă azi gîndirea filosofică religioasă asupra destinului omului și al întregii omeniri. Problemele esențiale care l-au preocupat au fost: existența și structura ființei lui Dumnezeu, problema binelui și răului, harul divin și importanța lui în opera de mîntuire a omului. El este și rămîne cel dintîi scriitor creștin care a pus bazele unei filozofii a istoriei *din punct de vedere creștin, reușind să încadreze, într-o privire unitară grandioasă, destinele întregului neam omenesc de la origini pînă la termenul său final.*

Aurelius Augustinus s-a născut la 13 noiembrie 354 în orășelul Tagaste din provincia romană Numidia, în Africa de Nord, astăzi Suk-

Ahras, în Algeria, şi a murit la 28 august 430 în oraşul său episcopal Hippo-Regius, astăzi Anaba, asediat atunci de vandalii lui Genseric, populaţie de origine germană, plecată din Silezia în Spania, iar de aci în provincia romană Africa de Nord, în căutarea unor noi aşezări.

Tatăl său, Patricius, era păgîn şi s-a botezat în 371, cînd Fericitul Augustin era tînăr, cu puţin înainte de moarte. În Tagaste, avea o mică proprietate şi exercita funcţiunea de curial, adică era membru în curia oraşului.

Mama sa, Monica, era o creştină plină de pietate şi devotament şi s-a străduit mult pentru convertirea soţului şi a fiului ei Augustin. El a mai avut un frate, numit Navigius, şi o soră al cărei nume nu-l cunoaştem.

Fericitul Augustin şi-a făcut o cultură aleasă. A studiat mai întîi gramatica, între anii 365—369, în oraşul său natal Tagaste, apoi literatura şi retorica la Madaura, oraş vecin cu Tagaste, patria scriitorului roman Apuleius (125—170 d.Hr.), la dorinţa tatălui său, care dorea să-l vadă retor.

La Madaura, pe lîngă literatura latină, a început să înveţe limba greacă, a cărei cunoaştere şi-a îmbogăţit-o apoi prin lectură[1].

Datorită ajutorului generos al unui prieten al familiei, numit Romanianus, Fericitul Augustin a făcut între anii 370—374 studii superioare la Cartagina, metropola Africii romane.

Cultura lui a fost la început literară, apoi istorică şi filosofică, studiind îndeosebi pe Cicero († 43 î.Hr.), Vergiliu († 19 î.Hr.) şi pe istoricii Tacit († 120 d.Hr.) şi Suetoniu († 160 d.Hr.).

La Cartagina, pe lîngă studii, tînăr de 17 ani, se dedă unor distracţii, plăceri şi neorînduieli morale pe care le va regreta şi deplînge cu sinceritate în lucrarea sa Confessiones — Mărturisiri. *Cartagina, pe lîngă oraşul culturii, era şi oraşul distracţiilor şi al plăcerilor, iar Augustin se pierdu, ca şi alţi tineri, în viaţa tumultoasă a oraşului.* «Nondum amabam, *mărturiseşte el,* et amare amambam... Quaerebam quid amarem, amans amare... Amare et amari dulce mihi erat, magis, si et amantis corpore fruerer...» = «Nu iubeam, dar îmi plăcea să iubesc. Căutam ce să iubesc, plăcîndu-mi să iubesc... A iubi şi a fi iubit îmi era mai ales plăcut, dacă mă bucuram şi de trupul fiinţei iubite...»[2].

1. Fer. Augustin, *Confessiones*, I, 13, 20, şi 14, 23; II, 3, 5, ed. Pierre de Labriolle, Texte établie et traduit (Coll. des Universités de France), livres I—VIII, t. I, 2-éd., Paris, 1933, p. 17 şi 19—20, p. 32. În continuare vom cita această ediţie; S. Salaville, *La connaissance du grec chez Saint Augustin*, în «Echos d'Orient» 25 Année (Paris, 1922), nos. 127—128, p. 387—393.

2. Fer. Augustin, *Confessiones*, III, 1, 1, p. 46; G. Charles-Picard, *La Cartage de Saint Augustin*, Paris, 1965.

Cuprins de pasiunea tinereții, din ziua în care a început să iubească și a fost iubit, au început bănuielile pline de gelozie, certurile, toate aprinderile, răbufnirile și mizeriile legăturilor senzuale. La vîrsta de 17 ani el s-a îndrăgostit de o tînără, căreia, contrar unor tineri din timpul său, i-a păstrat fidelitate 14 ani, între 371—385. De la această tînără a avut, în 372, un fiu, la vîrsta de 18 ani, căruia i-au pus numele de Adeodatus = *«Cel dăruit de Dumnezeu», care a murit la 18 ani, în 390*[3].

Fidelitatea acestei dragoste este mișcătoare, iar ruptura ei a fost impusă de rațiuni sociale. După legile romane, Augustin nu putea oficializa o astfel de legătură.

În afară de emoțiile inimii și de atracțiile plăcerilor, l-au atras pe Augustin și distracțiile teatrale, care au produs în sufletul său un ecou profund, pînă la vărsarea lacrimilor[4].

La 19 ani, în 373, Augustin descoperi importanța și valoarea filosofiei, citind dialogul Hortensius *al lui Cicero. În acest dialog, din care nu ne-au rămas decît fragmente, Cicero răspunde criticilor îndreptate de Hortensius contra filosofiei, făcînd un magnific elogiu acestei activități a rațiunii umane, capabilă să orienteze omul, mai mult decît oricare alta, spre adevărata bucurie și fericire, care nu constă în satisfacerea unor plăceri dezamăgitoare și trecătoare, ci în bucuriile vieții spiritului. Această lectură l-a trezit pe Augustin și i-a deschis gustul spre* σοφία = *«înțelepciune», ajungînd la o reînnoire a gîndirii și sensibilității sale.* «Illo vero liber mutavit affectum meum» — *«Într-adevăr, acea carte a schimbat simțirea mea»*[5]. *În sufletul său de tînăr, frămîntat și plin de ardoare, a început să răsune chemarea infinitului, iar această chemare l-a îndreptat pe urmele cunoașterii lui Dumnezeu.*

Pînă acum nu citise Sfînta Scriptură. Colegii lui susțineau că Biblia este o carte «barbară», plină de mituri, adesea irațională, incomprehensibilă pentru spiritul uman care vrea să ajungă la înțelepciune, deci inferioară și de necomparat cu marile opere ale culturii greco-romane. Dobîndirea unei oarecare culturi filosofice mări acest sentiment și la Fericitul Augustin.

A început totuși să citească Sfînta Scriptură, dar, în 373, a fost atras de erezia maniheilor[6], *cu care a rămas în legătură peste zece ani, pînă în 384, cînd a început să audieze la Milano predicile Sfîntului Ambrozie († 397).*

---

3. *Ibidem*, IV, 2, 2, p. 67; VI, 15, 25, p. 141; VIII, 1, 2, p. 176; IX, 6, 14, p. 220.
4. *Ibidem*, III, 2, 2—3, p. 46—67.
5. *Ibidem*, III, 4, 7, p. 49. Maurice Testard, *Saint Augustin et Cicéron. I. Cicéron dans la formation et l'oeuvre de Saint Augustin. II. Répertoire des textes*, 2 vol., Paris, 1958, IV—392; X—144 p.
6. *Ibidem*, III, 6, 10, p. 51.

Această sectă promitea aderenților ei «adevărul», iar Fericitul Augustin, în ardoarea spiritului în care se găsea atunci, a crezut că la manihei va putea găsi adevărul, astfel încît a rămas în această sectă nouă ani, între 373—382, de la vîrsta de 19 ani pînă la 28 de ani, cu titlul de simplu auditor.

Ce l-a făcut pe Fericitul Augustin să rămînă nouă ani la manihei?

Mai întîi, aceștia pretindeau că ei nu impun nici un adevăr înainte de a fi evident pentru cei ce-l acceptă[7].

Apoi, criticile aduse de manihei Vechiului și Noului Testament referitoare la unele evenimente istorisite și la unele expresii folosite, au impresionat pe Augustin și-l puneau atunci în nedumerire.

Fericitul Augustin a fost atras îndeosebi de metafizica maniheilor. El avea în tinerețe o oarecare greutate de a concepe pe Dumnezeu ca pe o ființă pur spirituală. Ca și alți contemporani păgîni, el credea că Dumnezeu, Care există, trebuie să aibă totuși un corp, chiar foarte fin și spiritualizat, iar maniheii susțineau că totul în univers este materie, mai mult sau mai puțin subtilizată. Însuși răul *are o substanță materială*[8].

Doctrina maniheilor asupra celor două principii, principiul binelui *și* principiul răului, *amîndouă coeterne, împrumutată din dualismul persan, principii care pun, după ei, pecetea lor pe fiecare creatură, explica într-o anumită măsură pentru unii păgîni problema originii răului în lume, încît ușura pe Fericitul Augustin de greutatea propriilor sale greșeli în fața conștiinței sale. Dacă răul are o substanță materială, atunci responsabilitatea omului față de păcatele sale e mică, sau chiar nulă*[9].

În fine, numele și persoana lui Iisus Hristos, de care și maniheii se foloseau cu abilitate și le amestecau în concepțiile lor metafizice, foarte bizare, îl linișteau oarecum pe Fericitul Augustin, fără ca să-i dea un răspuns satisfăcător definitiv la toate frămîntările, gîndurile și îndoielile sale.

---

7. *Ibidem*, III, 7, 12—14, p. 54—56.
8. *Ibidem*, III, 7, 12, p. 54—55.
9. *Ibidem*, III, 6, 10—11; 7, 12—14, p. 51—56; IV, 1, 1, p. 66—67; V, 10, 18—20 și 11, 21, p. 107—111. François Decret, *Aspects du manichéisme dans l'Afrique romaine. La controverse de Fortunatus, Faustus et Felix avec Saint Augustin*, Paris, 1970; Escher di Stefano, *Il manicheismo in Santo Agostino*, Padova, 1960; Berthold Altaner—Alfred Stuiber, *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 7-e Auflage, Freiburg im Breisgau, Basel, Wien, 1966, p. 427—428; 443—445; 8-e Auflage, Freiburg im Br., 1978; Agostino Trapè, la A. Di Berardino—J. Quasten, *Patrologia. Vol. III. Dal Concilio di Nicea (325) al Concilio di Calcedonia, (451). I Padri latini*, Torino, 1978, p. 360—362.

La vîrsta de 20 de ani, în 374, Fericitul Augustin a devenit profesor de gramatică în orașul său natal Tagaste[10].

În acest timp l-a atras astrologia, *dar a fost întors mai tîrziu la Milano, în 386, de la această pseudo-știință de proconsulul Vindicianus*[11].

A părăsit în 376 Tagaste pentru Cartagina, unde i s-a oferit un post de retorică, *pe care a predat-o în acest oraș opt ani, pînă în 383*[12].

La Cartagina, Augustin a început să frecventeze cercul maniheilor, dar aceștia l-au decepționat cu fanteziile lor referitoare la unele chestiuni de ordin științific. Pentru a-și lămuri totuși unele probleme, el s-a prezentat unui episcop maniheu, Faust de Mileve, care trecea drept cel mai învățat și priceput în toate printre manihei. La îndoielile și frămîntările sale, Faust, sofist abil, dar puțin instruit, i-a răspuns în cuvinte frumoase, mărturisind, însă, la sfîrșit, că nu cunoaște asemenea probleme. Acest fapt l-a făcut să se răcească de manihei[13].

În toamna anului 383 a plecat din Cartagina la Roma, unde a deschis o școală și a adunat în jurul lui un număr de studenți.

În acest timp Fericitul Augustin a căzut în scepticism, încît îndoielile filosofilor din școala numită Noua Academie, după care omul nu poate ajunge la cunoașterea și înțelegerea niciunui adevăr, i se păreau adevărate.

Ajutat de prefectul Romei, Symmachus, Fericitul Augustin obține postul de profesor de retorică *la Milano, atunci reședință imperială și capitala Imperiului roman de Apus, catedră plătită de oraș, unde a început să predea din 384.*

La Milano a fost primit cu multă bunătate de Sfîntul Ambrozie (†397), arhiepiscopul orașului, și el avu curiozitatea să asculte cuvîntările sale. Din acest moment a început să iubească pe Sfîntul Ambrozie — «eum amare coepi» — *mărturisește el*[14], *încît o rupse definitiv cu maniheii.*

---

10. *Ibidem,* IV, 4, 7, p. 70; Possidius, episcop de Calama, *Vita Sancti Augustini,* I—II, P.L. XXXII, col. 33—34. Vezi și ed. cu comentar a lui Weskorten, Princeton, 1919, și ed. M. Pellegrino, Alba, 1955; ed. A.R. Vega, *Opuscula Sancti Posidii episcopi Calamensis,* Escorial, 1934; Saint Augustin, *Les Confessions. Précédés de sa vie par S. Possidius...* traduction nouvelle par L. Moreau, Paris, 1930. Asupra textului latin, vezi Adolf von Harnack, Possidius, *Augustins Leben,* în «Abhandlungen Berl. Akademie», Bd. I, Berlin, 1930.

11. Fer. Augustin, *Confessiones,* IV, 3, 4—5, p. 68—70; VIII, 6—8, p. 152—154.

12. *Ibidem,* IV, 7, 12, p. 74—75; *Condra Academicos,* II, 23, P.L., XXXII, 920, și ed. Pius Knöll, în «Corp. Scrip. Eccl. Lat.», LXIII, Vindobonae-Lipsiae, 1922, p. 25; vezi și ed. W. M. Green, Utrecht, 1956; B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie,* p. 423.

13. Fer. Augustin, *Confessiones,* V, 3—6 și 4, 7, p. 94—97; *Contra Faustum Manichaeum,* în 33 de cărți, P.L. XLII, 207—518 și ed. Jos. Zycha în «Corp. Script. Eccl. Lat.», XXV, 1, Pragae, Vindobonae—Lipsiae, 1891, p. 251—717; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *De la mort de Théodose à l'élection de Grégoire le Grand (Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours,* publiée sous la direction de Aug. Fliche et V. Marin, t. 4), Paris, 1937, p. 59—69, cu bogată bibliografie referitoare la maniheism, la p. 59—60.

14. Fer. Augustin, *Confessiones,* V, 13, 23, ed. cit., p. 112.

Mama sa, Monica, l-a urmat la Milano și se gîndea să-l căsătorească oficial. El îndepărtă femeia cu care trăia, mama fiului său Adeodatus, care pleacă cu părere de rău în Africa, și ceru în căsătorie o tînără care nu împlinea vîrsta de căsătorie decît după doi ani, așa încît proiectata căsătorie, după dorința mamei sale, nu s-a putut realiza. Augustin avea acum 30 de ani. Cum mărturisește însuși cu o uimitoare sinceritate, «sclav al plăcerilor», el și-a găsit o altă femeie [15].

La Milano, din convorbirile cu Sfîntul Ambrozie și preotul Simplicianus, urmașul Sfîntului Ambrozie ca episcop al Milanului, după 397, descoperi valoarea deosebită a Sfintei Scripturi. Filosoful Manlius Theodorus, un mare intelectual păgîn, i-a pus în mînă cărțile celebrilor neo-platonici Plotin (†270 d.Hr.) și Porfiriu († 304 d.Hr.). Lectura Sfintei Scripturi și a Eneadelor lui Plotin l-a fermecat și a produs în sufletul său o mutație intelectuală și spirituală care l-a atras spre cunoașterea lui Dumnezeu, care-l va preocupa pînă la sfîrșitul vieții [16].

Momentul culminant al crizei a avut loc în iulie 386. Scena convertirii lui la creștinism s-a petrecut în liniștea grădinii casei în care locuia la Milano, pe cînd se afla retras la picioarele unui arbore, în prezența prietenului său Alypius. Aci auzi, dintr-o casă vecină, glasul unui copil, care-i spunea: «tolle, lege» = *«ia, citește»* [17]. *Deschizînd la întîmplare Sfînta Scriptură, Fericitul Augustin dădu peste textul din* Epistola către Romani, *XIII, 13—14, în care Sfîntul Apostol Pavel spune:* «Să umblăm cuviincioși ca ziua, nu în ospețe și bețîi, nu în desfrînări

---

15. Fer. Augustin, *Confessiones*, VI, 13—23; 15, 25, ed. cit., p. 139—140; 141; P. de Labriolle, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, t. II, 3-e éd. par G. Bardy, Paris, 1947, p. 596.

16. Fer. Augustin, *Contra Academicos*, III, 18, 40—41; P.L. XXXII, 955—956; și ed. Pius Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LXIII, Vindobonae-Lipsiae, 1922, p. 77—79; *Confessiones*, VII, 9, 13—15; ed. cit., p. 158—161; 21, 27, p. 170—172; *Epistola CXVIII*, 33, P.L., XXXIII, 448; *De Civitate Dei*, VIII, 7—8 și 12, ed. P. de Labriolle et Jac, Perret, *Saint* Augustin, *La cité de Dieu*. Texte latin et traduction française, t. II, Paris, 1960, p. 208—215 și 224—227.

Studii. A. W. Mathews, *The development of St. Augustine from Neoplatonism to Cristianity*, 386—391. A. D., Washington, 1980; Ch. Elsee, *Neo-Platonism in relation to Christianity*, Cambridge, Univ. Press; M. F. Sciacca, *Saint Augustin et le néoplatonisme. La possibilité d'une philosophie chrétienne*, Louvain, 1956; Ch. Boyer, *Christianisme et neóplatonisme dans la formation de Saint Augustin*, Rome, 1952; F. Guitton, *Le témps et l'éternité chez Plotin et Saint Augustin*, Paris, 1939. *Pentru Plotin și neoplatonism*, vezi: *Plotin. Ennéades*, Texte établi et traduit par E. Bréhier, 7 vol., Paris, 1924—1954; Plotin, *Die Enneaden*, übersetzt von H. Fr. Müller, Berlin, 1878; Diac. Prof. N. Balca, *Istoria filozofiei antice*, București, 1982, p. 313—333, cu bună bibliografie; Gr. Tăușan, *Filozofia lui Plotin*, ed. a 2-a, București, 1924.

17. Fer. Augustin, *Confessiones*, VIII, 12, 29, ed. cit., p. 200.

și fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă. Ci îmbrăcați-vă în Domnul Iisus Hristos, iar grija de trup să nu o faceți spre pofte»[18].

«Tot întunericul îndoielii s-a risipit», mărturisește acum Fericitul Augustin[19].

La scurt timp după aceasta, în toamna anului 386, el renunță la catedra de retor la Milano. Se retrase la proprietatea prietenului său, gramaticianul Verecundus, la Cassiciacum, *azi Cossago nella Brianza, la 35 de km depărtare de Milano, spre a se pregăti, sub îndrumarea Sfîntului Ambrozie, pentru primirea botezului.*

Se afla cu sine în această retragere mama sa, Monica, fratele său, Navigius, fiul său, Adeodatus, și cîțiva prieteni, printre care Alypius și Romanianus.

Între anii 386—387, el compuse dialogurile Contra Academicos[20] (Contra Academicilor), *3 cărți și lucrările:* De vita beata[21] (Despre viața fericită), De ordine[22] (Despre ordine), *iar din discuțiile filosofice cu prietenii să a ieșit lucrarea* Soliloquia[23] (Solilocvii), în 2 cărți.

În urma lecturii asidue a Sfintei Scripturi și a unor opere filosofice, Fericitul Augustin reuși să descopere existența și spiritualitatea lui Dumnezeu, spiritualitatea sufletului și importanța liberului arbitru al omului.

La Cassiciacum a rămas pînă în martie 387, de unde s-a întors la Milano, fiind înscris între catehumenii Sfîntului Ambrozie. O lună mai tîrziu, în noaptea Paștelui din 24 aprilie 387, Fericitul Augustin primi botezul într-o atmosferă de mare și strălucită sărbătoare, împreună cu fiul său Adeodatus și cu prietenul său Alypius, săvîrșit chiar de Sfîntul Ambrozie în catedrala din Mediolanum (Milano)[24].

De la Milano, Fericitul Augustin se întoarse în 387, împreună cu mama sa Monica și cu fratele său Navigius, la Roma, iar de aci, toți trei au voit să se întoarcă în Africa. Mama sa se îmbolnăvi, însă, pe drum și muri la vîrsta de 56 de ani în toamna anului 387, la Ostia, unde rămase cîteva zile, fiind înmormîntată aci. Sufletul simțitor al Fericitu-

---

18. Rom. XIII, 13—14, Fer. Augustin, *ibidem.*
19. Fer. Augustin, *ibidem.*
20. Fer. Augustin, *Contra Academicos,* P.L., XXXII, 905—958; ed. Pius Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LXIII, Vindobonae-Lipsiae, 1922, p. 3—81; ed. W. M. Green, Utrecht, 1956, trad. franc. R. Jolivet—E. Gilson, Paris, 1955.
21. Idem, *De vita beata,* P.L., XXXII, 959—976, ed. P. Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LXIII, 3, Vindobonae-Lipsiae, 1922, p. 89—116; ed. W. M. Green, Utrecht, 1955. Trad. franç. R. Jolivet—E. Gilson, Paris, 1955.
22. Idem, *De ordine,* P.L., XXXII, 977—1020. Vezi și alte ediții la nota 48.
23. Idem, *Soliloquia,* P.L., XXXII, 869—904; ed. W. H. P. Müller, Berna, 1954. Trad. franç. P. de Labriolle—E. Gilson, Paris, 1955.
24. Idem, *Confessiones,* IX, 6, 14, ed. cit., t. II, p. 219—220.

lui Augustin, atunci în vîrstă de 33 de ani[25]*, încearcă la moartea mamei sale o durere profundă și se hotărî să consacre tot restul zilelor sale servirii Domnului.*

După moartea mamei sale a mai rămas un an la Roma, în 387—388, apoi, după o scurtă ședere la Cartagina, se întoarse în toamna anului 388 în orașul său natal Tagaste, unde rămase trei ani (388—390), petrecînd o viață monastică de meditație, reculegere și rugăciune, și discutînd cu prietenii săi probleme de filosofie, teologie și de gramatică latină. Aci a compus el în 389 dialogul De Musica[26] (Despre muzică) *și unele din scrierile contra maniheilor, pe care-i cunoștea mai bine decît oricare altul*[27].

Avînd în vedere pregătirea, studiile și scrierile Fericitului Augustin, istoricul francez H. Ir. Marrou se exprimă despre el în termeni foarte elogioși, după cum urmează : «Augustin este un învățat antic, un discipol al lui Cicero, un depărtat elev al lui Isocrate ; este un gramatician, un retor, un erudit, un tip bine definit» [28].

În 390, în mod neașteptat, muri fiul său Adeodatus, în vîrstă de 18 ani, fapt care, după moartea mamei sale, în 387, mări și mai mult durerea sa și-i adînci neîncrederea în lucrurile trecătoare ale vieții pămîntești. În această stare sufletească el vîndu mica sa proprietate din Tagaste și împărți banii săracilor.

Datorită cunoștințelor sale literare, teologice și filosofice, renumele Fericitului Augustin se răspîndi repede și ajunse și în orașul Hippo-Regius (Bône, în timpul dominației franceze), din provincia romană Africa, unde păstorea bătrînul episcop Valeriu, grec de origine, care-l

---

25. Idem, *Confessiones*, IX, 11, 28, ed. cit., t. II, p. 231 ; Louise André-Delatre, *Sainte Monique, mère de Saint Augustin*, Lyon, 1960 ; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Mama Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 7—8, p. 391—409 ; Cornelia W. Wolfskeel, *Some Remarks of the Religious Life of Monica, Mother of Saint Augustin*, la M. J. Vermasseren, Studies in Hellenistic Religions, Leiden, 1979, p. 280—296.

26. Idem, *De Musica*, P.L., XXXII, 1081—1194 ; Bibliothèque Augustinienne, t. 7, p. 20—478 ; ed. G. Marzi, Firenze, 1969. Trad. franç. G. Finaert—F. J. Thonnard—E. Gilson, Paris, 1955.

Studii : A. I. H. Vincent, *Analyse du traité de métrique et de rytmique de St. Augustin intitulé «De musica»*, Paris, 1949 ; H. Devenson, *Traité de la musique selon l'esprit de Saint Augustin*, Neuchâtel, 1942 ; K. Svoboda, *L'esthétique de Saint Augustin et ses sources*, Paris, 1933 ; F. Amerio, *Il «De musica» di Sant'Agostino*, Torino, 1929.

27. Pentru lucrările contra manheilor, vezi aici p. 28—29. Bibliografie bogată, izvoare și studii, se găsesc în lucrările : A. Trapè, la Angelo Di Berardino—J. Quasten, *Patrologia*, vol. III, *Dal Concilio di Nicea (325) al Concilio di Calcedonia* (451). *I. Padri latini*, Torino, 1978, p. 360—362 ; Pr. prof. I. Rămureanu, Pr. Prof. M. Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, t. I, București, 1975, p. 135—136 ; B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie*, p. 426. P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.*, p. 59—60.

28. H. Ir. Marrou, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*, 4-e éd. Paris, 1958, p. 543.

cheamă aci şi, împreună cu poporul, l-a ales preot în 391. La sfîrşitul anului 395, Fericitul Augustin a fost hirotonit episcop de către Valeriu, devenind ajutorul său, iar după moartea acestuia, întîmplată la scurt timp, el rămase singur episcop de Hippo-Regius, al doilea oraş ca mărime în provincia romană Africa, după Cartagina, unde a păstorit pînă la moartea sa, 28 august 430, în vîrstă de 76 de ani, în a treia lună a asediului oraşului de către Genseric, regele vandalilor. După un asediu de 18 luni, vandalii cuceriră oraşul Hippo-Regius pe care-l prădară şi incendiară.

Fericitul Augustin a fost înmormîntat, după toată probabilitatea, în Basilica pacis, *catedrala cetăţii Hippo-Regius, apoi, la o dată nesigură, osemintele sale au fost transportate în insula Sardinia, iar de acolo, către 725, au fost aduse la Pavia, în Italia, şi depuse în* Basilica di Santo Pietro in Ciel d'Oro, *unde se află pînă azi*[29]. *Biserica Romano-Catolică l-a trecut în rîndul sfinţilor, în timp ce Biserica Ortodoxă a Răsăritului îl venerează numai ca Fericit, din cauza unora din erorile sale dogmatice, despre care vom aminti în urmă. Amintirea Fericitului Augustin se sărbătoreşte şi în Biserica Ortodoxă la 15 iunie în fiecare an.*

Fericitul Augustin şi-a îndeplinit cu mare zel datoriile sale de episcop. Pentru înţelegerea activităţii şi operei teologice şi filosofice a Fericitului Augustin este necesară perspectiva istorică. Peste zece ani, pînă în 405, el a dus lupta contra maniheilor[30]. *A dus, de asemenea, o luptă neîncetată pentru a învinge* schisma donatiştilor *din Africa de Nord, ieşită din marea persecuţie a împăratului Diocleţian (284—305), care pretindeau că validitatea Sfintelor Taine depinde de curăţia morală a săvîrşitorului. Fericitul Augustin a susţinut că validitatea Tainelor nu depinde de vrednicia morală a săvîrşitorului, preot sau episcop, ci de harul cel nevăzut al lui Dumnezeu. Biserica nu încetează de a fi una, sfîntă, chiar dacă în sînul ei există şi păcătoşi. Punctul culminant al discuţiei l-a constituit conferinţa din 1 iunie 411 de la Cartagina, la care au participat 286 episcopi ortodocşi şi 279 episcopi donatişti, în care Fericitul Augustin şi-a arătat tot talentul şi toată priceperea sa de argumentare*[31].

---

29. A. Trapè în lucrarea A. Di Bérardino—J. Quasten, *op. cit.*, p. 332. Pentru atacurile şi ravagiile vandalilor în provincia romană Africa, vezi Chr. Courtois, *Les Vandales et l'Afrique*, Paris, 1955.

30. P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.*, p. 59—69.

31. Pentru lucrările *contra donatiştilor*, vezi aici, mai în urmă, p. 29—31; Yves M. Congar, «Introduction» la *Traités anti-donatistes*. Vol. 28 din Oeuvres de Saint Augustin, Paris, 1963; E. Lamirande, *La situation ecclésiologique des Donatistes d'après Saint Augustin*, Ottawa, 1972; Pr. Prof. I. Rămureanu, Pr. prof. M. Şesan, Pr. prof. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 261—265; 269; P. V. Korniliak, *Sancti Augustini de efficacitate sacramentorum doctrina contra donatistas*, Romae, 1953; C. Frend, *The Donatist Church*,

Între 412—430, Fericitul Augustin a fost conducătorul luptei contra ereziei lui Pelagiu din Bretania, care avea o concepţie raţionalistă despre natura omului şi despre posibilitatea lui de a ajunge la desăvîrşire şi mîntuire. În genere, Pelagiu susţine că omul are o autonomie morală aproape completă faţă de Dumnezeu, iar aceasta se manifestă prin liberul său arbitru şi numai el singur este făuritorul destinului său moral şi spiritual. Omul poate ajunge la perfecţiunea morală şi spirituală numai prin forţele sale proprii, fără harul lui Dumnezeu, folosind bine libertatea voinţei sau liberul arbitru cu care l-a înzestrat Dumnezeu. Ca atare, păcatul protopărinţilor Adam şi Eva nu este nici originar, nici ereditar, căci omul nu moşteneşte păcatul lor. Moartea nu este o consecinţă a păcatului originar, întrucît oamenii se nasc fără păcatul originar, ci este condiţia naturală a omului. Botezul copiilor este, deci, inutil [32].

Negînd necesitatea harului lui Dumnezeu în săvîrşirea binelui şi dobîndirea mîntuirii, Pelagiu comitea o mare eroare, deoarece Domnul mîntuirii, Iisus Hristos, spune: «Fără Mine nu puteţi face nimic» [33]. *Iar cît priveşte pedepsirea păcatului originar* cu moartea, *Sfîntul apostol Pavel spune:* «Precum printr-un singur om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea, tot aşa moartea a trecut la toţi oamenii prin acela prin care toţi au păcătuit» [34].

Combătînd pe Pelagiu şi aderenţii lui, Fericitul Augustin a susţinut cu tărie că singura fiinţă spirituală perfectă este numai Unul

---

Oxford, 1952; 2-nd ed. Oxford, 1972, 362 p.; G. G. Wills, *St. Augustine and the Donatist Controversi,* London, 1950, P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.*, p. 69—78; J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *De la paix constantinienne à la mort de Théodose (Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours,* t. 3), Paris, 1936, p. 41—52; 205—216; 455—461; P. Monceaux, *Saint Augustin et le Donatisme,* Paris, 1923. Vezi altă bibliografie la Agostino Trapè în lucrarea A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 362—365; B. Altaner — A. Stuiber, *Patrologie,* p. 428.

32. Pentru lupta Fer. Augustin *contra pelagienilor,* vezi lucrările: P. de Labriolle — G. Bardy — E. Bréhier — G. de Plinval, *op. cit.*, p. 79—120; Pr. prof. I. Rămureanu, Pr. prof. Milan Şesan, Pr. prof. T. Bodogae, op. cit., p. 266—269; O. Wermelinger, *Rom und Pelagius. Die theologische Position der römischen Bischöfe im pelagianischen Streit in den Jahren,* 411—432, Stuttgart, 1975; G. Greshade, *Gnade und Konkrete Freiheit. Eine Untersuchung zur Gnadenlehre des Pelagius,* Mainz, 1972; R. E. Evans, *Pelagius, Inquiries and Reappraisals,* London, 1968; J. Chéné, *La théologie de St. Augustin, Grâce et prédestination,* Le Puy—Lyon, 1962, R. Pirenne, *La morale de Pélage. Essai historique sur le rôle primordial de la grâce dans l'enseignement de la théologie morale,* Roma, 1961; Th. Bohlin, *Die Theologie des Pelagius und ihre Genesis,* Uppsala, 1957; J. Ferguson, *Pelagius, A historical and theological study,* Cambridge, 1956; G. de Plinval, *Pélage. Ses écrits, sa vie et sa réforme. Étude d'histoire littéraire et religieuse,* Laussanne, 1943, p. 96—120.

Altă bibliografie la Vittorino Grossi, *Pelagio,* la Angelo Di Berardino — J. Quasten, *Patrologia,* t. III, Torino, 1978, p. 365—371 şi 439—458. B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie,* p. 428—429.

33. Ioan 15, 5.

34. Rom. 5, 12.

Dumnezeu, iar creatura își datorează existența lui Dumnezeu. Deși omul a fost creat de Dumnezeu «după chipul și asemănarea Sa» [35]*, putînd să ajungă la desăvîrșire și nemurire, datorită păcatului originar al protopărinților Adam și Eva natura umană a devenit păcătoasă și coruptibilă. Creat pentru a adora pe Dumnezeu și a-I sluji Lui, din cauza păcatului originar, omul s-a depărtat de Dumnezeu. Întoarcerea omului la Dumnezeu se realizează în primul rînd prin harul lui Dumnezeu, care antrenează voința omului spre a-L adora, a-I sluji și a săvîrși fapte bune. Puterea harului lui Dumnezeu însoțește fără încetare acțiunea omului, fără să distrugă însă libertatea lui. Prin harul sau* grația Sa premergătoare, *Dumnezeu vine fără încetare în ajutorul omului și-l îndreaptă spre realizarea binelui. Libertatea omului sau liberul său arbitru se exercită prin această cerere a ajutorului lui Dumnezeu. În gîndirea Fericitului Augustin, voința liberă a omului este cu atît mai liberă cu cît ea se supune de la sine, fără vreo constrîngere exterioară, harului sau grației și milostivirii lui Dumnezeu. Eliberarea omului de păcate și aducerea lui pe calea îndreptării, a restabilirii chipului lui Dumnezeu în el, spre a putea dobîndi iertarea, înnoirea, sfințirea, mîntuirea și viața cea veșnică, este o lucrare foarte anevoioasă și de lungă durată, și ea se realizează prin harul lui Dumnezeu primit prin Sfintele Taine ale Bisericii și prin săvîrșirea faptelor bune. Această lucrare sfințitoare se face de-a lungul întregii vieți a omului și ea nu se va sfîrși decît în viziunea beatifică a lui Dumnezeu,* «cînd toate vor fi supuse Lui... ca Dumnezeu să fie totul în toate» [36].

Omul vine de la Dumnezeu, iar cu ajutorul harului Său el trebuie să se întoarcă la El. Viața pămîntească a omului nu este decît o ucenicie sau pregătire pentru dobîndirea vieții eterne, căci omul se folosește de bunurile pămîntești ca de lucruri trecătoare, are nevoie de ele, dar nu e captivat de ele, ci mai ales este încercat și îndreptat [37].

După anul 426, Fericitul Augustin a combătut și erezia arienilor, adusă în provincia romană Africa de goții arieni din armata imperială, trimiși în 427 de împăratul de Constantinopol Teodosie II (408—450), contra comitelui Bonifacius, care se revoltase contra Imperiului, sub comanda comitelui got Sigisvult de Ravena. Arienii erau însoțiți de un

---

35. Fac. I, 26.
36. I Cor. 15, 28.
37. Fer. Augustin, *De civitate Dei*, I, 29, ed. cit., p. 51.

episcop arian numit Maximin, pe care Fericitul Augustin l-a combătut într-o conferință publică, în 428, și în diferite scrieri[38].

Fericitul Augustin este un mare predicator și orator creștin, un spirit speculativ, un gînditor profund, un mare teolog hrănit cu lectura zilnică a Sfintei Scripturi și îmbogățit continuu sufletește de experiența vieții spirituale prin rugăciunile și slujbele pe care le-a săvîrșit ca preot și episcop.

Dotat cu o memorie prodigioasă, el cunoaștea pe de rost Biblia[39], *cum arată studiile recente despre utilizarea miilor de citate scripturistice în favoarea ideilor și teologiei sale,* foarte multe fiind citate din memorie, *mai cu seamă în lucrarea sa* Confessiones = Mărturisiri[40].

O statistică din secolul al XVII-lea relevă în scrierile sale 42816 versete din Sfînta Scriptură, citate și comentate[41]. *Adesea exegeza sa este, firește, alegorică. Numărul citatelor este, însă, cu mult mai mare, deoarece Fericitul Augustin parafrazează gîndirea sa cu texte biblice, împletindu-le uneori cu citate din Vergiliu, Cicero sau alți scriitori latini și greci.*

Cărțile Facerii, Psalmii lui David, Evanghelia după Ioan, Evangheliile sinoptice, a lui Matei, Marcu și Luca, unele epistole ale Sfîntului apostol Pavel, au fost de preferință comentate, fie în mari tratate, fie utilizate în numeroasele sale predici.

Fericitul Augustin a îmbogățit limba latină creștină și teologia latină cu termeni filosofici noi, împrumutați din filosofia greacă și latină, cărora le-a dat sensuri creștine, spre a defini noțiuni creștine. El este creatorul latinii culte eclesiastice, care a fost instrumentul unic al culturii religioase și filosofice din Evul Mediu și Renaștere.

---

38. Pentru lupta Fer. Augustin contra ereticilor arieni, vezi : *Collatio cum Maximino Arianorum episcopo,* scrisă în 428—429, P.L., XLII, 709—742. Îl combate de asemenea, în lucrarea *Contra Maximinum haereticum,* scrisă în 428, P.L., XLII, 743—814. În lucrarea *Liber de haeresibus,* scrisă în 428—429, P.L., XLII, 21—50, adresată diaconului Quodvultus, Fer. Augustin socotește de la Simon Magul pînă la Pelagiu, 88 de erezii. Cu zece ani mai înainte, în 418—419, Fer. Augustin a scris lucrarea : *Contra sermonem arianorum,* P.L., LXII, 677—708, îndreptată contra unui tratat anonim.

Studii : S. Jannaccone, *La dottrina eresiologica di S. Agostine,* Catania, 1952, D.E. Amann, *Maximin, evêque arian,* în «Dictionnaire de Théologie catholique», t. X, Paris, 1927, col. 466—472. Pentru altă bibliografie, vezi A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 371.

Pentru revolta comitelui Bonifacius în provincia Africa și pentru comitele got Sigisvult din Ravena, vezi Prosper de Aquitania, *Epitoma Chronicon ad ann.* 427, ed. Th. Mommsen, în *Monumenta Germaniae historica. Auctores antiquissimi,* t. IX, Berolini, 1891, p. 470—471 ; *Chronica Gallica ad ann. 424, ibidem,* p. 658. Iordanes, *Romana et Getica,* XXXIII, 167, 169, ed. Th. Mommsen, *ibidem,* t. V, 1, Berolini, 1882, p. 101—102.

39. P. de Labriolle, G. Bardy, E, Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.*, p. 56 ; P de Labriolle, Introduction la traducerea : *Saint Augustin, La Cité de Dieu,* Paris, 1957, p. XII.

40. Vezi ed. P. de Labriolle, *Confessions,* T. I, livres I—VIII, 2-e éd., Paris, 1933, t. II, livres IX—XIII, Paris, 1937.

41. M. Meslin, *Augustin (Saint),* în «Encyclopaedia Universalis», vol. 2, Paris, 1968, p. 798.

Ţinînd seama de variata şi multilaterala cultură a Fericitului Augustin, de prestigioasa lui personalitate, istoricul francez H. Ir. Marrou caracterizează astfel gîndirea sa creatoare: Augustin este un «filosof al esenţei, contra maniheilor; doctor al Bisericii, contra donatiştilor; teolog al istoriei, contra păgînilor; campion al harului (graţiei), contra pelagienilor» [42].

*

* *

Opera Fericitului Augustin este imensă. Biograful său Possidius, episcop de Calama (episcopus Calamensis), spune că Fericitul Augustin a lăsat cărţi şi tratate «în care se poate cunoaşte, prin harul lui Dumnezeu, în ce fel şi cît de mare a fost în Biserică, iar în acestea credincioşii îl găsesc totdeauna viu» — «in quibus, dono Dei, qualis et quantusque in Ecclesia fuerit noscitur, et in his semper vivere a fidelibus invenitur...». *Faptul acesta îl recunosc cei ce profită de lectura cărţilor scrise despre lucrurile divine...»* [43].

Ghenadie de Marsilia se exprimă astfel cu privire la opera Fericitului Augustin: «Augustin ..., om renumit în toată lumea pentru erudiţia sa divină şi umană, cu credinţă curată, cu viaţă nepătată, a scris cît nu se poate afla. Cine s-ar putea lăuda că are toate ale lui, sau cine ar putea citi cu atîta rîvnă cu cîtă a scris el?» [44].

Nu este locul să arătăm aci toate lucrările filozofice, teologice, apologetice, dogmatice, polemice, exegetice, cele de teologie practică şi numeroasele sale predici şi scrisori. *Dealtfel, geniul său este prea bogat pentru a putea încadra lucrările sale în limitele înguste ale unui clasament literar sau dogmatic.*

Opera Fericitului Augustin ocupă în colecţia patrologică J. P. Migne, P.L., 16 volume in quarto, vol. 32—47, nefiind întrecută decît de opera scriitorului alexandrin, Origen.

În lucrarea sa Retractationes (= Retractări *sau* Revizuiri), *scrisă între 426 şi 428, cu trei ani înainte de moarte, Augustin însuşi ne informează că pînă în 427 a scris 93 de lucrări, în 232 de cărţi, afară de predici şi scrisori* [45]. *El a scris la începutul carierei sale de profesor lucrări* filosofice, *apoi, după ce a primit botezul creştin, lucrări* apologetice, dogmatico-polemice, exegetice, *de* teologie practică, retorice *şi scrisori. Dintre toate, numai zece lucrări s-au pierdut.*

42. H. Marrou, *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 1965, M. Meslin, art. cit., p. 798.
43. Possidius, *Vita Sancti Augustini*, 31, P.L., XXXII, col. 64.
44. Gennadius Massiliensis, *De scriptoribus ecclesiasticis*, 38, P.L., LVIII, col. 1079—1080.
45. *Retractationes*, II, 67, P.L., XXXII, col. 656 — şi II, 98 în ed. Pius Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», XXXVI, 2, Vindobonae — Lipsiae, 1902, p. 204.

Dintre operele Fericitului Augustin, vom menționa aici pe cele mai importante. Astfel, dintre operele filosofice, amintim Contra Academicos [46] (= Contra Academicilor), *în 3 cărți scrisă la Cassiciacum, lîngă Milan, în noiembrie 386 — martie 387, pentru tinerii săi discipoli, Licentius, Trygetius și Alypius. El combate cu argumente filosofice și religioase scepticismul Noii Academii. Omul nu se poate mulțumi cu probabilismul, ci caută continuu certitudinea, și nu-și poate găsi liniștea sufletului și fericirea decît în cunoașterea adevărului suprem, care este Dumnezeu.*

O altă lucrare filosofică, scrisă în 387, poartă titlul de Soliloquia [47] (= Solilocvii), *care sînt un dialog între Augustin și sufletul său cu privire la Dumnezeu și sufletul său. La Dumnezeu se poate ajunge prin cunoașterea adevărului. Adevărul este nemuritor, iar sufletul fiind locașul adevărului, urmează că și el este nemuritor, avînd în vedere că este creat de Dumnezeul cel veșnic.*

De ordine [48] (= Despre ordine), *în 2 cărți, scrisă în 386, la Milano, tratează despre originea omului în lume și despre providența divină. Ordinea stabilită de Dumnezeu nu exclude evidența răului în lume (cartea I-a). El dezvoltă în cartea a II-a tema providenței divine care călăuzește pe om în toată activitatea lui interioară, cu concursul rațiunii, al artelor liberale, adică al învățăturii și al autorității, care conduc pe om la cunoașterea perfectă a lui Dumnezeu.*

Confessiones [49] (= Mărturisiri), *în 13 cărți, scrisă între 397—401, în care povestește cu sinceritate întîmplările vieții sale, căderile și scăderile sale personale, pînă la moartea mamei sale, survenită în toamna anului 387, la Ostia, pe care o vom analiza pe larg la sfîrșit.*

---

46. *Contra Academicos*, P.L., XXXII, 905—958 și ed. P. Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LXIII, Vindobonae — Lipsiae, 1922, p. 3—81; ed. W. M. Green, Utrecht, 1956. Trad. franceză: R. Jolivet — E. Gilson, Paris, 1955; A. Guzzo, *Dal Contra Academicos al De vera religione*, Torino, 1957. Altă bibliografie la B. Altaner — A. Stuiber, *Patrologie*, p. 423 și A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 338.

47. *Soliloquia*, P.L., XXXII, 869—904; W.H.P. Müller, Bern, 1954. Trad. franceză, Pierre de Labriolle—E. Gilson, Paris, 1955.

48. P.L., 977—1002; ed. P. Kröll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LXIII, 3, Vindobonae, 1922, p. 121—185; ed. M. W. Green, Utrecht, 1955 și în «Corp. Lat.», t. 29, Turnhout, 1970, p. 87—137; «Bibliothèque Augustiniènne», 4, Paris, p. 293—458. Trad. franceză R. Jolivet, «Bibl. August.», 3, Paris, 1948, R. Jolivet—E. Gilson, Paris, 1955; Trad. engleză R. P. Russell, New York, 1948; Trad. germană E. Mühlenberg, Zürich—München, 1972; C. J. Perl, Paderborn, 1952; P. Kesseling, *Gottes Weltregiment.* Des Aur. Augustinus 2 Bücher von der Ordnung, 1941. Trad. italiană D. Gentili, Roma, 1970; A. M. Moschetti, Firenze, 1941; *Studii*: A. Dryoff, *Ueber Form und Begriffsgehalt der augustinischen Schrift de Ordine.* Aur Augustinus I. Festschr. Görres-Gesellschaft zum 1500 Todestage des Hl. Augustin, Köln, 1930, p. 15—62.

49. *Confessiones*, P.L., XXXII, 659—860; ed. P. Knöll, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXXIII, 1, Pragae-Vindobonae, 1896, 1942; editio stereotypa, Lipsiae, Teubner, 1920; ed. P. de Labriolle, Confessiones, Text établi et traduit..., 2-e ed. t. I—II, Paris, 1933—1937; ed. a 8-a, Paris, 1961; trad. fr. G. Combès, Paris, 1957. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino—J. Quasten, *op. cit.*, p. 327.

Retractationes[50] (= Retractări *sau* Revizuiri) *scrisă între 426 și 428, în două cărți, lucrare unică în genul ei în vechea literatură creștină și medievală, în care se poate urmări evoluția gîndirii augustiniene. Fericitul Augustin face în această lucrare enumerarea celor 93 de lucrări ale sale, care cuprind laolaltă 232 cărți, scrise pînă în 427, indicînd locul compunerii, timpul, scopul și erorile comise, pe care le retractează sau le corectează, făcînd precizările și completările necesare. Lucrarea a creat genul autocriticii literare creștine, mergînd pe linia* Mărturisirilor (Confessiones) *sale, scrisă în tinerețe, care a creat genul autobiografic critic, nu laudativ.*

★

★ ★

Dintre operele teologico-apologetice *ale Fericitului Augustin, cea mai importantă și valoroasă este, fără îndoială,* De civitate Dei[51] (= Despre cetatea lui Dumnezeu), *scrisă între 413—426, în 22 de cărți. Această uriașă operă, la care Fericitul Augustin a lucrat 14 ani, a fost compusă la dorința tribunului Marcellinus, căruia autorul i-a adresat primele cărți.*

Ocazia compunerii lucrării De civitate Dei *i-a oferit-o cucerirea Romei, la 24 august 410, de Alaric, regele vizigoților. Scriind această lucrare, Fericitul Augustin s-a străduit, luînd exemple din trecutul istoric al romanilor, al grecilor și al celorlalte popoare, să combată acuzațiile păgînilor care pretindeau că nenorocirile Imperiului roman și căderea Romei sub barbari se datoresc creștinilor, pentru că aceștia au părăsit cultul zeilor și tradițiile romane* — mos majorum.

Problema care se punea atunci din punct de vedere creștin era aceea a providenței divine față de Imperiul roman. Dar Fericitul Augustin, printr-o intuiție genială, a lărgit cadrul problemei și a tratat acțiunea providenței divine nu numai față de Imperiul roman în declin, ci față de întreaga umanitate, pe care el o studiază cu exemple scoase

---

50. *Retractationes*, P.L., XXXII, 583—656; ed. P. Knöll, în *Corp. cit.*, t. XXXVI, 2, Vindobonae-Lipsiae, 1902, p. 11—205; G. Bardy, *Les Revisions* în «Bibliothèque Augustinienne», t. 12, Paris, 1950, p. 274—447, text și traducere franceză. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Opera Fericitului Augustin și critica personală teologică din Retractările sale*, în «Studii Teologice», XI (1959), nr. 1—2, p. 3—21.

51. *De civitate Dei*, P.L., XLI, 13—804; ed. Em. Hoffmann, t. I—II, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XL, pars. 1—2, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1899, 1900 (Academia Litterarum Caesarea Vindobonensis); ed. B. Dombart, Leipzig, Teubner, 1892—1898; ed. 3-a 1905—1908; ed. P. de Labriolle, texte latin et traduction française, t. I—II, Paris, 1957, 1960. Traduction française: P. de Labriolle—J. Perret, Paris, 1941—1946; ed. B. Dombart — A. Kalb în «Corp. Christ. Lat.», t. 47, 48, Turnhout — Paris, 1955; ed. G. Bardy — G. Combès, texte latin et trad. franc. în «Bibliothèque Augustinienne», t. 33—37, Paris, 1959—1960. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino — J. Quasten, p. 344—348.

din Sfînta Scriptură și din istoria popoarelor vechi, spre a înțelege mersul glorios al Cetății lui Dumnezeu către termenul ei final. De aceea, Fericitul Augustin a lărgit termenul de civitas = *cetate, făcîndu-l sinonim cu cel de* societas = societate. *El vede în lume două cetăți,* civitas Dei = cetatea lui Dumnezeu, *numită și* civitas coelestis = cetatea cerească, *care este cetatea celor buni și virtuoși, în opoziție cu* civitas terrena = cetatea pămîntească, *numită și* civitas diaboli = cetatea diavolului, *care este cetatea celor răi și păcătoși. Din dragoste față de Dumnezeu cei buni se așează în cetatea lui Dumnezeu, iar cei păcătoși și răi trec în cetatea diavolului.*

Iată cuvintele lui Augustin : «Facerunt itaque civitates duas amores duo : terrenam scilicet, amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero, amor Dei usque ad contemptum sui» = «Așadar două iubiri au făcut două cetăți : iubirea de sine pînă la disprețul lui Dumnezeu a făcut cetatea pămîntească, iar iubirea de Dumnezeu pînă la disprețul de sine a făcut cetatea cerească» [52].

Deși, în lucrarea sa, Fericitul Augustin se ocupă de ambele cetăți, totuși ea se intitulează De civitate Dei, *dîndu-i numele după cea mai bună, cum spune el însuși* [53]. *Concepția dualistă a scrierii reflectă întru-o măsură înrîurirea dualismului maniheic asupra lui Augustin.*

Opera De civitate Dei *se împarte în două părți principale. În prima parte, cărțile I—X Fericitul Augustin dovedește cu argumente din istoria romanilor, a grecilor și a altor popoare vechi, precum și cu exemple din Vechiul și Noul Testament, că cinstirea zeilor nu a contribuit la creșterea Imperiului roman și la prosperitatea romanilor, cum încercau păgînii să argumenteze, iar cultul zeilor, care nu există în realitate, aceștia fiind doar niște închipuiri și născociri ale minții omenești, nu este nici necesar, nici folositor pentru mîntuirea și fericirea sufletului și moștenirea vieții veșnice în împărăția cea luminoasă și eternă a lui Dumnezeu.*

În partea a doua a lucrării, cea mai importantă, cărțile XI—XXII, Fericitul Augustin expune, începînd cu căderea îngerilor răi din ceruri și căderea primei perechi de oameni, Adam și Eva, în păcatul originar, care a dus la căderea întregului neam omenesc, lupta neîncetată dintre Civitas Dei = *cetatea lui Dumnezeu sau* civitas coelestis = *cetatea cerească și* civitas terrena = *cetatea pămîntească, care va continua pînă*

52. *De civitate Dei*, XV, 28, ed. Em. Hoffmann, în Corp. cit., p. 56—57 ; Pentru căderea Romei, în afară de numeroasele istorii ale Imperiului roman, vezi J. Vogt, *Niedergangs Roms*, Zürich, 1965.

53. *Retractationes*, II, 69, ed. Pius Knöll, în Corp. cit., p. 182 : «titulum tamen a meliore acceperunt, ut de Civitate Dei potius vocarentur». Cele 22 de cărți ale lucrării *De civitate Dei* «au primit titlul de la cetatea mai bună, ca să fie numite mai ales *De civitate Dei*».

la triumful cetății cerești, la judecata viitoare, cînd cei buni vor fi răsplătiți de Dumnezeu, iar cei răi și păcătoși vor fi pedepsiți după gravitatea faptelor lor rele.

În timpul desfășurării istoriei umanității, cele două cetăți sau împărății nu sînt despărțite, ci se întrepătrund. Despărțirea definitivă se va face la sfîrșitul lumii, la consumarea secolelor, la judecata viitoare.

În realitatea istorică, potrivit gîndirii Fericitului Augustin, cetatea lui Dumnezeu nu este totdeauna identică cu Biserica, după cum cetatea pămîntească nu este identică cu statul civil. Subiectul ales și tratat de Fericitul Augustin este grandios, iar în cursul tratării ei el l-a lărgit mult prin lungi digresiuni istorice, dogmatice și morale, care vatămă întrucîtva unitatea lucrării.

De civitate Dei, *lucrarea fundamentală a Fericitului Augustin, este nu numai cea mai perfectă operă apologetico-teologică a antichității creștine, ci, în același timp, este prima mare încercare de filosofie a istoriei, care se ridică la perspectiva universalului, în care el ne înfățișează dezvoltarea întregii omeniri într-o operă de mari proporții, putem spune gigantică. El însuși a numit-o, în prefața adresată «prea iubitului* Marcellinus, «magnum opus et arduum, sed Deus adjuter noster est» = «operă mare și grea, dar Dumnezeu este ajutorul nostru» [54]. *În această vastă operă Hristos este centrul istoriei universului și calea prin excelență care duce la Dumnezeu, «Căruia toate Îi vor fi supuse... ca Dumnezeu să fie totul în toate»* [55].

«Într-un elan genial care a transformat gîndirea sa din opera De civitate Dei *într-o filosofie a istoriei, zice E. Portalier, Augustin îmbrățișează într-o singură privire destinele omenirii grupate în jurul religiei creștine, religie unică, care, bine înțeleasă, urcă pînă la origini și conduce umanitatea la termenul ei final.* Mărturisirile (Confessiones) *sale sînt teologia trăită într-un suflet și istoria acțiunii lui Dumnezeu în indivizi.* Civitas Dei = (Cetatea lui Dumnezeu) *este o teologie plină de viață în cadrul istoric al umanității și explică acțiunea lui Dumnezeu în lume»* [56].

---

54. *De civitate Dei*, I, ed. Em. Hoffmann, p. 3. În *Retractationes*, II, 69, ed. Pius Knöll, în Corp. cit., îi spune «grande opus» (= operă mare).

Studii: J. Cl. Guy, *Unité et structure logique de la Cité de Dieu de Saint Augustin*, Paris, 1961; P. L. Keys, *Christian Faith and the Interpretation of history*, Lincoln, 1966; A. A. I. Ehrhardt, *Politische Metaphysik von Solon bis Augustin*. 1. Band. *Die Gottesstadt den Griechen und Römen*. 2. Band. *Die christliche Revolution*, Tübingen, 1959, 324 și 308 p.; E. Stakemeier, *Civitas Dei. Die Geschichtstheologie des Heiligen Augustinus als Apologie der Kirche*, Paderborn, 1955.

55. I Cor. 15, 28.

56. E. Portalié, *Augustin (Saint)*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. I, 2-e partie, Paris, 1923, col. 1290—1291.

Dumnezeu nu asistă indiferent la acest duel al celor două cetăţi, ci, prin providenţa divină, pregăteşte triumful cetăţii cereşti, care va veni la timpul său.

În această vastă operă, se întîlnesc nu numai reflexiuni, gînduri şi raţionamente frumoase şi interesante, ci adesea idei noi, pătrunzătoare, care deschid gîndirii umane perspective nebănuite şi neaşteptate.

Cu multe secole înaintea filozofului francez René Descartes (1596—1650), Fericitul Augustin a scos din îndoiala raţiunii umane principiul existenţei eului cugetător. Descartes a formulat acest principiu în celebra sa lucrare Discours sur la Méthode, *sub forma următoare:* «Dubitare plane non posse quin ego ipse interim esse... Ego cogito, ergo sum». = «Nu se poate, desigur, ca eu, care mă îndoiesc, să nu exist eu însumi în acelaşi timp... Cuget, deci, exist» [57], *principiu care a fost sintetizat în cunoscuta şi celebra formulă carteziană:* «dubito, ergo cogito; cogito, ergo sum» [58].

În gîndirea Fericitului Augustin, acest principiu a fost formulat astfel: «Quid si falleris? Si enim fallor sum. Nam qui non est, utique nec falli potest: ac per hoc sum, si fallor» = «Ce dacă te îndoieşti (înşeli)? Căci, dacă mă îndoiesc, exist. Fiindcă cel ce nu există, desigur, nu poate să se îndoiască» [59].

Este evident că Descartes n-a cunoscut acest text în momentul compunerii scrierii sale Discours sur la Méthode..., dar cînd prietenii săi i l-au semnalat, el a recunoscut că Fericitul Augustin devansase cu secole raţionamentul său, însă el n-a tras toate implicaţiile şi consecinţele *din acesta* [60].

Opera Fericitului Augustin De civitate Dei *a influenţat gîndirea Evului mediu, gîndirea şi teologia Reformei protestante şi în genere întreaga gîndire creştină pînă în timpul nostru, mai ales teologia Bisericii Romano-Catolice. Influenţa acestei capodopere a literaturii şi gîndirii*

---

57. René Descartes, *Discours de la Méthode pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences*, IV, éd. Ch. Adam et Paul Tannery, **Oeuvres de Decartes**, revizuită de Decartes, Amsterdam, 1644, t. VI, Paris, 1902, p. 558; Et. Gilson, *Discours de la Méthode*, texte et commentaire, Paris, 1925; Descartes *Discurs asupra metodei de a ne conduce spre raţiunea şi a căuta adevărul în ştiinţe*. Traducere de Cr. Totoescu, Bucureşti, 1957.

58. Anton Dumitriu, *Cartea întîlnirilor admirabile*, cap. *Descartes sau îndoiala nesfîrşită*, Bucureşti, 1981, p. 87—129, aici, p. 114.

59. Fer. Augustin, *Dei civitate Dei*, XI, 26, ed. E. Hoffmann, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XL, 1, Pragae-Vindobonae-Lipsiae, 1898, p. 551. Un text asemănător se află în lucrarea Fer. Augustin, *Soliloquia*, II, 1, P.L., XXXII, col. 885; «Tu, qui vis te nosse, scis esse te? Scio... Cogitare te scis? Scio» — «Tu care vrei să te cunoşti, ştii că exişti? Ştiu ... Ştii că tu cugeţi? Ştiu».

60. René Descartes, *Epistola CCXIX*, în *Oeuvres de Descartes*, ed. Ch. Adam — P. Tannerey, t. III, Paris, 1898, p. 247—248; comp. *Epist. CCXXII*, Ibidem, p. 261; Le Blanchet, *Les antécédents historiques du «je pense, donc je suis»*, Paris, 1920, P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.*, p. 58.

creştine latine s-a exercitat în toate domeniile, teologic, literar, filosofic şi politic. În această lucrare se pune în lumină, în chip magistral, raportul dintre spiritual şi temporal.

În secolul al XVII-lea, episcopul francez Bossuet (1627—1704), a imitat-o în al său Discours sur l'histoire universelle [61].

Avînd în vedere că în combaterea păgînismului greco-roman Fericitul Augustin a împrumutat numeroase citate din scrierile lui Marcus Terentius Varro (116—27 î.Hr.), Antiquitates rerum humanarum et divinarum, *care face parte din secţia* Res divinae, *cărţile 30, 32 şi* De origine populi Romani, *precum şi lucrarea* De vita populi romani, *a cărui erudiţie şi autoritate în materie de teologie păgînă, romană şi greacă, rămîne incontestabilă, opera sa* De civitate Dei *este una dintre cele mai preţioase pentru filologia şi istoria romană.*

★

★ ★

Dintre operele dogmatice, amintim: Enchiridion ad Laurentium, sive de fide, spe et caritate [62] (= Manual către Laurenţiu, sau despre credinţă, speranţă şi dragoste), *în 122 de capitole, compus în 421 la cererea lui Laurenţiu, un roman cultivat şi credincios, care dorea să aibă un rezumat al credinţei creştine, precis, concis şi uşor de consultat. Augustin îi recomandă să se străduiască a cultiva adorarea lui Dumnezeu prin credinţă, speranţă şi dragoste. De aceea el explică mai întîi* Simbolul de credinţă (c. 1—3), *pentru a-i arăta ce trebuie să creadă, apoi rugăciunea* Tatăl nostru, *care-i va arăta ce trebuie să spere şi să iubească.*

În cuprinsul tratatului (cap. 9—113), Augustin face o expunere limpede a doctrinei creştine, combătînd în acelaşi timp ideile eretice ale maniheilor şi pelagienilor, care se răspîndiseră în timpul său. Totodată el explică ideile de păcat, greşeală, botez şi pocăinţă.

În ultimele capitole, 114—121, tratează pe scurt despre credinţă şi dragoste, *care reprezintă perfecţiunea virtuţilor creştine.*

O *explicaţie a* Simbolului de credinţă *o face Augustin şi în lucrarea* De fide et Symbolo [63] (= Despre credinţă şi Simbol), *scrisă după 393,*

---

61. Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle,* Paris, Garnier, sans date.

62. *Enchiridion ad Laurentium ...,* P.L., XL, 231—290. Traducere franceză: A. Rivière, în «Bibliothèque Augustinienne». *Oeuvres de Saint Augustin,* 9, Paris, p. 103—327; trad. engleză Ernest Evans, Longond, 1953; Ctin. C. Pavel, *Condiţiile colaborării raţiunii cu credinţa în opera Fericitului Augustin,* în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 9—10, p. 640—649.

63. *De fide et Symbolo,* P.L., XL, 181—196; ed. Jos. Zycha, în «Corp. Script. Eccl. Lat.» t. XLI, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1960, p. 3—32. Trad. franceză: J. Rivière, în «Bibliothèque Augustinienne», t. 9, Paris, p. 19—75.

și în lucrarea De fide et operibus (=Despre credință și fapte)[64], scrisă *în 413.*

De Trinitate (= Despre Sfînta Treime)[65] *este cea mai de seamă operă dogmatică a Fericitului Augustin, la care el a lucrat timp de 16 ani, între anii 400—416.*

În prima parte, cărțile I—VII, Fericitul Augustin expune, după revelația Sfintei Scripturi, unitatea și egalitatea persoanelor divine. Folosind expresiile curente ale teologiei creștine din secolele IV și V, el precizează că în Dumnezeu se află «una essentia sive substantia, tres personnae» — «o singură esență sau ființă, în trei persoane», sau «una essentia, tres hypostases»[66] — «o esență în trei ipostase». *Tatăl există din veci ca spirit pur; Fiul este a doua persoană, care leagă pe Tatăl cu Fiul, iar Duhul Sfînt purcede din amîndoi*[67]. *Concepția purcederii Duhului Sfînt de la Tatăl și Fiul* — Filioque — *a fost totdeauna respinsă și combătută de Biserica Ortodoxă, care învață despre Duhul Sfînt că purcede numai de la Tatăl*[68].

În partea a doua, cărțile VIII—XV, se ocupă cu fundamentarea filosofică a dogmei trinitare, dînd dovadă de o mare profunzime speculativă. În argumentare el folosește diferite imagini și analogii în legătură cu cele trei puteri ale sufletului omenesc: existența, cunoștința *și* vo-

---

64. *De fide et operibus*, P.L., XL, 197—230, ed. Jos. Zycha, ibidem, t. XLI, 1900, p. 35—97. Trad. franceză, în «Bibliothèque Augustinienne», t. 8, Paris, p. 355—460.

65. *De Trinitate*, P.L., XLII, 819—1098; ed. W. J. Mountain, în «Corpus Christianorum Latinorum», Turnhout—Paris, 1968; ed. L. Arrias, text latin și traducere spaniolă, ed. 2-a, Madrid, 1956; trad. franceză M. Mellet — T. Camelot — E. Hendrikx — P. Agëasse — J. Moingt, în «Bibliothèque Augustinienne», t. 15—16, Paris, 1955.

Studii principale: F. Bourassa, *Questions de théologie trinitaire*, Roma, 1970; S. Biolo, *La coscienza nel De Trinitate di Sant'Agostino*, Roma, 1969; Olivier Du Roy, *L'intelligence de la foi en la Trinité selon Saint Augustin. Genèse de sa théologie trinitaire jusqu'en 391*, Paris, 1966; A. Schindler, *Wort und Analogie in Augustins Trinitätslehre* (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie, IV), Tübingen, 1965; D. I. Hassel, *Method und Scientia in Saint Augustine. A study of Books, VIII to XVI in his «De Trinitate»*, St. Louis, 1963; M. Schmaus, *Die Denkform Augustins in seiner Werk «De Trinitate»*, München, 1962; Idem, *Die Psychologische Trinitätslehre des Heiligen Augustinus*, Münster in Westphalien, 1927; F. Cayré, *Les trois personnes, La dévotion fondamentale d'Après Saint Augustin*, Tournai, 1959; G. Mascia, *La teoria della relazione nel De Trinitate di Sant'Agostino*, Napoli, 1955; J. Chevalier, *La théorie augustinienne des relations trinitaires*, Fribourg (Suisse), 1940. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 351—352. În limba română: Ioan I. Ică, *Doctrina Fericitului Augustin Despre Sfînta Treime după tratatul «De Trinitate»*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 3—4, p. 166—188.

66. *De Trinitate*, VII, 4, P.L., XLII, col. 939, comp. I, 9, col. 834; VI, 5—9, col. 927—939; IX, 4 și 5, col. 963—965.

67. *De Trinitate*, I, 9, P.L., XLII, col. 824: «Spiritus Sanctus nec Pater sit nec Filius sed tantum Patris et Filii Spiritus»,; VI, 5, ibidem, col. 928: «Spiritus ergo Sanctus commune aliquid est Patris et Filii, quidquid illud est. At ipsa communio, consubstantialis et coaeterna»; XV, 26, P.L., XLII, 1092. «*Processio Spiritus Sancti a Patre et a Filio est sine tempore*». Vezi pe larg argumentarea Fer. Augustin, ibidem, XV, cap. 26 și 27, P.L. XLII, 1092—1097.

68. In. 15, 26.

ința — esse, nosse, velle, *adică a fi, a ști, a voi*[69], *sau cu rațiunea umană. De-a lungul întregii lucrări, Fericitul Augustin insistă asupra unității persoanelor. Se află în Dumnezeu, spune el:* «una virtus et una sapientia, sicut unus Deus et una essentia» = *adică, în Dumnezeu, se află* «o singură putere și înțelepciune, după cum El este un singur Dumnezeu și o singură ființă»[70].

De diversis quaestionibus LXXXIII[71] (= Despre 83 de probleme diferite), *scrisă către 396, este o culegere de chestiuni pe care i le-au pus monahii din Tagaste și din Hippo-Regius în conferințele sau întreținerile dinainte de episcopat. Ele se referă la probleme filosofice, dogmatice sau exegetice.*

De diversis quaestionibus ad Simplicianum[72] (= Despre diferite probleme către Simplician), *scrisă în 397, în două cărți, pentru a răspunde diferitelor probleme puse de episcopul de Milan în legătură cu* Epistola către Romani *(c. I-a) și cărțile* Regilor *(c. II-a). Cartea I-a este îndeosebi importantă din punct de vedere dogmatic, pentru că Fericitul Augustin expune aici doctrina sa despre* grație *sau* har *în legătură cu textul din Epistola către Romani, VII, 7—23 și doctrina sa despre* predestinația absolută a lui Dumnezeu, *fundamentată pe textul din Romani, IX, 10—23.*

Harul divin joacă un mare rol în teologia Fericitului Augustin. El susține că omul nu are merite proprii în actul mîntuirii, căci mîntuirea este în întregime opera lui Dumnezeu, Care mîntuie pe om, în mod gratuit, din dragoste. Meritele omului, atunci cînd acestea există, sînt efectele harului, adică succed harului divin. Faptele bune ale omului nu colaborează concomitent cu harul divin, ci ele succed harului, teorie pe care și-a însușit-o teologia protestantă. În teologia augustiniană nu poate fi vorba de o colaborare — συνεργεῖα *— între harul divin și faptele bune ale omului în actul mîntuirii.*

Iată cum se exprimă Fericitul Augustin: «Cum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua. Omne bonum meritum nostrum in nobis faciat nisi gratia» = «Cînd Dumnezeu încunu-

69. *Confessiones,* XIII, 11, 12, p. 374; R. Schneider, *Seele und Sein. Ontologie bei Augustin und Aristoteles,* Stuttgart, 1957.

70. *De Trinitate,* XV, 3, 5, P.L., XLII, col. 1059; Olivier du Roy, *L'intelligence de la foi en la Trinité selon Saint Augustin, Génèse de sa théologie trinitaire, jusqu'en 391,* Paris, 1966; D. I. Hassel, *Method und Scientia in St .Augustine. A Study of Books VIII to XV in his «De Trinitate»,* St. Louis, 1963. Vezi și altă bibliografie la A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.,* p. 351—352.

71. P.L., XL, 11—100; ed. A. Mutzenbecher, în «Corp. Christ. Lat.», t. 44 A, Turnhout, 1975, p. 11—249; ed. din «Bibliothèque Augustinienne», t. 10, Paris, p. 52—378, cu trad. franceză de J. A. Beckaert.

72. P.L., XL, 101—148; ed. A. Mutzenbecher în «Corp. Christ. Lat.», t. 44, Turnhout, 1970, ed. din «Bibl. Aug.», t. 10, Paris, p. 410—470, cu trad. în franceză de J. Boutet.

nează meritele noastre, nimic altceva nu încoronează decît darurile sale. Orice bine nu-l face în noi meritul nostru, ci numai harul (grația)»[73].

Fericitul Augustin expune această teorie a «grației gratis dată» — «gratia gratis data» *și în lucrările* De gratia et libero arbitrio ad Valentem et cum illo monachis[74], *scrisă în 426*; De correptione et gratia[75], *scrisă în 426—427*; De praedestinatione sanctorum[76], *scrisă în 427*; De dono perseverantiae[77], *scrisă în 428/429.*

Supremația sau atotputernicia harului divin în actul mîntuirii, fără colaborarea omului prin faptele sale bune, este o mare eroare dogmatică pe care Biserica Ortodoxă a respins-o și a combătut-o totdeauna. Sfîntul apostol Iacob spune precis: «Credința fără fapte este moartă»[78], *iar Sfîntul apostol Pavel spune:* «Credința este lucrătoare prin iubire»[79], *adică prin împlinirea poruncii dumnezeiești:* «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și cea dintîi poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți»[80].

Fericitul Augustin a greșit de asemenea în privința concepției despre predestinație, *care stă în strînsă legătură cu concepția sa despre*

73. Ep. 194. Ad Sixtum, V, 19, P.L., XXXIII, 880.

74. P.L., XLIV, 881—912: ed. M. J. Pintard, texte latin et trad. française t. 24, «Bibliothèque Augustininenne», Paris, p. 90—206.

75. P.L., XLIV, 914—946, ed. M. J. Pintard, texte latin et trad. fr., în «Bibliothèque Aug.», 24, Paris, 269—381.

76. P.L., XLIV, 953—982; ed. M. J. Chéné, texte latin et trad. fr., în «Bibl. Aug.», t. 24, Paris, p. 464—597.

77. P.L., XLV, 993—1034; ed. A. Mutzenbecher, în «Corpus Christianorum Latinorum», t. 44, Turnhout — Paris, 1970; ed. din «Bibliothèque Augustinienne», t. 24, Paris, p. 600—764.

Studii. Problema *harului* sau *grației* la Fer. Augustin: Andrè Mandouze, *Saint Augustin. L'aventure de la raison et de la grâce* ... Paris, 1968, 797 p.; H. Rondet, *Essai sur la thèologie de la grâce,* Paris, 1964; Idem, *Libertè et la grâce dans la théologie augustinienne: Saint Augustin parmi nous,* Paris, 1954; Idem, *Gratia Christi,* Paris, 1948; A. Zeoli, *La teologia agostiniana della gratia fino alle «Quaestiones ad Simplicianum» (390),* Napoli, 1963; J. Chéné, *La thèologie de St. Augustin, grâce et prèdestination,* Paris, 1962; A. Niebergall, *Augustins Anschaung von der Gnade,* Göttingen, 1951; L. Bovy, *Grâce et liberté, chez Saint Augustin,* Montréal, 1938; M. de Lama, *Sant' Agostino doctrina de gratia et praedestinatione,* Torino, 1934.

Problema *predestinației* la Fer. Augustin: R. Bernard, *La prèdestination du Christ total selon Saint Augustin,* Paris, 1965; W. Boulik, *La predestinatione. Santo Paulo et Sant'Agostino,* Roma, 1961; J. F. Thomas, *Saint Augustin — s'est-il trompè? Essai sur la prèdestination,* Paris, 1959; L. Ciappi, *La predestinazione,* Roma, 1954; G. Nygren, *Das Prädestinationproblem in der Theologie Augustins,* Göttingen, 1956; R. Polman, *De Praedestinatio van Augustins, Thomas van Aquino en Calvijn,* Franeker, 1936; J. Saint-Martin, *La pensée de Saint Augustin sur la prédestination* ..., Paris, 1910.

Alte studii la Agostiono Trapè, în lucrarea lui Angelo Di Berardiono — J. Quasten, *Patrologia,* t. III, Torino, 1978, p. 349, 418—419; B. Altaner — A. Stuiber, *Patrologie,* p. 442—443.

78. Iacob 2, 20.

79. Gal. 5, 6.

80. Mt. 22, 27—29; Mc. 12, 30—31; Lc. 10, 27; Rom. 13, 9; Iac. 2, 8.

supremația harului în actul mîntuirii. Deși prin păcatul originar al protopărinților Adam și Eva toți oamenii sînt osîndiți, totuși, Dumnezeu, susține Fericitul Augustin, a predestinat sau a hotărît din veci pe unii la fericirea veșnică, iar pe alții la pedeapsa focului veșnic. Numărul celor fericiți este hotărît de mai înainte și corespunde exact, după părerea sa, numărului îngerilor căzuți din ceruri, care s-au revoltat contra lui Dumnezeu. Cei hotărîți de mai înainte spre fericirea veșnică, numiți «cei aleși», «vase ale dreptății» sau «vase ale milei», merg de-a dreptul în ceruri, indiferent de faptele lor din viață, iar cei osîndiți, numiți «vase ale mîniei lui Dumnezeu», al căror număr e mult mai mare decît al celor drepți, merg în «focul cel veșnic, care a fost pregătit diavolului și îngerilor lui» [81]*, sau în «gheena, în focul cel nestins, unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge»* [82]*, fiind iremediabil pierduți. Ei constituie* «massa damnationis» = «masa condamnării», *sau* «massa irae, mortis» = «masa mîniei, a morții» [83]. *Ei nu au dreptul să revendice «mila» sau «îndurarea» lui Dumnezeu, Căruia nu I se poate cere să se justifice de ce pe unii îi fericește, iar pe alții îi osîndește din veșnicie. Teoria predestinației absolute și-a însușit-o de la Fericitul Augustin, îndeosebi Jean Calvin († 1464), întemeietorul Bisericii Reformate sau Calvine.*

Fericitul Augustin tratează despre credința în cele nevăzute și în lucrarea De fide rerum quae non videntur (= Despre credința în cele ce nu se văd) [84]*, scrisă către 400, după cuvintele Sfîntului apostol Pavel: «Iar credința este încredințarea celor nădăjduite,* dovedirea lucrurilor celor nevăzute» [85].

Biserica Ortodoxă n-a acceptat concepția eronată a Fericitului Augustin despre predestinația absolută, deoarece face din Dumnezeu înțelepciunea, adevărul și binele suprem, o ființă nedreaptă și arbitrară. Cele două teorii, a supremației harului în actul mîntuirii și a predestinației absolute, precum și concepția sa eronată despre purcederea Duhului Sfînt de la Tatăl și Fiul — Filioque, *au contribuit ca Biserica Ortodoxă să nu-l socotească* sfînt, *ci numai* fericit.

*

* *

Dintre lucrările dogmatico-polemice mai importante amintim pe cele îndreptate contra maniheilor, donatiștilor, pelagienilor și arienilor.

---

81. Matei 25, 41.
82. Marcu 9, 44; Is. 66, 19.
83. E. Portaliè, art. cit., col. 2397.
84. P.L., XL, 171—180; ed. J. Pigon, texte latin et trad. française, în «Bibl. Aug.», t. 8, Paris, p. 310—340; ed. M. F. Mc. Donald, *Patristic Studies*, t. 84, Washington, 1950.
85. Evr., 11, 1.

Contra maniheilor, pe care Fericitul Augustin i-a cunoscut foarte bine, întrucît a stat în legătură cu ei peste 10 ani, între 373 și 384, el a scris numeroase lucrări dintre care amintim :

De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum [86] (= Despre caracterul Bisericii universale și despre caracterul maniheilor), *2 cărți, scrisă între 387—389.*

De libero arbitrio [87] = (Despre liberul arbitru), *3 cărți, începută la Roma în 388 (c. I-a) și terminată la Hippona, în 395, (cartea a II-a și a III-a).*

De Genesi contra manichaeos [88] = (Despre Geneză contra maniheilor, *2 cărți, scrisă în 388—389.*

De vera religione [89] (= Despre adevărata religie), *scrisă către 390 la Tagaste, și adresată lui Romanianus, este o adevărată capodoperă de învățătură creștină.*

De utilitate credendi [90] (= Despre folosul credinței), *scrisă către 391, contra maniheilor lui Honorat, căruia îi demonstrează că credința este întemeiată pe autoritatea lui Dumnezeu, care vorbește prin Biserică.*

De duabus animabus [91] (= Despre cele două suflete), *scrisă către 392, în care Fericitul Augustin neagă existența a două suflete, emanate, după cum afirmau maniheii, unul din principiul binelui, iar altul din principiul răului.*

---

86. P.L., XXXII, 1309—1378; ed. B. Roland—Gosselin, texte latin et traduction française, în «Bibliothèque Augustinienne», t. I, Paris, p. 136—337; J. K. Coyle, *Augustine's De moribus Ecclesiae Catholicae. A study of the work, its composition and its sources* (Paradosis, vol. 25), Fribourg (Suisse), 1978, 466 p.

87. P.L., XXXII, 1221—1310, ed. G. M. Green, în «Corp. Script. Eccl. Lat.» LXXIV, Vindobonae — Lipsiae, 1956; Idem, în «Corp. Christ. Lat.», t. 29, Turnhout, 1970, p. 211—321; ed. F. J. Thonnard, texte latin avec trad. franç., în «Bibliothèque Augustinienne», t. 6, Paris, 1952, p. 136—470.

88. P.L., XXXIV, 173—220, ed. B. Martin, text latin cu trad. spaniolă, în Biblioteca de Autores Christianos, t. 15, Madrid, p. 360—490; P. Abulesz, *Aur. Augustinus, «De Genesi contra Manichaeos», libri duo*, Wien, 1972; A. Zacher, *De genesi contra Manichaeos. Ein Versuch, die ersten drei Kapitel von Genesis zu erklären und zu verteidigen*, Roma, 1962.

89. P.L., XXXIV, 124—172; ed. J. Divjak, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», Suppl. 5, Vindobonae, 1980, p. 169—260; ed. K. D. Daur, în «Corp. Script. Lat.», XXXII, Turnhout, 1962; ed. W. Green, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LXXII, 2, Vindobonae — Lipsiae, 1961; G. Baravalle — C. R. Somasco, Roma, 1960; Trad. germană: W. Thimme, Zurich — Stuttgart, 1962.

90. P.L., XLII, 65—92; ed. Jos. Zycha, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXV, pars 1, Pragae — Vindobonae, — Lipsiae, 1891, p. 3—48; ed. J. Pigon, texte latin avec trad. franç. în «Bibl. Aug.», t. 8, Paris, p. 209—301.

91. P.L., XLII, 93—112; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XXV, 1, Vindobonae — Lipsiae, 1891, p. 51—79; ed. R. Jolivet, texte latin avec trad. franç., în «Bibl. Aug.», t. 17, Paris, p. 52, 115.

Acta sau disputatio contra Fortunatum manichaeum [92] (= Faptele sau discuția contra maniheului Fortunat), *scrisă în 392.*

Contra Adimantum, Manichaei discipulum [93] (= Contra lui Adimant, discipolul lui Maniheu), *scrisă în 394.*

Contra epistolam Manichaei quam vocant fundamenti [94] (= Contra epistolei lui Maniheu pe care o numesc fundamente), *scrisă în 397.*

Contra Faustum manicheum [95] (= Contra lui Faust maniheul), *în 33 de cărți, scrisă între 397—400, cea mai importantă.*

De actis cum Felice manichaeo [96] (= Despre cele făcute cu Felix maniheul), *2 cărți, scrisă în 398.*

De natura boni contra Felicem [97] (= Despre natura binelui, contra lui Felix), *2 cărți, scrisă în 399.*

Contra Secundianum manichaeum [98] *(=Contra maniheului Secundian), scrisă în 399.*

Fericitul Augustin a combătut, de asemenea, pe ereticii priscilianiști, înrudiți ca doctrină cu maniheii, în lucrarea : Liber ad Orosium contra priscillianistas et origenistas [99] (= Carte către Orosiu contra priscilianiștilor și origeniștilor), *scrisă în 415.*

O luptă continuă a dus Fericitul Augustin de-a lungul vieții sale contra donatiștilor *din Africa, încercînd prin toate mijloacele, predici, conferințe publice, sinoade și scrieri, să-i aducă la sînul Bisericii universale.*

Dintre lucrările mai importante adresate contra donatiștilor amintim următoarele :

---

92. P.L., XLII, 111—130; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XXV, 1, p. 83—112; ed. R. Jolivet, texte latin et trad. franç. în «Bibl. Aug.», t. 17, Paris, p. 133—191.

93. P.L., XLII, 129—172; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., XXV, 1, p. 115—190.

94. P.L., XLII, 173—206; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., XXV, 1891, p. 193—248; ed. R. Jolivet, texte latin avec trad. franç., în «Bibl. Aug.», t. 17, Paris, p. 390—507.

95. P.L., XLII, 207—518; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., XXV, 1, 1891, p. 251—797.

96. P.L., XLII, 519—552; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., XXV, 2, Pragae — Vindobonae — Lipsiae, 1892, p. 801—852; ed. M. Jourjon, texte latin avec trad. franç. în «Bibl. Aug.», t. 17, Paris, p. 644—757.

97. P.L., XLII, 551—573; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., XXV, 2, 1892, p. 855—889; ed. B. Roland — Gasselin, texte latin et trad. franç. în «Bibl. Aug.», t. 1, Paris, p. 440—509.

98. P.L., XLII, 557—602; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XXV, 2, 1892, p. 905—975. R. Jolivet — M. Jourjon, *Six traités antimanichéens,* text, traduction, commentaire «Bibl. Aug.», 17, Paris, 1961, p. 538—632; Escher di Stefano, *Il Manicheismo in Santo Agostino,* Padova, 1960. Altă bibliografie la B. Altaner — A. Stuiber, Patrologie, p. 427; F. Cayré, *Précis de Patrologie,* t. I, Paris, Tournai, Rome, 1927, p. 607—609; A. Trapè la A. di Berardino — J. Quasten, *op. cit.,* p. 360—362.

99. P.L., XLII, 669—678; J.A. Davids, *De Orosio et S. Augustino Priscillianistarum adversariis commentatio historica et philologica,* Hagae, 1930.

Psalmus contra partem Donati[100] (= Psalmul contra partidei lui Donat), *scrisă în 393—394 în 20 de strofe de cîte 12 versuri, puse în ordine alfabetică, numit și* Psalmul abecedar, *este un poem în 240 de versuri.*

Contra epistulam Parmeniani *sau* De schismate donatistarum[101] (= Contra lui Parmenian *sau* Despre schisma donatiștilor), *3 cărți, scrisă între 400, adresată lui Tychonius.*

De baptismo contra donatistas[102] (= Despre botez, contra donatiștilor), *7 cărți, scrisă în 400—401.*

Contra litteras Petiliani[103] (= Contra lucrărilor lui Petilian), *3 cărți, scrisă între 401—405.*

De unitate Ecclesiae *sau* Ad catholicos epistola de secta donatistarum[104] (= Despre unitatea Bisericii sau Epistola către credincioși despre secta donatiștilor), *scrisă în 405, socotită de unii neautentică.*

Contra Cresconium grammaticum[105] (= Contra gramaticului Cresconiu), *4 cărți, scrisă în 406.*

De unico baptismo contra Petilianum[106] (= Despre unicul botez, contra lui Petilian), *scrisă în 411. Petilian era episcop donatist de Cirta.*

Liber ad donatistas post collationem[107] (= Carte către donatiști după convorbire), *scrisă în 412, numită și* Contra partem Donati post gesta (= Contra partidei lui Donat după cele întîmplate).

Breviculus collationis cum donatistis[108] (= Rezumat al convorbirii cu donatiștii), *scrisă în 413, la doi ani după conferința de la Cartagina*

---

100. P.L., XLIII, 2332; P.L., *Supplementum*, Paris, 1958, p. 356; ed. M. Petschenig. în «Corp. Script. Eccl. Lat.», LI, Vindobonae—Lipsiae, 1908, p. 3—15; Ed. G. Borissou, texte latin avec trad. franç. în «Bibl. August.», t. 28, Paris, p. 150—191; W. Bulst, *Hymni Latini... LXXV Psalmi*, Heidelberg, 1956, p. 139—147; 197—198; ed. R. Anastasi, texte, traduction, commentaire, Catania, 1957; F. di Capua, *Sant' Agostino poeta*, Augustiniana, Napoli, 1955, p. 111—140; H. Vroom, *Le Psaume abécédaire de Saint Augustin et la poésie latine rythmique*, Nijmegen, 1933; B. Altaner — A. Stuiber, *Patrologie*, p. 435; A. Trapè, la A. di Berardino—J. Quasten, *op. cit.*, p. 362.

101. P.L., XLIII, 33—108; ed. M. Petschenig, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LI, Vindobonae—Lipsiae, 1908, p. 19—141; ed. G. Finaert, în «Bibl. August.», t. 28, Paris, p. 208—409.

102. P.L., XLIV, 107—244; ed. M. Petschenig, în Corp. cit., t. LI, 1908, p. 145—375; ed. G. Finaert, în «Bibl. August.», t. 29, Paris, p. 56—575.

103. P.L., XLIII, 245—388; ed. M. Petschenig, în Corp. cit. t. LII, Vindobonae—Lipsiae, 1909, p. 3—227; ed. G. Finaert, în «Bibl. Aug.», t. 30, Paris, p. 133—745.

104. P.L., XLIII, 445—594, ed. M. Petschenig, în Corp. cit., LII, 1909, p. 231—233, ed. G. Finaert, în «Bibl. August.», t. 28, Paris, p. 502—707.

105. P.L., XLII, 445—594; ed. M. Petschenig, în Corp. cit., t. LII, 1909, p. 323—582; ed. G. Finaert, în «Bibl. August.», t. 31, Paris, p. 70—643.

106. P.L., XLIII, 595—614, ed. M. Petschenig, în Corp. cit., t. LIII, 1910, p. 3—34; ed. G. Finaert, texte latin et trad. française în «Bibl. August.», t. 32, Paris, p. 664—737.

107. P.L., XLIII, 651—690, ed. M. Petschenig, în Corp. cit., t. LIII, 1910, p. 97—162; ed. G. Finaert, texte latin et trad. franç. în «Bibl. August.», t. 32, Paris, p. 248—393.

108. P.L., XLIII, 613—650; ed. M. Petschenig, în Corp. cit., LIII, Vindobonae — Lipsiae, 1910, p. 39—92; ed. G. Finaert, texte latin avec trad. fr. în «Bibl. August.», t. 32, Paris, p. 94—243.

din 1, 3 și 8 iunie 411, întrunită în prezența tribunului Marcelin, la care au participat 279, episcopi donatiști și 286 de episcopi ortodocși, în care ortodocșii au dobîndit victoria asupra donatiștilor.

Contra Gaudentium donatistarum episcopum [109] = Contra lui Gaudentiu, episcopul donatiștilor), 2 *cărți, scrisă în 412—422.*

Epistola 185, cu titlul: Liber de correctione donatistarum [110] (= Cartea despre îndreptarea donatiștilor), scrisă în 417 ș.a.

În lucrările contra donatiștilor Fericitul Augustin dezvoltă pe larg doctrina despre sfințenia Bisericii și a Sfintelor Taine, arătînd că în Biserică se află și drepți și păcătoși, fără ca ea să-și piardă pentru aceasta sfințenia, iar validitatea Sfintelor Taine nu depinde de starea morală a săvîrșitorului, ci de harul lui Dumnezeu.

Fericitul Augustin a scris, de asemenea, mai multe lucrări contra pelagienilor, *care se ocupau cu natura omului, cu păcatul originar, dar negau necesitatea harului divin în opera de mîntuire a omului și necesitatea botezului pentru copii. Dintre acestea amintim următoarele:*

De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum [111] (= Despre meritele păcătoșilor și iertare și despre botezul copiilor), *3 cărți, scrisă în 412.*

De spiritu et litera [112] (= Despre spirit și literă), *compusă în 412.*

De natura et gratia [113] (= Despre natură și har), *compusă între 413—415.*

De perfectione justitiae hominis [114] (= Despre desăvîrșirea dreptății omului), *compusă în 415—416.*

---

109. P.L., XLIII, 707—752; ed. M. Petschenig, în Corp. cit., LIII, 1910, p. 201—274. ed. G. Finaert, texte latin et trad. franç. în «Bibl. August.», t. 32, Paris, p. 510—685.

110. P.L., XXXIII, 792—815; ed. Al. Goldbacher, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LVII, 2, Vindobonae—Lipsiae, 1911, p. 1—44.

Studiii: Y. M. J. Congar, *«Introduction»*, la: *Traités anti-donatistes.* Vol. 28, din *Oeuvres de Saint Augustin,* Paris, 1963; P. Vanderlinger, *L'affaire Cécilien. Étude sur la méthode de Saint Augustin dans son argumentation antidonatiste,* Louvain, 1959, VII—270 p.; C. Frend, *The Donatist Church,* Oxford, 1952; G. G. Willis, *S. Augustine and the donatist controversy,* London, 1950; P. Monceaux, *Saint Augustin et le Donatisme,* Paris, 1923. Altă bibliografie, la A. Trapè, la A. Di Berardino—J. Quasten, *op. cit.,* p. 262—365; B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie,* p. 428; F. Cayré, *op. cit.,* p. 609—614; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.,* p. 69—78; J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *op. cit.,* p. 41—52; 205—216; p. 455—460.

111. P.L., XLIV, 109—200; ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LX, 1, Vindobonae—Lipsiae, 1913, p. 3—152.

112. P.L., XLIV, 201—246; ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, ibidem, t. LX, 1, p. 155—230; ed. J. D. Burger, texte latin et trad. franç., Neuchâtel, 1951.

113. P.L., XLIV, 247—290; ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, *ibidem,* t. LX, 1, 1913, p. 233—300; ed. J. de la Tullaye, texte latin et trad. franç. în «Bibl. August.», t. 21, Paris, 244—413.

114. P.L., XLIV, 291—318, ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLII, Pragae, Vindobonae—Lipsiae, 1902, p. 3—48; ed. J. de la Tullaye, text latin et trad. franç. în «Bibl. Aug.», t. 21, Paris, p. 126—219.

De gestis Pelagii [115] (= Despre faptele lui Pelagiu), *scrisă în 417.*

De gratia Christi et de peccato originali [116] (= Despre harul lui Hristos și despre păcatul originar), *2 cărți, compusă în 418.*

De nuptiis et concupiscentia [117] (= Despre căsătorie și concupiscență), *2 cărți, compusă între 419—421.*

De natura et origine animae [118] (= Despre suflet și originea lui), *4 cărți, compusă în 420—421.*

Contra duas epistulas Pelagianorum [119] (= Contra celor două scrisori ale pelagienilor), *4 cărți, scrisă în 421.*

Contra Julianum, haeresis pelagianae defensorem [120] (= Contra lui Iulian (de Eclanum), apărătorul ereziei pelagiene), *6 cărți, compusă în 422.*

Contra secundum Juliani responsionem, imperfectum opus [121] (= Contra celui de al doilea răspuns al lui Julian (de Eclanum), operă neterminată), *6 cărți, compusă în 429—430. Lucrarea a rămas neterminată datorită faptului că la 28 august 430 Fericitul Augustin a încetat din viață.*

Fericitul Augustin a combătut și pe ereticii arieni *în cîteva lucrări compuse spre sfîrșitul vieții.*

Astfel, în 418—419, a compus lucrarea Contra sermonem arianorum [122] (= Contra cuvîntării arienilor), *îndreptată împotriva unui tratat arian anonim. Mai tîrziu, între 427—429, a scris următoarele lucrări :*

Collatio cum Maximino arianorum episcopo [123] (= Dispută cu Maximin, episcopul arienilor), *scrisă în urma discuției cu Maximin, episcopul goților arieni din provincia romană Africa, în 427—428.*

---

115. P.L., XLIV, 319—360; ed. F. C. Urba—Jos, Zycha, în Corp. cit., t. XLII, p. 51—122; ed. J. de la Tullaye, texte latin et traduction franç. în «Bibl. August», t. 21, Paris, p. 126—219.

116. P.L., XLIV, 359—410; ed. F. C. Urba—Jos, Zycha, în Corp. cit., t. XLII, 1902, p. 125—206; ed. H. Chinat—J. Plagnieux, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 22, Paris, p. 52—269; Alberto Pincherle, *La formazione della dottrinc agostiniana del pecato originale,* Cagliari, 1938.

117. P.L., XLIV, 413—474; ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLII, 1902, p. 211—319; ed. F. J. Thonnard—E. Bleuzen, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 23, Paris, p. 52—289.

118. P.L., XLIV, 475—548; ed. F.C. Urba—Jos. Zycha, în Corp. cit., t. LX, 1, Vindobonae—Lipsiae, 1913, p. 303—420; ed. E. Bleuzen—A. de Veer, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 22, Paris, p. 376—667.

119. P.L., XLIV, 549—638; ed. F. C. Urba—Jos. Zycha, în Corp. cit., t. LX, 1, 1913, p. 423—570; ed. F. J. Thonnard—E. Bleuzen, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 23, Paris, p. 312—657.

120. P.L., XLIV, 641—874; Trad. engleză, M.A. Schumacher, *Saint Augustine. Against Julian,* The Fathers of the Church, 35, New York, 1957.

121. P.L., XLV, 1049—1608. A. Zumkeller, *Schriften gegen die Pelagianer,* Wurzburg, 1964; S. Kopp—A. Zumkeller, *Schrifeten gegen die Semipelagianer,* Wurzburg, 1955. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino—J. Quasten, *op. cit,* p. 365—371; B. Altaner, *Patrologie,* p. 428—429; F. Cayré, *op. cit.,* p. 614—621; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *op. cit.,* p. 79—128.

122. P.L., XLII, 683—708.

123. P.L., XLII, 709—742.

Contra Maximinum haereticum [124] (= Contra ereticului Maximin) *2 cărţi, scrisă în 428.*

În lucrarea Liber de haeresibus [125] (= Carte despre erezii), *scrisă în 428—429, Fericitul Augustin numără 88 de erezii, între ele şi* erezia arienilor, *începînd de la Simon Magul pînă la Pelagiu.*

*

* *

Dintre operele exegetice ale Fericitului Augustin, menţionăm următoarele :

De doctrina cristiana [126] (= Despre învăţătura creştină), *începută în 396 (397) (cărţile I—III) şi terminată în 426 (Cartea a IV-a). Cartea I-a, în care Fericitul Augustin face o sinteză a doctrinii sale dogmatice (cap. 5—22) şi morale (cap. 23—34), serveşte ca o introducere la studiul Sfintei Scripturi. Cărţile a II-a şi a III-a sînt o ermineutică biblică, iar cartea a III-a o omiletică.*

Locutiones in Heptateuchum [127] (= Convorbiri la Heptateuh), în *7 cărţi, scrisă în 419.*

Questiones in Heptateuchum [128] (= Probleme la Heptateuh), *în 7 cărţi, scrisă în 419.*

De consensu Evangelistarum [129] (= Despre acordul Evangheliilor), *în 4 cărţi, scrisă către 400, în care încearcă să împace aparentele contradicţii ale Evangheliilor.*

---

124. P.L., XLII, 743—814.

125. P.L., XLII, 21—50; ed. R. Vander—Plaetse—C. Beukers, în «Corp. Christ. Lat.» t. 46, Turnhout, Paris, 1969, p. 283—351; trad. engleză G. Müller, *The «De haeresibus», of Saint Augustine,* Washington, 1956. Vezi şi *Sermo CXL. Contra quoddam dictum Maximini arianorum episcopi,* P.L. XXXVIII, col. 773—775. G. Bardy, *Le «De haeresibus» et ses sources,* în Miscellanea Agostiniana, Roma, II (1931); S. Jannaccone, *La dottrina eresiologica din Sant' Agostino... a preposito del tratato «De haeresibus»,* Catania, 1952.

126. P.L., XXXIV, 15—122; ed. G. M. Green, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LXXX, Vindobonae—Lipsiae, 1963, p. 3—169; ed. J. Martin, în «Corp. Christ. Lat.», t. XXXII, Turnhout, 1962; ed. G. Combès, J. Fargues, texte latin et trad. franç. în «Bibl. August.», t. 11, Paris, 168—539; U. Duchrow, *Sprachverstandnis und biblisches Hören bei Augustin,* Tübingen, 1965. Altă bibliografie, la B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie,* p. 430; A. Trapè la A. di Berardino—J. Quasten, *op. cit.,* p. 356—357.

127. P.L., XLIV, 485—546; ed. Jos. Zycha, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXVIII, 1, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1893, p. 507—629; ed. J. Fraipont, în «Corp. Christ. Lat.», t. 33, Turnhout—Paris, 1958.

128. P.L., XLIV, 545—824; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XXVIII, 2, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1895, p. 3—506.

129. L.P., XLIV, 1041—120; ed. Fr. Weihrich, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XLIII, Vindobonae—Lipsiae, 1904, p. 1—418; H. Merkl, *Die Wiedersprache zwischen den Evangelien. Ihre polemische und apologetische Behandlung in der alten Kirche bis zu Augustin,* Tübingen, 1971.

Quaestiones Evangheliorum[130] (= Probleme ale Evangheliilor), 2 *cărţi, scrisă către 400, sînt un comentar la Evangheliile după Matei şi Luca.*

Tractatus CXXIV in Joannis Evangelium[131] (= 124 de Omilii la Evanghelia după Ioan, *scrisă între 414—418, este una din operele magistrale ale Fericitului Augustin, care are în acelaşi timp multe elemente dogmatice. Sînt combătuţi pe rînd ereticii timpului său : arienii, donatiştii şi pelagienii.*

Tractatus X in Epistolam Joannis[132] (= 10 Omilii la Epistola lui Ioan), *scrisă în 416, în care tratează despre marea poruncă a iubirii faţă de Dumnezeu şi de aproapele.*

*

* *

Dintre numeroasele lucrări de teologie morală *ale Fericitului Augustin menţionăm următoarele :*

De agone christiano[133] (= Despre lupta creştină), *scrisă în 396—397, în care descrie lupta împotriva diavolului şi a păcatului.*

De mendacio[134] (= Despre minciună), *compusă în 395.*

Contra mendacium[135] (= Contra minciunii), *compusă în 420.*

Cinci mici scrieri se referă la căsătorie *şi* înfrînare :

De continentia[136] (= Despre înfrînare), *scrisă în 395.*

De bono conjugali[137] (= Despre folosul căsătoriei), *compusă în 401.*

---

130. P.L., XXXV, 1321—1364.

131. P.L., XXXV, 1379—1976; ed. R. Mayer, în «Corp. Christ. Lat.», t. XXXVI, Turnhout, 1954.

Studii : P. Hardy, *Actualité de la Révélation,* Paris, 1974; Agostino Di Berardino, *Cristo e la fede nei discorsi di Sant' Agostino sul Vangelo di S. Giovanni,* Napoli, 1967; M. Pontet, *Saint Augustin. Sermons sur Saint Jean,* Namur, 1958; M. Comeau, *Saint Augustin* exegète du *quatrième* evangile, Paris, 1930.

Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino—J. Quasten, *op. cit.,* p. 374—375.

132. P.L., XXXV, 1977—2062; ed. P. Agaësse, *St. Augustin. Commentaire de la première Epître de St. Jean.* Texte latin, introduction et notes (Coll. Sources chrétiennes, 75), Paris, 1961. Pentru alte lucrări: exegetice, vezi B. Altaner—A. Stuiber, *Patrologie,* p. 429—432; Fr. Cayré, *op. cit.,* p. 638—640; A. di Berardino—J. Quasten, *op. cit.,* p. 356—360 şi 374—377.

133. P.L., XL, 289—310; ed. Jos. Zycha, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», XLI, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1900, p. 101—138; ed. B. Roland—Gosselin, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 1, Paris, p. 372—435. Vezi şi lucrarea acestuia, *La morale de St. Augustin,* Paris, 1925.

134. P.L., XL, 487—518; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, p. 413—466; ed. G. Combès, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 234—305.

135. P.L., XL, 517—548; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, p. 469—528; ed. G. Combès, texte latin et trad. franç. în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 314—375.

136. P.L., XL, 349—372; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, 1900, p. 141—183; ed. J. Saint-Martin, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 3, Paris, p. 110—189.

137. P.L., XL, 373—396; ed. Jos. Zycha în Corp. cit., t. XLI, 1900, p. 187—230; ed. G. Combès, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 24—87.

De sancta virginitate [138] (= Despre sfînta feciorie), *compusă în 401, contra lui Jovinianus.*

De bono viduitatis [139] (= Despre folosul văduviei), *compusă în 414.*

De conjugiis adulterinis [140] (= Despre căsătoriile adultere), *compusă în 420, în care apără indisolubilitatea căsătoriei. În alte lucrări de morală tratează subiecte diferite. Dintre acestea, menționăm:*

De opere monachorum [141] (= Despre lucrarea monahilor), *compusă în 400, în care susține că monahii trebuie să unească munca cu rugăciunea.*

De patientia [142] (= Despre răbdare), *scrisă în 418.*

De cura pro mortuis gerenda [143] (= Despre grija pe care trebuie s-o avem pentru cei morți), *în care arată utilitatea rugăciunilor pentru cei morți, mai ales la Sfînta Liturghie și în slujbele care se fac la mormintele martirilor. Este deci o lucrare cu caracter practic.*

De divinis Scripturis sive Speculum [144] (= Despre dumnezeieștile Scripturi sau Oglindă), *scrisă în 427, este o culegere de sentințe morale scoase din Sfînta Scriptură, urmînd ordinea cărților sfinte, pentru edificarea morală a credincioșilor, lucrare care a fost mult citită.*

---

138. P.L., XL, 397—428; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, 1900, p. 235—302; ed. J. Saint-Martin, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 3, Paris, p. 196—312; Trad. J. Saint-Martin—J. M. Perin, *La virginité chrétienne,* Paris, 1955, p. 121—176; G. Oggioni, *Matrimonio e verginità presso i Padri,* Venegono, 1963; D. Ricardi, *Verginità nella vita religiosa secondo la dottrina di Sant'Agostino,* Roma, 1961.

139. P.L., XL, 429—450; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, 1900, 305—343; ed. Saint-Martin, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 3, Paris, p. 320—391. Trad. germană: A. Maxsein, *Aur. Augustinus, Das Gut der Witwensschaft,* Würtzburg, 1952.

140. P.L., XL, 451—486; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, 1900, p. 347—410; ed. G. Combès, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 96—227; H. Crouzel, *L'Eglise primitive face au divorce,* Paris, 1971.

141. P.L., XL, 547—582; ed. Jos. Zycha, în Corp. cit., t. XLI, 1900, p. 531—595; ed. J. Saint-Martin, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 3, Paris, p. 400—515; O. Brabant, *Le Christ, centre et source de la vie morale chez Saint Augustin,* Gembloux, 1971; A. Sage, *La vie religieuse selon Saint Augustin,* Paris, 1972; G. Giardini, *Ideale monastico di Sant' Agostino,* Roma, 1954; Adolar Zumkeller, *Das Mönchtum des Heiligen Augustinus,* Würtzburg, 1950, 388 p.; Ierod. Ioasaf Popa, *Munca manuală a monahilor după tratatul «De opere monachorum» al Fericitului Augustin,* în «Studii Teologice», V (1953), nr. 7—8, p. 455—512.

142. P.L., XL, 611—626, ed. Jos. Zycha, în CSEL, XLI, 1900, p. 663—691. G. Combès, texte latin et traduction française, în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 462—511; trad. germană de Josef Martin, Würtzburg, 1956.

143. P.L. XL, 591—610; ed. Jos. Zycha, în CSEL, XLI, 1900, p. 621—659; G. Combès, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 2, Paris, p. 384—453.

144. P.L., XXXIV, 887—1040, ed. Pr. Weihrich, în CSEL, t. XII, 3, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1887, p. 3—700; D. Gorce, *Saint Augustin, Homélies sur les Psaumes,* Textes choisis, traduits, Namour, 1960.

Dintre operele practice, *la loc de frunte se situează lucrarea* De catechizandis rudibus [145] (= Despre trebuinţa de a catehiza pe cei simpli), *compusă în 400 şi adresată diaconului Deogratias. Lucrarea este un tratat teoretic şi practic despre modul în care trebuie instruiţi în credinţa creştină catehumenii şi credincioşii simpli. În acest scop, Fericitul Augustin dă şi două modele de instrucţie (cap. 24—50 şi 51—55).*

*

* *

Opera oratorică a Fericitului Augustin, cea mai bogată şi variată pe care ne-a păstrat-o antichitatea creştină, poate fi comparată cu a Sfîntului Ioan Gură de Aur († 407). Fără să aibă culoarea, spontaneitatea, abundenţa, farmecul oriental şi actualitatea predicilor Sfîntului Ioan Gură de Aur, predica Fericitului Augustin e mai logică, mai bogată în idei, mai speculativă. Textul predicilor rămase de la el se întemeiază pe stenogramele pe care le-au luat tahigrafii din timpul său.

În Indicele *său, Possidius, episcop de Palama, prietenul şi biograful său, numără numai 279 de cuvîntări* [146]*, dar, după cercetările patrologilor, numărul predicilor sale autentice este cel puţin dublu. Ele se împart în* Omilii, *zise* Enarrationes in Psalmos [147] (= Expuneri la Psal-

145. P.L., XL, 309—348; ed. I. B. Bauer, în «Corp. Christ. Lat.», t. 46, Turnhout, 1969, p. 121—178; ed. J. Cambès — J. Fargues, texte latin et trad. franç., în «Bibl. August.», t. 11, Paris, p. 18—147; ed. J. Christopher, Washington, 1926; C. S. Willis, London, 1912; G. Krüger, Tübingen, 1909.

Studii. J. P. Belche, *Die Bekehrung zum Christentum nach Augustinus Büchlein De catechizandis rudibus,* în «Augustinus», XXXII (1982), p. 42—87; J. B. Allard, *La natura du «De catechizandis rudibus» de Sant' Agostino,* Roma, 1976; A. Etchegaray Cruz, *Le rôle du «De catechizandis rudibus» de Saint Augustin dans la catéchèse missionnaire dès 710 jusqu'à 847.* Studia patristica, 11, Berlin, 1972; C. Przydatek, *L'annucio del Vangelo, nello spirito del dialogo. Studio storico-teologico sulla predicazione missionaria secondo l'opuscolo di S. Agostino «De catech. rudibus»,* Roma, 1971. G. C. Negri, *La disposizione del contenuto dottrinale nel «De catech. rudibus» di S. Agostino,* Roma, 1961.

Alte ediţii, traduceri şi studii la A. Trapè, la A. di Berardino — J. Quasten, *Patrologia,* t. III, Torino, 1978, p. 353

În limba română: Pr. Prof. Grigore Cristescu, *Activitatea omiletică, teoretică şi practică a Fericitului Augustin,* în «Studii Teologice», II (1931), nr. 1, p. 7—36. Studiul este publicat şi în Biblioteca de studii omiletice şi catehetice, nr. 6, (Bucureşti, 1931); Idem, *Cîteva momente din activitatea catehetică, teoretică şi practică a Fericitului Augustin,* în «Studii Teologice», II (1931), nr. 2, p. 3—34. Extras, Bucureşti, 1931.

146. Possidius, *Indiculus librorum, tractatuum et epistolarum S. Agustini,* P.L., XLVI, col. 5—22; A. Wilmart, *Operum S. Augustini elenchus a Possidio digestus (Miscellanea Agostiniana),* II, Roma 1931; A. R. Vega, *Opuscula Sancti Posidii episcopi Calamensis,* Escorial, 1934.

147. *Enarrationes in Psalmos,* P.L., XXXVI, 67—1028 (Ps. 1—79); XXXVII, 1033—1966 (Ps. 80—150); ed. E. Dekkers — J. Fraipont, în «Corp. Christ. Lat.», t. 38—40, Turnhout — Paris, 1956; G. Humeau, *Les plus belles homélies de Saint Augustin sur les Psaumes,* Paris, 1948.

Studii: J. F. Cordelier, *La pédagogie de Saint Augustin dans les «Enarrationes in Psalmos»,* Dijon, 1971; M. Pontet, *L'exégèse de St. Augustin prédicateur,* Paris, 1945. Bogată bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.,* p 376—377.

mi), *în care trebuie să vedem nu atît lucrări de exegeză biblică, ci mai mult capodopere oratorice, şi* Sermones[148] (= Predici), *a căror autenticitate recunoscută se ridică la aproape 800, număr în care intră şi omiliile exegetice la Evanghelia lui Ioan*[149]. *Alte cuvîntări şi predici sînt socotite neautentice.*

Corespondenţa Fericitului Augustin se ridică la numărul de 270 scrisori, dintre care 47 sînt adresate Fericitului Augustin şi 6 prietenilor săi.[150] *Cele mai multe sînt adevărate lucrări teologice în care se ocupă cu probleme de filosofie şi teologie, sau dă îndrumări practice; altele au un caracter oficial-administrativ, sau sînt enciclice sinodale referitoare la schismele şi ereziile timpului său. O însemnătate deosebită prezintă corespondenţa cu Fericitul Ieronim († 420).*

*

* *

Cum am anunţat mai înainte, vom analiza acum, mai pe larg, scrierea Confessiones (= Mărturisiri). *Fericitul Augustin a scris această lucrare între anii 397—401, deci în curs de cinci ani. Ea nu este o simplă biografie, ci o istorisire sinceră şi impresionantă a creşterii şi evoluţiei sale intelectuale, morale şi spirituale din copilărie pînă la moartea mamei sale, întîmplată în toamna anului 387, deci din 354 pînă în 387, cînd el se afla în plină maturitate, avînd atunci 33 de ani.*

S-au întrebat mulţi şi se mai întreabă de ce a scris Fericitul Augustin această lucrare. Istoricii şi patrologii au dat diferite răspunsuri acestei întrebări, dar e mai bine să aflăm mai întîi ceea ce ne spune Fericitul Augustin însuşi.

---

148. P.L., XXXVIII, 23—1481; XXXIX, 1483—1718; ed. C. Lambot, *Sermones de Vet. Testamento*, 1—50, în «Corp. Christ. Lat.», t. 41, Turnhout, 1961; C. Lambot, *Santi Augustini Sermones selecti XVIII*, în *Stromata Patristica et Mediaevalia*, t. I, Utrecht, 1950; G. Humeau, *Les plus beaux sermons de Saint Augustin*, trad. franç., 3 vol., Paris, 1932—1934.

Studii. P. Borgomeo,, *L'Eglise de ce temps dans les prédications de St. Augustin*, Paris, 1972; W. Schumacher, *Spiritus and spiritualis. A study in the Sermons of Saint Augustine*, Mund, 1957; Ph. T. Weller, *The easter sermons of St. Augustine*, Washington; M. Pontet, *op. cit.*, Paris, 1945. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 377—378.

149. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Bucureşti, 1956, p. 257.

150. *Epistulae*: P.L., XXXIII, 62—1094; *Epistulae I—XXX*, ed. Al. Goldbacher, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXXIV, 1, Pragae — Vindobonae, Lipsiae, 1895; *Epistulae XXXI—CXXIII*, t. XXXIV, 2, 1898; *Epistulae CXXIV—CLXXXIV*, t. XLIV, 3, 1904; *Epistulae CLXXXV—CCLXX*, t. LVII, 2, 1911; Indice, t. LVIII, 1923. *Epistulae ex duobus codicibus nuper in lucem prolatam*, ed. J. Divjak, Vindobonae — Lipsiae, 1981. Traducere engleză: J. C. Cunningham, Edinburgh, 1956, p. 219—593, 160 de scrisori; W. Parson, in *The Fathers of the Church*, t. 12, 18, 20, 30, 32, New York, 1951—1956.

Trad. germană: A. Hoffmann, *Des Heiligen Augustinus ausgewählte Briefe*, în «*Bibliothek der Kirchenväter*», Bd. 29—30, Kempten, 1917.

Studii: Ch. Morel, *La vie de prière de Saint Augustin d'après sa correspondance*, Paris, 1954. Altă bibliografie la A. Trapè, la A. Di Berardino — J. Quasten, *op. cit.*, p. 373—374.

După ce istorisește petrecerea sa la Madaura și Cartagina, el se exprimă astfel:

«Cui istorisesc eu acestea? Nu Ție, Dumnezeul meu, ci în fața Ta, mă adresez neamului meu, neamului omenesc, oricît de mică ar fi partea celor care pot să dea peste aceste rînduri. Și de ce aceasta? Pentru ca, desigur, eu și oricine citește acestea, să cugetăm din ce abis trebuie să strigăm către Tine. Căci ce este mai aproape de urechile Tale, decît o inimă mărturisitoare și o viață în armonie cu credința» [151].

Iată cum se mai exprimă el, în cartea a X-a, din Confessiones, *cap. 3: «Mărturisirile păcatelor mele trecute, pe care, Doamne, mi le-ai iertat și acoperit, ca să mă găsesc pe mine în Tine, schimbînd sufletul meu prin credința și taina Ta, atunci cînd sînt citite și ascultate, trezesc inima* ca să nu doarmă în deznădejde și să zică: «Nu pot», ci să vegheze în dragostea milostivirii Tale și în dulceața harului Tău, prin care este puternic oricine este slab, care, prin însuși harul Tău, devine conștient de slăbiciunea sa» [152].

După ce a trecut prin ispitirile și patimile tinereții, Fericitul Augustin căuta cu inimă fierbinte pe Dumnezeu Cel îndurător și iubitor de oameni. «Așadar, se întreabă el, pentru ce Îți fac eu Ție istorisirile atîtor fapte? Fără îndoială, nu ca să le cunoști prin mine, ci ca să îndemn simțămintele mele și ale celor care citesc aceasta spre Tine, ca să zicem, cu toții: «Mare este Domnul și lăudat foarte» [153]*. Am zis chiar și voi zice:* «Din dragoste pentru dragostea Ta fac acest lucru» [154].

Unii contemporani nu înțelegeau motivele și scopul pentru care Fericitul Augustin a scris Mărturisirile *sale și chiar puneau la îndoială veracitatea și sinceritatea lor. Cu totul pătruns de remușcări pentru faptele și păcatele tinereții, el se hotărî să și le amintească pentru a arăta prin propria sa experiență, efectele harului divin asupra persoanei sale. S-a pus întrebarea dacă Fericitul Augustin n-a proiectat, fără să vrea, în istorisirea lor, dispozițiile sufletești cronologic posterioare întîmplărilor și fazelor sufletești din viața sa, la care se referă, cum se remarcă în alte lucrări ale sale. La aceasta, el răspunde unui oarecare Darius, care i-a cerut lucrarea, în modul următor:*

«Primește cărțile pe care le-ai cerut, Mărturisirile mele; *priveș*te-mă bine în ele, ca să nu mă lauzi mai mult decît sînt, și, prin lectura *lor, crede-mi mie despre mine și nu altora, ia aminte și vezi ceea ce*

151. Fer. Augustin, *Confessiones*, II, 3, 5, p. 33. Traducerea textelor latine ne aparține.

152. *Ibidem*, X, 3, 4, t. II, p. 242 ed. cit.

153. Ps. 95, 4.

154. Fer. Augustin, *Confessiones*, XI, 1, 1, t. II, p. 295 ed. cit.

am fost în mine prin mine însumi. Și dacă ți-a plăcut ceva la mine, laudă în ele, împreună cu mine, pe Cel pe Care eu am voit să-L laud»[155].

În lucrarea Retractationes, *cartea a II-a, spune : «Cele 13 cărți ale* Mărturisirilor *mele laudă, prin cele bune și cele rele ale mele, pe Dumnezeul cel drept și bun, și înalță spre Dumnezeu mintea și inima omului. Din partea mea, am găsit în ele acest folos, cînd le-am scris, și-l regăsesc, cînd le recitesc. Ce vor simți alții, vor vedea ei înșiși. Știu, însă, că ele au plăcut multor frați și le plac încă»* [156].

Făcînd o judecată de valoare, în 428—429, asupra lucrărilor sale, Fericitul Augustin se întreabă astfel : «Ce s-a putut face cunoscut mai frecvent și mai plăcut din lucrările mele decît cărțile Mărturisirilor mele ?» [157]. *Cuvintele sale exprimă adevărul.*

Iată acum ceea ce ne spune despre Mărturisiri, *prietenul și biograful Fericitului Augustin, Possidius, episcop de Calama, trecut și el în rîndul Sfinților de Biserica Romano-Catolică :*

«Nu voi căuta să amintesc toate cele pe care preafericitul Augustin le istorisește în Mărturisirile *sale despre sine însuși, în ce fel fusese el înainte de a primi harul și cum a trăit el după ce l-a primit. Căci el a voit să facă acest lucru, cum zice Apostolul Pavel, ca nu cumva cineva dintre oameni să-l socotească mai presus de ceea ce știa el că este, sau de ceea ce auziseră despre el* [158], *folosind calea sfintei smerenii, neînșelînd în nici un fel pe nimeni, ci căutînd prin propria sa eliberare și prin harul pe care-l primise,* nu lauda sa, ci a Domnului său, *și implorînd rugăciunile fraților pentru cele pe care le dorea să le primească»* [159].

Istoricul francez P. de Labriolle se exprimă cu entuziasm despre Mărturisirile *Fericitului Augustin în astfel de termeni : «În asemenea pagini, crezi că auzi adevărata simfonie, în care, cînd se amestecă, cînd se succed glasurile ezitării, ale îndoielii, ale temerii, recunoștinței și dragostei. Numai muzica ar putea, ca putere de expresie, să lupte cu aceste pagini în care ondulează și palpită remușcările, mulțumirile, îndoielile»* [160].

Și tot Labriolle spune : «Nu se află lucrare în antichitate, care să fi cunoscut un atît de durabil succes, să fi trezit un astfel de viu interes

---

155. Fer. Augustin, *Epistula 231*, 6, ed. Al. Goldbacher, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LII, Vindobonae — Lipsiae, 1911, p. 508—509.
156. Fer. Augustin, *Retractationes*, II, 32, ed. Pius Knöll, în Corp. cit., t. XXXVI, Vindobonae — Lipsiae, 1902, p. 136—137 ; P.L., XXXII, col. 632.
157. Fer. Augustin, *De Dono perseverantiae*, XX, 53 ; P.L., XLV, col. 1026.
158. II Cor., XII, 6.
159. *Possidius, Vita Sancti Aureli Augustini*, Praefatio, P.L., XXXII, col. 34.
160. P. de Labriolle, *Saint Augustin. Confessions*, Introduction, t. I, p. XIV.

şi să fi dat naştere la mai multe imitări ca Mărturisirile Fericitului Augustin» [161].

Lucrarea Confessiones (= Mărturisiri) *a Fericitului Augustin se împarte în două : partea I-a, cărţile I—IX şi partea a II-a, cărţile X—XIIII El ne istoriseşte pe rînd studiile făcute în timpul copilăriei, frămîntările şi îndoielile sale în tinereţe, căderile în păcate, şi ridicările sale, dar mai ales zbuciumul continuu al sufletului său în căutarea lui Dumnezeu.*

În partea I-a, el descrie, pe larg, încercările, ispitirile şi căderile prin .care a trecut, din care harul lui Dumnezeu l-a scos, făcînd să strălucească darurile Sale în sufletul său.

În cartea I-a, el arată darurile primite de la Dumnezeu în prima copilărie. Concluzia la care ajunge este că omul caută continuu pe Dumnezeu, chiar şi atunci cînd i se pare şi crede că se depărtează de El. «Căci ne-ai făcut pe noi după Tine, şi neliniştit este sufletul nostru pînă ce se va odihni în Tine». *Quia fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiscat in te»* [162].

În cărţile II—IV, Fericitul Augustin istoriseşte faptele sale bune şi rele după împlinirea vîrstei de 15 ani, în a doua copilărie, la Madaura, apoi ca student la Cartagina, întîlnirile sale cu ereticii manihei, printre care a petrecut peste zece ani, între 373—384, iniţierile sale în filosofia platonică, aristotelică şi neoplatonică, fiind continuu în căutarea adevărului şi frumosului. El ne înfăţişează în trăsături admirabile, chipul mamei sale, Monica, o creştină desăvîrşită, plină de pietate şi devotament, care a avut asupra sa o puternică influenţă. Văzînd căderile şi neorînduielile sale morale, ea plîngea şi se ruga continuu lui Dumnezeu pentru îndreptarea lui. Într-o zi, ea s-a adresat unui episcop, rugîndu-l să-l întoarcă la adevărata credinţă, de pe căile greşite pe care apucase, iar acesta i-a răspuns : «Mergi de la mine, să vieţuieşti aşa, căci nu se poate ca fiul acestor lacrimi să piară» [163].

În cartea a V-a, Fericitul Augustin povesteşte întîlnirile şi convorbirile sale la Cartagina cu Faustus, căpetenia maniheilor, care l-au decepţionat, plecarea sa la Roma, unde în 384 a înfiinţat o şcoală, apoi plecarea la Milano, împreună cu mama sa şi cu fiul său, Adeodatus.

În cartea a VI-a, Fericitul Augustin istoriseşte întîlnirile sale cu Sfîntul Ambrozie al Milanului, convorbirile cu prietenul său Alypius asupra teatrului şi prietenia lui cu Nebridius, tînăr bogat care şi-a părăsit părinţii, casa şi domeniul de lîngă Cartagina şi a venit la Milano spre a petrece cu Augustin în căutarea pasionantă a adevărului şi înţe-

161. *Ibidem*, p. XII.
162. Fer. Augustin, *Confessiones*, I, 1, 1, p. 2.
163. *Ibidem*, III, 22, 21, p. 63.

lepciunii. La Milano, a predat la școala orașului. Mama sa, Monica, a voit să-l căsătorească legal. Aflîndu-se în această situație, el renunță la legătura cu prima femeie, mama fiului său natural Adeodatus, care, profund întristată, plecă în Africa, și ceru în căsătorie o tînără care nu împlinise încă vîrsta căsătoriei. Trebuind să mai aștepte încă doi ani, «sclav al plăcerii» — libidinis servus — *cum mărturisește însuși, intră în legătură cu o altă femeie* [164].

În timpul șederii sale la Milano, cum aflăm din cartea a VII-a, Fericitul Augustin a citit operele neo-platonicilor, în traducere latină, care i-au plăcut mult datorită elevației și iluminării care se degajă din filosofia neoplatonică. În cele din urmă, a fost atras de Sfînta Scriptură, îndeosebi de Epistolele Sfîntului apostol Pavel.

În cartea a VIII-a, Fericitul Augustin istorisește convertirea sa definitivă la creștinism. Momentul culminant al crizei s-a petrecut în grădina casei din Milano, cînd vocea unui copil dintr-o casă din apropiere i-a strigat: «Tolle, lege» = «Ia, citește», și, deschizînd Sfînta Scriptură, la întîmplare, dădu peste textul din Epistola Sfîntului Pavel către Romani, XIII, 13—14, în care apostolul sfătuiește să nu umblăm în ospețe și desfrînări, în fapte de rușine, în certuri și pizme, ci să ne îmbrăcăm în Hristos [165].

În cartea a IX-a, el istorisește renunțarea sa la catedra de oratorie, oferită de orașul Milano, retragerea sa la proprietatea prietenului său Verecundus de la Cassiciacum, apoi primirea botezului în noaptea Paștelor din 24 aprilie 387, împreună cu fiul său Adeodatus, și prietenul său Alypius [166]. *Primind Botezul, Fericitul Augustin s-a hotărît să renunțe definitiv la atracțiile, distracțiile și ispitirile și păcatele lumii, trăind conform poruncilor evanghelice.*

În 387, a părăsit Milano, plecînd cu mama sa Monica, cu fiul său Adeodatus și cu fratele său Navigius la Roma și de aici la Ostia, cu gîndul de a se retrage la Tagaste, în Africa. Pe drum, mama sa Monica se îmbolnăvește și își simte sfîrșitul aproape. Fericitul Augustin povestește cu emoție și tristețe profundă ultimele zile ale mamei sale, la Ostia, în toamna anului 387. Ei locuiau la Ostia într-o casă, de pe fereastra căreia se vedea Tibrul, convorbind despre Dumnezeu, despre viața aceasta, despre nemurirea sufletului. «Convorbirea noastră, mărturisește Fericitul Augustin, a ajuns la încheierea că desfătarea simțurilor trupești, oricît de mare ar fi ea și oricîtă lumină corporală le-ar lumina, nu mi se pare vrednică spre a fi comparată, nici chiar amintită, cu bucuria acelei vieți viitoare. Și, ridicîndu-ne cu o dorință și mai fierbin-

164. *Ibidem*, VI, 12, 23; 15, 25, p. 139—141.
165. *Ibidem*, VIII, 12, 29, p. 200.
166. *Ibidem*, IX, 6, 14, t. II, p. 219—220.

te la El însuşi (Dumnezeu), am străbătut treptat toate cele materiale, chiar şi cerul însuşi, de unde soarele, luna şi stelele răspîndesc lumina asupra pămîntului...» [167]. *Apoi, la sfîrşitul convorbirii, ea i-a mărturisit astfel: «Fiul meu, cît mă priveşte pe mine, nu mă mai bucur de nici un lucru în această viaţă. Ce voi face aici şi pentru ce mai sînt aici, nu ştiu, căci s-a terminat speranţa mea în această viaţă. Singurul lucru pentru care doream să mai întîrzii puţin, în această viaţă, era să te* văd creştin adevărat, *înainte de a muri. Dumnezeul meu mi-a dăruit cu prisosinţă şi această bucurie să te văd robul Său, dispreţuind fericirea pămîntească. Ce să mai fac aici?»* [168].

Cum Fericitul Augustin şi cei din jurul său erau frămîntaţi de gîndul şi grija înmormîntării, căci ei doreau s-o ducă în oraşul lor natal, la Tagaste, în Africa, spre a fi înmormîntată lîngă soţul ei, Sfînta Monica, cu o siguranţă şi credinţă neclintită în puterea lui Dumnezeu, a cărui prezenţă se află pretutindeni, le-a spus: «Îngropaţi acest trup oriunde: nici o grijă să nu vă tulbure faţă de el; numai un singur lucru vă rog, să vă amintiţi de mine la altarul Domnului, oriunde veţi fi» [169].

Mama sa, Monica, a murit la Ostia, în vîrstă de 56 de ani, cînd Augustin avea 33 de ani, cum ne informează el însuşi [170].

«I-am închis ochii. O tristeţe imensă se strecura în inima mea şi se prefăcea în lacrimi, dar, în acelaşi timp, ochii mei, printr-o putere constrîngătoare a sufletului, le-au resorbit pînă la secare, şi într-un astfel de zbucium îmi era foarte rău. Atunci, însă, cînd şi-a dat sufletul, fiul meu Adeodatus a izbucnit în plîns, dar, constrîns de noi toţi, a tăcut (...) Căci socoteam că nu se cuvine să cinstim această moarte prin plînsete pline de lacrimi şi gemete...» [171].

Partea a II-a a Mărturisirilor *cuprinde cărţile X—XIII, pe care le-a scris între 400—401, deci la trei ani după moartea mamei sale.*

La cartea a X-a, cea mai lungă dintre toate, 43 de capitole, şi cea mai interesantă şi importantă, el mărturiseşte că acum iubeşte pe Dumnezeu, Care, de-a lungul vieţii, l-a scos din adîncul păcatelor şi l-a adus treptat, prin căderi şi ridicări, la cunoaşterea harurilor sale. El ajunge la constatarea că pe Dumnezeu nu L-a găsit atît în afară, cît L-a găsit

---

167. *Ibidem*, IX, 10, 24, t. II, p. 228. P. Henry, *La vision d'Ostie, sa place dans la vie et l'oeuvre de Saint Augustin*, Paris, 1938; F. A. Cayré, *La contemplation augustinienne. Principes de spiritualité et de théologie*, Paris, 1954; André Mandouze, *Saint Augustin. L'aventure de la raison et de la grâce*, Paris, 1968, p. 678—714, chap.: Rencontres avec Dieu.

168. Fer. Augustin, Confessiones, IX, 20, 26, t. II, p. 230. Traducerea ne aparţine. Jean Bayet, *Literatura latină*. În româneşte de Gabriela Creţia, Bucureşti, 1972, p. 772—774.

169. Fer. Augustin, *Confessiones*, IX, 11, 27, t. II, p. 230.

170. *Ibidem*, IX, 11, 28, t. II, p. 231.

171. *Ibidem*, IX, 12, 29, t. II, p. 232. Traducerea ne aparţine

mai ales în sine însuşi, în sufletul său. Dar ce este Dumnezeu, se întreabă el, ca să-L iubesc şi cum să-L iubesc? Şi răspunde astfel: «Îl iubesc ca pe o lumină, ca pe o voce, ca pe o mireasmă, ca pe o hrană, ca pe o îmbrăţişare, cînd iubesc pe Dumnezeul meu: El este lumina, vocea, mireasma, hrana, îmbrăţişarea «omului meu interior», unde străluceşte în sufletul meu o lumină pe care n-o cuprinde nici un loc, în care răsună o melodie pe care n-o răpeşte timpul, unde răspîndeşte o mireasmă pe care n-o împrăştie suflările vîntului, unde se gustă o hrană pe care nici o lăcomie n-o împuţinează şi unde se face îmbrăţişarea pe care nici o sărutare n-o desface. Aceasta este ceea ce iubesc, cînd iubesc pe Dumnezeul meu» [172].

Iar în alt loc din această admirabilă carte, el defineşte pe Dumnezeu în modul următor: «Dumnezeu nu este o imagine corporală — imago corporalis — *nici simţirea unei fiinţe, cum este cînd ne bucurăm, ne întristăm, dorim, ne temem, ne amintim, uităm şi tot ceea ce este de acest fel, astfel că nici sufletul însuşi nu eşti Tu, fiindcă Tu eşti Domnul Dumnezeul sufletului, căci toate acestea se schimbă, dar Tu rămîi neschimbat peste toate şi ai binevoit să locuieşti în memoria mea din care Te-am cunoscut»* [173].

El izbucneşte în expresii admirabile de dragoste fierbinte faţă de Dumnezeu, care au impresionat şi impresionează pînă azi pe cititori, mărturisind cu sinceritate: «Tîrziu Te-am iubit, frumuseţe atît de veche şi atît de nouă! Tîrziu Te-am iubit! Şi iată, Tu erai înlăuntru, iar eu în afară şi Te căutam acolo. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu Tine...» [174]. *«O, iubire, care totdeauna arzi şi niciodată nu Te stingi, iubire, Dumnezeul meu, aprinde-mă! ...»* — «O, amor, qui semper ardes et numquam extingueris, caritas, Deus meus, accende me!» [175]

În partea finală a cărţii a X-a, capitolele 30—43, Fericitul Augustin, pornind de la propria sa experienţă, arată ispitele şi poftele trupului şi atracţiile vinovate ale sufletului cu care s-a luptat şi el de-a lungul vieţii, care depărtează pe om de Dumnezeu, Creatorul său, făcîndu-l să cadă în felurite păcate. Dar Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, este adevăratul mijlocitor între Dumnezeu şi oameni şi El poate, prin puterea Sa dumnezeiască, să-i curețe de păcate, precum spune Sfîntul Apostol Pavel: «Căci Dumnezeu pe Însuşi Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat morţii, pentru noi toţi...» [176].

---

172. *Ibidem*, X, 6, 9, t. II, p. 246—247. Traducerea ne aparţine.
173. *Ibidem*, X, 25, 36, t. II, p. 267—268. Traducerea ne aparţine.
174. *Ibidem*, X, 27, 38, t. II, p. 268. Traducerea ne aparţine.
175. *Ibidem*, X, 29, 40, t. II, p. 270.
176. Rom. 8, 32; Fer. Augustin, *ibidem*, X, 43, 69, t. II, p. 292.

«Şi El a murit pentru toţi, ca cei care viază să nu mai vieze loruşi, ci Aceluia Care pentru ei a murit şi a înviat» [177].

În cărţile XI—XIII, Fericitul Augustin, bucuros că în sfîrşit a aflat pe Dumnezeu în sufletul său, caută să-L găsească în opera mîinilor Sale, în creaţia Sa, şi în cărţile Sfintei Scripturi, cărora le consacră aceste ultime trei cărţi. El explică îndeosebi creaţia lui Dumnezeu în cele şase zile, care constituie lauda şi gloria Creatorului. Cerul, pămîntul şi întreg universul arată atotputernicia lui Dumnezeu, care a creat toate spre binele şi fericirea omului. Întreaga creaţie este un dar al lui Dumnezeu şi ea manifestă negrăita Lui iubire faţă de întreg neamul omenesc.

El face, odată cu expunerea numeroaselor probleme pe care le pune creaţia universului şi a omului, o analiză aprofundată a noţiunii de timp, legată de ideea de mişcare, arătînd valoarea timpului în opera de mîntuire a întregii lumi.

La opera creaţiei a participat întreaga Sfîntă Treime. Pentru a înţelege cum se manifestă Treimea în unimea Dumnezeirii, Fericitul Augustin se foloseşte de analogia celor trei forţe sau manifestări ale sufletului omenesc: existenţa, cunoştinţa *şi* voinţa, *adică «esse, nosse, velle» — «A fi, a cunoaşte, a voi».* «Deci sînt, cunosc, voiesc. Sînt (exist), ştiind şi voind, şi ştiu că sînt şi voiesc, şi voiesc să fiu şi să ştiu» — «Sum enim et scio et volo: sum sciens et volens, et scio esse me et velle et volo esse et scire» [178].

După cum aceste trei forţe sau manifestări ale sufletului nu distrug unitatea lui, căci sufletul rămîne unul, tot aşa Trinitatea sau Treimea persoanelor nu distruge unitatea Dumnezeirii, căci ele formează şi se manifestă ca un singur Dumnezeu.

El încheie lucrarea sa Mărturisiri *cu constatarea că Dumnezeu cel în Treime lăudat şi preamărit a creat toate şi veghează continuu la fericirea şi binele omului. «Căci Tu, Dumnezeule, unic şi bun, n-ai încetat niciodată de a face binele. Desigur, şi unele din faptele noastre pot fi bune, prin harul Tău, dar ele nu sînt eterne. Sperăm, însă, că, potrivit acelora, ne vom odihni în marea Ta sfinţenie.* Tu, însă, Binele Care nu ai nevoie de nici un bine, eşti totdeauna odihna, fiindcă odihna Ta eşti Tu însuţi» [179].

Cum constatăm din întreaga lucrare a Mărturisirilor, *Fericitul Augustin, pătruns cu totul de remuşcări, istoriseşte cu o sinceritate impresionantă imperfecţiunile, ispitirile, căderile, rătăcirile, greşelile şi păcatele tinereţii, ca, prin exemplul său, să se arate minunatele efecte ale harului divin, care poate elibera pe păcătoşi de păcatele lor. Mărturisi-*

177. II Cor. 5, 15; Fer. Augustin, *ibidem*, X, 43, 70, t. II, p. 292—293.
178. *Ibidem*, X, 11, 12, t. II, p. 374.
179. *Ibidem*, XIII, 38, 53, t. II, p. 408. Traducerea ne aparţine.

rile sale sînt o profundă și inegalabilă analiză psihologică, încît ele pot fi socotite capodopera literaturii psihologice religioase din toate timpurile. Profunzimea analizei, bogăția comentariilor, entuziasmul, sinceritatea, izbucnirile și efuziunile sale sufletești, cînd povestește faptele sale și bune și rele, elevația spirituală care se desprinde din cuprinsul lor, impresionează profund pînă azi.

«*O gîndire de dragoste,* se exprimă P. de Labriolle, *o gîndire de smerenie, poate, de asemenea, o gîndire de apărare personală, iată din ce gînduri au ieșit «Mărturisirile»* [180].

Înaltele idei teologice, morale, filosofice și psihologice care se desprind din opera Mărturisiri — Confessiones, *a Fericitului Augustin au făcut pe teologul și istoricul francez E. Portalié s-o caracterizeze astfel:*

«*Din toate cărțile fericitului doctor (Augustin), nici una n-a fost mai universal citită și admirată. În nici o literatură, nici prin analiza pătrunzătoare a celor mai complexe impresii ale sufletului, nici prin emoția comunicativă, nici prin elevația sentimentelor sau profunzimea vederilor filosofice, ea nu are asemănare*» [181].

Nutrim speranța că opera Confessiones — Mărturisiri *a Fericitului Augustin, apărută acum pentru întîia oară în întregime, într-o frumoasă traducere românească, datorită eminentului latinist Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu, de la Facultatea de limbi străine a Universității din București, va fi citită cu interes și plăcere, și va produce cititorilor o deplină satisfacție și o adevărată bucurie sufletească.*

Pr. Prof. IOAN I. RĂMUREANU

NOTA TRADUCĂTORULUI

În efectuarea traducerii de față am avut în vedere mai ales textul latin editat de M. Skutella, Roma, 1965. Acest text nu comportă nici o diferență majoră față de celelalte ediții ale textului latin. În ceea ce privește citatele din Sfînta Scriptură am folosit textul Bibliei ed. din 1975.

Țin să aduc călduroasele mele mulțumiri Pr. Prof. I. Rămureanu, care — cu neobosită stăruință, cu o încordată atenție, cu o pătrunzătoare gîndire, cu o nețărmurită grijă — a cercetat textul prezentei traduceri, aducînd prețioase ameliorări atît în identificarea textelor biblice cît și în îmbunătățirea vocabularului.

În această traducere, am respectat, pe cît a permis structura limbii române, fraza Fericitului Augustin, care, de cele mai multe ori, este neobișnuit de amplă. Am făcut acest lucru ca să evit cît mai mult cu putință falsificarea raporturilor logice dintre diferitele propoziții ale extinsei fraze augustiniene.

Dealtfel, cititorul care va vrea să pătrundă adînc ideile operei de față nu va fi în nici un fel incomodat de faldurile oratorice ale perioadei Fericitului Augustin.

București, 12 octombrie, 1983 — Prof. dr. doc. N. I. BARBU

180. P. de Labriolle, *op. cit.*; Introduction, t. I, p. XI.
181. E. Portalié, *art. cit.*, col. 2286—2287.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ *

I. EDIŢII GENERALE

Elenchos, adică lista lucrărilor lui Augustin făcută de Possidius, a fost editată de Dom A. Wilmart, în *Miscellanea Agostiniana,* t. II, Roma, 1931, p. 149—233. Împreună cu *Vita S. Augustini,* ed. H. T. Weskorten, Princeton, 1919, au fost reunite de A. R. Vega, *Opuscula sancti Posidii episcopi Calamensis,* Escorial, 1934.

Ediţii: Migne, P.L., t. XXXII—XLVII; *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum,* Pragae — Lipsiae — Vindobonae, începînd din 1887, au apărut diferite scrieri ale Fer. Augustin în volumele: XX, 1 şi XII, 3, 1887; XXVI, 1, 1891; XXV, 2, 1892; XXVIII, 1, 1894; XXVIII, 2, 1895; XXIX, 3, 1895; XXIX, 1, 1896; XXXIII, 1, 1896: Confessiones; XXXIV, 1, 1895; XXXIV, 2, 1898; XXXVI, 2, 1902; *Retractationes;* XL, 1—2, 1899; 1900: *De civitate Dei;* XLI, 1900; XLII, 1902; XLIII, 1904; XLIV, 3, 1904; LI, 1908; LII, 1909; LIII, 1910; LVII, 2, 1911; LVIII, 1923; LX, 1, 1913; LXII, 2, 1961; XLIII, 1 şi 3, 1922; LXXIV, 1956; LXXVII, 1961; LXXX, 1963; LXXXIV, 1971; ed. J. Divjak, pentru epistolele descoperite de curînd, ibidem, t. LXXXVIII, Vindobonae, 1981.

Vezi şi lucrările Fer. Augustin editate în *Corpus Christianorum Latinorum,* la Turnhout — Paris, în tom. următoare: t. 29, 1970; t. 32, 1962; t. 33, 1958; t. 35, 1967; t. 36, 1954; t. 38, 40, 41, 1956; t. 44A, 1975; t. 46, 1969; t.47—48, 1955: *De civitate Dei;* t. 50—50A, 1968.

În «*Bibliothèque Augustinienne*». *Oeuvres de S. Augustin.* Texte latin et traduction française, Paris, începînd din 1948, au apărut t. 4—12; 15—17; 21—24; 28—37; *In. t. 33—37, Paris, 1959—1960: De civitate Dei.*

În limba germană, vezi *Bibliothek der Kirchenväter* (BKV), München — Kempten, 1911—1935.

II. REPERTOARE ŞI BULETINE.

Augustiana, S. Agostino nel XVI centenario della nascità, Napoli, 1955.

Augustinus Magister. Congrès international augustinien, Paris, 21—24, Sept., 1954, *Communications,* 2 vol. *Études augustiniennes,* Paris, 1954—1955, *1160* p.

Andressen, C., *Bibliographia Augustiniana.* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1973.

Bavel, T., van, P. Huisman, *Répertoire bibliographique de Saint Augustin,* (1950—1960), Steenbrugge, 1963.

Bulletin Augustinien, în «Revue des Études Augustiniennes», Augustinus magister, 3 vol. (Congrès international augustinien), Paris, 1954—1955.

Bulletin de Théologie Ancienne et Médievale, Mont César-Louvain, 1929, ş.u.

Fichier Augustinien, Institut des Études Augustiniennes, Paris, 1972.

Gonzales, R., *Bibliotheca augustiniana del Centenario: Religion y cultura,* Madrid, 15 (1931), p. 461—509.

Herescu, N. I., *Bibliographie de la littérature latine,* Paris, 1943, p. 395—410, Augustin.

Lamirande, E., *Un siècle et demi d'études sur l'ecclésiologie de St. Augustin, Essai bibliographique,* în «Revue des Études Augustiniennes», Paris, 8 (1962).

Lodovici, E. S., *Agostino. Questioni di Storiografia,* fil. I, Brescia, 1975, p. 445—501.

Lorenz, R., *Zwölf Jahre Augustinusforschung (1959—1970),* în «Theologische Rundschau», 30—40 (1973—1975).

* Bibliografia este alcătuită de Preot Prof. Dr. *Ioan Rămureanu.*

Nebreda, E., *Bibliographia Augustiniana*, Roma, 1928.
Recherches augustiniennes, Paris, 1958, continuare.
Rigobello, A., *Studi agostiniani in Italia nell'ultimo ventennio*, în «Cultura e Scuala», Rom, 32 (1969), p. 73—84.
Siacca, M. F. *Augustinus. Bibliographie-Einführungen in das Studium der Philosophie*, Bern, 1948.

III. CONFESSIONES

Ediții:

Augustin, *Confessiones*, Migne, P.L., XXXII, col. 659—868.
Augustin, Saint, *Confessions* ..., texte établi et traduit par Pierre de Labriolle, 2-e éd. revue et corrigée, tome I—II (Collection des Universités de France...), 2-e éd., Paris, 1933; 1937; XXXIII (—XXXV) + 412 p. (I—II); 8-éd. Paris, 1961.
Vezi aici alte ediții, t. I, p. XXIII—XXIV. Pentru manuscrise, p. XXV—XXXII.
Sancti Aureli Augustini, *Confessionum libri tredecim*. Recensuit et commentario critico instruxit Pius Knöll, în «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum», vol. XXXIII, 1, Pragae, Vindobonae, 1896 și în Academia Litterarum Caesarea Vindobonensis, t. XXXV (—XXXVI), Pragae, Vindobonae, 1896; editio stereotypa, Lipsiae, Teubner, 1920.
Augustinus, Aurelius, *Confessiones*, ed. Pius Knöll, Lipsiae, (Teubner), 1898; ed. Skutella, Lipsiae (Teubner), 1934.
Saint Augustin, *Les Confessions*. Texte de M. Skutella. Introduction et notes par A. Solignac. Traduction de E. Tréhorel et G. Bouisson, Paris, 1962, 2 vol. 709+690 p.; ed. a 2-a, Roma, 1965; numai textul latin.
Augustinus, *Confessiones*, text latin cu traducere engleză de William Wats, London, 1946.

Traduceri franceze:

Augustin (Saint), *Les Confessions*, trad. par. L. de Mondaton, Paris, 1961.
Augustin (Saint), *Les Confessions*, Traduction nouvelle avec introduction et notes par J. Trabucco, t. I—II, Paris, 1960.
Idem, *Les Confessions*, trad. par. V. Combès, Paris, 1957.
Idem, *Les Confessions*, Présenté par H. Daniel—Rops, Paris, 1956.
Idem, *Les Confessions. Précédées de sa vie par Saint Possidius ... Traduction nouvelle* par L. Moreau, Paris, 1930.
Bertrand, Louis, *Les plus belles pages de Saint Augustin*, 12-e éd., Paris, 1916.

Traduceri germane:

W. Thimme, Stuttgart, 1967; c. J. Perl, 5-e Auflage, Paderborn, 1964; H. Schiel, 6-e Auflage, Freiburg im Breisgau, 1959.

Traduceri engleze:

W. J. Bourke (The Fathers of the Church, 21), New York, 1954; W. Wats, London, 1946.

Traduceri în limba română:

Augustinus, Sanctus Aurelius, Sfîntul Augustin, *Din Confesiile Sfîntului Augustin*. Traducție de arhim. Dionisie Romano, Tomul I, nr. 1, Biblioteca religioasă morală, București, 1851, 61+64 p.

Studii:

Arts, M. R., *The synax of the «Confessions» of Saint Augustine*, în Patristic Studies, XIV, Washington, 1927.
Balmuș, Constantin, I., *Étude sur le style de Saint Augustin dans les Confessions et la Cité de Dieu*, Paris, 1930.
Billich, Fr., *Studien zu den Bekenntnissen des Heiligen Augustinus*, Wien, 1929.
Blanchard, P., *Connaissance religieuse et connaissance mystique chez Saint Augustin dans les «Confessions». Veritas, Caritas, Aeternitas*, în «Recherches Augustiniennes», t. II (Hommage au R. F. Fulbert Cayré), Paris, 1959, p. 311—330.
Bolgiani, F., *La conversione di Santo Agostino e l'VIII-o libro delle Confessioni*, Torino, 1956.
Carrol, M. B., *The «clausulae» in the «Confessions» of St. Augustine*, în Patristic Studies, LXXII, Washington, 1942.

Courcelle, P., *Recherches sur les Confessions de Saint Augustin*, Paris, 1950, 2-e éd. 1968.

Idem, *Nouvelles recherches*, (sur Saint Augustin), Paris, 1965.

Idem, *Les «Confessions» de Saint Augustin dans la tradition littéraire*, Antécedents et postérité, Paris, 1963.

Cayré, Fulbert, *Le sens et l'unité des Confessions*, în l'Année théologique augustinienne, XIII (1953), p. 13—32.

Idem, *Mystique et sagesse dans les Confessions de Saint Augustin*, în «Recherches de Science Religieuse», Paris, 1951, p. 445—460.

Douais, C., *Les Confessions de St. Augustin*, Paris, 1893.

Fabo de Maria, *La juventud de S. Augustin ante la critica moderna*, Madrid, 1929, XXVIII—448 p.

Freyer, J., *Erlebte und systematische Gestaltung in Augustin Konfessiones*, Berlin, 1937.

Gros, H., Le Confessioni. Studio introduttivo, Roma, ed. 2-a, 1972.

Idem, *La valeur documentaire de «Confessions», de S. Augustin*, în «Vie Spirituelle», Fribourg (Suisse), 1926—1927 (5 articole).

Guardini, R., *Die Bekehrung des Hl. Aur. Augustinus, Der innere Vorgang in seinen Bekenntnissen*, 3-e Aufl., München, 1959.

Heim, M., *Der Enthusiasmus in den Konfessionen des Heiligen Augustinus*, 1941.

Kauner, N.G., *Psalmenzitate in Augustin Confessiones*, Göttingen, 1955.

Körner, Franz, *Das Sein und der Mensch. Die existentielle Seinsdeckung des Jungen Augustin. Grundlagen zur Erhellung seiner Ontologie*, Freiburg im Breisgau, München, 1959.

Labriolle, P. de., *Dans quelle mesure les Confessions de Saint Augustin sont-elles véridiques ?*, în «Revue des Cours et Conférences», Paris, 1924—1925, p. 661—670.

Idem, *Pourqoi Saint Augustin a-t-il rédigé des Confessions*, în «Buletin de l'Association G. Budé», Paris, 1926, p. 20—47.

Le Blond, J.M., *Les conversions de St. Augustin*, Paris, 1950.

Löhrer, M., *Das Glaubensbegriff des Heiligen Augustin in seinen ersten Schriften bis zu den Confessiones*, Köln, Einsideln—Zürich—Köln, 1955.

O'Connel, R., *St. Augustin's Confessiones. The Odyssey of Soul*, Cambridge, 1969.

Idem, *Saint Augustine's Early Theory of Man*, A.D. 386—391, Cambridge (Mss.), 1968.

O'Mearea, J.J., *The Young Augustine, The growth of Saint Augustine's mind up to him conversion*, London, 1954, Traduction française: *La Jeunesse de Saint Augustin. Son évolution intérieure jusqu'à l'époque de sa conversion*, Paris, 1968, Altă ediție engleză, Staten Island, 1965.

Ottley, *Studies in the Confessions of St. Augustine*, London, 1919.

Pellegrino, M., *Le Confessioni di Sant' Agostino. Studio introduttivo*, Roma, 1956; ed. 2-a Roma, 1972, În lb. franceză: *Les Confessions de Saint Augustin*, traduit de l'italien avec les editions d'Henri Chirat, Paris, 1960.

Pellegrino, M., *Problemi vitali nelle Confessioni di S. Agostino*, Tolentino, 1961.

Idem, *Les Confessions de Saint Augustin*. Guide de lecture, Alsatia, 1961.

Pizzalato, Luigi F., *Les fondazioni della stile delle «Confessioni» di Sant'Agostino*, Milano, 1972.

Idem, *Le «Confessioni» di Sant'Agostino. Da biografia a «confessio»*, Milano, 1968.

Ratzinger, J., *Originalität und Überlieferung in Augustins Begriff der «Confessio»*, în «Revue des études augustinennes», III, Paris, 1957, p. 377—392.

Solignac, A., *Introduction aux Confessions, în «Bibliothèque Augustinienne»*, 13, Paris, 1962.

Stiglnayr, J., *Zum Aufbau der Confessiones des Heiligen Augustin*, în «Scholastik», 1932, p. 387—402.

Thimme, W., *Augustins Selbstbildnis in den Konfessionen. Eine religionspsychologische Studie*, Gütersloh, 1929.

Trapè, A., *Introduzione alle Confessioni*. Nuova Biblioteca Agostiniana, ed. 3-a Roma, 1975.

Verheijen, M., *«Eloquentia pedisequa». Observations sur le style des Confessions* de St. Augustin, Nijmegen, 1949.

Willinger, E., *Der Aufbau der Konfessionen Augustins*, în «Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft», Berlin, 28 (1929), p. 81—106.

Wolfskeel, Cornelia, W., *Som' Remarks of the Religious Life of Monica, Mother of Saint Augustine,* la M. J. Vermasseren, Studies in Hellenistic Religions, Leiden, 1979, p. 280—296.

Wunderle, G., *Einführung in Aug. Konfessionen,* Augsburg, 1930.

Wundt, A., *Augustins Konfessionen,* in «Zeitschrift fur die Neutestamenliche Wissenschaft», 1923, p. 161—206.

Zepf, Max. *Augustins Confessiones,* Tübingen, 1926.

Altă bibiliografie pentru Confessiones la : Agostino Trapè în lucrarea Angelo di Berardino, *Patrologia,* t. III, Dal Concilio di Niceea (325) al Concilio di Calcedonia (451), I. Padri latini, Torino, Marietti, 1978, p. 326—327.

IV. DE CIVITATE DEI

Ediţii:

Augustinus, Aurelius, *De civitate Dei,* în P.L., t. XLI, col. 13—804.

Sancti Aureli Augustini episcopi, *De civitate Dei* libri XXII. Recensuit et commentario critico instruxit Emanuel Hoffmann, vol. I—II, în Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, vol. XL, pars 1—2, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1899 şi 1900.

Ed. B. Dombart, Leipzig (Teubner), 1892—1898; ed. 3-a, 1905—1098; ed. B. Dombart—A. Kalb, în Corpus Christianorum Latinorum, Turnhout, 1955.

Augustin, Saint, *La cité de Dieu.* Texte latin de la quatrième édition de B. Dombart et A. Kalb. Introduction générale et notes par G. Bardy. Traduction française par G. Combès, în «Bibliothèque Augustinienne», t. 33—37, 5 vol., Paris, 1959—1960.

Augustin, Saint, *La cité de Dieu.* Texte latin et traduction française avec introduction et notes par Pierre de Labriolle et Jacques Perret. Tome I—II, Paris, Garnier Frères, 1957—1960, vol. I : XXXI+572(—575) p; vol. II : XXXII+543(—545) p.

Augustin, Saint, *La cité de Dieu,* traduction nouvelle. Edition avec le texte latin, par L. Moreau. Tome I—II (2 vol.), Paris, sans an, XV+520 p; 560 p.

Traduceri în limba germană, de următorii:

J. Bernhart, Stuttgart, 1955; W. Thimme, Zürich, 1955; München, 1977—1978; C. J. Perl, Salzburg, 1951—1953.

Stegeman, V., *Augustins Gottesstaat,* Tübingen, 1926.

Salin, E., *Civitas Dei,* Tübingen, 1926.

Traduceri în limba engleză:

Ph. Levine — W. M. Green — D. S. Wissen ş.a. *The city of God against the Pagans,* 7 vol, London, 1972; E. Barker, New York — London, 1957.

Traduceri în limba italiană, de următorii:

C. Borgogno, ed. 3-a Roma, 1963; A. C. Costa, Torino, 1939; Aurelio Agostino de Tagaste (Sant'), *La Città di Dio nel XV Centenario della publicazione* (426—1926). Traduzione e riduzione secondo ... con note de Giuseppe de Libero, ed. 2-a, Milano, 1937, XX—500 p.; C. Giorgi, Firenze, 1927—1930.

Augustinus, Aurelius, *De civitate Dei.* Capitole alese. Texte însoţite de o introducere şi note explicative de I. N. Dianu. Ediţia 1-a, Bucureşti, 1904; ed. 2-a, Bucureşti, 1916; ed. 3-a, Bucureşti, 1923.

Traduceri în limba română:

Băncilă, Leon, *Cartea I-a din De civitate Dei* a Fericitului Augustin, Traducere şi studiu, Teză de licenţă..., Bucureşti, 1907.

Eufrosin, Gh. R., Fer. Augustin, *De civitate Dei,* Cartea XXII: Fericirea veşnică. Traducere, Teză pentru licenţă, Ploieşti, 1907.

Ionescu, Ioan, S., *Despre pedeapsa celor răi.* Cartea XXI din opera *De civitate Dei* a Fericitului Aurelius Augustinus, Traducere din original, Teză de licenţă..., Bucureşti, 1907.

Popescu, Ion N., *Despre moarte şi transmisiunea ei în omenire.* Cartea XIII-a din *«De civitate Dei»* şi *Despre nemurirea sufletului («De immortalitate animi»),* opere ale Fericitului Augustin. Traduceri după original şi însoţite de cîte o analiză literară, Teză de licenţă..., Bucureşti, 1907.

Roşculeţ, Ioan I., *Despre judecata cea din urmă.* Din opera *De civitate Dei* a Fericitului Augustin, traducere din original, Teză de licenţă, Bucureşti, 1907.

Popa, Marin M., *Despre cultul lui Dumnezeu.* Traducere. Cartea X-a din opera *«De civitate Dei»* a Fericitului Augustin, Teză de licenţă ..., Bucureşti, 1907.

S t u d i i :

Studiile despre lucrarea *De civitate Dei* sînt foarte numeroase. Redăm numai pe cele mai importante: Del Estal, S.M., *Historiografia de la Ciudad de Dios de 1928 à 1954,* Madrid, 1955, p. 647—774.

Foarte bună, bibliografie se găsește la Agostino Trapè, în lucrarea: Angelo Di Berardino — Johanes Quasten, *Patrologia,* vol. III, Torino, 1978, p. 325—434 ș.u.

S. Agostino e le grandi corenti della filosofia contemporanea. Atti del Congresso italiano di filosofia agostiniana (Roma 20—25 Ottobre, 1954), Roma, 1956, XVI—411 p.

Amari, G., *Il concetto di storia in Santo Agostino,* Roma, 1951.

Arquiellière, H.X., *L'augustinianisme politique,* 2-éd., Paris, 1956.

Balmuș, Constantin I., *Etude sur le style de Saint Augustin dans les Confessions et la Cité de Dieu,* Paris, 1930.

Bardy, Gustav, *Définition de la cité de Dieu,* în «L'année théologique augustinienne», XII (1952), p. 113—129.

Barrow, R.H., *Introduction to St. Augustine «The City of God»,* London, 1950.

Baynes, N.H., *The political ideas of St. Augustine's De civitate Dei,* London, 1936.

Blondel, M., *The latent Faith in St. Augustins' Thougt,* 3-rd ed., New York, 1957.

Bourgeot, J., *Augustins Philosophie des Friedens und der Kriegs,* Leipzig, 1926.

Bourke, Vernon J., *Augustine, Quest of Wisdom. Life and philosophie of the Bishop of Hippo,* Milwaukee, 1945, XI—323 p.

Brezzi, P., *Analisi e interpretazione del De civitate Dei di S. Agostino,* Tolentino, 1960.

Brookes, E.H., *The City of God and the Politics of Crisis,* Toronto, 1960.

Burleigh, J.H.S., *The City of God. A Study of St. Augustine's Philosophy,* London, 1949.

Castelli, E., *I Presupposti di una teologia della storia,* Milano, 1953.

Chaix-Ruy, Jules, *Saint Augustin. Temps et histoire,* Paris, 1956.

Cataldo, G., *La filosofia della storia nel De civitate Dei,* Bari, 1950.

Chiocchetta, P., *Teologia della storia,* Roma, 1953.

Clark, M.T., *Augustin Philosopher of Freedom,* New York, Paris, 1958.

Combès, Gustave, *La doctrine politique de Saint Augustin,* Paris, 1927.

Courcelle, P., *Propos antichrétiens rapportés par Saint Augustin,* în «Recherches Augustiniennes», t. I, Paris, 1958, p. 149—186.

Cotta, S., *La città politica di Sant' Agostino,* Milano, 1960.

Deane, H.A., *The Political and Social Ideas of St. Augustine,* New York, London, 1963.

Ehrhardt, A.A.I., *Politische Metaphysik von Solon bis Augustin.* 1 Band: *Die Gottestadt der Griechen und Römer;* 2, Band: *Die christliche Revolution,* Tübingen, 1959, 324 și 308 p.

Figgis, John Neville, *The political aspect of St. Augustin's City of God,* Gloucester, 1963.

Fontaine, J., *L'histoire romaine dans la Cité de Dieu de Saint Augustin. Les sources et la mise en oeuvre,* Paris, 1942.

Fortin, E.I., *Christianisme et culture philosophique au V-e siècle: la querelle de l'âme humaine en Occident,* Paris, 1959.

Fouchs, H., *Der geistige Widerstand gegen Rom in der antiken Welt,* Berlin, 1938.

Idem, *Augustin und der antike Friedensgedanke. Untersuchungen zum 19. Buch der Civitate Dei,* Berlin, 1926.

Gerosa, P., *S. Agostino e l'imperialismo romano;* «Miscellanea Agostiniana», 2 (Roma, 1931), p. 977—1040.

Idem, *Sant' Agostino. Vita e opera,* Alba, 1953, 296 p.

Gilson, E., *Les Métamorphoses de la Cité de Dieu,* Paris—Louvain, 1952.

Guy, J.C., *Unité et structure logique de la «Cité de Dieu», de Saint Augustin,* Paris, 1961.

Hermelink, *Die Civitas terrena bei Augustinus,* în Festagbe Harnack, Tübingen, 1921, p. 302—324.

Horn, V., *Beiträge zur Staatslehre St. Augustins nach De civitate Dei,* Breslau, 1934.

Kamlah, W., *Christentum und Geschichtlichkeit. Untersuchungen zum Entstehung des Christentums und zu Augustinus «Bürgerschaft Gottes»,* Stuttgart, Köln, 1951.

Keyes, G. L., *Christian Faith and the Interpretation of Hystory : A study of St. Augustine's Philosophy of History*, Lincoln, 1966.

Kinder, E., *Reich Gottes und Kirche bei Augustin*, Berlin, 1954.

Labriolle, Pierre de, *Augustin*, în «Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique», t. V, Paris, 1931, col. 440—473.

Lamirande, E., *Un siècle et demi d'études sur l'ecclésiologie de St. Augustin*, Paris, 1962.

Idem, *Supplément bibliographique sur l'ecclésiologie de St. Augustin*, în «Revue des Études Augustiniennes», Paris, 17 (1971), p. 177—182.

Idem, *L'Église céleste selon Saint Augustin*, Paris, 1963.

Lauras, A., H. Rondet, *Le thème des deux cités dans l'oeuvre de St. Augustin*, în «Études Augustiniennes», Paris, 1953, p. 97—160.

Leisegang, H., *Die Ursprung der Lehre Augustinus von der Civitate Dei*, în «Archiv für Kulturgeschichte», Band XVI, 2, p. 127—153.

Lewalter, E., *Eschatologie und Weltgeschichte der Gedankenwelt Augustins*, în «Zeitschrift für Kirchengeschichte», 1934, p. 1—51.

Lindermann, H., *Sondergötter in der Apologetik der Civitas Dei Augustins*, München, 1930.

Madden, M. D., *The Pagan Divinities and their Worship as depicted in the Works of S. Augustine exclusive of the City of God*, Washington, 1930.

Mager, *Die Staatslehre Augustins*, München, 1920.

Maier, F.G., *Augustin und das antike Rom*, Stuttgart, 1955.

Markus, R.A., Saeculum : *Hystory and Society in the theologie of St. Augustine*, London, Cambridge, 1970.

Marshall, R.T., *Studies in the political and socioreligious terminology of De civitate Dei*, Washington, 1952.

Marrou, H., *L'Ambivalence du temps de l'histoire chez Saint Augustin*, Paris, Montréal, 1950.

Idem, *Civitas Dei, civitas terrena : num tertium quid ?*, în «Studia Patristica», t. II — Texte und Untersuchungen, Bd. LXIV, Berlin, 1957, p. 342—350.

Idem, *Theologie de l'histoire*, Paris, 1968.

Mazzolani, L. St., *The Idea of the city in Roman thought : from walled city to spiritual commonwelth*, 1970.

Michels, Th., *Das Heilswerk der Kirche. Ein Beitrag zu einer Theologie der Geschichte*, Salzburg, 1935.

Mommsen, Theodor E., *St. Augustine and the Christian Idea of Progres. The Backround of the City of God*, în «Journal of The History of Ideas», XII (1951), p. 340—374.

Monnot, P., *Essai de synthèse philosophique d'après le XI-ème livre de la Cité de Dieu*, în «Archives de Philosophie», VII (1930), p. 142—185.

Müller, M., *Die Lehre des Heiligen Augustinus über die Paradiesesehe...*, 1954.

Offergelt, Fr., *Die Staatslehre des Heiligen Augustins nach seinen sämtlichen Werken*, Bonn, 1914.

Pachoud, Fr., *Roma aeterna. Étude sur le patriotisme romain dans l'occident latin à l'époque des grandes invasions*, Neuchâtel, 1967, 390 p.

Padovani, U.A., *Filosofia e teologia della storia*, Brescia, 1953.

Pange, J., *La Cité de Dieu*, de St. Augustin, Paris, 1930.

Perler, O., *Le Pélerin de la Cité de Dieu*, Paris, 1957.

Pesce, D., *Civiltà terrena e civiltà celeste nel pensiero antico*, Firenze, 1957.

Peterson, E., *Der Monotheismus als politisches Problem*, Leipzig, 1935.

Pintard Jacques, *Le sacerdoce selon Saint Augustin. Le prêtre dans la Cité de Dieu*, Paris, 1960, 295 p.

Polman, A.D.R., *The Word of God according to Saint Augustine*, 1901.

Idem, *De leer van God bij Augustin*, Kampen, 1965.

Pope, H., *Saint Augustine of Hippo. Essays dealing with his life and time and some features of his work*, London, 1937, XIX—408 p.

Quaquarelli, A., *La polemia pagano-cristiana da Plotino ad Agostino*, Milano, 1952.

Ratzinger, J., *Herkunft und Sinn der Civitas—Lehre Augustins*, în Augustinus Magister, t. 2, Paris, 1955, p. 965—979.

Rahner, H., *Kirche und Staat im frühen Christentum*, München, 1961.

Régout, R., *La doctrine de la guerre juste de St. Augustin à nos jours*, Paris, 1935.

Rosan, P., *Saint Augustin théologien du paganisme dans les dix premiers livres de la Cité de Dieu*, Alger, 1949.

Ruotolo, G., *La filosofia de la storia e la Città di Dio*. Firenze, 1932.

Schilling, O., *Die Staatslehre des Heiligen Augustin nach De civitate Dei*, Köln, 1930.

Scholz, Heinrich, *Glaube und Unglaube in der Weltgeschichte. Ein Kommentare zu Augustins De civitate Dei. Mit einem Exkurs: Fruitio Dei, ein Beitrag zur Geschichte der Theologie und der Mystik*, Leipzig, 1911 și retipărire, 1967, VIII+244 p.

Schroeder, U., *Augustinische Ansicht vom christlichen Staat als Glied der Civitate Dei*, Greisfwald, 1922.

Seidel, B., *Die Lehre des Heiligen Augustin vom Staate, in Kirchengeschichtelische Abhandlung*, hrsg. von. M. Stralek, Bd. IX, Heft 1, Breslau, 1909.

Sokolinski, P., von, *Der Heilige Augustin und die christliche Zivilisation*, Halle, 1927.

Stakemeier, E., *Civitas Dei. Die Geschichtstheologie des Heiligen Augustin als Appologie der Kirche*, Paderborn, 1955.

Straub, J., *Regeneratio Imperii (Aufsatzsammlung)*, München, 1972.

Idem, *Augustins Sorge um die «regeneratio Imperii», Das Imperium romanum als «civitas terrena»*, München, 1954.

Teselle, E., *Augustin's Strategy as an Apologist*, Villanova, 1974.

Thraede, K., *Das antike Rom im Augustins De civitate Dei*, Jb. A.C., 20, 1977, p. 90 ș.u.

Wachtel, A., *Beiträge zur Geschichts—theologie des Aurelius Augustinus*, 1960.

Tillich, P., *Die Staatslehre Augustins nach de Civitate Dei*, în «Marburger theologischen Blättern», 1925, nr. 4.

Troeltsch, E., *Augustin, die christliche Antike und das Mittelalter in Anschluss an die Schrift De civitate Dei*, München, 1915; retipărită, Aalen, 1963.

Tresmontant, Claude, *La métaphisique du christianisme et la naissance de la philosophie chrétienne. Problème de la création et de l'antropologie des origines à Saint Augustin*, Paris, 1961, 752 p.

Vechi, A., *Introduzione al «De Civitate Dei»*, Modena, 1957.

Voelker, K., *Die Gottesstaat. Die staatswissenschaftlichen Teile...*, Iena, 1923.

Wachtel, A., *Beiträge zur Geschichtstheologie des Aurelius Augustinus*, Bonn (Bonner historische Forschungen), XVII, 1960.

Wolfson, Harry Austryn, *The Philosophy of the Church Fathers*, t. I. *Faith, Trinity, Incarnation*, Cambridge (Mass.), 1956.

Ziegenfuss, W., *Augustin's christliche Transzendenz in Gesellschaft und Geschichte*, Berlin, 1948.

V. DE TRINITATE

Ediții: P.L., XLII, 819—1098; W. J. Montain, în «Corpus Christianorum Latinorum», Turnhout—Paris, 1968; L. Arias, text și traducere spaniolă, ed. 2-a, Madrid, 1956; traducere franceză de M. Mellet — T. Camelot — E. Hendrikx — P. Agëasse — J. Moingt, în «Bibliothèque Augustinienne», Paris, 1955.

Studii:

Biolo, S., *La coscienza nel De Trinitate di S. Agostino*, Roma, 1969.

Bourassa, F., *Questions de théologie trinitaire*, Roma, 1970.

Du Roy, Olivier, *L'intelligence de la foi en la Trinité selon Saint Augustin. Genèse de sa théologie trinitaire jusqu'en 391, thèse ...*, Paris, 1966.

Chevalier, J., *La théorie augustinienne des relations trinitaires*, Freiburg (Suisse), 1940.

Idem, *Saint Augustin et la pensée grecque*, Freiburg, 1940.

Hassel, D.I., *Method and Scientia in St. Augustine. A Study of Books VIII to XV in his «De Trinitate»*, St. Louis, 1963.

Lebreton, J., *Histoire du dogme de la sainte Trinité*, Paris, 1927.

Mascia, G., *La teoria della relazione nel De Trinitate di Sant'Agostino*, Napoli, 1955.

Schindler, A., *Wort und Analogie in Augustins Trinitätslehre* (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie, IV), Tübingen, 1965.

Schmaus, M., *Die Denkform Augustins in seiner Werk «De Trinitate»*, München, 1962.

Idem, *Aurelius Augustinus. Über der dreieinigen Gott*, 2-e Auflage, München, 1951.

Idem, *Die psychologische Trinitätslehre des Hl. Augustinus*, Münster in Westphalien, 1927; 2-e Auflage, 1967.

Teselle, E., *Augustine the teologian*, London, 1970.

Ică, Ioan, I., *Doctrina Fer. Augustin despre Sfînta Treime, după tratatul «De Trinitate»*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 3—4, p. 166—188.

VI. STUDII REFERITOARE LA VIAȚA ȘI CELELALTE SCRIERI TEOLOGICE ȘI FILOSOFICE ALE FERICITULUI AUGUSTIN.

Adam K., *Die geistliche Entwicklung des Heiligen Augustinus*, Darmstadt, 1958.

Idem, *Saint Augustine. The Odyssey of his soul*, 1932.

Alfaric, Prosper, *L'évolution intellectuelle de Saint Augustin. I. Du manichéisme au néoplatonisme*, Paris, 1918, 556 p.

Altaner, B. — A. Stuiber, *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 7-e Auflage, Freiburg, Basel, Wien, 1966, p. 412—449, 8-e Aufl., Freiburg im Breisgau, 1978.

André, Delastre, Louise, *Sainte Monique, mère de Saint Augustin*, Lyon, 1960, 304 p.

Andressen, C., *Das Augustinus — Gesprech der Gegenwart*, Köln, 1962.

Armstrong, A.H., *St. Augutine and christian platonism*, Villanova, 1967.

Arnou, R., *Le Platonisme des Pères*, in «Dict. de Théol. Cath.», t. XII, 2-e partie, Paris, 1935, col. 2258—2392, în special col. 2312—2314: *Platonisme de Saint Augustin.*

Baguette, C., *Le stoïcisme dans la formation de Saint Augustin*, Louvain, 1968.

Balamos, D.S., *Πατρολογία*, Atena, 1930, p. 463—482: Augustin.

Balthasar, H-U. von, *Das Antlitz der Kirche*, Einsiedeln — Köln, 1942.

Berardino, A. Di, *Cristo e la fede nei discorsi di Sant'Agostino sul Vangelo di S. Giovanni*, Napoli, 1967.

Bardenhewer, O., *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Band IV, Freiburg im Breisgau, 1924, p. 434—511.

Bardy, G., *Saint Augustin, l'homme et l'oeuvre*, 6-éd. Paris, 1946; 7-éd. Paris, 1954.

Idem, La P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, *De la mort de Théodose à l'élection de Grégoire le Grand*. Tom. 4 de *l'Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours* ...sous la direction de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1937, p. 47—59; 62—64; 71—78.

Barion, J., *Plotin und Augustin. Untersuchungen zum Gottesproblem*, Berlin, 1935.

Bassi, P. Domenico, *Sant' Agostino*, Firenze, 1937.

Bastian R.J., *A Guide to the Thougt of Saint Augustine*, Chicago, 1960.

Batiffol, P., *Le catholicisme de Saint Augustin*, Paris, 1920; 5-e éd., Paris, 1929.

Bavel, T.J. van, *Recherches sur la christologie de Saint Augustin*, Fribourg, (Suisse), 1954.

Bayet, Jean, *Literatura latină. Littérature latine*, Paris, 1965. În românește de Gabriela Creția. Trad. versurilor de Petre Stati. Studiu introductiv de Mihai Nichita, București, 1972, p. 766—779.

Becker, Aimé, *De l'instinct du bonheur à l'extase de la béatitude. Théologie et Pédagogie du bonheur dans la prédication de Saint Augustin*, Paris, 1967.

Benz, E., *Augustins Lehre von der Kirche*, Wiesbaden, 1954.

Bernard, R., *La prédestination du Christ total selon Saint Augustin*, Paris, 1965.

Bertrand, Louis, *Saint Augustin*, Paris, 1920, 528 p.

Idem, *Autour de Saint Augustin*, Paris, 1922.

Idem, *Saint Augustin, l'Apôtre de la paix et de l'unité catholique*, în «Revue des deux mondes», XV (1913), 1 juin, p. 517—560.

Idem, *Saint Augustin en face des barbares*, ibidem, 15 juin, p. 757—794.

Blondel, Maurice, *La fécondité toujours renouvelés de la pensée augustinienne...*, în «Saint Augustin. Cahiers de la Nouvelle Journée», t. XVII, Paris, 1930, p. 3—20.

Bologiani, F., *La conversione di Santo Agostino*, Torino, 1956.

Bonner, G., *Saint Augustine of Hippo. Life and controversies*, London, 1963; Philadelphia, 1964, 428 p.

Boublik, W, *La predestinazione. Santo Paolo e Sant'Agostino*, Roma, 1961.

Bourke, Vernon, J., *Augustin's quest of Wisdom*, Milwaukee, 1949.

Bovy, L., *Grâce et liberté chez Saint Augustin*, Montréal, 1938.

Boyer, Ch., *La controverse sur l'opinion de St. Augustin touchant la conception de la Vierge*, Milano, 1970.
Idem, *Sant'Agostino filosofo*, Bologna, 1965.
Idem, *Christianisme et néoplatonisme dans la formation de Saint Augustin*, Paris, 1920; 3-e éd., Rome, 1953.
Idem, *L'Idée de Verité dans la philosophie de Saint Augustine*, Paris, 1920; 2-e éd., Paris, 1941.
Idem, *Augustine, Saint.*, în «Dictionnaire de la Spiritualité ascétique et mystique», t. I, Paris, 1937, col. 1101—1130.
Idem, *Essais sur la doctrine de Saint Augustin*, Paris, 1932.
Idem, *La preuve de Dieu. Essai sur la doctrine de Saint Augustin*, Paris, 1932, îndeosebi p. 46—96.
Brabant, Ovila, *Le Christ, centre et source de la vie morale chez Saint Augustin*, Gemblaux, 1971, 264 p.
Brazale, F., *La dottrina del miracolo in Sant'Agostino*, Roma, 1964.
Brown, P., *Religion and Society in the Age of Saint Augustine*, London, 1972; în special p. 183—226.
Idem, *Augustin of Hippo. A Biography*, London, 1967. Traduit de l'anglais par Jeanne-Henri Marrou: *La vie de Saint Augustin*, Paris, 1971; trad. italiană, Torino, 1971; trad. germană, Leipzig, 1972.
Brucculeri, A., *Il pensiero sociale di S. Agostino*, Roma, 1932.
Brunn, E. Z., *Le dilemme de l'être et du néant chez Saint Augustin*, Paris, 1969.
Buck, J., *Augustine, Saint*, în «Encyclopaedia Britannica», t. 2, Chicago, London etc., 1971, p. 753—757.
Buonaiuti, Ernesto, *Sfîntul Augustin. Profil.* În românește de Alexandru Marcu, București, f.a., 56 p.
Burger, D., *Saint Augustin, un Père de l'Eglise*, Neuchâtel, 1948.
Burnaby, H.J., *Amor Dei. A Study of the Religion of Saint Augustine*, London, 1938, retipărit, Londra, 1960.
Camblor, Luis, *San Augustin, Doctor insigne de la Iglesia. Análisis sintetico y popular de todos sus escritos*, Madrid, 1961.
Capanga V., *Sant'Agostino*, traduzione (din limba spaniolă, Madrid, 1951), di F. Recupero, Torino, 1955.
Capasso, G., *Il pensiero filosofico di Sant'Agostino*, Napoli, 1952.
Capelle, B., *Augustinus*, în «Reallexikon für Antike und Christentum», Bd. 1, Sttutgart, 1950, p. 982—993.
Capone-Braga, G., *La concezione agostiniana della libertà*, Padova, 1930.
Carney, J, *The doctrine of St. Augustine on sanctity*, Washington, 1945.
Cayré, F., *Saint Augustin et la vie théologale*, Paris, 1959.
Idem, *Les trois personnes. La dévotion fondamentale d'après Saint Augustin*, Tournai, 1959.
Idem, *La Contemplation augustinienne. Principes de spiritualité et de théologie*, Paris, 1927, 2-e éd., Paris, Bruges, 1954.
Idem, *La philosophie de Saint Augustin*, t. I, Paris, 1951.
Idem, *Dieu présent dans la vie de l'esprit*, Paris, 1951.
Idem, *Initiation à la Philosophie de Saint Augustin*, Paris, 1947.
Idem, *Précis de Patrologie*, t. I, Paris, Tournai, Rome, 1927; p. 597—697.
Cayre, F. — van Steenberghen, *Les directions doctrinales de Saint Augustin*, Paris, 1948.
Chaix-Ruf, J., *Saint Augustin: temps et histoire*, Paris, 1956.
Chapman, E., *S. Augustines Philosophy of Beauty*, New York, 1939.
Charles-Picard, G., *La Carthage de Saint Augustin*, Paris, 1965.
Chéné, J., *La théologie de Saint Augustin, grâce et prédestination*, Paris, 1962, 614 p.
Chevalier, J., *Saint Augustin et la pensée grecque*, Freiburg, 1940.
Ciappi, L., *La predestinazione*, Roma, 1954.
Ciucci, R., *Santo Agostino oggi*, Firenze, 1969.
Clark, M. T., *Augustin Philosopher of Freedom*, New York — Paris, 1958.
Combès, G., *La charité d'après Saint Augustin*, Paris, 1934.
Idem, *La doctrine politique de Saint Augustin*, Paris, 1927.
Idem, *Saint Augustin et la culture classique*, Paris, 1927.

Comeau, Marie, *L'évolution de la sensibilité de Saint Augustin* (Cahiers de la nouvelle journée, 17), Paris, 1930.

Idem, *Saint Augustin, exégète du quatrième évangile*, Paris, 1930.

Concetti, N., *Sancti Augustini vita*, Tolentino, 1930.

Congar, Y. M. J., *L'Eglise. De Saint Augustin à l'époque moderne*, Paris, 1970.

Idem, *Introduction* la : *Traités anti-donatistes*. Vol. 28 din *Oeuvres de Saint Augustin*, Paris, 1963.

Courcelle-Ladmirant, J. et P. Courcelle, *Iconographie de Saint Augustin*, Paris, 1965.

Courtois, Chr., *Les Vandales et l'Afrique*, Paris, 1955.

Couturie, C., *La structure métaphisique de l'homme d'après Saint Augustin*, în «Augustinus Magister», t. I, Paris, 1954, p. 543—550.

Coyle, J. K., *Augustine's De moribus Ecclesiae Catholicae*. A study of the work, its composition and its sources (Paradosis, vol. 25), Fribourg (Suisse), 1978, 466 p.

Cresson, André, *Saint Augustin. Sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie*, 3-éd., Paris, 1957.

Cross, F. L. and F. A. Livingstone, *Augustine, St. of Hippo*, în «Oxford Dictionary of the Christian Church», 2-nd ed., New York, Toronto, 1974, p. 108—111.

Da Cagliari, F., *Cristo glorificato dottóre di Spirito Santo nel pensiero di Sant'Agostino e di Santo Cirillo Alessandrino*, Grottaferrata, 1961.

Dahl, A., *Augustin und Plotin*, Lund, 1945.

Dawson, Ch., *St. Augustine and his age. A monument to St. Augustine XV centuries*, London, 1930.

Decret, François, *Aspects du manichéisme dans l'Afrique romaine. La controverse de Fortunatus, Faustus et Felix avec Saint Augustin*, Paris, 1970.

Deman, Th., *Le traitement scientifique de la morale chrétienne selon Saint Augustin*, 1957.

Diesner, H.-J., *Studien zur Gesellschaftslehre und sozialen Haltung Augustins*, 1954.

Dinkler, E., *Die Antropology Augustins*, Stuttgart, 1934.

Duchrow, U., *Sprachverständnis und biblisches Hören bei Augustin*, Tübingen, 1965.

Du Roy, O. J.-B., *Augustine, St.*, în «New Catholic Encyclopedia», t. I, Washington, San Francisco, Toronto, London, Sydney, 1967, p. 1041—1058. La p. 1048—1051 : Lista scrierilor Fer. Augustin în ordine cronologică.

Dyroff, A., *Über Form und Begriffsgehalt der augustinischen Schrift, De ordine*, în Aurelius Augustinus. Festschr. d. Görresgesellschaft, Köln, 1930, p. 15—62.

Elsee, Ch., *Neo-Platonism in relation to Christianity*, Cambridge, Univ. Press.

Finaret, J., *L'évolution littéraire de Saint Augustin*, Paris, 1939.

Idem, *Saint Augustin rhéteur*, Paris, 1939.

Fortin, E., *Christianisme et la culture philosophique au V-e siècle*, Paris, 1959.

Frend, C., *The Donatist Church*, Oxford, 1952; 2-nd, ed., Oxford, 1971, 362 p.

Fries, H., und G. Kretschmer, *Augustinus*, în *Klasiker der Theologie*, I. Band, München, 1981, p. 104—129; bibliografie la p. 401—403.

Frua, P., *L'immacolata concezione e Sant'Agostino*, Saluzzo, 1960.

Gäbel, W., *Augustins Beweis fur das Dasein Gottes auf Grund der Veränderlichkeit der Welt*, Breslau, 1924.

Galati, L., *Cristo la Via nel pensiero di Sant'Agostino*, Roma, 1956.

Garilli, G., *Aspetti della filosofia giuridica, politica e sociale di S. Agostino*, Milano, 1957.

Garvey, M. P., *St. Augustine, Christian or Neo-platonist? From his Retret at Cassiciacum until his Ordination at Hippo*, Milwaukee, 1939.

Gercken, J., *Inhalt und Aufgabe der Philosophie in den Jugendschriften Augustins*, Münster, 1939.

Gerosa, Pietro Paulo, *Sant'Agostino. Vita e opera*, Alba, 1953.

Gessel, W., *Eucharistische Gemeinschaft bei Augustin*, Würtzburg, 1960.

Gilson, E., *La philosophie chrétienne de St. Augustin*, Paris, 1961. Trad. engleză de L. E. M. Lynch, New York, 1960.

Idem, *Introduction à l'étude de Saint Augustin*, Paris, 1943; 2-e éd., Paris, 1945; 3-e éd., Paris, 1949.

Idem, *Philosophie et Incarnation selon Saint Augustin*, Paris, Montréal, 1947.

Gourdon, L., *Essai sur la conversion de saint Augustin*, Cahors, 1900.

Grabmann, Mgr., *Die göttliche Grund der menschlichen Warheitserkenntnis nach Augustin*, Münster in Westphalien, 1924.

Grabowski, S. J., *The Church. An introduction to the theology of St. Augustine*, 1957.

Idem, *The all present God. A Study in St. Augustine*, St. Louis-London, 1954.

Guardini, R., *Die Bekehrung des Aurelius Augustinus*, 3-e Aufl., 1959.

Guilloux, P., *L'âme de Saint Augustin*, Paris, 1922.

Guitton, J., *Actualité de St. Augustin*, Paris, 1955. Trad. engleză de A. V. Litledale sub titlul: *The Modernity of St. Augustin*, Baltimore, 1959; trad. italiană: *Attualità di Santo Agostino*, Roma, 1963.

Idem, *Le temps et l'éternité chez Plotin et Saint Augustin*, Paris, 1933; 3-e éd., Paris, 1959, p. 432.

Hagendahl, H., *Augustine and the Latin classics*, 2 vol., 1967.

Hand, V., *Augustin und die Klassisch-römische Selbstverständnis*, 1970.

Hendrik, E., *Augustins Verhältnis zur Mystik*, Würtzburg, 1936.

Henry, P., *La vision d'Ostie, sa place dans la vie et l'oeuvre de Saint Augustin*, Paris, 1938.

Idem, *Plotin et l'occident*, Louvain, 1934.

Hessen, J., *Augustins Metaphisyk der Erkenntnis*, Berlin-Bonn, 1931; 2-e Auflage, Leiden, 1960.

Idem, *Augustin und seine Bedeutung für die Gegenwart*, Stuttgart, 1924.

Idem, *Der augustinische Gottesbeweis*, Münster, 1920.

Hoffmann, F., *Mariens Stellung in der Erlösungsordnung nach dem Heiligen Augustin*, Düsseldorf, 1952.

Idem, *Der Kirchenbegriff des Hl. Augustinus in seinem Grundlagen und seiner Entwicklung*, München, 1933.

Holl, K., *Augustins innere Entwicklung, Abhandlungen*, Berlin, 1922.

Immarrone, G., *Attualità e inattualità di Sant'Agostino*, Firenze, 1975.

Jansen, B., *Zur Lehre des Heiligen Augustin von dem Erkennen der Rationes aeternae: Aurelius Augustinus*. Festschrift der Görresgesellschaft, 1931, p. 111—136.

Jaspers, K., *Plato and Augustine*, New York, 1966.

Jolivet, R., *Essai sur les rapports entre la pensée grecque et la pensée chrétienne*, 2-e éd., Paris, 1955.

Idem, *Le problème du mal selon St. Augustin*, Paris, 1936.

Idem, *St. Augustin et la néoplatonisme chrétien*, Paris, 1932.

Idem, *La doctrine augustinienne de l'illumination*, în «Revue Philos.», 30 (1930), p. 382—502.

Kaiser, H. J., *Augustins Zeit und «memoria»*, Bonn, 1969.

Kenan, M. E., *The life and times of Saint Augustine as revealed in his letters* (Catholic Univ. of America. «Patristic Studies», XLV), Washington, 1935.

Kesseling, P., *Gottes Weltregiment. Des Aur. Augustinus 2 Bücher von der Ordnung*, 1941.

Kienitz, E. R., *Augustinus, Genius des Abendlandes*, Wuppertal, 1947, 355 p.

Klein, E.-F., *Augustin. Ein Lebens — und Zeitbild*, Berlin, 1930, 347 p.

Kornyliak, Plato V., *Sancti Augustini de efficacitate sacramentorum doctrina contra donatistas*, Romae, Université de la Propagande, 1953.

Kunzelmann, A., *Cassiciacum. Eine Sammlung wissenschaftlicher Forschungen über Hl. Augustinus und Augustinismus*, Würtzburg, 1936.

La Bonnardière, Anne-Marie, *Recherches de chronologie augustinienne*, Paris, 1965.

Idem, A. M., *Biblia Augustiniana*, Paris, 1960.

Idem, *Saint Augustin et l'augustinisme* (Maîtres Spirituels, 2), 2-e éd., Paris, 1955 (f. bună).

Labriolle, P. de., *Histoire de la littéature latine chrétienne*, 3-e éd., par G. Bardy, t. II, Paris, 1947, p. 576—641, pentru Fer. Augustin.

Idem, *(Augustin. (Saint), évêque de Hippone*, în «Dictionnaire d'Histoire et Géographie ecclésiastique», t. V, Paris, 1931, p. 440—473.

Lamirande, E., *La situation ecclésiologique des Donatistes d'après Saint Augustin*, Ottawa, 1972.

Idem, *Etudes sur l'ecclésiologie de St. Augustin*, Ottawa, 1969.

Idem, *L'Eglise céleste selon Saint Augustin*, Paris, 1962.

Idem, *Un siècle et demi d'études sur l'ecclésiologie de Saint Augustin*, Paris, 1962.

Laporte, J., *Le problème de l'origine de l'âme chez St. Augustine*, Paris, 1961.
Le Blond, J.-M., *Les conversions de Saint Augustin*, Paris, 1950.
Lechner, O., *Idee und Zeit in der Metaphisik Augustins*, München, 1964.
Lecordier, G., *La Doctrine de l'Eucharistie chez Saint Augustine*, Paris, 1930.
Lesaar, H. H., *Saint Augustin*, London, 1931.
Lütcke, K.-H., *Auctoritas bei Augustin*, 1955.
Macali, L., *Il problema del dolore secondo Santo Agostino*, Roma, 1943.
Mandouze, André, *Saint Augustin. L'aventure de la raison et de la grâce ...*, Thèse, Paris, 1968, 797 p.
Idem, *Augustin et la religion romaine*, t. I, Paris, 1958.
Manfredini, T., *Unità del vero e pluralità delle menti in Sant'Agostino*, Bologna, 1960.
Manucci, U., *Santo Agostino e la critica recente*, în «*Miscellanea Agostiniana*», Roma, II (1931), p. 23—48.
Maritain, J., *Les degrès du savoir. La sagesse augustinienne*, Paris, 1932.
Marrou, Henri-Irenée, *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 1965.
Idem, *Saint Augustin et la fin de la culture antique*, 4-e éd., Paris, 1958. Trad. germană sub titlul: *Augustinus und das Ende der antiken Bildung*, Paderborn, 1981
Idem, *Augustin in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Hamburg, 1958.
Idem, *L'ambivalence du temps de l'histoire chez St. Augustin*, Paris, 1950.
Marrou, H., -I., A. M. La Bonnardière, *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris, 1955; 3-e éd., Paris, 1959. Traducere engleză de P. Hepbourne Scott, New York, 1958.
Martin, J., *La doctrine sociale de St. Augustin*, Paris, 1929.
Masnovo, A., *L'asceza a Dio in Sant'Agostino e Santo Toma*, Milano, 1942.
Mausbach, J., *Die Ethik des Heiligen Augustinus*, 2-e Auflage, 2 vol., Freiburg im Breisgau, 1929.
Mc Namara, Marie-Aquinas, *L'amitié chez Saint Augustin*. Traduit de l'anglais par J. Boulangé et F. Van Groenendael, Lethielleux, 1962.
Matthews, A. W., *The development of St. Augustine from Neoplatonism to Christianity*, 386—391 A. D., Washington, 1980, 320 p.
Meda, F., *Santo Agostino*, Milano, 1930.
Meer, F. van der, *Augustine the Bishop*, Translation B. Battershaw and G. R. Lamb, New York, 1962.
Idem, *Augustin als Seelsorger*, 3-e Auflage, Köln, 1958. Traduction française: *Saint Augustin pasteur d'âmes*, 2 vol., Colmar, Paris, 1959.
Meier, Fr. G., *Augustin und das Antike Rom*, (Beiträge zur Altertumswissenschaft, XXXIX), Stuttgart, 1955.
Meslin, M., *Augustin (Saint)*, în «Encyclopaedia Universalis», vol. 2, Paris, 1968, p. 796—801.
Idem, *Augustinisme*, Ibidem, p. 801—803.
Meyer, C. P., *Die Zeichen in der Geistigen Entwicklung und in der Theologie des jungen Augustin*, Würtzburg, 1969.
Mitterer, Albert, *Die Entwicklungslehre Augustins. Im Vergleich mit dem Weltbild des Hl. Thomas und dem der Gegenwart*, Wien, 1956, 348 p.
Μνήμη τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Αὐγουστίνου ἐπισκόπου Ἱππῶνος, 15 iunie, în Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ed. 3-a t. VI, Atena, 1969, p. 206—214.
Monceau, P., *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne*, Paris, 1923. Retipărită, Bruxelles, 1963.
Idem, *Saint Augustin et le Donatisme*, Paris, 1923.
Moricca, Umberto, *Santo Agostino. L'uomo, lo scrittore*, Torino, 1930.
Moustakis, B., Αὐγουστῖνος, în Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδία, 1, 3, Atena, 1963, p. 459—466.
Niebergall, A., *Augustins Anschauung von der Gnade*, Göttingen, 1951.
Nock, A. D., *Conversion. The old and the new in religion from Alexander the Great to Augustin of Hippo*, Oxford, 1933; 2-nd ed., Oxford, 1952.
Nolte, V., *Augustins Freundschaftideal*, 1939.
Noordmans, O., *Augustin*, 2 Aufl., Haarlem, 1952.
Nörregaard, J., *Augustins Bekehrung*, Tübingen, 1923.
Nygren, G., *Das Prädestinations Problem in der Theologie Augustins*, Göttingen, 1956.
Paissac, H., *Theologie du Verbe à St. Augustin et St. Thomas*, Paris, 1951.
Papini, Giovanni, *Saint Augustin*, Traduit de l'Italien par Paul-Henri Michel, Paris (1930); ed. 2-a, Paris, 1960. Ediția a 2-a italiană, Milano, 1970.

Pellegrino, M., *Sant'Agostino. Il pastore d'anima*, Fossano, 1960.
Perler, O., *Der Nus bei Plotin und das Verbum bei Augustin als vorbildliche Ursache der Welt*, 1931.
Philips, G., *La raison d'être du mal d'après S. Augustin*, Louvain, Paris, 1927.
Piemontese, F., *La veritas agostiniana e l'agostinismo perenne*, Milano, 1963.
Piganiol, A., *L'Empire chrètien* (325—395) (Coll. G. Glotz, *Histoire romanie*, IV, 2), Paris, 1947; 2-e éd. par A. Chastagnol, Paris, 1972, p. 255—256: Saint Augustin.
Pincherle, Alberto, *Vita di S. Agostino*, Roma, 1980, XII—460 p.
Idem, *Agostino, Aurelio, Santo*, în «Enciclopedia Italiana», t. I, Roma, 1949, p. 913—927.
Idem, *La formazione teologica di Santo Agostino*, Roma, 1948.
Idem, *La formazione della dottrina agostiniana del peccato originale*, Cagliari, 1938.
Idem, *Santo Agostino d'Ippona, vescovo e teologo*, Bari, 1930.
Pintard J., *Le sacerdoce selon Saint Augustin. Le prêtre dans la Citė de Dieu*, 1960.
Plinval, G. de, *Pour connaître la pensée de Saint Augustin*, Paris, 1954.
Polman, A. D. R., *De Praedestinatie van Augustinus, Thomas van Aquino en Calvijn*, Franeker, 1936.
Pontet, J. M., *L'exegèse de Saint Augustin prédicateur*, Paris, 1946.
Pope, Hugh, *St. Augustine of Hippo*, Westminster, Md. 1949.
Portalié, E., *«Saint Augustin»*, în «Dictionnaire de Téologie Catholique», t. I, 2, Paris, 1923, col. 2268—2472.
Pratola, V., *Problemi agostiani*, L'Aquila, 1969.
Prestige, G. L., *God in Patristic Thougth*, 2-nd ed., London, 1952.
Prosper, A., *L'évolution intellectuelle de Saint Augustin*, Paris, 1918.
Przywara, Erich, *An Augustine Synthesis*, London, 1936; New York, 1958, XVI—496 p.
Puech, H. C., *Le Manichėisme, son fondateur, sa doctrine*, Paris, 1949.
Ratzinger, J., *Volk und Haus Gottes in Augustinus Lehre von der Kirche*, München, 1954, XXIV, 332 p.
Reitzenstein, R., *Augustin, antiker und mittelalterlicher Mensch*, Leipzig, Vortr. Bibl. Warb. 1 (1934), p. 25—65.
Remy, Gerard, *Le Christ médiateur dans l'oeuvre de Saint Augustin*, t. I—II, Lille, Paris, 1979.
Rigobello, A., *Linee per una antropologia prescolastica*, Padova, 1972.
Rivière, J., *Le Dogme de la Rédemption chez Saint Augustin*, Paris, 1928, 3-e éd., Paris, 1933.
Roland-Gosselin, B., *La Morale de Saint Augustin*, Paris, 1925.
Romeyer, B., *Études sur Saint Augustin. Trois problèmes de philosophie augustiniennes*, Athène, 1930.
Rondet, H., *Essai sur la thėologie de la grâce*, Paris, 1964.
Idem, *La liberté et la grâce dans la thėologie augustinienne: Saint Augustin parmi nous*, Paris, 1954.
Idem, *Gratia Christi*, Paris, 1948.
Sage, A., *La vie religieuse selon St. Augustin*, Paris, 1972.
Scano, E., *Il cristocentrismo e i suoi fondamenti dommatici in Sant'Agostino*, Torino, 1951.
Saint-Martin, J., *La pensée de saint Augustin sur la prėdestination ...*, Paris, 1930.
Schanz, M., *Geschichte der römanischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian*, Bd. IV, 2. *Die römische Literatur von Constantin bis zum Gesetzgebungswerk Justinians*, München, 1920, p. 398—472.
Schiler, Ernest G., *From Augustus to Augustine. Essays and studies dealing with Contact and Conflict of Classic Paganism and Christianity*, Cambridge, 1923.
Schneider, Rudolf, *Seele und Sein. Ontologie bei Augustin und Aristoteles ...* Stuttgart, 1957, 8—235 p.
Schöpf, A., *Augustins Einführung in sein Philosophiren*, München 1970.
Schuetzinger, E. C. E., *St. Augustine's Illumination Theory*, New York, 1960.
Sciacca, M. F., *St. Augustine et le néo-platonisme. La possibilité d'une philosophie chrétienne*, Louvain, 1956.
Idem, *S .Agostino*, 2 vol., Brescia, 1949, 1954.
Idem, *Il principio della metafisica di S. Agostino e i tentativi metafisici del pensiero moderno*, Tolentino, 1954.
Sgarilia, F.-M., *Sant'Agostino vescovo e dottore di Santa Chiesa*, Roma, 1930, 390 p.

Simon, P., *Aurelius Augustinus. Son profil spirituel*, Paris, 1954. Trad. germană, *Aur. Augustinus. Sein geistiges Profil*, Paderborn, 1954.
Idem, *Augustinus Magister*. Congrès international Augustinien, Paris, 21—24 septembre 1954. Études Augustiniennes, Paris, 1954.
Sizzoo, A., *Augustin Leven en Werken*, Kampen, 1957.
Sparow—Simpson, W. J., *Saint Augustine' conversion*, London, 1930.
Stefano, Escher di, *Il Manicheismo in Santo Agostino*, Padova, 1960.
Steenberger, F. van, *La philosophie de Saint Augustin d'après les travaux du centenaire*, în «Revue Néoscolastique Philosophique», 1922—1933.
Svoboda, K., *L'Esthètique de Saint Augustin et ses sources*, Paris, 1933.
Switalski, B., *Plotinus und the Ethics of St. Augustine*, New York, 1946.
Testard, Maurice, *Saint Augustin et Cicéron. I. Cicéron dans la formation et l'oeuvre de saint Augustin. II. Répertoire des textes*, Paris, 1958, IV—392 p; X—144 p.
Theiler, W., *Porphyrios und Augustin*, Halle, 1933.
Teselle, E., *Augustin the Theologian*, 1970.
Teuffel, W. S., *Geschichte der römischen Literatur*. Band III. *Die Literatur von 96 nach Christus bis zum Ausgange des Altertums*, 6—2 Auflage, Leipzig, Berlin, 1913, p. 361—376: Augustinus.
Theodorov, E. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, Atena, 1955.
Tissot, A., *Saint Augustin maître de vie spirituelle*, 1960.
Thonnard, F. J., *Traité de vie spirituelle à l'école de Saint Augustin*, 1969.
Tolley, W. P., *The Idea of God in the Philosophy of Saint Augustine*, London, 1930.
Thomas, J. F., *Saint Augustin s'est-il trompé? Essai sur la Prédestination*, Paris, 1959.
Thonnard, F. J., *Traité de Vie spirituelle à l'école de Saint Augustin*, Paris, 1959, 822 p.
Trapè, Agostino, *S. Agostino*, în Berardino, Angelo di, *Patrologia*, t. III. *Dal Concilio di Nicea* (325) *al Concilio di Calcedonia* (451), I. *Padri latini*, Torino, ed. Marietti, 1978, p. 325—434.
Idem, *Santo Agostino, L'uomo, il pastore, il mistico*, Fossano, 1976.
Idem, *La nozione del mutabile e dell'immutabile secondo Sant'Agostino*, Tolentino, 1959.
Troeltsch, E., *Augustin*, 1915.
Van der Meer, F. S., *Augustin der Seelsorger*, Köln, 1951. Trad. fr. *Augustin pasteur d'âme*, 2 vol., Strasbourg, ed. Paris, 1956, 496 și 568 p.
Vega, A. C. et L. Verheijen, O. S. A. (= Ordo Sancti Augustini), *Etudes Augustiniennes*, 2 vol., 1967.
Verbeke, *L'évolution de la doctrine du Pneuma du stoïcisme à Saint Augustin*, Louvain, 1945.
Verheijen, Luc, *La «Règle» de Saint Augustin*, thèse, Paris, 1967.
Vogt, J., *Der Niedergang Roms*, Zürich, 1965.
Volpi, *Comunione e salvezza in Sant'Agostino*, Roma, 1954.
Wang, J., Tchang Tche, *Saint Augustin et les vertues de païens* Paris, 1938.
West, Rebecca, *St. Augustine*, London, Edinburg, 1938.
Wills, G. G., *Saint Augustine and the Donatist Controversy*, London, 1950.
Zellinger, J., *Augustin und die Volksfrömigkeit*, 1933.
Zeoli, A., *La teologia agostiniana della grazia fino alle «Questiones ad Simplicianum»* (396), Napoli, 1963.
Zumkeller, Adolar, *Das Mönchtum des Hl. Augustinus*, Würzburg, 1950, 388 p.

În limba română

Abrudan, Magistr. D., *Vechiul Testament în scrierile Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», an. XV (1963), nr. 3—4, p. 141—154.
Alexe, Magistrand St., *Fericitul Augustin în românește*, în «Mitropolia Olteniei», IX (1957), nr. 11—12, p. 766—778.
Idem, *Concepția Fer. Augustin despre păcat și har*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 5—6, p. 330—348.
Balca, Diac. prof. N., *Concepția despre lume și viață în teologia Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», XIV (1962), nr. 3—4, mart.-aprilie, p. 183—201.
Idem, *Concepția Fericitului Augustin despre viața fericită (după tratatul «De vita beata»)*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 3—4, p. 185—190.
Bogdaproste, Drd. Gh., *Valoarea Vechiului Testament pentru creștini după Fericitul Augustin*, în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 1—2, p. 96—109.

Coman, Pr. prof. Ioan G., *Mama Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 7—8, p. 391—409.

Idem, *Patrologie*, București, 1956, p. 250—263; *Fer. Augustin.*

Idem, *Opera Fer. Augustin și critica personală teologică din Retractările sale*, în «Studii teologice», XI (1959), nr. 1—2, p. 3—21.

Corneanu, N., *Fericitul Augustin ca predicator*, în rev. «Duh și adevăr», VI (1946), nr. 1—3, p. 11—18; nr. 4—6, p. 8—18.

Pr. prof. Cristescu Grigore, *Activitatea omiletică, teoretică și practică a Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», II (1931), nr. 1, p. 7—36; publicată și în Biblioteca de studii omiletice și catehetice, nr. 6, București, 1931.

Idem, *Cîteva momente din activitatea catehetică, teoretică și practică a Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», II (1931), nr. 2, p. 3—34. Extras, București, 1931.

Floca, Ioan N., *Predica Fericitului Augustin*, în «Mitropolia Ardealului», VIII (1963), nr. 7—8, p. 567—584.

Idem, *Principii omiletice în opera Fer. Augustin*, în «Mitropolia Banatului», XIV (1964), nr. 4—6, p. 198—209.

Ică, I. Ioan, *Doctrina Fericitului Augustin despre Sfînta Treime, după tratatul «De Trinitate»*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 3—4, p. 166—188.

Ionescu, Șerban, *Filosofia Fericitului Augustin*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVIII (1930), nr. 12, p. 1108—1116.

Mangîru, B., *Augustin și epoca sa*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIX (1915), nr. 7, p. 680—707; XL (1916), nr. 3, p. 229—233.

Moisiu, pr. prof. Alex., *Fericitul Augustin Păstor și îndrumător al vieții creștine*, în «Studii teologice», XXII (1970), nr. 9—10, p. 637—648.

Idem, *Din preocupările biblice ale Fer. Augustin*, în «Mitropolia Ardealului», X (1965), nr. 9—10, p. 647—659.

Idem, *Ce ne învață Fer. Augustin despre Maica Domnului*, în «Mitropolia Ardealului», V (1960), nr. 3—4, p. 231—252.

Nicolae, Magistr. Gh. A., *Cele mai frumoase rugăciuni din «Confesiunile» Fer. Augustin*, în «Studii teologice», XVI (1964), nr. 7—8, p. 469—476.

Pană, Marin N., *Activitatea omiletică a Fericitului Augustin*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), nr. 11—12, p. 1252—1262.

Pavel, C-tin, *Problema răului la Fericitul Augustin*, București, 1937.

Idem, *Condițiile colaborării rațiunii cu credința în opera Fericitului Augustin*, în «Studii teologice», VII (1955), nr. 9—10, p. 640—649.

Petrescu-Botoșeneanu, arhiereul Anthim, *Fericitul Augustin*. Studiu patristic. Prelucrare după mai mulți autori, Iași, 1915, 68 p.

Piteșteanu, Arhiereu Gherasim, *Viața Fer. Augustin și scrierile sale*, în «Biserica Ortodoxă Română», XII (1888—1889), nr. 1, p. 63—70.

Popa, Ierod. Ioasaf, *Munca manuală a monahilor după tratatul «De opere monachorum», al Fer. Augustin*, în «Studii teologice», V (1953), nr. 7—8, p. 455—512.

Popescu, Magistr. Adrian, *Critica războiului și apărarea păcii la Fer. Augustin*, în «Studii teologice», VI (1954), nr. 9—10, p. 577—585.

Popescu, Magistr. Gabriel, *Psalmii în predica Fer. Augustin*, în «Studii teologice», XV (1963), nr. 3—4, p. 155—172.

Popescu M., *Sistemul Filosofico-teologic al Fericitului Augustin*, în «Biserica Ortodoxă Română», XI (1897—1898), nr. 3, p. 259—274; nr. 9, p. 852—865; XXII (1898—1899), nr. 3, p. 260—272; XXIV (1900—1901), nr. 3, p. 283—291; nr. 5, p. 402—411; nr. 7, p. 610—621; nr. 7, p. 748—755; nr. 9, p. 862—871; nr. 11, p. 945—954; nr. 12, p. 1166—1176; XXV (1901—1902), nr. 1, p. 33—42; nr. 2, p. 193—198; nr. 3, p. 241—248; nr. 7, p. 636—644.

Racovițan, Teodor, *Filosofia Sfîntului Augustin. Expunere a problemelor*, Blaj, 1945, 81—83, p.

Săndulescu-Godeni, C-tin, *Iluminism și misticism la Fericitul Augustin*, București, 1944, 46 (—49), p.; ed. 2-a, București, 1945.

Șebu, Drd. Sebastian, *Fericitul Augustin, predicator al unității Bisericii*, în «Studii teologice», XX (1969), nr. 3—4, p. 232—244.

Idem, *Principii omiletice în predica Fer. Augustin*, în «Mitropolia Ardealului», XIII (1968), nr. 7—8, p. 544—560.

Sfîntul Augustin (345—430), Beiuș, 1936. Viețile Sfinților, nr. 3.

Sfîntul Augustin, 430—1930 (Număr jubiliar al revistei «Observatorul», Beiuș, 1930, p. 177—328.

FERICITUL AUGUSTIN

CONFESSIONES

— MĂRTURISIRI —

CARTEA I

I

(1) «Mare eşti, Doamne, şi cel mai vrednic de laudă, mare este puterea Ta, şi înţelepciunii Tale nu-i este număr»[1]. Şi omul voieşte să Te laude, o mică parte a creaturii Tale, însuşi omul care-şi duce încoace şi încolo starea sa muritoare şi mărturia păcatului său şi mărturia că «Te împotriveşti celor mîndri»[2]. Şi totuşi voieşti să Te laude omul, o mică parte a creaturii Tale. Tu-l îndemni ca să-l desfăteze lauda Ta, căci ne-ai făcut pe noi pentru Tine şi neliniştit este sufletul nostru pînă ce se va odihni în Tine[3]. Dă-mi, Doamne, să ştiu şi să înţeleg ce este mai întîi de făcut: să Te invoc sau să Te laud şi să Te ştiu mai înainte sau să Te invoc? Dar cine Te invocă fără să te cunoască? Căci cel care nu ştie poate invoca un lucru în locul altuia. Sau mai degrabă eşti invocat ca să fii cunoscut? Cum vor invoca însă pe Acela în care nu au crezut? Sau cum vor crede fără predicator? Căci cei care-L caută Îl vor găsi şi, găsindu-L, Îl vor lăuda. Şi vor lăuda pe Domnul pe care-L caută[4]. Să Te caut, Doamne, invocîndu-Te şi să Te invoc, crezînd în Tine. Căci ne-ai fost predicat nouă. Te invocă, Doamne, credinţa mea, pe care mi-ai dat-o, mi-ai inspirat-o, prin umanitatea Fiului Tău, prin servirea predicatorului Tău[5].

II

(2) Şi cum voi invoca pe Dumnezeul meu, pe Dumnezeul şi Domnul meu, pentru că desigur Îl voi chema în mine însumi, cînd Îl voi invoca? Şi ce loc este în mine, în care să vină Dumnezeul meu? În care loc din mine să vină Dumnezeu, Care a făcut cerul şi pămîntul? Aşadar, Doamne Dumnezeul meu, este ceva în mine care să Te poată cuprinde? Oare, în adevăr, cerul şi pămîntul, pe care le-ai făcut şi în care m-ai făcut, Te cuprind? Sau prin faptul că fără de Tine nu ar exista ceea ce există urmează că ceea ce există Te cuprinde? Aşadar, fiindcă şi eu exist, de aceea cer să fii cu mine, care nu aş exista, dacă Tu nu ai

1. *Ps.* 144, 3.
2. *Rom.* 5, 12.
3. *Iac.* 6; I Pt. 5, 5.
4. *Rom.* 10, 14; Ps. 21, 27.
5. *Ps.* 138, 8.

fi în mine? Căci eu nu sînt încă în iad, şi Tu eşti acolo. Căci, chiar dacă voi fi coborît în iad, Tu eşti de faţă.

Nu aş exista, Dumnezeul meu, nu aş exista de loc, dacă Tu nu ai fi în mine. Sau, mai degrabă, nu aş exista dacă nu aş fi în Tine, din Care sînt toate, prin Care sînt toate, în Care sînt toate [6]. Chiar aşa, Doamne, chiar aşa. Unde să Te invoc cînd eu sînt în Tine? Sau de unde să vii în mine? Căci unde aş putea să mă retrag dincolo de cer şi de pămînt, pentru ca de acolo să vină Domnul meu, Care a zis: «Eu umplu cerul şi pămîntul»? [7].

III

(3) Oare, deci, Te cuprind cerul şi pămîntul, fiindcă Tu le umpli? Sau le umpli şi mai rămîne ceva, fiindcă nu Te cuprind? Şi unde reverşi ceea ce — după umplerea cerului şi pămîntului — rămîne din Tine? Sau nu ai nevoie să fii conţinut undeva, Tu Care le cuprinzi pe toate; căci pe cele pe care le umpli, le umpli conţinîndu-le. Căci nu vasele care sînt pline de Tine Te fac neschimbător, căci chiar dacă ele s-ar sparge Tu nu Te vei revărsa. Şi cînd Te reverşi peste noi, Tu nu zaci la pămînt, ci ne ridici, şi nu Te împrăştii, ci ne aduni.

Dar toate pe care le umpli, le umpli cu Tine întreg? Sau, pentru că nu poate să Te cuprindă întreg, ele au o parte din Tine şi, în acelaşi timp, toate iau aceeaşi parte din Tine? Sau, fiecare conţine o parte şi anume cele mai mari conţin părţi mai mari, iar cele mai mici conţin părţi mai mici? Aşadar, o parte a Ta este mai mare şi alta mai mică? Sau, peste tot eşti întreg şi nici un lucru nu Te poate cuprinde întreg?

IV

(4) Ce eşti, deci, Dumnezeul meu? Ce eşti, întreb, dacă nu Domnul meu? «Dar cine este Domn în afară de Domnul? Sau cine este Dumnezeu, în afară de Dumnezeul nostru?» [8].

Preaînaltule, Preabunule, Preamilostive, Preadreptule, Preaascunsule, Preaprezentule, Preafrumosule şi Preaputernice, statornic şi de necuprins, neschimbabil, dar schimbînd toate, niciodată nou, niciodată vechi, preaînnoindu-le pe toate, căci duci pe cei mîndri la smerenie şi ei nu ştiu cine creează, hrăneşte şi înfăptuieşte, deşi nimic nu-Ţi lipseşte. Iubeşti şi nu Te aprinzi, eşti gelos şi eşti în siguranţă, Îţi pare rău şi nu suferi, Te mînii şi eşti liniştit, Îţi schimbi lucrurile, dar nu-Ţi schimbi planul; primeşti ceea ce descoperi şi nu ai pierdut niciodată, niciodată lipsit şi Te bucuri de cîştiguri, niciodată avar, şi ceri do-

6. *Rom.* 11, 13.
7. *Iov.* 23, 24.
8. *Ps.* 17, 32; Iov. 9, 5.

bînzi. Ţi se dă pe deasupra, ca să fii datornic, şi cine are ceva să nu fie al Tău? Dai înapoi datorii, fără să fii dator cuiva, dai datoriile înapoi, nepierzînd nimic. Şi ce am zis, Dumnezeul meu, viaţa mea, sfînta mea dulceaţă, sau ce zice cineva cînd vorbeşte despre Tine? Şi vai celor care tac privitor la Tine, căci locvaci fiind, ei sînt muţi.

V

(5) Cine-mi va da să mă odihnesc în Tine? Cine-mi va da ca să vii în inima mea şi s-o îmbeţi, ca să uit de relele mele şi ca să îmbrăţişez singurul meu bun, pe Tine? Ce eşti pentru mine? Milostiveşte-Te de mine, ca să vorbesc. Cine sînt eu însumi pentru Tine, ca să poruncesc să Te iubesc şi, dacă o voi face, să Te mînii pe mine şi să mă ameninţi cu suferinţe uriaşe? Oare ar fi mică suferinţa dacă nu Te-aş iubi? Vai mie! Spune-mi, prin mila Ta, ce eşti Tu pentru mine? «Spune sufletului meu: mîntuirea ta Eu sînt»[9]. Voi alerga după această voce şi Te voi prinde. Nu ascunde de mine faţa Ta. Să mor, ca să nu mor, ca s-o văd.

(6) Strîmtă este casa sufletului meu, ca să intri în ea. Să fie lărgită de Tine!. Este ruinată. Refă-o! Are unele lucruri care pot izbi ochii Tăi, o mărturisesc şi ştiu. Dar cine o va curăţi? Sau la cine altul voi striga în afară de Tine, «curăţeşte-mă, Doamne, de cele ascunse ale mele şi cruţă pe robul Tău de cele străine»? «Cred, de aceea şi vorbesc», Doamne, Tu ştii. Oare nu Ţi-am mărturisit eu Ţie contra mea, greşelile mele, Dumnezeul meu, şi «nu ai iertat Tu necredinţa inimii mele»? «Nu mă judec la proces cu Tine», Care eşti adevărul, şi eu nu vreau să mă înşel pe mine însumi «Pentru ca nedreptatea mea să nu se mintă pe sine». Deci nu mă judec cu Tine la proces, căci dacă ai observa nedreptăţile, Doamne, Doamne cine le va suferi?

VI

(7) Îngăduie-mi, dar, să vorbesc milostivirii Tale, eu care sînt pămînt şi cenuşă, îngăduie-mi totuşi să vorbesc, căci mila Ta este aceea căreia-i vorbesc, nu un om care rîde de mine. Şi Tu poate rîzi de mine, dar, întorcîndu-Te spre mine, Te vei milostivi de mine. Căci nu vreau să spun, Doamne, decît că nu ştiu de unde am venit aici, în această viaţă muritoare sau cu înfăţişare de viaţă? Nu ştiu. Şi m-au luat în primire mîngîierile milelor Tale, aşa cum am auzit de la părinţii trupului meu, din care şi în care m-ai format la timpul voit, căci eu nu-mi amintesc.

M-au luat în primire mîngîierile laptelui omenesc, şi nu maica mea sau doicile îmi umpleau sînii, ci Tu, prin ele, îmi dădeai hrana prun-

9. *Ps.* 34, 3; 18, 14; 45, 1; 31, 5; 26, 12; 129, 3; 93, 7.

ciei, după rînduiala Ta şi după bogăţiile Tale, rînduite pînă în adîncul lucrurilor. Tu făceai să nu vreau mai mult decît îmi dădeai, iar celor care mă hrăneau le dădeai să vrea să-mi dea ceea ce le dădeai Tu, căci voiau să-mi dea iubirea rînduită de Tine, în Care erau bogăţiile prin Tine. Pentru ei un bine era binele meu de la ele, căci nu era de la ele, ci prin ele, deoarece de la Tine, Dumnezeule, sînt toate bunătăţile, şi de la Dumnezeul meu, toată mîntuirea mea. Acest lucru l-am observat după aceea, cînd Tu îmi strigai chiar prin aceste lucruri pe care le dăruieşti înlăuntru şi în afară, căci atunci ştiam să sug şi să mă liniştesc în desfătări şi să plîng cînd trupul meu suferea, şi nimic mai mult.

(8) După aceea am început să rîd, mai întîi dormind, şi apoi în stare de veghe. Toate acestea mi-au fost arătate despre mine şi am crezut, deoarece aşa vedeam pe alţi copii, căci pe acestea ale mele nu mi le amintesc. Şi iată că puţin cîte puţin simţeam unde eram şi voiam să arăt dorinţele mele acelora prin care puteau să se împlinească, şi nu puteam, pentru că ele erau înlăuntru, iar aceia erau în afară şi nu puteau să pătrundă prin vreun simţ în sufletul meu. Aşadar, frămîntam şi membrele şi scoteam şi sunete, semne asemănătoare dorinţelor mele, puţine cîte puteam şi cum puteam, căci nu erau pe măsura adevărului. Şi cînd nu mi se dădea ascultare, fie că nu se înţelegea, fie ca să nu mi se facă rău, mă mîniam pe aceşti oameni mari, care nu mi se supuneau, şi *contra unor oameni liberi*, care nu mă serveau ca sclavii, şi mă răzbunam contra lor, plîngînd. Am învăţat că aşa sînt pruncii, pe care am putut să-i studiez şi să constat că aşa fusesem şi eu, ei, neştiind, mi-au arătat mai mult decît cei care ştiau, adică aceia care m-au nutrit.

(9) Şi iată copilăria mea de mult a murit, iar eu trăiesc. Tu însă, Doamne, Care mereu trăieşti şi nimic nu moare în Tine, fiindcă Tu exişti înainte de începutul veacurilor şi înaintea a tot ce se poate numi înainte, şi eşti Dumnezeul şi Domnul tuturor celor pe care le-ai creat şi la Tine se află cauzele tuturor lucrurilor schimbătoare şi la Tine trăiesc în veşnicie raţiunile tuturor lucrurilor neraţionale şi trecătoare, spune-mi mie, rugătorului Tău, Dumnezeule, şi milostiv fii mie, păcătosului Tău, spune-mi dacă copilăria mea a urmat vreunei vîrste încheiate? Sau este aceea pe care am dus-o în sînul mamei mele? Căci şi despre aceea mi s-au dat multe relaţii şi eu însumi am văzut femei însărcinate. Dar ce eram eu înainte de aceasta, dulceaţa mea, Dumnezeul meu? Am fost undeva sau cineva? Căci nu are cine să-mi spună aceste lucruri. Nici tata, nici mama, nu au putut să mi le spună, nici experienţa altora, nici memoria mea. Sau rîzi de mine, cînd Te întreb

despre aceste lucruri, și poruncești să Te laud și să Te mărturisesc din ceea ce Te-am cunoscut?

(10) Te mărturisesc, Doamne, al cerului și al pămîntului, aducîndu-Ți laudă pentru începuturile și copilăria mea, pe care nu mi-o amintesc, Tu Cel Care ai dat omului să presupună de la alții despre sine acele lucruri și chiar să creadă multe despre sine din mărturiile altor femei simple. Căci eram și trăiam chiar atunci și chiar spre sfîrșitul prunciei mele căutam semnele prin care să fac cunoscute altora cele ce simțeam. De unde este astfel de ființă dacă nu de la Tine, Doamne? Sau cineva va fi făcătorul lui însuși? Sau există vreun fir al ființei care să se tragă dintr-un loc anume, prin care existența și viața să alerge la noi, pe lîngă faptul că Tu ne faci pe noi, Doamne, pentru Care a fi și a trăi nu sînt două lucruri deosebite, dat fiind că a fi în cel mai înalt grad și a trăi în cel mai înalt grad este chiar același lucru? Căci ești Cel mai înalt grad și nu Te schimbi, iar ziua de astăzi nu se sfîrșește la Tine și totuși în Tine se sfîrșește, fiindcă la Tine sînt acestea toate, căci nu ar avea cale pe unde să treacă dacă nu le-ai cuprinde. Și fiindcă «anii Tăi nu au sfîrșit» [10], anii Tăi sînt ziua de astăzi. Și cît de multe zile ale noastre și ale părinților noștri au trecut prin ziua Ta de astăzi și de la ea au primit măsurile lor și felul cum au existat, și vor trece încă mulți alții și vor primi măsuri și vor exista. «Tu, însă, ești același» și toate cele de azi și de pe urmă, astăzi le faci și astăzi le-ai făcut. Ce mă privește, dacă cineva nu înțelege? Să se bucure și să zică: «Ce este asta?» [11]. Să se bucure chiar așa și să iubească faptul că, negăsindu-Te, Te găsește, decît că, aflîndu-Te, nu Te află.

VII

(11) Auzi-mă, Doamne! Vai de păcatele oamenilor! Și un om zice acestea și Te milostivești de el, căci Tu l-ai făcut și păcat nu ai făcut în el. Cine-mi amintește păcatul prunciei mele, căci nimeni nu este curat de păcat înaintea Ta, nici chiar un prunc care trăiește o singură zi pe pămînt? Cine mi-l amintește? Oare un prunc mic, în care văd ceea ce nu-mi amintesc despre mine? Deci, cu ce păcătuiam eu atunci? Sau pentru că doream, plîngînd, sînul? Căci dacă aș face acum acest lucru, dorind cu ardoare nu sînul, ci mîncarea potrivită cu anii mei, voi fi luat în rîs și voi fi mustrat pe drept cuvînt. Atunci, deci, eu făceam fapte vrednice de dojană, fiindcă nu puteam înțelege pe cel care mă dojenea, nici obiceiul, nici rațiunea nu-mi îngăduia să-mi revin. Căci noi stîrpim și aruncăm acestea cînd creștem, și nu am văzut pe

10. *Ps.* 101, 28.
11. *Ecl.* 39, 17.

cineva să arunce cele bune cu bună știință cînd curăță ceva. Sau pentru acel timp chiar acele lucruri erau bune, și anume să cer plîngînd ceea ce nu mi se putea da fără să mă vatăme și să mă revolt cu tărie contra oamenilor liberi, care nu mi se supuneau, și contra celor mai mari și contra acelora care m-au născut și, pe lîngă aceasta, contra multor oameni cu mai multă rațiune, care nu se supuneau semnului voinței mele, să încerc să le fac rău cît mai mult posibil, lovindu-i, pentru că nu ascultau de poruncile mele cărora li s-ar fi supus spre dauna mea. În acest mod, slăbiciunea membrelor pruncilor este nevinovată, nu sufletul pruncilor. Eu am văzut și am cercetat un prunc gelos. Încă nu vorbea și privea palid, cu o privire amară, pe fratele său de lapte. Cine nu cunoaște acest lucru? Mamele și doicile zic că pot îndepărta acest lucru prin nu știu ce leacuri. Oare este și asta o nevinovăție, anume faptul de a nu putea suferi pe cel care are aceeași soartă și care are, în cel mai înalt grad, nevoie de ajutor și care-și duce viața numai cu acest aliment, cînd izvorul de lapte curge din belșug și abundă? Dar acestea sînt tolerate cu blîndețe, nu fiindcă nu ar exista sau ar fi mici, ci fiindcă, cu creșterea vîrstei, vor pieri. Acest fapt se poate aproba, pentru că acestea înseși nu pot fi tolerate cu sufletul liniștit cînd se descoperă la un adult.

(12) Tu, așadar, Doamne, Dumnezeul meu, Care ai dat viață pruncului și trupul pe care, așa cum vedem, l-ai dăruit cu simțuri, l-ai alcătuit din membre, l-ai împodobit cu chip și, pentru păstrarea neatinsă a întregii lui ființe, i-ai dăruit toate simțirile unei ființe vii, poruncești și Te laud în acestea «și să Te mărturisesc și să cînt numele Tău, Tu Cel Preaînalt» [12], pentru că ești Dumnezeu atotputernic și bun, chiar dacă ai făcut numai aceste lucruri pe care nimeni în afară de Tine nu le poate face, Unicule, de la Care este orice măsură, Preafrumosule, Care le formezi pe toate și cu legea Ta le ordonezi pe toate.

Așadar, această vîrstă a mea, Doamne, pe care nu-mi amintesc că am trăit-o, despre care am crezut pe alții, și pe care de la alți copii am dedus că am trăit-o, oricît de demnă de încredere ar fi această presupunere, mă sfiesc s-o număr în calea pe care o petrec în acest veac. Căci în ceea ce privește întunericul uitării mele, este egală cu aceea pe care am dus-o în sînul mamei mele. Iar dacă «în păcate am fost zămislit și în păcate mama m-a hrănit în pîntecele ei» [13], unde, Te rog, Dumnezeul meu, unde, Doamne, eu servul Tău, unde sau cînd am fost nevinovat? Dar, iată, las acel timp. Ce mai am eu cu el, ale cărui urme nu le mai găsesc?

---

12. *Ps.* 91, 2.
13. *Ps.* 50, 7.

VIII

(13) Oare nu din pruncie, înaintînd încoace, am venit la copilărie? Sau mai degrabă copilăria a venit la mine și a urmat pruncieí? Iar aceea nu s-a retras, căci unde s-a dus? Și totuși încă nu era, căci nu eram prunc care să nu pot vorbi, ci eram copil care vorbeam. Și-mi amintesc de acest lucru și de unde am învățat să vorbesc, am observat mai tîrziu. Căci nu mă învățau mai marii mei, oamenii, oferindu-mi cuvinte într-un șir determinat al învățăturii, așa cum m-au învățat ceva mai tîrziu literele, ci eu însumi, cu mintea pe care mi-ai dat-o, Dumnezeul meu, cu gemete și cu diferite sunete și cu diferite mișcări ale membrelor, voiam să arăt simțirile inimii mele, ca să se dea ascultare voinței mele și nu puteam să arăt tot ceea ce voiam nici acelora cărora voiam să le arăt. Prindeam cu memoria cînd ei denumeau vreun lucru și cînd, după ce spuneau acel cuvînt, își mișcau trupul spre ceva. Vedeam și păstram în memorie că așa se numește lucrul acela, pe care-l rosteau prin sunet cînd voiau să-l arate. Căci ei voiau să arate acest lucru care se descoperea din mișcarea trupului, ca din niște vorbe naturale ale tuturor oamenilor, vorbe naturale care se fac cu fața și cu semnul ochilor și prin mișcarea celorlalte membre și prin sunetul vocii care arăta simțirea sufletului cînd cerea, avea, respingea, fugea de anumite lucruri.

În acest mod, din cuvintele așezate la locul lor în exprimarea diferitelor idei auzite deseori, deducem puțin cîte puțin semnele căror lucruri erau și, după ce gura mea era în stare să le rostească, arătam dorințele mele prin ele. În acest mod am comunicat cu aceia între care eram semnele dorințelor care trebuiau cunoscute și am intrat mai adînc în societatea furtunoasă a vieții omenești, depinzînd de autoritatea părinților și de aprobarea oamenilor mai în vîrstă.

IX

Dumnezeule, Dumnezeul meu, ce necazuri și ce amăgiri am încercat acolo, cînd mie, copil, mi se propunea să trăiesc cuminte, adică să ascult de aceia care mă sfătuiau ca să strălucesc în acest secol și să excelez în îndeletnicirile vorbărețe, care îmi slujeau ca să dobîndesc onoarea oamenilor și falsele bogății. Apoi, de aci, am fost dus la școală, ca să învăț literele al căror folos nu-l cunoșteam, sărmanul de mine. Și totuși, dacă eram leneș la învățătură, mă băteau, căci acest fapt era lăudat de cei mai în vîrstă și de cei mai mulți, era lăudat înaintea noastră. Și, ducînd această viață, ne construiseră căi pline de dureri, prin care eram siliți să trecem, căci se înmulțise munca și durerea pentru fiii lui Adam.

Am găsit însă, Doamne, oameni care Te rugau, şi am învăţat de la ei, simţindu-Te, aşa cum puteam, că Tu eşti cineva mare, Care puteai, chiar fără să apari simţurilor noastre, să ne auzi şi să ne vii în ajutor. Căci, copil fiind, am început să Te rog pe Tine, ajutorul şi scăparea mea şi, în invocarea Ta, rupeam nodurile limbii mele şi Te rugam, ca un copil cu multă dragoste, să nu fiu bătut la şcoală. Şi cînd nu mă ascultai — ceea ce nu era spre neînţelepţirea mea — loviturile mele erau luate în rîs de oamenii mai în vîrstă, pînă chiar şi de părinţi, care nu voiau să mi se întîmple ceva rău, răul meu cel mai mare şi grav de atunci.

(15) Este oare, Doamne, vreun suflet atît de mare, lipit de Tine printr-o prea mare iubire, este, zic, oare cineva — căci prostia face acest lucru — este dar cineva care, lipindu-se de Tine cu evlavie, să fie stăpînit de o simţire atît de puternică, cum sînt căluţii de tortură şi ghiarele de fier şi alte variate torturi de acest gen, pentru evitarea cărora, pe toate ţinuturile pămîntului, Ţi se aduc rugăciuni cu mare frică, să le socotească de o importanţă atît de mică, şi să rîdă de aceia care se îngrozesc de ele, aşa cum părinţii noştri rîdeau de chinurile de care noi copiii eram loviţi ? Căci noi nu ne temeam mai puţin de ele, şi nici nu Te rugam ma puţin să scăpăm de ele şi păcătuiam totuşi, scriind sau citind sau cugetînd despre litere mai puţin decît se cerea de la noi.

Căci nu lipsea, Doamne, memoria sau puterea de înţelegere, pe care ai voit ca noi să le avem din destul în raport cu vîrsta aceea, ci ne desfăta jocul şi eram pedepsiţi de către aceia care făceau şi ei aceste lucruri.

Dar glumele celor mai în vîrstă se numesc afaceri, iar pe ale copiilor deşi sînt la fel, cei mai în vîrstă le pedepsesc, şi nimeni nu pedepseşte pe copii sau pe aceia, sau şi pe unii şi pe alţii, fără numai dacă un bun judecător al lucrurilor aprobă că eu am primit lovituri, fiindcă, copil fiind, mă jucam cu mingea şi eram împiedicat de acel joc să învăţ mai repede literele, cu care, ajuns mai mare, să mă joc urît. Sau ce altceva făcea acela care mă bătea, care, dacă ar fi fost învins într-o problemă de un coleg doct, ar fi fost chinuit mai mult de fiere şi de invidie decît mine, cînd eram învins la întrecerea în jocul cu mingea de către colegul meu de joacă ?

X

(16) Şi totuşi păcătuiam, Doamne Dumnezeul meu, Orînduitorul şi Creatorul tuturor lucrurilor naturale, îndreptător al păcătoşilor, Doamne Dumnezeul meu, greşeam neascultînd de părinţi şi de acei învăţători, căci după aceea puteam să mă folosesc bine de literele pe care aceia

voiau să le învăţ cu orice stare sufletească. Căci eu nu eram neascultător fiindcă aş fi ales lucruri mai bune, ci din cauza dragostei de joacă, căci iubeam la întreceri victoriile făloase şi îmi plăcea ca urechile mele să fie mîngîiate de poveşti false, pentru ca să dorească cu mai multă ardoare — cînd aceeaşi curiozitate strălucea din ce în ce mai mult în ochi la spectacole — jocurile celor mai în vîrstă, jocuri prin care totuşi aceia care le fac se disting, fiind încărcaţi cu o demnitate atît de mare, încît aproape toţi le doresc copiilor lor, pe care totuşi îi lasă cu plăcere să fie bătuţi, dacă prin astfel de spectacole sînt împiedicaţi de la studiul acela prin care doresc ca ei să parvină la săvîrşirea acelor jocuri.

Vezi astea, Doamne, cu milă şi ne eliberează pe noi care Te invocăm pe Tine şi eliberează chiar pe aceia care nu Te invocă, ca să Te invoce şi să-i eliberezi.

XI

(17) Căci auzisem eu, copil fiind, despre viaţa veşnică făgăduită nouă, prin smerenia Domnului Dumnezeului nostru, Care coborîse la mîndria noastră, şi deja mă însemnam cu semnul crucii Lui, şi eram îmbunătăţit de sarea Lui chiar din pîntecele mamei mele, care a nădăjduit mult la Tine. Ai văzut, Doamne, cînd eram copil, iar într-o zi deodată am fost cuprins de o fierbinţeală la apăsarea stomacului, fiind gata să mor, ai văzut, Dumnezeul meu, căci erai păzitorul meu, cu ce avînt al sufletului şi cu ce credinţă am cerut botezul Hristosului Tău, al Domnului şi Dumnezeului meu, de la pietatea mamei mele şi mamei noastre a tuturor, de la Biserica Ta. Şi, tulburată, mama trupului meu — pentru că năştea în inima ei curată, în credinţa Ta, cu mult mai drag mîntuirea mea veşnică — deja se îngrijea să fiu iniţiat în tainele mîntuitoare şi să fiu spălat, mărturisindu-Te pe Tine, Doamne Iisuse, spre iertarea păcatelor, dacă nu m-aş fi însănătoşit imediat. Aşadar a fost amînată curăţirea mea prin Taina Botezului, ca şi cînd ar fi fost necesar să mă mai murdăresc, dacă trăiesc, pentru că după acea spălare vina ar fi fost mai mare şi mai periculoasă în murdăria păcatelor. Şi deja eu credeam şi ea credea şi toată casa, afară de tatăl meu, care totuşi nu a învins în mine datoria de a-mi iubi mama, ca să nu cred în Hristos, aşa cum nu crezuse el. Căci ea dorea cu ardoare ca Tu să-mi fii tată, Dumnezeul meu, mai degrabă decît el, iar în acest lucru o ajutai ca să învingă pe bărbat, căruia îi slujea mai bine, pentru că în acest fel Îţi slujea Ţie, Care porunceai acest lucru.

(18) Te rog, Dumnezeul meu, şi aş vrea să ştiu, dacă şi Tu ai vrea, cu ce scop am fost amînat ca să nu fiu botezat atunci, oare spre binele meu au fost parcă dezlegate curelele păcatului meu sau nu au fost?

Așadar, de ce și acum se aude de peste tot în urechile noastre : «Lasă-l să facă, căci încă nu este botezat». Și totuși, cînd este vorba despre sănătatea trupului, noi nu zicem «Lasă-l să se rănească și mai mult, căci încă nu a fost vindecat». Cu cît mai bine aș fi fost eu însănătoșit — și despre acest lucru era vorba cu privire la mine — prin veghérea mea și a alor mei, pentru ca, primind mîntuirea sufletului meu, această mîntuire să fie pusă la adăpost prin ocrotirea Ta, Care mi-o dăduseși.

În adevăr, ar fi fost mai bine. Dar multele valuri ale ispitelor care se vedeau că mă amenință, după copilărie, le cunoscuse chiar mama.

XII

(19) Totuși, chiar în timpul copilăriei mele, pentru care exista o mai mare teamă la ai mei decît pentru tinerețe, nu iubeam literele și uram faptul că eram împins la ele. Totuși eram constrîns și era bine pentru mine, căci nu aș fi învățat, dacă nu aș fi fost constrîns, întrucît nimeni nu face, fără voie, bine, chiar dacă este bine ceea ce face. Nici cei care mă sileau nu făceau bine, dar bine mi se făcea de la Tine, Dumnezeul meu. Căci aceia nu vedeau în care parte o să duc lucrul pe care mă constrîngeau să-l învăț, ei vedeau numai săturarea unor pofte nesățioase de lipsă bogată și de o rușinoasă glorie. Tu însă, «pentru Care sînt numărate firele de păr ale capului nostru»[14], Te foloseai de eroarea tuturor celor care stăruiau să învăț spre folosul meu, dar de greșala mea, care nu voiam să învăț, Te foloseai pentru pedeapsa mea, pentru care meritam să fiu lovit, eu, un copil atît de mic și un păcătos atît de mare. Așadar, nu de la aceia care făceau bine, Tu-mi făceai bine și mă răsplăteai drept pe mine care păcătuiam, căci ai poruncit, și așa este, ca orice suflet împrăștiat să-și fie singur pedeapsă.

XIII

(20) Dar care era cauza pentru care uram literele grecești, cu care eram îmbibat de mic copil, nici acum nu am ajuns să-mi dau bine seama. Căci îmi plăceau cele latine, nu acelea pe care le predau primii învățători, ci acelea pe care le predau aceia care se cheamă gramatici. Căci pe cele prime — unde se învață a citi, a scri și a număra — le socoteam mai puțin greoaie și ca pedeapsă, decît pe cele grecești. De unde venea totuși și acest lucru dacă nu din păcatul și din vanitatea vieții, «fiindcă eram trup și suflet care trece și nu se mai întoarce»?[15]. În orice caz, erau mai bune, fiindcă erau mai sigure acele prime studii prin care se făcea în mine și s-a făcut și am acea deprindere că pot să citesc, dacă aflu ceva scris, și scriu eu însumi, dacă vreau ceva, decît acele litere

14. *Matei*, 10, 39.
15. *Ps.* 77, 39.

prin care eram silit să țin minte rătăcirile nu știu cărui Aeneas, uitînd de rătăcirile mele, și să plîng pe Didona moartă, pentru că s-a sinucis din dragoste, cînd, între timp, eu, prea nenorocitul, mă suportam pe mine, care muream în acestea, departe de Tine — Dumnezeule, viața mea, mă suportam cu ochii uscați.

(21) Căci ce este mai vrednic de milă decît un sărman care nu se deplînge pe sine, ci plînge moartea Didonei, care avusese loc din dragoste pentru Aeneas, dar care nu plîngea moartea sa, care se producea pentru că nu Te iubea pe Tine, Dumnezeule, lumina inimii mele, pîinea gurii din lăuntrul sufletului meu, tăria care îmbogățește mintea și lăuntrul cugetării mele? Nu Te iubeam și «mă dădeam stricării»[16], departe de Tine și, cînd mă dădeam stricării, îmi răsuna din toate părțile «Foarte bine! «Foarte bine!», căci prietenia acestei lumi este stricăciune care îndepărtează de la Tine, iar «Foarte bine! Foarte bine!» se strigă spre a-i fi rușine aceluia care nu este așa. Și aceste lucruri nu le plîngeam, ci plîngeam pe Didona, «care se stinsese și care recursese la sabie, ca la ultima soluție»[17], eu însumi urmînd ultimele creaturi ale Tale, și părăsindu-Te, eu, pe pămînt, mergeam în pămînt. Iar dacă eram oprit să citesc acele lucruri, sufeream, fiindcă nu citeam lucruri care să mă îndurereze. Astfel de nebunii sînt socotite litere mai oneste și mai rodnice decît acelea prin care am învățat să scriu și să citesc.

(22) Dar acum, în sufletul meu, să strige Dumnezeul meu și adevărul Tău să-mi spună: nu este așa, nu este așa. Este mai bună acea primă învățătură, căci iată sînt pregătit să uit rătăcirile lui Aeneas și toate cele de acest gen, decît să scriu și să citesc. Căci într-adevăr perdele atîrnă la pragurile școlilor gramaticilor, dar nu înseamnă cinstea secretului mai mult decît acoperirea erorii.

Să nu strige contra mea aceia de care nu mă mai tem, în timp ce mărturisesc Ție cele ce vrea sufletul meu, Dumnezeul meu, și mă liniștesc în mărturisirea relelor mele, ca să iubesc căile Tale cele bune, să nu strige contra mea vînzătorii sau cumpărătorii de gramatică, fiindcă, dacă le-aș pune înainte întrebarea: oare este adevărat ceea ce spune poetul că Aeneas a venit odinioară la Carthagina? — cei mai puțin pricepuți vor răspunde că nu știu, iar cei mai învățați vor spune că nu este adevărat. Dar, dacă aș întreba cu ce litere se scrie numele lui Aeneas, toți cei care le-au învățat îmi vor da un răspuns adevărat, după înțelegerea și hotărîrea prin care oamenii au confirmat între ei aceste semne. La fel, dacă aș întreba care din două ar aduce cuiva o mai mare pagubă:

16. *Ps.* 39, 16.
17. Verg. Aen. 6, 457.

uitarea scrisului și cititului sau uitarea acelor plăsmuiri poetice, cine nu ar răspunde că acela care nu a uitat cu totul de sine ?

Așadar, eu păcătuiam cînd eram copil pentru că puneam cu drag acele lucruri deșarte înaintea acestora care sînt mai folositoare, sau mai degrabă pe acestea le uram, iar pe acelea le iubeam. Desigur — unu și cu unu fac doi, doi și cu doi fac patru — îmi era un cîntec urît, iar pentru mine era un dulce spectacol al deșertăciunii calul de lemn plin de oameni înarmați și aprinderea Troii «și umbra Creusei însăși» [18].

XIV

(23) De ce, deci, uram gramatica greacă care le cînta ? Căci și Homer este foarte dulce și totuși era amar pentru mine cînd eram copil, de ce, deci, le uram ? Cred că și pentru copiii greci Vergilius este la fel, cînd sînt constrînși să-l învețe așa cum eram eu silit să-l învăț pe Homer. Fără îndoială, în general, greutatea de a învăța o limbă străină stropea cu fiere toate dulcețile grecești ale povestirilor fabuloase. Căci eu nu cunoșteam acele cuvinte grecești și mi se repeta cu amenințări aspre și pedepse că trebuie să le cunosc, și se insista cu vehemență.

Căci, la fel, eu nu cunoaștem odinioară, copil fiind, nici un cuvînt latin și totuși, observînd, le-am învățat fără de nici o teamă și fără nici un chin printre mîngîierile doicilor și printre glumele celor care-mi surîdeau și se jucau veseli cu mine. Într-adevăr, le-am învățat fără povara penală a celor care mă constrîngeau, le-am învățat cînd inima mea mă silea să exprim gîndirile sale, ceea ce nu s-ar fi putut face, dacă nu aș fi învățat cîteva cuvinte, dar nu de la cei care mă învățau, ci de la cei care vorbeau, în ale căror urechi și eu manifestam ceea ce gîndeam.

Deci este clar că o mai mare putere are la învățarea acestora curiozitatea liberă decît nevoia migăloasă. Dar această nevoie restrînge avîntul liberei curiozități prin legile Tale, Dumnezeule, care au puterea, începînd cu nuielele învățătorilor și pînă la ispitirile martirilor, de a amesteca sănătoasele amărăciuni, care să ne cheme la Tine de la plăcerea ciumată prin care ne-am îndepărtat de Tine.

XV

(24) Ascultă, Doamne, ruga mea, ca să nu se clatine sufletul meu de pedeapsa Ta, iar eu să nu mă pierd mărturisindu-Ți milele Tale prin care m-ai scos din toate căile mele foarte rele, ca să-mi fie mie mai dulce decît toate atracțiile pe care le urmam și să Te iubesc cu foarte mare tărie și să sărut mîna Ta din toată inima mea și să mă scoți pe mine din toată ispita «pînă la sfîrșit» [19]. Căci, Doamne, Domnul și Dumnezeul

18. Verg. Aen. 2, 772.
19. *Ps.* 17, 30; I Cor. 1, 26.

meu[20], Ţie să-Ţi servească tot ce am învăţat folositor, copil fiind, Ţie să-Ţi servească tot ceea ce vorbesc şi scriu şi citesc şi număr, fiindcă atunci cînd învăţam deşertăciuni Tu îmi dădeai o disciplină, şi în acele deşertăciuni mi-ai iertat păcatele desfătărilor mele. Căci în ele am învăţat multe cuvinte folositoare, dar se pot învăţa şi în lucruri care nu sînt deşertăciuni şi aceea este singura cale pe care să poată umbla copiii.

XVI

(25) Dar, vai ţie!, fluviul obiceiului omenesc. Cine ţi se va împotrivi ? Cît timp nu vei seca ? Pînă cînd vei rostogoli pe fiii Evei în marea cea mare şi groaznică, pe care abia o trec aceia care se ţin de lemnul crucii ? Oare nu în tine am citit eu despre Iupiter care tuna şi făptuia desfrîuri ? Şi, desigur, nu putea să facă aceste două lucruri, dar a fost reprezentată pe scenă, ca să aibă autoritatea de a imita adevăratul desfrîu, cînd codoş era un fals tunet.

Care dintre învăţătorii îmbrăcaţi cu mantaua cu capişon aude, cu ureche înţelegătoare pe un om, făcut din aceaşi pulbere, strigînd şi zicînd: «Homer plăsmuia aceste poveşti şi punea pe seama zeilor fapte omeneşti, dar eu aş prefera să aducă cele divine la noi» ?[21] Dar, mai potrivit cu adevărul, se spune că în adevăr Homer plăsmuia aceste poveşti, dar le atribuia unor oameni vicioşi, ca nu cumva netrebniciile să fie socotite netrebnicii şi pentru ca acela care le va fi săvîrşit să nu pară că a imitat nişte oameni pierduţi, ci pe zeii cereşti.

(26) Şi totuşi, o fluviu infernal, sînt aruncaţi în tine fiii oamenilor, care plătesc ca să înveţe aceste lucruri, şi mare eveniment se petrece cînd acest fapt se comite în for, sub ochii legilor care, pe lîngă plată, dau învăţătorilor şi salarii, şi loveşti pietrele tale şi le faci să sune, zicînd: «De aici se învaţă cuvintele, de aici se dobîndeşte elocinţa foarte necesară pentru a produce convingere despre lucruri şi pentru a desfăşura ideile». Aşadar, în acest mod nu am cunoaşte aceste vorbe ca ploaie de aur, şi sînt înşelătorie şi templele cerului şi alte vorbe care sînt scrise în acel loc — dacă Terentius nu ar aduce pe scenă un tînăr netrebnic, care-şi ia de model pentru nelegiuire o pictură fixată de perete «în care se vedea pictat Iupiter, cum trimisese odinioară în sînul Danaiei o ploaie de aur şi a înşelat-o în acest fel». Şi observă cum se aţîţă la poftă, ca şi cînd ar fi apărat de un sfat ceresc:

«Şi ce zeu! zice, acela care face templele
Cerului să tremure de un sunet imens!
Era un biet om. Să nu fi făcut acest lucru ? Ba chiar
L-am făcut şi cu multă plăcere» [22].

20. *Ps.* 5, 3.
21. Cicero, *Tusc.* 1, 26.
22. Terenţiu, *Eun.* 585—589.

Nu, în general, nu prin această rușine se învață mai ușor aceste cuvinte, ci prin aceste vorbe această nerușinare se făptuiește cu mai multă siguranță de sine. Eu nu acuz cuvintele ca pe niște vase prețioase și alese, ci acuz vinul erorii pe care ni-l ofereau să-l bem învățătorii beți, și dacă nu voiam să bem, eram loviți și nu ne era îngăduit să chemăm vreun judecător treaz. Și totuși eu, Doamne Dumnezeul meu, în fața Căruia este acum fără primejdie amintirea mea, le-am învățat cu plăcere și, nefericitul de mine, mă desfătam cu ele, iar pentru aceasta eram numit copil al bunei speranțe.

XVII

(27) Îngăduie-mi, Dumnezeul meu, să spun ceva și despre minte, darul Tău, în ce aiureli se nimicea. În adevăr, mi se propunea o îndeletnicire sufletului meu, care mă neliniștea destul de mult, cu premiul laudei și cu teama de rușine sau de lovituri, ca să învăț cuvintele Iunonei mîniate și îndurerate pentru că nu poate «să îndepărteze de Italia pe regele Teucrilor» [23], cuvinte pe care auzim că Iunona nu le rostise niciodată. Dar, rătăcitori, eram siliți să mergem pe urmele plăsmuirilor poetice și să spunem în proză ceea ce poetul spusese în versuri, și le spunea mai demn de laudă acela care, potrivit cu demnitatea persoanei schițate, punea în lumină cu mai mult adevăr simțămîntul mîniei și al durerii cu cuvinte care îmbrăcau în chip potrivit ideile.

La ce-mi folosea aceasta, Dumnezeul meu? Ce-mi aducea faptul că atunci cînd citeam eram aclamat înaintea multora de aceeași vîrstă cu mine, care citeau împreună cu mine lecturile lor? Oare toate acelea nu erau fum și vînt? Oare nu exista altceva în care să se exercite mintea și limba mea? Laudele Tale, Doamne, laudele Tale în scrierile Tale ar fi putut ține sus butucii inimii mele și nu ar fi fost rănită prin glume deșarte, pradă urîtă zburătoarelor. Căci nu numai într-un singur fel se aduc jertfe îngerilor care au călcat porunca.

XVIII

(28) Ce este însă de mirare este că eram dus, în acest mod, în deșertăciuni și mă depărtam de Tine, Dumnezeul meu, cînd mi se propunea să-i imit pe oamenii care, dacă enunțau cu un barbarism sau cu un cuvînt obișnuit faptele lor, nu rele, erau criticați și se simțeau împovărați. Dar dacă povesteau netrebniciile lor în cuvinte potrivite, care urmau unele altora după regulă, cu belșug de ornamente, erau lăudați și măriți. Vezi toate acestea și taci, Doamne, «îndurător și mult milostiv și adevărat (Ps. 102, 8; 85, 15)». Oare mereu vei tăcea? Iar acum scoți din acest adînc groaznic sufletul meu care Te caută și care

23. Verg. Aen. 1, 38.

este însetat de desfătările Tale, a cărui inimă zice: «Am căutat fața Ta, Doamne, și o voi căuta»[24], căci sînt departe de fața Ta cu suflet întunecat. Căci nu cu picioarele sau prin spații se pleacă de la Tine sau se revine la Tine sau la adevăr, la acel Fiu al Tău mai mic, care nu a căutat cai sau care sau nave și nu a zburat cu aripi văzute și nu a făcut drum mișcîndu-și genunchii, ci, trăind într-o regiune îndepărtată, a risipit fără măsură ceea ce-i dăruiești Tu, cînd a plecat, Tu, Părinte dulce, fiindcă i-ai dăruit ceva și mai dulce cînd s-a întors lipsit, așadar cuprins de poftă, căci aceasta înseamnă întunecat și aceasta este departe de fața Ta.

(29) Vezi, Doamne, Dumnezeul meu, și răbdător cum ești, vezi cu cîtă atenție observă fiii oamenilor regulile literelor și silabelor primite de la vorbitorii anteriori și cum uită legile eterne ale neîncetatei Tale mîntuiri, încît acela care păstrează sau predă vechile reguli ale sunetelor, dacă contra regulilor gramaticii a pronunțat cuvîntul «om» fără aspirația primei silabe, displace mai mult oamenilor decît dacă, contra preceptelor Tale, urăște un om, deși este om. Într-adevăr, ca și cînd ar simți că un om dușman este mai periculos decît însăși ura, de care este mînat contra lui, sau ca și cînd cineva ar putea pustii mai grav, urmărindu-l, decît pustiește propria lui inimă prin faptul că este cuprins de dușmănie. Și nu este mai lăuntrică în om știința literelor decît este scrisă conștiința care zice să nu faci altuia ceea ce nu vrei tu însuți să suferi. Cît de ascuns ești Tu, Care locuiești în cele înalte în tăcere, Dumnezeu Cel Unul mare, Care, printr-o lege negrăită, împrăștii întuneric, Care aduce osîndă asupra poftelor nepermise, cînd un om caută faima elocinței — atunci cînd, în fața unui judecător, înconjurat de o mulțime de oameni, urmărește pe dușmanul său cu o ură nemaipomenit de crudă — se ferește cu toată puterea atenției ca nu cumva, printr-o greșală de limbă, să zică «între omines» — în loc de homines, dar nu se ferește ca nu cumva, din cauza furiei minții, să smulgă un om dintre oameni.

XIX

(30) Pe pragul acestor moravuri zăceam eu copil sărman; și în această arenă se găsea acel loc în care eu mă temeam mai mult să fac un barbarism decît mă feream — dacă l-aș fi făcut — să nu invidiez pe aceia care nu-l făceau.

Afirm acestea și le mărturisesc Ție, Dumnezeul meu, acestea în care eram lăudat de aceia cărora pentru a le fi pe plac însemna pentru mine a trăi cinstit. Căci nu vedeam vîltoarea nerușinării în care «eram aruncat de la ochii Tăi». Căci ce a fost în acele lucruri ceva mai urît

24. *Ps.* 85, 13; 41, 3; 15, 11; 26, 8.

decît mine, chiar cînd acelor oameni le displăceam înşelînd, prin nenumărate minciuni, şi pe pedagog şi pe învăţători, şi pe părinţi din dragostea jocului, din dorinţa de a privi comedii şi de a le imita cu un vesel neastîmpăr? Comiteam chiar furturi din cămara şi de la masa părinţilor, fie că gura îmi poruncea, fie ca să am ce să dau copiilor care-mi vindeau jocul lor, deşi şi ei se desfătau de acel joc ca şi mine. Chiar în acest joc, eu, învins adesea, mînat de dorinţa deşartă de întîietate obţineam victorii înşelătoare. Căci ceea ce eu nu voiam să sufăr şi condamnam pe altul cu furie, dacă-l găseam făcînd, era tocmai ceea ce făceam eu altora. Şi, dacă prins eu însumi, eram acuzat, îmi plăcea mai mult să mă înfurii decît să cedez.

Oare aceasta este nevinovăţia copilărească? Nu este, Doamne, nu este, Te rog, Dumnezeul meu. Căci chiar acestea sînt acelea care de la pedagogi şi învăţători, de la nuci, de la mingi, de la vrăbii, în succesiunea unor vîrste mai mari, în general, trec la prefecţi, la domni, la aur, la moşii, la sclavi, aşa cum nuielelor le urmează pedepsele mai mari. Aşadar, semnul smereniei l-a aprobat Domnul nostru, în starea copilăriei, cînd a zis: «A unora ca acestora este împărăţia Cerurilor» (Matei, 19, 14).

XX

(31) Şi totuşi, Doamne, Ţie preaînalt, preabun Întemeietor al Universului, Dumnezeul nostru, Îţi aduc mulţumiri, chiar dacă ai fi voit ca eu să fiu numai copil. Căci existam şi atunci, trăiam şi simţeam şi aveam grijă de sănătatea mea, urmă a preaascunsei unităţi din care eram, şi păzeam cu un simţ interior curăţia simţurilor mele şi în ele, mici cum erau, eram desfătat de cugetări despre lucruri mici, eram desfătat de adevăr. Nu voiam să mă înşel, mă întăream cu memoria, eram instruit cu elocvenţa, eram desfătat de prietenie, fugeam de durere, de necinste, de ignoranţă.

Ce nu este de admirat şi de lăudat la un astfel de vieţuitor? Dar toate acestea sînt darurile Dumnezeului meu, nu eu mi le-am dat, şi bune sînt, şi toate acestea sînt eu. Aşadar, bun este Acela Care m-a făcut şi El Însuşi este bunul meu şi Lui Îi aduc mulţumire pentru bunătăţile în care mă aflam copil fiind.

Căci în acest lucru păcătuisem, anume că nu căutam plăcerile, măreţiile, adevărurile în El însuşi, ci în creaturile Lui, în mine şi în ceilalţi şi, în acest mod, mă prăvăleam în dureri, în confuzii, în erori. Mulţumesc Ţie, Dulceaţa mea şi Cinstea mea şi Încrederea mea, Dumnezeul meu, mulţumesc Ţie pentru darurile Tale. Dar Tu păzeşte-mi-le! Căci în acest mod mă vei păzi pe mine şi se vor mări şi vor ajunge la desăvîrşire cele ce mi-ai dat şi eu însumi voi fi cu Tine, pentru că şi faptul ca să fiu Tu mi l-ai dat.

CARTEA A DOUA

I

(1) Vreau să-mi amintesc urîciunile mele trecute şi deşertăciunile sufletului meu, nu pentru că le-aş iubi, ci ca să Te iubesc pe Tine, Dumnezeul meu. Din dragoste pentru dragostea Ta fac acest lucru, revenind pe căile mele pline de netrebnicie, în amărăciunea recugetării mele, pentru ca Tu să mă îndulceşti, Tu, Dulceaţă neînşelătoare, Dulceaţă fericită şi sigură, Care mă reculege de la împrăştierea în care cu înşelăciune am fost sfîşiat, în timp ce, depărtîndu-mă de la Tine Unul, m-am împrăştiat în multe deşertăciuni. Căci odinioară, în tinereţe, am ars de dorinţa de a mă sătura de plăceri infernale şi am îndrăznit a mă cufunda, ca într-o pădure, în felurite şi umbroase amoruri, iar înfăţişarea mea s-a urîţit şi am putrezit în faţa ochilor Tăi, dorind să-mi plac mie şi să plac ochilor oamenilor.

II

(2) Şi ce altceva era lucrul care mă desfăta decît a iubi şi a fi iubit? Dar nu era păstrată o măsură de la suflet la suflet, cît este hotarul luminos al prieteniei, ci nori izbucneau din noroioasa poftă a cărnii şi din aprinderea vîrstei şi înnourau şi întunecau inima mea, încît seninătatea iubirii nu se mai deosebea de întunericul poftei. Se întărise mînia Ta asupra mea şi eu nu ştiam. Am asurzit din cauza scîrţîitului lanţului stării mele muritoare, pedeapsa îngîmfării mele, şi mă îndepărtam de Tine, şi Tu îngăduiai, şi eram zbuciumat şi mă împrăştiam şi curgeam în toate părţile şi fierbeam în desfrîurile mele, iar Tu tăceai. O, tîrzie bucurie a mea! Tăceai atunci, iar eu mergeam mai departe de Tine, în mai multe şi mai multe seminţe ale durerilor, într-o mîndră înjosire şi neliniştită oboseală.

(3) Cine ar fi putut să pună măsură neliniştei mele şi cine ar fi putut întoarce spre folos frumuseţile trecătoare ale lucrurilor noi şi să pună hotar dulceţilor acelora, pentru ca valurile vîrstei mele să fiarbă pînă la ţărmul conjugal, dacă liniştea nu putea fi în ele, mulţumită de scopul procreării de copii, aşa cum prescrie legea Ta, Doamne, Care formezi chiar vlăstarul morţii noastre, putînd să pui o mînă blîndă spre a modela spini îndepărtaţi din paradisul tău? Căci nu este depar-

te de noi atotputernicia Ta, chiar cînd noi sîntem departe de Tine [1]. Sau atunci să fi observat cu mai multă atenţie sunetul norilor Tăi: «Vor suferi zbuciumări ale trupului de acest fel iar eu vă cruţ» şi «este bine pentru bărbat să nu atingă femeia», «cine este fără soţie se gîndeşte la cele ce sînt ale lui Dumnezeu şi cum să placă lui Dumnezeu, iar cel care este unit prin căsătorie cugetă la cele ce sînt ale lumii şi cum să placă soţiei». Aceste cuvinte să le fi auzit cu mai multă atenţie şi, eunuc pentru împărăţia cerurilor, în chip mai fericit să fi aşteptat îmbrăţişările Tale.

(4) Dar, sărmanul, eram în fierbere, urmînd năvala aprinderii mele, părăsindu-Te pe Tine, şi am trecut dincolo de poruncile Tale, dar nu am scăpat de biciul Tău, căci cine dintre muritori ar putea scăpa? Căci Tu mereu erai de faţă, înfuriindu-Te cu milă şi stropind cu cele mai amare pedepse plăcerile mele nepermise, pentru ca, în acest mod, să caut să mă desfătez, fără să sufăr pedepse, şi, unde aş fi putut face acest lucru să nu aflu ceva în afară de Tine «Care transformi durerea în învăţătură» [2], şi loveşti ca să vindeci, şi nu ucizi, ca să nu murim departe de Tine.

Unde eram şi cît de departe petreceam în exil, cît de departe de desfătările casei Tale, în acel al şaisprezecelea an al trupului meu, cînd am luat sceptrul asupra mea şi am dat mîinile întregi acelei nebunii a poftei destrăbălate prin ruşinea umană, dar nepermise de legile Tale? Şi ai mei nu s-au preocupat să mă ia în primire cu căsătoria, cînd mă prăvăleam, ci s-au preocupat numai ca să învăţ să fac un discurs cît mai bun şi să conving prin arta oratoriei.

III

(5) Şi, într-adevăr, în acel an studiile mele se întrerupseseră, în timp ce, revenit la Madaura, oraş vecin, în care începusem să călătoresc ca să învăţ literatura şi oratoria, mi se pregătea cheltuiala unei călătorii mai lungi la Cartagina, mai mult datorită ambiţiei decît veniturilor tatălui meu, care era un cetăţean foarte modest din Thagaste.

Cui povestesc acestea? Căci nu Ţie le povestesc, Ţie, Dumnezeul meu, ci, în faţa Ta, le narez neamului meu, neamului omenesc, oricît de mică ar fi partea neamului omenesc care ar putea să dea de aceste însemnări. Şi ce să fac prin aceasta? Desigur pentru ca şi eu, şi acela care le citeşte, să cugetăm din ce abis adînc trebuie să strigăm către Tine. Şi ce este mai aproape de urechile Tale decît o inimă care se mărturiseşte şi o viaţă potrivită cu credinţa? Căci cine nu ridica atunci în laude pe tatăl meu pentru că cheltuia pentru fiul său mai mult de-

1. *Fac.* 1, 18.
2. *Ps.* 93, 20.

cît îi îngăduiau puterile averii sale, procurînd ceea ce era necesar pentru studii, chiar cînd călătorea departe? Căci mulţi cetăţeni foarte bogaţi nu arătau o astfel de dorinţă pentru copiii, cînd, între timp, acelaşi tată nu se preocupa cum creşteam sau cît de curat eram, ci numai să fiu vorbăreţ sau mai degrabă deşert de la cultura Ta, Dumnezeule, Care singur eşti adevărat şi Domnul cel bun al ogorului Tău, care este inima mea.

(6) Dar, în acel an, al şaisprezecelea al vîrstei mele, fiind interpusă o pauză studiului meu, din nevoi familiare, luînd vacanţă de la orice şcoală, am început să fiu cu părinţii, au crescut mai înalte decît capul meu mărăcinişurile poftelor şi nu era nici o mînă care să le smulgă din rădăcini. Ba chiar acel tată m-a văzut în baie, trecînd la tinereţe şi îmbrăcat cu tinereţea neliniştită. Şi, ca şi cînd aceasta ar fi avut tresăltări de bucurie pentru nepoţi, m-a arătat mamii în această lume care a uitat pe Creatorul său, din cauza vinului nevăzut al voinţei sale perverse şi înclinate spre ceea ce este josnic. Dar în inima mea, Tu puseseşi deja temeliile templului Tău şi începutul sfîntului Tău locaş. Căci el, tata, era încă catehumen şi aceasta de curînd. Aşadar, ea a tresăltat de o pioasă emoţie şi cutremurare şi, deşi nu eram încă credincios, s-a temut totuşi pentru mine de căile întortocheate pe care umblă aceia care îşi «întorc spre Tine spatele nu faţa»[3].

(7) Vai mie! Şi îndrăznesc să spun că Tu ai tăcut, Dumnezeul meu, cînd eu mă îndepărtam de Tine? Oare aşa este, Tu tăceai pentru mine? Şi ale cui erau, dacă nu ale Tale, acele cuvinte pe care Le-ai cîntat în urechile mele prin mama mea, credincioasa Ta, iar de acolo nu a coborît nimic în inima mea, ca să fac acel lucru. Căci ea voia — şi-mi amintesc cum în secret mi-a atras atenţia, cu o mare grijă — să nu mă dedau desfrîului şi să nu săvîrşesc desfrîu cu soţia cuiva.

Acestea mi se păreau sfaturi femeieşti, de care ar trebui să mă roşesc dacă le-aş asculta. Dar acele sfaturi erau ale Tale, iar eu nu ştiam, şi socoteam că Tu taci şi ea vorbeşte, prin care, de fapt, Tu nu tăceai pentru mine, iar eu Te dispreţuiam în ea, eu, fiul ei, fiul «servei Tale» (Psalm 115, 16), servul Tău. Dar eu nu ştiam şi mă prăvăleam cu atîta orbire, încît între cei de o vîrstă cu mine îmi era ruşine de o mai mică necinste, pentru că-i auzeam cum se făleau cu netrebniciile lor, cu cît ele erau mai urîte, şi le plăcea să le facă nu numai pentru plăcerea pe care o produce faptul, dar chiar şi pentru plăcerea pe care o aduce lauda. Ce altceva este demn de critică dacă nu viciul? Eu, ca să nu fiu criticat, deveneam mai vicios şi, cînd nu dispuneam de vreo faptă prin

3. *I Cor.* 7, 28.

care să fiu egal cu cei pierduţi, mă prefăceam că făcusem ceea ce nu făcusem, ca să nu par mai josnic, cu cît eram mai inocent, şi să nu fiu socotit mai netrebnic, cu cît eram mai pur.

(8) Iată cu ce tovarăşi mergeam pe drumul pieţelor Babilonului şi mă tăvăleam în noroiul ei, ca în cinam * şi în parfumuri preţioase. Şi cu cît mă lipeam mai mult de centrul ei, cu atît mai mult mă călca un duşman nevăzut şi mă ispitea, pentru că eu eram uşor de ispitit. Căci aceea care fugise din mijlocul Babilonului, dar mergea mai zăbavnică pe celelalte cărări ale ei, anume mama trupului meu, nu s-a îngrijit — aşa cum m-a sfătuit să păstrez curăţia — să nu fac cele auzite de la soţul ei despre mine şi ceea ce simţea că va fi murdar şi periculos pentru viitor, anume să încerce să mă constrîngă, în hotarele dragostei conjugale, dacă nu cumva puteau fi tăiate pe viu. Nu s-a îngrijit de acest lucru, pentru că exista teama ca nu cumva speranţele puse în mine să fie împiedicate de lanţul căsătoriei, nu acea speranţă pe care o avea în Tine pentru viaţa viitoare, ci speranţa în literatură, pe care ambii părinţi o doreau cu mare ardoare: tatăl, fiindcă aproape nu se gîndea deloc la Tine, iar despre mine cugeta lucruri deşarte; mama, fiindcă socotea că nu numai că nu-mi vor aduce nici o pagubă, ci chiar că acele studii obişnuite ale învăţăturii mă vor ajuta să Te dobîndesc, căci aşa deduc, cînd trec în revistă motivul pentru care părinţii mei s-au purtat aşa faţă de mine. Chiar mi se lăsau libere frîiele, ca să mă joc, mai mult decît ar fi cerut o asprime moderată, spre a mă destrăma în diferite atracţii, şi în toate era un întuneric care-mi astupa, Dumnezeul meu, seninătatea adevărului Tău şi «purcedea, ca dintr-o grăsime, nedreptatea mea» **.

IV

(9) Desigur legea Ta, Doamne, pedepseşte furtul, şi legea scrisă în inimile oamenilor, pe care nedreptatea însăşi nu o distruge, căci ce fur rabdă cu suflet liniştit pe un fur? Nici cel bogat nu poate suferi să fure pe cel împins de nevoie. Şi eu am voit să fac furt şi l-am făcut fără să fiu împins de vreo nevoie,ci numai de sărăcia şi de dezgustul dreptăţii şi de grăsimea nedreptăţii. Căci am furat ceea ce aveam din abundenţă şi de mai bună calitate, şi nu voiam să mă bucur de lucrul pe care-l doream prin furt, ci de furt în sine şi de păcat.

În vecinătatea viei noastre era un păr încărcat cu fructe lipsite de ispite şi ca formă şi ca gust. Ca să-l scuturăm şi să luăm fructele, ne-am dus, către miezul nopţii, noi o ceată de adolescenţi netrebnici,

* Plantă aromatică în franţuzeşte redată prin canelle.

** Nu se ştie de unde este luat textul.

după ce prelungisem pînă atunci joaca prin piețe, după obiceiul relei porniri, și am luat de acolo uriașe încărcături, nu pentru a ne ospăta noi, ci pentru a le arunca porcilor, deși am mîncat ceva din ele, numai ca să facem ceea ce ne plăcea, prin ceea ce era oprit.

Iată inima mea, Dumnezeule, iată inima mea, de care Ți-a fost milă pe adîncul prăpastiei. Acum, iată, să-Ți spună Ție inima mea ce căuta acolo, ca să fiu rău pe degeaba, iar cauza răutății mele să nu fie altceva decît răutatea? Urîtă era și am urît-o, am iubit pieirea mea, am iubit decăderea mea, am iubit nu lucrul de la care cădeam, ci însăși decăderea mea, suflet urît, care s-a depărtat de la tăria Ta spre pieire, care nu căuta ceva prin urîciune, ci urîciunea însăși.

V

(10) Căci au o înfățișare plăcută lucrurile frumoase, și aurul, și argintul și toate; și cînd două trupuri se ating, potrivirea are o mare putere, iar celelalte simțuri au fiecare o modificare potrivită a trupurilor. Căci are chiar și o onoare temporară, și chiar puterea de a domni și de a învinge își are decorul său, de unde se naște chiar lăcomia de a se răzbuna, și totuși, spre a dobîndi toate acestea, nu trebuie să Te părăsim pe Tine, Doamne, căci nu trebuie călcată legea Ta. Și viața pe care o trăim aici își are farmecul său, din cauza unui fel de măsură a podoabei și a potrivirii cu aceste lucruri frumoase, foarte mici. Și prietenia este dulce prin legătura scumpă dintre oameni, căci face o unitate din mai multe suflete.

Din cauza lucrurilor de acest gen se săvîrșește păcatul, deoarece, fiind fără măsură aplecarea spre ele, deși sînt cele mai de jos, sînt părăsite cele mai bune și cele mai de sus, Te părăsim pe Tine, Doamne, Dumnezeul nostru și adevărul Tău, și legea Ta, căci și cele mai de jos au desfătări, dar nu ca Dumnezeul meu, Care a făcut toate, pentru că în El se desfătează cel drept și El însuși este culmea desfătărilor în inima drepților.

(11) Așadar, cînd se face o cercetare despre crimă, anume din ce cauză s-a săvîrșit, de obicei nu se crede care a fost cauza crimei decît atunci cînd apare pofta de a obține vreunul din bunurile pe care le-am numit cele mai de jos, cînd se vede că motivul crimei a fost această poftă sau frica de a pierde acel bun. Căci sînt frumoase și au podoabă, deși, în comparație cu cele de sus și fericite, cele mai de jos sînt josnice și la pămînt. Cineva a săvîrșit o ucidere. De ce a săvîrșit-o? A iubit soția sau moșia lui, sau a voit să-l prade, ca să aibă cu ce să-și ducă zilele, sau s-a temut că va pierde un lucru, de acest gen, de la acela sau, fiind păgubit, a voit cu ardoare să se răzbune. Oare ar fi putut face un omor fără motiv, desfătat fiind de omorul însuși? Cine ar

putea crede ? Căci şi cu privire la omul fără inimă şi foarte crud, despre care s-a spus că mai de grabă era rău şi crud în mod gratuit, s-a declarat totuşi cauza: «Ca să nu lîncezească, zice istoricul, mîna sau sufletul din cauza trîndăviei»[4]. Dar şi acest lucru, de ce? Sau de ce aşa? Desigur pentru ca, prin acel exerciţiu în crime, Roma fiind cucerită, să poată obţine onoruri, comenzi militare, bogăţii şi să fie lipsit de frica legilor şi de greutatea situaţiei în care se găsea din cauza lipsei de avere a familiei şi din cauza conştiinţei crimelor. Aşadar nici Catilina însuşi nu a iubit crimele sale, ci, în orice caz, iubea altceva din cauza căruia făptuia acele crime.

VI

(12) Ce am iubit eu la tine, nenorocitul de mine, o furt al meu, săvîrşit în noaptea anului al şaisprezecelea al vîrstei mele? Căci nu erai frumos, fiindcă erai furt. Sau eşti în adevăr ceva, ca să vorbesc cu tine? Frumoase erau acele fructe pe care le-am furat, căci erau creatura Ta, Tu cel mai frumos dintre toate, Creatorul tuturor, Dumnezeule bun, Dumnezeule, Bunul cel mai înalt şi Adevăratul meu bun. Frumoase erau acele fructe, dar nu pe ele le-a dorit sufletul meu nenorocit. Eu aveam roade mai bune, din destul, dar pe acelea le-am cules numai ca să fur, căci, culese, le-am aruncat, ospătîndu-mă numai cu nedreptatea mea, de care mă înveseleam furînd. Căci chiar dacă ceva din acele fructe a intrat în gura mea, crima era dresul lor.

Şi acum, Doamne, Dumnezeul meu, caut ce m-a desfătat la furt, şi iată că nu are nici un farmec, nu zic aşa cum se află la dreptate şi la prudenţă, dar nici măcar cum se află în mintea omului şi în memorie şi în simţuri şi în sistemul nervos vegetativ şi nici aşa cum frumoase şi pline de podoabă sînt stelele în locurile lor şi pămîntul şi marea plină de fiinţe, care, născînd urmează celor ce mor. Nici măcar aşa cum este o oarecare frumuseţe nedesăvîrşită şi aparentă în viciile care ne înşală.

(13) Căci şi mîndria imită înălţimea spirituală, deşi Tu eşti Unul, singurul Dumnezeu ridicat deasupra tuturor lucrurilor. Şi ambiţia, ce altceva caută, dacă nu onoruri şi glorie, cînd Tu eşti singurul Care trebuie să fii cinstit, înainte de toate, şi slăvit în veşnicie? Şi cruzimea puterilor vrea să fie temută, dar cine este de temut decît Unul singurul Dumnezeul puterii, Căruia ce lucru Îi poate fi răpit sau luat, cînd sau unde sau în ce loc sau de cine poate fi luat? Şi mîngîierile moleşiţilor de plăceri vor să fie iubite, dar nu există ceva mai blînd decît iubirea Ta şi nimic nu este mai iubit decît adevărul Tău, fru-

4. *Ier.* 2, 27.

mos și luminos, mai presus de toate. Și curiozitatea se vede că atinge studiul științei, cînd Tu le cunoști pe toate în cel mai înalt grad. Și ignoranța, și prostia se acordă cu numele simplității și nevinovăției, fiindcă nu se află ceva mai simplu decît Tine. Dar ce este mai nevinovat decît Tine, cînd celor răi propriile lor fapte le sînt dușmane? Și chiar lenea dorește parcă liniște, dar care liniște poate fi sigură în afară de Domnul? Viața desfrînată iubește să fie numită săturare și bogăție. Tu însă ești plinirea și belșugul nesecat al dulceții nestricăcioase. Risipa vrea să ia chipul dărniciei, dar cel mai bogat dăruitor al tuturor bunurilor ești Tu. Lăcomia vrea să aibă în stăpînire multe și Tu le stăpînești pe toate. Invidia se luptă pentru dobîndirea locului de frunte, dar ce este mai de frunte decît Tine? Mînia caută răzbunare, dar cine răzbună mai cu dreptate decît Tine? Teama se îngrozește, gîndind la lucruri neobișnuite, potrivnice lucrurilor care sînt iubite, în timp ce se procură de siguranță, dar pentru Tine ce este neobișnuit? Ce este neașteptat? Sau cine poate despărți seara ceea ce ceea ce iubești Tu? Sau unde este ca la Tine siguranța fără teamă? Tristețea se macină de lucrurile pierdute, de care se desfăta pofta, fiindcă nu ar vrea să i se răpească ceva, așa cum Ție nu Ți se poate răpi nimic.

(14) În acest fel, sufletul meu se dedă păcatului cînd se îndepărtează de Tine și caută în afara Ta lucrurile pe care nu le poate găsi curate și neamestecate decît atunci cînd se întoarce la Tine. În mod viclean Te iubesc toți care se depărtează de Tine și care se ridică contra Ta. Dar, chiar atunci cînd Te imită așa, ei arată că Tu ești Creatorul întregii naturi și că de aceea nu există loc în care să se poată ascunde de Tine, orice ar face.

Așadar ce am iubit eu în acel furt în care am imitat pe Domnul meu în mod vicios și răutăcios? Sau mi-a plăcut să mă opun legii cel puțin prin înșelăciune, fiindcă nu puteam să le fac prin puterea mea, pentru ca, eu, captiv, să imit o libertate ciuntită, făcînd, fără să fiu pedepsit, ceea ce nu era îngăduit, printr-o asemănare întunecată cu Atotputernicia? Iată el este servul care fuge de stăpînul său și dobîndește umbra. O, ce putreziciune, ce urîciune a vieții și prăpastie a morții! Oare a putut să-mi placă ceea ce nu era îngăduit, nu pentru alt motiv, decît fiindcă nu era îngăduit?

VII

(15) «Ce să întorc Domnului»[6], fiindcă gîndul meu își amintește aceste lucruri, iar sufletul meu se teme din această cauză? Să Te iu-

5. Sallustius, *Cat.* 16.
6. *Ps.* 115, 12.

besc, Doamne, și să-Ți aduc mulțumiri și să mă mărturisesc numelui Tău, pentru că mi-ai iertat atîtea rele atît de mari și atîtea fapte nelegiuite. Milei Tale și harului Tău socotesc că se datorează faptul că ai topit păcatele mele ca o gheață. Datorită harului Tău arăt și relele pe care le-am făcut. Căci ce nu aș fi putut face eu care am săvîrșit chiar un rău zadarnic? Și mărturisesc că toate mi-au fost iertate, și relele pe care le-am făcut de buna mea voie, și cele pe care nu le-am făcut, Tu fiind îndrumătorul. Care este omul, cel ce, cugetînd la slăbiciunea sa, îndrăznește să atribuie forțelor sale curăția și nevinovăția, ca să Te iubească mai puțin pe Tine, ca și cînd mila Ta i-ar fi trebuit mai puțin, mila prin care ierți păcatele celor care se întorc la Tine? Căci cine, chemat de Tine, a urmat glasul Tău și s-a ferit de acele lucruri pe care le citește aici că mi le amintesc despre mine însumi și le mărturisesc, cine nu m-ar lua în rîs că eu, bolnav, sînt însănătoșit de acel medic care a hotărît de mai înainte să nu se îmbolnăvească sau cel puțin să se îmbolnăvească mai puțin, și de aceea Te iubește atît de mult sau Te iubește mai mult, pentru că prin Acela prin Care mă vede pe mine că sînt scos din lîncezelile atîtor păcate ale mele, prin Acela vede că nu este vîrît în atîtea slăbiciuni ale păcatelor.

VIII

(16) Ce roadă am avut cîndva, nenorocitul de mine, în aceste lucruri de care, cînd îmi aduc acum aminte, roșesc, mai ales în acel furt, în care am iubit însuși furtul și nimic altceva, cînd furtul însuși nu era nimic, dar prin aceasta eu eram și mai nenorocit? Și touși eu singur nu aș fi făcut acest lucru — așa îmi amintesc de starea mea sufletească de atunci — chiar singur nu l-aș fi făcut. Așadar am iubit atunci și persoanele din jurul meu, cu care am făcut acest lucru. Deci nu este adevărat că nu am iubit nimic altceva decît furtul, ba, mai degrabă, nimic altceva, căci cei din jurul meu nu sînt nimic.

Ce este în realitate? Cine este Acela Care poate să mă învețe, dacă nu Cel Care luminează inima mea și deosebește umbrele ei? Ce însemnează că îmi vine în minte să cercetez, să discut și să gîndesc că, dacă atunci iubeam fructele acelea pe care le-am furat și doream să mă bucur de ele, aș fi putut chiar singur, dacă ar fi fost destul, să făptuiesc acea nedreptate, prin care să ajung la plăcerea mea și să nu aprind, prin gîdilarea sufletelor părtașilor la furt, mîncărimea poftei mele? Dar, fiindcă în acele fructe eu nu aveam plăcere, plăcerea era chiar în însăși fapta nelegiuită, pe care o făcea ceata celor care păcătuiau împreună cu mine.

IX

(17) Ce era acea patimă a sufletului meu? Căci desigur era destul de urîtă şi era vai de mine, eu care o aveam. Dar ce era? «Greşelile cine le va pricepe»? (Ps. 18, 13).

Rîsul era parcă o gîdilare de inimă, pentru că înşelam pe aceia care nu socoteau că noi facem aceste lucruri şi care cu tărie nu voiau să creadă? De ce, deci, mă desfăta faptul că eu nu le făceam singur? Nimeni, desigur, nu rîde uşor singur, totuşi rîsul învinge uneori pe oameni, cînd sînt singuri şi izolaţi, cînd nimeni altcineva nu este de faţă, cînd ceva prea ridicol se prezintă înaintea simţurilor sau sufletului. Eu însă nu aş fi făcut acel lucru singur, absolut nu l-aş fi făcut singur.

Iată este în faţa Ta, Dumnezeul meu, o vie amintire a sufletului meu. Singur nu aş fi făcut acel furt, în care nu-mi plăcea ceea ce furam. Îmi plăcea faptul că furam, fapt pe care singur nu mi-ar fi plăcut să-l fac, şi nici nu l-aş fi făcut. O, prea vrăjmaşă prietenie, atracţia minţii de necercetat, lăcomie născută din joc şi glumă şi poftă de dauna altuia, dar nici o poftă pentru cîştigul meu, din nici o dorinţă de răzbunare, dar, cum se zice: «Să mergem şi să facem», şi ne este ruşine să nu fim neruşinaţi.

X

(18) Cine poate descurca această prostie prea încurcată şi plină de încurcături? Urîtă este, nu vreau să fiu atent la ea, nu vreau s-o văd. Pe Tine Te vreau, dreptate şi nevinovăţie frumoasă şi atrăgătoare prin lumini curate şi printr-o săturare de nesăturat. La Tine este atît de mare liniştea şi viaţa netulburată. Cine intră în Tine, intră în «Bucuria Domnului său» şi nu se va teme şi se va simţi foarte bine în Cel prea bun. Eu am fugit departe de Tine şi am rătăcit, Domnul meu, prea departe de statornicia Ta, în copilărie, şi m-am făcut pe mine însumi ţinutul lipsei [7].

---

7. *Matei*, 25, 21.

CARTEA A TREIA

(1) Am venit la Cartagina şi în jurul meu lărmuia, din toate părţile, cazanul amorurilor ruşinoase. Încă nu iubeam şi-mi plăcea să iubesc şi, mistuit de o lipsă lăuntrică mai adîncă, mă uram că duc prea puţină lipsă. Căutam ce să iubesc, iubind faptul de a iubi, şi uram siguranţa şi calea lipsită de curse, căci înlăuntru mi-era foame de hrană interioară, de Tine Însuţi, Dumnezeul meu, şi nu eram chinuit de acea foame, dar eram lipsit de dorinţa hranei nestricăcioase, nu fiindcă aş fi fost plin de ea, ci, cu cît eram mai lipsit, cu atît eram mai scîrbit. Şi de aceea sufletul meu nu se simţea bine, ci, plin de răni, rîvnea cu lăcomie, în mod nenorocit, spre cele din afară, pentru a fi atras de atingerea acelor lucruri sensibile. Dar acestea, dacă nu ar avea un suflet, în orice caz nu ar fi iubite.

A iubi şi a fi iubit era şi mai dulce, dacă mă bucuram şi de trupul fiinţei care mă iubea. Aşadar, eu pîngăream puterea prieteniei prin murdăria poftei, iar curăţia ei o întunecam cu iadul dorinţei aprinse, şi totuşi, urît şi lipsit de cinste, doream să fiu elegant şi cultivat cu multă deşartăciune. M-am prăvălit chiar în dragostea de care doream să fiu prins. Dumnezeul meu, milostivirea mea, cu cîtă amărăciune şi cu cîtă bunătate ai stropit acea dulceaţă, fiindcă am fost iubit şi am ajuns în ascuns la lanţul plăcerii şi mă legam vesel de legături dureroase, ca să fiu lovit de vergile aprinse de fier ale geloziei, ale bănuielilor, ale temerilor, ale mîniei şi ale certurilor.

II

(2) Mă răpeau spectacolele teatrale, pline de imaginile mizeriilor mele şi de alimentele focului meu. Ce înseamnează faptul că acolo omul vrea să fie îndurerat, cînd priveşte fapte de jale şi tragice, pe care însă el nu ar voi să le sufere? Şi totuşi spectatorul vrea să sufere din ele durere şi chiar durerea însăşi este plăcerea sa. Ce este asta dacă nu o nenorocită nebunie? Căci fiecare este mişcat cu atît mai mult cu cît este mai puţin vindecat de asemenea mîhnire, deşi, cînd el însuşi suferă, suferinţa compătimirii altora este numită de obicei milă. Dar ce fel de milă este aceea din lucruri închipuite care se văd pe scenă?

Căci auditorul nu este provocat ca să vină în ajutor, ci este invitat numai să sufere și cu atît mai mult este binevoitor față de autorul acelor imagini, cu cît suferă mai tare. Și dacă acele nenorociri antice sau închipuite ale oamenilor sînt jucate în așa fel încît spectatorul să nu sufere, pleacă de acolo dezgustat și criticînd, iar dacă suferă, rămîne atent și bucuros.

(3) Așadar, lacrimile și durerile sînt iubite. Desigur, fiecare om vrea să se bucure. Oare, fiindcă nimănui nu-i place să fie nefericit, dar îi place să fie milos, nu este aceasta pentru faptul că durerile sînt iubite numai pentru motivul că mila este fără de durere ?

Și acest lucru purcede din izvorul prieteniei. Dar unde se duce ? Încotro curge ? De ce se prăvălește în torentul de smoală clocotindă, în flăcările groaznice ale poftelor teatrelor, în care ea însăși se schimbă și se învîrtește, din proprie voință, întoarsă și aruncată de la seninătatea cerească ? Va fi respinsă deci mila ? În nici un caz. Așadar, să fie iubite cîndva durerile. Dar ferește-te de necurăție, sufletul meu, sub ocrotitorul tău, Dumnezeul meu, Dumnezeul părinților noștri, Cel lăudat și preaînalt în toate veacurile, ferește-te de necurăție.

Căci nici acum eu nu rămîn lipsit de milă, dar atunci, la teatre, mă bucuram cu îndrăgostiții, cînd ei se bucurau unul de altul în netrebnicii, deși ei jucau rolurile acelea în chip imaginar, în jocul unui spectacol, iar cînd se pierdeau unul pe altul, în timp ce îi compătimeam, mă întristam. Și totuși, și una, și alta mă desfăta. Acum, însă, mi-e milă mai mult de cel care se bucură de desfrîu decît de acela care se simte că a suferit adînc din lipsa unei plăceri vătămătoare și din pricina pierderii unei nenorocite fericiri. Această milă este, desigur, mai adevărată, dar nu prin ea durerea devine o desfătare. Căci deși este aprobat cel ce suferă, cînd vede pe un om care iubește, ar prefera totuși să nu fie motivul pentru care este îndurerat acela care este cu adevărat milos. Căci dacă bunăvoința este răuvoitoare, ceea ce nu se poate, poate și acela care compătimește cu adevărat și sincer să dorească să existe oameni sărmani, ca să poată compătimi. Așadar, durerea poate fi uneori aprobată, dar nici o durere nu trebuie iubită. Căci prin aceasta, Doamne Dumnezeule, Care iubești sufletele, Te milostivești cu mult mai mult și mai înalt și mai nestricăcios decît noi, anume prin faptul că nu ești rănit de nici o durere. «Și la aceasta cine este potrivit ?» [1].

(4) Dar atunci eu, sărmanul de mine, iubeam și căutam durerea, ca să fie un lucru de care să sufăr, deoarece într-o jale străină și falsă și veselă, acea acțiune a unui actor îmi plăcea mai mult și mă atrăgea mai puternic, iar prin ea mi se storceau lacrimi. Dar ce este de mirare

1. *I Cor.* 2, 16.

că eu, sărmană oaie, rătăcind din turma Ta și neîndurînd ocrotirea Ta, eram urîțită de rușinoasa rîie? Și de aci erau iubirile de dureri, nu ca să fiu pătruns de ele — căci nu-mi plăcea să sufăr astfel de lucruri cum erau la spectacole — ci le iubeam pe acelea pe care — auzindu-le și fiind închipuite — să fiu gîdilat în aparență. Dar aceste dureri erau urmate — ca de niște unghii ale celor care gîdilă — de umflătura și putreziciunea și puroiul groaznic al mizeriei. Așa era viața mea. Oare asta era viață, Dumnezeul meu?

III

(5) Iar milostivirea Ta credincioasă făcea zboruri în ocoluri depărtate deasupra mea. Și în cîte nedreptăți nu m-am descompus și am urmat o nelegiuită curiozitate, pentru ca, părăsindu-Te pe Tine, să mă duc la cele mai de jos și mai înșelătoare ascultări de demoni, cărora le jertfeam faptele mele cele rele și în toate Tu mă biciuiai! Am îndrăznit, chiar în timpul săvîrșirii sărbătorilor Tale, între pereții Bisericii Tale, să poftesc și să tîrguiesc mijlocul de a-mi procura fructul morții. De aceea m-ai lovit cu pedepse aspre, dar nu pe măsura păcatului meu, o Tu, milostivirea mea cea mare, Dumnezeul meu, scăparea mea de groaznicele vătămări în care am rătăcit cu capul plin de încredere, pentru a mă depărta cît mai mult de Tine, iubind căile mele și nu pe ale Tale, iubind o libertate de rob fugar.

(6) Aveau și acele studii, care se numeau oneste, cursul lor care privea forurile pline de certuri, pentru ca să excelez în ele, cu atît mai lăudabil, cu cît erau mai înșelătoare. Atît de mare este orbirea oamenilor care se laudă chiar cu orbirea! Eram mai mare în școala retorului, mă bucuram cu mîndrie și eram umflat de vanitate, deși, cu mult mai liniștit, Doamne, Tu știi, și eram cu totul îndepărtat de distrugerile pe care le făceau «răsturnătorii» — căci aceasta este denumirea tristă și diavolească ca un semn de distincție — între care trăiam cu o pudoare nerușinată, fiindcă eu nu eram așa. Eram împreună cu ei și uneori mă desfătam de prieteniile cu ei, de ale căror fapte mereu mă simțeam dezgustat adînc, adică de distrugerile cu care ei atacau cu nerușinare sfiala celor necunoscuți, pe care o tulburau fără motiv, bătîndu-și joc, și, prin aceasta, hrănindu-și faptele lor dintr-o răutăcioasă veselie. Nimic nu este mai asemănător cu faptele demonilor decît această lucrare. Așadar, ce era mai drept decît să fie numiți «Răsturnători», răsturnați, desigur, mai înainte ei înșiși și stricați de spiritele înșelătoare care-și rîdeau de ei și-i ispiteau în ascuns, chiar prin mijlocul cu care le plăcea să ia în rîs și să înșele pe alții?

IV

(7) Între aceştia învăţam eu, la acea vîrstă lipsită de tărie, cărţile de elocinţă, în care doream să excelez — într-un scop condamnabil şi uşuratic — gustînd bucuriile deşertăciunii omeneşti. Şi, în ordinea folosită a studiilor, ajunsesem la cartea unui oarecare Cicero, a cărui limbă o admiră toţi, dar nu şi inima în acelaşi mod. Acea carte a lui Cicero conţine un îndemn la filosofie şi se numeşte Hortensius. În adevăr, acea carte a schimbat starea sufletului meu şi spre Tine, Doamne, a schimbat rugăciunile mele şi năzuinţele şi dorinţele mele le-a făcut altele. Deodată orice speranţă deşartă şi-a pierdut valoarea şi doream nemurirea înţelepciunii cu o aprindere de necrezut a inimii mele şi începusem să mă ridic, ca să mă întorc la Tine. Aşadar, nu spre a ascuţi limba, fapt pe care mi se părea că-l cumpăr cu banii pentru salarii, pe care mi-i trimitea mama mea, cînd eram în vîrstă de 19 ani, căci tatăl meu murise cu doi ani înainte, nu pentru a-mi ascuţi limba foloseam acea carte şi nu mă convinsese de nevoia de a îmbunătăţi vorbirea, ci de a studia ceea ce se vorbea.

V

(8) Cum ardeam, Dumnezeul meu, cum ardeam de dorul de a zbura din nou de la cele pămînteşti la Tine şi nu ştiam ce faci cu mine. «Căci la Tine este înţelepciunea» [2]. Dar dragostea de înţelepciune în greceşte se zice filosofie, dragostea pentru care mă înflăcărau acele scrieri. Sînt unii care înşeală cu ajutorul filosofiei, colorînd şi dregînd erorile lor cu marele, blîndul şi cinstitul nume al filosofiei. Aproape toţi care — în acele timpuri şi mai înainte — erau de acest fel, sînt cenzuraţi în acea carte şi sînt arătaţi cu degetul, şi se arată în acea carte îndemnul mîntuitor al spiritului Tău, prin servul Tău bun şi pios : «Luaţi aminte să nu vă fure cineva cu filosofia şi cu deşarta înşelăciune din predania omenească, după stihiile lumii, şi nu după Hristos, căci întru El locuieşte trupeşte toată plinătatea Dumnezeirii» [3].

Şi eu, în acelaşi timp, ştii Tu, lumina inimii mele, pentru că încă nu-mi erau cunoscute acele cuvinte ale Apostolului, numai de acest lucru mă desfătam în acel îndemn, anume de faptul că eram îndemnat prin cuvîntul acela şi, aprins, ardeam să iubesc şi căutam şi să dobîndesc şi să îmbrăţişez cu putere, nu o sectă filosofică sau alta, ci înţelepciunea, oricare era ea. Un singur lucru mă slăbea în acea dorinţă, anume faptul că acolo nu era numele lui Hristos, fiindcă acest nume, după mila Ta, Doamne, acest nume al Mîntuitorului meu, Fiul Tău,

---

2. *Iov.* 12, 13.
3. *Col.* 2, 8.

inima mea fragedă îl sorbise cu evlavie chiar în laptele mamei mele şi-l păstra în adînc şi orice carte ar fi fost fără acest nume, oricît de literar şi de ales şi de adevărat, nu mă răpea cu totul. Şi aşa m-am hotărît să îmi îndrept mintea spre Sfintele Scripturi şi să văd cum erau. Şi iată vedeam un lucru neînţeles de cei mîndri şi ascuns copiilor, smerit la mers, înalt la înaintare şi învăluit în taine, şi eu nu eram în măsură să pot intra acolo sau să-mi aplec grumazul la paşii lui. Căci nu simţeam aşa cum vorbesc, cînd mi-am încordat atenţia la acea Scriptură, ci mi se părea că nu trebuie s-o compar cu măreţia scrierii lui Cicero, întrucît mîndria mea fugea de simplitatea ei, iar ascuţişul minţii mele nu pătrundea înlăuntrul ei. Şi totuşi, ea era aceea care să crească odată cu copiii, dar eu dispreţuiam faptul de a fi mic şi, umflat de îngîmfare, mi se părea că sînt mare.

VI

(10) Aşadar, am dat peste oameni care aiureau de îngîmfare, prea trupeşti şi prea vorbăreţi, în gura cărora erau laţurile diavolului şi un fel de hrană făcută din amestecul silabelor numelui Tău şi al Domnului Iisus Hristos şi al Duhului Sfînt, Mîngîietorul nostru [5]. Aceste nume nu părăseau gura lor, dar era numai sunet şi zgomot făcut de limbă. Inima lor însă era golită de adevăr. Şi ziceau : «Adevăr, adevăr» şi mult mi-o pronunţau şi niciodată adevărul nu era în ei, şi pronunţau lucruri neadevărate nu numai despre Tine, Care cu adevărat eşti adevărul, ci chiar despre stihiile acestei lumi, creatura Ta. Cu privire la aceste lucruri a trebuit să trec cu vederea chiar pe filosofii care spuneau adevărul, dar i-am trecut cu vederea din dragoste pentru Tine, Părintele meu Cel preaînalt, Cel preafrumos, Cel preabun, Frumuseţea tuturor frumuseţilor.

O, adevăr, adevăr, cît de mult suspinam pentru Tine, din adîncul sufletului meu, cînd el făcea să se vestească numele Tău mereu şi de multe ori nu numai cu glasul ci şi prin multe şi voluminoase cărţi. Şi acelea erau feluri de mîncare, în care mie, care eram înfometat pentru Tine, mi se aduceau, în locul Tău, soarele şi luna, făpturile Tale frumoase, lucrări ale Tale, dar nu pe Tine şi nici pe primele, căci mai întîi au fost făpturile Tale spirituale, înaintea celor trupeşti, oricît sînt ele de lucitoare şi de cereşti. Dar eu eram însetat şi înfometat nu după acelea de mai înainte, ci de Tine Însuţi, Adevărul, în Care nu este «schimbare şi nici umbră [6] de mutare». Încă mi se puneau înainte, în

4. *Ps.* 24, 7.
5. *Ioan*, 14, 16.
6. *Iac.* 1, 17.

acele feluri de mîncare, închipuiri strălucitoare, prin care era mai bine să iubesc acest soare adevărat, cel puțin pentru acești ochi, decît să iubesc, cu sufletul înșelat prin ochi, acele lucruri mincinoase. Și totuși, fiindcă Te socoteam adevăr, mîncam, nu cu lăcomie, căci în gura mea nu aveai gustul a ceea ce ești — căci Tu nu erai acele deșerte plăzmuiri — și nu mă hrăneam cu ele, ci mai tare îmi era foame.

Mîncarea în somn este asemănată cu a celor care sînt în stare de veghe, cu care totuși cei care dorm nu se hrănesc, căci dorm. Dar acelea nu se asemănau în vreun mod cu Tine, așa cum mi-ai vorbit acum, căci acelea erau închipuiri trupești, corpuri false, față de care sînt mai sigure aceste corpuri pe care le vedem cu simțul văzului carnal, fie cerești, fie pămîntești. Le vedem cu turmele și zburătoarele și sînt mai sigure decît acelea pe care ni le închipuim. Și iarăși, cu mai multă siguranță ni le închipuim pe ele decît ne imaginăm din ele altele mai mari și nesfîrșite, care nicidecum nu există. De astfel de închipuiri eram eu atunci hrănit, și totuși nu eram.

Dar Tu, dragostea mea, în care prind putere ca să fiu tare, nu ești nici aceste corpuri, pe care le vedem, chiar dacă sînt pe cer, nici acelea pe care nu le vedem acolo, pentru că Tu le-ai întemeiat și nu le ai în cele mai înalte moduri ale ființei Tale. Deci, cît ești de departe de acele închipuiri ale mele, închipuiri ale corpurilor, care nicidecum nu există. Față de acestea mai sigure sînt închipuirile acelor corpuri, care sînt, și acele corpuri sînt mai sigure decît acelea, care totuși nu ești Tu. Dar Tu nu ești nici sufletul, care este viața trupurilor — de aceea este mai bună viața trupurilor și mai sigură decît trupurile — ci Tu ești Viața sufletelor, Viața vieților, trăind Tu Însuți și nu Te schimbi, viață a sufletului meu.

(11) Deci, unde îmi erai atunci, și cît de departe? Și eu rătăceam departe, lipsit de Tine și de ghinda porcilor pe care-i păşteam cu ghindă. Cu cît erau mai bune povestioarele gramaticilor și poeților decît acele înșelătorii! Căci versurile și poezia și Medeea zburînd erau cu siguranță mai folositoare decît cele cinci elemente aranjate felurit pentru cele cinci peșteri ale întunericului, care nu există deloc și ucid pe cel care crede. Căci eu prefac versul și melodia în adevărate mîncări, dar, deși cîntam pe Medeea, care zbura, totuși nu o afirmam și, deși o auzeam cîntată, nu credeam, dar acele povești le-am crezut, vai! vai! Pe ce trepte am fost dus în adîncul iadului, ca unul care eram în zbucium și clocoteam din cauza lipsei adevărului, pe cînd pe Tine, Dumnezeul meu — căci Ție Îți mărturisesc, Care ai avut milă de mine, chiar cînd nu mărturiseam — Te căutam, nu potrivit cu înțelegerea minții, așa cum ai voit ca eu să fiu mai presus de animale, ci potrivit cu

simțul cărnii. Am dat peste acea femeie îndrăzneață, lipsită de prudență, care ședea pe un scaun înaintea ușii și care zicea: «Mîncați cu plăcere pîini ascunse și beți apă dulce furată» [7]. Ea m-a înșelat, pentru că m-a găsit locuind afară, sub ochiul trupului meu, și rumegam în mine ceea ce înghițisem prin ochi.

VII

(12) Căci nu cunoșteam altceva, care există cu adevărat, ci parcă eram mișcat de un bold ca să fiu de acord cu proștii înșelători, cînd mă întrebau de unde vine răul și dacă Dumnezeu este limitat de vreo formă corporală, dacă are păr și unghii și dacă trebuie socotiți drepți aceia care au soții multe deodată, ucid oameni și aduc jertfe de animale. Eu, necunoscînd realitatea, eram tulburat de aceste întrebări, și, îndepărtîndu-mă de adevăr, mi se părea că mă duc la adevăr, fiindcă nu știam că răul nu este altceva decît lipsa binelui, care merge pînă la ceea ce nu există nicidecum. Dar cum aș fi putut face acest lucru, eu a cărui vedere mergea pînă la trup, iar cu sufletul pînă la închipuiri?

Nu știam că Dumnezeu este spirit care nu are membre în lung și în lat, Care nu are o masă materială, căci masa este mai mică într-o parte a ei decît în întregul ei și, dacă ar fi nemărginită, este mai mică în vreo parte, mărginită de un spațiu anumit, decît prin infinit, și nu este toată peste tot cum este spiritul, cum este Dumnezeu. Și care era în noi realitatea după care să fim, și de ce în Scriptură eram numiți «După chipul lui Dumnezeu» [8] nu cunoșteam deloc.

(13) Nu cunoșteam adevărata dreptate lăuntrică, care nu judecă după obicei, ci după legea prea dreaptă a Atotputernicului Dumnezeu, prin care se formează moravurile regiunilor și ale regiunilor după regiuni și zile, cînd ea însăși era aceeași peste tot și mereu, nu în alt loc alta, și nici în alt timp în alt mod, după care Avraam, Isaac, Iacob, Moise și David erau drepți și toți aceia lăudați de gura lui Dumnezeu; nu știam însă că ei sînt socotiți nedrepți de către cei necunoscători, care judecă «După ziua omenească» [9], care măsoară toate moravurile neamului omenesc după o parte a moravurilor lor, ca și cînd cineva, necunoscător al armamentelor și neștiind ce este potrivit cu fiecare membru, ar vrea să-și acopere capul cu jambierele și să se încalțe cu coiful și ar murmura că nu se potrivește, sau într-o zi, după ce s-a decretat încetarea activității, în orele de după amiază, cineva s-ar mînia că nu-i este permis să expună ceea ce este de vînzare sub motiv că

7. *Pilde*, 9, 17.
8. *Fac.* 1, 27.
9. *I Cor.* 4, 3.

de dimineaţă fusese admis, sau dacă ar vedea că într-o casă un sclav făptuieşte ceva care nu este permis să facă sclavului care mînuieşte paharele, sau că se face ceva după grajd, care nu este permis în faţa mesei şi s-ar indigna că, deşi există o singură locuinţă şi o singură familie, nu peste tot li se dau tuturor aceleaşi atribuţii.

Aşa sînt cei care se indignează cînd aud că în acel secol le-a fost îngăduit celor drepţi ceea ce nu este îngăduit celor drepţi în acest secol, şi pentru faptul că Dumnezeu le-a dat acelora alte porunci, acestora altele, potrivit cu cauzele existente în acel timp, cînd toţi au servit aceleiaşi justiţii. Se indignează cînd văd că într-un singur om, într-o singură zi şi în aceeaşi casă altceva se potriveşte cu un membru şi că altceva a fost permis, dar, după o oră, nu mai este permis, că altceva este permis în acel unghi sau este poruncit să se facă, lucru care în acest unghi, aproape de acela, este oprit şi pedepsit. Oare justiţia este felurită şi schimbătoare? Dar timpurile pe care le prezidează nu merg la fel, căci sînt timpuri. Dar oamenii a căror viaţă pe pămînt este scurtă, pentru că nu sînt în stare să facă, cu mintea, legături între cauzele valabile pentru secolele trecute şi pentru alte neamuri pe care nu le-au cunoscut, eu îi pun în legătură cu acestea pe care le-au experimentat. Dar într-un corp, sau într-o zi, sau într-o casă oamenii pot să vadă uşor ce se potriveşte unui membru, căror momente, căror părţi, căror persoane le sînt potrivite, şi cărora le face rău.

(14) Aceste lucruri nu le ştiam atunci şi nu le observam, cu toate că acestea izbeau din toate părţile ochii mei, eu nu le vedeam. Şi cîntam versuri şi nu-mi era îngăduit să pun oriunde orice picior, ci în alt şi în alt metru, în alt mod, şi în acelaşi vers nu în toate locurile acelaşi picior. Şi chiar arta în care cîntam nu avea fiecare lucru în alt loc, ci pe toate le avea deodată. Şi nu vedeam dreptatea căreia îi slujeau oamenii drepţi şi sfinţi, nu vedeam că această dreptate cuprinde toate deodată cu mult mai bine şi mai sublim, toate pe care le porunceşte, şi că nu se deosebeşte în nici o parte a ei, şi totuşi nu împarte şi nu porunceşte toate simultan în diferite timpuri. Şi criticam, orb, pe părinţii pioşi, care se foloseau nu numai de cele prezente, aşa cum poruncea şi-i inspira Dumnezeu, ci vesteau şi cele viitoare, aşa cum le revela Dumnezeu.

VIII

(15) Oare este undeva sau cîndva nedrept «să iubeşti pe Dumnezeu din toată inima şi din tot sufletul şi din tot cugetul tău şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi»? [10]. Aşadar, faptele urîte, care sînt contra firii în orice loc şi totdeauna, trebuie mustrate şi pedepsite, aşa cum au fost

10. *Marcu*, 12, 30; *Matei*, 22, 37—39.

cele ale sodomiţilor, fapte care, dacă ar fi făcute de toate neamurile, ar fi puse de legea dumnezeiască sub învinuirea aceluiaşi păcat, legea divină care nu i-a făcut pe oameni ca să se folosească de sine în acest mod. În adevăr, este călcată însăşi societatea, care pentru noi trebuie să existe cu Dumnezeu, atunci cînd aceeaşi natură, al cărei autor este El, se pîngăreşte prin destrăbălare. Iar faptele urîte, care sînt contra moravurilor oamenilor, trebuie evitate potrivit cu felurimea moravurilor, pentru ca legea unei societăţi sau ginţi, întărite de obicei sau de lege, să nu fie violată de nici o poftă a vreunui cetăţean sau străin. Căci este urîtă orice parte care nu se armonizează cu întregul său. Cînd însă Dumnezeu porunceşte ceva contra moravului sau legămîntului oricui, deşi nu s-a făcut niciodată acolo, trebuie făcut, şi, dacă a fost înlăturat, trebuie instaurat, iar dacă nu a fost instituit, trebuie instituit. Căci dacă unui rege îi este îngăduit să dea o poruncă în cetatea în care domneşte, poruncă pe care nu o dăduse nimeni înainte de el şi nici el vreodată, şi i se dă ascultare, nu legea este contra societăţii acelei cetăţi, ci, din contră, neascultarea este contra societăţii, — căci este un pact general al societăţii umane să se dea ascultare regilor săi — cu atît mai mult trebuie slujit lui Dumnezeu, Care domneşte peste toată creatura Sa, spre a aplica poruncile date de El! Căci aşa cum în puterile societăţii umane o putere mai mare este pusă în faţa alteia mai mici, ca să i se dea ascultare, tot aşa Dumnezeu este pus în faţa tuturor.

(16) Tot aşa şi în delicte există pofta de a dăuna, fie prin batjocură, fie prin injurie, şi ambele, fie cu scopul de a se răzbuna, aşa cum face inamicul inamicului ,fie pentru a răpi bunul străin al altuia, aşa cum face tîlharul cu călătorul, fie din cauza invidiei, aşa cum face unul sărman cu altul mai fericit şi cineva care prosperă, care se teme ca cineva să-i fie egal, sau, cînd este egalat, suferă, sau din singura plăcere care se dobîndeşte din răul altuia, aşa cum fac spectatorii gladiatorilor sau cei care rîd sau îşi bat joc de alţii.

Acestea sînt capetele nedreptăţii care se nasc din pofta de a domina, sau de a privi, sau de a simţi, sau care se ivesc din una sau din două dintre ele, sau deodată din toate şi se trăieşte rău contra celor trei şi celor şapte, zice psalteriul Tău cu zece coarde, decalogul Tău, Dumnezeule prea înalt şi prea dulce. Dar ce fapte urîte sînt la Tine, Care nu eşti supus stricăciunii? Sau ce păcate pot fi făptuite contra Ta, Care nu poţi fi vătămat?

Tu pedepseşti faptele pe care oamenii le săvîrşesc contra lor înşişi, căci, chiar cînd păcătuiesc contra Ta, ei săvîrşesc nelegiuiri contra sufletelor lor şi nedreptatea se minte pe ea însăşi, fie corupînd şi stricînd

natura sa, pe care Tu ai făcut-o și ai rînduit-o, fie folosind fără măsură lucrurile admise, fie arzînd de dorul lucrurilor care nu sînt permise «în acea folosință care este contra firii» [11].

Sau sînt ținuți vinovați cu sufletul și cu vorbele, cînd se revoltă contra Ta și dau cu piciorul contra boldului, sau se veselesc de ruperea marginilor societății umane, cu îndrăzneală, în sfaturi particulare sau separate, după cum vreun lucru îi bucură sau îi ofensează. Și acestea se fac cînd Tu ești părăsit, și printr-o mîndrie egoistă se preferă o parte falsă în locul întregului, care ești Tu izvor al vieții, Care ești singurul și adevăratul Creator și Conducător al Universului.

Și așa, printr-o smerită evlavie, omul se întoarce la Tine și Tu ne curățești pe noi de reaua obișnuință și ești milostiv cu păcatele celor care le mărturisesc, și auzi suspinele celor legați și ne dezlegi din lanțurile pe care ni le facem noi înșine, dacă ridicăm contra Ta coarnele falsei libertăți din lăcomia de a avea mai mult și din cauza fricii de a pierde totul, iubind mai mult propria noastră ființă decît pe Tine, Bunul tuturor.

IX

(17) Dar, între fapte urîte și greșeli și între multele nedreptăți se află păcatele celor care progresează, care sînt criticate de către cei care judecă bine, după regula desăvîrșirii, și sînt și lăudate în speranța că vor aduce roadă, ca iarba holdei. Și sînt unele asemănătoare fie cu faptele urîte, fie cu greșelile, dar nu sînt păcate, fiindcă nu Te supără nici pe Tine, Doamne, Dumnezeul nostru, nici comunitatea socială, cînd se procură anumite lucruri de folos, potrivite cu viața și cu timpul, și cînd nu se știe dacă sînt procurate din pofta de a avea, sau cînd anumiți oameni sînt pedepsiți de o putere rînduită, din dorința de a-i îndrepta, și nu se știe dacă nu din dorința de a vătăma. Așadar, multe fapte au fost săvîrșite, fapte care ar putea fi socotite de oameni că nu trebuiau să fie aprobate, și au fost aprobate de mărturia Ta, iar multe fapte aprobate de oameni sînt condamnate de mărturia Ta, cînd, adesea, altfel este aparența faptului și în alt mod se poartă sufletul celui care l-a săvîrșit și împrejurarea timpului care nu se vede. În adevăr, cînd Tu poruncești făptuirea unui lucru neobișnuit și neprevăzut, chiar dacă odinioară ai interzis acest lucru, chiar dacă ascunzi cauza poruncii Tale pentru un timp, și chiar dacă este contra păcatului societății unor oameni, cine ar șovăi să-l facă, cînd acea societate care Îți servește Ție este dreaptă? Dar fericiți sînt aceia care știu că Tu ai poruncit. Căci toate se văd de cei care Îți slujesc Ție, fie pentru a arăta ceea ce este necesar în prezent, fie pentru a vesti cele viitoare.

11. *Rom.* 1, 26.

X

(18) Eu, neştiind acestea, luam în rîs pe sfinţii slujitori şi profeţi ai Tăi. Şi ce altceva făceam, cînd îi luam în rîs, decît ca eu să fiu luat în rîs de Tine, pe nesimţite, şi dus puţin cîte puţin la acele poveşti. Oare să cred că smochina plînge cînd este culeasă şi că plînge şi mama ei cu lacrimi de lapte? Dacă un sfînt ar mînca smochina culeasă de o mînă străină, nu de a sa, ar frămînta-o în măruntaie şi ar da din ea îngeri, ba chiar particule ale lui Dumnezeu, cînd geme în rugăciune şi înghite particulele care fuseseră legate în acel pom, particule ale prea înaltului şi adevăratului Dumnezeu, dacă nu ar fi dezlegate de dintele şi de stomacul sfîntului. Şi am crezut, sărmanul, că o mai mare milă trebuie acordată fructelor pămîntului decît oamenilor, pentru care se produceau. În adevăr, dacă cineva, înfometat, care nu era maniheu, ar fi cerut de la mine o singură muşcătură din acele fructe ar fi fost socotit demn de chinul cel mai mare, dacă nu i s-ar fi dat.

XI

(19) Şi ai trimis mîna Ta din înălţime şi din acest întuneric adînc «ai scos sufletul meu» [12], cînd pentru mine plîngea, înaintea Ta, mama mea, credincioasa Ta, mai mult decît plîng mamele înmormîntările trupurilor noastre. Căci ea vedea moartea mea, o vedea prin credinţa şi spiritul pe care îl avea de la Tine, şi ai auzit-o, Doamne. Ai auzit-o şi nu i-ai dispreţuit lacrimile, cînd, curgînd, udau pămîntul sub ochii ei, în orice loc al rugăciunii, ai auzit-o. Căci de unde a venit acel vis prin care ai mîngîiat-o, încît să fie de acord să trăiască sub acelaşi acoperămînt cu mine şi să aibă aceeaşi masă în casă?

Lucru pe care începuse să nu-l voiască, arătînd împotrivire şi blamînd blasfemiile erorii mele. În adevăr, s-a văzut în vis că stă pe o linie de lemn şi că vine spre ea un tînăr strălucitor, vesel şi surîzînd, pe cînd ea era tristă şi mistuită de jale. Acesta, întrebînd-o care sînt cauzele tristeţii şi lacrimilor sale jalnice, nu spre a se informa, cum se obişnuieşte, ci pentru a o instrui, iar ea răspunzînd că plînge pierderea mea, tînărul i-a poruncit să fie fără teamă şi a îndemnat-o să fie atentă şi să vadă că unde era ea eram şi eu. Cînd s-a uitat cu atenţie, m-a văzut lîngă sine, stînd pe aceeaşi linie.

De unde a provenit acest vis, dacă nu din faptul că urechile Tale erau atente la inima ei, o, Tu, bunule Atotputernic, Care îngrijeşti pe

12. *Ps.* 68, 3.

fiecare dintre noi, ca și cînd ai îngriji pe unul singur, și tot așa pe toți ca pe fiecare în parte?

(20) De unde vine și faptul că, după ce mi-a povestit visul însuși, iar eu încercam s-o conving să nu dispere că mai degrabă ea va fi ceea ce eram eu, imediat, fără nici o ezitare, a zis: «Nu, căci nu mi-a zis unde este el, vei fi și tu, ci unde ești tu, va fi și el».

Îți mărturisesc Ție, Doamne, aducerea aminte a mea, atît pe cît îmi amintesc, lucru pe care adesea nu l-am trecut sub tăcere, că eu am fost mișcat atunci mai mult de acest răspuns al Tău dat prin mama, care veghea, că nu a fost tulburată de o falsă tălmăcire, care era vecină, și că a văzut atît de repede ceea ce trebuia să vadă — ceea ce eu nu văzusem înainte de a-mi spune — am fost mișcat mai mult de visul prin care bucuria unei femei pioase, care avea să se realizeze cu mult după aceea, a fost prezisă ca o mîngîiere a frămîntării prezente cu atît timp înainte. Căci au urmat aproape nouă ani în care eu m-am tăvălit în acel «noroi al adîncului»[13] și, în întunericul înșelăciunii, cînd adesea încercam să mă ridic, dar mai grav mă împotmoleam, cînd totuși acea văduvă curată, pioasă și moderată, așa cum le iubești, mai sprintenă cu speranța, dar nu mai leneșă cu plînsul și cu gemetele, nu înceta în toate ceasurile rugăciunilor sale să se plîngă de mine în fața Ta și «intrau sub ascultarea Ta rugăciunile ei», și totuși pe mine mă lăsai să mă rostogolesc și să mă tăvălesc în acel întuneric.

XII

(21) Și mi-ai dat alt răspuns între timp, pe care mi-l amintesc, căci multe le trec cu vederea, pentru că mă grăbesc să ajung la acelea care mă împing mai mult să mă mărturisesc Ție, iar multe nu mi le amintesc.

Mi-ai dat, așadar, un alt răspuns printr-un preot al Tău, un oarecare episcop, hrănit în Biserică și cunoscător al cărților Tale. Care, după ce l-a rugat acea femeie ca să binevoiască să vorbească cu mine și să respingă greșelile mele și să-mi scoată din cap cele rele și să mă învețe cele bune — căci făcea acest lucru mama mea, cînd găsea oameni potriviți — nu a primit, desigur din prudență, pe cît mi-am dat seama după aceea. În adevăr, a răspuns că sînt încă nesupus prin faptul că eram umflat de noutatea ereziei aceleia și că pe mulți necunoscători îi tulburasem cu unele întrebări, așa cum îi arătase mama mea.

13. *Ps.* 87, 3.

«Dar, zice, lasă-l acolo. Numai roagă pe Domnul pentru el. El însuşi, citind, îşi va da seama care este acea eroare şi cît de mare este necredinţa». Totodată i-a povestit că şi el fusese de mic dat de mama sa maniheilor, de care fusese atrasă, şi că nu numai că citise cărţile lor, aproape pe toate, dar le şi copiase, şi că el însuşi îşi dăduse seama, fără ca nimeni să discute prin contrazicere şi să-l convingă cît de mult trebuia fugit de această sectă, şi că în acest mod fugise.

După ce acela a spus acestea, iar mama mea nu voia să fie de acord cu el, ci insista mai mult, rugîndu-se şi plîngînd mult, ca să mă vadă şi să vorbească cu mine, atunci, cam supărat şi plictisit, a zis: «Du-te de la mine, aşa să trăieşti, nu se poate ca fiul acestor lacrimi să piară». Mama adesea, vorbind cu mine, îşi amintea că acele vorbe le-a primit ca şi cum ar fi sunat din cer.

CARTEA A PATRA

I

(1) În acest timp de nouă ani — de la al nouăsprezecelea an pînă la al douăzeci şi optulea al vieţii mele — eram ispitit şi ispiteam eu însumi fals şi înşelam prin felurite pofte, şi pe faţă, prin doctrinele pe care oamenii le numesc liberale, dar în ascuns, sub falsul nume de religie, aici mîndru, dincolo superstiţios, peste tot gol, urmărind, pe de o parte, deşertăciunea gloriei populare, pînă la aplauzele din teatru, pînă la concursurile de poezie şi la întrecerea pentru coroane de fîn şi la prostiile spectacolelor şi la nestăpînirea poftelor, iar pe de altă parte, dorind să mă curăţ de aceste murdării, în timp ce aduceam alimente celor care se numeau aleşi şi sfinţi, din care, înlăuntrul pîntecelui lor, ei să fabrice îngeri şi zei, prin care să fiu eliberat. Şi urmam acestea şi le făceam cu prietenii mei, înşelaţi ei înşişi prin mine şi cu mine.

Să rîdă de mine cei mîndri, care nu au fost încă în mod mîntuitor aşternuţi la pămînt şi loviţi de Tine, Dumnezeul meu, iar eu să mărturisesc Ţie slăbiciunile mele, în lauda Ta. Îngăduie-mi, Te rog, şi dă-mi să trec cu amintirea prezentă toate ocolurile rătăcirii mele şi să-Ţi jertfesc «jertfa laudei», căci ce sînt eu pentru mine însumi fără de Tine, dacă nu o călăuză spre prăpastie? Sau ce sînt, cînd îmi merge bine, nu un sugaci al laptelui Tău, sau unul care se hrăneşte cu hrana Ta, care nu se strică? Să rîdă, dar, de noi cei tari şi puternici, dar noi cei slabi şi lipsiţi de mijloace să ne mărturisim Ţie.

II

Predam în acei ani retorica şi, cucerit de dorinţă, vindeam oratoria aducătoare de glorie. Preferam totuşi, Doamne, Tu ştii, să am discipoli buni şi-i învăţam înşelăciunile fără înşelătorie, nu oratoria care să pledeze împotriva capului unui nevinovat, ci s-o pledeze uneori pentru capul unui vinovat.

Şi ai văzut de departe, Dumnezeule, credinţa mea, care mergea pe un drum alunecos, scînteind în mult fum, credinţă pe care o înfăţişam în acel magisteriu celor care iubeau deşertăciunea[1] şi cîntau minciuna, eu, tovarăşul lor. În acei ani aveam o femeie pe care o cunoscusem nu

1. *Matei*, 12, 20.

prin acea căsătorie care se numește legitimă, ci pe care o căutase aprinderea vagă lipsită de înțelepciune. Numai uneia însă îi păstram credința patului, prin care totuși experimentam, prin pilda mea, ce deosebire este între felul unei legături conjugale, care se încheie pentru a dărui viața, și legătura unei dragoste de plăcere, din care se nasc chiar copii contra dorinței părinților, deși aceștia, odată născuți, silesc pe părinți să-i iubească.

Îmi amintesc încă cum, hotărîndu-mă să particip la o întrecere de poezie dramatică, un haruspice mi-a transmis întrebarea: ce plată aș fi dispus să-i dau ca să înving, dar eu am detestat și am respins cu dezgust acel tîrg, răspunzînd că, chiar dacă acea coroană ar fi etern de aur, nu îngădui să fie ucisă nici măcar o muscă pentru victoria mea. Căci acel haruspice avea să ucidă viețuitoare în sacrificiile sale și mi se părea că pentru acele onoruri avea să invite demonii care să voteze pentru mine. Dar și acest rău nu l-am respins din curăția Ta, Dumnezeul inimii mele [2], căci nu știam să Te iubesc pe Tine, eu care nu știam decît să cuget la străluciri trupești. Căci un suflet care suspină după astfel de plăzmuiri, oare «nu săvîrșește păcatul, departe de Tine fiind, și se încrede în minciuni și se hrănește cu vînt?» [3]. Dar, desigur, nu aș fi voit să se aducă pentru mine jertfe idolilor,cărora eu le aduceam totuși sacrificii prin acea superstiție. Căci ce altceva este «a paște vînturile» decît a paște aceste spirite, adică, rătăcind, să le fii lor spre plăcere și rîs?

III

(4) Și, de aceea, nu încetam să consult pe acei înșelători, pe care oamenii îi numesc matematici, pentru că, cugetam eu, lor nu li se aducea nici un sacrificiu și nu se adresa nici o rugăciune vreunui spirit pentru ghicire. Totuși acest lucru îl respinge în mod statornic și-l osîndește evlavia cea adevărată și creștinească.

Căci este bine, Doamne, a mă mărturisi Ție și a zice: «Ai milă de mine, vindecă sufletul meu, căci Ție Ți-am greșit» [4], și să nu abuzăm de milostivirea Ta, pentru a păcătui de bună voie, ci să ne amintim de cuvîntul Domnului: «iată te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ție mai rău» [5].

Toată învățătura sănătoasă aceia încearcă s-o ucidă, cînd zic: «Din cer îți vine îndemnul spre păcătuire, căruia nu-i rezIști și «Zeița Venera a făcut acest lucru sau Saturn sau Marte» desigur ca omul să fie fără vină, el care este carne și sînge și putreziciune plină de îngîmfare, dar

2. *Ps.* 72,2; 72, 27.
3. *Osea*, 12, 2.
4. *Ps.* 9, 2; 91, 2; 40, 5.
5. *Ioan*, 5, 1, 14.

să fie învinuit în schimb Creatorul și Orînduitorul cerului și al aștrilor. Și cine este acesta, dacă nu Tu, Dumnezeul nostru, dulceața și originea dreptății, Care dai «fiecăruia după meritele sale și nu disprețuiești *inima zdrobită și smerită*»[6].

(5) Era în acel timp un om înțelept, foarte iscusit în arta medicinii și foarte renumit în ea, care, în calitate de proconsul, cu mîna sa pusese acea coroană de luptător pe capul meu care nu era sănătos, dar nu o pusese ca medic. Căci Tu ești tămăduitorul acelei boli, Tu, care Te ridici «împotriva celor mîndri și dai celor smeriți har»[7]. Oare, totuși, prin acel bătrîn mi-ai lipsit sau ai încetat să vindeci sufletul meu? În adevăr, deoarece ajunsesem să-i fiu mai apropiat și mă țineam strîns de convorbirile cu el — căci erau plăcute și serioase — cînd a aflat din convorbirile cu mine că mă dedasem studiului cărților cu horoscopuri, m-a sfătuit cu bunăvoință și părintește să le arunc și să nu cheltui zadarnic grija și osteneala necesară lucrurilor folositoare, pentru acele deșertăciuni, spunînd că el învățase atît de bine acele cărți, încît, în primii ani ai vieții sale, voise să facă din Astrologie o ocupație din care să-și ducă viața și credea că dacă putuse să înțeleagă pe Hippocrate putuse desigur să înțeleagă și acele scrieri. Și nu pentru alt motiv le părăsise după aceea, ca să urmeze medicina, ci numai că înțelesese că sînt foarte false și, om serios cum era, nu voia să-și cîștige existența înșelînd oamenii. «Dar tu, zice, care ai cu ce să te întreți între oameni, practicînd retorica, urmezi totuși această înșelătorie cu liberă pasiune, nu din nevoia de cîștig. Cu atît mai mult trebuie să mă crezi în ceea ce am spus despre aceea, eu care m-am silit s-o învăț atît de perfect, încît am voit ca numai din practicarea ei să trăiesc».Întrebîndu-l eu, cum se face că multe adevăruri erau spuse de ea, el mi-a răspuns, cum a putut, că întîmplarea, care este răspîndită peste tot în natură, face acest lucru. Căci dacă din paginile unui poet oarecare, ce cîntă și este atent la cu totul altceva, cînd îl consultă cineva iese de multe ori, în mod minunat, vreun vers în armonie cu tema, zicea el, atunci nu este de mirare dacă într-un suflet omenesc, dintr-o înclinare superioară, suflet care nu știe ce se petrece în sine, sună ceva, nu printr-un meșteșug, ci prin întîmplare, ceva care să se potrivească cu lucrurile sau faptele celui care întreabă.

(6) Și acest lucru mi l-ai procurat de la el, sau prin el, și ai stabilit în memoria mea ce să cercetez eu însumi. Însă atunci nici el, nici însuși Nebridius, un tînăr foarte bun și foarte curat, luînd în rîs tot acel gen de vrăjitorie, nu m-au putut convinge să arunc aceste lucruri, pentru că mai mult mă mișca autoritatea autorilor înșiși și nu găsisem pînă atunci nici

---

6. *Matei*, 16, 27; *Rom.* 2, 6.
7. *I Petru*, 5, 5; *Iac.* 4, 6.

un document sigur, așa cum căutam, prin care să-mi fie lămurit, fără nici o îndoială, că adevărurile care se spuneau, cînd ei erau consultați, se afirmau la întîmplare și nu printr-o practică a consultării astrelor.

IV

(7) În acei ani, de îndată ce începusem să predau, în municipiul în care mă născusem, îmi făcusem un prieten foarte scump, prin comuniunea de studii, de aceeași vîrstă cu mine și în aceeași floare a tinereții ca mine. Crescuse de mic copil cu mine, la fel ne dusesem la școală și la fel ne jucasem. Dar nu era încă în așa mod prieten, cum a fost mai tîrziu, deși nici mai tîrziu nu era prieten cum este adevărata prietenie, pentru că nu este adevărată decît cînd Tu o legi între cei care sînt lipiți de Tine prin dragostea revărsată «în inimile noastre prin Duhul Sfînt, care ne-a fost dat»[8]. Totuși, prietenia era foarte dulce și coaptă prin ardoarea acelorași studii. Căci eu îl întorsesem de la adevărata credință — pe care nu o păstra cu adevărat și adînc ca tînăr — îl întorsesem la povestioare superstițioase și periculoase, din cauza cărora mama mea mă plîngea. Deja rătăcea cu mine, în suflet, acel om și sufletul meu nu putea fără de el.

Și iată că Tu, fiind pe urma celor care fugeau de Tine, Dumnezeule al răzbunărilor[9] și în același timp izvorul milelor, Care ne întorci la Tine în mii de moduri, iată că ai luat pe acel om din viața aceasta, cînd împlinise un an în prietenia cu mine, mai dulce decît toate dulcețile acelei vieți a mea.

(8) Cine numără laudele Tale pe care le-a încercat el unul în unul? Ce ai făcut atunci, Dumnezeul meu, și cît de nepătruns este adîncul judecăților Tale? Căci atunci cînd acela suferea de febră, a zăcut mult timp în nesimțire, într-o sudoare de moarte, și, cînd pierduse speranța în salvarea lui, a fost botezat fără să-și dea seama, fără ca eu să mă preocup, bănuind că sufletul lui păstrează mai degrabă ceea ce primise de la mine și nu ceea ce se petrecea în trupul unui om care-și pierduse conștiința. Dar, lucrurile stau cu totul altfel. Căci s-a refăcut și s-a însănătoșit și îndată ce am putut să vorbesc cu el — eu am putut însă de îndată ce a putut el, căci nu mă îndepărtam de el, ci foarte mult depindeam unul de altul — am încercat să glumesc cu el, la gîndul că el va rîde cu mine de botezul pe care-l primise, fiind cu totul indiferent cu inima și cu mintea. Totuși el aflase că primise botezul. Dar el m-a izgonit ca pe un vrăjmaș și mi-a atras atenția, cu o neașteptată și minunată severitate, că, dacă vreau să-i fiu prieten, să încetez de a mai spune

8. *Rom.* 5, 5.
9. *Ps.* 93, 1.

astfel de lucruri. Eu, însă, înmărmurit și chiar tulburat, am dat la o parte toate emoțiile mele, ca să se facă sănătos și să prindă forțele sănătății, ca să pot vorbi cu el tot ceea ce voiam. Dar el a fost răpit nebuniei mele, pentru ca la Tine să fie păstrat, pentru mîngîierea mea. Într-adevăr, după cîteva zile, în lipsa mea, este cuprins din nou de friguri și moare.

(9) Inima mea s-a întunecat de acea durere și tot ceea ce priveam era moarte. Și era chin pentru mine patria mea, și casa părintească o ciudată nefericire, iar tot ceea ce comunicasem cu el, fără el se transformase într-un chin crud. Ochii mei îl căutau peste tot, dar nu mi se arăta. Și uram toate, fiindcă nu-l aveau ochii mei și nu puteau să-mi spună: «Iată va veni», așa cum făceau cînd trăia, dar lipsea. Căci eu însumi devenisem pentru mine o mare întrebare și cercetam sufletul meu de ce era trist și de ce mă tulbur foarte mult, iar el nu știa ce să-mi răspundă. Și dacă-i spuneam «Speră în Dumnezeu», nu asculta pe drept, căci era mai adevărat și mai bun omul prea scump pe care-l pierduse, mai adevărat decît închipuirea în care i se poruncea să creadă. Numai plînsul era dulce și urmase prietenului meu în desfătările mele.

V

(10) Și acum, Doamne, acelea deja au trecut și cu timpul s-a închis rana mea. Oare pot să aud de la Tine, Care ești adevărul, și să plec urechea mea la gura Ta, ca să-mi spui de ce plînsul este dulce pentru cei sărmani? Sau Tu, deși ești peste tot, ai aruncat departe de Tine nenorocirea noastră și Tu rămîi în Tine, iar noi ne rostogolim în încercări? Și totuși, dacă nu am plînge la urechile Tale, nu ar mai rămîne nimic din speranța noastră. De unde, deci, se culege fructul cel dulce din amărăciunea vieții, a plînge, a geme, a suspina și a se jelui? Sau acest lucru este dulce, fiindcă sperăm că Tu ne auzi? Acest lucru este drept în rugăciuni, pentru că au dorința de a ajunge la Tine. Oare, în durerea produsă de un lucru pierdut și în jalea de care eram atunci copleșit? Căci nu mai speram că acela va reveni la viață și nici acest lucru nu-l ceream, ci eram îndurerat și plîngeam, căci eram nenorocit, și pierdusem bucuria mea. Sau și plînsul este un lucru amar și ne desfată prin dezgustul de lucrurile de care ne bucurăm mai înainte și atunci cînd ne provoacă dezgust?

VI

(11) Dar de ce spun eu acestea? Căci acum nu este timpul de a pune întrebări, ci de a mă mărturisi Ție. Eram nenorocit și nenorocit este orice suflet înlănțuit de prietenia lucrurilor trecătoare și este sfîșiat cînd le pierde, și atunci simte amărăciunea care-l face nenorocit și înainte de a le pierde. Așa eram eu în acel timp, plîngeam cu foarte mult amar și mă

liniștеam în amărăciune. Eram nenorocit și socoteam mai scumpă decît acel prieten al meu viața mea însăși nenorocită, căci deși voiam s-o schimb, nu voiam totuși s-o pierd mai mult decît pe el, așa cum se spune despre Oreste și Pilade, dacă nu este o plăzmuire, care voiau să moară deodată unul pentru altul, căci pentru ei a nu trăi în același timp era mai rău decît moartea. Dar nu știu ce simțămînt contrar acestuia se produsese în mine, căci în același timp în mine era și un foarte grav dezgust de viață, dar și frică de moarte. Cu cît îl iubeam mai mult pe el — cred — cu atît uram mai mult moartea care mi-l răpise, mă temeam de ea și socoteam că va nimici toți oamenii deodată, fiindcă a putut să-l distrugă pe el. Așa eram în totul, îmi amintesc.

Iată inima mea, Dumnezeul meu, iată cele dinlăuntru ale mele, vezi, Tu, speranța mea, cele pe care mi le amintesc, Tu care mă curăți de necurățenia unor astfel de simțiri, îndreptînd ochii mei spre Tine și desprinzînd «din laț picioarele mele». Căci mă miram că ceilalți muritori trăiesc, pentru că acela pe care-l iubisem, ca și cînd nu avea să moară, murise, și mă miram mai mult că eu, care eram un alt el, trăiesc, cînd el era mort. Bine a zis cineva despre un prieten al său «jumătate a sufletului meu» [10]. Căci eu am simțit că sufletul meu și sufletul lui fusese un singur suflet în două trupuri și, de aceea, viața pentru mine era o groază, fiindcă nu voiam să trăiesc, fiind înjumătățit, și poate că de aceea mă temeam să mor, ca să nu moară cu totul cel pe care-l iubisem atît de mult.

VII

(12) O, ce nebunie, care nu știe să iubească pe oameni omenește! O, neînțelept om, care îndură fără măsură cele omenești! Asta eram eu atunci. În acest mod clocoteam, suspinam, plîngeam, mă tulburam și nu era liniște în mine, nici prudență, căci purtam sufletul meu tăiat și însîngerat, care nu mai răbda să fie purtat de mine și nu găseam unde să-l pun. Nu în dumbrăvi plăcute, nu în jocuri, nu în cîntece, nici în locuri cu mirosuri plăcute, nici în ospețe mărețe, nici în plăcerea camerei de culcare și a patului, în fine, nici în cărți, nici în versuri nu-și găsea liniștea, toate erau groaznice, chiar și lumina și tot ce nu era ceea ce era el era urît și dezgustător, în afară de gemete și lacrimi, căci numai în lacrimi era o oarecare potolire. Iar cînd sufletul meu era luat de acolo mă împovăra marea greutate a nenorocirii.

«La Tine, Doamne, trebuia ușurată și îngrijită» [11], știam, dar nu voiam, și nu eram în stare, cu atît mai mult cu cît Tu nu erai pentru mine ceva temeinic și sigur, cînd mă gîndeam la Tine. Căci nu Tu erai, ci o închipuire deșartă, și era greșeala mea, Dumnezeul meu. Dacă încercam

10. Horațiu, *Ode*, 1, 3, 7.
11. *Ps.* 60, 9.

să-l pun acolo, ca să se odihnească, luneca prin deşert gol şi iarăşi se prăvălea asupra mea, iar eu rămăsesem pentru mine un loc nefericit, unde nici nu puteam să fiu, nici să mă retrag de acolo. Căci unde ar fi putut fugi inima mea de la inima mea? Unde aş fi putut să fug eu însumi de mine însumi? Unde aş fi putut să nu mă urmez?

Şi totuşi am fugit din patrie, căci ochii mei îl căutau mai puţin în locurile în care nu obişnuiau să-l vadă. Şi, din oraşul Tagaste, am venit la Cartagina.

VIII

(13) Momentele nu stau degeaba, nici nu se rostogolesc leneşe prin simţămintele noastre, ci fac în suflet lucrări minunate. Iată veneau şi treceau din zi în zi, şi, venind şi trecînd, îmi trezeau alte speranţe şi alte amintiri, şi, cîte puţin, cuseau din nou la vechile desfătări, cărora le ceda acea durere a mea, dar le urmau nu alte dureri, desigur, ci, cu toate acestea, cauzele altor dureri. Căci din ce cauză mă pătrunsese foarte uşor chiar pînă la fibrele intime acea durere, dacă nu pentru că împrăştiasem pe nisip sufletul meu, iubind un muritor, ca şi cînd ar fi fost nemuritor? În adevăr, foarte mult mă refăceau şi mă recreau mîngîierile altor prieteni, cu care iubeam ceea ce iubeam în locul Tău, şi acest lucru era o uriaşă şi închipuită poveste şi o lungă minciună, de a cărei atingere păcătoasă era stricată mintea noastră, cu urechile prinse de dorinţa de a auzi. Dar acea poveste închipuită nu murea dacă vreunul din prietenii mei murea. Altele erau lucrurile care-mi prindeau sufletul mai mult, anume să vorbim împreună, să rîdem împreună, să ne facem unii altora servicii cu bunăvoinţă, să citim împreună cărţi cu vorbiri dulci, să glumim împreună şi împreună să ne onorăm unii pe alţii, cînd sîntem în dezacord să nu ne urîm, aşa cum un om este în dezacord cu sine însuşi şi printr-o foarte rară neînţelegere să potrivim foarte multe înţelesuri, să predăm împreună şi să ne învăţăm unul de la altul, să dorim pe cei ce lipseau, să primim cu nerăbdare şi cu bucurie pe cei care veneau. Prin aceste semne şi altele de acest fel, care porneau din inimile celor care iubeau şi erau iubiţi, prin gură, prin limbă, prin ochi şi printr-o mie de mişcări foarte plăcute, le plăcea să umple sufletele ca şi cu nişte alimente, iar din multe să facă unul singur.

IX

(14) Aceasta este ceea ce se iubeşte la amici, şi se iubeşte în aşa mod încît conştiinţa umană se acuză pe sine însăşi dacă nu iubeşte la rîndul său sau dacă nu iubeşte deopotrivă pe acela care-l iubeşte, necerînd nimic de la trupul lui, în afară de semnele iubirii. De aci provine acea jale, dacă cineva moare, şi întunericul durerii şi dulceaţa care se

schimbă în amărăciune, inima scăldată în lacrimi, iar din viaţa pierdută a celor care mor, moartea celor vii. Fericit acela care Te iubeşte pe Tine, care iubeşte pe prietenul său în Tine şi pe vrăjmaş din pricina Ta. Numai acela nu pierde nici o ființă dragă, acela căruia toţi îi sînt dragi în Acela pe Care nimeni nu-L pierde. Şi cine este acesta dacă nu Dumnezeul nostru, Dumnezeu Care a făcut cerul şi pămîntul[12] şi le umple, pentru că umplîndu-le le-a făcut? Pe Tine nimeni nu Te pierde, în afară de acela care Te părăseşte şi, fiindcă Te părăseşte, unde se duce sau unde fuge, dacă nu de la Tine, Care eşti liniştit, la Tine, Care eşti mîniat? Căci unde nu află el legea Ta, în pedeapsa lui? «Şi legea Ta este adevăr şi Tu eşti adevărul»[13].

X

(15) Dumnezeule al puterilor «întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta şi ne vom mîntui»[14], căci oriunde se îndreaptă sufletul omului, se aşează pentru dureri, în afară de Tine, deşi se stabileşte în lucruri frumoase în afara Ta şi în afara sa. Aceste lucruri frumoase nu ar exista dacă nu ar fi de la Tine. Ele se nasc şi mor şi, născînd, parcă încep să fie şi cresc ca să se facă şi, făcute, îmbătrînesc şi pier. Aşadar, cînd se nasc şi tind la existenţă, cu cît cresc mai repede, ca să existe, cu atît se grăbesc mai mult ca să nu fie.

Aşa este măsura lor, le-ai dat atît de mult fiindcă sînt părţi ale lucrurilor care nu există toate deodată, şi retrăgîndu-se şi succedînd, duc tot universul, ale cărui părţi sînt. Iată, aşa se face şi vorbirea noastră prin semne care sună. Căci nu se face toată vorbirea, dacă un singur cuvînt nu se retrage, după ce a făcut să sune părţile sale, ca să succeadă unui altuia.

Să Te laude din acelea sufletul meu, Dumnezeule, Creator al tuturor[15], dar să nu se aşeze în ele prin pornirea dragostei, prin simţurile trupului. Căci merg unde mergeau, ca să nu fie, şi sfîşie sufletul cu dorinţe molipsitoare fiindcă el vrea să fie, şi-i place să se odihnească în acele lucruri pe care le iubeşte. În ele însă nu este un loc, fiindcă ele nu stau pe loc, ci fug, şi cine le urmează cu simţul trupului? Sau cine le cuprinde chiar cînd sînt aproape? Căci zăbavnic este simţul trupului, fiindcă este simţ al trupului, el însuşi îşi este măsura lui. El este suficient pentru alt lucru pentru care a fost făcut, dar nu este de ajuns la un alt lucru, anume să reţină lucrurile care trec de la începutul datorat la sfîrşitul datorat. Căci în cuvîntul Tău, prin care sînt create, acolo aud «De aici pînă aici».

---

12. *Matei*, 5, 44; *Fac.* 1, 1.
13. *Ioan*, 1, 1.
14. *Ps.* 79, 4.
15. *Ps.* 145, 2.

XI

(16) Nu fi deşert, suflete al meu, şi nu deveni surd de urechea inimii tale din cauza zgomotului vanităţii tale. Ascultă şi tu. Cuvîntul însuşi strigă să te întorci. Acolo este locul liniştii netulburate, unde nu este părăsită dragostea, dacă ea nu părăseşte. Iată, acelea se retrag pentru ca să urmeze altele şi pentru ca, din toate părţile sale, să se alcătuiască universul foarte mic. «Oare eu mă duc în altă parte?», zice cuvîntul lui Dumnezeu. Acolo stabileşte rămînerea ta, acolo încredinţează tot ce ai de aici, sufletul meu, cel puţin obosit de înşelăciuni. Încredinţează Adevărului tot ce ai de la Adevăr şi nu vei pierde nimic şi vor înflori cele putrede ale tale şi se vor însănătoşi toate slăbiciunile tale şi toate cele destrămate ale tale se vor forma din nou şi se vor reînnoi şi se vor strînge la tine şi nu te vor aşeza acolo unde coboară, ci vor sta cu tine şi vor rămîne la Dumnezeu, Care stă şi rămîne veşnic.

(17) De ce urmezi fără socoteală trupul tău? El să te urmeze, după ce te vei întoarce. Tot ceea ce simţi prin trup este în parte şi nu cunoşti întregul, ale cărui părţi sînt acestea, şi totuşi te desfată. Dar, dacă simţul trupului tău ar fi potrivit ca să cuprindă totul, şi dacă el însuşi nu ar fi primit într-o parte a universului, o dreaptă măsură pentru pedeapsa ta, ai vrea să treacă tot ce există în prezent, pentru ca să-ţi placă mai mult toate. Căci, şi ceea ce vorbim, tu auzi prin acelaşi simţ al trupului şi desigur nu vrei ca silabele să rămînă pe loc, ci să treacă ca să fie altele şi să auzi totul. În acest mod, mereu, toate din care constă un întreg oarecare şi nu sînt toate în acelaşi timp, toate din care constă întregul, mai mult desfată laolaltă decît fiecare în parte, dacă ar putea fi simţite toate. Dar cu mult mai bun decît acestea este Acela Care le-a făcut pe toate şi El Însuşi este Dumnezeul nostru şi nu se retrage, fiindcă Lui nu-I urmează nimeni.

XII

(18) Dacă trupurile plac, laudă pe Dumnezeu din ele şi întoarce dragostea către Făcătorul lor, pentru ca nu cumva în acestea, care-ţi plac, tu să nu placi. Dacă plac sufletele, să fie iubite în Dumnezeu, fiindcă şi ele sînt schimbătoare şi se stabilesc statornic în El, căci altfel ar merge şi ar pieri. În El, deci, să fie iubite, şi răpeşte la El cu tine pe care le poţi şi zi-le: «Pe Acesta să-L iubim. El Însuşi a făcut acestea şi nu este departe. Căci nu le-a făcut şi S-a dus, ci sînt din El şi sînt în El. Iată unde este, unde se simte gustul adevărului? Este în adîncul inimii, dar inima s-a rătăcit de El. Întoarceţi-vă, păcătoşilor, cu inima [16] şi lipiţi-vă de Acela Care v-a făcut. Staţi cu El şi veţi sta, odihniţi-vă

16. *Isaia*, 46, 8.

în El și veți fi odihniți. Unde vă duceți în locuri abrupte? Unde vă duceți? Binele pe care-l iubiți de la El vine, dar numai pentru că este la El, este bun și suav. Dar, pe drept, va fi amar, pentru că este iubit pe nedrept, fiind părăsit, orice este de la El. De unde vă vin aici și acolo căi grele și anevoioase? Liniștea nu este acolo unde o căutați. Căutați ceea ce căutați, dar nu este acolo. Căutați viața fericită într-un ținut al morții. Nu este acolo. Căci cum poate fi viață fericită acolo unde nu este viață?

(19) Și a coborît acolo chiar viața voastră și a adus moartea noastră, și a ucis-o din bogăția vieții sale și a tunat, strigînd ca să ne întoarcem de aici în acel ascuns de unde a venit la noi chiar în pîntecele feciorelnic unde s-a unit cu El firea omenească, carne muritoare, ca să nu fie mereu muritoare. Și de aci «Ca un mire care iese din camera sa de nuntă, bucura-se-va ca un uriaș care aleargă în drumul său» [17]. Căci nu a întîrziat, ci a alergat strigînd cu vorbele, cu faptele, cu moartea, cu viața, cu coborîrea, cu suirea, strigînd ca să ne întoarcem la El. Și a dispărut de la ochii noștri, ca să ne întoarcem la inimă și să-l găsim, căci s-a depărtat și «iată este aici» [18]. Nu a voit să fie mai mult cu noi și totuși nu ne-a părăsit. Căci S-a retras acolo de unde nu S-a retras, căci lumea prin El a fost făcută și în această lume era și a venit în această lume pentru ca să mîntuiască pe păcătoși [19], Căruia se mărturisește sufletul meu, și-l vindecă «pentru că a păcătuit Lui. Fii ai oamenilor, pînă cînd veți fi grei la inimă?» [20] Oare nici după coborîrea vieții nu vreți să urcați și să trăiți? Dar unde vă urcați sînteți la înălțime și ați ridicat pînă la cer gura voastră? Coborîți, ca să urcați, și vă ridicați la Dumnezeu, căci ați căzut, urcînd contra lui Dumnezeu.

XIII

(20) Atunci nu cunoscusem acestea și iubeam cele frumoase de jos și mergeam bine spre adînc, zicînd prietenilor mei: «Oare iubim noi altceva decît ceea ce este frumos? Ce este, deci, frumos? Și ce este frumusețea? Ce este lucrul care ne atrage și ne leagă de lucrurile pe care le iubim? Dacă nu ar fi în ele podoabă și frumusețe, în nici un fel nu ne-ar atrage la ele». Observam și vedeam chiar în corpuri că altceva este ca un tot, și, de aceea, frumos, dar altceva este ceea ce avea podoabă, pentru că se potrivea bine cu ceva, așa cum o parte se potrivește cu întregul său, sau încălțămintea pe picior și altele asemenea. Și această cugetare

---

17. *Ps.* 18, 56.
18. *Matei,* 24, 2—3.
19. *Ioan,* 6, 33.
20. *Ps.* 40, 5.

a țîșnit în sufletul meu din adîncul inimii mele și am scris cărțile «Despre frumos și apt», socot, două sau trei. Tu știi, Doamne, căci îmi scapă numărul precis, căci nu le mai am, ci s-au rătăcit de la mine, nu știu cum.

XIV

(21) Dar care este motivul care m-a îndemnat, Doamne, Dumnezeul meu, să le dedic lui Hierius, orator al Romei? pe care nu-l cunoscusem la față, ci-l iubeam datorită faimei doctrinei sale, care era strălucită, auzisem multe cuvinte ale lui, și-mi plăcuseră. Dar, mai mult, fiindcă plăcea altora și-l ridicau în laude, uimiți, îmi plăcea și mie că dintr-un sirian, care era mai înainte cunoscător al elocinței grecești, ajunsese apoi un minunat orator și în elocința latină și era foarte învățat în cele ce țineau de studiul înțelepciunii. Un om este lăudat și iubit cînd nu este de față. Oare din gura celui care laudă intră în inima celui care ascultă acea dragoste? Nu poate fi așa. Dar de la unul care iubește se aprinde altul, căci din această cauză este iubit acela care este lăudat, anume atunci cînd nu se crede că este lăudat dintr-o inimă nesinceră a lăudătorului, adică cînd îl laudă cineva care-l iubește.

(22) Căci atunci eu iubeam oamenii după judecata oamenilor, nu după judecata Ta, Doamne, în care nimeni nu se înșală.

Totuși, de ce nu este lăudat ca un vizitiu de rasă, ca un vînător lăudat prin aprecierile înflăcărate ale poporului, ci cu totul altfel, și serios așa cum aș fi voit să fiu lăudat și eu? Nu aș fi voit să fiu lăudat și iubit ca actorii, deși eu îi lăudam și-i iubeam, ci aș fi preferat să fiu necunoscut, decît să fiu cunoscut așa și să fiu urît chiar, decît să fiu iubit în acest fel. Unde se împart în sufletul meu aceste greutăți ale variatelor și feluritelor dragoste? Ce lucru iubesc eu la altul, lucru pe care, iarăși, dacă l-aș fi urît nu l-aș fi suferit și nu l-aș fi respins, dat fiind că fiecare dintre noi este om? Căci cel iubit nu ar vrea să fie iubit întocmai ca un cal bun de acela care nu ar vrea să fie ce este cel iubit, chiar dacă ar putea, iar acest lucru trebuie spus și despre actor, care este părtaș al naturii noastre. Așadar, oare iubesc eu la un om ceea ce nu vreau să fiu, deși sînt om? Mare adînc este însuși omul, ale cărui fire de păr Tu le ai numărate, Doamne, și nu se micșorează numărul lor în Tine, și totuși firele de păr ale capului nu sînt mai ușor de numărat decît simțămintele lui și mișcările inimii lui.

(23) Dar acel retor era un astfel de om că-l iubeam atît de mult încît voiam să fiu și eu un astfel de om. Iar din cauza semeției rătăceam și eram purtat încoace și încolo «de orice vînt»[22], dar, în ascuns, eram condus de Tine. Și de unde știu eu și cum Îți mărturisesc Ție că-l iubisem

21. *Ps.* 2, 9.
22. *Ef.* 4, 14.

mai mult din cauza dragostei celor care-l lăudau, decît din cauza lucrurilor pentru care era lăudat? Pentru că dacă, fără să-l laude, aceiaşi oameni l-ar fi criticat şi criticîndu-l şi dispreţuindu-l ar fi povestit aceleaşi lucruri, nu m-aş fi aprins pentru el şi nu aş fi fost aţîţat şi, desigur, lucrurile nu ar fi altele şi nici omul însuşi nu ar fi fost altul, ci ar fi fost alta numai simţirea oamenilor care-l lăudau. Iată unde zace sufletul slab, care nu s-a lipit încă de tăria adevărului. Aşa cum suflurile limbilor suflă din piepturile celor care-şi dau cu părerea, tot aşa este dus şi se învîrteşte şi se răsuceşte şi lumina i se întunecă şi adevărul nu se vede. Şi totuşi adevărul este înaintea noastră. Şi era pentru mine un lucru mare dacă stilul meu şi studiile mele ar fi fost cunoscute de acel bărbat, studii pe care dacă le-ar fi aprobat aş fi fost şi mai mult aprins, iar dacă le-ar fi dezaprobat ar fi fost rănită inima mea deşartă şi goală de tăria Ta. Şi totuşi acel «Frumos şi apt», pe care i-l dedicasem, îl frămîntam cu plăcere în suflet, în faţa meditării mele şi-l admiram fără să am pe cineva care să-l laude cu mine.

XV

(24) Dar temelia unui lucru atît de mare o vedeam încă în arta Ta, Atotputernice «Care singur faci minuni», şi sufletul meu mergea prin lucruri trupeşti şi defineam şi distingeam «Frumosul», ceea ce era plăcut prin sine însuşi, iar «aptul» ceea ce era plăcut spre a fi potrivit la alt lucru, şi le construiam cu exemple corporale. Şi m-am întors la natura sufletului, iar falsa opinie, pe care o aveam despre cele spirituale, nu mă lăsa să văd adevărul. Şi-mi intra în ochi însăşi puterea adevărului, iar eu întorceam mintea mea tulburată de la un lucru necorporal la linii şi culori şi la mărimi umflate şi, fiindcă nu puteam să le văd cu sufletul, socoteam că nu pot vedea sufletul meu. În virtute iubeam pacea, iar în viciu uram nepotrivirea, în virtute vedeam unitatea, iar în viciu un fel de diviziune, iar în acea unitate mi se părea că este gîndirea raţională şi natura adevărului şi a bunului suprem şi, sărmanul de mine, socoteam că în această diviziune a vieţii neraţionale este nu ştiu ce substanţă şi natură a răului suprem, care nu numai că era substanţă, ci în totul era viaţă şi totuşi nu era de la Tine, Dumnezeul meu, de la Care sînt toate[23].

Şi o numeam *monadă*, ca o minte fără sex, iar pe cealaltă o numeam *diadă*, ca o minte fără sex, adică furie în săvîrşirea crimelor, poftă în nelegiuiri, neştiind ce vorbesc, căci nu cunoscusem şi nici nu învăţasem că răul nu este o substanţă, şi nici că mintea noastră nu este supremul şi neschimbătorul bine.

23. *I Cor.* 8, 5.

(25) Căci după cum sînt nelegiuiri, dacă acea mişcare a sufletului, în care este pornirea, este vicioasă, şi se avîntă cu neruşinare şi tulburare, şi sînt nelegiuiri, dacă acel afect al sufletului este lipsit de moderaţie, afect prin care se hrănesc plăcerile, tot aşa erorile şi falsele opinii molipsesc viaţa, dacă mintea raţională însăşi este vicioasă, aşa cum era atunci în mine, care nu ştiam că trebuie luminată de o altă lumină, ca să poată participa la adevăr, pentru că nu este ea însăşi natura adevărului, «fiindcă Tu vei aprinde făclia mea, Doamne, Dumnezeul meu, vei lumina întunericul meu» şi «din plinătatea Ta, noi toţi am primit». Căci «Tu eşti lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul care vine în lume», «pentru că la Tine[24] nu este nici schimbare, nici umbră de mutare».

(26) Eu încercam să urc la Tine, dar eram respins de Tine, ca să simt gustul morţii, pentru că Tu «stai împotriva celor mîndri»[25]. Dar ce este mai mîndru decît să afirm, cu o uimitoare nebunie, că prin fire eu sînt ceea ce eşti Tu? Căci — deşi eram schimbător, şi acest lucru era pentru mine atît de lămurit, încît pentru aceea doream să fiu înţelept, pentru ca din rău să mă fac mai bun — totuşi voiam mai bine să cred că şi Tu eşti schimbător, decît să nu fiu ceea ce eşti Tu. Aşadar, eram respins şi erai contra învîrtoşării grumazului şi-mi închipuiam forme corporale, şi, trup fiind, acuzam trupul şi, spirit nestatornic, nu mă întorceam la Tine şi umblînd, umblam spre acelea care nu există nici în Tine, nici în mine, nici în trup, nici nu-mi erau create de adevărul Tău, ci erau plăzmuite de vanitatea mea din corp şi ziceam micilor Tăi credincioşi, concetăţenii mei, de la care eram alungat fără să-mi dau seama, le ziceam guraliv şi prosteşte: «De ce, deci, greşeşte sufletul pe care l-a creat Dumnezeu?» Şi nu voiam să-mi spună: «De ce, deci, greşeşte Dumnezeu?» Mai mult, susţineam că substanţa Ta, fiind constrînsă, greşeşte, decît să recunosc că substanţa mea, schimbătoare, s-a abătut de la sine, şi mărturiseam că greşeşte ca o pedeapsă.

(27) Şi eram, poate, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, sau de douăzeci şi opt, cînd am scris acele volume, rostogolind în mine plăzmuiri corporale care zumzăiau în urechile inimii mele, pe care le aţinteam, dulce adevăr, la melodia Ta lăuntrică, cînd cugetam despre «frumos şi apt», dorind şi să stau în picioare şi «să Te aud şi să mă bucur cu bucurie din pricina glasului mirelui» şi nu puteam, căci eram răpit în afară de glasurile erorii mele şi, din cauza greutăţii mîndriei mele, cădeam în cele mai de jos. Căci nu dădeai «auzului meu bucurie sau veselie, sau nu se bucurau oasele care nu fuseseră smerite»[26].

24. *Ps.* 17, 20; *Ioan,* 1, 16; 1, 9; *Iac.* 1, 17.
25. *I Petru,* 5, 5.
26. *Ps.* 50, 10.

XVI

(28) Şi ce-mi folosea că, aproape la vîrsta de douăzeci de ani, mi-au căzut în mînă anumite scrieri ale lui Aristotel, pe care oamenii le numesc «cele zece categorii» — la al căror nume, cînd mi le enumera acel retor din Cartagina, profesorul meu, cu fălcile răsunînd de îngîmfare, şi alţii care erau socotiţi învăţaţi, aplecat ca la nu ştiu ce lucru divin şi mare, stăteam cu gura căscată — le-am citit singur şi le-am înţeles? După ce am discutat aceste categorii cu aceia care ziceau că abia le înţeleseseră cu profesori foarte învăţaţi, care nu numai că vorbeau, dar făceau şi multe figuri pe nisip, nu au putut să-mi spună nimic altceva despre ele faţă de ceea ce înţelesesem eu singur citind.

Şi mi se părea că vorbesc destul de clar despre substanţe, cum este omul, şi despre cele ce se află în substanţe, aşa cum este figura omului, ce fel este şi statura lui, de cîte picioare este mărimea lui, şi înrudirea, al cui frate este sau unde s-a stabilit şi cînd s-a născut, sau dacă şade, sau dacă este încălţat, sau înarmat, sau face ceva, sau suferă ceva şi cele ce sînt în aceste nouă «genuri» din care eu am dat numai cîteva exemple, sau se găsesc nenumărate chiar în genul substanţei însăşi.

(29) La ce-mi folosea acest lucru — cînd îmi şi dăuna — cînd eu chiar şi pe Tine — Care eşti minunat de simplu şi neschimbător, socotind că tot ce există este cuprins în cele zece categorii — încercam să Te înţeleg aşa, ca şi cînd Tu ai fi supus mărimii sau frumuseţii Tale, pentru ca acelea să fie în Tine ca şi în subiect, ca într-un corp, cînd mărimea Ta şi frumuseţea Ta, Tu Însuţi eşti, iar corpul nu este mare şi frumos prin faptul că este corp, fiindcă chiar dacă ar fi mai puţin mare şi mai puţin frumos, ar fi totuşi corp? Cele pe care le cugetăm despre Tine erau o falsitate, nu adevăr, erau plăzmuiri ale mizeriei mele, nu temelii ale fericirii Tale. Căci porunciseşi — şi aşa se petrecea în mine — ca pămîntul să-mi producă spini şi mărăcini şi prin muncă să ajung la pîinea mea.

(30) Şi ce-mi folosea că atunci, serv netrebnic al poftelor celor rele, am citit şi am înţeles toate cărţile artelor, care se numesc liberale, pe care am avut posibilitatea să le citesc? Şi mă bucuram de ele şi nu ştiam de unde era ceea ce era acolo adevărat şi sigur. Căci aveam spatele spre lumină, şi faţa întoarsă la lucrurile care erau luminate, de aceea faţa mea, cu care vedeam lucrurile luminate, nu era luminată. Am înţeles totul, fără ca cineva să-mi predea despre arta de a discuta şi de a vorbi, am înţeles tot despre dimensiunile figurilor, despre muzică, fără mari greutăţi, ştii Tu, Doamne, Dumnezeul meu, căci şi iuţeala înţelegerii şi ascuţişul pătrunderii este darul Tău. Dar nu de acolo Îţi aduceam sacrificii. Şi în acest mod era mai mult spre pieirea decît spre folosul meu, pentru că m-am sforţat să am în puterea mea o atît de bună parte a sub-

stanței mele și «puterea mea nu o păzeam la Tine», ci am plecat de la Tine într-un ținut îndepărtat, ca s-o risipesc ca un desfrînat. Căci la ce-mi folosea un lucru bun, dacă nu mă foloseam bine de el?

Căci nu mi-aș fi dat seama că acele științe sînt înțelese foarte greu chiar de oameni studioși și dotați cu mult talent, dacă nu încercam să expun cu ei aceleași lucruri, iar acela care excela printre ei nu putea să mă urmărească, atunci cînd le expuneam, decît cu întîrziere.

(31) Dar la ce-mi folosea dacă socoteam că Tu, Doamne, Dumnezeule, Cel ce ești adevărul, ești un corp lichid și imens, iar eu o frîntură din acel corp? O, ce mare răsturnare! Dar, așa eram și nu mă înroșesc, Dumnezeul meu, să-Ți mărturisesc milele Tale pentru mine și să Te invoc, eu care nu am roșit atunci să mărturisesc oamenilor blasfemiile mele și să latru contra Ta. Ce-mi folosea, așadar, atunci acea minte sprintenă pentru acele doctrine și dezlegarea atîtor cărți atît de încurcate, fără nici un ajutor omenesc, la ce-mi folosea cînd mă rătăceam, urît și cu o nerușinare blestemată, de la învățătura evlaviei? Sau ce era păgubitor pentru cei mici ai Tăi mintea lor cu totul zăbavnică, cînd nu plecau departe de Tine, pentru ca, în cuibul Bisericii Tale, să prindă în siguranță pene și să-și nutrească aripile cu hrana credinței sănătoase?

O, Doamne, Dumnezeul nostru, să sperăm «în acoperămîntul aripilor Tale» și ocrotește-ne și ne poartă. Tu ne vei purta, Tu vei purta și pe cei mici, și pînă la părul alb îi vei purta, pentru că atunci cînd Tu ești tăria noastră, atunci este tărie, iar cînd este tăria noastră, este slăbiciune. Trăiește mereu la Tine binele nostru, dar pentru că ne-am întors de la Tine, sîntem răi. Să ne întoarcem de acum înainte, Doamne, ca să nu fim răsturnați, pentru că la Tine trăiește fără nici o lipsă binele nostru, căci Tu Însuți ești și nu ne temem că nu există un loc unde să ne întoarcem pentru că de acolo am căzut. Căci în lipsa noastră nu se năruie casa noastră, care este veșnicia Ta.

CARTEA A CINCEA

I

(1) Primește jertfa mărturisirilor mele din mîna glasului inimii mele, pe care ai format-o și ai îndemnat-o ca să se mărturisească numelui Tău [1], și oasele mele sănătoase și să zică: «Doamne, cine este asemenea Ție? Căci acela care se mărturisește Ție, nu-Ți arată ce se petrece în sine, pentru că ochiul Tău nu poate fi ținut departe de o inimă închisă, iar asprimea oamenilor nu respinge mîna Ta, ci o dezlegi cînd vrei, fie milostivindu-Te, fie pedepsind, și nu este nimeni care să se poată ascunde de la căldura Ta».

Dar, să Te laude sufletul meu, ca să Te iubească și să-ți mărturisească milele Tale, ca să Te laude. Nu încetează și nu trece sub tăcere laudele Tale toată făptura Ta, nici orice spirit, prin gura îndreptată spre Tine, nici animalele, nici cele corporale, prin gura acelora care le iau în considerare, ca să ridice în Tine sufletul nostru de la lîncezeală, sprijinindu-se pe cele ce ai făcut și trecînd la Tine, Care le-ai făcut în mod minunat, acolo unde este tăria și adevăratul curaj.

II

(2) Să se ducă și să fugă de Tine cei neliniștiți și cei nedrepți. Tu îi vezi și deosebești umbrele și iată sînt frumoase cu ele toate, iar ei sînt urîți. Și ce pagubă Ți-au provocat ei? Sau în ce au necinstit împărăția Ta, care este dreaptă și întreagă, din ceruri și pînă la cele mai apropiate de noi? Căci unde au fugit, cînd fugeau de la fața Ta? Sau în ce loc nu-i găsești Tu? Dar ei au fugit ca să nu Te vadă pe Tine, Care-i vedeai, și, orbiți, au dat de Tine — fiindcă nu părăsești ceva din acelea pe care le-ai făcut — pentru ca să se izbăvească de Tine și pe drept să fie zbuciumați, susträgîndu-se blîndeții Tale, izbindu-se de dreptatea Ta și căzînd sub asprimea Ta. Desigur ei nu știu că ești peste tot, Tu, pe Care nu Te mărginește nici un loc și ești singur prezent, chiar în aceia care se depărtează de Tine. Să se întoarcă, deci, și să Te caute, căci Tu nu ai părăsit creatura Ta cum ei au părăsit pe Creatorul lor. Ei să se întoarcă și să Te caute, și iată acolo ești, în inima lor, în inima celor care se mărturisesc Ție, care se aruncă la picioarele Tale și care plîng la sînul Tău, după

1. *Ps.* 53, 8; 6, 3; 34, 10; 18, 7; 118, 175; 145, 2; 106, 8.

căile lor grele, iar Tu ușor vei șterge lacrimile lor, iar ei și mai mult plîng și se bucură în lacrimi, fiindcă Tu, Doamne, Care nu ești carne și sînge, nu ești un om oarecare, Tu, Doamne, Care i-ai făcut, îi refaci și-i mîngîi. Și unde eram eu cînd Te căutam? Și Tu erai înaintea mea, eu însă și de la mine mă depărtasem, și nu mă găseam, cu atît mai puțin pe Tine.

III

(3) Voi vorbi în fața Dumnezeului meu despre anul acela al douăzeci și nouălea al vîrstei mele.

Venise, mai înainte, la Cartagina un episcop al maniheilor, numit Faustus, mare cursă a diavolului, și mulți erau prinși în acel laț prin farmecul vorbirii lui, farmec pe care, chiar dacă eu îl lăudam, îl separam totuși de adevărul lucrurilor, pe care eram lacom să le învăț și nu mă uitam la vasul vorbirii, ci la ceea ce-mi punea dinainte să mănînc ca știință acel, așa-numit de ei, Faustus. Căci faima îmi vorbise mai înainte despre el, că, zicea faima, era cel mai iscusit în toate doctrinele oneste și unul dintre primii învățăcei în doctrinele liberale.

Citisem multe cărți ale filosofilor și le reținusem în memorie, iar unele dintre cele citite le comparam cu acele povești ale maniheilor, și-mi păreau mai probabile cele pe care le afirmaseră filosofii «care au putut să aibă atîta tărie încît să poată prețui secolul, deși nu aflaseră deloc pe Domnul lui, căci mare ești, Doamne, și privești cele smerite, iar pe cele înalte de departe le cunoști și nu Te apropii decît de cei zdrobiți cu inima» [2], iar de cei mîndri nu ești aflat, chiar dacă ei, printr-o curioasă iscusință, ar număra stelele și nisipul și ar măsura regiunile cerești și ar căuta căile astrelor.

(4) Căci cu mintea și cu geniul lor caută aceste lucruri, cu geniul pe care l-ai dat lor, și mult au aflat și au vestit cu mulți ani înainte eclipsele de lună și de soare, și au spus ziua și ora și din ce parte aveau să fie, iar numărul nu i-a înșelat și s-a făcut așa cum au vestit de mai înainte. Și au scris reguli cercetate, care sînt citite și astăzi, iar din ele se prevestește în ce an, în ce lună a anului, în ce zi a lunii, în ce oră a zilei, și în ce parte a lumii sale va suferi o eclipsă luna sau soarele. Și așa va fi, cum se vestește.

Se miră oamenii și rămîn uimiți cei care nu le știu, se bucură mult și se înfumurează cei care le știu și, printr-o necuvenită mîndrie, retrăgîndu-se și fiind părăsiți de lumina Ta, atît de mare, prevăd eclipsa viitoare a soarelui, dar în prezent nu văd eclipsa lor — căci ei nu caută cu evlavie de unde au mintea cu care cercetează aceste lucruri — și, cînd descopăr că Tu le-ai făcut, nu se încredințează Ție, ca să păstrezi ceea ce ai făcut,

2. *I Tim.* 3, 7; *Ps.* 137, 6; 33, 19.

și nu se jertfesc pentru Tine, așa cum se făcuseră ei înșiși, și nu sacrifică izbucnirile lor ca pe zburătoare și curiozitățile lor ca pe peștii mărilor, curiozități prin care umblă pe cărările ascunse ale prăpastiei și desfrîul lor ca turmele cîmpului, pentru ca Tu, Doamne, foc mistuitor să nimicești grijile moarte ale lor, recreîndu-i fără să mai cunoască moarte.

(5) Dar nu au cunoscut calea, Cuvîntul Tău, prin Care ai făcut cele ce numără ei și pe ei înșiși care numără, și simțul prin care văd și numără și mintea cu care numără. Iar înțelepciunii Tale nu-i este număr, întrucît Însuși Unul-Născut S-a făcut pentru noi înțelepciune, dreptate și sfințenie[3], și a fost numărat între noi și a dat dajdie Cezarului. Ei nu au cunoscut această cale prin care să coboare la El. Nu au cunoscut această cale și cred că sînt înalți și strălucitori ca stelele, dar se prăvălesc la pămînt și întunecată este inima lor, lipsită fiind de înțelepciune. Multe lucruri adevărate spun ei despre făptură, dar Adevărul, pe Făcătorul creaturii nu-L caută cu evlavie și de aceea nu-L găsesc sau, dacă-L găsesc, cunoscînd pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu Îl cinstesc, ci aduc mulțumiri și sînt deșerți în cugetările lor, zicînd că sînt înțelepți și-și atribuie lor cele ce sînt ale Tale, iar prin aceasta doresc să-Ți atribuie Ție cele ce sînt ale lor, punînd asupra Ta minciunile, asupra Ta, Care ești adevărul, și schimbînd «slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios în asemănarea chipului omului celui stricăcios și a păsărilor și a celor cu patru picioare și a tîrîtoarelor»[4], schimbă adevărul Tău în minciună și cinstesc și slujesc făpturii mai degrabă decît Creatorului.

(6) Totuși reținem multe lucruri adevărate, afirmate de ei de la creatură însăși, și-mi venea în minte calculul prin numere și prin ordinea timpurilor și prin mărturiile văzute ale astrelor și le comparam cu spusele lui Maniheu, pe care le-a scris despre aceste lucruri, multe la număr, aiurînd foarte mult, și nu-mi venea în minte nici lămurirea solstițiilor, nici a echinocțiilor, nici a eclipselor, nici ceea ce învățasem în mod asemănător din cărțile înțelepciunii laice. Mi se poruncea să cred în ele, însă nu se potriveau cu unele explicații cercetate de numerele și ochii mei, întrucît erau cu totul diferite.

IV

(7) Oare, Doamne, Dumnezeul adevărului, oricine a cunoscut acestea Îți place Ție? Căci nefericit este omul care știe toate acele lucruri dar nu Te cunoaște pe Tine. Fericit este, însă, omul care Te cunoaște pe Tine, dar nu știe acele lucruri. Iar acela care Te-a cunoscut pe Tine și acele lucruri este fericit nu din cauza acelor lucruri, ci numai din cauza

3. *Ps.* 8, 8; *Deut.* 4, 24; *Evr.* 12, 29; *Ioan,* 14, 6; *Ps.* 146, 5; *I Cor.* 1, 30.
4. *Rom.* 1, 21.

Ta, este fericit dacă, cunoscîndu-Te, pe Tine Te slăvește și-Ți aduce mulțumiri, iar în cugetările sale nu se destramă.

Căci, așa cum este mai bun acela care știe să aibă un arbore și-Ți mulțumește pentru folosința lui, chiar dacă nu știe fie cîte măsuri are în înălțime, fie pe ce lățime s-a desfășurat, este mai bun decît acela care-l măsoară și-i numără toate ramurile, dar nici nu are, nici nu a cunoscut, nici nu iubește pe Creatorul lui. Tot așa credinciosul care are toată lumea bogățiilor și care, ca și cînd nu ar avea nimic, posedă totul, lipindu-se de Tine, Căruia Îi slujesc toate, chiar dacă nu ar cunoaște nici cursele celor de la nord, ar fi o prostie să se pună la îndoială că, în orice caz, este mai bun decît măsurătorul cerului, care face socoteala stihiilor și nu se ocupă de Tine, Care «ai orînduit toate cu măsură, număr și greutate» [5].

V

(8) Totuși cine cerea ca un maniheu oarecare să scrie aceste lucruri fără a căror cunoaștere iscusită să poată învăța evlavia? Căci ai zis omului: «Iată, credința este înțelepciunea». El ar fi putut să nu cunoască credința, chiar dacă ar fi cunoscut aceste lucruri în mod desăvîrșit, dar, fiindcă nu cunoscuse aceste lucruri, îndrăznind cu nerușinare să le predea altora, nu ar fi putut cunoaște evlavia. Este o deșertăciune să predai, învățînd aceste lucruri omenești, chiar dacă sînt cunoscute, dar este o evlavie să le mărturisească Ție. De unde el, îndepărtîndu-se, a vorbit multe, pentru ca, dovedit de neștiință de către aceia care cu adevărat le cunoșteau bine, să se cunoască, în chip vădit, care era cunoașterea lui în lucrurile care sînt mai ascunse. Căci nu a voit să fie prețuit puțin, ci a încercat să-i convingă că Duhul Sfînt, Mîngîietorul și Vistierul credincioșilor Tăi, se află în el personal cu toată puterea. Așadar, cînd era prins că afirmase lucruri false despre cer și despre stele, despre mișcările soarelui și ale lunii, deși aceste lucruri nu au legătură cu învățătura religiei, apărea destul de limpede că îndrăznelile lui au fost blasfemii. Au fost blasfemii atunci cînd el afirma nu numai lucruri neștiute, dar chiar false. Le afirma cu o deșertăciune nebună a îngîmfării, încît se străduia să și le atribuie sieși ca unei persoane dumnezeiești.

VI

(9) Căci atunci cînd aud un frate creștin, pe unul sau altul care nu știe aceste lucruri și pune un lucru în locul altuia, eu îl privesc cu răbdare cînd își dă cu părerea și văd că nu-i dăunează, cînd nu are credințe nevrednice despre Tine, Creatorul tuturor [6], dacă din întîmplare nu cu-

5. Înț. Sol. 11, 20.
6. *II Mac.* 1, 24.

noaşte aşezarea şi purtarea creaturii corporale. Este însă dăunător dacă socoteşte că acest lucru are importanţă chiar la forma învăţăturii evlaviei şi dacă îndrăzneşte să afirme cu încăpăţînare ceea ce nu cunoaşte. Dar chiar o astfel de slăbiciune în leagănul credinţei este susţinută de mama iubire, pînă cînd noul om se ridică la starea de bărbat desăvîrşit şi nu mai poate fi purtat încoace şi încolo de orice vînt al învăţăturii [7].

Cît despre acela, însă, care a îndrăznit să se facă învăţător, care a îndrăznit să se facă conducător şi fruntaş al acelora pe care încerca să-i convingă despre acele lucruri şi s-a purtat în aşa măsură încît aceia care-l urmau să nu creadă că urmează un oarecare, ci pe Duhul Tău cel Sfînt, cine nu ar socoti că o nebunie atît de mare, devreme ce se dovedeşte că a afirmat lucruri false, nu trebuie detestată şi aruncată departe ?

Totuşi nu înţelesesem clar dacă, după vorbele lui, ordinea zilelor mai lungi şi mai scurte şi a nopţilor şi chiar a nopţii şi zilei însăşi şi eclipsele de lumină şi ce mai citisem asemănător cu acestea în alte cărţi, s-ar fi putut expune, pentru că dacă cumva s-ar fi putut expune, ar fi fost nesigur pentru mine dacă lucrul se afla aşa sau aşa, dar spre încredinţarea mea aş fi pus mai presus autoritatea lui din cauza sfinţeniei care i se atribuie.

(10) Şi timp de aproape nouă ani, în care i-am auzit eu, care eram rătăcitor cu sufletul, am aşteptat cu o dorinţă extrem de încordată sosirea acestui Faustus, căci ceilalţi dintre ei, pe care-i întîlnisem din întîmplare, care nu puteau să răspundă întrebărilor puse de mine cu privire la aceste probleme, mi-l făgăduiau pe el, iar cînd a sosit am început cu el discuţia, foarte uşor, rugîndu-l să-mi explice cu cea mai mare limpezime aceste lucruri şi încă şi altele mai mari, dacă l-aş întreba.

Aşadar, de îndată ce a venit, am găsit că este un om plăcut la vorbă şi că lucrurile pe care le spun în mod curent aceia sînt ciripite într-un mod mult mai plăcut de acesta. Dar cu ce putea fi mai de folos însetării mele mînuitorul foarte cuviincios al preţioaselor pahare ? De astfel de lucruri erau sătule urechile mele, şi nu mi se păreau mai bune, fiindcă se spuneau mai bine, şi nici nu erau mai adevărate, fiindcă erau mai bine spuse, iar sufletul nu era mai înţelept pentru că faţa lui era plăcută şi vorbirea împodobită. Aceia, însă, care mi-l promiteau nu apreciau lucrurile bine, iar pentru că îi desfăta cu vorbirea lui li se părea că este prudent şi înţelept. Am cunoscut, însă, şi alt gen de oameni, care bănuiau adevărul, dar nu voiau să fie de acord cu adevărul, dacă nu era exprimat printr-un limbaj pieptănat şi bogat.

---

7. *Num.* 10, 9.

Dar Tu deja mă învățaseși pe mine, Dumnezeul meu, în chipuri minunate și ascunse, și de aceea cred, pentru că Tu m-ai învățat, pentru că este adevărat, și nimeni, în afară de Tine, nu este învățător al adevărului, oriunde și de oriunde a strălucit. Eu învățasem chiar de la Tine că ceva nu trebuie numit adevăr, prin faptul că se exprimă cu elocință, nici fals, fiindcă semnele buzelor sînt fără artă; nici nu este adevărat prin faptul că se exprimă în stil neșlefuit, dar nici fals, prin faptul că vorbirea este strălucită, învățasem că tot așa este cu înțelepciunea și cu prostia, așa cum sînt mîncăruri folositoare și nefolositoare, dar că, cu vorbe împodobite și neîmpodobite, întocmai ca în vase urbane sau țărănești pot fi servite și unele și celelalte mîncăruri.

(11) Așadar dorința mea, cu care îl așteptasem atît de mult timp, era în adevăr desfătată prin mișcarea și simțirea celui care discuta și prin vorbele potrivite care se ofereau mai ușor, ca să îmbrace ideile. Însă, eram desfătat, și împreună cu mulți sau înaintea multora, îl ridicam în slăvi, dar mă supăra faptul că, în gloata ascultătorilor, nu mi se îngăduia să-i spun și să-i împărtășesc grijile problemelor mele, vorbind familiar, ascultînd și punînd întrebări. De îndată ce am putut face acest lucru și am început să-i ocup urechile, împreună cu prietenii mei, într-o împrejurare în care nu era lipsit de cuviință să discutăm, punînd rînd pe rînd, probleme, și i-am exprimat unele lucruri care mă tulburau, mi-am dat seama că omul nu cunoaște disciplinele liberale, în afară de gramatică, iar aceasta în chip obișnuit. Pentru că citise cîteva discursuri ale lui Cicero, foarte puține cărți ale lui Seneca și cîteva volume ale poeților și ale sectei sale, scrise corect în latină, și fiindcă la acestea se adaugă exercițiul zilnic de a vorbi, avea acea elocință care devenea mai bine primită și mai ispititoare prin moderația talentului și printr-un fel de farmec natural.

Oare așa este, cum îmi amintesc, Doamne, Dumnezeul meu, arbitrul conștiinței mele? În fața Ta este inima mea și amintirea mea, în fața Ta, Care mă duceai atunci prin secretul ascuns al providenței Tale și întorceai neonestele mele greșeli în fața mea, ca să le văd și să le urăsc.

VII

(12) Căci după ce mi-a apărut destul de limpede că acela nu cunoștea acele discipline, în care crezusem că excelează, am început să-mi pierd speranța că el poate să-mi pună în lumină și să dezlege problemele care mă frămîntau. Cineva, dacă nu l-ar fi cunoscut, ar fi putut să dețină adevărul evlaviei, dar numai dacă nu ar fi fost maniheu. În adevăr, cărțile lor sînt pline de povești foarte lungi despre cer și despre stele, despre soare și despre lună. Dar eu deja socoteam că el nu poate

să-mi explice cu fineţe acele lucruri — lucru pe care-l doream — anume ca, comparînd calculele numerelor, pe care le citisem în altă parte, să-mi explice dacă este aşa cum erau expuse în cărţile maniheilor, sau dacă se dădea o explicaţie mulţumitoare chiar acolo.

Totuşi, cînd i-am prezentat acele probleme pentru a le discuta şi a le dezlega, cu modestie, el nu a îndrăznit să-şi ia asupră-şi nici măcar sarcina aceasta, căci el ştia că nu cunoştea aceste lucruri şi nici nu s-a sfiit să mărturisească. Căci nu era dintre acei vorbăreţi, dintre care suportasem pe mulţi, care încercau să mă înveţe lucrurile acelea şi care nu spuneau nimic. Acesta avea în adevăr o inimă, deşi nu era îndreptată spre Tine, dar care totuşi nu era prea lipsită de prudenţă cu privire la sine însuşi [8].

Nu era deloc necunoscător al neştiinţei sale şi nu a voit ca, discutînd la întîmplare, să fie strîns într-un loc de unde să nu mai poată ieşi, nici întoarce uşor, iar prin aceasta mi-a plăcut şi mai mult. Căci este mai frumoasă modestia unui suflet care mărturiseşte, decît acele lucruri pe care doream să le cunosc, iar acest lucru îl aflam în toate chestiunile mai grele şi mai subtile.

(13) Frîngîndu-se, deci, acea pasiune cu care studiasem scrierile maniheilor şi pierzîndu-mi şi mai mult speranţa cu privire la ceilalţi învăţători ai lor, fiindcă în multe probleme, care mă frămîntau, acel numit mi-a apărut în acest mod, am început să întreţin legături cu el pentru pasiunea pe care o avea pentru studiul literaturii, pe care eu, retor atunci la Cartagina, o predam tinerilor, şi citeam cu el fie cele ce auzise şi dorea să le cunoască, fie cele ce socoteam eu că sînt pe măsura unui astfel de talent.

Totuşi, toate încercările mele, cu care mă hotărîsem să progresez în această sectă, s-au prăbuşit după ce am cunoscut acel om, dar nu în aşa mod încît să mă despart cu totul de ei, ci hotărîsem ca, dacă nu găsesc ceva mai bun decît acele lucruri în care mă prăvălisem, să fiu mulţumit cu ele, fără numai dacă s-ar fi ivit vreo lumină care să fie mai de ales.

În acest mod, acel Faustus, care pentru mulţi a constituit un laţ al morţii, începuse, fără să se ştie, să slăbească laţul cu care mă prinsese. Căci mîinile Tale, Dumnezeul meu, în ascunsul providenţei Tale, nu părăseau sufletul meu [9], şi din sîngele mamei mele Ţi se aduceau jertfe, ziua şi noaptea, prin lacrimile ei, şi ai lucrat cu mine în chipuri minunate. Tu ai făcut acel lucru, Dumnezeul meu, căci «de Domnul sînt călăuziţi paşii omului şi voi călca calea Lui». Sau care va fi dobîndirea mîntuirii în afară de mîna Ta, care reface cele ce Tu ai făcut?

8. *Ps.* 77, 37; *Fapte*, 8, 21.
9. *Ps.* 17, 6; *Ioel*, 2, 26; *Ps.* 36, 23.

VIII

(14) Deci, ai făcut cu mine în așa fel încît să fiu convins să merg la Roma și acolo să predau ceea ce predam la Cartagina. Și de unde mi-a venit convingerea, nu voi trece cu vederea să-Ți mărturisesc Ție, pentru că, în acestea, tainele Tale prea înalte și mila Ta continuă pentru noi trebuie gîndită și predicată.

Nu am voit să mă duc la Roma, pentru că prietenii îmi făgăduiau cîștiguri mai mari și o mai mare demnitate în fața prietenilor care mă îndemnau să fac acest lucru — deși și aceste lucruri convingeau sufletul meu — ci motivul cel mai puternic și aproape singurul era faptul că am auzit că acolo tinerii studiază cu mai multă liniște și că se odihnesc printr-o exercitare mai ordonată, ca să nu se năpustească unii peste alții în școala aceluia pe care nu-l au profesor, și să nu fie admiși deloc, dacă acela nu va fi permis. Din contra, la Cartagina, urîtă și nestăpînită este purtarea fără frîu a celor care studiază. Dau năvală cu nerușinare și, aproape, cu un curaj furios tulbură ordinea pe care a instituit-o fiecare pentru a le fi de folos discipolilor. Multe lucruri insultătoare fac, cu o obrăznicie nemaivăzută, care ar trebui pedepsite de legi, dacă obiceiul nu le-ar patrona, arătîndu-i cu atît mai nenorociți cu cît ei fac ca și cînd ar fi îngăduit ceea ce nu este niciodată îngăduit de legea Ta cea veșnică, iar ei cred că fac aceste lucruri fără să sufere vreo pedeapsă, cînd ei sînt pedepsiți chiar de orbirea de a face și suferi lucruri incomparabil mai rele decît acelea pe care le fac.

Eu, așadar, cînd eram student, nu am voit să-mi însușesc aceste moravuri, dar, cînd predam, eram silit să le suport pe ale altora, și din această cauză îmi plăcea să mă duc acolo unde toți aceia care aflaseră îmi spuneau că aceste lucruri nu se fac. Dar Tu, speranța mea și partea mea în pămîntul celor vii [10], pentru a schimba locul pe pămînt pentru mîntuirea sufletului meu, și la Cartagina îmi dădeai îndemnuri, prin care să mă desprind de acolo, și la Roma îmi puneai în față momeli de care să fiu atras, prin oameni care iubesc viața moartă, aici făcînd lucruri nesănătoase, acolo promițîndu-mi deșertăciuni și, pentru a îndrepta pașii mei, Te foloseai în chip tainic de răutatea lor și de a mea. Căci și aceia care tulburau liniștea mea erau orbiți de o furie urîtă, și cei care mă invitau la altceva gîndeau pămîntește, iar eu, care detestam aici adevărata nenorocire, doream acolo falsa fericire.

(15) Dar Tu, Dumnezeule, știai de ce să plec de aici și să mă duc acolo, dar nu-mi arătai nici mie, nici mamei mele, care, cînd am plecat, m-a plîns groaznic și m-a urmat pînă la mare. Dar am înșelat-o, cînd mă ținea puternic ca să mă recheme, sau să plece cu mine,

10. *Ps.* 141, 6.

şi am minţit că nu voiesc să părăsesc un prieten care aştepta ca, fiind un vînt puternic, să plece pe mare. Şi am minţit-o pe mama, şi am scăpat, fiindcă şi acest lucru mi l-ai iertat cu milă, scăpîndu-mă de la apele mării, pline de murdării respingătoare, pînă la apa harului Tău, cu care fiind spălat să mă şteargă rîurile lacrimilor ochilor mamei mele, cu care uda în fiecare zi pămîntul sub privirile Tale.

Şi, totuşi, refuzînd să se întoarcă fără de mine, cu greu am convins-o să rămînă în noaptea aceea într-un loc apropiat de nava noastră, închinat amintirii fericitului Ciprian. Dar, în acea noapte, eu am plecat pe ascuns, iar ea a rămas, rugîndu-se şi plîngînd.

Şi ce cerea de la Tine, Dumnezeul meu, prin atîtea lacrimi, oare nu să nu mă laşi să navighez? Dar Tu, cu un gînd adînc şi ascultînd de dorinţa ei mai mare, nu Te-ai îngrijit de ceea ce cerea ea atunci, pentru ca să mă faci ceea ce cerea ea întotdeauna.

Dar dimineaţa a suflat vîntul şi a umflat pînzele noastre, îndepărtînd ţărmul privirilor noastre, iar ea era nebună de durere şi cu plîngeri şi gemete umplea urechile Tale, Care dispreţuiai acestea, în timp ce mă răpeai dorinţelor mele, pentru ca să pun capăt pornirilor înseşi, iar dorinţa ei prea trupească o biciuiai cu biciul cel drept al durerilor, căci iubea prezenţa mea după obiceiul mamelor, dar cu mult mai mult decît multe mame, şi nu ştia ce bucurie aveai să-i faci din lipsa mea. Nu ştia, de aceea plîngea şi se jeluia, iar prin acele chinuri se dovedeau în ea rămăşiţele Evei, căutînd cu geamăt ceea ce născuse cu geamăt. Şi totuşi, după ce a acuzat înşelătoria şi cruzimea mea, revenind iarăşi la rugăciune, ca să Te roage pentru mine, a plecat la cele obişnuite, iar eu la Roma.

IX

(16) Şi iată că sînt luat în primire de nenorocirea unei boli trupeşti, şi pornisem deja spre iad, purtînd toate relele pe care le făcusem şi contra Ta şi contra mea, şi contra altora, multe şi grele, peste lanţul păcatului originar, prin care toţi murim în Adam [11], căci nu-mi dăduseşi ceva din acelea în Hristos, nici El nu dezlegase, prin crucea Sa, vrăjmăşiile pe care mi le atrăsesem de la Tine, prin păcatele mele. Căci cum ar fi putut să le dezlege în crucea închipuirii pe care o crezusem cu privire la el? Aşadar, pe cît de falsă mi se părea moartea trupului Său, pe atît de adevărată era moartea sufletului meu şi pe cît de adevărată era moartea trupului Său, pe atît de falsă era viaţa sufletului meu, care nu credea acest lucru.

Şi, înrăutăţindu-se frigurile, eu mă duceam şi pieream, căci unde aş fi putut să mă duc, dacă aş fi plecat atunci de aici, dacă nu în foc

11. *Fac.* 3, 16; *Iov.* 7, 9.

şi în chinurile vrednice pentru faptele mele, în adevărul rînduielii Tale? Iar ea nu ştia acest lucru şi se ruga pentru mine, departe fiind. Tu, însă, fiind peste tot prezent o auzeai unde era, şi unde eram eu aveai milă de mine, ca să-mi recapăt sănătatea trupului, fiind încă nesănătos la inima bolnavă.

Căci, în acea primejdie atît de mare, încă nu doream botezul Tău, şi eram un copil mai bun atunci cînd l-am cerut de la evlavia mamei, aşa cum am amintit deja şi am mărturisit. Dar crescusem în ruşinea mea şi, fără minte, luam în rîs sfaturile medicinii Tale, Care în două rînduri nu m-ai lăsat să mor în această stare. Dacă inima mamei mele ar fi fost lovită de această rană, niciodată nu s-ar fi vindecat. Căci nu pot exprima îndeajuns ce dragoste avea pentru mine şi cu o grijă şi mai mare decît mă născuse cu trupul mă năştea în spirit.

(17) Aşadar, nu văd cum s-ar fi vindecat dacă o astfel de moarte a mea ar fi străpuns măruntaiele dragostei sale. Şi unde erau atît de mari rugăciuni, atît de dese, şi fără întrerupere? Nicăieri, decît la Tine. Oare Tu, Dumnezeul milelor, ai fi dispreţuit o inimă zdrobită şi smerită [12] a unei văduve curate şi modeste care îndeplinea facerea de milostenii, care asculta şi slujea pe sfinţii Tăi, care în nici o zi nu trecea cu vederea să aducă prinos la altarul Tău de două ori, dimineaţa şi seara, care venea la Biserica Ta fără întrerupere, nu pentru poveşti deşarte şi vorbării băbeşti, ci pentru ca să Te audă pe Tine în cuvîntările Tale, iar Tu s-o asculţi în rugăciunile ei? Oare ai fi putut să dispreţuieşti şi să respingi de la ajutorul Tău lacrimile ei, prin care nu cerea de la Tine aur sau argint, nici alt bun schimbător şi trecător, ci mîntuirea sufletului fiului său. Tu, prin al Cărui dar ea era aşa cum era? În nici un caz, Doamne. Dimpotrivă, erai de faţă şi auzeai şi făceai totul după rînduiala pe care o orînduiseşi că trebuie făcută. Departe de mine gîndul că Tu ai fi putut s-o înşeli în acele arătări şi răspunsuri ale Tale, pe care le-am amintit, pe care ea le păstra în inima ei credincioasă şi pe care, rugîndu-se mereu, Ţi le înfăţişa ca pe nişte scrisuri ale mîinii Tale. Căci Tu găseşti cu cale — pentru că mila Ta este în veci [13] — să fii datornic făgăduinţelor pe care le faci acelora cărora le ierţi păcatele.

X

(18) M-ai vindecat, deci, de acea boală şi ai făcut sănătos pe fiul servei Tale atunci, în chip vremelnic, cu trupul, ca să existe cineva căruia să-i dai o mîntuire mai bună şi mai sigură.

12. *Ps.* 50, 19.
13. *Ps.* 117, 1; 137, 8; 115, 16; 40, 5.

La Roma aveam legături cu acei sfinţi falşi şi înşelători, nu numai cu auditorii lor, din al căror număr făcea parte şi acela în casa căruia zăcusem bolnav şi mă făcusem sănătos, dar chiar şi cu aceia pe care-i numesc aleşi.

Căci pînă atunci mi se părea că nu sîntem noi cei care păcătuim, ci că în noi păcătuieşte nu ştiu ce altă natură, şi se desfăta mîndria mea că eu sînt în afară de păcat, iar cînd făceam ceva rău nu mărturiseam că eu am făcut, ca să vindeci sufletul meu, pentru că păcătuia Ţie, ci îmi plăcea să mă iert şi să învinuiesc nu ştiu ce altceva, care era cu mine şi nu era eu. Dar, în realitate, totul eram eu şi necredinţa mă împărţise împotriva mea, iar acest păcat era cu atît mai de netămăduit cu cît nu socoteam că eu sînt păcătosul, şi era îngrozitoare nedreptatea de a prefera ca Tu, Dumnezeul cel atotputernic, să fii învins în mine, spre pieirea mea, decît ca eu să fiu învins de Tine, spre mîntuirea mea.

Căci încă nu puseseşi «Strajă gurii mele [14], ca să nu abaţi inima mea spre cuvinte de vicleşug, ca să-mi dezvinovăţesc păcatele mele; iar cu oamenii cei ce fac fărădelege nu mă voi însoţi» [15] (Ps. 140, 4), şi de aceea aveam legături cu aleşii lor, însă pierzîndu-mi speranţa că pot să înaintez în acea falsă doctrină; chiar şi în acea doctrină hotărîsem să fiu mulţumit, dacă nu aş găsi ceva mai bun, doctrină de care mă ţineam, dar mai lăsător şi mai neatent.

(19) Căci îmi venise ideea că mai înţelepţi fuseseră acei filosofi pe care-i numesc academici, pentru că socotiseră că trebuie să ne îndoim de totul, iar omul nu poate să înţeleagă nimic. Căci mi se părea că gîndiseră limpede — aşa cum socoteşte poporul de rînd, — mie care încă nu înţelesesem intenţia lor.

Nici nu am pierdut din vedere să reţin pe acelaşi oaspete al meu de la prea marea încredere pe care mi-am dat seama că o acordă lucrurilor fabuloase de care sînt pline cărţile maniheilor. Totuşi eram mai strîns de prietenia cu ei decît cu ceilalţi oameni, care nu fuseseră în acea erezie. Căci nici nu o apăram cu vechea însufleţire, dar prietenia lor — căci pe foarte mulţi din aceştia îi ascundea Roma — mă făcea mai leneş şi nu căutam altceva, mai ales că pierdusem speranţa că în Biserica Ta, Doamne al cerului şi al pămîntului, Creatorul tuturor celor văzute şi nevăzute, se poate găsi adevărul, de la care aceia mă îndepărtaseră, şi mi se părea foarte urît a crede că Tu ai figura unui trup omenesc şi că eşti înfăţişat de liniile trupeşti ale membrelor noastre. Şi, fiindcă atunci voiam să cuget despre Dumnezeul meu, nu ştiam să

14. *Ps.* 140, 3.
15. *Ps.* 140, 4.

mă gîndesc decît la mase corporale — căci socoteam că nu există nimic care să nu fie așa — ceea ce era cea mai mare cauză și aproape singura a greșelilor mele de neînlăturat.

(20) Căci de aci credeam că și o oarecare substanță a răului este de acest gen și are masa sa urîtă și fără formă, fie deasă, pe care o numeau pămînt, fie subțire și fină, așa cum este starea aerului, minte rea, care și-o închipuie tîrîndu-se pe acel pămînt. Și, pentru că orice credință mă silea să cred că Dumnezeul cel bun nu a creat nici o natură rea, îmi închipuiam că există două mase, contrare între ele, amîndouă infinite, dar cea rea mai îngustă, iar cea bună mai mare, iar din acest început ciumat mă însoțeau celelalte nelegiuiri.

În adevăr, cînd sufletul încerca să revină la credința cea adevărată era dat înapoi, pentru că nu era credința cea universală, pe care o credeam eu că este. Și, mai mult, mi se părea că sînt mai evlavios dacă pe Tine, Dumnezeul meu, Căruia se mărturisesc milostivirile Tale față de mine, Te-aș crede nemărginit chiar din celelalte părți, oricît aș fi fost constrîns să Te numesc mărginit dintr-o singură parte, prin care Ți se împotrivea masa răului, decît dacă aș fi socotit că Tu ești alcătuit din toate părțile, în forma unui trup omenesc. Și mi se părea mai bine să cred că Tu nu ai creat nici un rău — rău care pentru mine, cel neștiutor, era nu numai substanță, ci chiar o substanță corporală, și nu putusem să-mi înfățișez mintea decît ca un corp fin, care totuși se împrăștie în spațiile materiale — decît să cred că de la Tine este natura răului, așa cum o credeam eu. Chiar pe Însuși Mîntuitorul nostru, Cel Unul-Născut al Tău, Îl socoteam ca purces din masa prea luminoasei Tale mase, pentru mîntuirea noastră, astfel încît nu puteam să cred altceva despre El decît ceea ce puteam să-mi închipui cu deșertăciunea mea. Căci socoteam că o astfel de natură a Lui nu se poate naște din Maria Fecioara dacă nu se amestecă cu carnea. Dar ceea ce îmi imaginam eu ca atare nu vedeam cum poate să se amestece cu carnea și să nu se pîngărească. În acest mod mă temeam să cred că S-a întrupat, ca să nu fiu silit să cred că S-a pîngărit prin trup.

Acum cei duhovnicești ai Tăi vor rîde cu blîndețe și cu iubire de mine, dacă vor citi aceste mărturisiri ale mele, dar așa eram.

XI

(21) Apoi, cele ce criticau ei în Scripturile Tale nu puteau fi apărate, dar uneori doream, desigur, să discut, cu un foarte bun cunoscător al acelor cărți, anumite puncte și să văd ce crede el despre acestea.

Căci chiar la Cartagina începuseră să mă frămînte cuvîntările unui oarecare Elpidius, care vorbea pe față și discuta contra acelorași mani-

hei, cînd el expunea despre Scripturi acest gen de idei, cărora aceia nu li se puteau împotrivi. Şi slab mi se părea răspunsul acestora, răspuns pe care nu-l mărturiseau pe faţă cu uşurinţă, ci ni-l dădeau nouă mai în ascuns, zicînd că scrierile Noului Testament fuseseră falsificate de nu ştiu cine, care voiseră să introducă legea iudeilor în credinţa creştină, dar nu arătau pe faţă nici un exemplar adevărat. Dar pe mine, care eram atras şi înăbuşit, într-un fel mă apăsau — gîndind numai la lucruri trupeşti — acele mase, sub care, gîfîind, nu puteam să respir în aerul limpede şi curat al adevărului Tău.

XII

(22) Aşadar, începusem să fac cu hărnicie lucrul pentru care venisem la Roma, anume să predau arta retorică, şi, mai întîi, să adun pe cîţiva acasă, cărora şi prin care mă făcusem cunoscut.

Şi, iată, aflu că la Roma se petrec lucruri pe care nu le înduram în Africa. În adevăr, mi se arătase că acele răsturnări practicate de tineri pierduţi nu se petrec aici, dar, «deodată — îmi afirmă ei— mulţi tineri, ca să nu plătească profesorului leafa, îl părăsesc şi se mută la un alt profesor, fugari ai bunei credinţe, pentru care, în faţa dragostei de bani, dreptatea este de puţină valoare».

Inima mea îi ura pe aceştia, deşi nu cu o ură completă [16], căci uram poate mai mult ceea ce aveam să sufăr din partea lor decît faptul că făceau unuia lucruri neîngăduite.

Desigur, totuşi, urît este acest fel de lucruri şi păcătuiesc, îndepărtîndu-mă de Tine, iubind batjocurile trecătoare ale timpurilor şi cîştigul de lut, care pîngăreşte mîna, cînd este lut, şi îmbrăţişînd lumea care trece în fugă, dispreţuindu-Te pe Tine, Care dăinuieşti şi care rechemi şi ierţi sufletul păcătos care se întoarce la Tine. Urăsc şi acum pe aceşti răi şi vicleni, deşi îi iubesc spre a-i îndrepta, pentru ca în locul banilor să prefere însăşi ştiinţa pe care o învaţă, iar ştiinţei să Te prefere pe Tine, Dumnezeule, adevărul şi belşugul binelui sigur şi pacea cea preacurată. Dar atunci nu voiam să-i sufăr mai mult din cauza mea şi nu voiam atît de mult să se facă buni pentru Tine.

XIII

(23) Aşadar, după ce s-a trimis o scrisoare de la Milan la Roma, la prefectul oraşului, pentru ca să se prevadă pentru acel oraş un profesor de retorică, acordîndu-i-se chiar şi transportul public, eu însumi am intervenit prin cei care erau îmbătaţi de deşertăciunile maniheilor — de la care plecam ca să scap, dar nici unii nici alţii nu ştiau — pentru ca,

16. *Ps.* 117, 17; 138, 22; 72, 27.

arătîndu-i o cuvîntare a mea lui Symmachus, care era atunci prefectul Romei, să mă trimită.

Şi am venit la Milan, la episcopul Ambrozie, cunoscut pe tot pămîntul printre cei mai buni, un cucernic cinstitor al Tău, ale cărui strălucite cuvîntări puneau atunci la îndemîna poporului Tău, cu sîrguinţă, grăsimea hranei Tale şi veselia uleiului şi beţia cumpătată a vinului. Dar la el eram dus de Tine, fără să ştiu, ca prin el să fiu adus la Tine ştiind.

M-a primit părinteşte acel om al lui Dumnezeu şi s-a arătat bucuros, ca un episcop, pentru călătoria mea.

Şi am început să-l iubesc, mai întîi nu ca pe un învăţător al adevărului, de care-mi pierdusem speranţa că o să-l găsesc în Biserica Ta, ci ca pe un om binevoitor faţă de mine. Şi-l ascultam cu atenţie cînd vorbea în faţa poporului, nu cu atenţia cu care ar fi trebuit, ci ca să cercetez dacă vorbirea lui era pe măsura faimei lui, sau dacă se desfăşura în măsură mai mare sau mai mică decît se dusese faima, şi eram cucerit de cuvintele lui, dar stăteam fără curiozitate şi chiar dispreţuiam ceea ce spunea, în schimb eram desfătat de dulceaţa cuvîntării, care, deşi era mai erudită, era totuşi mai puţin înveselitoare şi mîngîietoare ca aceea a lui Faustus, în ceea ce priveşte punerea în acţiune, căci Faustus rătăcea prin înşelăciuni maniheice, iar acesta predica foarte sănătos mîntuirea. Dar este departe de păcătoşi mîntuirea [17], aşa cum eram eu atunci. Şi totuşi mă apropiam de mîntuire puţin cîte puţin, fără să ştiu.

XIV

(24) Căci, deşi nu-mi dădeam osteneala să învăţ cele ce spunea, ci numai să aud cum spunea, — căci pierzîndu-mi speranţa că unui om îi este deschisă calea spre Tine, îmi rămăsese totuşi o preocupare uşoară — îmi veneau în minte, odată cu vorbele la care luam aminte, chiar lucrurile pe care nu le luam în seamă, căci nu puteam să le înlătur. Şi, în timp ce deschideam inima, ca să-mi dau seama cît de frumos vorbea, la fel îmi intra în inimă, desigur treptat, şi cît de adevărat spunea.

Căci, mai întîi, a început să-mi apară limpede că se pot apăra şi cele ce spunea, şi că credinţa adevărată, în favoarea căreia socotisem că nu se poate spune nimic contra maniheilor, care o atacaseră, se poate susţine fără greutate, mai ales auzind un pasaj sau altul şi, mai ales, dezlegînd anumite pasaje grele din Vechiul Testament, care, cînd le interpretam literal, mă ucideau.

Aşadar, după expunerea spirituală a multor pasaje din acele cărţi, începusem să condamn acea disperare a mea, prin care credeam că nu

17. *Ps.* 118, 155; *II Cor.* 3, 6.

se poate nicidecum rezista celor care batjocoreau şi luau în rîs legea şi profeţii.

Totuşi, prin aceasta nu credeam că trebuie să ţin calea credinţei adevărate, pentru că şi ea însăşi putea să aibă apărători învăţaţi care să poată respinge temeinic şi cu logică obiecţiile, şi de aceea socoteam că nu trebuie condamnat ceea ce deţineam, fiindcă părţile apărării celor două tabere se egalau. În adevăr, Biserica universală nu mi se părea învinsă, chiar dacă nu se vedea limpede că era învingătoare.

(25) Atunci, în adevăr, mi-am încordat cu tărie puterile sufletului cu gîndul de a descoperi în vreun mod cum să dovedesc, prin anumite argumente sigure, că maniheii susţin lucruri false. Şi dacă aş fi reuşit să ajung la ideea unei substanţe spirituale, toate acele maşinaţii ar fi fost destrămate şi aruncate din sufletul meu. Dar nu puteam. Totuşi, — judecînd şi comparînd — socoteam că, în ceea ce priveşte însuşi corpul acestei lumi şi toată făptura, pe care o atinge simţul trupului, filozofii cei mai mulţi au avut idei cu mult mai apropiate de adevăr. Aşadar, după obiceiul academicilor, aşa cum se socoteşte despre ei, îndoindu-mă de toate şi şovăind întru toate, am hotărît să părăsesc pe manihei, socotind că, în acel timp al îndoielii mele, nu trebuie să rămîn în acea sectă, în comparaţie cu care socoteam că mulţi filozofi sînt mai presus.

Am hotărît deci să fiu catehumen în Biserica universală, încredinţată mie de părinţi, pînă cînd mă va lumina vreo siguranţă spre care să-mi îndrept paşii.

CARTEA A ŞASEA

I

(1) «Speranţa din tinereţea mea»[1] unde-mi erai şi unde Te retrăseseşi? Oare Tu mă făcuseşi şi mă deosebiseşi de cele cu patru picioare şi mă făcuseşi mai înţelept decît păsările cerului? Şi umblam prin întuneric şi pe alunecuş, şi Te căutam în afara mea, şi nu aflam pe Dumnezeul inimii mele. Ajunsesem în adîncul mării, şi nu credeam, pierzîndu-mi speranţa de a mai afla adevărul.

Venise la mine mama, tare în evlavie, urmîndu-mă pe pămînt şi pe mare, în toate primejdiile avînd încredere în Tine. În adevăr, chiar în primejdiile de pe mare ea încuraja pe corăbieri, care de obicei ei înşişi încurajează pe călătorii adîncului cînd sînt tulburaţi, făgăduindu-le că vor ajunge cu bine la scop, pentru că Tu îi făgăduiseşi acest lucru printr-o arătare.

Şi m-a găsit într-un mare şi serios pericol, din cauză că disperasem că nu mai puteam cerceta adevărul. Însă cînd i-am arătat că nu mai sînt maniheu, dar nu sînt încă creştin adevărat, ea nu a săltat de bucurie, ca şi cînd ar fi auzit ceva neaşteptat, căci era sigură, dintr-un punct de vedere al nenorocirii mele, în care mă plîngea ca pe un mort, dar mă plîngea în faţa Ta ca pe un mort de înviat şi mă oferea Ţie pe coşciugul gîndirii, era sigur că ai să-i zici fiului văduvei: «Tinere, ţie îţi zic, scoală-te»[2], şi ca să învie şi să înceapă să vorbească şi să-l dai mamei sale. Aşadar, inima ei nu a tresăltat de nici o bucurie nestăpînită, după ce auzise că într-o mare măsură eu mă făcusem ceea ce în fiecare zi, ea, plîngînd, Te ruga să mă fac, prin faptul că încă nu dobîndisem adevărul, dar fusesem smuls înşelătoriei. Dimpotrivă, pentru că era sigură că Tu vei da şi ceea ce rămăsese, Tu Care făgăduiseşi totul, cu foarte mare linişte şi cu inima plină de încredere mi-a răspuns că, mai înainte de a se retrage din această viaţă, ea crede în Hristos că mă va vedea credincios ortodox. Ţie, însă, izvorul milelor, Îţi înălţa rugăciuni şi lacrimi mai dese, ca să grăbeşti ajutorul Tău şi să luminezi întunericul meu[3], şi alerga la Biserică mai cu stăruinţă, şi se atîrna de gura lui Ambrozie, la

1. *Ps.* 70, 5; 34, 6; 72, 26; 67, 23.
2. *Luca*, 7, 12.
3. *Ps.* 7, 12; 17, 29.

izvorul apei care tîşneşte spre viaţa veşnică[4]. Iubea, însă, pe acel bărbat ca pe un înger al lui Dumnezeu[5], pentru că-şi dădea seama că el mă dusese la acea nehotărîtă şovăire, de la care aveam să trec de la boală la sănătate — bănuia ea cu siguranţă, intervenind între timp o primejdie mai apropiată — că printr-o criză o să trec la sănătate, aşa cum o numesc medicii.

II

(2) Aşadar, cînd a adus la mormintele sfinţilor, aşa cum obişnuia în Africa, fiertură, pîine şi vin, şi a fost oprită de portar şi cînd a cunoscut că episcopul dăduse această oprire, ea a îmbrăţişat porunca atît de evlavios şi cu atîta supunere, încît eu însumi m-am mirat cît de uşor devenise mai degrabă acuzatoare a obiceiului său decît cercetătoare a acelei oprelişti. În adevăr, spiritul ei nu era ocupat de băutura de vin şi nici dragostea de vin nu o stîrnea să urască adevărul, aşa cum înfierbîntă pe anumiţi bărbaţi şi pe anumite femei, care, auzind cîntecul moderaţiei, fiind plini de băutură simt un dezgust ca în faţa unei băuturi de apă. Dimpotrivă, după ce a adus un coş cu mîncăruri de sărbătoare, destinate pregustării şi împărţirii, nu punea mai mult de un păhărel de vin, pregătit după gustul gurii sale, destul de slab, ca să facă gestul demnităţii, şi, dacă erau mormintele răposaţilor care trebuiau cinstite în chipul acesta, ducea chiar acel singur pahar peste tot, ca să-l pună, pentru ca — nu numai slăbit cu multă apă, dar chiar foarte puţin încălzit — să-l împartă cu cei prezenţi prin înghiţituri mici, fiindcă acolo ea căuta evlavia, nu plăcerea.

Aşadar, cînd a aflat că acel prea strălucit predicator şi fruntaş al evlaviei poruncise să nu se mai facă aceste lucruri nici de către aceia care le făceau treji, ca să nu se dea beţivanilor vreo ocazie de a se certa, iar pentru că acele practici erau foarte asemănătoare cu «sărbătorile răposaţilor la păgîni», s-a abţinut cu plăcere şi, în loc de un coş plin de fructe ale pămîntului, se deprinsese să aducă la mormintele martirilor o inimă plină de dorinţe mai curate, pentru ca să dea celor lipsiţi ceea ce putea şi, în acest mod, să celebreze cuminecarea trupului[6] Domnului, pentru imitaţia Căruia s-au jertfit şi au fost încununaţi martirii.

Dar mie mi se pare, Doamne, Dumnezeul meu, — şi aşa este sub privirile Tale inima mea cu privire la acest lucru — că mama mea nu s-ar fi retras uşor de la practica acestui obicei, care trebuia tăiat, dacă ar fi fost oprită de un altul pe care nu-l iubea ca pe Ambrozie. Ea îl iu-

4. *Ioan*, 4, 14.
5. *Gal.* 4, 14.
6. *Ps.* 68, 21.

bea foarte mult pentru mîntuirea mea, iar el o iubea pentru purtarea ei foarte evlavioasă, prin care mergea la Biserică, săvîrșind fapte bune cu spirit atît de cald [7], încît, cînd mă vedea, de multe ori izbucnea, felicitîndu-mă, în predica lui, că aveam o astfel de mamă, neștiind ce fiu avea ea, pe mine, care mă îndoiam de toate acelea și nu socoteam deloc că se poate afla calea vieții [8].

III

(3) Dar încă nu gemeam rugîndu-mă ca să-mi vii în ajutor, ci, încordat ca să aflu și să discut, neliniștit era sufletul meu și pe Ambrozie însuși îl socoteam un om fericit, după părerea lumii, pe care-l cinsteau atîtea puteri, numai celibatul lui mi se părea un lucru greu. Dar ce speranță purta el, ce luptă ducea contra încercărilor persoanei lui, ce mîngîiere avea în necazuri, iar fața lui ascunsă, care era în inima lui, ce bucurii gustoase rumega din pîinea Ta nici nu puteam să fac vreo presupunere, nici nu văzusem în realitate.

Dar nici el nu știa clocotirea mea, nici groapa primejdiei care mă amenința, căci nu puteam să-l întreb ce voiam, așa cum voiam, deoarece mă depărtau de la urechea și de la gura lui cete de oameni dedați slăbiciunilor, cărora el le venea în ajutor. Cînd nu era cu ei, un timp foarte scurt, își întărea trupul cu alimentele trebuincioase sau își reface sufletul citind.

Cînd citea, ochii îi erau conduși pe pagini și inima îi brăzda mintea, iar glasul și limba erau în liniște. Adesea, cînd eram de față — căci nu era oprit ca cineva să intre, sau cînd cineva venea, să fie anunțat — l-am văzut așa, citind în tăcere și niciodată altfel și, păstrînd o tăcere îndelungată (căci cine ar fi îndrăznit să fie o povară pentru un om atît de atent ?), ne retrăgeam și ne închipuiam că, în acel scurt timp, pe care-l dobîndea pentru întărirea forțelor spirituale, lăsat în pace de zarva afacerilor altora, nu voia să fie chemat la altceva și că, poate, se ferește ca nu cumva, fiind de față un ascultător atent și atras de cele ce auzea, dacă autorul pe care-l citea ar fi pus vreo problemă mai încurcată, să fie nevoie să facă vreo expunere sau să discute despre anumite probleme mai grele și, cheltuind, pentru această discuție, timp, să citească mai puține volume decît ar fi voit, deși motivul mai drept pentru care citea în tăcere ar fi putut să fie nevoia de a-și ocroti glasul, care i se strica foarte ușor. Dar, fără să luăm seama la gîndul cu care făcea acest lucru, acel om o făcea spre bine.

(4) Dar mie nu mi se dădea nici o putință de a cerceta cele ce doream de la un oracol atît de sfînt al Tău, din inima lui, decît atunci cînd

7. *Rom.* 12, 11.
8. 15, 11.

mă putea asculta pe scurt. Acele clocote ale mele căutau să-l găsească neocupat, ca să i se reverse, dar nu-l găseau niciodată. Şi, în adevăr, îl auzeam în fiecare duminică «expunînd cum se cuvine cuvîntul adevărului» [9] şi mi se confirma din ce în ce mai mult că toate nodurile şireteniilor calomniei, pe care acei înşelători ai noştri le împleteau contra Cărţilor divine, pot fi destrămate.

Iar cînd am aflat că cuvintele «Omul a fost făcut după chipul Tău» nu sînt înţelese de fiii Tăi spirituali, pe care i-ai renăscut prin har din Biserică, mama ortodoxă, nu sînt înţelese în sensul de a crede că omul este determinat de forma unui trup omenesc, nici să cugete în acest mod, deşi nici măcar slab sau ca într-o taină nu bănuiam cum este substanţa spirituală, totuşi am roşit de bucurie că timp de atîţia ani eu lătrasem nu contra credinţei ortodoxe, ci contra plăzmuirilor trupeşti. În adevăr, eu fusesem cu atît mai îndrăzneţ şi nelegiuit cu cît expusesem, învinuind, lucrurile pe care ar fi trebuit să le învăţ cercetînd. Tu, însă, Preaînaltule şi Preaapropiatule, Preaascunsule şi Preaprezentule, ale Cărui membre nu sînt unele mai mari şi altele mai mici, Care peste tot eşti întreg şi Care nu eşti în nici un loc, nu eşti în orice caz această formă trupească, totuşi ai făcut pe om după chipul Tău, şi iată omul este din cap pînă în picioare în spaţiu.

IV

(5) Aşadar, cum nu ştiam cum era acel chip al Tău, ar fi trebuit să bat la uşă şi să cercetez cum trebuia să cred, nu să mă împotrivesc batjocorind, dacă aceste cuvinte ar fi fost crezute aşa. Aşadar, o frămîntare cu atît mai puternică ardea înlăuntrul meu, neştiind ce să cred că este real, cu cît mai mult îmi era ruşine că, înşelat şi dezamăgit atît de mult timp de făgăduielile multora, vorbisem cu greşală şi cu un avînt copilăros atît de multe lucruri nesigure, ca şi cînd ar fi fost sigure. Că au fost false, am constat-o mai tîrziu. Era totuşi sigur că erau nesigure şi că odinioară fuseseră luate de mine ca sigure, pe cînd învinovăţeam Biserica Ta Ortodoxă, cu certuri oarbe, pe care încă nu o dovedisem că predica adevărul, dar care nu predica acele lucruri pe care eu le învinuiam puternic. Aşadar, eram pradă amestecului de idei şi mă converteam şi mă bucuram, Dumnezeul meu că unica Biserică, Trupul Tău, în care mie, cînd eram copil, îmi fusese arătat numele lui Hristos, nu gusta poveştile copilăreşti şi nici nu predica, în învăţătura sa sănătoasă, că Tu, Creatorul tuturor lucrurilor, ai fi mărginit într-un punct al spaţiului, oricît de mare şi de uriaş ar fi, totuşi mărginit de înfăţişarea membrelor omeneşti.

---

9. *II Tim.* 2, 15; *Fac.* 9, 6.

(6) Şi mă bucuram, încă, pentru faptul că vechile scrieri ale legii şi profeţilor nu mi se propuneau să le citesc cu acel ochi cu care mai înainte le vedeam fără înţeles, cînd învinuiam pe sfinţii Tăi, ca şi cînd ar fi avut idei pe care nu le-au avut. Şi, ca şi cînd ar fi dat o regulă cu cea mai mare atenţie, auzeam cu plăcere pe Ambrozie spunînd adesea în cuvîntările adresate poporului: «Litera ucide, spiritul însă dă viaţă»[10], cînd el dezvăluia în chip spiritual, îndepărtînd vălul mistic, lucrurile care, luate ad litteram, păreau că predică răutatea, nu spunea ceva care să mă izbească, deşi spunea lucruri despre care eu nu ştiam încă dacă sînt adevărate. Îmi ţineam inima departe de orice aprobare, temîndu-mă de prăpastie, iar de această stare de şovăială eram ucis şi mai mult. În adevăr, voiam să ajung atît de sigur de cele ce nu vedeam aşa cum sînt sigur că şapte şi cu trei fac zece. Căci nu eram atît de lipsit de minte încît să socot că nici cel puţin acest lucru nu se poate înţelege, dar doream să ştiu şi acest adevăr cum ştiam celelalte adevăruri care nu erau în faţa simţurilor mele, fie că sînt spirituale, despre care eu nu ştiam să cuget decît trupeşte.

Şi puteam să fiu însănătoşit crezînd, pentru ca ascuţişul minţii mele mai curat să fie îndreptat în vreun fel spre Adevărul Tău, care rămîne veşnic şi care nu are lipsă întru nimic. Dar, aşa cum se întîmplă de obicei, că cineva care a dat de un medic rău se teme şi de cel bun, tot aşa era şi starea sănătăţii sufletului meu, care, în orice caz, nu se putea însănătoşi decît crezînd, şi care, ca să nu creadă lucruri false, refuza să fie îngrijită, împotrivindu-se mîinilor Tale, Care ai făcut leacurile credinţei şi le-ai împrăştiat peste bolile globului pămîntesc, atribuindu-le atîta tărie.

V

(7) Din această cauză, totuşi, eu simţeam de mai înainte că mi se dă poruncă de către învăţătura ortodoxă, în mod mai modest şi fără nici un fel de înşelăciune, ca să se creadă ceea ce nu se demonstra — fie că exista ceva, chiar dacă era cineva pentru care nu exista, fie că nu exista — să se creadă mai degrabă decît ca prin acea făgăduinţă a ştiinţei să fie luată în rîs credinţa, şi după aceea să se impună credinţa în lucrurile cele mai lipsite de adevăr şi mai absurde, fiindcă nu puteau fi demonstrate.

Apoi, cîte puţin, Tu, Doamne, tratînd cu o mînă foarte miloasă şi refăcînd inima mea, cînd mă gîndesc cît de multe lucruri credeam pe care nu le văzusem, şi nici nu fusesem martor, cînd se petreceau, aşa cum sînt multe în istoria popoarelor, atît de multe despre regiuni şi

10. *II Cor.* 3, 6.

orașe, pe care nu le văzusem, atît de multe despre amici, atît de multe despre medici, atît de multe despre alți oameni și despre altele, care, dacă nu ar fi crezute, nu am mai face chiar nimic în această viață, în cele din urmă, cu credință nezdruncinată rețineam din ce părinți mă născusem, lucru pe care nu aș fi putut să-l știu dacă nu l-aș fi crezut din auz, m-ai convins că nu aceia care cred în cărțile Tale, pe care le-ai întemeiat la toate popoarele cu atîta autoritate, ci cei care nu cred trebuie învinuiți și nu trebuie ascultați aceia care îmi ziceau: «De unde știi că acele cărți au fost date neamului omenesc de Singurul adevărat și prea adevărat Dumnezeu?». Iar acest lucru trebuia crezut foarte mult, pentru că nici o luptă a problemelor calomnioase prin atîtea idei ale filozofilor, pe care le citisem, și care se ciocneau între ele, nu mi-a putut smulge convingerea de a crede că Tu ești ceea ce ești, ceea ce eu nu știam, sau să nu cred că această cîrmuire a lucrurilor omenești este în puterea Ta.

(8) Acest lucru îl credeam uneori mai cu putere, alteori mai slab, dar, cu toate acestea, mereu am crezut că Tu existi și că porți grijă de noi, deși nu cunoșteam fie ce trebuia crezut despre substanța Ta, fie care era calea care duce și se întoarce la Tine.

Așadar, cum eram neputincioși să aflăm cu rațiunea limpede adevărul, și de aceea aveam nevoie de autoritatea Sfintelor Scripturi, începusem deja să cred că Tu nu ai fi acordat în nici un mod o autoritate atît de mare acelei Scripturi pe toate regiunile pămîntului, dacă nu ai fi voit ca prin ea să Ți se creadă Ție și prin ea să fii căutat.

Căci neînțelegerea care obișnuia să mă izbească în acele Scripturi, după ce ascultasem multe din ele expuse cu probabilitate, începusem s-o refer la adîncimea celor sfinte. Și acea autoritate îmi apărea cu atît mai venerabilă și mai demnă de prea sfînta credință cu cît le era la îndemînă tuturor s-o citească. Acea autoritate păstra demnitatea tainei sale într-o înțelegere mai adîncă, oferindu-se tuturor cu vorbe foarte limpezi și cu un fel de vorbire foarte modest, și atrăgea atenția acelora care nu sînt ușuratici la inimă[11], ca să-i primească pe toți la sfîntul ei sîn și prin căi înguste să aducă pe puțini la Tine, totuși cu mult mai mulți, dacă nu s-ar distinge printr-o atît de înaltă autoritate și dacă nu ar atrage mulțimile la sînul sfintei smerenii.

Cugetam acestea și erai lîngă mine, suspinam și mă auzeai, eram în valuri și mă călăuzeai, mergeam pe calea largă a veacului și nu mă părăseai.

11. *Ecl.* 19, 4; *Matei*, 7, 14.

VI

(9) Aspiram cu lăcomie la onoruri, cîştig, la căsătorie, şi Tu rîdeai. În acele pofte înduram cele mai amare greutăţi, iar Tu erai cu atît mai binevoitor, cu cît mai puţin mă lăsai să mă îndulcesc cu ceea ce nu erai Tu.

Caută inima mea, Doamne, Care ai voit să-mi amintesc acest lucru şi să-Ţi mărturisesc Ţie. Acum sufletul meu să se lipească de Tine, sufletul meu pe care l-ai scos din vîscul atît de puternic al morţii.

Ce nenorocit eram ! Şi Tu înţepai simţul rănii, pentru ca, părăsind totul, să se întoarcă la Tine — Care eşti peste toate [12] şi fără de Care nu ar exista nimic — să se converteească şi să fie însănătoşit. Aşadar, ce nenorocit eram şi cum ai făcut Tu ca să simt nenorocirea mea în ziua aceea în care mă pregăteam să citesc laude pentru împărat, laude în care, cele mai multe erau minciuni, pentru ca eu, care le rosteam, să fiu plăcut acelora care ştiau. De acele preocupări gîfîia sufletul meu şi fierbea de clocotele cugetărilor care-l duceau la putreziciune, în ziua aceea cînd, trecînd pe o stradă din Milan, am observat un cerşetor, cred deja sătul, glumind şi veselindu-se. Şi am gemut şi am vorbit cu prietenii, care erau cu mine, despre multele dureri ale nebuniilor noastre, de care sufeream eu atunci, trăgînd sarcina nefericirii mele sub aţîţările poftelor şi mărind-o prin faptul că o tîram, iar prin aceasta nu doream altceva decît să ajungem la veselie. Atunci acel cerşetor ne precedase pe noi care poate că niciodată nu aveam să ajungem acolo. În adevăr, lucrul pe care acela îl dobîndise cu puţini bănişori, şi aceia cerşiţi, la acel lucru căutam eu să ajung prin atîtea poteci întortocheate şi dureroase, adică la veselia fericirii trecătoare. Acela nu avea, desigur, adevărata bucurie, dar eu căutam prin acele ambiţii ceva cu mult mai fals. Şi, desigur, acela se veselea, iar eu eram frămîntat, acela era în siguranţă, iar eu eram frămîntat. Şi dacă cineva m-ar fi întrebat dacă aş prefera să mă bucur sau să mă tem, i-aş fi răspuns «să mă bucur». Iarăşi dacă m-ar fi întrebat dacă aş fi preferat să fiu aşa cum era acela, sau să fiu ceea ce eram, atunci m-aş fi ales pe mine copleşit de griji şi de temeri, dar din răutate. Dar era oare din adevăr ? Căci eu trebuia să mă socotesc mai presus decît acela prin faptul că eram mai învăţat, pentru că acest fapt nu făcea să mă bucur, ci prin aceasta căutam să plac oamenilor, nu ca să-i învăţ, ci numai ca să plac. De aceea Tu «sfărîmi oasele mele» cu băţul pedepsei Tale [13].

(10) Aşadar, să se depărteze de sufletul meu aceia care-i spun: «Este un motiv pentru care fiecare să se veselească. Acel cerşetor se

12. *Rom.* 9, 5.
13. *Ps.* 41, 14.

bucura că băuse mult vin, iar tu doreai să te bucuri de glorie». De care glorie, Doamne? De gloria care nu este în Tine. Căci după cum nu era adevărata bucurie, tot așa nici aceea nu era adevărata glorie, ci mai mult îmi sucea mintea. Există, în adevăr, un motiv pentru care fiecare să se bucure, știu, și bucuria speranței cu credință este foarte departe de acea deșertăciune. Dar și atunci era o mare distanță între noi, și anume: acela era fericit pentru că se cufunda în veselie, pe cînd eu eram sfîșiat de frămîntări, aceasta prin faptul că acela, avînd bune dorinți, dobîndise vinul, iar eu, mințind, cîștigasem o glorie deșartă.

Am spus atunci multe, în această ordine de idei, celor scumpi ai mei și adesea căutam să văd cum îmi este în aceste împrejurări și găseam că mă simt rău și mă durea și-mi îndoiam răul și, dacă vreun prilej prielnic mi-ar fi surîs, îmi era silă să-l prind, pentru că, mai înainte de a-l prinde, zbura.

VII

(11) Gemeam împreună cu aceia cu care aveam legături prietenești, mai ales foarte familiare, cu Alypius și cu Nebridius, care era din municipiul în care mă născusem eu, din părinți fruntași în municipiu, mai mic de vîrstă decît mine. El studiase cu mine, cînd începusem să predau în orașul nostru, și după aceea la Cartagina, și mă iubea mult, pentru că îi apăream bun și învățat, iar eu îl iubeam pentru marea lui înclinare spre virtute, care, la o vîrstă nu mare, se vedea destul de limpede. Însă vîltoarea obiceiurilor cartagineze, în care fierb spectacolele ușuratice, îl absorbiseră spre nebunia jocurilor de circ. Dar, pe cînd se rostogolea în chip nenorocit în acele spectacole, iar eu predam acolo, într-o școală publică, retorica, încă nu mă audia ca magistru, pentru o ceartă care se iscase între mine și tatăl lui. Înțelesesem că iubea circul cu o pasiune de moarte și eram tare frămîntat pentru că mi se părea că aveam să pierd, sau că deja pierdusem o speranță atît de mare. Dar nu aveam nici o putință ca să-l sfătuiesc sau să-l rechem cu vreo constrîngere, fie prin bunăvoința prieteniei, fie prin dreptul de profesor. În adevăr, eu socoteam că el are aceleași sentimente pentru mine ca și tatăl său, dar acela nu era așa. Așadar, lăsînd la o parte voința tatălui său în această privință, începuse să mă salute cînd venea în auditoriul meu ca să asculte ceva și să plece.

(12) Dar, îmi scăpase din minte ideea de a vorbi cu el, ca să nu piară un atît de mare grup de calități din cauza pasiunii oarbe și periculoase pentru jocuri deșarte. Dar Tu, Doamne, Care stai la cîrma tuturor lucrurilor pe care le-ai creat, nu uitaseși că el avea să fie între fiii Tăi, slujitor al tainei Tale, pentru ca pe față să Ți se dea Ție îndreptarea lui, ai lucrat prin mine acea constrîngere, fără ca eu să-mi dau seama.

În adevăr, într-o zi, pe cînd şedeam la locul obişnuit şi în faţa mea erau dsicipolii, a venit, a salutat, s-a aşezat şi a început să asculte cu atenţie la cele ce se spuneau. Şi, din întîmplare, în mînă aveam ceva de citit. Pe cînd explicam cele citite şi mi se părea că este potrivit să fac o asemănare cu jocurile de circ, pentru ca cele ce voiam să le arăt să fie şi mai plăcute şi mai clare, prin derîderea muşcătoare a acelora pe care-i atrăsese acea nebunie, «ştii Tu, Dumnezeul nostru» [14], că nu m-am gîndit să-l vindec pe Alypius de acea ciumă. Dar el le-a raportat la sine şi a crezut că spusesem acele lucruri numai pentru el, iar ceea ce altul ar fi primit ca motiv să se mînie pe mine acel tînăr cinstit le-a luat ca să se supere pe sine însuşi şi ca să mă iubească cu mai multă ardoare, căci Tu ai spus odinioară şi ai introdus în Scrierile Tale: «Ceartă pe înţelept şi el Te va iubi» [15]. Eu nu-l certasem, dar Tu, folosindu-Te de toţi, şi de cei care ştiu şi de cei care nu ştiu, în ordinea pe care o ştii — şi acea ordine este dreaptă — ai făcut din limba şi din inima mea cărbuni aprinşi prin care să arzi şi să vindeci mintea bunei speranţe, care intrase în putreziciune. Să tacă de a-Ţi mai aduce laude acela care nu cugetă la milostivirile Tale, pe care eu Ţi le mărturisesc Ţie dinlăuntrul sufletului meu.

În adevăr, acela, după ce spusesem acele cuvinte, s-a ridicat din acea groapă atît de adîncă, în care se prăvălea cu plăcere şi era orbit cu o uimitoare plăcere, şi şi-a scuturat sufletul printr-o puternică cumpătare, şi s-au dus de pe el toate murdăriile jocurilor de circ şi nu s-a mai dus acolo. Apoi, a învins pe tatăl său, care se împotrivea ca să mă aibă de profesor. Tatăl său a înţeles şi a cedat. Şi, începînd iarăşi să mă aduleze, a fost învăluit cu mine de acea superstiţie, iubind la manihei lăudăroşenia înfrînării, pe care o socotea adevărată şi originală. Dar era nebunească şi plină de lăudăroşenie, căutînd să atragă sufletele preţioase, care nu ştiau încă să atingă adîncul virtuţii şi erau uşor de înşelat cu aparenţa chipului neadevărat şi înşelător al virtuţii.

VIII

(13) Nepărăsind calea pămîntească, pe care i-o descriseseră încîntător părinţii săi, se dusese la Roma ca să înveţe dreptul, iar acolo a fost răpit de un dor de necrezut şi în chip de necrezut de spectacolul cu gladiatori.

În adevăr, deşi simţea dezgust şi detesta astfel de spectacole, anumiţi prieteni şi discipoli ai săi, odată, cînd din întîmplare erau pe drum, întorcîndu-se de la prînz, pentru că refuza şi se împotrivea, l-au dus, cu o prietenească silă, în amfiteatru în zilele crudelor şi urîtelor jocuri, în

14. *Ps.* 68, 6.
15. *Inţ. Sol.* 9, 8.

timp ce el zicea: «Dacă tîrîţi şi puneţi trupul meu în acel loc, oare puteţi să aţintiţi şi sufletul şi ochii mei la acele spectacole? Aşadar, voi fi de faţă în lipsă şi în acest mod vă voi învinge şi pe voi şi acele jocuri». Deşi au auzit aceste cuvinte, totuşi ei l-au dus cu ei, dorind poate să vadă chiar acest lucru, anume dacă putea să facă ceea ce spusese.

Cînd au venit acolo şi s-au aşezat pe băncile pe care au putut, toate fierbeau de cele mai nesănătoase plăceri. El, închizînd uşile ochilor, a interzis sufletului de a înainta în atîtea rele. Dar, o, de-ar fi putut să-şi astupe şi urechile! Căci într-o împrejurare a luptei, lovindu-l uriaşul strigăt al poporului cu mare tărie, învins de curiozitate şi ca şi pregătit ca, orice ar fi fost, să dispreţuiască şi să învingă, şi vederea a deschis ochii şi a fost lovit în suflet de o rană mai grea decît primise în trup acela pe care a dorit să-l vadă, şi a căzut mai de plîns decît acela din a cărui cădere se produsese urletul care a intrat prin urechile lui şi a deschis ochii lui, pentru ca să fie un mijloc prin care să fie lovit şi aruncat sufletul. Sufletul, pînă atunci, era mai mult îndrăzneţ decît puternic, şi era cu atît mai slab cu cît îşi făcuse despre sine idei pe care ar fi trebuit să le aibă despre Tine, Doamne. În adevăr, cînd a văzut acel sînge, în acelaşi timp a sorbit şi cruzimea şi nu şi-a întors privirile, ci le-a fixat şi a început să soarbă nebuniile, şi nu-şi dădea seama, şi se desfăta cu crima luptei şi se îmbăta de o plăcere sîngeroasă. Şi nu mai era acelaşi care venise ci unul din mulţimea la care venise, şi se făcuse adevăratul tovarăş al acelora de care fusese adus. Ce să spun mai multe? A privit, a strigat, s-a aprins, a dus cu el de acolo nebunia. Nebunia prin care să fie îmboldit să revină nu numai cu aceia de care fusese mai înainte tîrît, ci chiar înaintea lor, tîrînd şi pe alţii.

Şi totuşi de aici, cu mîna Ta foarte puternică şi foarte miloasă, l-ai scos Tu şi l-ai învăţat să aibă încredere nu în el, ci în Tine, dar aceasta mult mai tîrziu.

IX

(14) Şi, totuşi, deja acest fapt se aşezase în memoria lui pentru vindecarea viitoare. În adevăr, pe cînd studia, audiindu-mă la Cartagina, şi în mijlocul zilei se gîndea, în for, la cele ce avea să recite, aşa cum obişnuiesc şcolarii să se exercite, ai îngăduit să fie luat de paznicii forului ca un fur. Eu cred că Tu, Dumnezeul nostru, ai îngăduit acest lucru, nu pentru alt motiv, ci pentru ca acel bărbat, care avea să fie atît de mare, să înceapă să înveţe cum nu trebuia ca, în cercetarea cauzelor, un om să fie cu uşurinţă condamnat de un alt om cu o cruzime neobişnuită.

În adevăr, el se plimba singur înaintea tribunei, avînd tăblițe de scris și condei, cînd iată că un tînăr din numărul școlarilor, cu adevărat fur, purtînd în ascuns o secure, fără ca el să-și dea seama, a intrat la balustrada de plumb, care se află deasupra străzii cămătarilor, și a început să taie plumb. Dar, auzindu-se sunetul securii, cămătarii, care se aflau dedesubt, au început să murmure și au trimis pe unii care să prindă pe oricine ar fi găsit. Auzind glasurile lor, acela, părăsind instrumentul, s-a depărtat cu teamă, ca să nu fie prins cu securea. Alypius însă, care nu-l văzuse cînd intrase, a simțit cînd ieșea și l-a văzut cum se îndepărtează în grabă și, dorind să știe motivul, a intrat în acel loc și se gîndea, și stînd și admirînd securea, iată că aceia care fuseseră trimiși îl află pe el singur purtînd securea de al cărei sunet fuseseră mirați. Îl rețin, îl trag — în timp ce se adună chiriașii forului — ca pe un fur vădit și se lăudau pentru faptul că l-au prins și îl duceau de acolo ca să fie dat pe mîna judecății.

(15) Dar numai pînă aici a trebuit să fie cercetat, căci îndată, Doamne, ai venit în ajutorul nevinovăției lui, al cărui martor erai Tu singur. În adevăr, pe cînd era dus fie la temniță, fie la chinuri, îi iese în cale un arhitect care avea cea mai înaltă grijă de clădirile publice. Aceia se bucură că le ieșise în cale tocmai acela care-i bănuia, de obicei, de lucrurile furate care dispăreau din for, la ideea că acela avea în fine să afle cine făcea acest gen de fapte.

Însă acel om văzuse pe Alypius în casa unui senator, la care venea adesea ca să-l salute și, recunoscîndu-l, îndată l-a luat de mînă și l-a îndepărtat de mulțime și, cercetînd cauza unui rău atît de mare, a aflat ce se întîmplase și a poruncit ca toți aceia care erau de față și se agitau amenințător să vină cu sine. Și au venit la casa tînărului care săvîrșise fapta. Înaintea ușii se afla un tînăr sclav, care era atît de mic încît, netemîndu-se de nimic pentru stăpînul său, putea ușor să dezvăluie totul, căci, în adevăr, îl însoțise pe stăpîn în for. După ce Alypius l-a recunoscut, i-a făcut cunoscut arhitectului, iar acela a arătat sclavului securea și l-a întrebat a cui este. Sclavul de îndată a răspuns «A noastră». Apoi, întrebat în continuare, a dezvăluit și celelalte.

Așadar, după ce cauza trecuse asupra acelei case și mulțimile, care se credeau deja biruitoare asupra lui Alypius, au rămas rușinate, Alypius, viitor chivernisitor al Cuvîntului Tău și cercetător al multor cauze în Biserica Ta, a ieșit de acolo cu mai multă experiență și mai bine pregătit.

X

(16) Ei bine, pe acesta eu îl găsisem la Roma, iar acesta s-a lipit de mine printr-o puternică legătură sufletească, mergînd cu mine la Milan, ca să nu mă părăsească, și să facă ceva cu dreptul pe care-l învățase mai mult din dorința părinților decît din dorința sa. Fusese deja de trei ori asesor, dînd dovadă de o minunată stăpînire de sine, umplîndu-i de uimire pe cei care puneau aurul mai presus de nevinovăție. Fusese pusă la încercare firea lui nu numai prin momeala poftei, ci și prin imboldul temerii.

La Roma era asesor al demnitarului pus la finanțele publice. Exista în acel timp un foarte puternic senator, căruia i se supuneau mulți, fiind ținuți strîns și de binefacerile primite de la el, dar și de teroare. Acel senator a voit să i se îngăduie nu știu ce după obiceiul puterii sale, ceva care era neîngăduit de lege. Alypius s-a opus. I s-a făgăduit o răsplată, dar a luat-o în rîs. I s-au adresat amenințări. Le-a călcat în picioare, în timp ce toți admirau nemaivăzutul suflet, care nu dorea ca prieten sau nu se temea ca dușman de un om atît de important, și care devenise foarte faimos prin nenumăratele moduri de a veni în ajutor, sau de a dăuna. Dar însuși judecătorul, al cărui consilier era, deși el însuși nu ar fi voit să se facă ceea ce cerea senatorul, totuși nu îndrăznea să nege pe față, ci, trecînd cauza asupra lui Alypius, afirmă că el nu-l lasă, fiindcă, în adevăr, dacă el ar da aviz favorabil, Alypius s-ar retrage.

Dar Alypius era cît pe aci să fie atras numai de un singur lucru, anume de studiul pentru literatură, pentru ca acela să se îngrijească de facerea manuscriselor pe papyrus pe prețuri stabilite de pretor, dar consultînd justiția, deliberarea a luat o întorsătură mai bună, căci el a socotit că este mai folositoare dreptatea care-i interzicea acel lucru, decît puterea care-i îngăduia. Mic este acest lucru. «Dar cel ce este credincios în foarte puțin și în mult este credincios», și în nici un mod nu va fi deșert ceea ce a ieșit din gura adevărului Tău. «Deci, dacă nu ați fost credincioși în mamona cel nedrept, cine vă va încredința lucrul cel adevărat? Și dacă în ce este străin nu ați fost credincioși, cine vă va da ceea ce este al vostru?»[17]. Așa era el atunci, și se lipea de mine, și se sfătuia cu mine ce mod de viață trebuie să ducem.

(17) Chiar și Nebridius, care, părăsind patria, vecină cu Cartagina, și chiar Cartagina însăși, unde era foarte des, părăsind ogorul părintesc foarte bun, părăsind casa și pe mama, care nu avea să-l urmeze, nu a venit pentru nici o altă cauză la Milan, decît ca să trăiască îm-

16. *Luca*, 16, 10.
17. *Luca*, 16, 11—12.

preună cu mine în cel mai arzător studiu al adevărului şi al înţelepciunii, la fel suspina şi la fel şovăia, cercetător aprins al vieţii fericite şi foarte ager scrutător al celor mai grele probleme. Erau trei guri înfometate care-şi mărturiseau, gîfîind, una alteia lipsa lor şi care priveau la Tine, ca să le dai lor «hrană la timpul potrivit» [18]. Şi în toată amărăciunea care urma faptele noastre lumeşti, după mila Ta, cînd ne uitam la scopul pentru care se făceau acele lucruri ni se punea în cale întuneric şi ne întorceam gemînd şi ziceam : «Cît timp vor mai dura acestea ?». Şi acestea le ziceam deseori şi, zicînd, nu le părăseam, pentru că nu ne apărea limpede ceva sigur, pe care să punem mîna, părăsindu-le.

XI

(18) Şi eu mă miram foarte mult, frămîntîndu-mă şi amintindu-mi cît de mult timp trecuse de la al nouăsprezecelea an al vieţii mele, cînd începusem să fierb de studiul înţelepciunii, hotărîndu-mă ca, de îndată ce voi afla, să părăsesc toate speranţele deşarte şi minciunile nesănătoase ale dorinţelor deşarte.

Şi iată că mergeam pe al treizecilea an al vîrstei, ezitînd în acelaşi noroi din lăcomia de a mă bucura de bunurile prezente, care fugeau, şi mă împrăştiam cînd îmi ziceam : «Mîine voi afla, iată îmi va apărea clar şi o voi ţine, iată Faustus va veni şi-mi va expune totul. O, mari bărbaţi academici ! Nu se poate şti nimic cu siguranţă, ca să ne ducem viaţa. Totuşi să căutăm cu mai mare atenţie şi să nu disperăm. Iată că nu sînt fără înţeles cele ce se spun în cărţile bisericeşti, care se păreau că sînt neînţelese, şi pot fi înţelese altfel şi cu cinste. Îmi voi înfige paşii pe acea treaptă, pe care, copil fiind, fusesem pus de părinţii mei, pînă cînd se va găsi adevărul lămurit. Dar unde va fi căutat ? Ambrozie nu are timp liber, eu nu am timp să citesc. Unde să căutăm codicii înşişi ? De unde şi cînd să mi-i procur ? De la cine să-i luăm ? Să fie socotite momentele, să fie împărţite orele pentru mîntuirea sufletului. S-a născut o mare speranţă, credinţa ortodoxă, ceea ce socoteam şi ceea ce învinuiam cu deşertăciune.

Învăţaţii socotesc că este o nelegiuire faptul de a socoti că Dumnezeu este mărginit de figura unui trup omenesc. Şi mai stăm la îndoială să batem la uşă ca să ni se deschidă şi celelalte ? În orele de dinainte de masă sîntem ocupaţi cu şcolarii, ce să facem în celelalte ore ? De ce nu facem acest lucru ? Dar cînd salutăm pe prietenii mai mari de ale căror voturi avem nevoie ? Cînd să pregătim ceea ce să

18. *Ps.* 114, 15.

cumpere școlarii? Cînd să ne refacem pe noi înșine, odihnindu-ne sufletul de la apăsarea grijilor?

(19) Să nu piară toate și să lăsăm la o parte aceste lucruri deșarte și nefolositoare, să ne străduim numai la căutarea adevărului. Viața este plină de răutăți, moartea este neprevăzută. Dacă o să ne surprindă fără de veste, cum vom ieși de aici? Și unde trebuie să învățăm cele ce n-am respectat aici? Oare nu trebuie, mai degrabă, să ispășim pedepse grele pentru această lipsă de grijă? Dar ce se întîmplă dacă moartea însăși va tăia și va sfîrși orice grijă deodată cu simțirea. Deci, și acest lucru trebuie cercetat.

Dar departe de mine cugetul că ar putea să fie așa. Culmea atît de înaltă a temeiniciei credinței creștine, care se răspîndește pe tot globul pămîntesc, nu este un gol, nu este un deșert. Nu s-ar putea face niciodată, în chip dumnezeiesc, lucruri de acest fel și atît de mari, dacă deodată cu moartea trupului s-ar nimici și viața sufletului. Așadar, ce mai șovăim ca, părăsind speranța în cele ale veacului, să ne încredințăm cu totul căutării lui Dumnezeu și a vieții fericite?

«Dar ascultă: sînt plăcute și aceste lucruri, au și ele nu o mică dulceață a lor și nu este ușor să rupi orice preocupare cu ele, pentru că este rușinos să te întorci iarăși la ele. Iată de cîtă strădanie este nevoie pentru ca să se poată dobîndi o onoare oarecare. Și ce trebuie dorit mai mult în aceste lucruri? Este la îndemînă o mulțime de prieteni mai importanți și chiar dacă nu ne grăbim să dobîndim altceva mai mult, totuși poate să-mi fie dată o întîietate. Și trebuie luată în căsătorie o soție cu ceva bani, ca să nu mărească cheltuiala mea, și acela va fi termenul poftelor. Mulți oameni mari și foarte demni de a fi imitați s-au dedat studiului înțelepciunii avînd soții».

(20) Cînd ziceam aceste lucruri, iar aceste vînturi suflau rînd pe rînd și împingeau încoace și încolo inima mea, treceau momentele și eu întîrziam «să mă întorc la Domnul» și amînam, «din zi în zi, să trăiesc în Tine (Eccl. 5, 8)», și nu amînam să mor în fiecare zi în mine însumi: iubind viața fericită, mă temeam de ea în lăcașul ei și, fugind de ea, o căutam. În adevăr, socoteam că voi fi foarte nenorocit dacă voi fi lipsit de îmbrățișările unei femei și nu mă gîndeam la leacul milei Tale, ca să vindec aceeași slăbiciune, pentru că nu-l încercasem și credeam că înfrînarea depinde de propriile puteri, de care eu nu eram conștient, cînd eram atît de prost, încît nu știam că, așa cum s-a scris, nimeni nu poate să fie feciorelnic dacă nu i-ai dat Tu. În orice caz, mi-ai fi dat dacă aș fi lovit urechile Tale cu geamăt lăuntric și dacă aș fi aruncat la Tine, cu credință temeinică, grija mea.

XII

(21) Mă oprea, desigur, Alypius să mă căsătoresc, cîntîndu-mi că în nici un mod nu se poate trăi într-un răgaz fără de griji, în dragostea de înțelepciune, așa cum am dori, dacă aș fi făcut acest lucru. În adevăr, el însuși era foarte curat în acel lucru, atît de neprihănit încît era de mirare foarte, fiindcă căpătase experiența cu femeile la începutul tinereții sale și nu se lipise de acea plăcere, ci, mai mult, simțise o durere și o disprețuise, iar de atunci trăia în mare înfrînare.

Eu, însă, îi rezistam, aducîndu-i pildele acelora care, deși căsătoriți, cultivaseră înțelepciunea și cîștigaseră merite în fața lui Dumnezeu și avuseseră prieteni credincioși și-i iubiseră cu credincioșie. Dar eu eram foarte departe de măreția de suflet a lor, și, legat de boala trupului, cu o distrugătoare dulceață, îmi tîram lanțul și mă temeam să-l dezleg, și ca și cînd aș fi fost lovit de o rană, respingeam vorbele celui care mă sfătuia de bine ca pe mîna celui care voia să mă dezlege.

Pe deasupra, chiar prin mine șarpele îi vorbea lui Alypius și-i împletea și-i împrăștia prin limba mea dulci laţuri în calea lui, în care să-i fie prinse curatele și sprintenele picioare.

(22) În adevăr, pe cînd el se mira că eu, pe care mă aprecia mult, sînt atît de lipsit de vîscul plăcerii, încît afirmam — ori de cîte ori discutam despre acest lucru între noi — că nu pot în nici un caz să duc viață de celibatar, și mă apăram atît de mult — cînd îl vedeam că se miră — încît spuneam că este o mare deosebire între ceea ce el încercase pe răpite și pe furiș — lucru de care nici nu-și mai amintea și de aceea nu-l disprețuia cu nici o supărare — și între desfătările obiceiului meu, la care, dacă s-ar fi adăugat numele cinstit de căsătorie, el nu trebuia să se mire de ce eu nu puteam disprețui acea viață, încît începuse și el să dorească să fie căsătorit, fără să fie nicidecum învins de pofta unei astfel de plăceri, ci din curiozitate. În adevăr, zicea că dorește să știe ce era acel lucru fără de care viața mea, care-i plăcea așa cum era, mi se părea nu o viață, ci o pedeapsă. Căci era înmărmurit sufletul liber de acel lanț în fața sclaviei mele și, fiind înmărmurit, mergea spre dorința de a încerca și avea să ajungă chiar la încercare. Și avea să cadă chiar în acea sclavie de care era uimit, pentru că voia să facă un pact cu moartea și «cine iubește primejdia va înfrunta primejdia».

Căci îndatorirea de a păstra căsătoria și de a face copii nu-l conducea pe nici unul dintre noi, decît slab, la ceea ce este podoaba căsătoriei. Însă în cea mai mare parte, cu putere, după ce mă cuprinsese, mă chinuia obiceiul de a sătura pofta cea nesățioasă, iar pe el curiozitatea îl trăgea ca să-l prindă.

Așa eram eu, pînă cînd Tu, Preaînaltule, nepărăsind țărîna noastră, milostivindu-Te de nenorociți, le vii în ajutor, în minunate și ascunse chipuri.

XIII

(23) Se depuneau stăruințe neobosite ca să-mi iau o soție. Deja ceream în căsătorie, deja mi se promitea, iar mama își dădea foarte mult silința, pentru ca odată căsătorit să mă spele botezul mîntuitor, de care ea se bucura, văzînd că sînt mai potrivit pentru căsătorie și observînd că dorințele sale și făgăduințele Tale se împlinesc în credința mea.

Deși, desigur, și la rugămintea mea, și la dorința sa, Te ruga în fiecare zi cu strigătul tare al inimii ca să-i arăți printr-o arătare ceva despre viitoarea mea căsătorie, Tu nu ai voit niciodată. Vedea anumite lucruri deșarte și uimitoare la care o silea pornirea spiritului uman, care se frămînta din cauza acestui lucru, și-mi istorisea, nu cu încrederea cu care obișnuia, cînd Tu i le arătai, ci disprețuindu-le. În adevăr, zicea că distinge, cu nu știu ce gust, pe care nu-l putea explica în cuvinte, ce deosebire este între Tine, Care trimiteai revelații, și sufletul ei care visa.

Stăruia totuși, și tînăra era cerută, a cărei vîrstă era cu doi ani mai mică decît vîrsta căsătoriei și, fiindcă ea plăcea, era așteptată.

XIV

(24) Și mulți prieteni frămîntaserăm în suflet, discutînd și detestînd tulburătoarele supărări ale vieții omenești. Aproape că și stabiliserăm ca, departe de mulțimile omenești, să trăim în liniște, dispunînd de această viață de liniște în modul ca, dacă puteam avea ceva, să punem la mijloc și să strîngem, din toate averile, o singură avere. Aceasta pentru ca, prin sinceritatea prieteniei, să nu fie un lucru al acestuia și celălalt al celuilalt, ci ca din toate să se facă un singur lucru și totul să fie al fiecăruia și toate ale tuturor, căci mi se părea că pot să existe aproape zece oameni în aceeași societate și să fim între noi foarte bogați. Printre noi erau unii foarte bogați, mai ales Romanianus, din același municipiu cu mine, foarte bun prieten cu mine, pe care, atunci, gravele frămîntări ale afacerilor sale îl aduseseră la autoritate. El stăruia cel mai mult pentru acest lucru și avea o mare autoritate în încercarea de a convinge, pentru că marea lui avere era cu mult mai presus de a celorlalți.

Și hotărîsem ca, în fiecare an, doi din noi, ca niște magistrați, să se îngrijească de cele necesare, în timp ce ceilalți vor fi liniștiți. Dar după ce am început să ne gîndim dacă soțiile vor îngădui acest lucru,

soţii pe care unii dintre noi le avea, şi noi voiam să le avem, toată acea hotărîre, pe care o pusesem bine la cale, ne-a scăpat din mîini, s-a frînt şi a fost aruncată.

De aci am revenit la suspinuri, la gemete, şi la îndreptarea paşilor, ca să intrăm pe drumurile largi şi bătute ale veacului, fiindcă *multe cugetări erau în inima noastră*, dar «Sfatul Tău rămîne în veac» [19]. Din acest sfat Tu luai în rîs ale noastre şi ne pregăteai pe ale Tale, avînd să ne dai «nouă hrană la vreme» [20] şi să ne deschizi mîna şi să saturi sufletele noastre de binecuvîntare» [21].

XV

(25) Între timp păcatele mele se înmulţeau şi a fost smulsă de la mine, ca şi cînd ar fi fost o piedică pentru căsătorie, femeia cu care eram obişnuit să mă culc, de care inima mea era lipită, zdrobită, rănită şi sîngera, şi s-a întors în Africa, făgăduindu-Ţi că nu va mai cunoaşte alt bărbat, lăsîndu-mi fiul natural pe care-l aveam cu ea.

Dar eu, nefericitul, care nu imitam o femeie, neputînd îndura amînarea, deoarece aveam să primesc pe aceea pe care o ceream numai după doi ani, pentru că nu iubeam căsătoria, ci eram robul poftei, mi-am găsit alta, dar nu ca soţie, ci pentru a continua şi prelungi, fie întreg, fie sporit, boala sufletului meu datorită obişnuinţei, care avea să dureze pînă la acea căsătorie. Şi nu se vindeca rana aceea a mea, care se produsese prin acea despărţire de mai înainte, ci, după frămîntare şi durere, şi mai aprig putrezea şi durea parcă şi mai tare şi mai cu disperare.

XVI

(26) Ţie lauda, Ţie slava, Izvorul milelor! Eu devenisem mai nefericit, iar Tu mai aproape de mine. Venise, gata să vină, dreapta Ta, care avea să mă smulgă din noroi şi să mă spele, iar eu nu ştiam. Şi nu mă chema înapoi de la vîltoarea mai adîncă a plăcerilor trupeşti decît teama de moarte şi de judecata Ta viitoare, teamă care, prin feluritele idei care mă frămîntau, nu s-a retras niciodată din inima mea.

Şi discutam cu prietenii mei Alypius şi Nebridius, susţinînd că, în privinţa binelui suprem sau a răului suprem, Epicur ar fi primit palma în sufletul meu, dacă nu aş fi crezut că după moarte rămîne viaţa sufletului şi prelungirea meritelor, ceea ce Epicur nu a voit să creadă. Şi mă întrebam dacă am fi nemuritori şi într-o veşnică desfătare a trupului şi am trăi fără teama de a o pierde, de ce nu am fi fericiţi, sau ce altceva am mai căuta?

---

19. *Ps.* 32, 11.
20. *Ps.* 144, 15.
21. *Ps.* 114, 16.

Nu ştiam că aceasta constituie nenorocirea, anume faptul că fiind cufundat atît de mult şi orb fiind nu puteam că cuget la lumina cinstei şi la frumuseţea care putea fi îmbrăţişată pe degeaba, pe care nu o vede ochiul trupului, dar se vede din ascunsul adînc al sufletului. Şi nu luam aminte, nefericitul de mine, din ce vînă ieşea ea pentru mine, pentru că aceste lucruri urîte le discutam cu dulceaţă cu prietenii, şi fără de prieteni nu puteam fi fericit, chiar după simţul pe care atunci îl aveam, plin de năvala cît se poate de mare a plăcerilor trupeşti. Pe aceşti prieteni, în orice caz, îi iubeam neinteresat şi simţeam că şi ei mă iubesc fără interes.

O, căi întortochiate! Vai de sufletul îndrăzneţ care spera că, dacă se va îndepărta de la Tine, va afla ceva mai bun! S-a întors şi s-a reîntors pe spate şi pe laturi şi pe pîntece şi aspre sînt toate şi Tu singur eşti odihna. Iată eşti de faţă şi ne eliberezi de nenorocitele greşeli şi ne aşezi în calea Ta şi ne mîngîi şi zici: «Alergaţi! Eu vă voi purta şi Eu vă voi duce şi acolo vă voi purta».

CARTEA A ŞAPTEA

I

(1) Murise acum tinereţea mea cea rea şi ticăloasă şi mergeam spre tinereţea mai matură, şi cu cît eram mai mare de vîrstă, cu atît eram mai urît din cauza deşertăciunilor, eu care nu puteam să cuget nici o altfel de substanţă decît ceea ce se vede de obicei cu ochii aceştia. Nu Te cugetam, Dumnezeule, sub figura unui trup omenesc, de cînd începusem să aud ceva din înţelepciune — mereu am fugit de acest lucru şi mă bucuram să aflu acest lucru în credinţa mamei noastre spirituale, Biserica Ta ortodoxă, — dar nu-mi puteam închipui cum să Te cuget în alt mod. Şi încercam să Te închipui eu, un om, un astfel de om, pe Tine, preaînaltul, singurul şi adevăratul Dumnezeu, pe Tine nesupus stricăciunii, nemişcător şi neschimbător, Te credeam din toată măduva mea, fiindcă, deşi neştiind de unde şi în ce mod, totuşi vedeam limpede şi eram sigur că ceea ce este supus stricăciunii este inferior faţă de ceea ce nu este supus stricăciunii şi ceea ce nu poate fi constrîns îl puneam fără şovăire mai presus de ceea ce poate fi constrîns, şi ceea ce nu suferă nici o schimbare, gîndeam că este mai bun decît ceea ce se poate schimba.

Striga cu tărie inima mea împotriva tuturor închipuirilor mele şi cu această singură lovitură încercam să îndepărtez de la ascuţişul minţii mele mulţimea necurăţiei care zbura în jurul ei. Şi abia îndepărtată «la o clipeală de ochi» [1], iată că iarăşi se înfăţişa întreagă şi se prăvălea spre faţa mea şi o întuneca, astfel încît eram silit să cuget ceva, deşi în forma unui trup omenesc, totuşi ceva corporal care există prin întinsul spaţiilor fie înnăscut lumii, fie chiar risipit în afara lumii prin infinit, chiar şi acest ceva nesupus stricăciunii, nepîngărit, şi neschimbător pe care-l puneam mai presus de stricăcios, pîngărit şi schimbător, pentru că orice element pe care-l socoteam că nu face parte din aceste spaţii mi se părea că nu este nimic, dar chiar nimic, nici măcar vid, ca şi cînd corpul ar fi luat din loc şi ar rămîne locul golit de orice corp şi pămîntesc şi umed şi aerian, şi ceresc, dar ar fi totuşi loc gol, ca un fel de nimic spaţios.

---

1. *I Cor.* 15, 22.

(2) Așadar eu, cu «inima învîrtoșată» [2], nefiind lămurit pentru mine însumi, socoteam că nu există chiar nimic care să nu se extindă prin anumite spații, sau să nu se reverse, sau să nu se concentreze, sau să nu se umple, sau să nu poată cuprinde ceva de acest gen. Căci formele, pe care de obicei se plimbau ochii mei, erau imagini prin care mergea mintea mea și nu vedeam că această cugetare, prin care formam acele imagini, nu este ceva de acest gen, cugetare care nu ar fi putut totuși să le formeze dacă nu ar fi fost ceva mare.

Tot așa pe Tine, viața vieții mele, Te concepeam mare și credeam că pătrunzi peste tot, prin spațiile infinite, alcătuirea lumii și, dincolo de lume, în orice parte, prin spațiile imense și fără de margine, astfel încît să Te aibă pămîntul, să Te aibă cerul, să Te aibă toate și ele să se termine în Tine, Tu însă nicăieri. Căci așa cum luminii soarelui nu i s-ar opune corpul aerului, acest aer care este deasupra pămîntului, nu s-ar opune să treacă prin el, pătrunzîndu-l, fără să-l rupă sau să-l taie, ci umplîndu-l în întregime, tot așa socoteam că și pentru Tine este ușor de străbătut nu numai corpul cerului și al aerului și al mării, dar chiar al pămîntului și că poate fi pătruns din toate părțile cele mai mari și cele mai mici ca să cuprindă prezența Ta, în timp ce o ascunsă suflare din lăuntru și din afară conducea toate lucrurile pe care le-ai creat Tu. Așa bănuiam, fiindcă nu puteam să cuget altceva. În schimb totul era fals, căci în acel mod al cugetării mele, o mai mare parte a pămîntului ar avea o mai mare parte din Tine și o parte mai mică a pămîntului ar avea o parte mai mică din Tine, iar în acest mod toate ar fi pline de Tine. În acest fel o mai mare parte din Tine ar cuprinde mai degrabă corpul unui elefant decît corpul unei vrăbii, cu cît elefantul ar fi mai mare și ar ocupa un loc mai mare. În acest mod, pe bucățele, ai fi făcut părților mai mari ale lumii mari părți din Tine, iar părților scurte ai fi făcut mai scurte părți din Tine. Dar nu este așa. Tu nu «luminaseși încă întunericul meu» [3].

II

(3) Era destul, Doamne, pentru mine, era destul contra acelor înșelați și vorbăreți muți, căci nu de la ei suna Cuvîntul Tău, era destul ceea ce de mult timp, chiar de la Cartagina, Nebridius obișnuia să le pună în față și toți cei care auziserăm eram impresionați. Ce avea să-Ți facă Ție nu știu ce neam al întunericului, pe care ei obișnuiesc să Ți-l opună, dacă Tu nu ai fi voit să lupți cu ei? Căci dacă mi s-ar răspunde că acel lucru ar fi putut să fie întrucîtva dăunător, Tu ai fi constrîns și stricăcios. Dacă, însă, s-ar fi zis că el nu ar fi putut aduce nici o vătămare, nu

2. *Matei*, 13, 35.
3. *Ps.* 17, 31.

ar fi avut nici un motiv de luptă și de o astfel de luptă, încît o parte a Ta, sau un membru al Tău, sau un vlăstar din substanța Ta să se amestece cu puterile potrivnice și nu cu naturile create de Tine, și să fie atît de mult stricată de ele și schimbată în rău încît, din fericire, să se întoarcă în nenorocire și să aibă nevoie de ajutor, prin care să poată fi scos și curățit, și ca acest lucru să fie sufletul căruia să-i slujească și să-i vină în ajutor Cuvîntul Tău, cel curat de molipsire, și neatins de stricăciune, dar el însuși supus stricăciunii, pentru că este din una și aceeași substanță. Așadar, dacă ar zice că Tu, orice ești, adică substanța Ta, prin care exiști, este supusă stricăciunii, toate sînt false și îngrozitoare, iar dacă ar zice că ești supus stricăciunii, chiar și acest lucru este fals și îngrozitor.

Era, așadar, de ajuns acest argument contra lor, care trebuiau în orice mod respinși de la apăsarea pieptului, pentru că nu aveau pe unde să iasă fără o urîtă nelegiuire a inimii și a limbii, cînd simțeau și vorbeau aceste lucruri despre Tine.

III

(4) Pînă acum chiar și eu, deși afirmam și credeam cu tărie că Domnul nostru este neprihănit și neschimbător, și nemișcător, Dumnezeu adevărat, Care ai creat nu numai sufletele noastre, dar chiar și trupurile noastre, dar nu numai sufletele și trupurile noastre, ci pe toți și toate lucrurile, nu aveam o idee precisă și lămurită despre cauza răului. Dar oricare ar fi fost această cauză, vedeam că trebuie s-o cercetez în așa mod încît să nu fiu constrîns de ea să cred că Dumnezeul cel neschimbător este schimbător, pentru ca să nu devin eu însumi ceea ce căutam. Așadar, căutam cauza răului în siguranță și sigur că nu este ceea ce afirmau ei, lucru de care fugeam din tot sufletul, pentru că vedeam că ei, în timp ce cercetau cauza răului, erau plini de răutate, datorită căreia credeau că mai degrabă substanța Ta suferă răul decît că substanța lor face rău.

(5) Și îmi încordam atenția ca să disting ceea ce auzeam, anume că liberul arbitru al voinței este cauza pentru care făceam rău, iar judecataTa dreaptă este cauza pentru care suferim. Dar acea cauză nu eram în stare s-o disting lămurit. Așadar, încercînd s-o scot din ascuțișul cel adînc al minții, iarăși mă cufundam și, adesea încercînd, iară și iară mă cufundam.

În adevăr, mă ridica la lumina Ta faptul că știam tot atît de bine că am o voință, pe cît de bine știam că trăiesc. Așadar, cînd voiam sau nu voiam ceva, eram sigur că nu altul decît eu însumi vrea sau nu vrea, și îmi dădeam seama din ce în ce mai mult că aci este cauza păcatului. Dar ceea ce făceam fără voia mea, vedeam că mai degrabă sufăr decît

fac şi socoteam că acest lucru nu este vină, ci socoteam că este o pedeapsă, cu care, cugetînd că Tu eşti drept, repede mărturiseam că sînt lovit pe drept.

Dar iarăşi ziceam : «Cine m-a făcut ? Oare nu Dumnezeul meu, Care este nu numai bun, ci binele însuşi ? De unde îmi vine mie, deci, dorinţa să fac rău şi să nu vreau binele ? Pentru ce să fie motive pentru care să ispăşesc pe drept pedepse ? Cine a pus în mine şi a semănat răsadniţa amărăciunii, cînd eu, pe de-a întregul, eram făcut de prea dulcele meu Dumnezeu ? Dacă diavolul este autor, de unde vine diavolul însuşi ? Iar dacă însăşi voinţa cea rea din înger bun s-a făcut diavol, de unde vine chiar la el voinţa rea, prin care să se facă diavol, cînd îngerul întreg a fost făcut foarte bun de Ziditor ?». Eram iarăşi descurajat de aceste cugetări şi mă simţeam înăbuşit, dar nu eram dus pînă la acel iad al erorii unde nimeni nu Te mărturiseşte, în timp ce se socoteşte că mai degrabă Tu suferi răul decît îl face omul.

IV

(6) În acest mod mă sforţam să aflu celelalte lucruri, aşa cum aflasem că ceea ce este nestricăcios este mai bun decît ceea ce este stricăcios şi de aceea mărturiseam că Tu, orice ai fi, eşti nestricăcios. Căci nici un suflet niciodată nu a putut şi nu va putea să cugete ceva care să fie mai bun decît Tine, Care eşti binele cel mai înalt şi cel mai bun. Cînd, însă, în modul cel mai adevărat şi cel mai sigur, ceea ce este nestricăcios este pus mai presus de stricăcios, aşa cum îl puneam eu, aş fi putut să ating cu cugetarea ceva care să fie mai bun decît Dumnezeul meu, dacă Tu nu ai fi nestricăcios. Aşadar, acolo unde vedeam că incoruptibilul trebuie pus mai presus de coruptibil, acolo trebuia să Te caut, şi de acolo să observ de unde este răul, adică de unde este această stricăciune prin care substanţa Ta nu poate fi violată în nici un mod. Căci în nici un mod stricăciunea nu atinge pe Dumnezeul nostru, prin nici o necesitate, prin nici o întîmplare neaşteptată, fiindcă El Însuşi este Dumnezeu şi ceea ce Îşi doreşte este bine şi El Însuşi este bun. Dar faptul de a fi supus stricăciunii nu este un lucru bun. Tu nu eşti constrîns să faci ceva fără voie, căci voinţa Ta nu este mai mare decît puterea Ta. Ar fi însă mai mare dacă Tu însuţi ai fi mai mare decît Tine Însuşi. Căci voinţa şi puterea lui Dumnezeu este Însuşi Dumnezeu. Ce este neaşteptat pentru Tine Care cunoşti totul ? Şi nu există nici o natură decît prin faptul că ai cunoscut-o. Dar de ce mai spunem noi multe cuvinte, ca să arătăm de ce substanţa nu este supusă stricăciunii, substanţa care este Dumnezeu, cînd, dacă ar fi supusă stricăciunii, nu ar fi Dumnezeu ?

V

(7) Şi căutam de unde vine răul şi căutam rău şi chiar în cercetarea mea nu vedeam răul. Şi în fața spiritului meu aşezam toată creatura, tot ceea ce putem să vedem în ea, aşa cum este pămîntul şi marea şi aerul şi aştrii şi arborii şi animalele muritoare şi ceea ce nu vedem în ea, cum este firmamentul deasupra cerului şi toţi îngerii şi toate creaturile spirituale ale Lui, dar chiar şi pe acestea, ca şi cînd ar fi fost corporale, imaginația mea le-a aşezat în locuri şi în locuri, şi am făcut o masă mare din creatura Ta, deosebită prin genuri şi corpuri, fie cele care erau în adevăr corpuri, fie acelea pe care eu le închipuisem drept spirite, şi am făcut-o mare, nu cît era, căci nu puteam şti cît era, ci atît cît am socotit eu, dar desigur din toate părţile mărginită, iar pe Tine, Doamne, Te-am făcut, înconjurînd-o din toate părţile şi pătrunzînd-o. Dar Tu din toate părţile eşti nemărginit. Am făcut acest lucru ca şi cînd marea ar fi peste tot şi din toate părţile infinită, printr-o imensitate mai mare, şi ar avea înlăuntru său un burete cît se poate de mare, dar totuşi mărginit, iar acel burete ar fi plin din toate părţile sale de imensa mare.

În acest mod eu credeam că creatura Ta este plină de Tine, Care eşti infinit, şi ziceam: Iată pe Dumnezeu şi iată ce a creat Dumnezeu şi bun este Dumnezeu şi este mai presus, cu mult mai puternic şi mai presus de aceste lucruri. Totuşi, El, Cel Bun, le-a făcut bune. Şi iată cum le înconjoară şi le umple. De unde vine deci răul şi de unde a izbucnit aici? Şi pe unde? Care este rădăcina şi care este sămînța lui? Sau nu există chiar deloc? Atunci de ce ne temem şi ne ferim de ceea ce nu există? Sau dacă ne temem zadarnic, desigur chiar teama însăşi este un rău prin care în zadar se agită şi se chinuie inima, şi este cu atît mai grav cu cît nu există de ce să ne temem, şi totuşi ne temem. Aşadar, sau este rău de ceea ce ne temem, sau răul constă în faptul că ne temem. Deci, de unde este, fiindcă Dumnezeu cel Bun a făcut toate acestea bune? Un bun mai mare, deci, Bunul suprem, a făcut bunuri mai mici, dar şi Creatorul şi cele create sînt bune. De unde este răul? Sau materia din care le-a făcut era rea şi formînd-o şi ordonînd-o a mai lăsat ceva în ea care să nu poată fi convertit în bine? Dar de ce şi acest lucru? Sau nu putea să o întoarcă şi să o schimbe, ca să nu rămînă nimic rău în ea, El care este atotputernic? În fine, de ce a voit să facă din ea ceva şi nu a făcut, mai degrabă, cu aceeaşi putere, ca să nu existe absolut deloc? Sau putea să existe contra voinţei sale? Sau, dacă era eternă, de ce a îngăduit, prin nemărginitele întinderi de timp, dinapoi să fie atît de mult timp, şi după aceea i-a plăcut să facă ceva din ea? Sau dacă a voit pe neaşteptate să facă ceva, de ce nu a făcut mai degrabă, fiind Atotputernic, ca materia să nu mai existe şi să existe nu-

mai El Însuşi, Binele, tot adevărat şi preaînalt şi infinit? Sau, dacă nu era bine să se facă ceva care să nu fie bine şi să zidească Cel Care era bun, de ce nu a înlăturat acea materie care era rea şi nu a nimicit-o, ca să alcătuiască alta bună, din care să le creeze pe toate? Căci nu ar fi Atotputernic, dacă nu ar putea zidi ceva bun, dacă nu s-ar fi folosit de acea materie pe care El Însuşi nu o făcuse?

Astfel de gînduri frămîntam în sărmana mea inimă îngreuiată de cele mai muşcătoare preocupări, provocate de teama de moarte şi de neputinţa de a afla adevărul. Totuşi stătea puternic ancorată în inimă, stătea în Biserica Ortodoxă, credinţa în «Hristosul Tău, Domnul şi Mîntuitorul nostru» [4], care era atunci în multe puncte fără formă, şi plutind în afară de norma credinţei, şi sufletul nu o părăsea, ci, dimpotrivă, în fiecare zi o sorbea din ce în ce mai mult.

VI

(8) Respinsesem deja prezicerile înşelătoare ale astrologilor şi nelegiuitele lor aiureli. Să-ţi mărturisească milele Tale de aici din adîncul lăuntrului sufletului meu, Dumnezeul meu! Căci Tu şi numai Tu — căci cine altul ne cheamă înapoi de la moartea oricărei greşeli decît viaţa care nu ştie să moară şi înţelepciunea care luminează minţile care sînt în nevoie, El Care nu are nevoie de nici o lumină, El prin Care lumea este condusă pînă la frunzele zburătoare ale arborilor? — Tu ai procurat putere încăpăţînării mele, cu care am rezistat lui Vindicianus, un bătrîn cu mintea ascuţită. Tu ai procurat rezistenţa lui Nebridius, un tînăr cu un suflet minunat. Vindicianus făcea afirmaţii cu tărie, iar Nebridius cu o oarecare şovăială. Nebridius îmi zicea deseori că aceea nu este o artă de a prezice viitorul. Presupunerile oamenilor — zicea el — au adesea puterea sorţii şi multe, prin faptul că sînt spuse, au să se întîmple în viitor fără ştirea acelora care le afirmă. Oamenii dau peste ele tocmai prin faptul că nu tac. Tu mi-ai procurat, deci, un prieten care consulta cu stăruinţă pe astrologi, dar nu cunoştea ştiinţa lor, ci, cum am spus, îi consulta din curiozitate, care ştia totuşi ceva pe care zicea că-l auzise de la tatăl său, dar nu-şi dădea seama cît valora acel ceva, ca să dărîme numele acelei arte.

Ei bine, acest bărbat cu numele Firminus, care printr-o învăţătură liberală se formase în arta oratoriei, consultîndu-mă, ca pe unul care mă iubea mult, cu privire la anumite afaceri ale sale, în care se mărise speranţa lui lumească, m-a întrebat ce cred eu în legătură cu constelaţiile sale. Eu însă, care începusem să trec de partea lui Nebridius, în legătură cu această problemă, nu am refuzat de a face presupuneri şi de a

4. *II Petru*, 2, 20.

spune ceea ce îmi venea în minte, dar adăugam că toate acele lucruri, după convingerea mea, sînt vrednice de rîs și lipsite de temei. Atunci el mi-a istorisit că tatăl său fusese foarte curios să cunoască astfel de cărți și că avusese un prieten care le căuta tot așa și în același timp. Ei ardeau de pasiune și discutau atît de aprins în legătură cu acele nimicuri cu tot focul inimii lor, astfel încît observau momentele animalelor mute în care nășteau, dacă se aflau acasă la ei, și le raportau la poziția cerului, pentru ca, de acolo, să culeagă experiențele așa-zisei arte.

Așadar, zicea el că auzise de la tatăl său că, pe cînd mama lui Firminus era însărcinată cu el, chiar în acele momente sclava acelui prieten al tatălui său începuse și ea să fie însărcinată. Acest lucru nu a putut trece neobservat de stăpîn, care avea grijă să cunoască cu cea mai mare atenție chiar nașterile cîinilor săi. Și astfel s-a întîmplat că, în timp ce acesta număra zilele și orele și cele mai mici părți ale orelor soției cu cea mai mare atenție, iar acela pe ale sclavei, amîndouă au născut în același timp, astfel încît ei au fost siliți să facă aceleași constelații pînă la aceleași amănunte pentru amîndoi pruncii care se nășteau, ăsta pentru fiul său, iar celălalt pentru sclav. În adevăr, cînd femeile au început să nască, amîndoi și-au relatat unul altuia ce se petrecea în casa fiecăruia și au pregătit oameni pe care să-i trimită reciproc unul la celălalt, astfel încît pruncul care se năștea să fie anunțat fiecăruia. Pentru ca acest lucru să fie imediat anunțat, au reușit ușor s-o facă, fiecare în domeniul său. Aceia care au fost trimiși de fiecare dintre cei doi, zicea el că se întîlneau la intervale atît de egale încît nici unul dintre ei să nu poată să noteze altă poziție a astrelor și alte particule ale momentelor. Cu toate acestea Firminus, născut într-o poziție înaltă la ai săi, mergea pe căile mai strălucite ale secolului, era încărcat de bogății, era înălțat de onoruri, iar sclavul acela, fără să-i fie slăbit absolut de loc jugul stării sale, slujea stăpînilor.

(9) Așadar, după ce am auzit și am crezut în cele auzite — căci toată împotrivirea aceea a mea s-a destrămat și a căzut — am încercat mai întîi să-l îndepărtez pe Firminus însuși de la acea curiozitate, zicîndu-i că, după ce am cercetat constelațiile sale, pentru ca să spun adevărul ar fi trebuit, în orice caz, să văd acolo că părinții săi sînt printre fruntași, că familia sa este nobilă în propria cetate, că fiii sînt de condiție liberă, de educație aleasă, predînd doctrine liberale. Dar, dacă acel sclav m-ar fi consultat — el care se născuse în aceleași constelații — căci și ele erau ale lui, — pentru a-i spune adevărul, ar fi trebuit să văd acolo iarăși o familie foarte umilă, o condiție de sclav și celelalte lucruri foarte deosebite de primele și foarte îndepărtate de ele. Dar faptul că, privind aceleași constelații, spuneam lucruri diferite, dacă spuneam adevărul, iar dacă aș fi spus aceleași lucruri, aș fi spus un neadevăr, îngăduie con-

cluzia foarte sigură că acele lucruri care se spuneau potrivit adevărului, după cercetarea constelaţiilor, nu erau afirmate potrivit unei metode ştiinţifice, ci la întîmplare, iar cele afirmate fals nu se datorau cunoaşterii metodei ştiinţifice, ci minciunii şi întîmplării.

(10) Dar, luînd pornirea de aici şi frămîntînd astfel de lucruri în mine însumi, pentru ca nu cumva aiuriţii de acest gen, care caută un cîştig din ele, pe care chiar doream să-i atac şi, luîndu-i în rîs, să-i resping, ca nu cumva să mi se împotrivească, motivînd că Firminus sau tatăl lui mi-au povestit mie lucruri false, am extins cercetarea la aceia care se nasc gemeni, dintre care cei mai mulţi sînt scoşi afară din pîntece unul după altul, încît, chiar mica pauză de timp, oricît de mare importanţă susţin ei că are în natura lucrurilor, nu poate totuşi să fie înregistrată de observaţia omenească şi nu poate fi nicidecum însemnată prin literele pe care le va cerceta astrologul, ca să pronunţe adevărul. Şi nu vor fi adevărate, fiindcă, cercetînd aceleaşi semne, astrologul ar fi trebuit să spună aceleaşi lucruri despre Esau şi despre Iacov. Dar nu aceleaşi lucruri i s-au întîmplat unuia şi celuilalt. Aşadar, ar fi spus lucruri false sau, dacă ar fi spus lucruri adevărate, nu ar fi spus aceleaşi lucruri, deşi el privea aceleaşi semne. Deci, nu ar fi spus adevărul prin disciplina astrologiei, ci din întîmplare.

Căci Tu, Doamne, prea dreptule Cîrmuitor al universului, faci şi pentru cei ce cercetează şi pentru cei cercetaţi, fără ca ei să ştie, printr-o inspiraţie ascunsă, faci ca, atunci cînd fiecare cercetează, să audă acest lucru pe care trebuie să-l audă, după meritele ascunse ale sufletelor din adîncul dreptei Tale judecăţi. Căruia omul să nu zică «Ce este asta ?» «De ce este aceasta ?». Să nu zică, să nu zică, pentru că este om.

VII

(11) Astfel, în acest mod, Sprijinitorul meu [5], mă eliberaseşi din acele lanţuri şi căutam de unde vine răul şi nu era ieşire. Dar nu îngăduiai ca prin anumite valuri ale gîndirii să fiu smuls de la acea credinţă, prin care credeam că Tu exişti, că substanţa Ta este neschimbătoare, că ai grijă de oameni şi-i judeci şi că în Hristos, Fiul Tău, Domnul nostru, şi în Sfintele Scripturi, pe care le recomandă autoritatea Bisericii Tale ortodoxe, ai pus calea mîntuirii oamenilor în viaţa care va fi după această moarte.

Aşadar, ideile acestea fiind sănătoase şi ancorate cu putere în sufletul meu, căutam clocotind de unde vine răul. Ce chinuri ale inimii mele, care făcea sforţări să nască, ce gemete, Dumnezeul meu ! Şi acolo erau urechile Tale, fără ca eu să ştiu. Şi pe cînd în tăcere căutam cu tărie,

5. *Ps.* 17, 3; 18, 5.

mari glasuri se ridicau spre mila Ta, anume zdrobirile mute ale sufletului meu. Nici un om nu știa ce sufeream eu, în schimb Tu știai tot. Căci cît de mult era ceea ce ajungea la urechile prietenilor mei prin mijlocirea limbii mele din acele frămîntări! Oare le răsuna lor toată frămîntarea sufletului meu, pentru arătarea căreia nu era de ajuns nici gura mea, nici clipele timpului? Totul, totuși, ajungea la auzul Tău, pentru că «răcnea geamătul inimii mele și înaintea Ta era dorința mea și lumina ochilor mei nu era cu mine»[6]. Căci era înlăuntru, iar eu eram afară, și nu era în spațiu. Dar eu îmi îndreptam cugetul spre acele lucruri care se află în spații și acolo nu aflam loc ca să mă odihnesc, iar acestea nu mă primeau, ca să zic: «Este de ajuns și este bine», nici nu mă lăsau să mă întorc, ca să-mi fie mie destul de bine. Căci eram mai presus de acestea lucruri, dar mai prejos de Tine, și Tu erai adevărata bucurie pentru mine, care eram supus Ție, și Tu îmi spuseseși cele ce ai creat mai prejos de mine. Și acesta era mijlocul mîntuirii mele, anume să rămîn la fața Ta și, slujind Ție, să stăpînesc trupul. Dar, deoarece mă ridicam cu trufie contra Ta și alergam contra Domnului în ceafa groasă a scutului meu, chiar și aceste lucruri foarte de jos s-au ridicat deasupra mea și mă apăsau și nicăieri nu era odihnă sau putința de a respira. Ele însele îmi veneau grămadă și în masă din toate părțile cînd le priveam, dar cînd cugetam, chiar imaginile înseși ale corpurilor mi se opuneau cînd mă întorceam și parcă mi se zicea: «Unde te duci, nevrednicule și întinatule?» Acestea crescuseră din rana mea, pentru că «Ai smerit pe cel mîndru ca pe un rănit», și prin rana mea eram despărțit de Tine și prea umflata mea față închidea ochii mei.

VIII

(12) Tu însă, Doamne, «rămîi în veac, și nu în veac Te mînii pe noi, fiindcă Ți-a fost milă de pămînt și de cenușă, și Ți-a plăcut ca, în fața Ta, să îndrepți urîciunile mele. Și mă agitai cu bolduri lăuntrice, ca să fiu nerăbdător, ca, privind lăuntrul meu, să-mi fie mie sigur. Și scădea rana mea datorită mîinii ascunse a lecuirii Tale, iar ascuțișul tulburat și întunecat al minții mele se însănătoșea din zi în zi prin leacul tare al durerilor mîntuitoare.

IX

(13) Și mai întîi, voind să-mi arăți «cît de mult Te ridici împotriva celor mîndri, iar celor smeriți le dai har»[7], și cît de mare s-a arătat mila Ta oamenilor pe calea smereniei, «fiindcă Cuvîntul Tău S-a făcut trup și a locuit printre oameni», mi-ai procurat, printr-un om umflat de o ne-

6. *Ps.* 37, 9—11.
7. *Iac.* 4—6; *I Petru*, 5, 5.

maipomenită mîndrie, anumite cărţi ale platonicienilor, traduse din greacă în latină.

Şi acolo am citit, desigur nu cu aceste cuvinte, că acelaşi lucru îl susţin cu multe şi felurite motive că «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era la început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. Întru El era viaţa şi viaţa era lumina oamenilor şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o» [8]. Şi, fiindcă sufletul omului, deşi are mărturie despre lumină, nu este ea însăşi lumină, ci Cuvîntul, Dumnezeu Însuşi, este «Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul care vine în lumea aceasta şi fiindcă era în lumea aceasta şi lumea prin El s-a făcut, lumea pe El nu L-a cunoscut. Fiindcă, în adevăr, a venit întru ale Sale şi ai Săi nu L-au primit, iar cîţi L-au primit pe El le-a dat putere să se facă fiii lui Dumnezeu, celor care cred în numele Lui» [9], nu am citit acolo.

(14) De asemenea, am citit acolo că Cuvîntul, Dumnezeu, S-a născut nu din carne, nu din sînge, nici din dorinţa unui bărbat, nici a cărnii, ci din Dumnezeu, dar că : «Cuvîntul S-a făcut trup şi a locuit între noi» [10], acolo nu am citit.

Desigur, am cercetat în acele scrieri ceea ce se spune în mod felurit şi în multe chipuri, că Fiul fiind «chipul Tatălui, nu răpire a socotit a fi El întocmai ca Dumnezeu» [10], pentru că, în mod natural, este acest lucru, ci pentru că «S-a deşertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor, şi la înfăţişare aflîndu-se ca un om. S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte — şi încă moartea pe cruce. Pentru aceea, şi Dumnezeu L-a preaînălţat şi I-a dăruit un nume, care este mai presus de orice nume. Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt. Şi să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl» [11], aceste lucruri nu le au acele cărţi.

Dar că rămîne înainte de toate timpurile şi deasupra tuturor timpurilor fără schimbare, Fiul Unul-Născut, împreună veşnic cu Tine, şi că din plinirea Lui primesc sufletele, ca să fie fericite, şi că se reînnoiesc prin părtăşia la înţelepciunea care rămîne în El, ca să fie înţelepţi, acestea se află acolo. Că, însă, a murit după timp pentru cei nelegiuiţi şi că pe «Însuşi Fiul Tău nu L-ai cruţat ci L-ai dat morţii pentru noi toţi» [12], acestea nu sînt acolo. Căci ai ascuns aceste lucruri de la cei înţelepţi şi pricepuţi

8. *Ioan*, 1, 1—4.
9. *Ioan*, 1, 1—12.
10. *Ioan*, 1, 13.
11. *Fil.* 2, 6 ; *Rom.* 5, 6 ; 8, 32.
12. *Rom.* 8, 23.

și le-ai descoperit pruncilor [13], ca să vină la El «Cei osteniți și împovărați și să-i odihnească», pentru că este «blînd și smerit cu inima» [14] și conduce pe cei blînzi la judecată și arată căile Sale blînde, văzînd smerenia noastră și strădania noastră, iertînd toate păcatele noastre. Aceia care sînt însă ridicați pe coturnul [15] unei doctrine cît mai înalte nu-l aud cînd zice: «Învățați de la Mine, pentru că sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre» [16], deși cunosc pe Dumnezeu, nu-L slăvesc ca pe Dumnezeu și nu-I aduc mulțumiri [17], ci se destramă în cugetele lor și se întunecă inima lor, lipsită de înțelepciune și, zicînd că sînt înțelepți, devin neînțelepți.

X

(15) Și de aceea citeam acolo că slava neschimbată a nestricăciunii Tale a fost mutată în idoli și în felurite chipuri «întru asemănarea chipului omului celui stricăcios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și al tîrîtoarelor» [18], desigur hrana egiptenilor, pentru care Esau a pierdut dreptul său de întîi născut, iar poporul cel dintîi născut a cinstit capul unui animal cu patru picioare în locul Tău și s-a întors cu inima în Egipt și a plecat chipul Tău, care este sufletul lor, înaintea chipului unui vițel care mînca fîn [18].

Am aflat acestea acolo și nu am mîncat din această mîncare, căci Ți-a plăcut, Doamne, să ridici necinstea micșorării de la Iacob, pentru ca cel mai mare să slujească celui mai mic, și ai chemat neamurile la moștenirea Ta. Și eu la Tine venisem din neamuri și mi-am îndreptat atenția spre aurul pe care ai voit ca poporul Tău să-l ia din Egipt, pentru că al Tău era, oriunde era. Și ai zis atenienilor, prin Apostolul Tău, că «în Tine trăim, ne mișcăm și sîntem» [19], așa cum au zis și unii după ei, și în orice caz de acolo erau acele cărți. Și nu am fost atent la idolii egiptenilor, cărora le dădeau din aurul Tău aceia care mutaseră adevărul lui Dumnezeu în minciună și au cinstit și au slujit mai mult creaturii decît Creatorului [20].

(16) Și, apoi, înștiințat să mă întorc la mine însumi, am intrat în lăuntrul meu, sub conducerea Ta și am putut, pentru că Tu Te-ai făcut ajutorul meu. Am intrat și am văzut cu ochiul sufletului meu, oricum era el, peste acel ochi al sufletului meu, deasupra minții mele, lumina neschimbătoare, nu aceasta de rînd, care este vizibilă pentru orice trup,

13. *Matei*, 11, 25—29.
14. *Matei*, 11, 20—29.
15. Încălțăminte a actorilor tragici în Grecia.
16. *Matei*, 11, 29.
17. *Rom.* 1, 21.
18. *Rom.* 1, 23.
19. *Fapte*, 17, 28.
20. *Rom.* 1, 25; *Fapte*, 17, 28

şi nici ca şi cînd ar fi fost de acelaşi gen, ci mai mare, ca şi cînd aceasta ar străluci cu mult mai mult şi mai mult şi ar ocupa totul cu mărimea ei. Acea lumină nu era acest lucru, ci era altceva, ceva cu totul deosebit de toate acestea. Şi nu era deasupra minţii mele cum este uleiul deasupra apei, nici aşa cum este cerul deasupra pămîntului, ci mai sus, pentru că ea m-a făcut pe mine şi eu sînt mai jos, pentru că am fost făcut de ea. Acela care a cunoscut adevărul a cunoscut-o, iar cine a cunoscut-o, a cunoscut veşnicia.

O, adevăr veşnic, adevărată dragoste şi scumpă veşnicie!

Tu eşti Dumnezeul meu, Ţie Îţi suspin ziua şi noaptea! Şi cînd Te-am cunoscut pentru întîia dată, Tu m-ai luat ca să văd că există ceea ce vedeam şi că eu nu sînt cel ce vedeam. Şi a luminat slăbiciunea privirii mele, luminîndu-mă puternic şi m-am cutremurat de dragoste şi de scîrbă şi am aflat că sînt departe de Tine în ţinutul asemănării, ca şi cînd auzeam glasul Tău de sus: «Sînt hrana celor mari, creşte şi Mă vei mînca. Nu Tu Mă vei schimba în Tine, aşa cum schimbi hrana trupului Tău, ci Tu Te vei schimba în Mine».

Şi am cunoscut că «pentru nedreptate ai învăţat pe om şi ai făcut sufletul meu să putrezească ca o pînză de păianjen, şi am zis: «Oare adevărul nu este nimic, deoarece nu este răspîndit nici prin spaţiile nemărginite, nici prin cele mărginite?» Şi ai strigat din depărtare! «Ci, dimpotrivă «Eu sînt cel ce sînt» [21]. Şi am auzit aşa cum se aude în inimă, şi nu mai era nici un motiv ca să mă îndoiesc, ci mai degrabă mă îndoiam că eu însumi trăiesc, decît că nu există adevărul, care se vede înţeles prin acelea care s-au făcut.

XI

(17) Şi am privit celelalte lucruri, care se află mai prejos de Tine, şi am văzut că nu sînt în nici un chip, dar nici că sînt, că există desigur, fiindcă de la Tine sînt, dar nu sînt, fiindcă nu sînt ceea ce eşti Tu. Căci există cu adevărat ceea ce rămîne neschimbat. Pentru mine, însă, bine este să mă lipesc de Dumnezeu, fiindcă, dacă nu voi rămîne în El, nu voi putea rămîne nici în mine. Eu, însă, rămînînd în Tine, pe toate le înnoieşte şi Domnul meu eşti, pentru că nu ai nevoie de bunurile mele.

XII

(18) Şi mi s-a arătat clar că sînt bunuri care se strică, care chiar dacă ar fi bunurile supreme, ar putea să se strice, fiindcă dacă ar fi bunuri supreme ar fi nestricăcioase, iar dacă nu ar fi bunuri, nu ar avea ce să strice la ele, căci stricarea vatămă şi dacă un lucru bun nu s-ar micşora,

---

21. *Ier.* 3, 14.

nu ar vătăma. Sau stricarea nu dăunează deloc, lucru care nu se poate, sau, lucru foarte sigur, toate cele care se strică sînt lipsite de bine. Iar dacă vor fi lipsite de orice bine, nicidecum nu vor mai exista. Căci dacă vor fi și nu se vor putea strica, vor fi bune, pentru că vor dăinui fără să se strice. Și ce poate fi mai urît decît afirmația că, pierzînd orice bine, s-au făcut mai bune ? Așadar, dacă vor fi lipsite de orice bine, nu vor mai exista deloc. Deci, cît timp există, sînt bune. Așadar, orice lucruri care există sînt bune, iar acel rău, pe care-l căutăm de unde este, nu este substanță, pentru că dacă ar fi substanță ar fi bine. Căci sau ar fi o substanță nestricăcioasă, în orice caz un bine, sau ar fi o substanță stricăcioasă, care, dacă nu ar fi bună, nu s-ar putea strica.

Așadar, am văzut și este vădit pentru mine că Tu ai făcut toate lucrurile bune și că nu există nicidecum substanțe pe care Tu să nu le fi făcut. Și de aceea există, pentru că nu le-ai făcut pe toate egale, fiindcă fiecare în parte sînt bune și toate la un loc sînt foarte bune, pentru că Dumnezeul nostru le-a făcut pe toate foarte bune [22].

XIII

(19) Și pentru Tine răul nu există chiar deloc, nu numai pentru Tine, ci pentru întreaga Ta creatură, pentru că nu există ceva în afară care să izbucnească și să strice ordinea pe care ai pus-o în ea.

Însă în părțile ei, pentru că unele lucruri nu convin unora, sînt socotite rele, iar aceleași lucruri convin altora și sînt bune, dar în ele însele sînt bune. Și toate acestea, pentru că între ele se potrivesc, convin unei părți inferioare a lucrurilor, pe care o numim pămînt, care are cerul ei noros și vîntos, potrivit cu ea însăși. Departe de mine gîndul de a zice : «O, de n-ar fi acestea !», căci chiar dacă aș vedea numai aceste singure lucruri aș dori desigur altele mai bune, dar chiar numai pentru acestea singure ar trebui să Te laud, iar faptul că Tu trebuie să fii lăudat îl arată «toți cei de pe pămînt, balaurii și toate adîncurile, focul, grindina, zăpada, gheața, viforul, care îndeplinesc cuvîntul Tău, munții și toate dealurile, pomii cei roditori și toți cedrii, fiarele și toate animalele, tîrîtoarele și păsările cele zburătoare, împărații pămîntului și toate popoarele, căpeteniile și toți judecătorii pămîntului, tinerii și fecioarele, bătrînii cu tinerii laudă numele Tău» [23], pentru că, în adevăr, din ceruri Te laudă, să Te laude, Dumnezeul nostru «întru cele înalte, toți îngerii Tăi, toate puterile Tale, soarele și luna, toate stelele și lumina, cerurile cerurilor și apa cea mai presus de ceruri să laude numele Tău» [24]. Eu doream lucruri mai bune, pentru că pe toate le cugetam, iar pe cele

22. *Fac.* 1, 31.
23. *Ps.* 148, 7—12.
24. *Ps.* 148, 1—4.

superioare le socoteam mai bune decît pe cele inferioare. Pe toate le socoteam mai bune. Numai pe cele de sus, pe care le credeam singure, printr-o judecată mai sănătoasă, le credeam foarte bune.

XIV

(20) Nu există sănătate pentru cei cărora nu le place ceva din creatura Ta, așa cum nu era pentru mine, cînd nu-mi plăceau multe pe care le-ai făcut. Și pentru că nu se bucura sufletul meu, ca să nu-i placă Dumnezeul meu, nu voia să fie al Tău ceea ce nu-i plăcea. Și de aici ajunsese la părerea că există două substanțe, și nu-și găsea liniște și vorbea lucruri străine. Și, întorcîndu-se de acolo, își făcuse un Dumnezeu prin spațiile nemărginite ale tuturor locurilor și acela socoteam că ești Tu, și-l așezase în inima sa, și iarăși se făcuse templul idolului lui urît pentru Tine. Dar după ce ai privit cu bunăvoință la capul neștiutorului și «ai întors ochii mei, ca să nu vadă deșertăciunea» [25], am încetat de a mai fi încrezut în mine însumi și a adormit nebunia mea. Și am vegheat, în Tine, și Te-am văzut atît de nemărginit, iar această vedere nu era scoasă din trup.

XV

(21) Și am privit alte lucruri și am văzut că Ție Ți se datorează și că în Tine sînt toate mărginite, dar altfel, nu ca spațiu, ci că Tu ești Cel Care le ții cu mîna în adevăr și toate sînt adevărate, întrucît nu există vreo înșelăciune decît atunci cînd se socotește că există ceea ce nu există.

Și am văzut nu numai că fiecare sînt potrivite cu locurile lor, ci și cu timpurile, și că Tu, Care singur ești veșnic, nu după nenumărate spații de timp ai început să lucrezi pentru toate spațiile timpurilor, iar cele care au trecut și cele care vor trece nu s-ar duce și nu ar veni dacă Tu nu ai lucra și nu ai dăinui.

XVI

(22) Și am simțit, prin experință, că nu este de mirare că pentru cerul gurii bolnav și pîinea este o pedeapsă, pîinea care pentru cel sănătos este plăcută, iar pentru ochii bolnavi lumina este supărătoare, lumina care pentru cei sănătoși este plăcută. Și dreptatea Ta nu place celor nedrepți, cu atît mai mult vipera și viermișorul, pe care le-ai făcut bune, potrivite cu părțile inferioare ale creaturii Tale, cu care sînt potriviți și cei nedrepți înșiși. Aceștia cu cît sînt mai deosebiți de Tine, dar sînt cu atît mai potriviți cu cele de sus, cu atît sînt mai asemenea cu

---

25. *Ps.* 118, 37.

Tine. Şi am căutat ce este nedreptatea şi nu am găsit o substanţă, ci o răutate, care s-a desprins de Tine, Dumnezeule, răutatea unei voinţe care îşi arunca în jos lăuntrul ei, care se umfla în afară.

XVII

(23) Şi mă miram, pentru că Te iubeam, dar nu o închipuire în locul Tău, şi nu stăteam să mă bucur de Dumnezeul meu, ci eram răpit la Tine de frumuseţea Ta, iar de la Tine eram răpit îndată de către greutatea mea şi mă prăvăleam în acestea cu geamăt, iar această greutate era obişnuinţa trupească.

Dar cu mine era amintirea Ta, şi în nici un mod nu mă mai îndoiam că există cineva de care să mă lipesc, dar că nu exist eu care să mă lipesc, pentru că «trupul care se supune stricăciunii îngreuiază sufletul şi locuinţa pe pămînt apasă cugetul care cugetă la multe, încît eram foarte sigur că «cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înţelegîndu-se din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire» [26], la Tine de frumuseţea Ta, iar de la Tine eram răpit îndată de către greutatea mea şi mă prăvăleam în acestea cu geamăt, iar această greutate era obişnuinţa trupească. În adevăr, căutînd din ce cauză aprob eu frumuseţea corpurilor, fie cereşti, fie pămînteşti, şi ce lucru aveam la îndemînă cînd judecam fără prejudecată despre cele schimbătoare şi ziceam: «Acest lucru trebuie să fie aşa, iar celălalt nu aşa», căutînd, deci, de unde judecam cînd judecam aşa, am aflat veşnicia neschimbătoare şi adevărată a adevărului deasupra minţii mele schimbătoare.

În acest mod, treptat, m-am urcat de la corpuri la sufletul care simte prin trupuri şi de aici la forţa lui lăuntrică, căreia simţurile trupului îi comunică cele din afară şi-i arată pînă unde pot înţelege animalele, iar de aici iarăşi la puterea de a gîndi, la care este adus spre a fi judecat ceea ce se percepe prin simţurile corpului. Această putere, descoperindu-se pe sine în mine, care sînt supus schimbării, s-a ridicat ca să se înţeleagă pe sine şi a scos cugetul din obişnuinţă, eliberîndu-se de mulţimea închipuirilor, care se contrazic, pentru ca să afle de ce lumină era scăldată atunci cînd, fără nici o îndoială, strigă că neschimbătorul trebuie pus înaintea schimbătorului, pentru ca să cunoască însuşi neschimbătorul, pe care dacă nu l-ar fi cunoscut în vreun fel nu l-ar fi pus în mod sigur înaintea schimbătorului, şi a ajuns la ceea ce este în lumina unei priviri fulgerătoare. Atunci, în adevăr, lucrurile nevăzute ale Tale le-am privit după ce le-am înţeles prin cele ce s-au făcut, dar nu am putut stabili ascuţişul minţii şi după ce slăbiciunea mea a fost respinsă,

26. *Rom.* 1, 20.

fiind redat obişnuinţelor mele, nu purtam cu mine decît o memorie iubitoare şi care dorea parcă mirosurile mîncărilor pe care nu le puteam mînca.

XVIII

(24) Şi căutam calea pentru a-mi pregăti puterea care să fie potrivită să mă bucur de Tine şi nu o găseam, pînă cînd am îmbrăţişat «pe Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni, pe Iisus Hristos» [27] «Cel ce este peste toate, Dumnezeu» [28] binecuvîntat în veci, care ne cheamă şi zice: «Eu sînt calea, adevărul şi viaţa» [29], şi hrana pe care nu eram în stare s-o iau, care se amestecă cu trupul, pentru că: «Cuvîntul S-a făcut trup» [30], pentru ca înţelepciunea Ta, prin care ai creat totul, să devină laptele copilăriei noastre.

Căci nu posedam pe Dumnezeul meu Iisus, eu smeritul, pe Cel smerit, şi nici nu cunoşteam ce lucru ne învaţă slăbiciunea Lui. Căci Cuvîntul Tău, adevăr veşnic, întrecînd părţile superioare ale creaturii Tale, pe cei supuşi îi ridică la Sine Însuşi, iar în cele de jos Şi-a făcut Sieşi o cale smerită din ţărîna noastră, prin care să desprindă de ei înşişi pe cei care trebuiau supuşi, şi să-i aducă la Sine, vindecînd îngîmfarea şi nutrind dragostea, pentru ca ei să nu meargă prea departe cu încrederea în sine, ci mai degrabă să se smerească, văzînd la picioarele lor dumnezeirea cea smerită, care a luat parte la tunica făcută din pielea noastră şi, obosiţi, să se închine în faţa Ei, iar Ea, ridicîndu-Se, să-i ridice pe ei.

XIX

(25) Dar eu cugetam altceva şi numai atît gîndeam despre Domnul meu Hristos, cît se poate gîndi despre un bărbat de o înţelepciune ieşită din comun, Căruia nimeni nu-I putea fi asemenea, mai ales că născîndu-Se în chip minunat dintr-o Fecioară, ca pildă de dispreţ pentru bunurile trecătoare, spre a dobîndi nemurirea, mi se părea că prin grija divină pentru noi meritase autoritatea atît de mare a învăţăturii. Ce taină era însă în cuvintele: «Cuvîntul S-a făcut trup» [31], nici nu puteam cel puţin bănui. Numai atît cunoscusem, din cele ce se predau în scris despre El, că a mîncat, a băut, a dormit, a umblat, S-a veselit, S-a întristat, a conversat, că acel trup nu se lipise de Cuvîntul Tău decît cu suflet şi cu minte omenească. Acest lucru l-a cunoscut oricine a cunoscut neschimbarea Cuvîntului Tău, pe care eu o cunoscusem atît cît am putut, dar în legătură cu aceasta nu mai aveam nici o îndoială. În adevăr,

27. *I Tim.* 2, 5.
28. *Rom.* 9, 5.
29. *Ioan,* 14, 6.
30. *Ioan,* 1, 14.
31. *Ioan,* 1, 14.

a mişca mădularele trupului prin voinţa sa sau a nu le mişca, a fi stăpînit de un simţămînt sau a nu fi stăpînit, a exprima prin cuvinte idei înţelepte sau a păstra în tăcere, toate acestea sînt proprii mişcării sufletului şi minţii. Toate acestea, dacă ar fi fost scrise fals despre El, toate ar fi în primejdie să fie luate drept minciună, şi în acele scrieri nu ar mai rămîne nici o salvare a credinţei pentru neamul omenesc. Aşadar, fiindcă acestea s-au scris respectîndu-se adevărul, eu recunoşteam în Hristos un om desăvîrşit, nu numai trupul unui om sau un suflet cu trup fără de minte, ci chiar pe omul însuşi, nu o persoană a adevărului, ci socoteam că trebuie pus mai presus de ceilalţi datorită unei mari străluciri a firii Sale umane şi a unei desăvîrşite părtăşii la înţelepciune.

Alypius, însă, socotea că credinţa ortodocşilor era că Hristos era un Dumnezeu îmbrăcat în trup, dar că în El, în afară de Dumnezeu şi de trup, nu era sufletul. Şi fiindcă era ferm convins că cele ce se spuneau prin tradiţie despre El nu puteau să se realizeze fără o făptură dotată cu viaţă şi cu minte, se mişca mai anevoie spre credinţa creştină. Dar după aceea, cunoscînd că aceasta era greşeala ereticilor apolinarişti, s-a bucurat şi s-a alăturat credinţei ortodoxe.

Eu, însă, mărturisesc că am învăţat ceva mai tîrziu cum credinţa ortodoxă se desprinde de falsitatea lui Fotinus în explicarea cuvintelor că «Cuvîntul S-a făcut trup» [32]. În adevăr, respingerea ereticilor face să iasă la lumină ce crede Biserica Ta şi ce conţine doctrina sănătoasă. Căci a trebuit să fie şi erezii, pentru ca cei probaţi să fie vădiţi între cei slabi [33].

XX

(26) Dar, citind acele cărţi platoniciene, după ce am fost prevenit să caut adevărul spiritual, am constatat că «lucrurile Tale cele nevăzute» [34] sînt înţelese prin cele ce s-au făcut şi, respins, am simţit ceea ce nu mi se îngăduia să văd prin întunericul sufletului meu, anume că Tu exişti, că eşti nemărginit, dar că nu Te reverşi prin locuri finite şi că exişti cu adevărat, Tu Care mereu eşti acelaşi Tu Însuţi, că din nici o parte şi prin nici o mişcare nu eşti altul sau altfel, iar celelalte toate sînt de la Tine datorită acestei dovezi foarte puternice, anume că acestea există. Eram sigur în acestea, dar, totuşi, prea slab pentru a mă bucura de Tine. Trăncăneam ca un cunoscător, şi dacă nu aş fi căutat calea Ta, «în Hristos, Mîntuitorul nostru», nu aş fi fost cunoscător, ci aş fi pierit [35]. Căci începusem să vreau să fiu socotit înţelept, cunoscător al pedepsei mele şi nu plîngeam, iar pe deasupra mă îngîmfam de ştiinţa mea. Căci unde

32. *Ioan,* 1, 14.
33. *I Cor.* 11, 19.
34. *Rom.* 1, 20.
35. *Tit.* 1, 4; *I Cor.* 3, 11.

era acea dragoste care zidește din adîncul smereniei care este Iisus Hristos? Sau, cînd aveau să mă învețe acele cărți? La aceste cărți cred că ai voit să alerg mai înainte de a cerceta Scripturile Tale, pentru ca să se întipărească în memoria mea modul în care fusesem zguduit de ele și, după aceea, cînd aveam să mă odihnesc în cărțile Tale și, la îngrijirea degetelor Tale, să fie pansate, să discern și să disting ce deosebire este între presupunere și mărturisire, între cei care văd încotro trebuie să meargă și între cei care nu văd pe unde trebuie mers și care nu văd calea care duce la patria fericită, nu numai pentru a o vedea, ci pentru a locui întrînsa.

Căci dacă la început aș fi fost instruit în Sfintele Tale Scripturi și m-aș fi îndulcit de cunoașterea lor, și aș fi dat numai după aceea de acele volume, poate că ele fie că m-ar fi răpit de la temelia credinței, fie că, dacă aș fi stăruit în simțămîntul pe care-l sorbisem în chip sănătos, aș fi socotit că se poate crea și din acele cărți dacă le-ar fi învățat cineva numai pe ele.

XXI

(27) Așadar, cu cea mai mare lăcomie am pus mîna pe venerabilul condei al Spiritului Tău și, mai înainte de toți, pe Apostolul Pavel, și au pierit acele chestiuni în care uneori mi s-a părut că se contrazice și că nu este de acord cu mărturiile Legii și ale profeților, că nu este de acord textul expunerii sale. Și mi-a apărut că una este fața vorbirilor curate și am învățat «să mă bucur cu cutremur» [36].

Și am început să aflu că tot ceea ce citisem acolo adevărat se spune cu încredințarea harului Tău, pentru ca acela care vede «să nu se laude ca și cînd nu ar fi primit» nu numai ceea ce vede, dar chiar și să vadă. Căci ce are el fără să fi primit? Și pe Tine, Care ești mereu același, nu numai să fie înștiințat ca să Te vadă, ci chiar să fie însănătoșit ca să Te țină, și acela care nu poate să vadă din depărtare, să meargă totuși pe drumul pe care să vină și să Te vadă și să Te țină, pentru că, chiar dacă s-ar desfăta omul cu legea lui Dumnezeu, după omul lăuntric [37], ce va face cu altă «lege, care în mădularele sale luptă împotriva legii minții și care-l face rob legii păcatului care este în mădularele sale?» [38]. Pentru că drept ești, Doamne, noi însă am păcătuit și am făcut nedreptate și ne-am purtat nelegiuit, și s-a îngreunat mîna Ta asupra noastră și pe drept am fost predați vechiului om păcătos, prepusului morții, fiindcă a înduplecat voința noastră să se poarte după voința lui, prin care «în adevăr nu a stătut aici» [39]. Ce va face sărmanul om? «Cine-l va eli-

36. *Ps.* 2, 11.
37. *Rom.* 7, 22.
38. *Rom.* 7, 23.
39. *I Ioan,* 1, 2.

bera de trupul morții acesteia»[40], decît harul Tău prin Iisus Hristos, Domnul nostru, pe Care L-ai născut împreună veșnic și L-ai pus la începutul căilor Tale, în Care stăpînitorul acestei lumi nu a găsit ceva vrednic de moarte și L-a ucis și a fost stricat zapisul[41] care era împotriva noastră.

Acest lucru nu-l cuprind scrierile profane. Nu au acele pagini înfățișarea acestei credințe, lacrimile mărturisirii «Jertfa lui Dumnezeu, duhul umilit, inima înfrîntă și smerită»[42], mîntuirea poporului, cetatea făgăduită, ocrotirea Duhului Sfînt, paharul mîntuirii noastre. Nimeni nu cîntă acolo: Oare inima mea nu va fi supusă lui Dumnezeu? «Căci de la El Însuși este mîntuirea mea, căci El este Dumnezeul meu și sprijinitorul meu, slava mea»[43]. Nimeni nu a auzit acolo pe Cel Care strigă: «Veniți la Mine cei osteniți și împovărați»[44]. Nu vor să învețe de la El, pentru că este «blînd și smerit cu inima». Căci le-ai «ascuns de la cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor». Și altceva este ca din vîrful păduros să vezi patria păcii și drumul la ea să nu-l afli, și să încerci în zadar să mergi prin locuri greu de umblat, în timp ce de jur împrejur le împresoară și le atacă dezertori fugitivi, cu principele lor, leul și dragonul, și altceva este să ții drumul care duce acolo, întărit de grija Împăratului ceresc, unde nu tîlhăresc aceia care au părăsit oastea cerească.

Căci aceste lucruri îmi pătrundeau măruntaiele în mii de moduri cînd citeam pe cel mai mic dintre apostolii Tăi, cercetînd lucrările Tale și temîndu-mă tare.

40. *Rom.* 7, 24.
41. *Ioan*, 8, 44; *Ioan*, 14, 30; *Luca*, 23, 14—15.
42. *Ps.* 50, 18.
43. *Ps.* 3, 3.
44. *Matei*, 11, 28.

CARTEA A OPTA

I

(1) Dumnezeul meu, să-mi amintesc, cînd Îţi aduc mulţumire, şi să mărturisesc milele Tale pentru mine. Să fie stropite oasele mele de dragostea Ta, şi să zică: «Doamne, cine este asemenea Ţie? Rupt-ai legăturile mele. Ţie Îţi voi aduce jertfa de laudă»[1]. Cum le-ai rupt voi arăta şi vor zice toţi care Ţi se închină, cînd vor auzi acestea: «Binecuvîntat este Domnul în cer şi pe pămînt şi minunat este numele Lui»[2].

Vorbele Tale se lipiseră de inima mea şi din toate părţile eram înconjurat de Tine. Eram sigur de viaţa Ta veşnică, deşi o vedeam «ca prin oglindă, în ghicitură»[3]. Totuşi îmi fusese luată întreaga îndoială despre substanţa nesupusă stricăciunii, pentru că din ea provenea orice substanţă şi nu doream să fiu mai sigur de Tine, ci mai statornic în Tine. Dar cu privire la viaţa mea vremelnică toate se clătinau şi inima mea trebuia curăţită de vechiul aluat. Şi-mi plăcea calea, Însuşi Mîntuitorul, şi totuşi mă dădeam înapoi să merg pe strîmtorile ei.

Şi ai insuflat în mintea mea, şi calea mi s-a părut bună, să mă duc la Simplicianus, care mi se părea că este un bun slujitor al Tău şi strălucea în el harul Tău. Chiar auzisem că din tinereţea sa slujea cu foarte mare credincioşie Ţie. Iar atunci, în adevăr, îmbătrînise şi, încercînd multe în lunga viaţă, printr-un avînt atît de bun în urmarea căii Tale, mi se părea că învăţase multe şi aşa era în adevăr. De aceea voiam ca, discutînd cu el, să-mi arate, după ce-i voi spune frămîntările mele, care ar fi modul cel mai potrivit pentru mine, care mă aflam într-o astfel de stare sufletească, ca să merg pe calea Ta.

(2) Şi vedeam Biserica plină şi unul mergea aşa, iar altul aşa. Dar mie nu-mi plăcea că mergeam în secol, iar pentru mine era o povară foarte mare, cînd nu mă mai îmflăcărau poftele de odinioară, cum obişnuiau, cu speranţa de onoare şi de bani, ca să îngădui acea robie atît de grea. Căci acelea nu mă mai desfătau faţă de dulceaţa Ta şi podoaba casei Tale pe care am iubit-o, dar acum tare eram legat de femeie şi Apostolul nu mă oprea să mă căsătoresc, deşi mă îndemna la mai bine,

---

1. *Ps.* 115, 7—8.
2. *Ps.* 71, 19—20; 105, 48; 135, 4.
3. *I Cor.* 13, 12.

dorind cu ardoare ca toți oamenii să fie ca el. Dar eu, mai slab, alegeam un loc mai moale, iar din cauza acestui singur lucru mă rostogoleam lîncezind în celelalte și putrezeam de griji putrede, pentru că în celelalte lucruri, pe care nu voiam să le sufăr, eram silit să fiu de acord cu viața de familie, căreia dedîndu-mă eram ținut strîns.

Auzisem din gura adevărului că «sînt fameni care s-au făcut ei înșiși fameni pentru împărăția cerului, dar cine poate să înțeleagă, zice, că deșerți sînt toți oamenii» [4] care nu au știința lui Dumnezeu și din aceste lucruri, care par bune, nu au putut să-L afle pe Acela Care este. Dar eu nu mai eram în acea deșertăciune, trecusem de ea, și din mărturia întregii creaturi aflasem că Tu ești Creatorul nostru iar Cuvîntul Tău este la Tine, Dumnezeu Unul, prin Care ai creat totul.

Și mai există alt gen de necredincioși care, «cunoscînd pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu sau nu I-au mulțumit» [5]. Și în această greșeală căzusem și «Dreapta Ta m-a primit» și, scoțîndu-mă de acolo, m-ai pus în locul în care să mă însănătoșesc, pentru că ai zis omului: «Iată, frica de Dumnezeu este înțelepciune»[6] și «Să nu dorești să pari înțelept», pentru că «aceia care zic că sînt înțelepți au ajuns nebuni» [7]. Găsisem deja mărgăritarul cel bun și, vînzîndu-le pe toate celelalte, trebuia cumpărat, iar eu încă șovăiam [8].

II

(3) Așadar, m-am dus la Simplicianus, care era atunci tată al episcopului Ambrozie, în primirea harului, și pe care-l iubea în adevăr ca pe un tată, și i-am povestit întortocheatele căi ale erorii mele. Cînd, însă, i-am amintit că citisem anumite cărți platoniciene, pe care Victorinus, odinioară retor al orașului Roma — despre care auzisem că murise creștin — le tradusese în limba latină, m-a felicitat, pentru că nu dădusem de cărțile altor filosofi, care erau pline de înșelăciuni și de decepții, «după stihiile acestei lumi» [9], dar mi-a spus că în acestea este subînțeles Dumnezeu și Cuvîntul Lui. Apoi, ca să mă îndemne la smerenia lui Hristos, ascunsă înțelepților și descoperită copiilor, mi-a amintit de Victorinus, pe care, cînd era la Roma, îl cunoscuse foarte de aproape, și mi-a povestit despre el un lucru pe care nu-l voi trece sub tăcere. El are să-Ți mărturisească o mare laudă a harului Tău, și anume în ce mod acel prea învățat bătrîn și foarte bun cunoscător al doctrinelor liberale, care citise și supusese judecății atît de multe scrieri ale fi-

4. *Matei*, 19, 12.
5. *Rom.* 1, 21.
6. *Iov.* 28, 28; *Ps.* 110, 10; *Pilde*, 1, 7, 9, 10.
7. *Rom.* 1, 22.
8. *Matei*, 13, 45—46.
9. *Col.* 2, 8.

losofilor, învățătorul atîtor nobili senatori și care chiar — datorită distinsului său magisteriu, pe care concetățenii săi îl socotesc cu totul deosebit — meritase și primise să aibă în forul roman o statuie și care pînă la acea vîrstă se închinase la idoli și participase la ceremoniile nelegiuite, de care era umflată atunci toată nobilimea romană, și inspira poporului pe Osiris și «tot felul de monștri și pe Anubis lătrătorul, care cîndva «ținuse armele contra lui Neptunus, contra zeiței Venus și contra Minervei»[10] și pe care Roma îi implora după ce-i învinsese, pe care acest bătrîn Victorinus atîția ani îl apărase cu gura lui înfricoșătoare, nu s-a rușinat să fie copilul Hristosului Tău și prunc al izvorului Tău cu gîtul supus jugului smereniei și cu fruntea plecată spre sminteala crucii[11].

(4) O, Doamne, Doamne, Care ai plecat și ai coborît, Care ai atins munții și au fumegat, în ce mod ai pătruns Tu în acea inimă?

Citea, așa cum spune Simplicianus, Sfînta Scriptură și cerceta toate scrierile creștine cu foarte mult zel și le examina și-i zicea lui Simplicianus nu pe față, ci mai în ascuns și mai familiar: «Știi tu că acum sînt creștin?» Și el răspundea: «Nu te cred și nu te socotesc între creștini dacă nu te voi vedea în Biserica lui Hristos». Acela, însă, rîdea, zicînd: «Așadar pereții fac pe creștini?» și adeseori el zicea că este deja creștin, iar Simplicianus răspundea adesea același lucru și iarăși se repeta luarea pereților. Căci se ferea să ocărască pe prietenii săi, mîndri cinstitori ai demonilor, ale căror vrăjmășii socotea că se vor prăvăli din culmea nedreptății Babilonului, ca din cedrii Libanului, pe care încă nu-i sfărîmase Domnul. Dar după ce citind și dorind cu ardoare, a sorbit tăria și s-a temut să nu fie tăgăduit de Hristos, «în fața sfinților îngeri», dacă s-ar teme «să-L mărturisească în fața oamenilor»[13], și i s-a părut lui însuși că este vinovat de o mare crimă dacă se rușinează de taina smereniei Cuvîntului Tău și nu se roșește de misterele nelegiuite ale îngîmfaților demoni, pe care cu mîndrie îi primise, i-a fost rușine de deșertăciune și s-a rușinat în fața adevărului și deodată și pe neașteptate i-a zis lui Simplicianus, după cum povestea el însuși: «Să mergem la Biserică, vreau să mă fac creștin». Simplicianus, fără să fie cuprins de veselie, a pornit cu el. Cînd, însă, a fost pătruns de primele taine ale catehezei, nu mult după aceea, și-a dat numele ca să fie renăscut prin botez, spre mirarea Romei și spre bucuria Bisericii.

---

10. Verg Aen. 8, 698.
11. *Gal.* 5, 11.
12. *Cînt.* 16, 28; 25, 31; *Luca*, 9, 26.
13. *Luca*, 12, 9.

Cei mîndri vedeau și se mîniau, scrîșneau din dinți și se topeau [14], dar pentru servul Tău Domnul era speranța lui și nu se uita la deșertăciunile și la minciunile nesănătoase [15].

(4) În fine, cînd s-a ajuns la ora mărturisirii credinței, care se obișnuiește să fie redată prin cuvinte prezise, înțelese și învățate bine pe dinafară, dintr-un loc mai înalt, în fața poporului credincios la Roma, de către aceia care se vor apropia de harul Tău, zicea că lui Victorinus i s-a încredințat de către preoți să spună într-un loc mai ascuns acele vorbe, așa cum de obicei li se dădea unora care se părea că vor tremura de sfiiciune, dar că el a preferat să mărturisească în fața mulțimii sfinte mîntuirea sa. Aceea nu era mîntuirea pe care o mărturisea în retorică și totuși o mărturisise în public. Cu atît mai puțin a trebuit să se intimideze în fața blîndei Tale turme, care nu se temea de mulțimile celor lipsiți de minte.

(5) Așadar, cînd s-a urcat ca să rostească acele cuvinte, toți, fiecare cum îl cunoștea, și-au repetat numele lui cu mișcarea felicitărilor. Dar cine nu-l cunoștea acolo? Și a răsunat cu sunet înăbușit pe buzele tuturor, care se veseleau împreună: «Victorinus, Victorinus». Îndată au răsunat de bucurie, pentru că-l vedeau, dar în același timp au și tăcut cu intenția de a-l asculta. A rostit credința adevărată, cu încredere strălucită, iar toți voiau să-l răpească înlăuntrul inimii lor. Și-l răpeau iubindu-l și bucurîndu-se, iar acestea erau mîinile celor care-l răpeau.

III

(6) Dumnezeule bun, ce se petrece în om, că se bucură mai mult de mîntuirea unui suflet disperat și eliberat de o primejdie mai mare decît i-ar fi fost mereu speranța sau dacă primejdia ar fi fost mai mică? Că și Tu, Tată milostiv, mai mult Te bucuri «de un păcătos» care se pocăiește decît de nouăzeci și nouă de drepți care nu au nevoie de pocăință» [16]. Și noi cu mare plăcere auzim, cînd auzim pe ce umeri, tresăltînd de bucurie [17], este adusă oaia care rătăcise și drahma este readusă în vistieriile Tale, cînd vecinele femeii se bucură împreună cu ea, care a găsit-o și lacrimi a scos de bucuria sărbătorii casei Tale, cînd se citește în casa Ta despre fiul Tău mai mic că «mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat». Te bucuri, în adevăr, în noi și în sfinții Tăi îngeri cu sfîntă dragoste. Căci Tu ești mereu același, Care cunoști toate, care nu sînt mereu aceleași, nici în același mod, nici mereu în același mod [18].

14. *Ps.* 111, 10.
15. *Apoc.* 17; *Mac.* 8, 238.
16. *Luca,* 15, 11.
17. *Luca,* 15, 7.
18. *Luca,* 15, 32.

(7) Ce se petrece, deci, în suflet, cînd se bucură mai mult de lucrurile aflate sau redate, pe care le iubeşte mai mult decît le-ar fi avut întotdeauna? Căci acest lucru îl mărturisesc şi celelalte şi toate sînt pline de mărturii care strigă: «Aşa este». Triumfă împăratul biruitor şi nu ar fi învins dacă nu ar fi luptat şi cu cît mai mare a fost primejdia în război cu atît mai mare este bucuria în biruinţă. Zbuciumă furtuna pe cei care navighează şi ameninţă cu scufundarea. Toţi pălesc la gîndul morţii care se apropie. Se linişteşte cerul şi marea şi se bucură foarte mult, fiindcă s-au temut foarte. Este bolnav un om scump şi pulsul arată că este rău. Toţi, care-l vor sănătos, sînt bolnavi împreună cu el. Îi este bine, dar nu umblă cu vechile puteri, şi se produce o astfel de bucurie cum nu era cînd era mai înainte sănătos şi mergea cînd era în putere. Oamenii obţin aceste plăceri ale vieţii omeneşti chiar şi prin supărări, nu neaşteptate, şi care sosesc nu împotriva voinţei, ci prin cele rînduite şi de bunăvoie. Plăcerea de a mînca şi de a bea nu există dacă nu este mai înainte neplăcerea de a fi înfometat şi însetat. Şi beţivii mănîncă anumite sărături, pentru ca prin aceasta să se provoace o arsură supărătoare, pe care, în timp ce o stinge băutura, se transformă în desfătare. S-a rînduit ca şi logodnicele legate prin nuntă să nu fie predate imediat, pentru ca bărbatul să nu o socotească de puţin preţ pe cea dată, pentru care a suspinat cînd i-a fost amînată.

(8) Aşa se petrece lucrul într-o veselie urîtă şi dezgustătoare, acest lucru se petrece în acea veselie care este dată şi îngăduită, acest lucru se petrece în însăşi prea sincera cinste a prieteniei, acest lucru se petrece în acela «care era mort şi a înviat, pierdut şi s-a găsit» [19].

Ce este aceasta, Doamne, Dumnezeul meu, cînd Tu Îţi eşti veşnic Ţie, Tu Însuţi eşti bucurie şi unele lucruri de la Tine mereu se bucură de Tine? De ce, oare, o parte din aceste lucruri urmează prin retragere şi înaintare, prin ocări şi împăcări? Oare acesta este modul lor de a fi şi atît le-ai dat lor, cînd din înălţimea cerurilor pînă în adîncul pămîntului, de la începutul pînă la sfîrşitul secolelor, de la înger pînă la vierme, de la prima pînă la ultima mişcare, aşezai toate felurile de bunuri şi toate lucrările Tale drepte şi le făceai fiecăruia timpurile lor? Vai mie, cît de înalt eşti între cele înalte şi cît de adînc între cele adînci! Niciodată nu Te retragi şi abia ne întoarcem la Tine.

IV

(9) Vino, Doamne, trezeşte-ne şi recheamă-ne, aprinde-ne şi răpeşte-ne, arde-ne şi ne îndulceşte: să iubim, să alergăm! Oare nu mulţi, dintr-un mai adînc iad al orbirii decît se afla Victorinus, se întorc la

19. *Luca*, 15, 3.

Tine, se apropie şi sînt luminaţi primind lumină, pe care dacă o primesc, primesc de la Tine putere, pentru ca să devină fiii Tăi? Dar dacă sînt mai puţin cunoscuţi popoarelor, mai puţin se bucură de ei şi aceia pe care i-au cunoscut. În adevăr, bucuria se împărtăşeşte cu mulţi şi la fiecare bucuria este mai rodnică, fiindcă se încălzesc şi se aprinde fiecare de celălalt. Apoi, fiindcă sînt cunoscuţi multora, pentru mulţi constituie o autoritate spre mîntuire şi se pun în fruntea multora pe care-i vor urma şi de aceea mult se bucură pentru ei şi aceia care au fost înainte, fiindcă nu se veselesc pentru ei singuri.

Departe de mine gîndul ca în cortul Tău, în locul săracilor, să fie primiţi bogaţii, sau, în locul celor smeriţi, să fie primiţi cei de bun neam, cînd mai degrabă ai ales «cele slabe ale lumii, ca să le ruşineze pe cele tari, şi pe cele de neam de jos ale acestei lumi le-ai ales şi pe cele nebăgate în seamă şi pe cele care nu sînt, ca să strice pe cele ce sînt»[20]. Şi totuşi acela, cel mai mic dintre apostolii Tăi, prin glasul căruia ai făcut să răsune aceste cuvinte, cînd proconsulul Paulus, fiindu-i înfrîntă mîndria prin lupta lui, a fost trimis sub jugul uşor al lui Hristos al Tău, făcut demnitar al marelui rege, el însuşi din fostul Saul a preferat să fie numit Pavel pentru însemnătatea unei atît de mari biruinţe. Căci mai mult este învins un duşman în acela pe care-l ţine mai mult şi prin care ţine pe mai mulţi. Mai mult, însă, îi ţine pe cei mîndri în numele mărinimiei şi cu aceştia pe mai mulţi îi ţine în numele autorităţii. Aşadar, cu cît se cugeta mai mult despre inima lui Victorinus, pe care diavolul îl ocupase ca pe o cetate de neînvins, anume limba lui Victorinus, cu care armă mare şi ascuţită îi apărase pe mulţi, cu atît mai mult au trebuit să se bucure fiii Tăi, pentru că Împăratul nostru a legat pe cei puternici şi a văzut că vasele lui răpite sînt curăţite şi pregătite pentru cinstea Ta şi devin «folositoare Domnului la orice lucru bun».

V

(10) Dar cînd omul Tău, Simplicianus, mi-a povestit acestea despre Victorinus, m-am aprins de dorul de a-l imita, căci pentru aceasta îmi istorisise faptul. Iar după ce a mai adăugat şi faptul că pe vremea împăratului Iulian (361—363), pe temeiul unei legi date creştinilor, li se interzicea să predea literatura şi oratoria, lege pe care acela a îmbrăţişat-o, Simplicianus a preferat să părăsească şcoala oratoriei decît Cuvîntul Tău, prin care faci «gurile pruncilor să vorbească»[21], acesta nu mi s-a părut mai curajos decît fericit, pentru că a găsit prilejul de a fi liber pentru Tine. Pentru acest lucru eu suspinam legat nu de un fier străin, ci de voinţa mea de fier. Voinţa mea o ţinea vrăjmaşul şi din ea

20. *I Cor.* 1, 27—28.
21. *Matei*, 11, 25; 18, 31; *Marcu*, 10, 15; *Luca*, 10, 21; 18, 17.

făcuse un lanț și mă strîngea. În adevăr, din voința cea rea se făcuse poftă și, în timp ce slujea poftei, s-a transformat în obișnuință și, în timp ce nu se împotrivea obișnuinței, s-a transformat în nevoie. Prin aceste inele legate între ele — de aceea am numit-o lanț — mă ținea strîns legat aspra robie. Dar voința nouă care începuse să se nască în mine, ca să Te cinstesc pe Tine în chip gratuit și să vreau să mă bucur de Tine, Dumnezeule, singura plăcere sigură, încă nu era potrivită ca s-o învingă pe cea veche, învîrtoșată fiind de vechime. În acest mod, cele două voințe ale mele, una veche, iar cealaltă nouă, aceea trupească, cealaltă spirituală, se ciocneau între ele și, nepotrivindu-se, îmi sfîșiau sufletul.

(11) Așa înțelegeam în mine însumi, prin trăire, ceea ce citisem în ce fel «trupul poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului» [22], eu aici în amîndouă pofteam, dar mai mult eu în ceea ce aprobam în mine, decît în ceea ce nu aprobam la mine. Dar acolo nu eu, căci în mare parte suferam acest lucru mai mult fără voie decît îl făceam cu voință. Dar, cu toate acestea, obișnuința devenise mai luptătoare împotriva mea, pentru că de bunăvoie ajunsesem unde nu voiam. Și cine ar fi putut să contrazică, pe bună dreptate, cînd această pedeapsă urma pe cel care păcătuise? Și aceea nu mai era o dezvinovățire, întrucît, de obicei, mi se părea că de aceea nu-Ți slujesc Ție, disprețuind lumea, fiindcă era pentru mine nesigură înțelegerea adevărului, căci și ea însăși era sigură. Încă legat de pămînt, nu voiam să-Ți slujesc Ție, și mă temeam să mă descurc din toate piedicile, așa cum ar trebui să se teamă oricine se încurcă.

(12) În acest mod sarcina veacului, așa cum se obișnuiește în somn, mă apăsa dulce, și cugetările pe care le meditam despre Tine erau asemănătoare cu încercările celor care voiesc să se deștepte, care totuși, învinși de adîncimea somnului, se cufundă din nou în somn. Și așa cum nu există nimeni care să vrea să doarmă mereu și potrivit judecății sănătoase a tuturor este mai bine să veghezi, totuși omul de cele mai multe ori amînă scuturarea somnului, cînd toropeala grea este în membre și-l cuprinde mai cu plăcere, deși nu-i place, chiar dacă a sosit timpul să se trezească, tot așa eram sigur că este mai bine să mă încredințez dragostei Tale, decît să mă supun dorinței mele, dar toropeala, îmi plăcea și mă învingea, iar aceasta era plăcută și mă înlănțuia. Căci nu aveam ce să-ți răspund cînd îmi ziceai: «Deșteaptă-te, tu cel ce dormi, și te scoală din morți și te va lumina Hristos» [23], și Ție Care-mi arătai că Tu spui adevărul, nu aveam nimic să-Ți răspund, convins de adevăr,

22. *Ioan*, 14, 21.
23. *Fac.* 28, 17.

decît numai vorbe domoale și somnoroase. «Îndată», «uite», «îndată», «numai puțin». Dar «îndată», «îndată» nu aveau măsură și «numai puțin» se prelungea. În zadar eram desfătat de legea Ta, «după omul cel lăuntric», cînd altă lege «în mădularele mele» se lupta împotriva legii minții mele și mă făcea rob legii păcatului care era în mădularele mele»[24]. Căci legea păcatului este puterea obișnuinței prin care este atras și ținut, chiar fără de voie, sufletul, prin acel merit prin care lunecă în ea de bunăvoie. «Om nenorocit ce sînt ! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia»[25], dacă nu harul Tău, prin Iisus Hristos, Domnul nostru.

VI

(13) În ce mod m-ai scos din lanțul poftei sexuale, de care eram foarte strîns ținut, și de robia treburilor lumești, voi povesti și voi mărturisi numelui Tău, Doamne, ajutorul meu și Mîntuitorul meu.

Îmi duceam viața obișnuită în timp ce grija creștea, și în fiecare zi suspinam după Tine, mergeam la Biserica Ta, cît timp eram liber de acele treburi sub a căror greutate gemeam. Cu mine era Alypius, eliberat de sarcina specialiștilor în drept, după ce a treia oară fusese asesor, așteptînd să vîndă iarăși sfaturile sale, așa cum vindeam eu meșteșugul de a vorbi retoric, dacă există vreo putință de a o oferi, predînd-o. Nebridius, însă, se supusese prieteniei noastre, ca să ajute la predare pe Verecundus, cel mai apropiat dintre prietenii noștri, care dorea acest lucru cu tărie și care, pe temeiul dreptului prieteniei, cerea pe cineva din numărul nostru care să-i dea un ajutor sigur, de care avea o nevoie foarte mare. Dar pe Nebridius nu l-a tîrît acolo dorința de a răsplăti, căci ar fi putut, dacă ar fi voit, să realizeze cîștiguri mai mari, dar, foarte dulce și foarte blînd, nu a voit să refuze, pe temeiul unei îndatoritoare bunăvoințe, cererea noastră.

El lucra cu cea mai mare înțelepciune, ferindu-se să se facă cunoscut de persoane mai mari «după acest veac»[26], evitînd în ei orice neliniște a sufletului, pe care voia să-l aibă liber și neocupat cît mai multe ore, pentru a cerceta, citi sau auzi ceva despre înțelepciune.

(14) Așadar, într-o zi, nu-mi amintesc pricina, căci Nebridius nu era de față, iată că vine la mine acasă și la Alypius un oarecare Ponticianus, concetățean de-al nostru, întrucît era din Africa, care deținea la palat un post înalt. Nu știu ce voia de la noi. Și ne-am așezat ca să vorbim. Și, din întîmplare, pe o masă de joc, care se afla în fața noastră, a zărit o carte. A luat-o, a deschis-o, a găsit pe Apostolul Pavel, desigur pe ne-

24. *Rom.* 7, 22.
25. *Rom.* 7, 24.
26. *Ef.* 2, 2.

așteptate. Socotise că era vreo carte din acelea de care aveam nevoie pentru profesia mea. Atunci, în adevăr, surîzînd și privindu-mă m-a felicitat și s-a mirat că înaintea ochilor mei el găsise acea carte și numai acea carte. În adevăr, era creștin și credincios Ție, Dumnezeul nostru, se închina adeseori în Biserică cu dese și îndelungate rugăciuni. După ce i-am arătat că eu citesc cu cea mai mare grijă acele scrieri, între noi s-a născut o discuție, iar el însuși a povestit despre Antonius, monah egiptean, al cărui nume era strălucit la robii Tăi, dar pentru noi pînă la acea oră era necunoscut. Cînd el a aflat acest lucru, a stăruit în acea conversație, făcîndu-ne cunoscut nouă care nu cunoaștem un om atît de mare, și mirîndu-ne de acea necunoaștere a noastră. Eram înmărmuriți de aceste minuni ale Tale atît de apropiate de noi și aproape în timpurile noastre, mărturisite de toată tăria în credință adevărată și în Biserica ortodoxă. Toți ne miram, și noi, fiindcă erau atît de mari, și el, fiindcă erau neauzite de noi.

(15) De aici conversația cu el a alunecat spre mulțimea mînăstirilor și spre obiceiurile plăcutului Tău miros și la bogatele ținuturi ale pustiului, despre care noi nu știam nimic. Exista la Milan o mînăstire plină de frați buni, în afara zidurilor orașului, sub ocrotirea lui Ambrozie, iar noi nu știam. El întindea mult discuția și vorbea mereu, iar noi, atenți, tăceam. De aici, s-a întîmplat să spună că, nu știu cînd, el și trei prieteni de-ai lui, desigur la Treveri, pe cînd împăratul era ocupat cu spectacolul de după amiază al jocurilor din circ, au ieșit să se plimbe în grădinile care sînt lîngă zidurile orașului și că acolo, cum se plimbau împărțiți în două grupuri, unul cu sine, separat, și alți doi separați, au pornit în direcții opuse. Aceia, mergînd la întîmplare, au dat de o cabană în care locuiau cîțiva servi ai Tăi, «săraci cu duhul» [27], «a cărora este împărăția cerurilor», iar acolo au găsit o carte în care era scrisă viața lui Antoniu. Unul dintre ei a început s-o citească, să se mire și să se aprindă și, pe cînd citea, să se gîndească să răpească o astfel de viață și, părăsind oastea veacului, să-Ți slujească Ție. Ei erau acolo dintre aceia care se numesc agenți în afaceri. Apoi, deodată, plin de o dragoste sfîntă și de o sobră pudoare, mîniat pe sine și-a aruncat ochii spre prieten și a zis : «Spune-mi, te rog, prin toate aceste munci ale noastre unde tindem să ajungem ? Ce căutăm ? Din ce cauză luptăm ? Oare putem noi spera ceva mai mult de la palat decît să fim prietenii împăratului ? Și acolo ce lucru nu este plăpînd și plin de primejdii ? Și prin cîte primejdii nu se ajunge la o primejdie mai mare ? Și cînd va fi asta? Însă, dacă vreau să fiu prietenul lui Dumnezeu, acum iată mă fac».

27. *Matei*, 5, 3.

A zis acestea și, tulburat de durerile facerii noii vieți, și-a îndreptat din nou ochii spre pagini. Și citea și se schimba înlăuntru, unde Tu vedeai, și mintea lui se desprindea de lume, cum s-a văzut imediat după aceea. Căci, în timp ce citea și se frămîntau valurile inimii sale, deodată a freamătat și a făcut o despărțire și a hotărît să ia partea cea bună, și, pe loc, a zis prietenul Tău: Eu m-am rupt de acea speranță a noastră și am hotărît să slujesc lui Dumnezeu, iar acest lucru pornesc să-l fac din această oră, în acest loc. Dacă ție nu-ți place să mă imiți te rog să nu te împotrivești. «Acela a răspuns că el se lipește ca tovarăș al unei astfel de răsplăți și al unei astfel de lupte. Și amîndoi erau ai Tăi și construiau, pe propria cheltuială, un turn, pentru a părăsi toate și a Te urma pe Tine.

Atunci Ponticianus și acela care mergea cu el prin alte părți ale grădinii, căutîndu-i, au ajuns în același loc și, găsindu-i, i-au sfătuit să se întoarcă pentru că ziua se înclina. Dar ei, arătîndu-le hotărîrea și scopul lor, și cum în ei se născuse o astfel de voință și cum se întărise, i-au rugat să nu-i tulbure, dacă nu vor să li se adauge. Aceștia, însă, nu s-au schimbat întru nimic în vechile lor practici, dar s-au plîns pe ei înșiși, cum zicea Ponticianus, și i-au felicitat cu evlavie și s-au încredințat rugăciunilor lor și, tîrîndu-și inima pe pămînt, s-au dus în palat, iar aceia, punîndu-și inima în cer, au rămas în colibă.

Și amîndoi aveau logodnice care, după ce au aflat de aceasta, Ți-au închinat și ele fecioria lor Ție.

VII

(16) Acestea le povestea Ponticianus. Tu, însă, Doamne, în timp ce el vorbea mă întorceai pe mine la mine însumi, luîndu-mă de la spatele meu, unde mă așezasem, cînd nu voiam să privesc în față, și m-ai așezat în fața mea ca să văd ce urît eram, cît de strîmb și respingător, plin de pete și de ulcere. Și vedeam și mă îngrozeam și nu aveam unde să fug de mine însumi. Și dacă încercam să întorc privirea de la mine însumi, acela povestea ceea ce povestea, și Tu iarăși mă împotriveai mie și mă împingeai în ochii mei, ca să aflu nedreptatea mea și s-o urăsc. O cunoșteam, dar mă prefăceam și o opream și o uitam.

(17) Atunci, în adevăr, cu cît mai aprins îi iubeam pe aceia despre care auzeam afirmații sănătoase, pentru că Ți se încredințaseră Ție, ca să-i faci sănătoși, cu atît mai mult mă uram, comparîndu-mă cu ei, căci mulți ani trecuseră cu mine — poate doisprezece ani — de cînd, de la al nouăsprezecelea an al vîrstei mele, după ce citisem pe Hortenius al lui Cicero, fusesem îmboldit de la studiul înțelepciunii și tot amînam hotărîrea ca, disprețuind fericirea pămîntească, să-mi în-

chin timpul cercetării înțelepciunii, a cărei descoperire și chiar simpla ei cercetare merita deja să fie adăugată comorilor descoperite și regatelor neamurilor și plăcerilor trupului, care, la un semn, roiau în jurul meu. Dar eu, tînăr foarte nenorocit, nenorocit chiar la începutul tinereții, cerusem de la Tine chiar curăția și zisesem: «Dă-mi curăția și stăpînirea de sine, dar nu îndată». Căci mă temeam ca nu cumva să mă auzi îndată și îndată să mă vindeci de boala poftei, pe care voiam mai degrabă s-o împlinesc decît s-o sting.

Și mersesem pe căi strîmte, printr-o superstiție nebănuită, nu însă sigur de ea, ci ca și cînd o puneam înaintea celorlalte, pe care nu le căutam cu evlavie, ci le atacam cu dușmănie.

(18) Și socotem că din acea cauză amînam din zi în zi hotărîrea ca, disprețuind speranța veacului, să Te urmez numai pe Tine, fiindcă nu mi se arăta ceva lămurit, spre care să îndrept pașii mei [28].

Și venise ziua în care să mă golesc eu în fața mea și să mă dojenească conștiința mea: «Unde este limba?». Desigur, Tu ziceai că din cauza nesiguranței adevărului nu vrei să arunci sarcina deșertăciunii. Iată este sigur adevărul și conștiința te strînge și pe umerii mai liberi se ivesc pene, care nu s-au tocit în cercetare și acestea nu au fost meditate timp de un deceniu și mai mult».

Eram chiar ros înlăuntru și eram frămîntat de o sfiiciune foarte urîtă pe cînd Ponticianus îmi vorbea astfel de lucruri. Terminînd, însă, discuția, și cauza pentru care venise, el a plecat și eu m-am retras la mine. Ce n-am zis eu contra mea? Cu ce bice ale ideilor nu am biciuit sufletul meu, ca să mă urmeze cînd încercam să merg după Tine? Și se dădea înapoi și se împotrivea și nu se dezvinovățea. Erau folosite și respinse toate argumentele, rămăsese numai o frică tăcută și ca de moarte se temea să fie strînsă în șuvoiul obiceiului, în care se topea spre moarte.

VIII

(19) Atunci, în marea ceartă a casei mele lăuntrice, pe care o trezisem cu sufletul meu, în camera mea, adică în sufletul meu, tulburat atît la față cît și la minte, mă năpustesc asupra lui Alypius și exclam: «Ce suferim? Ce este ceea ce ai auzit? Se ridică cei nepricepuți și răpesc cerul, iar noi cu doctrinele noastre fără inimă iată unde ne tăvălim în trup și sînge! Sau fiindcă ne-au luat-o înainte ne este rușine să-i urmăm și nu ne este rușine ca măcar să-i urmăm?» Am spus nu știu ce alte cuvinte și m-a răpit de la el clocotul meu, în timp ce el

---

28. *Matei*, 11, 12.

tăcea privindu-mă, căci eu nu spuneam cuvinte obișnuite. Mai mult exprimau starea mea sufletească fruntea, genele, ochii, culoarea, felul vocii, decît cuvintele pe care le scoteam.

Era o mică grădină a casei unde locuiam, de care noi ne foloseam ca de toată casa, căci stăpînul, gazda noastră, nu locuia acolo. Mă dusese acolo frămîntarea inimii mele, unde nimeni să nu mai împiedice aprinsa ceartă, pe care o pornisem împotriva mea însumi, pînă să se termine pe unde știai Tu, dar eu nu știam. Dar eram nebun spre însănătoșire și muream cu viață, conștient de ce rău eram și necunoscînd ce bun aveam să fiu după aceea.

Așadar, eu m-am retras în grădină și Alypius mă urma pas cu pas, căci unde era el de față nu era loc de însoțire pentru mine. Sau cînd m-ar fi părăsit el într-o astfel de stare sufletească? Am șezut cît am putut departe de casă. Eu fremătam cu spiritul, revoltat de o supărare foarte tulburătoare, pentru că nu mergeam încă, în hotărîrea și înțelegerea cu Tine, Dumnezeul meu, la ceea ce oasele mele strigau că trebuie să merg, la ceea ce ridicau în slăvi cu laudele. Și acolo nu se mergea cu corăbii sau cu căruțe cu patru roți sau pe picioare, cel puțin pentru spațiul pe care l-am făcut din casă pînă în locul unde ne așezasem, căci nu numai a merge, dar chiar a ajunge acolo nu însemna altceva decît să vrei să mergi, curajos și cu tot dinadinsul, dar nu să întorci încoace și încolo voința aproape rănită, care se luptă cu o parte care se ridică și cu cealaltă care cade.

(20) În cele din urmă, atît de multe lucruri frumoase făceam cu trupul, chiar în timpul zbuciumurilor șovăielii, lucruri pe care uneori oamenii vor să le facă și nu pot dacă nu au membrele cu care să le facă sau dacă membrele sînt legate cu lanțuri sau destrămate de lîncezeală sau împiedicate în orice mod. Dacă mi-am smuls părul, dacă mi-am lovit fruntea cu palma, dacă, împreunîndu-mi degetele, mi-am cuprins genunchii, aceasta fiindcă am voit. Aș fi putut însă să nu vreau și să nu fac, dacă mișcarea membrelor nu ar fi ascultat. Așadar, am făcut atît de multe acolo unde nu era loc ca să voiești ceea ce se putea. Și nu făceam fiindcă mie îmi plăcea cu mult mai mult, printr-un simțămînt de necomparat, și puteam să vreau ca să vreau, în orice caz să vreau. Căci acolo era acea putință care era și voința, și chiar a voi însemna a face. Și totuși nu se făcea și mai ușor asculta trupul de prea slaba voință a sufletului — pentru ca membrele să se miște la un semn — decît să se asculte pe sine sufletul, spre a face ca voința sa cea mare să fie singura voință.

IX

(21) De unde este acest monstru? Şi de ce aşa? Să mă lumineze mila Ta şi să întreb dacă nu cumva ar putea să-mi răspundă ascunzişurile pedepselor oamenilor şi prea întunecatele frămîntări ale fiilor lui Adam. De unde vine acest monstru? De ce aşa? Porunceşte sufletul trupului şi imediat i se dă ascultare. Porunceşte sufletul lui însuşi şi se împotriveşte. Porunceşte sufletul ca să mişte mîna şi există o atît de mare uşurinţă, încît abia se poate distinge stăpînirea de robie. Sufletul este suflet, iar mîna este trup. Porunceşte sufletul ca să vrea sufletul şi nu este altul şi totuşi nu face. De unde este acest monstru? Şi de ce aşa? Porunceşte, zic, ca să vrea acela care nu ar porunci, dacă ar vrea, şi nu se face ceea ce porunceşte.

Dar nu vrea cu totul, deci nu cu totul porunceşte. Nu atît porunceşte întru cît vrea şi întru atît nu se face ceea ce porunceşte întru cît nu vrea, pentru că voinţa porunceşte ca să fie voinţă nicidecum alta, ci ea însăşi. Aşadar nu porunceşte ea plină. De aceea nu este ceea ce porunceşte, căci dacă ar fi deplină, nu ar porunci să fie, pentru că chiar ar fi. Aşadar monstrul nu este faptul de a voi în parte şi în parte a nu voi, ci este o boală a sufletului, pentru că nu se ridică cu totul uşurat de voinţă, dar îngreuiat de obicei. De aceea sînt două voinţe, pentru că una dintre ele nu este toată, iar uneia îi prisoseşte ceea ce îi lipseşte celeilalte.

X

(22) «Să piară de la faţa Ta»[29], aşa cum pier cei care vorbesc deşertăciuni şi înşelătorii minţii, care, după ce au observat două voinţe, la deliberare, afirmă că există naturile a două minţi, una bună, alta rea. Ei sînt cu adevărat răi, cînd simt acele rele, şi ei înşişi vor fi buni dacă vor simţi adevărul şi vor fi de acord cu adevărul, încît să le zică lor Apostolul Tău. «Aţi fost cîndva întuneric, acum, însă, sînteţi lumină în Domnul». Căci aceia cînd vor să fie lumină, nu în Domnul, ci în ei înşişi, socotesc că natura sufletului este ceea ce este Dumnezeu. Prin aceasta s-au făcut întuneric mai nepătruns, anume prin faptul că s-au retras mai departe de Tine printr-o urîtă trufie, de la Tine, adevărata[30] lumină care luminează «pe tot omul care vine în lumea aceasta». Fiţi atenţi la ce spuneţi şi ruşinaţi-vă şi «apropiaţi-vă, de El şi luminaţi-vă, iar feţele voastre nu se vor ruşina».

Eu cînd deliberam ca să servesc Domnului Dumnezeului meu, aşa cum hotărîsem de multă vreme, eu eram cel care voiam, eu eram cel

29. *Ps*. 67, 1.
30. *Ioan*, 1, 10.

care nu voiam, eu eram. Nici nu voiam pe deplin, dar nici nu ziceam pe deplin nu. De aceea mă luptam cu mine și eram împrăștiat de mine însumi și însăși împrăștierea se făcea fără voia mea în adevăr, dar nu arăta natura unei minți străine, ci pedeapsa minții mele. De aceea nu eu o făceam, ci «păcatul care locuia în mine» [31], ca pedeapsă a unui păcat mai liber, fiindcă eram fiul lui Adam.

(23) Căci dacă sînt tot atîtea naturi potrivnice, cîte voințe se împotrivesc una celeilalte, nu sînt numai două voințe, ci vor fi mai multe. Dacă cineva ar delibera în sine dacă trebuie să se ducă la întrunirea lor sau la teatru, ăștia strigă «iată două naturi, una bună duce pe aici, iar cealaltă rea duce pe acolo. Căci de unde vine această șovăială a voințelor care se opun lorusi înșiși? «Eu, însă, zic că amîndouă sînt rele, și cea care ne duce la aceia și cu care ne aduce la teatru. Dar ei nu cred că este mai bună decît aceea care-i duce la ei. Ce? Dacă, deci, cineva din ai noștri ar sta în cumpănă și ar șovăi în timp ce cele două voințe se ceartă între ele, dacă trebuie să meargă la teatru sau la Biserica noastră, oare nu și aceștia vor șovăi, cînd va trebui să dea un răspuns? Căci sau vor răspunde ceea ce nu vor, că prin bunăvoință se merge la Biserica noastră sau la teatru, așa după cum la adunarea lor merg aceia care sînt pătrunși de tainele lor și chiar sînt stăpîniți de tainele lor, sau vor socoti că două naturi rele sau două minți rele se ciocnesc în același om și nu va fi adevărat ceea ce obișnuiesc să spună, una bună și alta rea, sau se vor converti la adevăr și nu vor nega, cînd deliberează fiecare în sine, că un singur suflet este supus frămîntării feluritelor voințe.

(24) Așadar, să nu mai spună, cînd simt că două voințe în același om se contrazic una pe alta, să nu mai spună că se ciocnesc două minți potrivnice, alcătuite din două substanțe contrare și din două principii contrare, una bună, cealaltă rea. Căci Tu, Dumnezeu adevărat, nu aprobi și-i respingi și-i dovedești mincinoși, așa cum în ambele rele voințe, cînd fiecare deliberează dacă să ucidă un om prin otrăvire sau sabie, sau dacă să pună stăpînire pe această bucată de pămînt străină sau pe cealaltă, deoarece nu le poate lua pe amîndouă, dacă să cumpere plăcerea cu risipă de bani sau dacă să păstreze banii cu lăcomie, dacă să meargă la circ sau la teatru, în cazul în care ar fi spectacole în aceeași zi și la unul și la celălalt, adaug și al treilea caz, dacă să se ducă să fure într-o casă străină, dacă se prezintă ocazia, adaug și pe al patrulea, dacă să se ducă să comită desfrînare, dacă și aci se deschide posibilitatea, dacă toate aceste întrebări se pun în-

31. *Rom.* 7, 17.

tr-un singur fragment de timp şi dacă toate sînt dorite deodată, toate care nu se poate împreună, căci toate sfîşie sufletul, contrazicîndu-se între ele patru sau chiar mai multe voinţe într-o astfel de mare mulţime de lucruri care sînt dorite, totuşi ei nu obişnuiesc să spună că există o atît de mare mulţime de substanţe diverse.

Tot aşa este şi cu voinţele bune. Căci îi întreb dacă este bine să fii desfătat de citirea Apostolului şi dacă este bine să fii desfătat de un psalm serios sau dacă este bine să explici Evanghelia. La fiecare vor răspunde: «Este bine». Ce? Aşadar, dacă acestea produc la fel desfătare, şi deodată, şi în acelaşi timp, oare nu voinţe diferite încordează inima omului, în timp ce se deliberează ca să începem mai degrabă? Şi toate sînt bune şi se ceartă între ele, pînă se alege una, la care să se ducă întreaga voinţă, care era împărţită în mai multe.

Tot aşa, chiar cînd veşnicia desfată mai sus, iar plăcerea binelui trecător ne trage în jos, acelaşi suflet nu este cu toată voinţa, dorind un lucru sau altul, şi de aceea este sfîşiat de o gravă neplăcere, în timp ce cu adevărul preferă una, iar cu obişnuinţa pe cealaltă.

XI

(25) În acest mod eram bolnav şi eram chinuit învinovăţindu-mă pe mine însumi mai puternic decît de obicei, prea mult înfăşurîndu-mă şi zbătîndu-mă în laţul meu, pînă cînd să-l rup pe tot, de care eram ţinut cînd devenise deja slab. Dar eram ţinut totuşi. Şi Tu stăruiai, Doamne, în adîncul tainei sufletului meu, lovindu-mă cu două bice, cu biciul temerii şi cu biciul ruşinii, ca nu cumva să încetez şi să nu se rupă chiar acest lanţ îngust şi subţire care mai rămăsese, şi ca nu cumva să prindă iarăşi putere şi să mă lege cu şi mai multă tărie.

Căci îmi ziceam mie însumi înlăuntrul meu: «Iată să se facă îndată, să se facă îndată!» şi cu cuvîntul mergeam deja la hotărîre. Făceam chiar şi nu făceam, totuşi nu alunecam iarăşi în cea veche, iar în ceea ce priveşte pe cea apropiată stăteam pe loc şi respiram. Şi iarăşi încercam şi mai era puţin şi eram acolo şi iarăşi mai era puţin şi eram acolo, gata, gata s-o ating şi s-o ţin, şi nu eram acolo şi nu o ţineam şi nu o atingeam, şovăind să mor pentru moarte şi să trăiesc pentru viaţă şi mai multă putere avea în mine răul învechit decît binele nou, şi chiar în punctul timpului în care era să devin altceva, cu cît se apropia mai mult, cu atît mai mare scîrbă îmi vărsa în suflet. Dar nici nu mă dădea înapoi, nici nu mă înlătura, ci mă ţinea atîrnat.

(26) Mă reţineau nimicurile nimicurilor şi deşertăciunile deşertăciunilor, vechile mele prietene, mă trăgeau de haina mea de carne

şi-mi murmurau încet: «Ne dai drumul?» şi: «Din această clipă nu vom mai fi cu tine în eternitate» şi «Din acest moment nu-ţi va mai fi îngăduit asta şi asta în eternitate». Şi ce-mi sugerau în ceea ce am zis «asta» şi «asta», ce-mi sugerau, Dumnezeul meu? Mila Ta să le îndepărteze, să le îndepărteze de la sufletul servului Tău! Ce murdării îmi sugerau! Ce urîciuni! Şi le auzeam la distanţă mai puţin de jumătate, dar nu ca şi cînd m-ar fi contrazis în mod liber, ieşindu-mi în cale, ci parcă şoptind din spate şi trăgîndu-mă pe furiş cînd mă depărtam ca să privesc înapoi. Totuşi mă întîrziau pe mine, care şovăiam, ca să mă zmulg şi să mă scutur de ele şi să trec acolo unde eram chemat, cînd obişnuinţa puternică îmi zicea: «Crezi că vei putea trăi fără acestea?».

(27) Dar deja îmi spunea acest lucru cu o voce foarte slabă. Căci din acea parte, spre care întorsesem faţa şi spre care mă frămîntam să trec, mi se deschidea demnitatea pură a stăpînirii de sine, senină şi veselă, fără să fie nimicită, mîngîindu-mă cu cinste, ca să vin şi să nu ezit, şi întinzînd, ca să mă primească, mîinile sale pioase, plină de multe pilde bune. Acolo erau atîţia tineri şi tinere, acolo era mult tineret şi oameni de toate vîrstele şi văduve serioase şi fecioare în vîrstă, şi în toate era chiar însăşi stăpînirea de sine şi nu era nicidecum stearpă, ci mama rodnică de bucuriile fiilor Tăi, Care erai soţul, Doamne.

Şi rîdea de mine cu un surîs îmbietor, ca şi cînd ar fi zis «Oare nu vei putea tu să faci ce fac aceştia, ce fac acestea? Oare aceştia şi acestea pot să facă ceea ce fac în ei înşişi şi nu în Domnul Dumnezeul lor? Domnul Dumnezeul lor m-a dat lor. De ce stai în tine şi nu stai? Aruncă-te în El şi nu te teme, nu se va sustrage ca să cazi. Aruncă-te şi te va primi şi te va însănătoşi cu siguranţă». Şi tare mă roşeam, pentru că auzeam încă murmurele acelor nimicuri şi stăteam suspendat, şovăind. Şi iarăşi ea, ca şi cînd ar fi zis: «Fă-te surd contra acelor membre murdare ale tale pe pămînt, pentru ca să se chinuie. Îţi povestesc «Desfătări», dar nu cum este legea Domnului Dumnezeului Tău» [32]. Această controversă în inima mea nu se isca decît cu privire la mine însumi, împotriva mea însumi. Dar Alypius, strîns legat de mine, aştepta în tăcere urmarea neobişnuitei mele frămîntări.

XII

(28) În adevăr, din fundul tainic al sufletului meu, adînca socoteală a tras şi a îngrămădit toată nenorocirea mea în faţa inimii mele, s-a iscat o furtună uriaşă, aducînd o uriaşă ploaie de lacrimi. Şi, ca

32. *Ps.* 118, 85.

să se reverse toată cu vocile ei, m-a ridicat de lîngă Alypius — singurătatea mi se părea mai potrivită ca să plîng — şi m-am retras mai departe de el, pentru ca prezenţa lui să nu-mi fie împovărătoare.

Aşa eram atunci, iar el a simţit, căci zisesem nu ştiu ce în care sunetul vocii mele părea deja îngreuiat de plîns, şi în acest mod mă ridicasem. A rămas, deci, acolo unde şedeam neînchipuit de înmărmurit.

Eu m-am întins sub un smochin, nu ştiu cum, şi am dat frîu liber lacrimilor şi au izbucnit rîurile ochilor mei, jertfă primită pentru Tine, şi desigur nu cu aceste vorbe, dar în acest sens. «Şi Tu, Doamne, pînă cînd? Pînă cînd vei fi mîniat, Doamne?» [33]. Să nu pomeneşti nedreptăţile noastre cele de demult». Căci simţeam că sînt ţinut de ele. Şi rosteam cuvinte de plîns «Cît timp, cît timp, mîine şi mîine?» De ce nu acum? De ce nu se produce în această oră sfîrşitul ruşinii mele?

(29) Ziceam acestea şi plîngeam cu o foarte mare zdrobire a inimii mele. Şi iată că aud o voce din casa vecină, o voce parcă a unui copil sau a unei copile, care zicea, cîntînd, şi repeta des «Ia şi citeşte, ia şi citeşte». Şi, pe loc, schimbîndu-mi faţa, am început să cuget foarte puternic: oare copiii obişnuiesc să cînte ceva asemănător în vreun gen de joacă, şi nu-mi aminteam să fi auzit vreodată ceva de acest gen şi, înfruntînd pornirea lacrimilor, m-am ridicat, socotind că dumnezeirea nu-mi porunceşte nimic altceva decît să deschid cartea şi să citesc primul capitol pe care-l voi fi găsit. Căci auzisem de la Antonius că, din citirea Evangheliei, care-i venise din întîmplare, fusese înştiinţat ca şi cînd lui i se spunea ceea ce se citea: «Du-te, vinde tot ce ai, dă săracilor şi vei avea comoară în cer, şi vino şi-Mi urmează Mie» [34], şi după o astfel de înştiinţare s-a întors de îndată la Tine.

Aşadar, în grabă m-am întors la locul în care şedea Alypius, căci acolo pusesem cartea Apostolului, cînd mă ridicasem de acolo. Am luat-o, am deschis-o şi am citit în tăcere capitolul asupra căruia s-au fixat ochii mei: «Nu în ospeţe şi în beţii, nu în desfrînări şi fapte de ruşine, nu în ceartă şi în pizmă, ci îmbrăcîndu-vă în Domnul Iisus Hristos, iar grija de trup să nu o faceţi spre pofte» [35]. Nu era nevoie să mai dau altă pagină şi să citesc. În adevăr, imediat după ce am citit această idee, ca şi cînd în inima mea s-ar fi revărsat o lumină de siguranţă, toate umbrele îndoielii s-au destrămat.

33. *Ps.* 78, 5; 8.
34. *Matei*, 19, 21.
35. *Rom.* 13, 13—14.

(30) Atunci, însemnînd cu degetul sau nu știu cu ce alt semn locul din carte, am închis-o și, cu fața liniștită, i-am spus lui Alypius. Dar el mi-a arătat în acest fel ceea ce se petrecea în sine și eu nu știam. A cerut să vadă ce citisem. I-am arătat și a citit mai departe decît citisem eu. Și eu nu știam ce urma. Dar urma : «Primiți pe cel slab în credință» [36]. El a luat asta pentru sine și mi-a dezvăluit. Dar printr-o astfel de înștiințare a fost întărit și printr-o hotărîre mai bună și mai potrivită cu moravurile sale, prin care de multe ori era foarte departe de mine, chiar de mult timp în mai bine, s-a unit cu mine fără nici o șovăire tulburătoare. De aci intrăm la mama și-i arătăm. Se bucură. Îi povestim cum s-au petrecut lucrurile. Se bucură și e biruitoare și Te binecuvînta pe Tine «Care ești mai puternic să faci, prin puterea lucrătoare în noi, cu mult mai presus decît toate cîte cerem sau pricepem noi» [37], fiindcă vedea că Tu îi dăruiseși cu mult mai mult cu privire la mine decît cerea ea în tînguitoarele ei plînsete și gemete. Căci m-ai convertit la Tine, ca să nu caut soție, nici altă speranță a acestei lumi, stînd în acea regulă a credinței în care cu atîția ani mai înainte mă descoperiseși ei, și «ai schimbat plîngerea ei întru bucurie» [38], cu mult mai îmbelșugată decît voise, și cu mult mai scump și mai curat decît o cerea de la nepoții trupului meu.

---

36. *Rom.* 14, 1.
37. *Ef.* 3, 20.
38. *Ps.* 29, 11.

CARTEA A NOUA

I

(1) «O, Doamne, eu robul Tău, robul Tău sînt eu și fiul roabei Tale. Ai rupt lanțurile mele, Ție Îți voi aduce jertfă de laudă» [1]. Să Te laude limba mea și limba mea și toate oasele mele să zică : «Doamne, cine este asemenea Ție ?» Așa să zică, iar Tu răspunde-mi și zi sufletului meu : «Mîntuirea ta Eu sînt».

Cine eram și ce fel eram eu ? Ce rău n-au săvîrșit faptele mele sau, dacă nu, faptele mele, cuvintele mele, sau dacă nu cuvintele, voința mea ? Tu însă, Doamne, ești bun și milostiv și dreapta Ta, privind adîncul morții mele, și din adîncul inimii mele a scos adîncul stricăciunii. Și acest lucru eram eu în întregime, anume să nu vreau ceea ce voiam și să vreau ceea ce nu voiam.

Dar unde eram în timpul încărcat de atîția ani din care — adîncă și nepătrunsă taină — a fost evocată într-o clipă libera mea voință, în care să pun gîtul la jugul Tău cel dulce și umerii ușoarei Tale poveri Hristoase Iisuse, «Ajutorul și Izbăvitorul meu ?» [2]. Ce plăcut mi-a fost să mă lipsesc de plăcerile nimicurilor de care avusesem teamă să le pierd, iar acum era o bucurie să le alung.

Căci le aruncai de la mine, Tu dulceața cea adevărată și mai plăcută decît orice, le aruncai, iar în locul lor intrai Tu, mai dulce decît orice dulceață, dar pentru trup și sînge, mai strălucit decît orice lumină, dar mai lăuntric decît orice ascuns, mai înalt decît orice cinstire. Dar liber era sufletul meu de grijile mușcătoare ale ambiției și ale cîștigului, ale împotmolirii și dorinței de a gîdila mîncărimea poftelor și Îți spuneam Ție nimicuri, Ție strălucirii mele și bogăției mele și mîntuirii mele, Domnului Dumnezeului meu.

II

(2) Și mi-a plăcut ca în «fața Ta» să nu o rup cu zgomot, ci să sustrag ușor serviciul limbii mele de la bîlciul limbuției, pentru ca nu cumva copiii «care nu se gîndeau la legea Ta», nu se gîndeau la pacea Ta,

---

1. *Ps.* 115, 8 ; *Matei,* 11, 30 ; *Ps.* 49, 15 ; 106, 22.
2. *Ps.* 18, 15.

ci la nebunii mincinoase și la luptele din for, pentru ca copiii aceștia să nu cumpere din gura mea arme pentru nebunia lor.

Și, la timp potrivit, mai erau foarte puține zile pînă la culesul viilor, și m-am hotărît să le rabd, pentru ca să mă despart sărbătorește și, odată răscumpărat de Tine, să nu mă mai întorc ca să mă vînd.

Așadar, planul era făcut în fața Ta, dar nu în fața altor oameni decît ai noștri. Și se convenise între noi ca să nu fie aduse la cunoștința cuiva, deși Tu ne dăduseși nouă, care urcam «din valea plîngerii» și cîntam «cîntecul treptelor», ne dăduseși «săgeți ascuțite și cărbuni pustiitori împotriva limbii viclene» [3], care, cînd dă sfaturi, se contrazice, și, așa cum obișnuiește cu mîncarea, cînd iubește consumă.

(3) Tu ai săgetat inima noastră cu dragostea Ta, și purtam cuvintele Tale puse în cele dinlăuntru ale noastre și pildele robilor Tăi, pe care-i făcuseși din negri - luminați, și din morți - vii, adunate în sînul cugetului nostru, care ardeau și mistuiau greaua toropeală, ca nu cumva să tindem la cele de jos, și ne aprindeau cu putere, ca orice suflare din limbă vicleană a contrazicerii să ne poată înflăcăra mai puternic, nu să ne stingă. Totuși, pentru numele Tău, pe care L-ai sfințit pe pămînt, dorința și planul nostru avea să aibă lăudători. În orice caz, ni se părea că este semnul unei semeții faptul de a nu aștepta timpul atît de apropiat al vacanței și a pleca de la o profesiune publică, care era în văzul tuturor, și toți aveau să-și întoarcă privirile asupra mea. De aceea am voit s-o iau înaintea unei zile cît mai apropiată de culesul viilor, ca și cînd aș fi dorit să par că sînt om mare. Și la ce-mi folosea faptul că ei credeau și discutau despre sufletul meu și «defăimau binele nostru» [4].

(4) Ba, mai mult, chiar în acea vară plămînul meu începuse să cedeze prea marii munci literare, să respire mai greu și să se arate, prin dureri în piept, că este rănit și că refuză o pronunțare mai clară și mai îmbelșugată, iar acest fapt mai întîi mă tulburase, pentru că mă constrîngea să depun sarcina acelui magisteriu de nevoie sau, dacă aș fi putut să mă îngrijesc și să mă însănătoșesc, să întrerup.

Dar de îndată ce mi s-a născut dorința «de a fi liber și de a vedea că Tu ești Domnul» [5], și de îndată ce dorința s-a întărit, — Tu știi, Dumnezeul meu — am început chiar să mă bucur pentru că aceasta era o dezvinovățire nemincinoasă, care să poată îmblînzi supărarea oamenilor care, în interesul copiilor lor, nu voiau deloc ca eu să fiu liber.

3. *Ps.* 50, 10; 12, 1; 43, 26; 101, 2; 68, 20.
4. *Iez.* 36, 23; *Rom.* 14, 16.
5. *Ps.* 45, 11; *Is.* 54, 5.

Aşadar, plin de bucurie, de o astfel de bucurie, suportam scurgerea acelui spaţiu de timp — nu ştiu dacă era mai mare sau era chiar de douăzeci de zile — totuşi îl induram cu greu, pentru că se retrăsese pofta de bani, care cu mine obişnuia să suporte greaua ocupaţie şi eu aş fi rămas apăsat dacă nu ar fi urmat răbdarea. Cineva din servii Tăi, fraţii mei, ar putea zice că am păcătuit prin faptul că, deja cu inima plină de învăţătura Ta, răbdasem să mai rămîn chiar şi o oră pe catedra minciunii. Eu, însă, nu discut. Dar Tu, Doamne, prea milostiv, nu mi-ai iertat şi acest păcat împreună cu celelalte, foarte urîte şi mortale, nu mi l-ai iertat şi îndepărtat prin apa sfîntă?

III

(5) Verecundus era chinuit de grija pentru acest bun al nostru, deoarece, pentru lanţurile sale, de care era ţinut foarte strîns, vedea că este părăsit de grupul nostru. Încă nu era creştin, dar avea o soţie credincioasă şi ea constituia mai presus de celelalte o piedică strînsă care-l întorcea de la drumul în care intraserăm, şi zicea că ea nu voia ca el să fie creştin decît în modul în care nu puteau să fie.

Totuşi ne-a oferit cu bunătate ca, atîta timp cît vom fi acolo, să rămînem pe proprietatea ei. O vei răsplăti, Doamne, la învierea morţilor, celor drepţi, pentru că i-ai dat chiar soarta drepţilor. În adevăr, deşi noi eram absenţi, pe cînd eram la Roma, răpit de o boală trupească şi creştinîndu-se şi devenind credincios în timpul ei, a plecat din această viaţă. În acest mod Ţi-a fost milă nu numai de el, ci şi de noi, şi ai avut grijă ca — gîndindu-ne la deosebita lui omenie faţă de noi şi îndrumîndu-l în turma Ta — să fim sfîşiaţi de o durere greu de îndurat.

Îţi mulţumesc Ţie, Dumnezeul nostru, ai Tăi sîntem. Acest lucru îl arată îndemnurile şi mîngîierile Tale. Credincios promiţător vei reda lui Verecundus, în schimbul acelei moşii de la Classiciacum, unde ne-am odihnit de căldura soarelui, unde ne-am odihnit în Tine de căldura secolului, unde ne-am odihnit în Tine, dulceaţa raiului Tău veşnic verde, pentru că i-ai iertat păcatele pe pămînt «pe muntele cel gras, muntele Tău, muntele bogăţiei» [6].

(6) Aşadar, el atunci era cuprins de grijă, Nebridius, însă, se bucura de noi. Căci deşi el nu era încă creştin şi căzuse în acea groapă a erorii foarte dăunătoare, încît să creadă că trupul Fiului Tău, Adevărul, este o închipuire, începuse totuşi să iasă de acolo, cînd nu era încă pătruns de vreuna din tainele Bisericii Tale, şi căuta cu cea mai mare ardoare adevărul, pe care, nu mult după convertirea noastră şi după renaşterea noastră prin botezul Tău, pe cînd servea Ţie în Africa, creş-

6. *Num.* 23, 9; *Ps.* 67, 16.

tin credincios, de o curăţie şi stăpînire de sine desăvîrşită, după ce toată casa lui se făcuse creştină prin el, l-ai dezlegat de trup.

Şi acum el trăieşte în sînul lui Avraam, or cum o fi această expresie, prin care se dă sens acelui sîn, acolo trăieşte Nebridius al meu, dulcele meu prieten, fiul Tău adoptiv, Doamne, din liber cum era, trăieşte acolo. Căci ce alt loc ar fi demn de un astfel de suflet? Acolo trăieşte, în locul despre care mă întreb pe mine, om fără experienţă. El nu mai punea urechea sa la gura mea, ci-şi punea faţa sa spirituală la izvorul Tău şi bea cît putea înţelepciunea, după lăcomia sa, fiind fericit la nesfîrşit. Dar nu socotesc că el se îmbată atît de mult din ea, încît să uite de mine căci Tu, Doamne, pe Care-l bea el, îţi aminteşti mereu de noi.

Deci aşa eram. Îl mîngîiam pe Verecundus, care era trist din cauza convertirii noastre, dar fără ca prietenia să fie ştirbită, şi-l îndemnam la păstrarea credincioşiei stării sale, adică a vieţii conjugale. Aşteptam însă pe Nebridius, cînd ne va urma? Acest lucru putea să-l facă atît de aproape şi era gata, gata să-l facă, cînd iată că în fine i s-au scurs zilele. Căci se păreau multe şi lungi din cauza dragostei de libertate trîndavă, spre a cînta din tot sufletul: «Ţie Ţi-a zis inima mea, am căutat faţa Ta, faţa Ta, Doamne, o voi căuta».

IV

(7) Şi a venit ziua în care să mă eliberez de profesiunea retoricii, de care mă desprinsesem cu gîndirea. Şi s-a făcut, şi ai scos limba mea de unde deja scoseseşi inima mea, şi Te binecuvîntam bucuros, plecînd la casa mea de la ţară cu toţi ai mei.

Ce am făcut acolo în scrierile care deja Îţi serveau Ţie, dar care, întocmai ca aceia care respiră în pauză, miroseam încă de şcoala mîndriei, cum o mărturisesc cărţile discutate cu cei de faţă şi cu mine însumi, cel singur în faţa Ta, ce am discutat însă cu Nebridius o arată epistolele.

Şi cînd va ajunge timpul de a aminti toate marile Tale binefaceri faţă de mine, pe care le-ai făcut în acel timp, mai ales cînd mă grăbesc să trec la alte probleme mai mari? Căci mă cheamă amintirea mea şi îmi este dulce, Doamne, să-Ţi mărturisesc prin ce îndemnuri lăuntrice m-ai îmblînzit şi cum m-ai liniştit, umilind munţii şi colinele cugetărilor mele şi ai condus căile mele întortochiate şi ai făcut line pe cele aspre şi în ce mod ai supus pe însuşi Alypius, fratele inimii mele, cum l-ai supus numelui Celui Unul-Născut al Tău «Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» [7], nume pe care, la început, nu voia să fie

---

7. *II Petru*, 3, 18.

înscris în scrierile sale. Căci el voia ca scrierile mele să miroasă ca cedrii școalelor pe care deja le-a zdrobit Domnul, mai bine decît să respire ierburile mîntuitoare bisericești, care sînt contra șerpilor.

(8) Ce strigăte Ți-am scos, Dumnezeul meu, cînd citeam psalmii lui David, cîntările de credință, sunetele evlaviei care înlătură spiritul mîndru, eu care eram neformat încă în adevărata dragoste pentru Tine, catehumen în vacanță la casa de la țară, împreună cu Alypius, în timp ce lîngă noi era mama, femeie cu haina, dar bărbat cu credința, avînd siguranța de sine pe care o dă vîrsta, cu dragoste de mamă, cu evlavie creștină! Ce strigăte Îți scoteam în acei psalmi și cum eram înflăcărat în Tine din ei și mă aprindeam să-i recit, dacă aș fi putut, pe tot globul pămîntesc, contra înfumurării neamului omenesc! Și totuși sînt cîntați pe tot globul și «nu există om care să se ascundă de la căldura Ta» [8]. Cu ce puternică și întepătoare durere mă revoltam contra maniheilor, iar după aceea îi compătimeam fiindcă nu știau acele taine, acele leacuri prin care ar fi putut să fie sănătoși! Aș fi voit să fie undeva lîngă mine atunci și, fără știrea mea că sînt acolo, să vadă fața mea și să audă vorbele mele, cînd am citit al patrulea psalm în acel răgaz de atunci, ce a făcut din mine acel psalm «Cînd Te-am chemat, m-ai auzit, Dumnezeul dreptății mele! Întru necaz m-ai desfătat. Milostivește-te spre mine și ascultă rugăciunea mea», să mă fi auzit, fără să știu eu că mă aud, ca să nu creadă că eu zic acele lucruri pentru ei, acelea pe care le spuneam printre acele cuvinte, fiindcă în adevăr nu le-aș fi spus și nu le-aș fi spus așa dacă aș fi simțit că sînt auzit de ei și nici dacă le-aș fi spus, nu le-ar fi primit așa cum le spuneam cu mine și în fața Ta, din adînca simțire a sufletului meu.

(9) M-am îngrozit de teamă și am clocotit de speranță bucurîndu-mă de milostivirea Ta, Tată. Și toate acestea ieșeau prin ochii și glasul meu, cînd Duhul Tău cel bun, întorcîndu-se spre noi, ne zice: «Fiii oamenilor, pînă cînd veți fi grei la inimă? Pentru ce iubiți deșertăciunea și căutați minciuna?» [9]. Căci iubisem vanitatea și căutasem minciuna. Și Tu, Doamne, deja proslăviseși pe Sfîntul Tău, sculîndu-L din morți și «așezîndu-L de-a dreapta Ta» [10], pentru ca să trimită de sus făgăduința Sa, pe «Mîngîietorul, Duhul adevărului» [11]. Și-L și trimisese, dar eu nu știam. Căci Îl trimisese, întrucît fusese preamărit, înviind din morți și urcîndu-Se la cer. Mai înainte, însă, «Duhul nu era încă dat, fiindcă Iisus nu fusese încă slăvit». Și striga profetul: «Pînă cînd veți fi grei

8. *Ps.* 4, 1.
9. *Ps.* 4, 2.
10. *Marcu,* 16, 19; *Rom.* 8, 37; *Ef.* 1, 20; *Col.* 3, 1; *Evr.* 3, 22; *Fapte,* 7, 15; *I Petru,* 3, 22.
11. *Ioan,* 15, 26; 16, 13.

la inimă? Pentru ce iubiţi deşertăciunea şi căutaţi minciuna. Să ştiţi că minunat a făcut Domnul pe cel cuvios al Său»[12]. Strigă «pînă cînd», strigă «să ştiţi» şi eu, atît de mult timp neştiind, am iubit deşertăciunea şi am căutat minciuna şi de aceea am auzit şi m-am cutremurat, fiindcă El le spune unor oameni aşa cum îmi amintesc că fusesem eu. În adevăr, în închipuirile pe care eu le luam drept adevăr, erau deşertăciune şi minciună. Şi am făcut multe să răsune greu şi cu putere în durerea amintirii mele. O, de le-ar fi auzit aceia care pînă acum iubesc deşertăciunea şi caută minciuna! Poate că s-ar fi tulburat şi ar fi vărsat acea deşertăciune şi Tu ai fi auzit cînd ar fi strigat la Tine, pentru că, prin adevărata moarte a sufletului, a murit pentru noi Acela «care mijloceşte pentru noi»[13].

(10) Citeam «Mîniaţi-vă şi nu păcătuiţi»[14] şi cum eram de mişcat, Dumnezeul meu, eu care învăţasem chiar să mă mînii pe mine pentru cele trecute, ca să nu păcătuiesc pe viitor, şi pe merit mă mîniam, fiindcă nu altă natură a neamului întunericului păcătuia cu mine, cum zic aceia care nu se mînie pe ei înşişi şi «adună pentru ei înşişi mînie în ziua mîniei şi descoperirii dreptei Tale judecăţi!». Bunurile mele nu erau afară şi nici nu mai erau căutate cu ochii trupeşti sub acest soare, căci, voind să se bucure în afară cu uşurinţă, cad în deşertăciune şi se revarsă în acelea care se văd că sînt, care sînt trecătoare şi se murdăresc de chipul lor printr-o cugetare nesăţioasă. Dar, o, dacă ar fi obosiţi de foame şi ar zice: «Cine ne va arăta nouă binele». Să zicem, şi ei să audă «Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne»[15]. Căci noi nu sîntem lumină, care «luminează pe tot omul»[16], ci sîntem luminaţi de Tine, pentru ca aceia care am fost odată întuneric să fim lumină în Tine. O, dacă ar vedea lumina eternă lăuntrică, de care eu, fiindcă o gustasem, fremătam, pentru că nu puteam să le-o arăt, dacă ar aduce la mine inima lor în ochii lor, în afara Ta şi ar zice: «Cine ne va arăta nouă binele?»[17]. Căci acolo unde mă mîniasem, înlăuntrul camerei, unde fusesem împuns, unde sacrificasem, jertfind cele vechi ale mele şi începînd meditaţia reînnoirii mele cu speranţa în Tine, începuseşi să-mi fii dulce, pentru că «dăduseşi veselie în inima mea»[18]. Şi exclamam, citind acestea, în afară şi le recunoşteam înlăuntru şi nu voiam să fie înmulţite în bunuri pămînteşti, eu care devoram timpul şi eram mistuit de timpuri,

12. *Ps.* 4, 2—3.
13. *I Tim.* 2, 5; *Evr.* 8, 6; 9, 15.
14. *Ps.* 4, 3; *Ef.* 4, 26.
15. *Ps.* 4, 6; *Ef.* 5, 8.
16. *Ioan,* 1, 19.
17. *Ps.* 4, 6.
18. *Ps.* 4, 7.

deoarece aveam în eterna simplitate altă hrană «pîine și vin și untdelemn» [19].

(11) Și, în versul următor, am strigat din adînc strigătul inimii mele: «O, în pace!» O, în El Însuși! O, ce ai zis? Voi adormi și voi gusta somnul?» [20] Căci cine se va împotrivi nouă cînd se va adeveri cuvîntul care s-a scris: «Moartea a fost înghițită de biruință» [21]? Iar Tu ești chiar acest Atotputernic Care nu Te schimbi, și în Tine este liniștea care uită de toate chinurile, căci nici un altul nu este cu Tine și nici spre a dobîndi altele multe care nu sînt ceea ce ești Tu «că Tu, Doamne, îndeosebi întru nădejde m-ai așezat» [22].

Citeam și ardeam, și nu aflam ce să fac cu acești morți surzi, din care fusesem: ciumă, amarnic plîngător și orb contra scrierilor de miere, miere luată din mierea cerului, și luminoase, luate din lumina Ta, și mă nimiceam gîndind la vrăjmașii acestei Scripturi.

(12) Cînd îmi voi aminti de toate frămîntările acelor zile de vacanță? Dar nici nu am uitat, nici nu voi trece sub tăcere asprimea biciului Tău și minunata iuțeală a milei Tale.

Atunci mă chinuiai cu durerea dinților și cînd s-a îngreuiat atît de mult, încît nu puteam vorbi, a coborît în inima mea ideea ca să stăruiesc pe lîngă toți ai mei, care erau de față, ca să se roage pentru mine, să Te roage pe Tine, Dumnezeul mîntuirii de orice fel. Și am scris acestea pe o tabletă de ceară și le-am dat ca să citească. De îndată ce ne-am plecat genunchii ca rugători a fugit acea durere. Dar ce durere? Sau cum a fugit? M-am speriat, o mărturisesc, Domnul meu și Dumnezeul meu, căci de la începutul vieții mele eu nu făcusem această experiență. Și mi s-au strecurat în adîncul sufletului semnele Tale, bucurîndu-mă în credință am lăudat numele Tău și acea credință nu mă lăsa să fiu sigur cu privire la păcatele mele trecute, care încă nu-mi fuseseră iertate prin botezul Tău.

V

(13) După ce au trecut serbările culesului viilor am înștiințat pe milanezi să-și caute un alt vînzător de cuvinte, pentru că eu îmi alesesem să-Ți servesc Ție și nu mai puteam face față acelei profesii din cauza greutății cu care respiram și din cauza durerii pieptului. Și am arătat, printr-o scrisoare adresată episcopului Tău, bărbat sfînt, vechile mele erori și dorința mea prezentă, pentru ca să mă sfătuiască ce să citesc mai degrabă din cărțile Tale, pentru ca să fiu cît mai pregătit și în stare să primesc atîta har. Iar el m-a îndemnat să citesc pe profetul

19. *Ps.* 4, 7.
20. *Ps.* 4, 8.
21. *Rom.* 15, 54.
22. *Ps.* 4, 8.

Isaia, cred, pentru că el este cel mai deschis înainte vestitor, mai mult decît alții, al Evangheliei și al chemării neamurilor. Totuși eu, neînțelegînd ceea ce citisem la prima lectură și socotind că în întregime este așa, am amînat citirea cu intenția de a o relua cînd voi fi mai deprins în Evanghelia Domnului.

VI

(14) Apoi, cînd a venit timpul ca să-mi dau numele, părăsind casa de la țară, am pornit la Milan.

Și Alypius s-a hotărît să renască în Tine odată cu mine, el care se și îmbrăcase cu smerenia potrivită cu tainele Tale, care era un foarte puternic îmblînzitor al trupului, încît putea să meargă cu picioarele goale pe solul de gheață al Italiei, o nemaipomenită îndrăzneală.

Ne-am adăugat și copilul Adeodatus, fiul meu trupesc din păcatul meu. Tu îl făcuseși bine. Era aproape în vîrstă de cincisprezece ani, iar cu mintea întrecea pe mulți bărbați serioși și învățați. Mărturisesc darurile Tale, Doamne, Dumnezeul meu, Creatorul tuturor lucrurilor și atotputernic în a îndrepta scăpările noastre, căci eu nu aveam nimic în corpul acela în afară de păcat. Faptul că era hrănit de noi în învățătura Ta, Tu ni-l inspiraseși, nimeni altul, iar darurile Tale le mărturisesc Ție. Există o carte a mea, intitulată «Magistrul». El însuși vorbește cu mine. Tu știi că ale lui sînt toate ideile care sînt inserate acolo de persoana convorbitorului meu cînd avea șasesprezece ani. Și am văzut și alte lucruri ale lui surprinzătoare. Geniul lui îmi provoca o teamă sfîntă. Și cine, în afară de Tine, era făcătorul unei astfel de minuni ?

Tu ai ridicat repede de pe pămînt viața lui, și-mi amintesc de el cu mai multă siguranță, căci nu mă mai tem pentru copilăria lui și nici pentru tinerețea lui și, în genere, de el, ca om.

L-am asociat ca fiind din același veac cu noi, în harul Tău, spre a-l instrui în învățătura Ta și am fost botezați, și a fugit de la noi grija pentru viața trecută.

Și nu mă săturam în acele zile de o dulceață uimitoare, gîndindu-mă la adîncimea planurilor Tale pentru mîntuirea neamului omenesc. Cît am plîns în imnurile și în «canticele» Tale, mișcat adînc de glasul Bisericii Tale, care răsunau plăcut ! Acelea curgeau în urechile mele și adevărul se scurgea în inima mea și clocotea de aci simțirea evlaviei și curgeau lacrimile și mă simțeam bine cu ele.

VII

(15) Nu de mult timp, Biserica din Milan începuse să sărbătorească acest gen de mîngîiere și de îndemn cînd inimile și vocile fraților care cîntau se uneau cu mare zel. Desigur trecuse un an sau nu cu mult mai

mult de cînd Iustina, mama împăratului Valentinianus, care era copil, persecuta pe Ambrozie, omul Tău, din cauza ereziei sale, la care fusese atrasă de arieni. Mulţimea credincioasă făcea noaptea de veghe în Biserică, pregătită să moară cu episcopul lor, servul Tău. Atunci mama mea, serva Ta, jucînd primul rol al grijilor şi veghilor, trăia numai din rugăciuni. Noi, deşi încă neîncălziţi de căldura duhului Tău, eram totuşi mişcaţi de uimirea şi tulburarea cetăţii. Atunci s-a instituit obiceiul ca să se cînte imnuri şi psalmi, după obiceiul părţilor din Răsărit, pentru ca poporul să nu se nimicească de neplăcerea tristeţii, iar de atunci au fost păstrate pînă astăzi de multe şi aproape de toate comunităţile Tale din celelalte părţi ale pămîntului.

(16) Atunci ai descoperit în vis episcopului Tău în ce loc se aflau ascunse trupurile martirilor Protassus şi Gervasius, pe care timp de atîţia ani le păstraseşi nestricate, ascunse în vistieria tainei Tale, pentru ca la timp potrivit să le scoţi pentru a înfrîna furia unei femei care era însă împărăteasă. Căci, după ce fuseseră scoase şi dezgropate şi erau mutate cu mare cinste la basilica ambroziană, nu numai aceia care erau zdruncinaţi de duhuri necurate se vindecau, după mărturisirea aceloraşi demoni, dar chiar un orb de mai mulţi ani, foarte cunoscut în cetatea sa, întrebînd care era cauza pentru care poporul se agită cu veselie, auzind răspunsul, a sărit şi a rugat pe călăuza sa să-l ducă acolo. Dus acolo, a obţinut să i se permită să atingă cu batista sa sicriul «sfinţilor care avuseseră o moarte scumpă înaintea Ta» [23]. După ce a făcut acest lucru şi a dus-o la ochi, i s-au deschis ochii imediat. De aci a început să se ducă faima, de aci laude fierbinţi, strălucitoare, de aci sufletul acelei vrăjmaşe, deşi nu a fost aplecat spre sănătatea credinţei, a fost reţinut de la furia prigonirii.

«Slavă Ţie, Dumnezeul meu !» De unde, deci, şi unde ai dus aducerea mea aminte, ca să-Ţi mărturisesc şi aceste lucruri, pe care, deşi mari, le uitasem şi le trecusem sub tăcere ? Şi totuşi atunci, deşi se răspîndea atît de puternic «mirosul mirezmelor Tale» [24], nu alergam după Tine. De aceea mai mult plîngeam între canticele imnurilor Tale, odinioară suspinînd după Tine, şi în sfîrşit respiram atît cît pătrunde adierea într-o casă de fîn.

VIII

(17) «Tu Care faci să locuiască în casă sufletele care se înţeleg» ai asociat cu noi şi pe Evodius, un tînăr din municipiul nostru. Acesta, pe cînd servea la curte ca agent al imperiului, mai înainte de noi s-a întors spre Tine şi s-a botezat şi, părăsind miliţia secolului, s-a înrolat în mi-

23. *Ps.* 115, 6.
24. *Col.* 4, 18; *II Cor.* 2, 15.

liţia Ta. Eram împreună şi aveam să locuim împreună după o hotărîre sfîntă.

Ne întrebam în ce loc am putea fi mai utili ca să-Ţi servim Ţie. Împreună ne întorceam în Africa. Şi cînd am ajuns la gurile Tibrului, mama a murit. Multe le trec sub tăcere, căci mult mă grăbesc. Primeşte mărturiile mele şi mulţumirile mele, Dumnezeul meu, pentru nenumăratele binefaceri, chiar dacă le trec sub tăcere. Dar nu voi trece sub tăcere ceea ce se naşte în sufletul meu despre acea servitoare a Ta, care m-a născut cu trupul, ca să mă nasc pentru această lumină trecătoare, şi cu inima ca să mă nasc pentru lumina cea veşnică. Nu ale ei, ci ale Tale daruri pentru ea le voi spune. Căci nu ea însăşi se făcuse sau se educase. Tu ai creat-o şi nici tatăl, nici mama ei nu ştiau ce avea să devină ea. Şi ai instruit-o în teama de Tine, varga Hristosului Tău, conducerea Unicului Tău Fiu, într-o casă credincioasă, bun membru al Bisericii Tale.

Ea nu lăuda atît de mult atenţia mamei sale pentru disciplinarea sa, cît atenţia unei sclave bătrîne care purtase pe tatăl său, cînd era prunc, aşa cum de obicei copilele mai mărişoare poartă pe spatele lor pruncii. Pentru acest fapt şi pentru bătrîneţea ei şi pentru foarte bunele ei obiceiuri era cinstită destul de stăpîni într-o casă creştină. De aceea ea avea mare grijă şi de fiicele stăpînilor, grijă care-i fusese încredinţată, şi era de o severitate sfîntă cînd le dojenea, dacă era nevoie, iar cînd le învăţa era de o prudenţă sobră.

Căci în afara acelor ore în care se hrăneau în chip foarte moderat la masa părinţilor, deşi ardeau de sete, nu le lăsa să bea nici apă, ferindu-le de o obişnuinţă rea şi adăugînd un verb sănătos «Acum beţi apă, pentru că nu aveţi vin la îndemînă, dar cînd vă veţi duce la soţii voştri, ajungînd stăpînele celor adunate şi ale cămărilor, apa va fi dispreţuită, dar obiceiul de a bea va prevala». Cu această metodă de a le învăţa şi cu autoritatea de a porunci, înfrîna lăcomia vîrstei prea fragede şi forma chiar setea copiilor după o măsură onestă, pentru ca să nu fie îngăduit ceea ce nu se cădea.

(18) Şi totuşi se strecurase în mama mea, aşa cum îmi povestea mie, fiul ei, serva Ta, se strecurase gustul pentru vin. Astfel, cînd, după obicei, i se poruncea de părinţii ei ca copilă modestă să scoată vin din butoi, introducînd paharul prin vrana de deasupra, mai înainte de a vărsa vinul în carafă sorbea puţin cu vîrful buzelor, pentru că nu putea mai mult, căci gustul respingea. Căci nu făcea acest lucru dintr-o dorinţă de băutură, ci din cauza unor excese nemăsurate ale vîrstei, care clocoteau în mişcări jucăuşe şi care de obicei sînt ţinute în frîu, în sufletele copiilor, de către greutatea părinţilor.

Şi la acea mică *gustare* adăugînd în fiecare zi mici *gustări* — căci cine dispreţuieşte lucrurile mici, cade puţin cîte puţin — căzuse în acea obişnuinţă, încît bea cu lăcomie pahare pline de vin curat.

Unde era atunci acea bătrînă înţeleaptă şi acea puternică interzicere ? Ce lucru avea putere contra bolii ascunse dacă medicina Ta, Doamne, nu ar veghea asupra noastră ? În lipsa tatălui şi a mamei şi a educatorilor, Tu erai prezent, Tu, Care ai creat, Care chemi, Care ne chemi, Care chiar prin oameni mijlocitori faci ceva bun spre a mîntui sufletele.

Ce ai făcut atunci Dumnezeul meu ? De unde ai îngrijit-o ? Cum ai vindecat-o ? Oare nu ai adus o dojană aspră şi ascuţită din alt suflet, ca un fier vindecător din cămările Tale ascunse, încît dintr-o singură lovitură ai tăiat acea putreziciune ?

Acea sclavă cu care obişnuia să se ducă la butoi, certîndu-se cu o stăpînă mai mică, cum se întîmplă între ele, i-a pus în faţă această acuzare, insultînd-o amar şi numind-o «băutoare». Ea, lovită de acea ocară s-a uitat la urîciunea ei şi pe loc s-a condamnat şi s-a dezbărat.

Aşa cum prietenii linguşitori pervertesc, tot aşa cei vrăjmaşi, insultînd, de foarte multe ori corectează. Şi Tu le plăteşti, nu fiindcă lucrezi prin ei, ci pentru că ei înşişi au voit. În adevăr, aceea, mîniată, a voit să ocărască pe stăpîna mai mică, nu să o vindece, şi de aceea a şi făcut acest lucru pe ascuns, fiindcă aşa le îndemnase locul şi timpul sau ca nu cumva şi ea însăşi să se pună în pericol, pentru că o dăduse pe faţă prea tîrziu.

Dar Tu, Doamne, Conducătorul celor cereşti şi al celor pămînteşti, Care întorci *adîncurile unui torent spre folosul Tău*, şi valul cel tulbure al veacurilor care curge în rînduială, chiar prin nebunia unui suflet ai vindecat pe altul, pentru ca nu cumva cineva, cînd observă acest lucru, să-şi atribuie puterii sale acest lucru, dacă prin cuvîntul său se îndreaptă un altul, pe care îl vrea îndreptat.

IX

(19) În acest mod, educată în cuminţenie şi înfrînare şi dată mai degrabă de Tine părinţilor decît de părinţi Ţie, cînd a devenit tînără, la împlinirea anilor, fiind încredinţată bărbatului său, i-a slujit ca unui stăpîn şi şi-a dat silinţa ca să-l cîştige pentru Tine, vorbind despre Tine prin moravurile ei prin care Tu o făceai frumoasă, foarte îndatoritoare şi admirabilă pentru soţul ei. În aşa mod a îndurat, însă, nerespectarea căsătoriei încît nu a avut niciodată cu soţul ei nici o ceartă în legătură cu aceasta, căci aştepta mila Ta asupra lui, pentru ca, crezînd în Tine, să devină curat.

El era însă pe cît de distins prin bunăvoință pe atît de aprins la mînie. Dar ea știa să nu se opună soțului ei cînd era mînios, nu numai cu fapta, dar nici cu vorba. Cînd îl vedea potolit și liniștit, la timp potrivit, dădea socoteală de fapta ei, dacă cumva el se lăsase pradă mîniei prea fără socoteală. În cele din urmă, cînd multe femei măritate, ai căror soți erau mai liniștiți, purtau pe fața urîțită urmele loviturilor și în conversațiile dintre prietene acuzau viața bărbaților, ea, mama mea, le atrăgea atenția, ca și cînd ar fi glumit, dar serios, că din momentul în care ele au auzit citindu-se tablele, adică acel registru care se numește matrimonial, ar fi trebuit să le socotească drept instrumente prin care deveniseră sclave. De aceea, aducîndu-și aminte de condiția lor, nu trebuie să mai dea dovadă de mîndrie contra stăpînilor. Cînd ele se mirau, știind ce violent soț trebuia să suporte ea, cînd se mirau că niciodată nu se auzise sau nu se făcuse văzut vreun semn că Patricius își lovise soția sau că cel puțin timp de o zi se certaseră între ei în casă și o întrebau prietenește care-i cauza, ea le explica metoda sa pe care am amintit-o mai sus. Acelea care o aplicau și o experimentau, o felicitau, acelea care nu o luau în atenție erau vătămate și umilite.

(20) A învins pe soacra sa — care la început era mîniată contra ei de șoaptele unor sclave rele — a învins-o prin gesturi respectuoase, stăruind în îngăduință și blîndețe, încît aceea, de la sine, a comunicat fiului său limbile uneltitoare ale sclavilor, prin care se tulbura pacea casnică între ea și nora sa, și a cerut să le pedepsească. În acest mod, după ce el, ascultînd și de mama sa, și îngrijindu-se și de disciplina sclavilor și de armonia alor săi, a pedepsit cu bătaia cu vergi pe cele pîrîte, după cum a socotit cea care le denunțase, și a promis că astfel de pedepse trebuie să spere oricare dintre ele va vorbi ceva rău — ca să facă plăcere — despre nora sa. Cum nici o sclavă nu a mai avut curajul să bîrfească, au trăit între ele într-o atmosferă plăcută și iubire demnă de amintit.

(21) Și acest mare dar dăduseși, Dumnezeul meu, mila mea, acelei serve a Ta, în al cărei pîntece m-ai creat, că, între sufletele care nu se înțeleg și se ceartă, atunci cînd se putea, se arăta atît de împăciuitoare, încît, atunci cînd auzea și dintr-o parte și din alta foarte multe lucruri amare, așa cum obișnuiește să dea la iveală neunirea umflată și necugetată, cînd în fața unei prietene prezente se laudă, în convorbiri aprinse, cruzimea urii, ea nu spunea nimica uneia despre cealaltă, decît ceea ce putea să le împace.

Mic bun mi s-ar părea acest lucru dacă nu aș ști, dintr-o tristă experiență, că mulțimi nenumărate de oameni, nu știu prin ce ciumă oribilă a păcatelor, care se întinde foarte mult, nu numai că comunică unor

vrăjmaşi mîniaţi spusele inamicilor lor, dar adaugă şi cele ce nu au fost spuse. Din contră un om de omenie ar trebui să creadă că este puţin lucru să nu provoace şi să nu sporească duşmăniile oamenilor, vorbind de rău, dacă nu se va sforţa să le stingă, vorbind de bine.

Aşa era mama mea, căci Tu o învăţai în şcoala tainică a inimii sale.

(22) În cele din urmă a cîştigat pentru Tine, în ultima parte a vieţii ei vremelnice, pe soţul ei şi nu a mai deplîns la el, după ce devenise credincios, ceea ce îndurase cînd încă nu era credincios. Căci era serva servilor Tăi. Oricine o cunoscuse, mult Te lăuda, Te adora, Te iubea în ea, fiindcă simţea prezenţa Ta în inima ei, martore fiind roadele sfintei convertiri. Căci fusese soţia unui bărbat, dăduse respectul cuvenit părinţilor, tratase casa cu evlavie, avea mărturie pentru faptele cele bune, hrănise pe fiii ei [25] născîndu-i din nou ori de cîte ori îi vedea că se depărtează de la Tine. În cele din urmă, Doamne, nouă tuturor servilor Tăi, fiindcă ne îngădui să vorbim din darul Tău, care, înainte de adormirea ei, trăim uniţi în Tine, după ce primisem harul botezului Tău, ne-a purtat în aşa fel grijă ca şi cînd ne-ar fi născut pe toţi, aşa ne-a servit, ca şi cînd ar fi fost născută de toţi.

X

(23) Apropiindu-se ziua cînd avea să iasă din această viaţă, — zi pe care Tu o cunoşteai, iar noi n-o cunoaştem — s-a întîmplat, cred, datorită ascunselor Tale planuri, ca ea şi eu să stăm împreună, sprijinindu-ne pe o fereastră, de unde se vedea grădina casei în care locuiam, acolo la Ostia Tibrului, unde departe de mulţimi, după oboseala unui drum lung, ne refăceam pentru a naviga. Vorbeam, aşadar, singuri foarte dulce şi «uitînd cele trecute, cu gîndul la cele ce sînt înainte» [26], vorbeam între noi în preznţa adevărului, care eşti Tu, cum va fi viaţa veşnică a sfinţilor, pe care «nici ochiul n-a văzut-o, nici urechea n-a auzit-o, nici la inima omului nu s-a suit» [27]. Dar doream puternic cu inima gurii căscată la curgerile «izvorului Tău, izvorul vieţii, care este la Tine» [28], pentru ca, prinzînd atîta cît puteam, să putem cugeta în vreun fel un lucru atît de profund.

(24) Şi cum discuţia noastră ducea la încheierea că desfătarea simţurilor trupeşti, oricît de mare ar fi ea şi în oricît de mare lumină corporală, nu merită să fie comparată şi nici măcar amintită faţă de dulceaţa acelei vieţi, ridicîndu-ne noi printr-o stare de simţire mai aprinsă la «El Însuşi», am străbătut treptat cele materiale şi chiar cerul însuşi,

25. *I Tim.* 5, 9, 4.
26. *Rom.* 3, 12; *Apoc.* 21, 5.
27. *I Cor.* 2, 9.
28. *Ps.* 36, 9.

de unde soarele, luna și stelele răspîndesc lumina pe pămînt. Și încă ne urcam, ne urcam, cugetînd și mai cufundați înlăuntru, vorbind și admirînd lucrările Tale, și am ajuns la mințile noastre și am trecut de ele, ca să atingem regiunea bogăției fără de sfîrșit, unde hrănești pe Israil în veșnicie cu hrana adevărului; acolo viața este înțelepciunea prin care se fac toate acestea și cele care au fost și cele care vor fi, căci adevărul însuși nu se face, ci este așa cum a fost și așa va fi mereu. Ba mai mult «a fost» și «va fi» nu este în adevăr, ci în adevăr nu există decît existența pentru că adevărul este etern. Căci «a fost» și «va fi» nu este etern. Și în timp ce vorbeam și doream cu ardoare adevărul, l-am atins ușor, cu o lovitură a întregii inimi, am suspinat și am lăsat acolo legate «primele roade ale duhului» [29], și ne-am întors la vorbăria gurii noastre, unde începe și se sfîrșește cuvîntul. Și ce are el asemănător cu Cuvîntul Tău, Domnul nostru, Care rămîne în Sine fără vechime și Care le înnoiește pe toate?

(25) Așadar, ziceam: «Dacă pentru cineva tac zburdările trupului, tac închipuirile pămîntului și ale aerului, tac polii și tace însuși sufletul și trece dincolo de sine, necugetînd la sine, dacă tac visele și revelațiile imaginare, dacă tace orice limbă și orice semn și tot ce se face pentru ce este trecător, dacă ar tăcea pentru cineva cu totul — fiindcă dacă cineva ar auzi toate acestea, zic «Nu noi înșine ne-am făcut pe noi, ci ne-a făcut Acela Care rămîne în veci» — și dacă, după ce acestea au fost spuse, tac ele, deja pentru că au ridicat urechea la El, iar El Însuși vorbește nu prin ele, ci prin El Însuși, ca să ascultăm cuvîntul Lui, nu prin limba trupului, nici prin vocea îngerului, nici prin tunetul norului, nici prin enigma asemănării, ci-L auzim pe El Însuși fără acestea, așa cum ne extindem și printr-o cugetare atingem eterna înțelepciune care rămîne deasupra tuturor, dacă se va continua acest lucru și s-ar sustrage alte viziuni de un gen cu totul diferit și ea singură răpește și absoarbe și vîră în bucurii interioare pe spectatorul său, astfel încît așa să fie viața eternă, cum a fost acest moment al inteligenței, după care am suspinat, oare aceasta nu este «Intră în bucuria Domnului tău»?

(26) Ziceam astfel de lucruri, deși nu în acest mod, și cu aceste cuvinte, totuși, Doamne, Tu știi că în acea zi, cînd spunea astfel de lucruri și lumea aceasta pentru noi, între vorbele noastre, devenea fără preț, cu toate desfătările ei, atunci ea a zis: «Fiule, în ce mă privește nici un lucru nu mă mai desfată în această viață. Ce să fac aici și de ce sînt aici, nu știu, căci s-a dus speranța în această lume. Un singur lucru

29. *Gal.* 5, 22—23; *Rom.* 8, 23.

era care mă făcea să doresc să întîrzii puţin în această viaţă, ca să te văd creştin adevărat mai înainte de a muri.

Dumnezeu mi-a dat această bucurie cu prisosinţă, încît să te văd servul Lui, dispreţuind fericirea pămîntească. Ce fac eu aici ?»[30].

XI

(27) Nu-mi amintesc destul ce i-am răspuns la aceste vorbe ale ei, cînd, între timp, după cinci zile, sau nu mult după aceea, a căzut la pat cu febră. Şi, pe cînd era bolnavă, într-o zi, a suferit o pierdere de conştiinţă şi puţintel a fost sustrasă de la cei prezenţi. Noi am dat fuga, dar repede şi-a recăpătat conştiinţa şi ne-a privit pe mine şi pe fratele meu, care stăteam lîngă ea, şi ne-a zis : «Unde eram ?», ca şi cînd ar fi căutat ceva. Apoi privindu-ne pe noi, care eram înmărmuriţi de durere, ne-a zis : «Aici veţi înmormînta pe mama voastră». Eu tăceam şi încercam să-mi înfrînez plînsul. Fratele meu, însă, a spus ceva prin care îşi exprima dorinţa ca ea să nu moară în străinătate, ci în patrie, ca şi cînd ar fi fost un fapt mai fericit. Auzind acestea, mama, cu o îngrijorare pe faţă, mustrîndu-l cu privirile, fiindcă avea astfel de gînduri, şi apoi, privindu-mă, a zis : «Îngropaţi acest trup oriunde, să nu vă tulbure nici o grijă de el, un singur lucru vă rog, anume, la altarul Domnului să vă amintiţi de mine, oriunde veţi fi». Şi după ce exprimase această idee cu vorbele pe care le putuse rosti, a tăcut, iar boala se înrăutăţea şi o chinuia.

(28) Iar eu, cugetînd la darurile Tale, Dumnezeule cel nevăzut[31], pe care le introduci în inimile credincioşilor Tăi, iar de acolo provin roade minunate, mă bucuram şi Îţi aduceam mulţumiri, amintindu-mi ceea ce aflasem, anume cu cîtă grijă se preocupase fierbinte de mormînt, pe care şi-l prevăzuse şi-l pregătise lîngă trupul bărbatului ei. În adevăr, fiindcă trăiseră în cea mai mare înţelegere, voia şi acest lucru — cum este sufletul omenesc mai puţin în stare să cuprindă cele dumnezeieşti — ca să se adauge la acea fericire şi să fie amintit de oameni faptul că i se îngăduise ca, după călătoria peste mare, pămîntul să acopere ţărîna unită a celor doi soţi.

Cînd începuse însă să nu mai fie în sufletul ei această deşertăciune, datorită plinătăţii bunătăţii Tale, nu ştiam, şi mă veseleam că mi se descoperise în acest mod, deşi în conversaţia aceea cu ea pe care o avusesem la fereastră, cînd a zis : «Ce mai fac aici ?», nu mi s-a părut că vrea să moară în patrie. Chiar am auzit, după aceea, că pe cînd eram la Ostia vorbea cu unii dintre prietenii mei cu încredere de mamă, cînd

30. *Matei*, 25, 1 ; *I Cor.* 15, 52.
31. *Ioan*, 18, 1 ; *I Tim.* 6, 16.

eu nu eram de față, într-o zi, despre disprețuirea acestei vieți și despre binele morții, și, în timp ce admirau virtutea unei femei — pe care Tu i-o dăruiseși — și au întrebat-o dacă nu avea groază să lase trupul atît de departe de cetatea sa, a răspuns : «Nimic nu este departe de Dumnezeu și nu trebuie să ne temem că la sfîrșitul veacurilor El nu va ști de unde să mă ridice».

Așadar, în ziua a noua a bolii sale, al cincizeci și șaselea an al vieții sale, în al treizeci și treilea an al vîrstei mele, acel suflet religios și evlavios a fost dezlegat de trup.

XII

(29) Îi închideam ochii și o uriașă jale curgea în inima mea și se prefăcea în lacrimi, iar atunci ochii mei, sub apăsarea unei constrîngătoare porunci a sufletului, își resorbeau izvorul pînă la secătuire, iar într-un astfel de zbucium îmi era tare rău. Atunci, însă, cînd și-a dat sufletul, copilul meu Adeodatus a izbucnit în plîns și constrîns de noi toți a tăcut. În acest mod, ceva copilăresc și în mine, care era gata să se reverse în plînset, era înăbușit de vocea tinerească și tăcea. Căci socoteam că nu trebuie să celebrăm acea moarte prin plînsete pline de lacrimi și prin gemete, pentru că prin acestea se obișnuiește să se plîngă un fel de nenorocire a celor care mor, sau ca și cînd ar fi o stingere totală. Dar ea nici nu murea în chip nenorocit, nici nu murea cu totul. Acest lucru îl țineam sigur și prin dovezile vieții sale, prin «Credința nefățarnică» [32] și prin motive sigure.

(30) Ce era, așadar, ceea ce mă durea adînc decît o rană proaspătă produsă de ruperea neașteptată a obișnuinței foarte dulci și foarte scumpe de a trăi laolaltă ? Mă felicitam de mărturia ei că, în ultimul timp al bolii sale, mulțumind îngrijirilor mele, mă numea iubitor, și amintea, cu mare simțire a dragostei de mamă, că nu auzise niciodată scoțînd din gura mea contra ei vreun cuvînt dur sau ocărîtor.

Și totuși, Dumnezeul meu, Care ne-ai creat, cu ce lucru putea fi comparată cinstirea pe care eu i-o dădusem față de servirea la care se supusese pentru mine ? Și așa, pentru că eram părăsit de mîngîierea ei atît de mare, era rănit sufletul meu și parcă îmi era sfîșiată viața, care se făcuse una din viața ei și din viața mea.

(31) Cînd, deci, acel copil a fost oprit de a mai plînge, Evodius a luat psaltirea și a început să cînte un psalm, căruia noi toată casa îi răspundeam «Mila și judecata Ta, voi cînta [33], Doamne». Auzind, însă, despre ceea ce se petrecea, s-au adunat mulți frați și călugărițe și aceia pregăteau înmormîntarea după obicei, iar eu de o parte, cît mai cuviin-

32. *I Tim.* 1, 15.
33. *Ps.* 100, 1.

cios posibil, discutam cu aceia care socoteau că nu trebuie să mă părăsească, discutam cele ce erau potrivite cu împrejurarea și, cu acea înăbușire a adevărului, încercam să micșorez chinul care-Ți era cunoscut Ție, pe care ei însă nu-l știau, ei care mă ascultau cu atenție și care socoteau că nu simt durere. Dar eu mustram — fără ca ei să audă — moliciunea sufletului meu, în urechile Tale, și încercam să opresc valul jalei și puțin cîte puțin eu reușeam, și iarăși se pornea cu asaltul ei, dar nu pînă acolo încît să vărs lacrimi și să-mi schimb fața, doar eu știam ce încercam să înăbuș în inimă. Și fiindcă nu-mi plăcea deloc că cele omenești au atîta putere în mine, acele lucruri omenești care este necesar să se întîmple prin rînduiala și soarta datorată condiției noastre, cu altă durere măream durerea mea și eram sfîșiat de o îndoită tristețe.

(32) Cînd, apoi, trupul a fost ridicat, ne-am dus și ne-am întors fără de nici o lacrimă. Căci eu nu am plîns, nici în timpul acelor rugăciuni, pe care le-am rostit Ție, cînd se aducea pentru ea jertfa răscumpărării noastre, în timp ce trupul neînsuflețit era depus lîngă mormînt, mai înainte de a fi depus, așa cum este obiceiul să se facă acolo, deci nu am plîns nici în timpul acelor rugăciuni, ci toată ziua, pe ascuns, am fost prins de tristețe și cu mintea tulburată Te rugam, cum puteam, ca să vindeci durerea mea, dar nu mă ascultai, cred, întrucît încredințai memoriei mele, chiar prin această unică mărturie, lanțul întregii obișnuințe față de o minte care se hrănește deja cu cuvîntul care nu înșeală. Mi-a venit ideea să mă duc la baie ca să mă spăl, căci auzisem că băile s-au numit *balneum*» iar grecii zic «balaneion», fiindcă alungă grija din suflet. *Iată și acest fapt îl mărturisesc milei Tale, Tată al orfanilor,* că m-am spălat și eram așa cum eram înainte de a mă spăla. Căci nu ieșise din inima mea, prin sudoare, amărăciunea jalei mele. După aceea, am adormit, m-am trezit și nu în mică parte am aflat micșorată amărîciunea durerii mele și, cum eram singur în patul meu, mi-am amintit de adevăratele versuri ale lui Ambrozie al Tău :

Dumnezeule, Creator al tuturor,
Făcătorul cerului, Care îmbraci
Ziua cu lumină strălucitoare,
Noaptea cu harul somnului,
Pentru ca odihna să redea
Membrele obosite folosului muncii
Și să ușureze mințile obosite
Și să topească jalea cea plină de griji.

(33) Și după aceea, puțin cîte puțin, aduceam în vechile gînduri pe serva Ta, de care am fost pe neașteptate lipsit, și am simțit plăcerea să plîng în fața Ta din pricina ei și pentru ea, și din cauza mea și pentru

mine. Și am dat drumul lacrimilor, pe care le rețineam, ca să curgă cît vor, supunîndu-le inimii mele, și a aflat liniște în ele, pentru că acolo erau urechile Tale și nu ale unui om oarecare, care să tălmăcească cu îngîmfare plînsul meu.

Și acum, Doamne, Îți mărturisesc Ție în scris. Să citească cine va voi și să le interpreteze cum va voi și, dacă va găsi vreun păcat, să nu rîdă că am plîns pe mama mea o mică parte dintr-o oră, mama care murise pentru cîtva timp pentru ochii mei, ea care mă plînsese mulți ani, ca să trăiesc în ochii Tăi, să nu rîdă, ci, mai degrabă, dacă este înzestrat cu o mare dragoste, el însuși să plîngă pentru păcatele mele în fața Ta, Tatăl tuturor fraților Hristosului Tău.

XIII

(34) Eu, însă, după ce inima mea s-a vindecat de acea rană, în care putea fi criticată iubirea izvorîtă din legătura trupească, Îți revărs Ție, Dumnezeul nostru, pentru acea servă a Ta, cu totul altfel de lacrimi, care izvorăște dintr-un spirit impresionat de luarea în considerare a primejdiilor oricărui suflet care moare în Adam. Deși ea, întărită în Hristos, nu a trăit, cînd încă nu era dezlegată de trup, în așa fel încît să fie numele Tău lăudat în credința și obiceiurile ei, totuși nu îndrăznesc să spun că, din momentul în care ai renăscut-o prin botez, nici un cuvînt nu a ieșit din gura ei contra învățăturilor Tale, ci s-a zis de către Adevărul, Fiul Tău : «Dacă cineva va zice fratelui său «nebunule», va fi vinovat de focul gheenii» [34]. Și vai chiar de viața cea vrednică de laudă a oamenilor dacă, îndepărtînd mila, o cercetezi ! Dar, prin faptul că nu cercetezi faptele cu asprime, sperăm cu încredere că vom găsi un loc la Tine. Dar oricine socotește meritele sale adevărate, ce își socotește dacă nu darurile Tale ? O, dacă s-ar cunoaște oamenii oameni și «acela care se laudă să se laude în Domnul !» [35].

(35) Așadar eu, Tu, lauda mea și viața mea, Dumnezeul inimii mele, lăsînd la o parte, pentru cîtva timp, faptele ei bune, pentru care cu bucurie Îți aduc laude, acum Te rog pentru păcatele mamei mele : «Auzi-mă prin Tămăduitorul rănilor noastre, Care a stat spînzurat pe lemn și, șezînd de-a dreapta Ta, mijlocește pentru noi». Știu că a lucrat cu milă și că din inimă a iertat greșelile greșiților ei. Iartă-i și Tu greșelile ei, dacă a făcut vreunele după apa mîntuirii, timp de atîția ani. Iartă-i, Doamne, iartă-i, Te implor «ca să nu intri cu ea la judecată» [36]. Să întreacă mila Ta judecata «pentru că spusele Tale sînt adevărate și ai făgăduit milă celor milostivi. Și ca să fie așa Tu le-ai dat lor, Tu Care vei

34. *Matei*, 5, 22 ; 36.
35. *II Cor.* 10, 17.
36. *Ps.* 142, 2.

fi milostiv cu cel pe care-l vei milui și vei dărui milă celor de care vei avea milă»[37].

(36) Și, cred, vei fi făcut deja ceea ce Te rog, dar aprobă, Doamne, darul acesta de bună voie al gurii mele. Căci ea, cînd era apropiată ziua morții sale, nu s-a gîndit ca trupul ei să fie acoperit cu podoabe sau să fie înmormîntat cu aromate, și nici nu a dorit un monument ales, și nici nu s-a îngrijit să aibă un mormînt în țara sa. Nu aceste lucruri ne-a încredințat nouă, ci a dorit numai ca amintirea ei să se facă la altrul Tău, Căruia îi slujise în fiecare zi, fără nici o uitare, de unde știa că este dăruită victima sfîntă, prin Care s-a dezlegat «zapisul care era asupra noastră»[38], prin Care am biruit pe vrăjmașul nostru care numără greșalele noastre și caută să ne învinuiască și nu găsește nimic la Acela prin Care sîntem biruitori. Cine va vărsa sînge nevinovat? Cine Îi va da înapoi prețul cu care ne-a răscumpărat, ca să ne smulgă din mîna dușmanului?

La această taină a prețului răscumpărării noastre a legat serva Ta sufletul ei cu lanțul credinței. Nimeni să nu o zmulgă de la ocrotirea Ta, să nu mijlocească nici cu forța, nici cu înșelăciunea, leul și dragonul. Căci ea nu va răspunde, pentru că nu datorează nimic ca să nu fie dovedită și să fie dobîndită de către vicleanul acuzator, ci va răspunde că *greșelile i-au fost iertate de Acela Căruia nimeni nu-I va da înapoi*, căci a plătit pentru noi fără să fie datornic.

(37) Să fie, deci, în pace cu soțul ei, înaintea căruia și după care nu s-a căsătorit cu nimeni, aducîndu-Ți Ție roadă cu prisosință, pentru ca să-l cîștige și pe el pentru Tine. Și insuflă, Doamne, Dumnezeul meu, Domnul meu, insuflă pe servii Tăi, frații mei, fiii Tăi, stăpînii mei, cărora le slujesc și cu inima și cu vocea și cu scrisul, pentru ca ori de cîte ori vor fi citit acestea să-și amintească, la altarul Tău, de Monica, serva Ta, cu Patricius, odinioară soțul ei, prin al căror trup m-ai adus pe mine în această viață, în ce mod nu știu. Să-și amintească cu un sentiment de pietate de părinții mei în această lumină trecătoare, și de frații mei, sub Tine, Tată, în mama ortodoxă, și să-și amintească de concetățenii mei în Ierusalimul cel veșnic, pentru care suspină călătoria poporului Tău, de la plecare pînă la întoarcere. Pentru ca ceea ce ea a cerut de la mine, în ultimul moment, să-i fie dat ei din belșug, în rugăciunile multora prin mărturisire, decît prin rugăciunile mele.

---

37. *Ps.* 117; 102, 8; *Iac.* 2, 13; *Matei*, 5, 7.
38. *Col.* 2, 16.

CARTEA A ZECEA

I

(1) Te voi cunoaște pe Tine, Cunoscătorul meu, «Te voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut eu» [1]. Tăria sufletului meu, intră în el, pentru ca să-l ai și să-l stăpînești «fără pată sau zbîrcitură» [2]. Aceasta este speranța mea, de aceea vorbesc, și în această speranță mă bucur, cînd mă bucur în mod sănătos. Iar celelate lucruri ale lumii acesteia cu atît sînt mai puțin de plîns, cu cît mai mult se plînge, și cu atît mai mult sînt de plîns, cu cît mai puțin se plînge în ele. «Căci iată adevărul ai iubit» [3], căci cine l-a făcut «l-a adus la lumină» [4]. Vreau să spun adevărul în inima mea, în fața Ta, la mărturisire, iar în scrisul meu în fața mai multor martori.

II

(2) Și, în adevăr, pentru Tine, Doamne, în ochii Căruia este descoperit străfundul conștiinței umane, ce ar putea fi ascuns la mine, chiar dacă nu aș vrea să-Ți mărturisesc Ție? Căci Te-aș ascunde pe Tine pentru mine, chiar dacă nu aș vrea să-Ți mărturisec Ție? Căci Te-aș ascunde pe Tine pentru mine, nu pe mine pentru Tine. Dar acum, pentru că geamătul meu este martor că eu îmi displac mie însumi, Tu strălucești și placi și ești iubit, ca să-mi fie mie rușine de mine însumi și să Te aleg pe Tine și să nu fiu plăcut nici Ție, nici mie, decît prin Tine.

Ție, deci, Doamne, Îți sînt cunoscut oricum sînt. Și cu ce scop mă mărturisesc Ție, Ți-am spus. Căci nu fac acest lucru cu cuvintele trupului sau cu vocile trupului, ci cu cuvintele sufletului și cu strigătul cugetului, pe care-l cunoaște urechea Ta. Căci atunci cînd eu sînt rău, a mă mărturisi Ție nu însemnează altceva decît a nu-mi plăcea mie însumi, iar cînd sînt evlavios, a mă mărturisi Ție nu este altceva decît a nu-mi atribui acest lucru mie, căci Tu, Doamne, «binecuvintezi pe cel drept», dar mai înainte îl îndrepți ca nedrept. Așadar, mărturisirea mea, Dumnezeul meu, se face în fața Ta în taină, nu cu vorbe tari. Căci tace cît

---

1. *I Cor.* 13, 12.
2. *Ef.* 5, 27.
3. *Ps.* 50, 7.
4. *Ioan,* 3, 21.
5. *Ps.* 5, 13.

priveşte zgomotul, dar strigă cu simţirea. Căci eu nu spun ceva drept oamenilor fără ca Tu să auzi acest lucru mai înainte de la mine, sau Tu nu auzi un lucru de acest fel mai înainte de la mine pe care să nu mi-l fi spus Tu mai înainte.

III

(3) Ce am eu, deci, cu oamenii, ca să audă mărturisirile mele, ca şi cînd ar vindeca ei «slăbiciunile mele?». Oamenii sînt un gen curios ca să cunoască viaţa altuia, dar leneşi să o îndrepte pe a lor proprie. Ce cer să audă de la mine cine sînt, ei care nu vor să audă de la Tine cine sînt ei înşişi? Şi, avînd în vedere că ei aud de la mine însumi, de unde ştiu că eu spun adevărul, deoarece nimeni dintre oameni nu ştie ce se petrece în om «decît duhul omului care este el însuşi?»[6]. Dacă, însă, ei aud de la Tine despre ei înşişi, nu vor putea spune «Domnul minte». Căci ce altceva înseamnează a auzi de la Tine despre ei, decît a se cunoaşte pe sine? Mai departe, cine cunoaşte şi zice «este fals» dacă nu minte el însuşi? Dar, fiindcă «dragostea pe toate le crede»[7], desigur între aceia pe care legîndu-i şi-i face unul singur, şi eu, Doamne, chiar aşa Îţi mărturisesc Ţie, ca să audă oamenii, cărora nu le pot arăta dacă spun adevărul, dar mă cred aceia ale căror urechi le deschide dragostea.

(4) Totuşi, Tu, Doctorul meu intim, explică-mi cu ce roadă fac aceste lucruri. Căci mărturisirile relelor mele trecute, pe care le-ai iertat şi le-ai acoperit, ca să mă faci fericit în Tine, schimbînd sufletul meu prin credinţa şi taina Ta, cînd sînt citite şi ascultate, trezesc inima mea, ca să nu doarmă în deznădejde şi să zică «Nu pot», ci să vegheze în dragostea milostivirii Tale şi în dulceaţa harului Tău, prin care este puternic tot cel slab, care devine conştient de slăbiciunea sa prin harul Tău. Şi desfată pe cei buni faptul de a auzi relele lor din trecut, pe aceia care nu le mai au, dar nu-i desfată, fiindcă sînt rele, ci fiindcă au fost şi nu mai sînt.

Aşadar cu ce roadă, Domnul meu, Căruia zilnic se mărturiseşte conştiinţa mea, mai sigură prin speranţa în mila Ta decît prin nevinovăţia sa, cu ce roadă, Te intreb, mărturisesc chiar oamenilor în faţa Ta, prin aceste scrieri acum, cine sînt, dar nu cine am fost? Că acea roadă am văzut-o şi am amintit-o. Dar cine sînt eu acum, iată chiar în timpul mărturisirilor mele, mulţi care m-au cunoscut doresc să ştie acest lucru şi nu m-au cunoscut aceia care au auzit ceva de la mine sau despre mine, dar urechea lor nu este la inima mea, unde sînt eu, oricine sînt eu. Aşadar, vor să mă audă cine sînt cînd mă mărturisesc, cine sînt eu înlăuntrul, unde nu pot să îndrepte nici ochiul, nici urechea, nici

6. *I Cor.* 2, 11.
7. *I Cor.* 13, 17.

mintea. Totuşi ei vor să audă, avînd să creadă, dar ce vor putea să cunoască? Căci lor le spune dragostea, prin care sînt buni, că eu nu mint cînd mărturisesc despre mine şi ea însăşi în ei mă crede pe mine.

IV

(5) Dar cu ce roadă vor ei acest lucru? Oare vor să mă felicite după ce vor fi auzit cît de mult mă apropii de Tine prin darul Tău şi să se roage pentru mine cînd vor auzi cît de zăbavnic sînt prin greutatea mea? Mă voi arăta lor, care sînt de acest fel, căci nu este mică roada, Doamne, Dumnezeul meu, ca «Ţie să Ţi se aducă mulţumiri de către mulţi dintre noi»[8] şi să fii rugat de mulţi pentru noi. Să iubească la mine un suflet frăţesc ceea ce Tu arăţi că trebuie să fie iubit şi să plîngă la mine ceea ce arăţi că trebuie să fie de plîns.

Acel suflet frăţesc să facă acest lucru, nu un suflet străin, nu al fiilor străini «a căror gură a grăit deşertăciune, iar dreapta lor este dreapta nedreptăţii»[9], ci cel frăţesc, care, cînd mă aprobă, se bucură de mine, se întristează pentru mine, deoarece, fie că mă aprobă, fie că mă dezaprobă, se întristează pentru mine. Unor astfel de oameni mă voi arăta, să respire în cele bune ale mele şi să suspine în cele rele ale mele. Bunurile mele sînt rînduielile Tale, relele mele sînt păcatele mele şi judecăţile Tale. Să respire în acelea şi să suspine în acestea, şi imnul şi plînsul să ajungă în faţa Ta, din inimi frăţeşti, din cădelniţele Tale.

Tu, însă, Doamne, desfătat de mireasma templului sfînt al Tău, «ai milă de mine după mare mila Ta»[10]. Pentru numele Tău şi, fără să părăseşti cele ce ai început, ajută la desăvîrşirea mea.

(6) Aceasta este roada mărturisirilor mele, nu cum am fost, ci cum sînt, ca să mărturisesc nu numai în faţa Ta, într-o preamărire tainică cu cutremur şi într-o tainică jale cu speranţă, ci chiar în urechile fiilor oamenilor care cred, tovarăşii bucuriei mele şi însoţitorii morţii mele, concetăţenilor mei şi ai celor care cu mine sînt călători, care mă precedă şi sînt însoţitori ai vieţii mele. Aceştia sînt servii Tăi, fraţii mei, care ai voit să fie fiii Tăi, stăpînii mei, căroa ai poruncit să le servesc, dacă vreau să trăiesc cu Tine din Tine. Şi acest cuvînt al Tău ar fi fost puţin pentru mine dacă m-ar fi învăţat vorbind şi nu ar fi mers lucrînd înaintea mea. Şi acest lucru eu îl săvîrşesc prin fapte şi vorbe, acest lucru îl fac sub aripile Tale cu un prea mare pericol, dacă sufletul meu nu este pus sub aripile Tale şi dacă sufletul meu nu-ţi este cunoscut Ţie. Eu sînt mititel, dar Tatăl mereu trăieşte şi este un Ocroti-

8. *II Cor.* 1, 11.
9. *Ps.* 143, 8.
10. *Ps.* 50, 1.

tor potrivit pentru mine, căci Acela este Care m-a născut și care mă va păzi și Tu Însuți întocmești toate bunurile mele, Tu Cel Atotputernic, Care ești cu mine și faci ca eu să fiu cu Tine. Așadar, unor astfel de oameni voi arăta, cărora poruncești ca să le servesc, nu ce fel am fost, ci ce fel sînt și ce fel sînt pînă acum, «dar nu mă judec eu însumi» [11].

V

(7) Tu însă, Doamne, mă judeci pe mine, pentru că, deși «nimeni dintre oameni nu știe cele ce sînt ale omului, decît duhul omului, care este în el» [12], totuși este ceva al omului pe care nu-l știe nici chiar spiritul omului care este în el însuși; Tu însă, Doamne, le știi pe toate ale lui, Tu Care l-ai făcut. Iar eu, deși în fața Ta mă disprețuiesc și mă socotesc pămînt și cenușă, totuși știu ceva despre Tine, pe care nu-l știu despre mine. Și desigur «Vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, nu încă față către față» [13], și de aceea, cît timp călătoresc departe de Tine, sînt mai prezent pentru mine decît pentru Tine și totuși am cunoscut că nu poți fi atins de violență, iar eu nu știu căror ispite sînt în stare să mă împotrivesc. Și speranța este că «Tu ești credincios, Tu care nu îngădui să fim ispitiți mai mult decît putem îndura, iar odată cu ispita aduci și scăparea de ea, ca să putem răbda» [14].

Să mărturisesc, deci ce știu despre mine, să mărturisesc și ce nu știu despre mine, căci și ceea ce știu despre mine, o știu numai fiindcă Tu mă luminezi, iar ceea ce nu știu despre mine, atîta timp nu știu pînă cînd întunericul meu se va face ca «miezul zilei» [15] în fața Ta.

VI

(8) Nu Te iubesc, Doamne, cu o conștiință șovăielnică, ci cu una sigură. Ai lovit inima mea cu cuvîntul Tău și Te-am iubit. Dar cerul și pămîntul și toate cîte sînt în ele, iată din toate părțile îmi spun să Te iubesc și nu încetează de a grăi tuturor, «ca să nu aibă cuvînt de apărare» [16]. Dar Tu mai adînc Te vei milostivi de cel de care Te vei milostivi și milă vei dărui celui căruia îi vei fi milostiv. De altfel cerul și pămîntul nu exprimă laudele Tale surzilor.

Dar ce iubesc eu, cînd Te iubesc pe Tine? Eu nu iubesc nici frumusețea trupului, nici podoaba timpului, nici strălucirea luminii, care este prietenă acestor ochi, nici dulcile melodii ale cîntecelor de toate felurile, nici mireasma suavă a florilor și gătelilor și aromatelor, nu

11. *I Cor.* 4, 3.
12. *I Cor.* 2, 11.
13. *I Cor.* 13, 12.
14. *I Cor.* 10, 13.
15. *Is.* 58, 10.
16. *Rom.* 1, 20.

mana și mierea, nici membrele potrivite pentru îmbrățișările trupului, nu acestea iubesc eu cînd iubesc pe Dumnezeul meu. Și totuși iubesc o oarecare voce și o oarecare lumină și o oarecare mireasmă și o oarecare voce și o oarecare lumină și o oarecare mireasmă și o oarecare mîncare și o oarecare îmbrățișare, cînd iubesc pe Dumnezeul meu, anume lumina, vocea, mireasma, mîncarea, îmbrățișarea omului meu lăuntric, unde fulgeră sufletului meu o lumină pe care n-o cuprinde spațiul și unde sună o melodie pe care nu o răpește timpul, și unde miroase un parfum pe care nu-l împrăștie suflarea vîntului, și unde se simte gustul unei mîncări pe care nu o micșorează lăcomia, și unde sînt îmbrățișări pe care săturarea nu le desprinde. Iată ceea ce iubesc cînd iubesc pe Dumnezeul meu.

(9) Și ce este acest Dumnezeu?

Am întrebat pămîntul, și mi-a răspuns: «Nu sînt eu» și cele ce sînt pe pămînt mi-au răspuns același lucru. Am întrebat marea și străfundurile și tîrîtoarele sufletelor vii și mi-au răspuns: «Nu sîntem Dumnezeul tău, caută deasupra noastră». Am întrebat adierile care suflă și a zis tot aerul cu locuitorii săi: «Se înșeală Anaximenes, eu nu sînt Dumnezeu». Am întrebat cerul, soarele, luna și stelele și îmi răspund: «Nici noi nu sîntem Dumnezeul pe care-L cauți». Și am zis tuturor acestora care înconjoară ușile trupului meu: spuneți-mi despre Dumnezeul meu, ceea ce nu sînteți voi, spuneți-mi ceva despre El. Și au exclamat cu voce mare: «El ne-a făcut pe noi». Întrebarea mea era cercetarea mea și răspunsul lor era frumusețea lor.

Și m-am îndreptat către mine și mi-am zis: «Și tu, cine ești?». Și am răspuns: «Eu sînt un om». Și iată trupul și sufletul în mine îmi sînt mie la îndemînă, unul exterior, altul interior. Care dintre ele este acela unde ar fi trebuit să caut pe Dumnezeul meu, pe Care-L căutasem prin mijlocirea trupului de la pămînt pînă la cer, pînă unde am putut să trimit crainici razele ochilor mei? Dar este mai bun ceea ce este interior. Și, în adevăr, Lui îi aduceau vești crainici trupești, ca unui stăpîn și judecător, despre răspunsurile cerului și ale pămîntului și ale tuturor celor care sînt în el, care zic: «Nu sîntem noi Dumnezeu». Și: «El ne-a făcut». Omul interior le-a cunoscut prin serviciul omului exterior. Eu, omul interior, le-am cunoscut, eu, eu sufletul, prin simțurile trupului meu. Am întrebat zidirea lumii despre Dumnezeul meu și mi-a răspuns: «Nu sînt eu, ci El m-a făcut».

(10) Oare nu tuturor, care au simțurile întregi, le apare această frumusețe? De ce nu le vorbește tuturor aceleași lucruri? Animalele mici și mari o văd, dar nu pot să întrebe. Căci nu a fost pusă în ele rațiunea ca judecător al simțurilor care anunță. Dar oamenii pot să în-

trebe pentru ce se face așa ca lucrurile nevăzute ale lui Dumnezeu, prin cele ce sînt făcute, să le poată privi înțelegîndu-le[17], dar din dragoste pentru ele devin supușii lor și supușii lor nu pot judeca. Și nu dau aceste răspunsuri celor care întreabă, ci numai celor care judecă, nici nu-și cheamă vocea lor, adică frumusețea lor, dacă unul nu mai vede, iar altul, văzînd, întreabă, astfel încît să apară într-un fel unuia, și în alt fel altuia, ci apărînd și unuia și celuilalt în același fel, pentru unul este mută, iar celuilalt îi vorbește. Ba chiar tuturor le vorbește, dar înțeleg cei care compară înlăuntru cu adevărul, vocea pe care au auzit-o în afară. Căci adevărul îmi spune: «Nu este Dumnezeul tău cerul și pămîntul, nici alt corp». Acest lucru îl spune natura lor. Pentru cel care vede zidirea este mai mică într-o parte a ei decît întregul ei. Deja tu ești mai bun, îți spun, sufletul meu, pentru că tu dai viață masei corpului tău, oferindu-i viață, pentru că nici un corp nu este mai presus de suflet. Dar Dumnezeu este chiar pentru tine vița vieții tale.

VII

(11) Ce iubesc eu deci cînd iubesc pe Dumnezeul meu? Cine este Acela de deasupra capului sufletului meu? Chiar prin sufletul meu mă voi ridica la El. Voi trece peste forța mea, prin care sînt unit strîns cu corpul și umplu de viață alcătuirea lui. Nu cu acea forță aflu pe Dumnezeul meu, căci în acest caz L-ar afla și un cal și un măgar, care nu au inteligență, și totuși aceeași este forța prin care trăiesc și trupurile lor.

Există o altă forță prin care nu numai că trăiesc, ci fac chiar ca trupul meu să simtă viața pe care mi-a făcut-o Domnul, poruncind ochiului să nu audă și urechii să nu vadă, ci ochiului să vadă și urechii să audă, și a dat celoralalte simțuri, fiecăruia în parte, cele proprii locurilor și funcțiilor lor, care sînt deosebite, pe care le îndeplinesc eu un singur suflet. Voi trece și peste această forță a mea, căci o are și calul și măgarul, căci și ei simt prin mijlocirea trupului.

VIII

(12) Voi trece deci și peste această forță a naturii mele, urcînd pe trepte la Acela Care m-a făcut, și ajung în cîmpurile și largile ținuturi ale memoriei, unde se află comorile nenumăratelor imagini aduse de lucruri de acest fel, percepute de simțuri.

Acolo este depus ceea ce cugetăm, fie mărind, fie micșorînd, fie variind în orice mod acele lucruri cu care a venit în contact simțul și

17. *Rom.* 1, 20.

orice i-a fost încredinţat şi depus, pe care nu l-a absorbit şi nu l-a îngropat uitarea.

Cînd sînt eu acolo cer ca să fie adus la iveală ceea ce vreau şi păşesc imediat în faţă, altele sînt căutate mai îndelung şi parcă sînt scoase din anumite străfunduri mai ascunse. Unele se năpustesc în cetate, ca şi cînd ar zice: «Oare nu cumva sîntem noi?» Şi le dau la o parte cu mîna inimii din faţa amintirii mele, pînă se face văzut din nori ceea ce voiesc şi din ascunziş ies la faţă. Altele uşor şi într-un şir netulburat, aşa cum sînt cerute, se prezintă şi cedează cele precedente celor care urmează şi, cedînd, sînt depuse avînd să păşească iarăşi în faţă cînd voi voi eu. Acest lucru se petrece cînd povestesc ceva din memorie.

(13) Acolo sînt păstrate toate în mod deosebit şi pe genuri, toate şi fiecare în parte, în neorînduială la sosirea lor, aşa cum lumina şi toate culorile şi formele corpurilor intră prin ochi, toate genurile de sunete prin urechi, prin căile nărilor toate mirosurile, toate gusturile prin calea gurii, iar prin simţul întregului corp se percepe tot ce este dur, ce este moale, ce este cald şi rece, neted sau aspru, greu sau uşor, fie în afara, fie înlăuntrul corpului. Pe toate acestea le primeşte ca să le ţină, cînd este nevoie, şi ca să le retragă într-o magazie a memoriei, şi în nu ştiu ce ocolişuri şi negrăite locuri ascunse ale ei toate acestea intră, fiecare prin porţile ei, în memorie şi se depun în memorie. Şi totuşi nu intră lucrurile însăşi, ci imaginile lucrurilor percepute prin simţuri, şi stau acolo la îndemîna cugetării care-şi aminteşte de ele.

Cine ar putea spune cum s-au format, cînd se vede prin ce simţuri au fost răpite şi depuse înlăuntru? Căci chiar atunci cînd locuiesc în întuneric şi în tăcere, în amintirea mea aduc, dacă vreau, culori şi fac deosebire între alb şi negru şi între alte culori pe care le vreau, şi nu dau fuga sunetele şi nu tulbură ceea ce eu iau în considerare, după ce a fost sorbit cu ochii, deşi ele sînt acolo, ca şi cînd ar fi fost depuse separat, stau ascunse. Căci şi sunetele le cer dacă vreau, şi sînt acolo prezente şi, deşi limba tace şi se odihneşte, laringele cîntă cît vreau, iar acele imagini ale culorilor, care sînt întru nimic mai puţin acolo, nu se interpun şi nu întrerup cînd îmi amintesc de comoara impresiilor care au fost introduse şi strînse prin celelalte simţuri, cînd îmi amintesc aşa cum îmi place şi disting mirosul crinilor de cel al viorelelor, fără să duc nimic la nas, şi prefer mierea vinului fiert, netedul asprului, fără să gust nimic şi fără să ating nimic, ci numai amintindu-mi.

(14) Înlăuntru fac aceste lucruri, în încăperea memoriei mele. Căci acolo îmi stau la îndemînă şi cerul şi pămîntul şi marea, cu toate acelea pe care am putut să le simt în ele,în afară de acelea pe care le-am uitat. Acolo eu îmi ies în calea mea şi mă reculeg, gîndindu-mă ce şi cînd şi

unde am făcut ceva şi în ce mod eram atins pe cînd le făceam. Acolo sînt toate de care îmi amintesc, fie că le-am experimentat eu însumi, fie că le-am crezut spuse de alţii. Din acelaşi belşug decurg şi asemănările lucrurilor pe care le-am cunoscut din propria mea experienţă sau le-am crezut din cele ce am experimentat, altele şi altele eu însumi le leg cu cele trecute şi din acestea meditez acţiuni viitoare şi evenimente şi speranţe, pe toate le meditez ca şi cînd ar fi prezente. «Voi face asta şi asta», zic către mine însumi, chiar în uriaşul sîn al sufletului meu, plin de imaginile atîtor lucruri atît de mari şi urmează un lucru sau altul, «dacă ar fi acest lucru sau altul!». «Dumnezeu să îndepărteze de noi acest lucru sau altul!» zic aceste vorbe către mine însumi şi, cînd le zic, îmi sînt la îndemînă toate imaginile lucrurilor pe care le spun din aceeaşi comoară a memoriei, şi nu aş putea spune ceva din acestea dacă ar lipsi.

(15) Mare este această putere a memoriei, prea mare, Dumnezeul meu, sanctuar uriaş şi infinit! Cine a ajuns la străfundul ei? Şi aceasta este o forţă a sufletului meu şi ţine de natura mea şi nici eu însumi nu pot cuprinde ceea ce sînt. Aşadar, sufletul meu este îngust spre a se avea pe sine însuşi, pentru că unde să fie partea sa pe care nu o cuprinde? Oare este ceva în afara sa şi nu în sine? Cum, deci, nu cuprinde? Mare mirare mi se naşte în suflet în această privinţă şi mă cuprinde uimirea.

Şi se duc oamenii să admire munţii înalţi şi uriaşele valuri ale mării şi curgerile cele largi ale fluviilor şi înconjururile oceanului şi mersurile stelelor, şi se părăsesc pe ei înşişi şi nu se miră că, în timp ce ziceam acestea toate, nu le vedeam cu ochii şi totuşi nu le-aş fi putut spune dacă nu aş fi văzut înlăuntru, în memoria mea, în spaţii atît de uriaşe, ca şi cînd le-aş fi văzut în afara mea, munţii şi valurile şi fluviile şi stelele pe care le-am văzut şi oceanul pe care l-am crezut. Şi, totuşi, eu nu le-am sorbit pe acestea, cînd le-am văzut cu ochii, şi nu ele însele sînt la mine, ci imaginile lor, şi am cunoscut ce s-a imprimat în mine şi prin ce simţ al trupului.

IX

(16) Dar nu numai aceste lucruri le poartă această putere imensă a memoriei mele. Aici sînt şi acelea toate care, după ce le-am învăţat din doctrinele liberale, nu au căzut din memoria mea, ca şi cînd ar fi ascunse într-un loc interior, loc care nu există. Dar nu port în mine imaginile lor, ci lucrurile înseşi. Căci ce este literatura, ce este iscusinţa în arta de a discuta, cîte genuri de probleme, tot ce ştiu din acestea, aşa este în memoria mea prezent, încît nu am lăsat afară lucrul, reţinînd doar

imaginea lui, sau să fi sunat și să fi trecut pe lîngă mine, așa cum este vocea imprimată prin urechi în urma în care ar putea fi amintită ca și cînd ar fi răsunat, cînd nu răsuna, sau așa cum mirosul care trece și se destramă în adierile vîntului impresionează simțul mirosului, de unde trece în memorie amintirea lui, pe care o repetăm amintindu-ne, sau așa cum mîncarea, care desigur în pîntece nu are gust și totuși în memorie parcă are gust, sau cum ceva care se simte la atingerea corpului, care chiar cînd este separat de noi, este închipuit prin memorie. Desigur aceste lucruri nu sînt introduse la ea, ci numai imaginile lor sînt prinse cu o uimitoare iuțeală și parcă puse în cămări minunate și sînt aduse față în față, în mod minunat, prin amintire.

X

(17) Dar, într-adevăr, cînd aud că sînt trei genuri de chestiuni, anume dacă un lucru există, ce este, cum este, eu păstrez imaginile sunetelor din care sînt făcute aceste cuvinte și știu că aceste sunete au trecut prin aer, făcînd zgomot, și că nu mai există. Însă lucrurile însești, care sînt semnificate prin acele sunete, nici nu le-am atins cu vreun simț al trupului, nici nu le-am văzut în nici un alt loc în afară de sufletul meu, și am pus în memoria mea nu imaginile lor, ci lucrurile însești.

Acestea să spună de unde au intrat la mine, dacă pot. Căci eu străbat toate ușile corpului meu și nu aflu pe unde au intrat ele. În adevăr, ochii spun : «Dacă sînt colorate, noi le-am anunțat». Urechile zic : «Dacă au sunat, noi le-am indicat». Nările zic : «Dacă au mirosit, prin noi au trecut». Zice chiar simțul gustului : «Dacă nu este gust, să nu mă întrebi de nimic». Simțul pipăitului zice : «Dacă nu are corp, nu le-am atins, dacă nu am atins, nu am arătat».

De unde și pe unde au intrat acestea în memoria mea ? Nu știu în ce mod, căci, cînd le-am învățat, nu am crezut unei inimi străine, ci le-am recunoscut în inima mea și am aprobat că sînt adevărate și le-am recomandat ei, ca și cînd le-aș fi pus de o parte, de unde să le scot cînd aș voi. Așadar acolo erau și înainte de a le învăța, dar în memorie nu erau. Așadar, unde și din ce cauză, cînd erau rostite, am recunoscut și am zis : «Așa este, este adevărat», dacă nu prin faptul că erau în memorie dar atît de îndepărtate și ascunse parcă în pivnițe mai adînci, încît, dacă nu ar fi fost ascunse, la îndemnul cuiva, poate că nu le-aș fi putut cugeta ?

XI

(18) De aceea am aflat că nu este altceva faptul de a învăța aceste lucruri — ale căror imagini nu le-am sorbit prin simțuri, ci le vedem

înlăuntrul nostru fără imagini aşa cum sînt — decît că acele lucruri, pe care memoria le ţinea împrăştiate şi fără ordine, le culegem parcă cugetînd şi observînd, ne îngrijim ca să apară uşor unei intenţii familiare, ca şi cînd ar sta la îndemînă în însăşi memoria în care mai înainte stăteau închise, împrăştiate şi neglijente.

Şi cît de multe lucruri de acest gen le poartă memoria mea, care deja au fost descoperite şi, aşa cum am spus, parcă stăteau la îndemînă, lucruri pe care se spune că le-am învăţat şi le-am cunoscut. Lucruri pe care dacă aş înceta să le rechem în minte, la mici intervale de timp, în aşa mod se cufundă şi parcă lunecă în ascunzişuri mai adînci încît din nou trebuie cugetate, ca şi cînd ar fi noi şi de acolo — căci nu există o altă regiune a lor — trebuie iarăşi strînse, ca să poată fi ştiute, adică să fie strînse parcă dintr-un fel de împrăştiere (de unde vine cuvîntul a cugeta). Căci *«cogo»* (strîng) şi «cogito» (cuget) este acelaşi lucru ca «ago» şi «agito», ca «facio» şi «factito». Totuşi sufletul îşi revendică acest verb ca al său propriu, ca la propriu să se afirme că se cugetă, nu ceea ce este aiurea ci ceea ce se adună laolaltă în suflet, adică se strînge.

XII

(19) La fel conţine memoria sistemele numerelor şi ale dimensiunilor, sisteme şi legi nenumărate, dintre care pe nici una nu a imprimat-o în memorie vreun simţ al trupului, fiindcă nici ele nu sînt colorate, nu sună, nu miroase, nu sînt pipăite. Am auzit sunetele cuvintelor prin care sînt semnificate cînd se vorbeşte despre ele, dar altceva sînt sunetele şi altceva sînt lucrurile arătate. Căci sunetele sună în alt mod în limba greacă şi în alt mod în limba latină, pe cînd sensurile nu sînt nici greceşti, nici latineşti, nici nu constituie alt gen de vorbire. Am văzut liniile meşterilor, chiar pe cele mai subţiri, ca firele de păianjen, dar acelea ale matematicilor sînt altele, nu sînt imaginile acelor linii pe care mi le-a anunţat ochiul trupului, pe care le-a cunoscut oricine fără vreo cugetare înlăuntrul corpului. Am simţit chiar cu toate simţurile corpului numerele pe care le numărăm, dar altele sînt acelea prin care numărăm şi nu sînt imaginile acestor numere concrete şi de aceia acelea au o existenţă absolută.

XIII

(20) Toate acestea le păstrez în memorie şi le păstrez în memorie cum le-am învăţat. Am auzit chiar multe lucruri care se discută în mod fals contra acestora şi le păstrez în memorie. Oare, deşi sînt false, faptul că mi le amintesc nu este fals? Şi-mi amintesc de faptul că am făcut o distincţie între cele adevărate şi acestea false, care se afirmă contra

celor adevărate, și acest lucru mi-l amintesc că altfel le-am distins adesea și ceea ce disting și înțeleg acum, le ascund în memorie, pentru ca după aceea să-mi amintesc că acum le-am înțeles. Așadar îmi amintesc și că mi-am amintit, așa cum, după aceea, dacă îmi voi aminti că am putut să-mi amintesc acum de acestea, în orice caz, îmi voi aminti prin puterea memoriei.

XIV

(21) Și simțămintele sufletului meu le conține aceeași memorie, nu în acel mod în care le are sufletul însuși, cînd le suferă, ci într-un mod cu totul deosebit, așa cum este puterea memoriei.

În adevăr, îmi amintesc că m-am veselit, fără să fiu vesel acum, și-mi amintesc că m-am temut, fără să mă tem acum, și-mi amintesc de o veche dorință, fără să doresc. Cîteodată, din contră, îmi amintesc de o tristețe a mea trecută, cînd sînt vesel, și, cînd sînt trist, îmi amintesc de veselie.

Acest lucru nu este de mirare, cînd este vorba despre corp, căci ceva este sufletul și altceva este corpul. Așadar, dacă îmi amintesc de o durere trecută a corpului, cînd sînt vesel, nu este ceva de mirare. Aici, însă, cînd sufletul este însăși memoria — căci și cînd încredințăm ceva să se păstreze în memorie, zicem: «Nu a fost în suflet» și «A alunecat din suflet» — noi numim suflet chiar memoria însăși.

Așadar, așa stînd lucrurile, cum se face că atunci cînd îmi amintesc vesel de o tristețe a mea trecută, sufletul are veselia, iar memoria tristețea și sufletul este vesel prin faptul că în el este o veselie, iar memoria nu este tristă, prin faptul că în ea este tristețea? Oare nu ține de suflet?

Așadar, fără îndoială, memoria este ca un pîntece al sufletului, iar veselia și tristețea sînt ca o mîncare dulce și alta amară. Cînd i se încredințează memoriei, ca și cînd ar fi trecut în stomac, pot fi ascunse acolo, dar nu pot avea gust.

Este vrednic de rîs să socotim că unele se aseamănă cu altele și totuși nu sînt cu totul neasemănătoare.

(22) Dar iată, din memorie scot cînd zic că patru sînt tulburările sufletului, pofta, veselia, teama, tristețea și tot ce voi putea discuta despre acestea, divizînd pe fiecare pe speciile fiecărui gen de care aparțin și definindu-le. Aci aflu ce să spun și de aci scot și totuși nu sînt tulburat de nici una din acele tulburări, cînd le evoc amintindu-mi și, înainte de a fi aduse în memorie și reconsiderate, erau acolo. De aceea, de aci, prin amintire, au putut fi scoase.

Așadar, poate, așa cum hrana este scoasă din pîntece prin rumegare, tot așa acestea sînt scoase din memorie prin faptul amintirii.

Așadar, de ce în gura cugetării nu se simte de cel care discută, adică de cel care-și amintește dulceața veseliei sau amărăciunea tristeții? Sau neasemănarea constă în faptul că nu este peste tot asemănătoare? Căci cine ar putea vorbi aceste lucruri voind, dacă ori de cîte ori numim tristețea sau teama, de atîtea ori am fi constrînși să fim triști sau să ne temem? Și totuși nu am putea vorbi aceste lucruri dacă nu am afla în memoria noastră nu numai sunetele numelor, potrivit cu imaginile imprimate de simțurile corpului, ci chiar noțiunile lucrurilor înseși, pe care nu le-am primit prin nici o ușă a corpului, ci sufletul însuși, simțindu-le prin experiența pasiunilor sale, le-a încredințat memoriei, sau chiar memoria însăși le-a reținut fără ca să-i fie încredințate.

XV

(23) Dar această reprezentare se face prin imagini sau nu? Cine ar putea să afirme acest lucru ușor?

În adevăr, eu numesc o piață, numesc soarele, cînd lucrurile înseși nu sînt în fața simțurilor mele, în memorie desigur îmi sînt la îndemînă imaginile lor. Numesc durerea corpului meu, și nu o am, cînd corpul meu nu suferă deloc. Totuși, dacă nu ar fi imaginea ei în memoria mea, nu aș ști ce spun și nici, discutînd, nu aș deosebi durerea de plăcere. Numesc sănătatea corpului cînd sînt cu corpul sănătos. Îmi este prezent desigur lucrul, totuși dacă nu ar fi și imaginea lui în memoria mea nu mi-aș aminti în nici un mod ce însemnează sunetul acestui nume și nici cei bolnavi nu ar recunoaște cele denumite prin cuvîntul sănătate, ce s-a spus, dacă aceeași imagine nu ar fi deținută de forța memoriei, chiar dacă lucrul însuși denumit ar fi departe de corp.

Denumesc numerele prin care numărăm, dar în memoria mea nu se află imaginile lor, ci numerele însăși. Numesc imaginea soarelui, și aceasta este prezentă în memoria mea, căci nu-mi amintesc de imaginea soarelui, ci însăși imaginea, ea însăși îmi este la îndemînă cînd îmi amintesc. Numesc memoria și recunosc ceea ce numesc. Și unde recunosc dacă nu în memoria mea? Oare și ea însăși este prezentă sieși prin imaginea sa și nu prin sine însăși?

XVI

(24) Ce se întîmplă cînd numesc uitarea și de asemenea recunosc ceea ce denumesc, de unde aș recunoaște dacă nu mi-aș aminti? Eu nu rostesc același sunet al numelui, ci lucrul însuși pe care-l numește, pe care, în orice caz, nu aș fi în stare să-l recunosc, dacă aș fi uitat. Așadar, cînd îmi amintesc memoria, memoria prin sine însăși este la

îndemînă. În adevăr, cînd îmi amintesc uitarea, îmi este la îndemînă și memoria și uitarea, și anume memoria din care îmi amintesc și uitarea pe care mi-o amintesc. Dar ce este uitarea dacă nu lipsa de memorie ? Așadar în ce fel îmi este prezentă ca să mi-o amintesc, cînd, atunci cînd este prezentă, nu pot să-mi amintesc ? Dar dacă păstrăm în memorie ceea ce ne amintim, iar dacă nu ne-am aminti de uitare, nu am putea în nici un fel, cînd auzim acest nume, să recunoaștem lucrul care este numit prin acel cuvînt, atunci uitarea este reținută de memorie. Este deci prezentă, ca să nu uităm, uitarea, care, cînd este prezentă, uităm.

Oare prin acestea se înțelege că uitarea nu prin ea însăși este în memorie, cînd ne amintim de ea, ci imaginea sa, fiindcă, dacă ne-ar fi la îndemînă, ar face nu ca să ne amintim, ci ca să uităm ? Și acest lucru cine va putea să-l pătrundă ? Cine va înțelege cum stau lucrurile.

(25) Așadar, Doamne, desigur, sufăr în acest lucru și sufăr în mine însumi. Am devenit pentru mine însumi un pămînt al greutății și al prea marii sudori. Căci acum noi nu scrutăm regiunile cerești sau nu măsurăm intervalele stelelor, nici nu cercetăm legile echilibrului pămîntului, ci eu sînt acela care îmi amintesc, eu sufletul. Deci nu este de mirare dacă este departe de mine ceea ce eu nu sînt. Dar ce este mai aproape de mine decît eu însumi ? Și iată că puterea memoriei mele nu poate fi înțeleasă de mine însumi cînd nu aș putea să mă numesc pe mine însumi fără ea.

Căci ce voi putea spune cînd pentru mine este un lucru sigur că mi-am amintit de uitare ? Oare voi spune că de aceea este uitarea în memoria mea, ca să nu uite ? Și una și alta sînt foarte absurde.

Dar care este a treia posibilitate ? În ce mod voi spune că imaginea uitării mele este ținută de memoria mea, dar nu însăși uitarea, cînd mi-o amintesc ? În ce fel voi spune și acest lucru, avînd în vedere că atunci cînd se imprimă în memorie imaginea vreunui lucru este necesar să fie prezent lucrul însuși, din care să se poată imprima acea imagine ? Așa îmi amintesc de Cartagina, așa îmi amintesc de toate locurile în care am fost, așa îmi amintesc de chipurile oamenilor pe care le-am văzut și de anunțurile celorlalte simțuri, așa îmi amintesc de sănătatea mea sau de durerea corpului. Cînd ele erau de față memoria a luat de la ele imagini pe care să le pot vedea ca prezente și să le readuc în suflet cînd mi-aș aminti de ele chiar în lipsa lor.

Așadar uitarea este păstrată în memorie prin imaginea sa, nu prin sine însăși, în orice caz ea era de față pentru ca să se poată prinde

imaginea ei. Dar cînd era prezentă, în ce mod înscria în memorie imaginea ei, avînd în vedere că uitarea chiar prin prezenţa sa distruge chiar ceea ce s-a notat? Şi totuşi în orice mod, chiar dacă acest mod este neînţeles şi nelămurit, eu sînt sigur că îmi amintesc chiar de uitare, prin care se dărîmă tot ceea ce ne amintim.

XVII

(26) Mare este puterea memoriei, ceva, nu ştiu ce fel, care înspăimîntă, Dumnezeul meu, o mulţime de lucruri, adîncă şi nemărginită. Şi acesta este sufletul meu, acesta sînt eu însumi. Aşadar ce sînt eu Dumnezeul meu? De ce natură sînt? Felurită viaţă, de multe feluri şi uimitor de nemărginită.

Iată alerg şi zbor ici şi colo prin cîmpurile şi peşterile şi nenumăratele tainiţe ale memoriei şi fără de număr, pline de nenumărate genuri de lucruri, fie prin imagini, aşa cum sînt ale tuturor corpurilor, fie prin prezenţa lor, aşa cum sînt ale ştiinţelor, fie prin nu ştiu ce noţiuni sau notaţii, aşa cum sînt acelea ale simţămintelor sufletului — pe care, cînd sufletul nu le suferă, memoria le păstrează, deoarece în suflet există ceea ce este memorie — prin toate acestea alerg şi zbor ici şi colo, pătrund chiar atît cît pot şi nicăieri nu este un sfîrşit. Atît de mare este puterea memoriei, atît de mare este puterea vieţii în omul care trăieşte, avînd să moară!

Aşadar, ce să fac, Tu, adevărata mea viaţă, Dumnezeul meu? Voi trece şi de această viaţă a mea, care se numeşte memorie, voi trece de ea, ca să tind la Tine, dulce lumină. Ce-mi spui? Iată, eu urcînd prin sufletul meu la Tine, Care rămîi deasupra mea, voi trece şi de această putere a mea, care se numeşte memorie, voind să Te ating, din partea din care poţi fi atins, şi să mă lipesc de Tine, din partea din care se poate lipi de Tine.

Căci au memorie şi turmele şi păsările, pentru că altfel nu s-ar îndrepta către culcuşuri şi către cuiburi şi către alte multe cu care sînt obişnuite. Şi nu ar putea să se obişnuiască cu anumite lucruri decît prin memorie. Voi trece deci dincolo de memorie, ca să-L ating pe Acela Care m-a separat de animalul cu patru picioare şi m-a făcut mai înţelept decît zburătoarele cerului. Voi trece dincolo de memorie, pentru că unde să Te găsesc, cu adevărat Bunule şi Dulceaţă sigură, pentru că unde să Te găsesc? Dacă Te găsesc dincolo de memoria mea, nu-mi amintesc de Tine. Şi cum Te voi găsi, dacă nu-mi amintesc de Tine?

XVIII

(27) O femeie pierduse o drahmă și a căutat-o cu opaițul ei și dacă nu și-ar fi amintit de ea nu ar fi găsit-o. Căci, după ce a găsit-o, de unde ar ști că este chiar drahma, dacă nu și-ar aminti de ea? Îmi amintesc că eu am căutat multe lucruri pierdute și le-am găsit. Și acest lucru îl știu prin faptul că atunci cînd căutam ceva dintre ele și mi se zicea: «Oare acesta este?», «Oare acesta?» «Atît de mult timp ziceam nu este», pînă cînd mi se arăta ceea ce căutam. Dacă nu mi-aș fi amintit de acest lucru, oricare ar fi fost el, chiar dacă mi s-ar fi prezentat în față nu l-aș fi găsit, fiindcă nu l-aș fi recunoscut. Întotdeauna se petrec lucrurile așa cînd căutăm un lucru pierdut și-l găsim. Totuși, dacă ceva dispare din ochi, nu din memorie, ca un corp oarecare vizibil, se păstrează înlăuntru imaginea lui și este căutat pînă cînd este redat vederii. Acest lucru, cînd este găsit, este recunoscut după imaginea lui care este înlăuntrul nostru. Și noi nu spuneam că am găsit ceea ce dispăruse dacă nu-l recunoaștem, și nu putem să-l recunoaștem dacă nu ne amintim de el, iar acest lucru pierise în adevăr pentru ochi, dar era păstrat în memorie.

XIX

(28) Ce? Cînd însăși memoria pierde ceva, așa cum se întîmplă, cînd uităm și căutăm ca să ne amintim, unde, în sfîrșit, căutăm, dacă nu în memoria însăși? Și acolo, dacă cumva ni se prezintă un lucru în locul altuia, respingem, pînă cînd ne apare acela pe care-l căutăm. Și cînd ne apare, zicem: «Acesta este», lucru pe care nu l-am spune dacă nu l-am recunoaște și nu l-am recunoaște dacă nu ne-am aminti. Așadar, cu siguranță, noi uitaserăm.

Oare căzuse totul din memorie sau numai o parte, prin care se păstra o altă parte și era căutată, fiindcă memoria simțea că nu desfășoară deodată ceea ce obișnuia să desfășoare și, ca și cînd obișnuința ei ar fi fost tăiată, cerea șchiopătînd să i se redea ceea ce lipsea?

Așa cum cînd un om cunoscut, fie că este privit cu ochii, fie că este adus de gînd și căutăm să ne amintim de numele lui, orice altceva se prezintă în memorie, nu se leagă, fiindcă nu a obișnuit să fie cugetat împreună cu acel om și de aceea este respins pînă cînd este de față acel lucru, cînd cunoașterea obișnuită se liniștește cu totul.

Și de unde vine de față, dacă nu chiar din memorie? În adevăr, chiar cînd recunoaștem persoana, înștiințați de altcineva, din memorie vine. În adevăr, noi credem lucrul acesta nu ca și cînd ar fi nou, ci, amintindu-ne, aprobăm că acesta este lucrul care a fost spus. Dacă însă

ar dispărea din suflet adînc, chiar dacă ni s-ar atrage atenţia, nu ne amintim, căci am uitat cu totul lucrul de care ne amintim că l-am uitat. Aşadar, nu vom putea să căutăm un obiect de care am uitat cu totul.

XX

(29) Aşadar, în ce mod Te caut eu, Doamne? Căci atunci cînd Te caut pe Tine, Dumnezeul meu, caut viaţa fericită. Să Te caut, ca să trăiască sufletul meu. Căci trupul meu trăieşte din sufletul meu şi sufletul meu trăieşte din Tine. Aşadar, cum să caut viaţa fericită? Pentru că eu nu o am, pînă voi putea spune: «Destul, este aici». Unde trebuie să spun, cum s-o caut, oare prin amintire, ca şi cînd aş fi uitat-o, şi ţin minte pînă acum că am uitat, sau prin dorinţa de a o învăţa, ca şi cînd aş fi uitat-o, fie pe cea care nu am ştiut-o niciodată, fie pe cea care am uitat-o, în aşa mod încît nu-mi amintesc că este uitată. Oare nu este însăşi viaţa fericită pe care toţi o vor şi nu este absolut nimeni care să n-o vrea? Unde au cunoscut-o de o doresc atît de mult? Unde au văzut-o, ca s-o iubească? Fără îndoială o avem nu ştiu cum. Şi este un mod în care cînd cineva o deţine, atunci este fericit, şi sînt unii care sînt fericiţi prin speranţa ei. Aceştia o deţin într-un mod inferior faţă de aceia care sînt fericiţi prin faptul deţinerii însăşi, dar, cu toate acestea, mai buni sînt aceia care nu sînt fericiţi nici prin faptul deţinerii, nici prin speranţă. Totuşi aceştia înşişi dacă nu ar deţine-o nu ar voi atît de mult să fie fericiţi, lucru pe care este cu totul sigur că-l vor. Nu ştiu în ce mod au cunoscut-o şi de aceea o deţin prin nu ştiu ce cunoaştere, despre care cercetez; oare este în memorie, fiindcă, dacă este acolo, deja am fost fericiţi cîndva; oare sîntem toţi fericiţi sau fiecare în parte, sau acel om care a păcătuit primul, în care toţi am şi murit şi din care toţi ne-am născut în starea de păcătoşenie, nu cercetez acum, dar cercetez dacă viaţa fericită este în memorie. Căci nu am iubi-o dacă nu am fi cunoscut-o. Auzim acest nume şi toţi mărturisim că dorim lucrul însuşi. Căci nu sîntem desfătaţi numai de sunet. Căci atunci cînd aude acest cuvînt un grec nu se desfătează căci nu ştie ce s-a spus. Noi însă ne desfătăm, aşa cum s-ar desfăta şi acela, dacă ar auzi acest cuvînt în limba greacă, fiindcă lucrul însuşi nu este nici grec, nici latin, ci este lucrul pe care şi grecii şi latinii şi oamenii care vorbesc alte limbi doresc cu ardoare să-l aibă. Este, deci, cunoscută tuturor, care, dacă ar putea fi întrebaţi cu un singur cuvînt dacă voiesc să fie fericiţi, fără nici o îndoială ar răspunde că vor. Acest lucru nu s-ar putea petrece dacă lucrul însuşi, al cărui nume este acesta, nu ar fi deţinut de memoria lor.

XXI

(30) Oare așa ne amintim de ea cum își amintește de Cartagina acela care a văzut-o? Nu, căci viața fericită nu se vede cu ochii, fiindcă nu este un corp.

Oare ne amintim de ea așa cum ne amintim de numere? Nu, căci acela care le cunoaște nu mai caută să le obțină, iar viața fericită o avem în cunoaștere și de aceea o iubim și totuși voim s-o obținem, ca să fim fericiți.

Oare ne amintim de ea așa cum ne amintim de elocință? Nu, deși, chiar cînd se aude acest cuvînt, oamenii își amintesc de faptul însuși al elocinței, oamenii aceia care nu sînt încă elocvenți dar doresc să fie — de unde apare clar faptul că elocința este în cunoașterea lor — totuși ei prin simțurile trupului au văzut pe alții elocvenți și s-au simțit desfătați și doresc să fie și ei elocvenți, deși, dacă nu ar fi desfătați dintr-o conștiință interioară, nu ar fi desfătați și nu ar voi să fie elocvenți, dacă nu ar fi desfătați. Dar viața fericită nu o vedem la alții prin nici un simț al corpului.

Oare ne amintim de viața fericită așa cum ne amintim de bucurie? Poate așa. Căci de bucuria mea îmi amintesc cînd sînt trist, așa cum îmi amintesc de viața fericită atunci cînd sînt nefericit, și niciodată, prin nici un simț al corpului, nu am văzut și nu am auzit și nu am mirosit și nu am gustat și nu am atins bucuria mea, ci am încercat-o în sufletul meu cînd m-am veselit, și cunoașterea ei s-a lipit de memoria mea, încît sînt în stare să mi-o amintesc uneori cu dispreț, alteori cu dorință după diversitatea lucrurilor de care îmi amintesc că m-am bucurat. Căci am fost cuprins și de o bucurie a lucrurilor urîte, pe care acum, amintindu-mi-le, le detest și le simt cu oroare, iar alteori îmi amintesc de lucruri bune și oneste, pe care le rechem în minte, dorindu-le, deși nu sînt de față și de aceea eu, trist, rechem în memorie vechea bucurie.

(31) Unde, deci, și cînd am încercat eu viața mea fericită ca să mi-o amintesc și s-o iubesc și s-o doresc? Căci nu numai eu sau puțini oameni, ci absolut toți dorim să fim fericiți. Acest fapt dacă nu l-am fi cunoscut printr-o cunoaștere sigură, nu l-am dori cu o voință atît de sigură. Dar ce este aceasta? Iar dacă s-ar întreba doi inși dacă voiesc să fie militari, s-ar putea ca unul dintre ei să răspundă că vrea, iar altul că nu vrea. Dacă însă li s-ar pune întrebarea dacă vor să fie fericiți, fiecare dintre ei pe loc, fără nici un fel de ezitare, ar răspunde că vor; și pentru nici un alt motiv unul ar răspunde că vrea să fie militar și nici pentru alt lucru celălalt ar răspunde că nu vrea, decît pentru ca să fie fericiți. Oare este pentru faptul că unul se bucură de

aici, iar altul se bucură de acolo? În acest mod toţi sînt de acord că vor să fie fericiţi, aşa cum ar fi de acord dacă ar fi întrebaţi despre acest lucru, anume că vor să se bucure, şi numesc bucuria chiar viaţa fericită. Deşi acest lucru unul îl dobîndeşte de aici, iar altul de acolo, totuşi un singur lucru este acela la care vor să ajungă toţi, anume să se bucure. Deoarece acest lucru este acela despre care nimeni nu poate să afirme că nu l-a încercat, din această cauză, cînd este aflat în memorie, este recunoscut atunci cînd se aude numele vieţii fericite.

XXII

(32) Departe, Doamne, departe de inima servului Tău, care se mărturiseşte Ţie, departe gîndul de a mă socoti fericit cînd mă bucur de orice bucurie. Căci este o bucurie care nu se acordă nelegiuiţilor, ci acelora care Te cinstesc pentru dragostea Ta şi a căror bucurie eşti Tu Însuţi. Şi însăşi viaţa fericită constă în faptul de a se bucura la Tine şi din cauza Ta. Aceasta însăşi este şi nu există alta. Aceia, încă, care cred că există o alta, urmează o altă bucurie, care nu este adevărată. Dar voinţa lor nu se îndepărtează de o oarecare imagine a bucuriei.

XXIII

(33) Aşadar, nu este sigur că toţi vor să fie fericiţi, pentru că aceia care nu vor să se bucure de Tine, singura viaţă fericită, nu vor viaţa fericită. Sau toţi vor acest lucru, dar fiindcă «trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului», ca să nu facă ceea ce vor [18], cad în ceea ce pot şi sînt mulţumiţi cu acest lucru, pentru că lucrul pe care nu-l pot săvîrşi nu-l doresc atît de mult cît este destul ca să-l poată face?

Căci eu îi întreb pe toţi, oare vor să se bucure mai mult de adevăr sau de minciună? Ei nu îndrăznesc să spună că vor să se bucure de adevăr, atît cît nu se îndoiesc să spună că vor să fie fericiţi. În adevăr, viaţa fericită este bucuria de adevăr. Căci aceasta este bucuria de Tine, «Care eşti adevărul» [19], Dumnezeu, luminarea mea [20], salvarea feţei mele, Dumnezeul meu. Această viaţă fericită toţi o vor, această viaţă care singură este fericită toţi o vor, bucuria de adevăr toţi o vor.

Am văzut mulţi oameni care voiau să înşele pe alţii, dar n-am văzut pe nimeni care să voiască să fie înşelat. Unde, deci, au cunoscut această viaţă fericită dacă nu acolo unde au cunoscut chiar adevărul? Căci ei iubesc chiar adevărul, fiindcă nu vor să fie înşelaţi, şi cînd

18. *Gal.* 5, 17.
19. *Ioan*, 14, 6.
20. *Ps.* 26, 1.

iubesc viaţa fericită, căci nu este altceva decît bucuria de adevăr, în orice caz iubesc chiar adevărul şi nu l-ar iubi dacă nu ar fi o oarecare cunoaştere a lui în memoria lor.

Aşadar, de ce se bucură de adevăr? De ce nu sînt fericiţi? Pentru că sînt mai puternic ocupaţi cu acele lucruri care-i fac mai degrabă nefericiţi, decît îi face fericiţi, acel lucru de care-şi amintesc slab. Şi cum este slabă lumina la oameni, să meargă, să meargă, «Ca să nu-i cuprindă întunericul» [21].

(34) Dar de ce «adevărul produce ură» [22] şi duşman îi s-a făcut oamenilor omul Tău care predică adevărul, cînd este iubită viaţa fericită, care nu este altceva decît bucuria de adevăr, şi de ce s-a făcut aceasta dacă nu pentru faptul că în acest mod este iubit adevărul, încît oricine iubeşte altceva ceea ce iubeşte vrea să fie adevărul şi, fiindcă nu vor să fie înşelaţi, nu vor să fie dovediţi că sînt falşi? Aşadar din cauza acestui lucru urăsc adevărul pe care-l iubesc pentru adevăr. Iubesc adevărul cînd luminează, dar îl urăsc cînd acuză. Căci, deoarece nu vor să fie înşelaţi, dar vor să înşele, îl iubesc cînd se arată el însuşi, dar îl urăsc cînd îi arată pe ei înşişi. Şi de aceea le dă drept răsplată faptul că aceia care nu vor să fie puşi în evidenţă, îi dă în vileag chiar cînd nu vor, iar adevărul nu este vizibil pentru ei.

Aşa, aşa, chiar aşa, sufletul omenesc, chiar aşa orb şi slăbit, urît şi neîmpodobit, vrea să stea ascuns, dar nu vrea să-i scape ceva. Dar acelui om i se dă ceea ce este opus, anume că el nu poate fi ascuns pentru adevăr, dar adevărul este ascuns pentru el. Totuşi, chiar aşa, în timp ce este nefericit, voieşte să se bucure mai mult de lucrurile adevărate decît de cele false. Aşadar va fi fericit dacă, neinterpunîndu-se de nici o supărare, se va bucura de singurul adevăr, prin care sînt adevărate toate.

XXIV

(35) Iată cît spaţiu am parcurs în memoria mea, căutîndu-Te Doamne, şi nu Te-am găsit în afară de ea. Căci nu am aflat nimic cu privire la Tine, de care să nu-mi fi amintit, de cînd am învăţat să Te cunosc pe Tine, căci din ziua în care am învăţat să Te cunosc, nu am uitat de Tine. Căci acolo unde am aflat adevărul, acolo am aflat pe Dumnezeul meu şi adevărul însuşi, pe care de cînd am învăţat să-l cunosc nu l-am uitat. Aşadar, din ziua în care am învăţat să Te cunosc, rămîi în memoria mea şi acolo Te găsesc cînd îmi amintesc de Tine şi cînd mă desfătez în Tine. Acestea sînt sfintele mele desfătări, pe care mi le-ai dat cu mila Ta, privind sărăcia mea.

21. *Ioan*, 12, 35; *Ioan*, 1, 5.
22. Terenţiu, *Andria*, 68; *Ioan*, 8, 40.

XXV

(36) Dar unde rămîi în memoria mea, Doamne, cînd rămîi acolo? Ce cameră de locuit Ţi-ai făcut Ţie? Ce sanctuar Ţi-ai clădit Ţie? Tu ai dat această vrednicie memoriei mele, ca să rămîi în ea, dar acum cercetez în ce parte a memoriei eşti? Căci am depăşit părţile ei, pe care le au animalele, cînd îmi aminteam de Tine, şi nu Te-am aflat acolo printre imaginile lucrurilor corporale, şi am venit la părţile ei, unde am încredinţat simţirile sufletului meu, şi nu Te-am găsit acolo. Şi am intrat chiar în lăcaşul sufletului meu, pe care-l are în memoria mea, pentru că şi de el îşi aminteşte sufletul meu, iar Tu nu erau acolo, pentru că aşa cum nu eşti o imagine corporală şi nici o simţire a unui vieţuitor, aşa cum este cînd ne înveselim, ne întristăm, dorim, ne temem, ne amintim, uităm şi toate cîte sînt de acest gen, tot aşa nici sufletul însuşi nu eşti Tu, pentru că Tu eşti Dumnezeul sufletului şi toate acestea se schimbă, Tu însă rămîi neschimbat deasupra tuturor, *şi ai binevoit să locuieşti* în memoria mea, din care am învăţat să Te cunosc. Şi de ce caut în ce loc al ei locuieşti Tu, ca şi cînd acolo ar exista locuri? Desigur, Tu locuieşte în ea pentru că îmi amintesc de *Tine de cînd am învăţat* să Te *cunosc* şi *în ea* Te *găsesc cînd* îmi amintesc de Tine.

XXVI

(37) Deci, unde Te-am găsit ca să învăţ să Te cunosc? Căci Tu nu erai în memoria mea, mai înainte de a învăţa să Te cunosc. Aşadar, unde Te-am aflat, ca să învăţ să Te cunosc, dacă nu în Tine, deasupra *mea? Şi nicăieri* nu este *spaţiu şi* ne-am *retras şi* ne-am apropiat şi nicăieri nu este spaţiu. Tu eşti adevărul, peste tot prezidezi în faţa tuturor celor care Te consultă şi, în acelaşi timp, răspunzi tuturor celor care Te întreabă lucruri diferite. Tu răspunzi clar, dar nu toţi aud clar. Ei Te consultă cele ce vor, dar nu aud totdeauna cele ce vor. Cel mai bun slujitor este acela care nu doreşte să audă de la Tine ceea ce voieşte el, ci mai degrabă să vrea să facă ceea ce a auzit de la Tine.

XXVII

(38) Tîrziu Te-am iubit, Frumuseţe atît de veche şi atît de nouă, tîrziu Te-am iubit. Şi iată Tu erai înlăuntrul meu şi eu eram în afară şi acolo Te căutam şi dădeam năvală, eu cel urît, în aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut. Tu erai cu mine şi eu nu eram cu Tine. Mă ţineau departe de Tine acele lucruri care, dacă nu ar fi în Tine, nu ar exista. M-ai chemat şi m-ai strigat şi ai rupt surzenia mea, ai

strălucit și ai alungat orbirea mea, Tu ai răspîndit mireasmă și am respirat și suspin după Tine, Te-am gustat și mi-e foame și sete, m-ai atins și ard de dorință după pacea Ta.

XXVIII

(39) Cînd mă voi lipi de Tine cu toată ființa mea, nu va mai fi pentru mine durere și muncă și vie va fi viața mea plină de Tine. Acum însă, pentru că Tu ușurezi pe acela pe care-l umpli, pentru că eu nu sînt plin de Tine, sînt o povară pentru mine însumi. Bucuriile mele de plîns se luptă cu tristețele mele vesele și nu știu de care parte va fi victoria.

Vai mie! Doamne, ai milă de mine! [23] Se luptă durerile răului meu cu bucuriile bune și de care parte este victoria nu știu. Vai mie Doamne! Ai milă de mine! Vai mie! Iată nu ascund rănile mele. Tu ești doctor, eu sînt bolnav. Tu ești milos, eu sînt nenorocit. Oare nu este o ispită viața omenească pe pămînt? Cine ar dori să aibă supărări și dificultăți? Tu poruncești să le răbdăm, dar să nu le iubim. Nimeni nu iubește ceea ce rabdă dacă nu iubește însăși răbdarea. Căci, oricît s-ar bucura că rabdă, totuși preferă să nu fie ceea ce să rabde. Doresc fericirea în nenorocire, iar în fericire mă tem de nenorocire. Care este, între acestea, locul în care viața omenească să nu fie o încercare? Vai de fericirile veacului, iară și iară vai, din cauza temerii de nenorociri și de nimicirea bucuriei. Vai de fericirile veacului, iară și iară de trei ori vai, din cauza dorinței de fericire și pentru că nenorocirea este dură și există teama să nu frîngă răbdarea! Oare nu este o încercare viața omenească pe pămînt fără nici o încetare?

XXIX

(40) Și toată speranța mea nu este decît în mila Ta cea prea mare. Să facem ceea ce poruncești și poruncești ceea ce voiești. Ne poruncești cumpătarea și cineva zice: «Și cunoscînd că nimeni nu poate să aibă înțelepciune dacă nu-i dă Dumnezeu, cu toate că și aceasta era înțelepciune să știu de la cine vine acest dar» [24]. Prin stăpînirea de sine, desigur, ne reculegem și ne adunăm în același loc de la care ne-am depărtat în multe locuri. Căci Te iubește mai puțin acela care nu iubește împreună cu Tine, iubește un lucru pe care nu-l iubește pentru Tine. O, Dragoste care arzi mereu și niciodată nu Te stingi, Dragoste, Dumnezeul meu, aprinde-mă! Tu poruncești stăpînirea de sine, dă să facem ceea ce poruncești și poruncește ceea ce vrei.

23. *Ps.* 30, 9; 35, 15; 56, 1.
24. *Int. Sol.* 8, 21.

XXX

(41) Desigur poruncești ca să mă abțin de la pofta trupului și de la pofta ochilor și de la grija veacului. Ai poruncit abținerea de la împreunarea trupească, și chiar în legătură cu căsătoria ai dat un sfat mai bun decît ai îngăduit. Și pentru că ai dat, s-a făcut mai înainte de a fi eu însumi dăruitorul tainei Tale. Dar pînă acum trăiesc în memoria mea, despre care am vorbit mult, imaginile unor astfel de lucruri pe care le-a fixat acolo obișnuința mea și îmi apar, cînd sînt treaz, lipsite de puteri, iar în somn nu numai pînă la a mă desfăta, dar chiar pînă la consimțire și la iluzia faptului însuși. Și atît de mare putere are în sufletul meu iluzia imaginii și în trupul meu încît, cînd dorm, falsele vedenii mă conving de ceea ce nu mă pot convinge în stare de veghe imaginile reale. Oare atunci nu sînt eu, Dumnezeul meu ? Și totuși există o atît de mare deosebire între mine însumi și mine însumi timp de un moment, în care de aici trec la somn și de acolo trec aici !

Unde este, atunci, rațiunea care rezistă, cînd sînt treaz, unor astfel de sugestii și, dacă lucrurile înseși se îmbulzesc, rămîne neclintită ? Oare se închide deodată cu ochii ? Oare adoarme cu simțurile corpului ? Și de unde chiar în somn rezistăm și amintindu-ne de hotărîrea noastră și rămînînd cu cea mai mare curăție la această hotărîre, nu acordăm nici un consimțămînt unor astfel de momeli ? Și totuși este o atît de mare deosebire încît, cînd se petrece altfel, veghind ne întoarcem la liniștea conștiinței și prin însăși distanța dintre aceste două stări aflăm că nu am făcut lucrul din cauza săvîrșirii căruia noi suferim.

(42) Oare nu este puternică mîna Ta, Dumnezeule Atotputernice, ca să vindece toate slăbiciunile sufletului meu și prin harul Tău în chip mai bogat să stingă chiar mișcările ațîțătoare ale sufletului meu ? Vei mări, Doamne, darurile Tale în mine, pentru ca sufletul meu să mă urmeze în drumul către Tine, eliberat de vîscul poftei, ca să nu se răscoale contra lui însuși chiar și în somn, nu numai să nu săvîrșească aceste fapte rușinoase ale stricăciunii, prin imagini animalice, pînă la curgerea trupului, dar nici să consimtă la ele. Dar a face ca nimic de acest gen să nu-mi placă cîtuși de puțin și să poată fi oprit printr-un semn în simțirea curată, cînd dorm, nu numai în această viață, dar chiar la această vîrstă, nu este un lucru mare pentru Cel Atotputernic, Tu, Care poți «mai mult decît cerem și înțelegem»[25-27]. Acum, însă, cine sînt pînă acum în acest gen al răului meu, am spus

25. *II Cor.* 5, 2.
26. *Fac.* 1, 31.
27. *Ef.* 3, 20.

Bunului meu Domn, bucurîndu-mă cu cutremur în ceea ce mi-a dat și plîngînd în ceea ce nu sînt deplin, sperînd că Tu vei realiza în mine milele Tale pînă la pacea mea deplină pe care o vor avea cu Tine cele lăuntrice și cele exterioare ale mele cînd «moartea va fi înghițită de biruință» [28].

XXXI

(43) Există o altă răutate a zilei, care, o, dacă ar fi de ajuns pentru ea [29] căci noi refacem zilnicile stricăciuni ale trupului, mîncînd și bînd, mai înainte ca Tu să distrugi mîncărurile și stomacul [30], pînă în ziua cînd vei ucide dorința mea pentru săturarea minunată și vei îmbrăca acest trup stricăcios cu nestricăciunea veșnică.

Acum, însă, este plăcută pentru mine nevoia, iar contra acestei desfătări lupt eu, ca să nu fiu prins, și port un război zilnic în posturi, aducînd adeseori trupul meu în sclavie și durerile mele sînt alungate de plăcere. Căci foamea și setea sînt dureri, ard, și ca febra ucid, dacă nu le vine în ajutor leacul mîncărurilor. Și deoarece acest leac ne este la îndemînă din mîngîierea darurilor Tale, în care pămîntul și apa și cerul servesc slăbiciunii noastre, nenorocirea este numită desfătare.

(44) Acest lucru m-ai învățat, anume ca să mă apropii de mîncăruri și să le iau ca doctorii. Dar, în timp ce trec de la supărarea lipsei la liniștea săturării, chiar în timpul trecerii mi se furișează cu viclenie lațul poftei, căci însăși trecerea este o plăcere și nu există alt loc prin care să se treacă acolo unde ne constrînge nevoia. Și dacă cauza pentru care se mănîncă și se bea este sănătatea, se adaugă, întocmai ca o sclavă care însoțește, periculoasa plăcere și, de foarte multe ori, încearcă s-o ia înainte, pentru ca să se facă lucrul pe care eu îl spun sau îl fac pentru sănătate.

Și nu este aceeași măsura uneia și a celeilalte, căci ceea ce este îndeajuns pentru sănătate, este puțin pentru desfătare și, adeseori, este nesigur dacă grija necesară de corp cere ajutor, sau dacă înșelăciunea plină de plăcere a poftei cere pe ascuns să fie servită. La această nesiguranță se veselește în chip nefericit sufletul meu și în aceasta pregătește apărarea dezvinovățirii, bucurîndu-se că nu apare limpede ce este de ajuns pentru păstrarea sănătății, pentru ca, prin dobîndirea sănătății, să treacă în umbră lucrarea plăcerii. Acestor ispite încerc eu zilnic să rezist, și chem dreapta Ta și la Tine aduc focurile mele, pentru că încă nu am idei clare despre aceste lucruri.

28. *I Cor.* 15, 54.
29. *Matei*, 6, 34.
30. *I Cor.* 6, 13.

(45) Aud glasul Dumnezeului meu care poruncește: «Să nu se îngreuieze inimile voastre de miros și băutură peste măsură»[31]. Beția este departe de mine, iar Tu Te vei milostivi ca să nu se apropie de mine. Lipsa de stăpînire se furișează însă cîteodată în servul Tău. Te vei milostivi ca să stea departe de mine: «Căci nimeni nu poate fi stăpîn pe sine dacă nu-i dai Tu». Multe ne dai cînd ne rugăm, și orice lucru bun pe care l-am primit înainte de a ne ruga de la Tine l-am primit, pentru ca după aceea să cunoaștem că de la Tine l-am primit. Bețiv niciodată nu am fost, dar eu am cunoscut bețivi care au fost făcuți de Tine cumpătați. Așadar, de Tine s-a făcut ca să nu fie bețivi cei care nu au fost niciodată bețivi, Tu Care ai făcut ca să nu fie mereu bețivi aceia care au fost bețivi și Care chiar ai făcut ca să știe și unii și ceilalți cine a făcut acest lucru.

Am auzit altă vorbă a Ta: «Nu merge după plăcerile tale și îndepărtează-te de plăcerea ta». Și această vorbă am auzit-o din darul Tău, vorbă pe care am iubit-o mult și care sună: «Nici dacă vom mînca nu ne primește și nici dacă nu vom mînca nu ne va lipsi nouă ceva». Aceasta însemnează a zice: «Nici acel lucru nu mă va face îmbelșugat, nici celălalt nu mă va face lipsit». Am auzit și pe cealaltă: «Căci eu m-am deprins să fiu îndestulat cu cele ce am și știu să fiu și smerit sau să am de prisos. Toate le am în Acela Care mă îmbracă cu putere»[32]. Iată pe ostașul taberei cerești, nu pulbere, cum sîntem. Dar amintește-Ți, Doamne, că sîntem «pulbere» și din țărînă ai făcut pe om «care și pierise, dar a fost găsit»[33]. Și acela nu a putut face nimic în sine, pentru că și el a fost țărînă, acela pe care l-am iubit cînd spunea acestea la suflarea inspirației Tale, zice: «Toate le pot în Acela Care mă întărește»[34]. Întărește-mă ca să pot, dă-mi ceea ce poruncești și poruncește ceea ce vrei. Acesta mărturisește că a primit și «de ce se laudă în Domnul să se laude»[35].

Am auzit pe un altul rugîndu-se ca să primească: «Ia, zice, de la mine poftele pîntecelui». De aci apare, Sfinte, Dumnezeul meu, că Tu dai cînd se face ceea ce poruncești să se facă.

(46) Tu m-ai învățat, Tată Bun, că «toate sînt curate pentru cei curați»[36], dar că este rău pentru omul care mănîncă prin scandal; că toată creatura Ta este bună și că nimic nu trebuie aruncat dintre cele care sînt primite cu aducere de mulțumiri; aceasta fiindcă mîncarea nu ne recomandă lui Dumnezeu și pentru ca nimeni să nu ne judece

31. *Luca*, 21, 34; *I Cor.* 8, 8.
32. *Fil.* 4, 11.
33. *Luca*, 15, 29; *Fac.* 3, 19.
34. *Fil.* 4, 12.
35. *I Cor.* 1, 31.
36. *Rom.* 14, 20.

în mîncare sau în băutură și pentru ca cel care mănîncă să nu disprețuiască pe cel care nu mănîncă, iar cel care mănîncă să nu judece pe cel care nu mănîncă [37].

Am învățat acestea, mulțumesc Ție, laude Îți aduc Ție, Dumnezeul meu, Învățătorul meu, Cel Care bați la urechile mele, Care luminezi inima mea, smulge-mă de la orice ispită. Eu nu mă tem de necurăția mîncării, ci de necurăția poftei. Știu că lui Noe i s-a îngăduit să mănînce orice fel de carne care putea să-l hrănească; știu că Ilie s-a întărit mîncînd carne, că Ioan, înzestrat cu o minunată putere de stăpînire, nu s-a pîngărit cu aceste vietăți, adică cu lăcustele care i-au servit de mîncare, și știu că Esau a fost înșelat de dorința de linte și că David s-a dojenit pe el însuși pentru dorința de apă și Regele nostru a fost ispitit nu de apă, ci de pîine. Și pentru aceasta poporul, în Egipt, a meritat să fie mustrat, nu fiindcă a dorit carne, ci fiindcă, din dorința de hrană, a murmurat împotriva lui Dumnezeu.

(47) Pus în fața acestor ispitiri, eu zilnic port luptă contra dorinței de a mînca și de a bea. Căci nu pot să tai odată și pe urmă să mă hotărăsc să nu mă mai ating, așa cum am putut cu privire la împreunarea trupească. Așadar frîiele gîtului trebuie ținute cu o slăbire și strîngere moderată. Și cine este acela, Doamne, care să nu fie răpit întrucîtva dincolo de marginile necesității? Dacă este cineva, acela este mare, să laude numele Tău. Eu, însă, nu sînt, fiindcă sînt un om păcătos. Dar și eu laud numele Tău și Te roagă pentru păcatele mele «Acela Care a biruit lumea» [38], numărîndu-mă printre mădularele slabe ale trupului Său, pentru că ochii Tăi văd «cele nelucrate ale mele și în cartea Ta se vor înscrie toate» [39].

XXXII

(48) Despre atracția mirosurilor nu mă agit prea mult, cînd lipsesc nu le caut, cînd sînt prezente nu le resping, fiind pregătit chiar să mă lipsesc de ele. Așa mi se pare, poate că mă înșel. Căci și acest întuneric este de plîns, în care îmi sînt ascunse puterile mele, care sînt în mine, încît sufletul meu, întrebîndu-se pe el însuși despre puterile sale, socotește că nu trebuie să se creadă cu ușurință, pentru că și ceea ce este înlăuntru de cele mai multe ori este ascuns, dacă nu se vădește în practică, și nimeni nu trebuie să fie sigur în această viață, care toată se cheamă ispitire, dacă acela care a putut să se facă din rău mai bun nu poate să devină din mai bun mai rău. Una este speranța, una este încrederea, una este făgăduința, anume mila Ta.

---

37. *I Tim.* 4, 14; *Col.* 2, 16; *Rom.* 14, 3; *Fac.* 9, 3.
38. *Ioan,* 16, 23.
39. *Ps.* 130, 16.

XXXIII

(49) Plăcerile urechilor mă atrăseseră cu mai mare tărie și mă subjugaseră, dar m-ai dezlegat și m-ai eliberat. Acum, la sunetele pe care le însuflețesc cuvintele Tale, cînd sînt cîntate cu voce suavă și măiestrită, mărturisesc, găsesc o oarecare plăcere, dar nu ca să mă lipesc de ele, ci ca să mă ridic cînd vreau. Totuși, chiar cu ideile prin care trăiesc, ca să fie admise de mine, caută în inima mea locul unei oarecare demnități și abia de le ofer locul potrivit. Căci uneori mi se pare că le acord o onoare mai mare decît se cade, în timp ce simt că sufletele noastre sînt mișcate în flacăra evlaviei mai evlavios și mai cu ardoare — cînd sînt cîntate în acest mod — decît dacă nu ar fi cîntate, și mi se pare că toate simțurile spiritului nostru, în armonie cu felurimea lor, își au propriile moduri în voce și în cînt, de a căror nu știu ce obișnuință ascunsă se desfătează.

Dar desfătarea trupului meu, căruia nu trebuie să-i fie încredințată mintea spre a o enerva, adesea mă înșeală, cînd simțul nu însoțește rațiunea în așa fel încît să rămînă cu răbdare în urmă, ci numai prin faptul că, datorită rațiunii, a meritat să fie admis, încearcă chiar să alerge înainte și să conducă. În acest fel în acestea păcătuiesc, fără să observ, dar după aceea simt.

(50) Uneori însă, căutînd să mă feresc cu prea mare ardoare de această înșelare, greșesc din cauza prea marii severități, uneori chiar foarte mult, încît doresc să fie îndepărtată de la urechile mele toată melodia plăcutelor cîntări de care este însoțită Psaltirea lui David, și de la urechile întregii Biserici, și mi se pare mai sigur ceea ce mi s-a spus de Atanasie, episcopul Alexandriei, care făcea ca cititorul psalmului să cînte cu o atît de moderată mlădiere a vocii încît să pară mai mult că citește decît cîntă.

Totuși, cînd îmi amintesc de lacrimile mele, pe care le-am vărsat la cîntările Bisericii Tale, la începutul dobîndirii credinței mele, și acum, cînd sînt mișcat, nu de cînt, ci de lucrurile care se cîntă, cînd sînt cîntate cu o voce clară și cu o modulație foarte potrivită, iarăși recunosc folosul acestui obicei îndătinat.

În acest mod eu șovăiesc între pericolul plăcerii și încercarea sănătății, mai mult, sînt înclinat — fără să exprim o părere asupra căreia nu se poate reveni — să aprob obiceiul de a cînta în Biserică, pentru ca, prin desfătarea urechilor, sufletul, prea slab încă, să se ridice la simțămîntul evlaviei. Totuși cînd mi se întîmplă ca să mă miște mai mult cîntecul decît ceea ce se cîntă, mărturisesc că păcătuiesc, meritînd pedeapsă, și atunci aș prefera să nu aud pe cel care cîntă.

Iată unde sînt ! Plîngeţi cu mine şi plîngeţi pentru mine voi care duceţi înlăuntrul vostru ceva bun de unde purced faptele bune. Căci pe voi, care nu purtaţi, pe voi nu vă mişcă aceste lucruri. Tu, însă, Doamne, Dumnezeul meu, auzi-mă, priveşte şi vezi, şi ai milă şi vindecă-mă, Tu în faţa ochilor Căruia eu pentru mine am devenit o problemă şi eu însumi sînt lîncezeala mea.

XXXIV

(51) Rămîne plăcerea ochilor acestora ai trupului meu, despre care voi face mărturisirile pe care să le audă urechile trupului Tău, urechi frăţeşti şi pioase, ca să închidem ispitele poftei trupului, care mă lovesc chiar şi cînd gem, iar «locuinţa mea», care este din cer, doresc s-o îmbrac. Ochii iubesc formele frumoase şi variate, culorile netezi şi plăcute. Acestea să nu ocupe sufletul meu, Dumnezeu să-l ocupe, Care a făcut aceste lucruri foarte frumoase, pentru că Dumnezeu este bunul meu, nu acestea. Şi mă ating cînd veghez în toate zilele şi nu mi se dă linişte din partea lor, aşa cum mi se dă linişte de la vocile melodioase şi uneori de la toate vocile în tăcere. Căci chiar ordinea culorilor, această lumină, luminîndu-le pe toate pe care le vedem, oriunde aş fi în timpul luminii, mă linguşeşte cu lunecări de multe feluri spre mine, cînd fac altceva şi nu observ. Dar mi se vîră cu atîta putere încît, dacă este deodată înlăturată, o caut cu dorinţă şi dacă lipseşte mult timp se întristează sufletul meu.

(52) O lumină, pe care o vedea Tobie, cînd, închizînd aceşti ochi, îi arăta fiului calea vieţii şi mergea înaintea lui cu piciorul iubirii, negreşind[40] nicăieri. Sau pe care o vedea Isaac, cînd luminile trupului îi erau prea îngreuiate şi acoperite de bătrîneţe, cînd a meritat să-şi binecuvinteze fiii, nu recunoscîndu-i, ci binecuvîntîndu-i[41] să-i recunoască. Sau pe care o vedea Iacob, cînd şi el, suferind de ochi din cauza vîrstei foarte înaintate, a strălucit cu inimă luminoasă în fiii săi neamurile viitorului popor şi a pus pe nepoţii săi din Iosif mîinile încrucişate în chip tainic, nu aşa cum le îndrepta tatăl lor din afară, ci aşa cum vedea el[42] dinlăuntru. Ea însăşi este lumina, una este ea şi unul sînt toţi aceia care o văd şi o iubesc.

Dar această lumină trupească, despre care vorbeam, orînduieşte viaţa secolului cu o dulceaţă ademenitoare şi periculoasă pentru aceia care o iubesc orbeşte. Aceia, însă, care au ştiut să Te laude şi pentru ea, Dumnezeule, Creatorul tuturor[43], o iau în imnul pe care Ţi-l aduc

40. *Tob.* 4, 2.
41. *Fac.* 27.
42. *Fac.* 28—29.
43. Ambrozie, *Imn.* 1.

Ţie, dar nu sînt răpiţi de ea în somnul lor. Mă împotrivesc atracţiilor ochilor, ca să nu fie încurcate picioarele mele, cu care intru în viaţa Ta, şi *ridic la Tine ochii cei nevăzuţi, pentru ca Tu să scoţi din laţ* [44], picioarele mele, Tu să le dezlegi de aici, căci se încurcă în ele. Tu nu încetezi de a le scoate, dar eu stau adeseori lipit în cursele care sînt împrăştiate peste tot, căci Tu nu vei dormi şi nu vei dormita, Tu Care păzeşti [45] pe Israel.

(53) Cît sînt de nenumărate lucrurile făcute de felurite arte şi meşteşuguri în haine, încălţăminte, vase şi fabricaţii de orice fel şi chiar în picturi şi în plăsmuiri de orice fel, şi toate acestea trec dincolo de folosul necesar şi moderat şi de înţelesul cucernic, spre a desfăta ochii, urmînd în afară ceea ce fac, dar părăsind înlăuntru pe Acela de Care ei înşişi au fost făcuţi şi distrugînd lucrul care sînt ei înşişi.

Dar eu, Dumnezeul meu şi Podoaba mea, chiar de aci îţi aduc imn şi jertfesc laudă Jertfitorului meu, căci vin frumoase, trecînd prin suflete, prin mîinile lucrătoare ale artistului, vin de la acea Frumuseţe care este deasupra sufletelor, după care suspină sufletul meu ziua şi noaptea. Dar cei care fac frumuseţi exterioare şi cei care le caută scot din ele modul de a le aproba, dar şi modul de a se folosi de ele. Şi acel mod este aici şi nu-l văd, ca să nu meargă mai departe şi să păzesc tăria lor la Tine şi să nu o împrăştie în bucurii obositoare [46].

XXXV

(54) Aici se adaugă altă formă a ispitirii, cu mult mai periculoasă. Căci în afară de dorinţa trupului, care se află în desfătarea simţurilor şi a plăcerilor [47], căruia servind pier aceia care se ţin departe de Tine, mai există în suflet o altă plăcere deşartă şi curioasă îmbrăcată cu numele de cunoaştere şi de ştiinţă, o plăcere nu a desfătării în trup, ci a experimentării prin trup. Aceasta, fiindcă se află în dorinţa de a cunoaşte, iar ochii sînt cei dintîi în a cunoaşte prin simţuri, a fost numită de cuvîntul divin «pofta [48] ochilor», căci, în chip natural, ochilor le revine vederea. Dar de acest cuvînt ne folosim şi cînd este vorba de celelalte simţuri, cînd le îndreptăm spre cunoaştere. Căci nu spunem «auzit» ceea ce străluceşte, sau miroase ceea ce străluceşte, sau pipăie ceea ce fulgeră, căci despre toate acestea se spune că sînt văzute. Dar noi spunem nu numai : vezi ce luminează, vezi ce sună, vezi ce miroase, vezi ce gust are, vezi ce dur este.

---

44. *Ps.* 24, 16.
45. *Ps.* 120, 4.
46. *Ps.* 50, 10.
47. *Ps.* 25, 3.
48. *I Ioan*, 2, 16.

De aceea experienţa generală a simţurilor se numeşte, aşa cum s-a spus «pofta ochilor» [49], pentru că funcţia de a vedea, în care întîietatea o au ochii, o iau şi celelalte simţuri, prin asemănare, atunci cînd cercetează vreun obiect al cunoaşterii.

(55) Din acestea, însă, se vede mai cu limpezime ce plăcere şi ce curiozitate se realizează prin simţuri, pentru că o plăcere însoţeşte lucrurile frumoase, armonioase, gustoase, netede, iar curiozitatea de a încerca lucruri contra acestora nu se produce pentru a încerca o neplăcere, ci din pofta de a încerca şi de a cunoaşte.

Căci ce plăcere ne procură faptul de a vedea într-un cadavru sfîşiat lucrul de care te îngrozeşti? Şi totuşi, în orice loc ar zăcea un cadavru toţi dau fuga ca să se întristeze, ca să pălească. Se tem chiar ca să nu vadă în som acest lucru, ca şi cînd cineva i-ar constrînge să vadă în timp de veghe, sau ca şi cînd i-ar fi convins vreo faimă a frumuseţii.

Tot aşa este şi în celelalte simţuri, pe care ar fi prea mult să le cercetăm. Din acest morb al poftei la spectacole se pun în lumină anumite miracole. De aci se purcede la scrutarea lucrurilor ascunse ale naturii care este exterioară nouă, a căror cunoaştere nu foloseşte la nimic şi oamenii nu doresc altceva decît faptul de a şti. De aci purcede ceea ce se caută din acelaşi scop al ştiinţei perverse prin artele magice. De aci chiar, şi în domeniul religiei, Dumnezeu este ispitit cînd sînt cerute semne şi minuni, nu spre a dobîndi vreo sănătate a cuiva, ci sînt dorite numai din dorinţa de a experimenta.

(56) În această atît de imensă pădure a curselor şi a primejdiilor, iată multe lucruri le-am tăiat şi le-am alungat de la inima mea, aşa cum mi-ai dat să fac, Dumnezeule al mîntuirii mele. Totuşi, am îndrăzneala să spun — cînd în jurul vieţii noastre zilnice răsună atît de multe lucruri de acest gen — deci am îndrăzneala să spun că eu nu sînt făcut atent de nici un lucru de acest gen spre a privi şi de a prinde cu o deşartă grijă. Desigur, spectacolele teatrale nu mă mai răpesc, nu mă mai îngrijesc să cunosc trecerile astrelor şi sufletul meu nu mai caută răspunsul umbrelor, iar toate sacramentele nelegiuite le detest. Cu cîte uneltiri ale sugestiilor nu lucrează vrăjmaşul ca să cer vreodată de la Tine vreun semn, de la Tine, Doamne, Dumnezeul meu, Căruia îi datorez umilul şi simplul serviciu de sclav!

Dar Te rog, pe Tine, Împăratul nostru şi pe Ierusalim, patria simplă, castă, aşa cum departe de mine este acest consimţămînt, aşa să fie mereu mai departe şi mai departe. Cînd, însă, Te rog pentru sănătatea cuiva, cu totul altul şi mult mai deosebit este scopul intenţiei mele să-mi dai şi-mi vei da cu plăcere să Te urmez cînd faci ceea ce vrei.

49. *I Ioan*, 2, 16.

(57) Totuși, cine poate enumera în cît de multe, foarte mărunte și de disprețuit lucruri este ispitită curiozitatea noastră în fiecare zi și de cîte ori lunecăm adesea? De cîte ori povestind deșertăciuni, mai întîi parcă le îngăduim, ca să nu rănim pe cei slabi, apoi, puțin cîte puțin, le observăm cu plăcere. Nu mai privesc un cîine care aleargă după un iepure, cînd lucrul se petrece într-un circ, dar pe un ogor dacă trec din întîmplare, mă distrage, poate și de la o mare cugetare mă îndreaptă spre sine acea vînătoare, fără să mă constrîngă să deviez drumul cu corpul animalului, care mă duce, ci cu înclinarea inimii și, dacă nu-mi atragi repede atenția, arătîndu-mi slăbiciunea mea sau ca din însăși priveliștea aceea, făcînd vreo considerație, să mă ridic la Tine, sau să disprețuiesc tot spectacolul și să trec mai departe, rămîn prostit.

Ce să mai zic de faptul că adesea cînd stau acasă, o șopîrlă care prinde muște sau un păianjen care încurcă în firele sale insectele, care se prind acolo, îmi atrage atenția? Oare pentru că aceste vietăți sînt mici, nu se petrece același lucru? Trec de aci la lauda Ta, Creator minunat și Orînduitor al tuturor lucrurilor, și de aceea încep să fiu atent. Altceva este să te ridici repede și altceva este să nu cazi. Și de astfel de lucruri este plină viața mea și singura mea speranță este desigur mila Ta. Căci atunci cînd inima noastră devine locul unde se concep astfel de lucruri și poartă o mulțime mare de deșertăciuni, atunci sînt întrerupte adesea și tulburate rugăciunile noastre în fața Ta, iar cînd îndreptăm glasul inimii noastre spre urechile Tale nu știu de unde se năpustesc cugetări ușuratice și primejduiește un lucru atît de mare.

XXXVI

(58) Oare și acest lucru îl vom socoti între cele care trebuie disprețuite sau altceva ne va readuce la speranță, în afară de mila Ta, pentru că ai început să ne schimbi? Și Tu știi în ce măsură m-ai schimbat, Tu Care, la început, m-ai vindecat de pofta de a mă răzbuna, ca să fii îndurător față de toate celelalte nedreptăți ale mele și să vindeci toate bolile mele și să izbăvești din stricăciune viața mea și să mă încununezi în milă și cu îndurări și să umplu de bunătate pofta mea [50], Tu Care ai înfrînat mîndria mea [51] cu teama de Tine și ai îmblînzit cu jugul Tău grumazul meu. Și acum îl port și este ușor, fiindcă așa ai făgăduit și ai făcut, și cu adevărat așa era și nu știam cînd mă temeam să-l pun pe gît.

(59) Dar oare, Doamne, Tu Care domnești fără mîndrie, Tu Care nu ai stăpîn, oare acest al treilea fel de ispite s-a îndepărtat de mine sau

50. *Ps.* 102, 3.
51. *Matei,* 11, 30.

poate să înceteze în această întreagă viață, anume faptul de a voi să fii temut și iubit de oameni nu pentru altceva, ci pentru ca de aici să fie bucurie ceea ce nu este bucurie? Nenorocită este viața și urîtă este lăudăroșenia! De aci provine faptul, în cea mai mare măsură, că nu Te iubim și nu ne temem de Tine cu curăție, și de aceea Tu Te împotrivești celor mîndri, iar celor smeriți le dai har, și tuni contra ambițiilor veacului și se cutremură temeliile munților[52]. Și în acest mod — deoarece pentru unele îndatoriri ale societății umane este necesar să fii iubit și temut de oameni — dușmanul adevăratei noastre fericiri amenință peste tot, răspîndind în lațurile sale «bravo! bravo!», pentru ca, în timp ce le culegem cu lăcomie, să fim prinși din lipsă de prevedere și să luăm bucuria noastră de la adevărul Tău și s-o punem în înșelăciunea oamenilor și să ne placă să fim iubiți și temuți nu pentru Tine, ci în locul Tău, iar în acest mod, făcîndu-ne la fel cu sine, să ne aibă nu pentru armonia dragostei, ci la părtășia chinului, el care a hotărît să-și pună lăcașul pe vijelie, pentru ca «reci și întunecați, să slujim celui care Te imită pe o cale vicleană și întortocheată».

Noi însă, Doamne, sîntem turma Ta mică[53], primește-ne. Întinde aripile Tale, ca să scăpăm sub ele. Tu să fii mărirea noastră, pentru Tine să fim iubiți și cuvîntul Tău să fie temut la noi. Acela care voiește să fie lăudat de oameni, deși Tu îl mustri, nu va fi apărat de oameni cînd Tu îl vei judeca, nici nu-l vor smulge cînd Tu îl vei osîndi. Dar «păcătosul nu este lăudat pentru poftele sufletului său și nici cel ce face strîmbătate nu se binecuvintează», ci un om este lăudat pentru vreun dar pe care l-ai dat lui. Iar acesta se bucură mai mult că este lăudat decît că are darul pentru care este lăudat, chiar și acesta este lăudat cînd Tu-l mustri, și este mai bun acela care a adus laude decît acela care este lăudat. Căci aceluia i-a plăcut darul lui Dumnezeu văzut la un om, iar acestuia i-a plăcut darul omului mai mult decît darul lui Dumnezeu.

XXXVII

(60) Sîntem încercați de aceste ispitiri în fiecare zi, Doamne, fără de încetare sîntem ispitiți. Limba omenească este un cuptor zilnic. Ne poruncești nouă[54] și în acest fel de lucruri cumpătarea. Dă-ne ceea ce poruncești și poruncește ceea ce vrei. Tu cunoști acest lucru după suspinul inimii mele și izvoarele de lacrimi ale ochilor mei[55]. Căci nu-mi dau seama ușor cît sînt de curățit de această ciumă și mult mă tem de cele ascunse ale mele, pe care ochii Tăi le-au cunoscut, ai mei însă nu[56]. Căci în

52. *I Petru*, 5, 5; *Fac.* 4, 6; *Ps.* 17, 14—15.
53. *Luca*, 12, 32; *Ps.* 9, 24; 10, 3.
54. *Pilde*, 27, 21.
55. *Ps.* 37, 9; 89, 8.
56. *Ps.* 18, 13; 89, 8.

alte feluri de ispitiri eu am o putinţă oarecare de a mă cerceta, dar în acest gen nu am aproape nici o posibilitate. Cît de mult am dobîndit puterea de a înfrîna sufletul meu de la plăcerile trupului şi de la curiozitatea zadarnică de a cunoaşte, îmi dau seama atunci cînd sînt lipsit de acele lucruri, fie din propria mea voinţă, fie cînd îmi lipsesc. Căci atunci mă întreb cît de mult sau cît de puţin neplăcut îmi este să nu le am.

În ce priveşte bogăţiile — care sînt dorite spre a servi uneia din aceste trei pofte, sau la două dintre ele, sau tuturor, dacă sufletul nu poate să-şi dea seama dacă, avîndu-le le dispreţuieşte — pot fi lăsate la o parte, pentru ca sufletul să se cerceteze pe sine.

Iar ca să fim lipsiţi de laude şi să nu ne punem la încercare, ce putem face în această privinţă? Oare trebuie să ducem o viaţă atît de rea şi de pierdută şi de aspră, încît nimeni să nu ne cunoască fără să ne deteste? Ce nebunie mai mare decît aceasta poate fi exprimată sau imaginată? Iar dacă lauda obişnuieşte şi trebuie să fie tovarăşul faptelor bune şi al unei vieţi bune, atunci nu trebuie să fie părăsită nici tovărăşia ei, nici viaţa bună. Nu pot, însă, să-mi dau seama de lipsa cărui lucru pot fi cu sufletul liniştit sau trist decît atunci cînd îmi lipseşte.

(61) Ce să-Ţi mărturisesc Ţie, Doamne, în acest gen de ispitiri? Ce, decît că sînt desfătat de laude? Dar mă simt desfătat mai mult de adevăr decît de laude. Căci, dacă mi s-ar propune să prefer să fiu furios, sau să greşesc în toate lucrurile şi să fiu lăudat de toţi oamenii, sau să fiu statornic şi foarte sigur în adevăr şi să fiu criticat de toţi, ştiu ce aş alege. Totuşi, nu aş vrea ca votul unei guri străine să-mi sporească bucuria vreunui bun. Dar o sporeşte, recunosc, şi nu numai atît, dar şi critica o micşorează.

Şi cînd sînt tulburat de această nenorocire, pătrunde în mine o dezvinovăţire, care, cum este, Tu o ştii , Dumnezeule, căci mă face nesigur. Căci, deoarece ne-ai poruncit nu numai cumpătarea, adică de la ce fel de lucruri să ne abţinem dragostea, ba chiar şi dreptatea, adică încotro s-o îndreptăm, şi nu ai voit ca numai Tu să fii iubit de noi, ci şi aproapele nostru, adesea mi se pare că mă simt desfătat de lauda celui care înţelege bine, şi iarăşi mă simt trist de răul lui cînd îl aud că critică fie ceea ce nu cunoaşte, fie ceea ce este bun.

Căci mă şi întristez uneori de laudele mele, cînd la mine sînt lăudate sau acele lucruri care mie îmi displac sau sînt lăudate bunuri mai mici şi de puţină importanţă şi sînt preţuite mai mult decît ar trebui să fie. Dar, iarăşi, de unde ştiu dacă eu sînt în acest mod mişcat pentru

faptul că eu nu vreau ca acela care mă laudă să fie în neînţelegere cu mine cînd este vorba despre mine, nu fiindcă aş fi impresionat de folosul lui, ci fiindcă aceleaşi bunuri care-mi plac mie îmi sînt mai plăcute cînd sînt plăcute şi altuia? Căci într-un fel nu eu sînt lăudat, cînd părerea mea despre mine nu este lăudată, deoarece sau sînt lăudate acele lucruri care nu-mi plac sau sînt lăudate mai mult acelea care-mi plac mai puţin. Aşadar, oare sînt nesigur de mine însumi?

(62) Dar iată, o, Adevăr, că în Tine trebuie să fiu mişcat, nu de laudele mele, din cauza mea, ci pentru folosul aproapelui. Şi nu ştiu dacă eu sînt aşa. Îmi sînt mai puţin cunoscut în această privinţă eu însumi decît eşti Tu mie. Te rog fierbinte, Dumnezeul meu, arătă-mă pe mine însumi pentru ca să mărturisesc fraţilor mei, care se vor ruga pentru mine, ce răni am descoperit în mine însumi. Iarăşi, mai cu atenţie, mă întreb dacă în laudele care mi se aduc sînt impresionat mai mult de folosul aproapelui, de ce sînt impresionat mai puţin decît atunci cînd un altul este criticat mai pe nedrept decît eu însumi? De ce eu sînt mai mult mişcat de acea ocară care este îndreptată împotriva mea mai mult decît de aceea care se aruncă contra altuia, în faţa mea, cu aceeaşi nedreptate? Oare şi lucrul acesta nu-l cunosc? Oare chiar acest lucru mai rămîne ca să mă amăgesc [57] eu pe mine însumi şi să nu spun în faţa Ta adevărul, în inima şi în limba mea? Îndepărtează, Doamne, de la mine această nebunie, ca nu cumva gura mea să-mi fie mie «Untdelemnul [58] păcătosului, spre a unge capul meu» [59].

XXXVIII

(63) «Sărac şi sărman sînt eu» [60] şi sînt mai bun cînd, în ascuns, nu-mi plac mie însumi şi caut mila Ta, pînă să se împlinească lipsa mea şi să se desăvîrşească pînă la pacea pe care nu o cunoaşte ochiul celui mîndru. Totuşi numai vorbirea care iese din gura noastră şi faptele noastre, care sînt cunoscute de oameni, conţin o ispitire foarte periculoasă, provenind de la dragostea de laudă, care, în vederea unei distincţii personale, culege voturile cerşite. Ispiteşte şi cînd eu o mustru la mine, persistă chiar faptului că este mustrată. Omul se laudă cu şi mai multă deşertăciune că dispreţuieşte gloria şi de aceea nu se mai laudă pentru însuşi dispreţul de glorie, căci atunci cînd se laudă nu dispreţuieşte lauda.

57. *Ioan*, 3, 21.
58. *Gal.* 6, 3.
59. *Ps.* 140, 5.
60. *Ps.* 108, 21.

XXXIX

(64) Înlăuntru, chiar înlăuntru este un alt rău în acelaşi fel de ispitire, prin care devin deşerţi aceia care-şi plac lor înşişi pentru ei înşişi, deşi altora, fie că nu le plac, fie că le displac şi nu le pasă să placă altora. Dar plăcîndu-şi lor înşişi, Îţi displac Ţie mult, nu numai că socotesc cele care nu sînt bune că sînt bune, dar pentru că socotesc că bunurile Tale sînt ale lor, sau că sînt ale Tale, dar pentru meritele lor, sau chiar socotesc că provin din harul Tău, dar nu se bucură cu toţii, ci invidiază pe alţii cînd văd că-l au. În toate aceste primejdii şi în pericole de acest fel şi în munci de acest fel vezi tremurul inimii mele şi simt că rănile mele sînt vindecate mai repede de Tine, decît să mi se producă.

XL

(65) Unde nu ai mers Tu cu mine, Adevărule, arătîndu-mi de ce să mă feresc şi ce să doresc, cînd spre Tine îndreptam smeritele mele priviri, cum puteam şi Îţi ceream sfatul?

Am străbătut lumea din afară cu simţurile trupului, atît cît am putut, şi mi-am îndreptat atenţia la viaţa trupului meu din mine şi la simţurile mele. De aci am intrat în locurile retrase ale memoriei mele, în nenumăratele întinderi pline, în minunate moduri, de bogăţii fără număr şi le-am luat în considerare şi m-am temut şi nu am putut să deosebesc nimic din acele lucruri fără Tine, şi am văzut că nici unul din aceste lucruri nu eşti Tu.

Şi nu eram eu însumi descoperitorul, eu care am străbătut totul şi am încercat să le disting şi să le preţuiesc pe fiecare după valoarea lui. Pe unele le-am primit de la simţurile care mi le anunţau şi le-am întrebat şi am simţit altele care erau amestecate cu mine însumi, şi am deosebit pe vestitorii înşişi şi le-am enumerat şi le-am luat în considerare pe unele în nemărginitele comori ale memoriei mele, pe unele le-am numit în ascuns, pe altele le-am tras afară. Şi iarăşi nu eram eu însumi cînd făceam aceste lucruri, adică nu era puterea mea cu care făceam acest lucru, şi ea însăşi nu erai Tu, pentru că Tu eşti lumină permanentă pe care o întrebam despre toate dacă existau, ce erau, cît preţ trebuia să li se acorde, şi Te auzeam cînd mă învăţai şi îmi porunceai. Şi adesea fac acest lucru şi acest lucru mă desfată şi de la acţiunile impuse de nevoie, atît cît pot să mă recreez, dau fuga la această plăcere. Şi nu în toate aceste lucruri, pe care le parcurg întrebîndu-Te, aflu un loc sigur pentru sufletul meu ca în Tine, în care să se stingă toate simţi-

rile mele împrăştiate şi să nu se mai îndepărteze ceva din mine. Şi uneori mă introduci într-o simţire cu totul neobişnuită, înlăuntru la un fel de nu ştiu ce dulceaţă, care dacă s-ar realiza în mine ar fi ceva ce nu ştiu, ceea ce nu ar fi această viaţă. Dar recad şi sînt ţinut de ele şi plîng, şi tare sînt ţinut de ele. De atîtea suferinţe este în stare povara obişnuinţei! Aici pot să fiu şi nu voiesc, acolo vreau să fiu şi nu pot, încît sînt vrednic de plîns şi aici şi acolo.

XLI

(66) De aceea, am luat în considerare suferinţele păcatelor mele într-o întreită dorinţă şi am invocat dreapta Ta spre mîntuirea mea. Căci am văzut strălucirea Ta cu inima rănită şi, lovit, am zis: cine poate să ajungă pînă acolo? «Am fost lepădat de la faţa ochilor Tăi»[61]. Tu eşti adevărul Care prezidezi deasupra tuturor lucrurilor. Dar eu, din cauza lăcomiei mele, nu am voit să Te pierd, dar cu Tine am voit să posed minciuna, aşa cum nimeni nu voieşte să rostească atît de mult minciuna, încît el însuşi să nu ştie ce este adevărat. Şi în acest mod Te-am pierdut, pentru că Tu nu voieşti să stăpîneşti împreună cu minciuna.

XLII

(67) Pe cine aş putea găsi care să mă împace cu Tine? Oare ar trebui să mă rog îngerilor? Cu ce rugăciune? Cu ce taine? Mulţi, încercînd să se întoarcă la Tine şi neputînd să facă acest lucru prin ei înşişi, aşa cum aud, au încercat aceste lucruri şi au căzut în dorinţa unor curioase viziuni şi au fost socotiţi demni să aibă iluzii. Căci, deşi Te căutau prin măreţia doctrinei, umflîndu-şi pieptul, în loc să-l bată, şi prin asemănare cu inimile lor şi-au adus ca uneltitoare şi aliate îngîmfării lor puterile[62] acestui văzduh, de care să fie înşelaţi prin puteri magice, căutau un mijlocitor prin care să fie curăţiţi şi nu era: «Căci era diavolul, prefăcîndu-se în înger al luminii»[63]. Şi mult a tras în laţ trupul lor cel îngîmfat, pentru că el însuşi nu avea trup de carne.

Căci aceia erau muritori şi păcătoşi, Tu, însă, Doamne, cu Care ei încercau să se împace cu mîndrie, eşti nemuritor şi fără de păcat. Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni trebuia să aibe ceva asemănător cu Dumnezeu şi ceva asemănător cu oamenii, pentru ca nu cumva, şi într-o

61. *Ps.* 30, 23.
62. *Ef.* 2, 2.
63. *II Cor.* 11, 14.

privință, și în alta, asemănați fiind cu oamenii, să fie departe de Dumnezeu sau, în amîndouă părțile fiind asemănători lui Dumnezeu, să fie departe de oameni și în acest mod să nu fie mijlocitor [64]. Așadar acel mincinos mijlocitor de care, prin judecățile Tale ascunse, îngîmfarea merită să fie înșelată, are un singur lucru comun cu oamenii, anume păcatul, iar celălalt lucru vrea să pară că-l are acum cu Dumnezeu, pentru ca, deoarece nu este acoperit cu stricăciunea trupului, să se arate nemuritor. Dar «pentru că plata păcatului este moartea» [65], are acest lucru comun cu oamenii, pentru ca de aici să fie osîndit la moarte.

XLIII

(68) Dar adevăratul Mijlocitor, pe Care, prin milostivirea Ta cea ascunsă, L-ai arătat și L-ai trimis oamenilor, pentru ca, prin pilda Lui, oamenii să-nvețe smerenia, Acel Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, omul Iisus Hristos, a apărut între păcătoșii muritori și Nemuritorul cel drept, muritor ca și oamenii, drept cu Dumnezeu, pentru ca, fiindcă plata dreptății este viața și pacea, prin dreptatea unită cu Dumnezeu să înlăture moartea neevlavioșilor justificați pe care a voit s-o aibă comună cu ei. Acesta a fost arătat vechilor sfinți pentru ca în acest mod ei înșiși, prin credința pătimirii viitoare a Lui, așa cum noi prin credința pătimirii Lui trecute, să fie mîntuiți. Întru atît cît a fost om, a fost mijlocitor, dar întrucît a fost Cuvînt, nu a fost mijlocitor, fiindcă a fost deopotrivă cu Dumnezeu și Dumnezeu la Dumnezeu și împreună unul Dumnezeu.

(69) Cît de mult ne-ai iubit, bunule Părinte, Tu «Care nu ai crutat pe însuși Fiul Tău, ci pentru noi păcătoșii L-ai dat morții» [66]. Cît de mult ne-ai iubit pe noi, pentru care «El, nu răpire socotind a fi întocmai cu Tine, S-a smerit pînă la moartea pe cruce, Ei singur [67] liber între morți, avînd puterea de a-și pune sufletul Său [68] și de a-l lua iarăși aici, pentru a fi înaintea ochilor Tăi biruitor și victimă, și de aceea învingător, fiindcă a fost victimă în fața Ta, pentru noi a fost preot și jertfă, și de aceea a fost preot fiindcă a fost jertfă, făcîndu-ne pentru Tine din servi — fii, născîndu-Se din Tine, nouă slujind. Pe bună dreptate, nădejdea mea tare este pusă în El, căci prin El vei vindeca toate slăbiciu-

64. *I Tim.* 2, 5.
65. *Rom.* 6, 23.
66. *Rom.* 8, 32.
67. *Fil.* 2, 6, 8.
68. *Ps.* 87, 6; *Ioan*, 10, 18

nile mele, prin El, Care stă de-a dreapta Ta și Te roagă pentru noi, căci în alt fel m-ar cuprinde deznădejdea. Căci multe și mari sînt slăbiciunile mele, dar mai mare este vindecarea venită de la Tine. Am fi putut crede că Cuvîntul Tău este departe de unirea cu omul și să pierdem speranța cu privire la noi, dacă nu s-ar fi făcut trup și nu a fi locuit printre noi [69].

(70) Înspăimîntat de păcatele mele și de mărimea nenorocirii mele, frămîntasem în inima mea și plănuisem să fug în singurătate, dar m-ai oprit și m-ai întărit, zicînd: «De aceea Hristos a murit pentru toți, pentru ca cei care viază să nu mai vieze loruși, ci Aceluia Care a murit pentru ei» [70]. Iată, Doamne, eu arunc la Tine grija mea, ca să trăiesc, și voi «considera cele minunate ale legii Tale» [71]. Tu cunoști nepriceperea și slăbiciunea mea. Învață-mă și vindecă-mă. Acel «Unic Fiu al Tău, în Care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și cunoștinței» m-a răscumpărat cu sîngele Său. Să nu mă ocărască cei mîndri pentru că meditez la prețul răscumpărării mele și mănînc și beau și-l împart și, sărac, doresc să mă satur din El între aceia care mănîncă și se satură și «Vor lăuda pe Domnul cei ce-L caută» [72].

---

69. *Ioan*, 1, 14.
70. *II Cor.* 5, 15.
71. *Ps.* 118, 18.
72. *Col.* 2, 3; *Ps.* 2, 130.

CARTEA A UNSPREZECEA

I

(1) Oare, Doamne, cînd veşnicia este a Ta, nu cunoşti cele ce-Ţi spun, sau ceea ce se petrece în timp vezi numai în timp? Aşadar, de ce Îţi mai spun istoriile atîtor lucruri? Desigur, nu ca prin ele să le cunoşti, ci eu îndemn simţirile mele faţă de Tine şi faţă de cei care citesc cele ce scriu, pentru ca toţi să zicem: «Mare este Domnul[1] şi lăudat foarte». Am zis şi voi zice: din dragoste pentru dragostea Ta fac acest lucru. Căci ne şi rugăm şi Adevărul zice: «Ştie Tatăl vostru de ce aveţi nevoie mai înainte ca să cereţi voi de la El»[2]. Aşadar, Îţi deschidem starea inimii noastre şi-Ţi mărturisim necazurile noastre şi cerem milele Tale pentru noi, ca să ne eliberezi cu totul, aşa cum ai început, ca să încetăm de a mai fi nefericiţi în noi şi să Te fericim, pentru că ne-ai chemat, ca să fim săraci cu duhul şi blînzi şi ca cei ce plîng, şi înfometaţi şi însetaţi de dreptate şi milostivi şi cu inimă curată şi făcători de pace[3].

Iată, Ţi-am expus multe lucruri, ceea ce am putut şi ceea ce am voit, fiindcă Tu ai voit mai înainte ca să-Ţi mărturisesc Ţie «Domnul Dumnezeul meu, căci eşti bun, pentru că mila Ta este în veci»[4].

II

(2) Dar cînd voi putea cu limba condeiului să vestesc toate îndemnurile Tale şi toate înfricoşările Tale, mîngîierile şi călăuzele prin care m-ai dus să predic Cuvîntul Tău şi taina Ta şi s-o împărtăşesc poporului Tău? Şi, dacă pot să vestesc aceste lucruri în şir, picăturile timpurilor sînt scumpe pentru mine.

De mult sînt aprins de dorul de a cugeta în legea Ta şi în ea să mărturisesc ştiinţa şi nepriceperea mea, începuturile iluminării Tale şi rămăşiţele întunericului meu, pînă cînd slăbiciunea va fi nimicită de putere. Şi nu vreau ca orele să se scurgă în alte preocupări, ore pe care le găsesc libere de la preocupările spiritului şi de la slujirea pe care o datorăm oamenilor şi pe care nu o datorăm şi totuşi o dăm.

---

1. *Ps.* 94, 4.
2. *Matei,* 6, 8.
3. *Matei,* 5, 3—9.
4. *Ps.* 117, 1—2.

(3) Doamne, Dumnezeul meu, ascultă rugăciunea mea [5].

Şi mila Ta să audă dorinţa mea, căci nu numai pentru mine clocoteşte, ci voieşte să fie de folos iubirii frăţeşti. Şi vezi că aşa este în inima mea. Să-Ţi jertfesc Ţie servirea cugetului meu şi a limbii mele, şi dă-mi ce să-Ţi dăruiesc «Că sărac şi lipsit sînt eu» [6], Tu eşti bogat faţă de toţi care Te cheamă pe Tine, Tu Care fără de grijă porţi grija noastră [7]. Curăţă de toată îndrăzneala şi de toată minciuna buzele mele cele din afară şi cele dinlăuntru. Scripturile Tale să fie bucuriile mele curate, să nu mă înşel şi să nu înşel pe alţii în ele. Doamne, ascultă şi ai milă, Doamne Dumnezeul meu, lumina orbilor şi puterea celor slabi care văd tăria celor puternici, auzi sufletul meu şi auzi-l cînd strigă din adînc [8]. Căci dacă urechile Tale nu sînt şi în adînc, unde vom merge? Către cine vom striga? «A Ta este ziua şi a Ta este noaptea» [9]. La semnul Tău momentele zboară. Dăruieşte de aci timp pentru meditaţiile noastre asupra ascunzişurilor legii Tale, şi să nu o închizi celor care bat. Căci nu în zadar ai voit să fie scrise tainele ascunse ale atîtor pagini, şi nu în zadar acele păduri au cerbii lor care se retrag în ele, se întăresc, se plimbă, pasc, se culcă şi rumegă [10]. O, Doamne, desăvîrşeşte-mă şi descoperă-mi-le! Iată glasul Tău este bucuria mea, glasul Tău este deasupra belşugului plăcerilor. Dă-mi ce să iubesc, căci iubesc. Căci şi iubirea Tu mi-ai dat-o. Să nu părăseşti darurile Tale şi să dispreţuieşti iarba Ta care este însetată. Fie să mărturisesc Ţie ceea ce voi afla în cărţile Tale şi să aud «glasul laudei» şi să Te sorb şi «să spun minunile legii Tale» [11], de la început, în care ai făcut cerul şi pămîntul, pînă la stăpînirea cea veşnică cu Tine a sfintei Tale cetăţi.

(4) Doamne, ai milă de mine şi mă auzi în dorinţa mea. Căci socotesc că nu doreşte ceva de pe pămînt, nici aur şi argint, nici pietre preţioase sau haine împodobite, sau onoruri, sau puteri, sau plăcerile trupului şi nici cele trebuincioase trupului şi vieţii acesteia a călătoriei noastre, care sînt puse în faţa noastră, care căutăm împărăţia şi dreptatea Ta [12].

Vezi, Dumnezeul meu, de unde este dorinţa mea. «Cei nedrepţi miau spus desfătările lor, dar nu cum este legea Ta, Doamne» [13]. Iată de unde este dorinţa mea, Doamne. Vezi, Tată, priveşte, vezi şi aprobă, şi fă ca, în faţa milei Tale, să găsesc har înaintea Ta, pentru ca mie, care

5. *Ps.* 60, 1.
6. *Ps.* 85, 1.
7. *Rom.* 10, 12.
8. *Ps.* 129, 1.
9. *Ps.* 73, 17.
10. *Ps.* 20, 9.
11. *Ps.* 25, 7; 118, 18.
12. *Matei*, 6, 33.
13. *Ps.* 118, 85.

bat, să mi se deschidă cele mai dinlăuntru ale cuvîntărilor Tale. Te rog, pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, «bărbat al dreptei Tale» [14], Fiul omului, pe Care L-ai întărit ca Mijlocitor al Tău, Mijlocitor între Tine şi noi, prin Care Tu ne-ai căutat pe noi, dar ne-ai căutat ca să Te căutăm pe Tine, Cuvîntul Tău, prin Care ai făcut toate, printre care şi pe mine, Te rugăm pe singurul Tău Fiu [15], prin Care ai chemat la adopţiune poporul credincioşilor, printre care şi pe mine. Te rog fierbinte pe El «Care şade la dreapta Ta» [16] şi Te roagă pentru noi, «în Care sînt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi ale cunoştinţei» [17]. Aceste vistierii le caută în cărţile Tale. Moise a scris despre El : Acest lucru îl spune El, acest lucru îl spune Adevărul.

III

(5) Să aud şi să înţeleg cum, la început, ai făcut cerul şi pămîntul [18]. A scris acest lucru Moise, a scris şi s-a dus, a trecut de aici la Tine şi acum nu mai este înaintea mea, căci dacă ar fi l-aş reţine şi l-aş ruga şi l-aş implora pentru Tine, ca să-mi dezvăluie aceste lucruri, şi aş pune urechile mele la sunetele care ar ieşi din gura lui şi, dacă ar vorbi în limba ebraică, în zadar ar lovi auzul meu şi nimic de acolo nu ar atinge mintea mea, dar dacă ar vorbi latineşte, aş şti ce zice. Dar de unde aş şti că spune adevărul? Căci dacă aş şti acest lucru, oare l-aş şti de la el? În orice caz, înlăuntrul meu, în casa cugetului meu, Adevărul, fără să fie evreu sau grec sau latin sau de alt neam, fără organele gurii şi ale limbii, fără sunetul silabelor, mi-ar zice : «Spune adevărul» şi eu, pe loc, cu încredere, aş zice acelui om al Tău : «Adevăr grăieşti».

Aşadar, deoarece nu pot să-l întreb, pe Tine, Adevăr, de care el fiind plin a spus adevărul, Te rog, Dumnezeul meu, iartă-mi [19] păcatele, şi Tu Care ai dat acelui rob al Tău să spună aceste lucruri, dă-mi şi mie să le înţeleg.

IV

(6) Iată, se văd cerul şi pămîntul, şi strigă că au fost create, căci se schimbă şi variază. Dar în ceea ce nu s-a făcut şi totuşi există, nu există ceva care să nu fi fost mai înainte. Faptul acesta înseamnează a se schimba şi a varia.

Mai strigă că nu ele însele s-au făcut : «De aceea existăm, fiindcă am fost făcute, aşadar nu existam mai înainte de a exista ca să ne putem face noi pe noi înşine». Şi glasul celor care zic acestea este însăşi dovada.

---

14. *Ps.* 79, 18.
15. *Gal.* 4, 5.
16. *Rom.* 8, 34.
17. *Col.* 2, 3.
18. *Fac.* 1, 1.
19. *Iov.* 14, 16.

Aşadar Tu, Doamne, le-ai creat, Tu Care eşti frumos, căci ele sînt frumoase, Care eşti bun, căci ele sînt bune, Care exişti, căci ele există. Dar nu sînt atît de frumoase, nici atît de bune, nici nu sînt aşa cum eşti Tu, Făcătorul lor, cu Care comparate nu sînt nici frumoase, nici bune, nici nu există. Ştim acestea şi mulţumim Ţie, ştim că cunoştinţa noastră comparată cu cunoaşterea Ta este nepricepere.

V

(7) Cum ai creat cerul şi pămîntul, care a fost maşina atît de mare a lucrării Tale? Căci nu le-ai făcut ca un artist care formează un corp dintr-un alt corp, după socotinţa sufletului care poate să dea orice formă pe care o vede el însuşi cu un ochi lăuntric — şi de unde ar avea el această putere dacă nu prin faptul că Tu ai creat-o? — şi impune o formă unui lucru care există deja şi are această formă în sine, ca să fie, aşa cum dă formă pămîntului sau pietrei sau lemnului sau aurului sau oricărui gen de materie de acest fel. Şi de unde ar fi acestea, dacă Tu nu le-ai fi rînduit? Tu ai făcut un trup pentru meşter, Tu ai creat sufletul care porunceşte membrelor, Tu ai făcut materia din care el face ceva, Tu ai făcut talentul prin care să ia meşteşugul şi să vadă înlăuntru ce să facă în afară, Tu i-ai dat simţul corpului prin mijlocirea căruia să treacă de la suflet la materie lucrul pe care-l face şi să vestească sufletului ce a făcut, pentru ca sufletul să cerceteze adevărul, care-l supraveghează dacă lucrul a fost bine făcut.

Te laudă toate acestea pe Tine, Creatorul tuturor. Dar Tu cum le faci? Cum ai făcut, Dumnezeule, cerul şi pămîntul? [20] În orice caz nu în cer şi nu pe pămînt ai făcut cerul şi pămîntul, şi nici în aer sau în apă, căci şi aceste elemente aparţin de cer şi de pămînt, şi nu în toată lumea ai făcut toată lumea, căci nu era un loc unde să existe mai înainte de a se face ca să existe.

Şi Tu nu ţineai cu mîna ceva, din care să creezi cerul şi pămîntul, căci de unde Ţi-ar fi venit lucrul pe care nu-l făcuseşi Tu, pentru ca din el să faci ceva? Căci ce lucru există în afară de faptul că Tu exişti? Aşadar, ai zis şi s-au făcut, şi prin cuvîntul Tău le-ai făcut.

VI

(8) Dar cum ai zis? Oare în acel mod în care s-a produs voce din nor, zicînd: «Acesta este Fiul Meu iubit»? [21] Căci acea voce s-a făcut, a trecut, a început şi s-a sfîrşit. Au sunat silabele şi au trecut, a doua după cea dintîi, a treia după cea de a doua şi apoi după aceea în şir, pînă

20. *Ps.* 32, 9, 6.
21. *Matei*, 3, 17 şi 17, 5.

cînd a venit ultima după celelalte și tăcerea după ultima. De unde este limpede și lămurit că o mișcare a creaturii Tale a exprimat-o servind voinței Tale veșnice, ea fiind trecătoare. Și aceste cuvinte ale Tale, făcute la timp, urechea din afară le-a vestit minții înțelepte, a cărei ureche lăuntrică este îndreptată spre Cuvîntul Tău cel veșnic. Dar mintea a comparat aceste cuvinte care sunau la timp cu Cuvîntul Tău cel veșnic, în tăcere, și a zis : «Este altceva, este cu totul altceva. Acestea sînt departe, mai jos de mine și nu sînt, fiindcă fug și trec, dar Cuvîntul Dumnezeului meu de deasupra mea rămîne în veac» [22].

Dacă, deci, prin cuvinte care răsună și trec ai zis să fie creat cerul și pămîntul, iar în acest mod ai făcut cerul și pămîntul, exista deja o creatură corporală înaintea cerului și a pămîntului, prin ale cărei mișcări temporale acel glas a străbătut în mod temporal. Dar nu exista nici un corp înaintea cerului și a pămîntului sau dacă exista, acest lucru îl făcuseși fără un glas trecător, pentru ca de acolo să faci glasul trecător prin care să zici ca să se facă cerul și pămîntul. Căci orice ar fi fost acel lucru din care să se facă această voce, dacă nu ar fi fost făcut de Tine, nicidecum nu ar exista. Așadar, ca să se facă corp, de unde să poată fi făcute aceste cuvinte, prin ce cuvînt ai exprimat aceasta ?

VII

(9) Așadar ne chemi ca să înțelegem Cuvîntul, Care este Dumnezeu la Tine, Care ești Dumnezeu, Care din veșnicie este rostit și prin El toate se spun în veșnicie. Căci nu se sfîrșește ceea ce se spunea și se pronunță altceva, pentru ca să poată să fie spuse toate, ci toate sînt spuse deodată și în veșnicie căci altfel ar fi timp și schimbare și nu ar fi o adevărată veșnicie și nici o adevărată nemurire.

Acestea le-am cunoscut, Dumnezeul meu, și-Ți mulțumesc Ție [23]. Le-am cunoscut, Îți mărturisesc Ție, Doamne, și cu mine le-a cunoscut și le binecuvintează acela care nu este nerecunoscător față de adevărul cel sigur. Am cunoscut, Doamne, am cunoscut că întrucît nu există ceea ce era și există ceea ce nu era, întru atît moare și se naște. Nimic din Cuvîntul Tău nu lasă ceva, nimic nu urmează, pentru că El este cu adevărat nemuritor și veșnic. Și, de aceea, prin acest Cuvînt, Care Îți este împreună veșnic, în același timp și în veșnicie, grăiești toate cele ce zici și se face orice zici să se facă. Și nu faci în alt mod decît zicînd, totuși nu în același timp și nici nu sînt eterne toate pe care le crezi zicînd.

---

22. *Is.* 40, 8.
23. *I Cor.* 1, 4.

VIII

(10) De ce Te rog, Doamne, Dumnezeul meu? Oricum le văd, dar cum să le explic nu știu, nu știu decît faptul că tot ceea ce începe să fie și încetează de a mai fi, atunci începe să existe și încetează de a mai exista cînd se cunoaște că a trebuit să înceapă sau să înceteze în eterna rațiune, în care nimic nu începe, nici nu încetează. Este Însuși Cuvîntul Tău, Care este și Început[24], pentru că ne și vorbește nouă. Așa o spune în Evanghelie prin mijlocirea trupului, iar acest lucru a sunat în afară, în urechile oamenilor, pentru ca să fie crezut și căutat și aflat în eternul adevăr, unde un singur și bun Învățător învață pe toți discipolii[25].

Acolo aud vocea Ta, Doamne, cînd îmi spune că acela ne vorbește nouă care ne învață, dar acela care nu ne învață, chiar dacă vorbește, nu ne vorbește nouă. Dar cine ne învață dacă nu Adevărul neschimbat? Căci chiar atunci cînd ni se atrage atenția printr-o creatură supusă schimbării, sîntem duși la Adevărul nesupus schimbării, unde cu adevărat învățăm, cînd stăm și-L auzim pe El, și «ne bucurăm cu mare bucurie pentru glasul soțului»[26], care ne redă acolo de unde am venit. Și de aceea este «Început», căci dacă nu ar rămîne cînd rătăcim, nu ar mai fi Acela la Care să ne întoarcem. Cînd însă ne întoarcem de la greșeală, în orice caz ne întoarcem cunoscînd, dar, ca să cunoaștem, ne învață că este «Începutul» și că ne vorbește nouă.

IX

(11) În acest «Început», Dumnezeule, ai făcut cerul și pămîntul, prin Cuvîntul Tău, prin Fiul Tău, prin Puterea Ta, prin Înțelepciunea Ta, prin Adevărul Tău, în mod minunat zicînd și în mod minunat făcînd. Cine va înțelege? Cine va povesti? Ce este lucrul care mă luminează uneori și lovește inima mea fără a o răni? Mă și îngrozesc, dar capăt și îndrăzneală. Mă îngrozesc, întrucît sînt deosebit de acest lucru necunoscut, prin curaj, întrucît îi sînt asemenea. Înțelepciunea, înțelepciunea însăși este aceea care mă luminează uneori împrăștiind norul meu, care iarăși mă cuprinde cînd mă părăsesc puterile din cauza întunericului și a grămezii păcatelor mele, pentru că în așa mod s-a «Stins întru sărăcie puterea mea»[27], încît nu mai pot îndura binele meu, pînă cînd Tu, Doamne, Care «Te-ai făcut binevoitor față de toate fărădelegile mele», vei judeca «Toate slăbiciunile mele», pentru că vei răscumpăra «din stricăciune viața mea» și mă vei încununa «cu milă și cu îndurări» și vei umple «cu bunătăți pofta mea», pentru că «se vor înnoi tinerețile mele ca

---

24. *Ioan*, 8, 25.
25. *Matei*, 23, 8.
26. *Ioan*, 3, 29.
27. *Ps.* 30, 10.

ale vulturului»[28], «căci prin nădejde am fost mîntuiţi» şi aşteptăm «cu răbdare făgăduinţele Tale»[29]. Să Te audă şi înlăuntrul său acela care poate. Eu cu credinţă voi striga după spusa Ta : «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne ! Toate cu înţelepciune le-ai făcut !»[30] Şi ele sînt «Începutul» şi în acel «Început» ai făcut cerul şi pămîntul.

X

(12) Iată, nu sînt oare plini de vechimea greşelii lor aceia care zic : «Ce făcea Dumnezeu înainte de a crea cerul şi pămîntul ?» Căci, dacă nu făcea nimic, zic ei, şi nu lucra, de ce nu a fost aşa şi de aci înainte, aşa cum înainte S-a reţinut de la orice lucrare ? Căci dacă vreo mişcare nouă s-a produs la Dumnezeu şi o nouă voinţă s-a produs, ca să creeze creatura, pe care nu o crease niciodată mai înainte, cum poate fi o adevărată eternitate acolo unde se naşte o voinţă care nu există ?

Căci voinţa lui Dumnezeu nu este creatură, ci exista înaintea creaturii, căci nu s-ar putea crea ceva dacă mai înainte nu ar exista voinţa Creatorului. Aşadar, voinţa lui Dumnezeu ţine chiar de substanţa Lui. Iar dacă s-a născut ceva în substanţa lui Dumnezeu, care ceva nu exista mai înainte, nepotrivit cu adevărul, se zice că acea substanţă este eternă. Iar dacă era eternă voinţa lui Dumnezeu ca să fie o creatură, de ce creatura nu este şi ea eternă ?

XI

(13) Aceia care spun aceste lucruri, încă nu înţeleg, o Tu, Înţelepciune a lui Dumnezeu[31], Lumina minţilor, încă nu înţeleg cum se creează cele ce se fac prin Tine şi în Tine şi încearcă să ştie cele veşnice, iar inima lor pînă acum zboară în mişcările lucrurilor trecute şi viitoare şi pînă acum este deşartă[32].

Cine va ţine inima lor şi o va opri ca să stea puţin şi niţel la strălucirea eternităţii, care stă mereu, s-o compare cu timpurile care nu se opresc niciodată, să vadă că nu se poate compara, să vadă că lungul timp nu se poate face lung decît din multe mişcări care trec, care nu se pot extinde în acelaşi timp, dar că în eternitate nimic nu trece, ci totul este prezent, şi să vadă că tot trecutul este alungat de viitor şi că tot viitorul decurge din trecut şi că tot trecutul şi viitorul este creat şi decurge din Acela Care este mereu prezent ? Cine va ţine inima omului ca să stea şi să vadă cum, stînd, eternitatea, care nu este nici viitoare, nici trecută, orînduieşte timpurile trecute şi viitoare ?

---

28. *Ps.* 102, 3—5.
29. *Rom.* 8, 24—25.
30. *Ps.* 103, 25.
31. *Ef.* 3, 10.
32. *Ps.* 5, 10.

Oare «mîna mea poate să facă acest lucru» [33], sau mîna gurii mele face prin vorbe un lucru atît de mare ?

XII

(14) Iată, dau un răspuns aceluia care zice : «Ce făcea Dumnezeu înainte de a face cerul şi pămîntul ?»

Dau nu acel răspuns de care se spune că l-a dat cineva, în glumă, înlăturînd această întrebare teribilă, zicînd : «Pregătea gheena cea adîncă pentru aceia care cercetează». Altceva este a vedea şi altceva este a rîde. Eu nu dau acest răspuns, căci mai cu plăcere aş răspunde «nu ştiu» ceea ce nu ştiu, decît să dau acel răspuns prin care este luat în rîs acela care a pus o întrebare profundă şi este lăudat acela care a dat un răspuns fals.

Dar pe Tine, Dumnezeul nostru, Te mărturisesc Creator al tuturor făpturilor şi, dacă prin numirea cerului şi a pămîntului se înţelege orice creatură, eu zic cu îndrăzneală : înainte ca Dumnezeu să creeze cerul şi pămîntul nu făcea altceva. Căci dacă făcea ceva, ce altceva făcea dacă nu creatura ? Şi, o, de-ar fi să ştiu, orice doresc să ştiu cu folos, cum ştiu că nu se făcea nici o creatură înainte de a se face vreo creatură.

XIII

(15) Dar dacă spiritul uşuratic al cuiva rătăceşte prin imaginile timpurilor înapoi şi se miră că Tu, Doamne, Dumnezeul Cel atotputernic şi a toate Creatorul şi Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pămîntului, ai stat departe de o atît de mare lucrare înainte de a o face, ai stat de o parte timp de secole nenumărate, să se trezească şi să-şi dea seama că se miră degeaba.

Căci, cum ar fi putut să treacă nenumărate secole pe care Tu nu le făcuseşi, cînd Tu eşti Autorul şi Ziditorul tuturor secolelor ? Sau ce timpuri ar fi putut să existe, care să nu fi fost create de Tine ? Sau cum ar fi putut trece dacă nu existau ?

Aşadar, avînd în vedere că Tu eşti Făcătorul tuturor timpurilor, dacă a existat un timp mai înainte ca Tu să faci cerul şi pămîntul, de ce se spune că «nu făceai nimic» ? [34] Căci Tu făcuseşi chiar timpul însuşi şi nu au putut să treacă timpurile mai înainte de a face timpurile. Iar dacă înainte de a face cerul şi pămîntul nu exista nici un timp, de ce se cercetează ce făceai atunci ? Căci nu era «atunci» cînd nu exista timpul.

(16) Căci Tu nu prin timpuri precedezi timpurile, căci altfel nu ai fi precedat toate timpurile. Dar Tu le precedezi pe toate cele trecute prin măreţia eternităţii mereu prezente, şi depăşeşti toate cele viitoare,

---

33. *Fac.* 31, 29.
34. *Fac.* 2, 3.

fiindcă acelea au să fie, şi cînd vor fi venit, vor fi trecute. «Tu, însă, Acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina»[35]. Anii Tăi nu merg, nici nu vin, căci numai anii noştri merg şi vin, pentru ca toţi să vină. Anii Tăi toţi în acelaşi timp stau, fiindcă stau şi venind nu sînt excluşi de la cei care vin, fiindcă nu trec. Dar aceşti ani ai noştri vor fi cînd toţi nu vor fi. «Anii Tăi sînt o singură zi»[36] şi ziua Ta nu este în fiecare zi, ci astăzi, pentru că ziua Ta de astăzi nu cedează celei de mîine, căci nu urmează pe cea de ieri. Ziua Ta de astăzi este eternitatea, de aceea împreună veşnic fiind ai născut pe Acela Căruia I-ai zis : «Eu astăzi Te-am născut»[37]. Tu ai făcut toate timpurile şi înainte de toate timpurile Tu eşti, şi nu era un timp în care să nu fie timp.

XIV

(17) Nu exista deci nici un timp în care Tu să nu faci ceva, pentru că Tu făcuseşi însuşi timpul. Şi nici un timp nu este coetern cu Tine, căci Tu dăinuieşti, iar acelea, dacă ar dăinui, nu ar fi timpuri. Căci ce este timpul? Cine ar putea să explice acest lucru uşor şi pe scurt? Cine ar putea cuprinde chiar cu cugetul acest lucru, spre a exprima un cuvînt despre el? Dar ce spunem noi mai familiar şi mai cunoscut, cînd vorbim, decît timpul? Şi, în orice caz, înţelegem cînd spunem acest lucru, înţelegem chiar cînd auzim acest cuvînt chiar cînd altul vorbeşte.

Ce este deci timpul? Dacă nimeni nu mă întreabă, o ştiu, iar dacă aş vrea să explic cuiva care mă întreabă, nu ştiu. Totuşi cu încredere afirm că ştiu că dacă nu ar trece nimic nu ar exista timp trecut şi dacă nu ar veni ceva nu ar fi timp viitor şi dacă nu ar exista nimic nu ar fi timp prezent.

Aşadar, acele două timpuri, trecutul şi viitorul, cum sînt cînd trecutul nu există încă şi viitorul nu există încă? Prezentul însă, dacă ar fi mereu prezent şi nu ar trece în trecut nu ar mai fi timp ci eternitate. Dacă, deci, prezentul, ca să fie timp, se face ca să treacă în trecut, cum zicem noi atunci că există un lucru pentru care ca să existe este nevoie să existe cauza aceea care-l face să existe, iar despre timp spunem că nu există cu adevărat decît fiindcă tinde să nu fie?

XV

(18) Şi totuşi noi zicem «timp lung» şi «timp scurt», iar acest lucru nu-l spunem decît despre trecut sau despre viitor. De exemplu, numim «lung» timpul trecut cu o sută de ani înainte şi, de asemenea, numim timp lung pe cel viitor, după o sută de ani, dar numim scurt timpul tre-

35. *Ps.* 101, 28.
36. *I Petru,* 3, 8.
37. *Ps.* 2, 7; *Evr.* 5, 5.

cut, așa cum, de exemplu, zicem cu zece zile mai înainte. Și numim scurt timpul viitor după zece zile. Dar în ce mod poate fi lung sau scurt ceea ce nu există? Căci ceea ce a trecut nu mai este și viitorul încă nu este. Așadar să nu mai zicem: este lung, ci să zicem despre trecut a fost lung și despre viitor va fi lung.

Dumnezeul meu, Lumina mea, oare nu și aici adevărul[38] Tău va lua în rîs pe om? Căci acest timp trecut a fofst lung cînd era deja trecut sau cînd acum ar fi prezent? Căci atunci putea să fie lung, cînd exista ce să fie lung, iar cînd era trecut nu mai era, de aceea nu putea să fie lung ceea ce nu mai exista.

Așadar să nu zicem a fost lung timpul trecut, căci nu vom mai găisi ce a fost lung, cînd, din faptul că a trecut, nu există, ci să zicem «a fost lung acel timp prezent», pentru că atunci cînd era prezent era lung. Căci încă nu trecuse ca să nu mai fie, și de aceea era ceea ce să poată fi lung. Dar după ce a trecut, în același timp a încetat de a mai fi lung, căci a încetat de a mai exista.

(19) Să vedem deci, suflete omenesc, dacă timpul prezent poate să fie lung. Căci ție ți s-a dat să simți întîrzierile și să le măsori. Ce-mi vei răspunde?

Oare o sută de ani prezenți este timp lung? Vezi mai înainte dacă pot să fie prezenți o sută de ani. Căci dacă este vorba despre primul an dintre aceștia, el însuși este prezent, iar nouăzeci și nouă de ani vor fi viitori și de aceea încă nu există. Dar dacă este vorba despre al doilea an, deja unul este trecut, iar celălalt este prezent, iar ceilalți sînt viitori. De aceea o sută de ani nu pot fi prezenți.

Vezi cel puțin dacă un an despre care este vorba, el însuși este prezent. Căci dacă este vorba despre prima lună a acestui an, atunci celelalte sînt viitoare, dacă este vorba despre a doua lună, deja prima a trecut iar celelalte încă nu sînt. Așadar, nici anul despre care se vorbește nu este cu totul prezent, și dacă nu este prezent în întregime, nu este un am prezent. Căci douăsprezece luni fac un an. Dintre acestea una, despre care este vorba, este prezentă, celelalte sînt trecute sau viitoare. Deci nici luna despre care se discută nu este prezentă, ci numai o singură zi. Dacă este prima, celelalte sînt viitoare, dacă este ultima, celelalte sînt trecute, dacă este o zi de la mijloc, atunci este între cele trecute și cele viitoare.

(20) Iată că timpul prezent, pe care singur l-am găsit că poate să fie numit lung, se reduce abia la spațiul unei singure zi. Dar să discutăm și această zi, căci nu o zi întreagă este prezentă. Căci o zi se împlinește prin toate cele douăzeci și patru de ore zilnice și nocturne, dintre care

38. *I Ioan*, 1, 5.

prima le are pe celelalte viitoare, iar ultima le are pe celelalte trecute, iar pe cele de după sine viitoare. Şi chiar o singură oră se discută în particulare fugitive, căci orice parte din ea care a zburat este trecută, iar orice mai rămîne din ea este viitoare. Dacă prin timp se înţelege ceva care să nu poată fi împărţit nici în cele mai mici părticele de timp, numai acesta singur poate fi numit prezent. Dar acesta zboară atît de repede de la viitor în trecut, încît nu mai poate să se extindă în nici o întîrzie. Căci dacă se extinde se împarte în trecut şi viitor, iar dacă este prezent nu are nici un spaţiu.

Unde este deci timpul pe care-l numim lung? Oare este viitorul? Noi nu spunem, în adevăr, este lung, fiindcă nu există ceea ce să fie lung, şi zicem : va fi lung. Aşadar, cînd va fi? Căci dacă şi acum va fi viitor, nu va fi lung, căci ceea ce va fi lung încă nu este, dacă însă va fi lung atunci cînd din viitor va începe să fie ceea ce încă nu există şi se va fi făcut prezent ca să poată să existe ceea ce să fie lung, deja prin vocile de mai sus timpul prezent strigă că nu poate să fie lung.

XVI

(21) Şi totuşi, Doamne, simţim intervalele timpurilor şi le comparăm cu ele însele şi zicem că unele au fost mai lungi, iar altele mai scurte. Măsurăm chiar cu cît a fost mai lung sau mai scurt cutare sau cutare timp şi răspundem că acesta este îndoit sau triplu, iar acela simplu, sau că acesta este tot atît cît acela. Noi măsurăm timpurile care trec cînd le măsurăm simţind. Dar pe cele trecute, care nu mai sînt, sau pe cele viitoare, care încă nu sînt, cine le poate măsura fără numai dacă cineva va avea curajul să spună că poate măsura ceea ce nu mai există? Aşadar, cînd timpul trece, poate fi simţit şi măsurat, dar cînd a trecut, pentru că nu mai există, nu poate.

XVII

(22) Întreb, Tată, nu afirm, Dumnezeul meu supraveghează-mă şi călăuzeşte-mă.

Oare cine este acela care ar putea să zică că nu sînt trei timpuri, aşa cum am învăţat cînd eram copii şi cum am învăţat pe copii, anume trecutul, prezentul şi viitorul, ci numai prezentul, pentru că celelalte două nu sînt? Sau şi acestea există, dar prezentul se face văzut dintr-un ascunziş, cînd din viitor se face prezent, şi se retrage în vreun ascunziş, cînd din prezent se face trecut? Căci unde au văzut cele viitoare aceia care le-au cîntat ca viitoare, dacă încă nu sînt? Căci nu poate să fie văzut ceea ce nu există. Şi aceia care istorisesc lucruri trecute nu le-ar

povesti ca adevărate dacă nu le-ar vedea cu sufletul. Acestea dacă nu ar exista nu ar putea fi văzute în nici un chip. Există, așadar, și cele trecute și cele viitoare.

XVIII

(23) Lasă-mă, Doamne, să cercetez mai pe larg, Tu, Speranța mea, și să nu fie tulburată atenția mea.

Dacă, deci, există cele trecute și cele viitoare, vreau să știu unde sînt. Iar dacă nu pot încă acest lucru, știu totuși că oriunde sînt nu vor fi acolo trecute sau viitoare, ci sînt prezente. Căci dacă vor fi acolo, atunci nu sînt încă aici, dacă și acolo sînt trecute, deja nu sînt acolo. Așadar oriunde sînt, cele ce sînt, nu sînt decît prezente. Deși cele trecute, cînd sînt expuse potrivit adevărului, sînt scoase din memorie nu lucrurile însele, care au trecut, ci cuvintele concepute din amaginile lor, pe care le-au fixat în suflet, cînd treceau, ca pe niște urme. În adevăr, copilăria mea, care nu mai este, există în timpul trecut, care nu mai este. Iar imaginea ei mi-o amintesc, o văd în timpul prezent, pentru că există încă în memoria mea.

Mărturisesc Dumnezeul meu că nu știu dacă starea lucrurilor care pot fi prezise este asemănătoare cu a unor lucruri care încă nu sînt, dar a căror imagini se întrevăd deja. În schimb știu că noi de foarte multe ori gîndim de mai înainte acțiunile viitoare ale noastre, și că acea premeditare este prezentă, iar acțiunea pe care o gîndim nu există încă, pentru că este viitoare ; cînd vom începe să traducem în fapt această acțiune și vom începe să facem ceea ce gîndeam de mai înainte atunci va exista acea acțiune, căci atunci va fi prezentă nu viitoare.

(24) Așadar, oricum ar fi, presentimentul tainic al celor viitoare, nu poate fi văzut decît ceea ce este. Iar ceea ce există deja nu mai este viitor, ci prezent. Cînd, deci, se spune că cele viitoare se văd, nu se văd chiar acele lucruri care încă nu sînt, dar poate că se văd semnele sau cauzele lor care deja sînt, ceea ce înseamnă că nu sînt viitoare, ci sînt prezente pentru cei care le văd, din care se întrevăd cele viitoare, concepute în suflet. Iarăși aceste concepții există deja și aceia care fac acele profeții le văd prezente în ei înșiși. Numărul atît de mare de fapte să-mi spună un exemplu. Văd aurora, prevestesc că soarele va răsări. Ceea ce văd în prezent, ceea ce prezic este viitor. Nu soarele va fi viitor, soare care există, ci răsăritul său, care încă nu există. Totuși, chiar răsăritul însuși, dacă nu mi l-aș imagina în suflet, așa cum fac acum cînd vorbesc, nu aș putea să-l prezic. Dar nici chiar acea auroră pe care o văd pe cer nu este răsăritul soarelui, de-l precedă, și nici acea imagine a lui care se formează în sufletul meu : însă eu le văd pe amîndouă ca prezente pentru ca să pot prevedea viitorul.

Așadar, cele viitoare încă nu sînt și dacă încă nu sînt, nu sînt, și dacă nu sînt, nu pot fi văzute, dar pot să fie prezise din cele prezente, care deja există și se văd.

XIX

(25) Tu, așadar, Stăpîn al creaturii Tale, care este modul în care arăți sufletelor acele lucruri care vor fi ? Căci le-ai arătat profeților Tăi. Care este acel mod în care arăți cele viitoare, Tu, pentru care nimic nu este viitor ? Sau poate din cele viitoare arăți cele prezente ? Căci ceea ce nu există, în orice caz, nu poate să fie arătat. Este prea departe acest mod de la ascuțișul minții mele, este tare, cu de la mine putere nu voi putea ajunge la el [39], dar voi putea cu ajutorul Tău, cînd îmi vei da Tu, dulce lumină a ochilor mei ascunși [40].

XX

(26) Dar ceea ce acum este evident și clar nu este nici viitorul, nici trecutul, și nu se zice la propriu : există trei timpuri trecutul, prezentul și viitorul, ci, la propriu, s-ar putea zice : există trei timpuri, prezentul din cele trecute, prezentul din cele prezente și prezentul din cele viitoare. Căci acestea trei sînt în suflet și în alt loc nu le văd, memoria prezentă despre cele trecute, vederea celor prezente, așteptarea prezentă a celor viitoare. Dacă mi se îngăduie aceste expresii, văd și mărturisesc că sînt trei timpuri.

Să se spună : sînt trei timpuri, trecutul, prezentul și viitorul, așa cum este obiceiul să se zică așa. Iată acum nici nu mă mai îngrijorez, nici nu mă mai opun, nici nu mai critic, cu condiția ca să se înțeleagă cele ce spun, anume că nici ceea ce va fi nu există acum, și nici ceea ce a trecut nu există. Căci puține sînt lucrurile pe care le exprimăm la propriu, mai multe sînt cele pe care nu le exprimăm la propriu, dar se înțelege ce voim să spunem.

XXI

(27) Am spus, așadar, cu puțin mai înainte, că noi măsurăm timpurile care trec, ca să putem spune că acest interval de timp este îndoit față de acela simplu, sau că acesta este atît cît este acela, și putem să enunțăm altceva măsurînd din părțile timpului.

De aceea, așa cum zicem, măsurăm timpurile care trec și, dacă cineva mi-ar spune : «De unde știi ?», i-aș răspunde : «Știu că măsurăm și nu putem să măsurăm cele ce nu sînt, iar cele trecute și cele viitoare nu sînt». Dar cum măsurăm timpul prezent cînd nu are spațiu ? Așadar,

39. *Ps.* 138, 6.
40. *Ps.* 37, 10.

este măsurat în momentul în care trece, dar cînd a trecut nu mai este măsurat, căci nu va mai fi ce să se măsoare.

Dar de unde și încotro și pe unde trece cînd se măsoară? De unde dacă nu din viitor? Pe unde, dacă nu prin prezent. Încotro, dacă nu în trecut? Așadar, din acela care nu mai există.

Ce măsurăm noi însă, dacă nu timpul într-un spațiu? Căci noi nu zicem durate simple și duble și triple și egale și orice zicem în acest mod despre timp, zicem despre spațiile timpurilor. Așadar, în ce spațiu măsurăm timpul trecut? Oare în viitor, de unde trece? Dar noi nu măsurăm spațiul care nu există.

Sau trecutul, unde a trecut? Dar ceea ce nu mai există nu măsurăm.

XXII

(28) S-a aprins sufletul meu de dorința de a cunoaște această enigmă foarte complicată. Nu închide, Doamne, Dumnezeul meu, Tată bun, Te rog fierbinte, pe Hristos, pentru dorința mea, aceste lucruri și folosite și ascunse, pentru ca să pătrundă în ele și să se lumineze în lumina milei Tale, Doamne. Pe cine voi întreba cu privire la ele? Și cui voi destăinui mai rodnic neștiința mea, dacă nu Ție, pe Care nu Te supără studiile mele, care sînt tare înflăcărate, pentru studiul Scripturilor Tale? Dă-mi ce să iubesc, căci iubesc ceea ce Tu mi-ai dat. Dă-mi, Tată, Care știi să dai fiilor Tăi «daruri bune» [41], dă-mi pentru că am început să cunosc și anevoios lucru mă așteaptă, pînă îmi vei dezvălui Tu [42]. Te rog pe Hristos, în numele Lui, Sfîntul Sfinților, nimeni să nu mă oprească. Și eu «am crezut, pentru aceea și grăiesc» [43]. Aceasta este speranța mea, pentru aceasta trăiesc, ca să admir desfătarea Domnului. Iată zilele mele cele vechi le-ai socotit și trec [44], iar eu nu știu în ce chip.

Și zicem timp și timp și timpuri și timpuri; «Cît timp acela a spus acest lucru» și «De cît mult timp nu l-am văzut» și «Silaba aceasta are un timp îndoit față de aceea simplă scurtă». Zicem și auzim aceste lucruri și sîntem înțeleși și înțelegem.

Sînt foarte vădite și foarte întrebuințate și tot ele iarăși sînt ascunse și descoperirea lor nouă este.

XXIII

(29) Am auzit de la un om învățat că mișcările soarelui și ale lunii și aștrilor sînt timpurile înseși, și nu am fost de acord. Căci de ce mișcările tuturor corpurilor nu au atunci timpurile? Sau, oare, dacă ar înceta

41. *Matei*, 7, 11.
42. *Ps.* 72, 16.
43. *Ps.* 115, 1; *Fac.* 1, 14.
44. *Ps.* 38, 6.

de a se mişca luminile cerului şi s-ar mişca roata olarului, nu ar exista timpul cu care măsurăm acele ocoluri şi să spunem, fie că sînt purtate în intervale egale, fie, dacă unele s-ar mişca mai încet, iar altele mai repede, să zicem că unele sînt mai îndelungate, iar altele mai puţin îndelungate, că unele sînt mai îndelungate, iar altele mai puţin îndelungate? Sau cînd am spune acest lucru, oare nu am vorbi şi noi în timp sau nu ar fi în cuvintele noastre unele silabe lungi şi altele scurte, pentru nici un alt motiv decît prin faptul că acelea ar fi sunat într-un timp mai lung, iar acestea într-un timp mai scurt?

Dumnezeule, dă oamenilor să vadă în mic ideile comune ale lucrurilor[45] mici şi mari. Sînt aştri şi luminători ai cerului în semne şi în timpuri şi în zile şi în ani. Sînt cu adevărat, dar nici eu nu aş putea spune că învîrtirea acelei roţi de lemn este o zi şi nici acela nu ar putea spune că, prin aceasta, timpul nu există.

(30) Aşadar, eu doresc să ştiu puterea şi natura timpului cu care măsurăm mişcările corpurilor şi zicem, de pildă, că acea mişcare este de două ori mai lungă decît aceasta. Nu cercetez faptul că o zi se numeşte nu numai rămînerea soarelui deasupra pămîntului, aşa cum altceva este ziua şi altceva este noaptea, dar chiar mişcarea lui în cerc de la răsărit la apus, aşa cum zicem: «Atîtea zile au trecut» — căci cu nopţile lor se numesc atîtea zile şi nu sînt socotite izolat spaţiile nopţilor — aşadar dat fiind că o zi se împlineşte prin mişcarea în cerc a soarelui de la răsărit la apus, întreb, oare mişcarea însăşi este o zi sau întîrzierea însăşi în care se face mişcarea, sau şi una şi alta? Căci dacă ziua ar fi prima schimbare, atunci nu ar mai exista ziua, chiar dacă soarele ar fi făcut acea cursă în atîta spaţiu de timp cît este durata unei ore. Dacă este a doua schimbare, atunci nu ar mai exista ziua, dacă durata de la răsăritul soarelui pînă la celălalt răsărit ar fi atît de scurtă cît de scurtă este durata unei ore, atunci soarele ar face ocolul de douăzeci şi patru de ori, ca să împlinească o zi. Dacă este, însă, şi una şi cealaltă nu s-ar mai numi zi dacă soarele ar face tot înconjurul circuitului său în interval de o oră, nu s-ar mai numi zi nici aceea dacă soarele ar înceta şi ar trece atîta timp cît pune de obicei soarele ca să facă tot înconjurul de la o dimineaţă pînă la cealaltă dimineaţă.

Aşadar, eu nu întreb ce este realitatea care se cheamă zi, şi ce este timpul, pe care, măsurînd circuitul soarelui, am putea spune că el l-a făcut în jumătate de spaţiu a timpului trecut, mai puţin decît de obicei, dacă ar fi trecut într-un atît de mare spaţiu de timp, cît trec douăsprezece ore. Dacă am compara ambele timpuri, l-am numi pe acela simplu, pe acesta dublu, chiar dacă uneori soarele, de la răsărit pînă la răsărit, ar face circuitul cînd în acela simplu, cînd în acesta dublu.

45. *Fac.* 1, 14.

Așadar, nimeni să nu-mi spună că timpurile sînt mișcările corpurilor cerești, pentru că odată, cînd soarele se oprise după dorința cuiva[46], ca să termine un război victorios, soarele stătea, dar timpul mergea. În adevăr, acea luptă a fost purtată și terminată în spațiul său de timp, care să-i fie de ajuns.

Așadar, văd că timpul este un fel de întindere. Dar văd? Sau mi se pare că văd? Tu vei arăta, Tu, Care ești Lumina, adevărul.

XXIV

(31) Îmi poruncești să aprob dacă cineva ar zice că timpul este o mișcare a corpului. Nu poruncești. Căci aud că corpul nu se mișcă decît în timp. Tu zici. Dar nu înțeleg cum mișcarea corpului este timpul. Tu nu zici. Căci atunci cînd se mișcă corpul, cu timpul măsor cît timp se mișcă de cînd a început să se miște pînă încetează. Și dacă nu am văzut cînd a început, căci el continuă să se miște, încît să nu văd cînd încetează, nu sînt în stare să măsor decît, poate, de cînd încep să văd pînă încetez. Dacă văd mult timp acest lucru, vestesc numai că a fost un timp lung, nu însă cît de mare este, căci și atunci cînd zicem cît de lung a fost, zicem prin comparație, ca de pildă: «Atît de mare este acesta cît de mare este acela» sau «Asta este îndoit față de acela, și altele de acest gen». Dacă, însă, am putea să însemnăm spațiile locurilor de unde vine și încotro vine corpul care se mișcă, fie părțile lui, dacă se mișcă în circuit, atunci putem să zicem cît timp a trecut de cînd din acel loc pînă în acel loc s-a făcut mișcarea corpului său sau o parte a lui.

Așadar, deoarece ceva este mișcarea corpului și altceva lucrul prin care măsurăm cît durează, cine nu simte care dintre aceste lucruri este timpul? Căci dacă corpul se mișcă adesea felurit, iar uneori stă pe loc, nu numai mișcarea lui, dar chiar starea lui o măsurăm cu timpul și zicem: «Atîta timp a stat cît s-a mișcat» sau «A stat îndoit sau triplu în comparație cu ceea ce s-a mișcat». Noi zicem că este orice altceva, pe care a putut să-l cuprindă dimensiunea noastră sau l-a prețuit, cum se spune de obicei, mai mult sau mai puțin.

Așadar timpul nu este mișcarea corpului.

XXV

(32) Și-Ți mărturisesc Ție, Doamne, că eu pînă acum nu știu ce este timpul și iarăși Îți mărturisesc, Doamne, că eu zic aceste lucruri în timp și că deja eu vorbesc mult timp despre timp și că însuși «mult timp» nu este îndelung decît prin întîrzierea timpului. Cum, deci, știu eu acest lucru cînd nu știu ce este timpul? Sau poate nu știu cum să spun ceea ce știu? Vai de mine, care nu știu nici măcar ce nu știu! Iată, Dumnezeul

46. *Ios.* 10, 12.

meu, în fața Ta nu mint, întrucît așa cum vorbesc așa este inima mea. «Tu vei aprinde făclia mea, Doamne, Dumnezeul meu, și vei lumina întunericul meu»[47].

XXVI

(33) Oare nu-Ți spune sufletul meu Ție că eu prin adevărata mărturisire măsor timpurile? În acest mod, oare, Doamne, Dumnezeul meu, măsor și nu știu ce măsor: Măsor mișcarea corpului cu timpul. De asemenea, oare nu măsor însuși timpul? Sau aș putea măsura mișcarea corpului cît de mult durează și în cît timp ajunge de aici acolo, dacă nu aș măsura timpul în care se mișcă?

Așadar, de unde măsor însuși timpul? Sau cu un timp mai scurt măsurăm unul mai lung, așa cum cu spațiul unui cot măsurăm o traversă? Căci așa ni se pare că cu spațiul unei silabe scurte măsurăm spațiul unei silabe lungi, și-l numim pe acesta dublu. Așa măsurăm spațiile poeziilor cu spațiile versurilor, și spațiile picioarelor cu spațiile silabelor și spațiile celor lungi cu spațiile celor scurte, nu în pagini — căci în acest mod măsurăm locurile, nu timpurile — ci în vorbele care trec pronunțîndu-le, și zicem: «Este o poezie lungă, căci este compusă din atîtea versuri. Versurile sînt lungi căci au atîtea picioare, picioarele sînt lungi, căci se întind pe atîtea silabe, silaba este lungă, căci este dublă, față de cea scurtă».

Dar nici așa nu se cuprinde o măsură a timpului, deoarece se poate ca un vers mai scurt să ocupe un spațiu mai mare de timp, dacă se pronunță mai îndelung, decît unul mai lung, dacă se pronunță pe scurt. Așa este poezia, așa este piciorul, așa este silaba.

De aceea mi s-a părut că timpul nu este altceva decît o extindere, dar extinderea cărui lucru este nu știu, și ar fi de mirare să nu fie chiar întinderea sufletului însuși. Căci ce măsor — Te implor, Dumnezeul meu — și zic chiar nedefinit: «Timpul acesta este mai lung decît acela» sau zic definit «Timpul acesta este dublul aceluia». Măsor timpul — Știu. Dar nu măsor viitorul, pentru că nu există încă, nu măsor prezentul, căci nu se întinde pe nici un spațiu, nu măsor trecutul, fiindcă nu mai există. Așadar, ce măsor? Sau măsor timpurile care trec, nu trecute? Căci așa zisesem.

XXVII

(34) Stăruie, suflete al meu, și încordează-ți tare atenția. «Dumnezeu este ajutorul nostru, El Însuși ne-a făcut pe noi, și nu noi ne-am făcut pe noi»[48]. Fii atent unde se vede aurora adevărului.

47. *Ps.* 17, 31.
48. *Ps.* 61, 6; pp. 3; 99, 2.

Iată, de exemplu, vocea corpului începe să răsune și răsună și încă răsună și iată încetează și este deja tăcere și acea vorbă a trecut și nu mai este voce. Ea era viitoare mai înainte de a răsuna și nu putea fi măsurată, căci încă nu era, și nici acum nu poate fi măsurată, pentru că nu mai există. Deci, atunci cînd răsuna putea fi măsurată, pentru că atunci exista ca să poată fi măsurată. Dar atunci nu stătea pe loc căci mergea și trecea. Sau prin aceasta putea fi măsurată mai mult? Căci trecînd, tindea la un spațiu de timp cu care să poată fi, pentru că prezentă fiind nu are nici un spațiu.

Dacă, deci, atunci putea fi măsurată, iată, de exemplu, că alta a început să răsune și încă răsună cu un ton continuu, fără nici o deosebire. Să o măsurăm cît timp răsună, căci atunci cînd va înceta să răsune va fi deja trecută și nu va mai fi, ca să poată fi măsurată. Să o măsurăm și să zicem cît este de mare. Dar acum răsună și nu se poate măsura decît de la începutul ei, de cînd a început să sune pînă la sfîrșit, cînd încetează. În adevăr, noi măsurăm intervalul însuși de la un început pînă la un sfîrșit. De aceea, vocea, care încă nu s-a sfîrșit, nu poate fi măsurată ca să se poată spune cît este de lungă sau de scurtă, nici nu se poate spune că este fie egală cu ceva, sau simplă față de ceva, sau dublă, sau altceva, căci cînd va fi terminată nu va mai fi. Atunci, în ce mod poate să fie măsurată? Și totuși noi măsurăm timpurile, dar nici pe acelea care nu mai sînt, nici pe acelea care încă nu sînt, nici pe acelea care se extind fără nici o întîrziere, nici pe acelea care nu au termen. Așadar, noi nu măsurăm nici timpurile viitoare, nici pe cele trecute, nici pe cele prezente, nici pe cele care trec, și totuși măsurăm timpurile!

(35) «Dumnezeule, Creatorul tuturor lucrurilor» [49], acest vers alternează cu opt silabe scurte și lungi, așadar patru sînt scurte, prima, a treia, a cincea, a șaptea sînt simple, față de patru lungi, a doua, a patra, a șasea, a opta. Acestea, luate fiecare în parte, au un timp dublu. Le pronunț și anunț faptul, și așa este cît se simte cu simțul evident. Atît cît de evident este simțul, eu măsor o silabă lungă cu una scurtă și simt că ea are de două ori atîta timp. Dar cînd sună una după alta, dacă răsună mai întîi cea scurtă iar după aceea cea lungă, cum voi ține pe cea scurtă și cum voi măsura cu cea lungă ca să aflu că are de două ori durata, întrucît cea lungă nu începe să răsune decît dacă cea scurtă încetează de a mai răsuna?

Și pe aceea care o măsor, o măsor cînd este prezentă, sau o măsor cînd este terminată? Dar terminarea ei însemnează trecerea ei.

Așadar, ce este lucrul pe care-l măsor? Unde este aceea cu care eu, cea scurtă, sînt măsurată? Amîndouă au răsunat, au zburat, au trecut, nu mai sînt și eu măsor și răspund cu încredere, atît cît se poate

49. Sf. Ambrozie, *Deus Creator omnium*, Migne, *P.L.*, LXVI, 6.

încrede într-un simț exercitat, că aceea este simplă, aceea dublă într-un spațiu de timp. Și nu pot face acest lucru decît prin faptul că au trecut și s-au terminat. Așadar, nu le măsor pe ele, care nu mai sînt, ci măsor ceva care rămîne fix în memoria mea.

(36) În tine suflete al meu măsor timpul. Nu mă contrazice, aceasta este, nu mă tulbura cu mulțumirile simțurilor tale. În tine, zic, măsor timpurile. Impresia pe care o fac în tine lucrurile care trec și care, după ce au trecut acele lucruri, rămîne, pe ea o măsor, care este prezentă, nu lucrurile care au trecut, pentru ca această impresie să se producă. Pe ea o măsor cînd măsor timpurile. Așadar, sau acest lucru sînt timpurile înseși, sau eu nu măsor timpurile.

Ce să mai spun despre faptul cînd măsurăm tăcerile și zicem că acea tăcere a durat atîta timp, atît cît a durat acea voce? Oare nu îndreptăm cugetarea spre măsurarea vocii, ca și cînd ar răsuna, pentru ca să putem enunța ceva despre intervalele tăcerilor într-un spațiu de timp? Căci și cînd vocea și gura încetează străbatem cugetînd poezii și versuri și fiecare vorbire și orice distanțe ale mișcărilor ei și, în ceea ce privește spațiile timpurilor, enunțăm cît este de lung unul față de altul, enunțăm nu în alt mod decît am spune cînd ele ar răsuna. Dacă cineva ar voi să scoată o voce mai lungă și ar hotărî, gîndind de mai înainte, cît de lungă va fi, acesta, în orice caz, a socotit spațiul de timp în tăcere și, încredințînd memoriei, a început să scoată acea voce, care răsună, pînă ce este dusă la sfîrșitul propus. Ba chiar a răsunat și va răsuna, căci partea din ea care a răsunat este deja trecută, în orice caz a răsunat, dar ceea ce rămîne va răsuna, iar în acest fel se duce pînă cînd atenția prezentă trece viitorul în trecut, în timp ce trecutul crește prin scăderea viitorului, pînă cînd prin trecerea viitorului totul să fie trecut.

XXVIII

(37) Dar cum se micșorează sau cum se consumă viitorul care încă nu este, sau cum crește trecutul care încă nu este? Oare nu prin faptul că cele trei există în sufletul care face acest lucru? Căci sufletul așteaptă, este atent și își amintește, și așteaptă ca lucrul pe care-l așteaptă să treacă prin ceea ce-l așteaptă în ceea ce își amintește. Cine, așadar, ar putea nega că viitorul nu există încă? Totuși în suflet este așteptarea lucrurilor viitoare. Și cine ar putea nega că cele trecute nu mai sînt? Există în suflet amintirea celor trecute. Și cine ar putea nega că timpul este lipsit de durată pentru că trece într-o clipă? Dar totuși durează atenția prin care să se ducă la absență ceea ce va fi prezent. Așadar nu timpul viitor este lung, care nu este, ci viitorul lung este lunga așteptare a viitorului și nu este lung trecutul care nu este, ci lungul trecut este lunga memorie a trecutului.

(38) Am să spun un cîntec pe care-l știu. Înainte de a începe, așteptarea mea este atentă la întreg cîntecul, dar cînd voi începe să cînt, prin atît cît din acel cîntec a devenit trecut se încordează și memoria mea și se destinde viața acestei acțiuni a mea în memorie pentru ceea ce am zis, și, în așteptare, pentru ceea ce voi spune. Totuși atenția mea este prezentă ca ceea ce era viitor să devină trecut. Acest lucru, cu cît se face mai mult, și se face, cu atît mai mult, scurtîndu-se așteptarea, se lungește memoria, pînă să se termine toată așteptarea, pînă cînd toată acea acțiune, fiind terminată, să treacă în memorie. Și ceea ce se petrece în toată cîntarea, se petrece în fiecare din părticelele sale și în fiecare dintre silabele sale, acest lucru se petrece într-o silabă mai lungă, a cărui particulă este poate acel cîntec. Acest lucru se petrece în viața unui om, ale cărui părți sînt toate acțiunile omului, acest lucru se petrece în tot veacul «fiilor oamenilor» [50], ale cărui părți sînt toate viețile oamenilor.

XXIX

(39) Dar, «fiindcă mai bună este mila Ta decît toate viețile» [51], iată că viața mea este o destrăbălare și «m-a primit [52] dreapta Ta» în Domnul meu, Mijlocitor fiind Fiul omului între Tine Cel Unul și noi cei mulți, în mulți prin multe, pentru ca prin El să cuceresc răsplata întru Cel Care am și fost și eu smerit «și să fiu cules de la vechile zile, urmîndu-L pe El Cel Unul, uitînd de cele trecute», nu spre cele ce vor fi, ci spre acelea care încă nu sînt», nu împrăștiat, ci concentrat, «nu potrivit împrăștierii», ci «potrivit concentrării tind spre răsplata chemării de sus, unde să aud glasul laudei și să contemplu desfătarea [53] Ta», care nici nu vine, nici nu trece.

Acum «anii mei se scurg în suspinări» [54] și Tu, mîngîierea mea, Doamne, Tatăl meu ești în veșnicie. Dar eu m-am împrăștiat în timpuri, a căror ordine nu o cunosc, și gîndurile mele sînt sfîșiate de felurite tulburări, precum și adîncul lăuntric al sufletului meu, pînă ce voi curge în Tine curățit și topit în focul dragostei de Tine.

XXX

(40) Și voi sta și voi fi puternic în Tine, în forma mea, în adevărul Tău și nu voi mai răbda întrebările oamenilor, care, printr-o boală care merită pedeapsă, doresc să bea mai mult decît pot cuprinde, și zic: «Ce

50. *Ps.* 30, 9.
51. *Ps.* 62, 4.
52. *Ps.* 62, 8 și 17, 36.
53. *Gal.* 3, 12—14; *Ef.* 25,; 26, 8.
54. *Fil.* 3, 14.

făcea Dumnezeu înainte de a face cerul și pămîntul?» sau: «Ce I-a venit în minte să facă ceva, cînd niciodată, mai înainte, nu făcuse nimic?».

Dă-le, Doamne, să cugete bine, ca să spună și să-și dea seama că nu se poate spune «niciodată» acolo unde nu există timpul. Așadar, Acela despre Care se spune că nu a făcut niciodată nimic[56], ce altceva se spune decît că nu a făcut nimic în nici un timp? Așadar, să vadă că nici un timp nu poate să existe fără creatură și să înceteze de a mai vorbi această deșertăciune. Să-și extindă atenția chiar la «cele ce sînt dinaintea lor» și să înțeleagă că Tu ești înaintea tuturor timpurilor, Creator al tuturor timpurilor, și că nici un timp nu este împreună veșnic cu Tine și nici o creatură nu este veșnică cu Tine, chiar dacă este deasupra timpurilor.

XXXI

(41) Doamne, Dumnezeul meu, care este acel sîn al adîncii Tale taine și cît de departe m-au aruncat de acolo urmările păcatelor mele? Vindecă ochii mei ca să mă bucur de lumina Ta.

Desigur, dacă este un suflet care strălucește printr-o știință și preștiință atît de mare, încît să-i fie cunoscute toate cele trecute și cele viitoare, așa cum îmi este mie foarte cunoscut un singur cîntec, apoi acel suflet este minunat și uimitor pînă la producerea groazei, avînd în vedere că nu-i scapă nimic din ce s-a făcut și din ce se va mai face în secole, așa cum mie, cînd cînt, nu-mi scapă acel cîntec, anume cît din el a trecut de la început, ce și cît mai rămîne din el pînă la sfîrșit. Dar departe de mine gîndul că Tu, ziditorul Universului, Ziditorul sufletelor și al trupurilor, departe de mine gîndul că Tu ai cunoscut în acest mod cele viitoare și cele trecute. Căci Ție, Care ești veșnic și fără de schimbare, adică Ție, adevărat Creator al minților, nu Ți se întîmplă ceva asemănător cu modul în care, cînd cineva cîntă lucruri cunoscute sau ascultă un cîntec cunoscut, sentimentul este variat impresionat și simțirea se destinde prin asemănarea vocilor viitoare și prin memoria celor trecute. Așadar, cum ai «cunoscut la început cerul și pămîntul» fără vreo varietate a cunoașterii Tale, tot așa ai făcut «la început cerul și pămîntul» fără vreo deosebire a lucrării Tale.

Cine înțelege, să-Ți mărturisească Ție, iar cel care nu înțelege, să-Ți mărturisească Ție.

O, cît ești de înalt și cei smeriți cu inima sînt în casa Ta! Căci Tu ridici pe cei zdrobiți și nu cad aceia a căror înălțime ești Tu[57].

---

54. *Ps.* 30, 10.
55. *Fil.* 3, 14.
56. *Fac.* 1, 1.
57. *Is.* 57, 15; *Ps.* 145, 8.

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

I

(1) Multe frămîntă inima mea, Doamne, în această lipsă a vieții mele, lovită de cuvintele Sfintei Tale Scripturi, și de aceea, de cele mai multe ori, este bogată în cuvinte sărăcia minții omenești, pentru că mai mult vorbește cercetarea decît aflarea, și este mai lungă cererea decît tălmăcirea și este mai harnică mîna care bate decît cea care ia. Ținem făgăduința Ta, cine o va strica? «Dacă Dumnezeu este cu noi, cine este împotriva noastră?» [1]. «Cereți și vi se va da, căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide, căci oricine cere ia, cel care caută va afla, iar celui care bate i se va deschide» [2].

Făgăduințele sînt ale Tale și cine ar putea să se teamă că va fi înșelat cînd Adevărul promite?

II

(2) Mărturisește Înălțimii Tale smerenia limbii mele, cînd Tu ai făcut cerul și pămîntul, adică cerul pe care-l văd și pămîntul pe care-l calc, din care este acest pămînt pe care-l port.

Dar unde este cerul, Doamne, despre care am auzit în glasul psalmistului «Cerul cerului este al Domnului, dar pămîntul l-a dat fiilor oamenilor?»[3] Unde este cerul pe care nu-l vedem, pentru care tot ce vedem este pămînt? Căci acest cer material nu peste tot a primit o înfățișare frumoasă în părțile sale așezate cît mai aproape de noi, acest cer al cărui fund este pămîntul nostru. În fața acelui cer al cerului însă, chiar cerul pămîntului nostru este pămînt. Și fiecare din aceste două corpuri mari nu în mod neînțelept este pămînt în comparație cu acel cer care nu știu cum este, care aparține Domnului, nu fiilor oamenilor.

III

(3) Și, fără nici o îndoială, acest «pămînt era nevăzut» și «neîntocmit» [4]. Era un fel de adîncime a adîncului peste care nu era nici o lumină, pentru că nu avea nici o înfățișare. De aceea ai poruncit să se

1. *Rom.* 8, 31.
2. *Matei,* 7, 7—8; *Ioan,* 16, 24.
3. *Ps.* 113, 24.
4. *Fac.* 1, 2.

scrie că «întuneric era deasupra adîncului»[5]. Ce altceva era întunericul, dacă nu lipsa luminii? Deci deasupra era întunericul, fiindcă deasupra lipsea lumina, așa cum unde nu este sunet este tăcere. Și ce altceva este a fi acolo tăcere, dacă nu lipsa sunetului?

Oare nu Tu, Doamne, ai învățat acest suflet[6], care Îți mărturisește Ție? Oare nu Tu, Doamne, m-ai învățat că mai înainte de a distinge această materie fără formă nu exista nimic, nici culoare, nici figură, nici corp, nici spirit? Totuși nu era cu totul nimic, era un oarecare amestec fără nici o formă.

IV

(4) Așadar cum ar putea fi denumită printr-un nume care să pătrundă chiar în mințile mai încete, dacă nu cu un cuvînt folosit?

Dar ce se poate afla în toate părțile lumii mai aproape de amestecul de orice fel, dacă nu pămîntul și adîncul? Căci acestea sînt mai puțin mărețe la înfățișare, avînd în vedere treapta lor de jos, decît celelalte de deasupra, toate strălucitoare și îmbelșugate. De ce să nu primesc lipsa de formă a materiei, pe care o făcuseși fără de înfățișare, pentru ca din ea să faci lumea măreață, atît de potrivit săpată în mințile oamenilor, încît «să fie numită pămînt nevăzut și neîntocmit»?

V

(5) Astfel încît cînd cugetarea caută în ea ceea ce atinge simțul și își zice: «Nu este formă rațională ca viața, ca justiția, fiindcă este materie corporală, nici nu este supusă simțurilor, pentru că nu există ceva care să poată fi văzut și simțit, nevăzut și fără formă, în timp ce cugetarea omenească își zice toate acestea, să încerce, fără s-o cunoască, ignorînd-o, fie s-o ignoreze, cunoscînd-o. Iar eu, Doamne, dacă Ți-aș mărturisi din gura și din condeiul meu tot ce m-ai învățat despre această materie al cărei nume, cînd îl auzeam mai înainte și nu-l înțelegeam, cînd îmi povesteau aceia care nu înțelegeau, o cugetam cu înfățișări fără de număr și felurite, și de aceea nu o cugetam. Forme urîte și groaznice, cu rînduieli tulburate, rostogolea sufletul meu dar totuși forme, și eu o numeam fără formă, încît dacă ar fi apărut simțul meu s-ar fi dat înapoi de la o astfel de apariție neobișnuită și necrezută, iar slăbiciunea mea de om ar fi fost tulburată.

VI

Însă, lucrul pe care-l cugetam eu era fără formă, nu prin faptul că era lipsit de orice formă, ci prin comparație cu lucrurile mai frumoase,

5. *Fac.* 1, 2.
6. *Ps.* 70, 18.

și adevărata rațiune mă îndemna să sustrag orice fel de rămășițe ale oricărui gen de formă, dacă voiam să am apoi ideea lipsei de formă, iar eu nu reușeam. În adevăr, mai degrabă socoteam că nu există ceva care să fie lipsit de orice formă decît să-mi închipui ceva între formă și nimic, nici format, nici nimic, aproape un nimic fără de formă.

Și a încetat mintea mea să mai întrebe, după aceea, spiritul meu, plin de imaginile corpurilor formate și pe care le muta și le schimba cum îi plăcea, și mi-am concentrat atenția chiar asupra corpurilor și am privit mai adînc schimbarea lor, prin care încetează de a mai fi ceea ce fuseseră și încep să fie ceea ce nu erau, și am bănuit că chiar trecerea din formă în formă se face printr-o lipsă de formă, nu chiar prin neapărat nimic.

Dar eu doream să cunosc, nu să bănuiesc. Și dacă vocea și condeiul meu Ți-ar mărturisi Ție ce mi-ai explicat Tu în această problemă, cine dintre cititori va putea înțelege? Totuși pentru aceasta inima mea nu va înceta să-Ți dea cinstirea și cîntarea de laudă pentru acestea pe care nu este în stare să le dicteze. Căci schimbarea lucrurilor, schimbătoare ea însăși, cuprinde multe forme în care se schimbă lucrurile schimbătoare. Și aceasta ce este? Oare suflet? Oare este corp? Oare este vreo înfățișare a sufletului sau a corpului? Dacă s-ar putea spune «nimic ceva» și «este și nu este», așa aș numi-o. Și, totuși, în orice caz era ceva pentru ca să poată cuprinde aceste înfățișări vizibile și compuse.

VII

(7) Și, în orice caz, de unde era dacă nu ar fi fost de la Tine, de la Care sînt toate, întrucît există? Dar cu atît mai departe sînt de Tine cu cît sînt mai deosebite de Tine, căci nu este vorba despre locuri.

Așadar, Tu, Doamne, Care nu ești într-un loc ceva și în alt loc altceva, ci același Însuși, același Însuși și același Însuși «Sfînt, Sfînt, Sfînt», Domnul Dumnezeu atotputernic» [7], la început, care este din Tine, în înțelepciunea Ta, care s-a născut din substanța Ta, ai făcut ceva din nimic.

Căci ai făcut «cerul și pămîntul» nu din Tine, căci atunci ar fi egal cu Unul-Născut al Tău și prin aceasta cu Tine și nu ar fi în nici un fel drept să fie egal cu Tine ceea ce nu ar fi din Tine. Iar altceva în afară de Tine nu era din care să faci acele lucruri, Dumnezeule, o Treime și o Unitate întreită. Și de aceea din nimic «ai făcut cerul și pămîntul» [8], ceva mare și ceva mic, căci ești Atotputernic și Bun ca să faci toate cele bune, marele cer și micul pămînt. Tu erai și altceva

7. *Is.* 6, 3.
8. *Ps.* 113, 10; *Fac.* 1, 20.

nimic din care ai făcut «cerul și pămîntul», două lucruri ,unul aproape de Tine, iar celălalt aproape de nimic, unul de care Tu să fii mai înalt, celălalt decît care să nu existe nimic mai jos.

VIII

(8) Dar acel «cer al cerului» [9] este al Tău, Doamne, iar pămîntul pe care l-ai dat fiilor oamenilor, ca să-l vadă și să-l atingă, nu era așa cum îl vedem și-l atingem, căci era nevăzut și neîntocmit și era adînc peste care nu era lumină, sau «întuneric era deasupra adîncului» [10], deci mai mult decît în adînc. Căci acest adînc al apelor care se văd, chiar în adîncimile sale, are lumina formei sale simțită de pești și de viețuitoarele care se tîrăsc pe fundul ei. Acel tot, însă, era aproape nimic, căci pînă atunci era fără formă, dar exista ceva care să se poată forma.

Căci Tu, Doamne, ai făcut lumea din materia neîntocmită. Această materie ai făcut-o din nimic. Ai făcut-o pentru ca din ea să faci lucrurile mari pe care le admirăm noi, fiii oamenilor. Căci este foarte minunat acest cer material, între cer și apă, despre care, în a doua zi, după crearea lumii, ai zis: «Să se facă» [11]. Și s-a făcut. Această tărie ai numit-o cer, dar cer al acestui pămînt și al acestei mări pe care le-ai făcut în a treia zi, dînd o formă văzută materiei fără formă pe care ai făcut-o înainte de orice zi. Căci făcuseși deja un cer înaintea oricărei zile, dar era «Cerul acestui cer», pentru că la început făcuseși cerul și pămîntul. Dar pămîntul însuși, pe care-l făcuseși era materie «neorînduită», fiindcă era nevăzut și neorînduit și întuneric peste adînc. Din acest pămînt nevăzut și neorînduit, din acest amestec din care aveai să faci toate acestea, din acesta constă și nu constă această lume schimbătoare în care apare însăși schimbarea, în care pot să fie simțite și enumerate timpurile în timp ce înfățișările variază și se schimbă, și a căror materie, amintită mai înainte, este pămîntul nevăzut.

IX

(9) De aceea Duhul, învățătorul servului Tău, cînd amintește că la început Tu ai făcut cerul și pămîntul tace cu privire la timpuri, tace cu privire la zile, căci, fără îndoială, este cerul cerului pe care l-ai făcut la început, este o creatură rațională, deși în nici un fel împreună veșnică cu Tine, Treime, avînd totuși părtășie la veșnicia Ta, își oprește prea marea sa schimbare prin dulceața prea fericitei Tale adorări și fără de nici o lunecare, de cînd a fost făcut, stînd lipit de Tine depășește orice nestatornicie zburătoare a timpurilor.

---

9. *Ps.* 113, 24.
10. *Fac.* 1, 2.
11. *Fac.* 1, 6.

Iar acest amestec, «pămînt nevăzut și neorînduit», nici el nu a fost socotit printre zile, căci acolo unde nu există nici o formă, nici o rînduială, nimic nu vine nici nu trece, iar unde nu se petrece lucrul acesta, în orice caz nu există zile și nici nestatornicia spațiilor temporale.

X

(10) O, Adevăr, lumină a inimii mele, nu întunericul meu să-mi vorbească! Am lunecat la acest întuneric și m-am întunecat, dar și de acolo Te-am iubit. «Rătăcit-am ca o oaie pierdută; caută pe robul Tău, că poruncile Tale nu le-am uitat» [12]. Rătăcit-am și mi-am adus aminte de Tine, am auzit glasul Tău după mine [13], ca să mă întorc, și abia l-am auzit din cauza tulburării poftelor mele nesățioase. Și, iată, acum mă întorc, clocotind și gîfîind, la izvorul Tău. Nimeni să nu mă oprească pe El să-l beau, și atunci voi trăi. Nu eu să fiu viața mea, rău am trăit, din cauza mea moarte mi-am fost eu însumi, în Tine încep să trăiesc. Tu grăiește-mi, Tu cuvintează-mi. Am crezut în cărțile Tale și cuvintele lor sînt foarte tainice.

XI

(11) Mi-ai spus Doamne, cu glas tare în urechea mea lăuntrică, că Tu ești veșnic, singur avînd nemurirea [14], pentru că Tu nu Te schimbi din nici o înfățișare sau mișcare, și voința Ta nu se schimbă cu timpul, căci nu este nemuritoare voința care este alta și alta. «Acest lucru în fața Ta» [15] este vădit pentru mine, și fie ca să mi se lămurească mai mult și mai mult, Te rog fierbinte, și în acea arătare să pot stărui cu smerenie sub aripile Tale.

De asemenea, mi-ai zis mie, Doamne, cu glas tare, în urechea lăuntrică, că Tu ai făcut toate naturile și substanțele care nu sînt ceea ce ești Tu, și totuși există pentru că Tu le-ai făcut. Un singur lucru nu este de la Tine, anume ceea ce nu există, nici chiar mișcarea voinței care se îndepărtează de la Tine, Care exiști, sau ceea ce este mai mic nu este de la Tine, pentru că această mișcare este greșeală și păcat iar păcatul nimănui nu-ți dăunează Ție și nici nu tulbură rînduiala stăpînirii Tale, nici în vîrf, nici în adînc. «Acest lucru în fața Ta este vădit pentru mine» [16] și, ca să-mi fie din ce în ce mai limpede, Te rog fierbinte și în acea arătare să stărui cu smerenie sub aripile Tale.

12. *Ps.* 118, 176; *Iona*, 2, 8; *Is.* 30, 21; *Iez.* 3, 12.
13. *Ps.* 118, 176.
14. *I Tim.* 6, 16.
15. *Ps.* 70, 11.
16. *Ps.* 78, 11.

(12) De asemenea, mi-ai spus cu glas tare, în urechea lăuntrică, că nici o creatură nu este împreună veşnică cu Tine, a Cărui plăcere Tu singur eşti şi, sorbindu-Te cu cea mai stăruitoare curăţie, nicăieri şi niciodată nu-şi îndepărtează schimbarea ei şi Tu eşti mereu prezent cu ea, Tu, la Care ţine cu toată iubirea, neavînd viitor pe care să-l aştepte şi fără să treacă în trecut ceea ce-şi aminteşte, nu se schimbă în nici un fel şi nu se extinde în vreun timp. O, fericită creatură, dacă există vreuna, care, lipindu-se de fericirea Ta, este fericită datorită Ţie, Care locuieşti veşnic în ea şi Care o luminezi Ţ Şi nu găsesc ce să cred că trebuie numit mai degrabă Cerul cerului, «care este al Domnului»[17], decît casa Ta care contemplă desfătarea Ta fără primejdia lunecării în altceva, minte curată care este de acord cu duhurile sfinţilor prin statornicia păcii, cetăţeni ai cetăţii Tale, care este în cele cereşti deasupra acestora cereşti.

(13) De unde să înţeleagă sufletul, a cărui călătorie s-a făcut departe de Tine, dacă este însetat de Tine, «dacă lacrimile s-au făcut pîinea lui»[18], în timp ce i se spune în fiecare zi : «Unde este Dumnezeul tău» ?[19] Dacă cere de la Tine o casă şi o cere ca să locuiască în casa Ta toate zilele vieţii sale ? Şi care este viaţa ei, dacă nu Tu ? Şi care este ziua Ta dacă nu veşnicia Ta, aşa cum «anii Tăi nu se vor împuţina pentru că Tu[20] acelaşi eşti ?»

De aci, deci, să înţeleagă sufletul, care poate, cît de mult eşti deasupra timpurilor, Tu cel veşnic, cînd casa Ta, care nu a călătorit, deşi nu este veşnică cu Tine, totuşi, fiind lipită de Tine, fără de încetare şi fără de lipsă nu suportă nici o schimbare a timpurilor.

Acest lucru este lămurit pentru mine în faţa Ta şi Te rog să fie din ce în ce mai clar, şi în această arătare voi stărui cu smerenie sub aripile Tale.

(14) Iată, nu ştiu ce fel de amestecare există în aceste schimbări ale lucrurilor fără măsură şi slabe şi cine altcineva îmi va spune dacă nu acela care rătăceşte şi se frămîntă prin deşerturile inimii sale, cine altcineva dacă nu un astfel de om îmi va spune că — deoarece este micşorată şi mistuită orice înfăţişare — dacă ar rămîne numai amestecul fără formă, prin care lucrurile se schimbau din formă în formă, şi se schimbau, cine ar putea să ofere schimbările timpurilor ? Căci nicidecum nu poate, fiindcă fără varietatea mişcărilor nu există timpurile şi nu există varietate acolo unde nu este nici o formă.

17. *Ps.* 113, 24.
18. *Ps.* 41, 3.
19. *Ps.* 41, 14.
20. *Ps.* 101, 28.

XII

(15) Aceste lucruri fiind considerate atît cît îmi dai Tu, Dumnezeul meu, atît cît mă îndemni ca să bat și atît cît îmi deschizi cînd bat, aflu două lucruri pe care le-ai făcut lipsite de timpuri, în timp ce nici unul dintre ele nu este împreună veșnic cu Tine. Unul este în așa fel format încît, fără de nici o lipsă de adorare, fără de nici un interval de schimbare, deși schimbător, totuși neschimbat, să se bucure de veșnicie și de neschimbare, iar celălalt era atît de lipsit de formă încît nu avea din ce formă în ce formă a mișcării sau stării prin care să fie supus timpului să se mute. Dar nu ai lăsat acest lucru să fie fără formă [21], pentru că, înainte de orice zi, ai făcut «Cerul și pămîntul» aceste două lucruri pe care le spuneam. «Dar pămîntul era nevăzut și neorînduit și întuneric era deasupra adîncului [22]. Prin aceste cuvinte se exprimă amestecul, pentru ca să fie primite, treptat, de către aceia care nu pot cugeta orice fel de lipsă de formă. Lipsa de formă nu duce totuși la nimic din care să fie făcut cerul și pămîntul văzut și orînduit chiar cu oarecare formă, și tot ce se amintește că la zidirea acestei lumi a fost făcut nu fără zile, sînt făcute pentru ca în ele să se petreacă schimbările timpurilor, pentru schimbările ordonate ale mișcărilor și formelor.

XIII

(16) Acest lucru îl simt, Dumnezeul meu, cînd aud vorbind Scriptura Ta : «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul, dar pămîntul era nevăzut și neorînduit și întuneric era deasupra adîncului» [23]. Acestea le spune fără să ne amintească în a cîta zi le-ai făcut. Eu socotesc că nu s-au amintit din cauza acelui «cer al cerului», cerul intelectual, unde este rațiunea de a cunoaște deodată, nu «în parte», nici «prin oglindă», ci în întregime, în arătarea «față către față» [24], nu cînd un lucru, cînd altul, ci așa cum s-a spus. Se cunoaște deodată, fără nici o schimbare de timp și pentru pămîntul nevăzut și neorînduit, fără nici o schimbare a timpurilor care, de obicei, are cînd un lucru, cînd altul, pentru că unde nu este nici o formă, nu există nici una nici alta.

Deci pentru aceste două lucruri, unul format de la început, iar celălalt adînc fără formă, acela cer, dar «cer al cerului», acesta însă pămînt, dar pămînt nevăzut și neorînduit, pentru acestea două, între timp gîndesc, că fără să amintească de timp, Scriptura Ta zice : «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul» [25]. În adevăr, de îndată a adăugat

21. *Fac.* 1, 1.
22. *I Cor.* 13, 12 ; *Fac.* 1, 2.
23. *Fac.* 1, 1—2.
24. *I Cor.* 13, 12.
25. *Fac.* 1, 1.

despre care pămînt a vorbit. Şi faptul că în a doua zi se aminteşte că a fost făcută «tăria» şi a fost numită cer [26], arată despre ce cer a fost vorba mai înainte, cer fără zile.

XIV

(17) Minunată este adîncimea vorbelor Tale, a căror întindere iată este înaintea noastră şi surîde unor copii, dar minunată este adîncimea, Dumnezeul meu, minunată este adîncimea! Este o grozăvie să te gîndeşti la ea, grozăvie a cinstirii şi un cutremur al dragostei. I-am urît cu tărie pe duşmanii ei [27], o, dacă i-ai ucide cu o sabie cu două tăişuri [28] şi n-ar mai exista duşmanii ei! Vreau să se ucidă pentru ei înşişi, ca să trăiască pentru Tine.

Iată, însă, alţii, nu critici, ci lăudători ai cărţii Facerii, zic: «Nu acest lucru a voit să înţeleagă prin aceste vorbe Duhul lui Dumnezeu, Care, prin Moise, servul Lui, a scris, nu asta a voit să se înţeleagă, ceea ce spui tu, ci altceva, ceea ce spunem noi».

XV

(18) Eu, cînd Tu, Dumnezeul nostru, eşti Judecător, le răspund aşa: Oare veţi zice că sînt mincinoase cele ce-mi spun cu voce tare adevărul în urechea lăuntrică despre adevărata veşnicie a Creatorului, anume că în nici un fel substanţa Lui nu se schimbă prin timpuri şi că nici voinţa Lui nu este în afară de substanţa Lui? De unde decurge faptul că El nu vrea un lucru, sau vrea un altul, ci că vrea deodată şi din veşnicie toate cele ce vrea, dar nu iară şi iară, nu acum acestea sau pe acelea, şi nici că vrea după aceea ceea ce nu voia, sau nu voia mai întîi, fiindcă o astfel de voinţă este schimbătoare, iar orice lucru schimbător nu este veşnic. Dar «Dumnezeul nostru este veşnic» [29]. De asemenea, ceea ce-mi spune urechea lăuntrică, aşteptarea lucrurilor viitoare se face intuiţie cînd sosesc, iar intuiţia se face memorie cînd au trecut, apoi orice încordare a atenţiei, care variază în acest mod, este schimbătoare şi tot ceea ce este schimbător nu este veşnic, iar «Dumnezeul nostru este veşnic». Aceste lucruri le strîng la un loc şi le unesc şi aflu că Dumnezeul meu, Dumnezeu cel veşnic, a zidit creatura nu printr-o nouă voinţă, şi nici ştiinţa Lui nu suferă ceva trecător.

(19) Ce veţi zice, deci, potrivnicilor? Oare acestea sînt mincinoase? «Nu» zic ei. Atunci, ce? Oare este ceva fals că toată natura formată şi toată materia care poate fi formată nu există decît de la El,

26. *Fac.* 1, 7—8.
27. *Ps.* 138, 22.
28. *Ps.* 149, 6 .
29. *Ps.* 47, 13; *Ioan*, 14, 21; *Fac.* 28, 17.

Care este Bun în cel mai înalt grad, pentru că există în cel mai înalt grad? «Nici acest lucru nu-l negăm» zic ei. Atunci, ce? Oare negaţi faptul că există o creatură sublimă care stă lipită de Dumnezeu într-un mod atît de pur, cu Dumnezeul adevărat şi cu adevărat veşnic, încît, deşi nu este împreună veşnică cu El, totuşi El nu se desface din ea şi nu curge în nici o varietate şi schimbare a timpurilor, ci se odihneşte numai în adorarea prea adevărată a Lui, pentru că Tu, Dumnezeule, Dumnezeule, Te arăţi ei, care Te [30] iubeşte atît cît vezi, şi eşti destul pentru ea, şi de aceea nu se depărtează de Tine, nici la sine? Aceasta este «casa lui Dumnezeu» [31], nu pămîntească, nici trupească prin vreo masă cerească, ci spirituală şi părtaşă la veşnicia Ta, căci ea există fără pată în veşnicie. Căci ai statornicit-o «în veac şi în veacul veacului, lege le-ai pus şi nu va trece». Totuşi nu este împreună veşnică cu Tine, căci nu este fără de început, căci a fost făcută.

(20) Căci nu găsim timp înainte de înţelepciune — deoarece «prima dintre toate a fost zidită înţelepciunea» [32]. Desigur nici acea înţelepciune nu este cu totul împreună veşnică cu Tine, Dumnezeul nostru, Tatăl ei, şi nu este egală cu Tine — înţelepciune prin care au fost create toate şi la început ai făcut «cerul şi pămîntul», şi nu este egală cu Tine nici înţelepciunea care a fost creată, desigur de natură raţională, care este lumină prin contemplarea luminii — căci şi ea, deşi creată, se numeşte totuşi înţelepciune.

Dar cît de mare este distanţa între lumina care luminează şi lucrul care este luminat, atît de mare este distanţa între înţelepciunea care creează şi aceasta care este creată, aşa cum este între dreptatea care face dreptate şi dreptatea care s-a făcut prin dreptate. Căci şi noi sîntem dreptatea Ta, zice un oarecare serv al Tău: «Pentru ca noi să fim dreptatea lui Dumnezeu în El însuşi», aşadar pentru că mai înainte de toate a fost creată o oarecare înţelepciune, care a fost creată minte raţională şi intelectuală a cetăţii Tale pure, a mamei noastre «Care este sus şi care este liberă şi veşnică în ceruri. În care ceruri dacă nu în cerurile cerurilor care Te laudă, pentru că acesta este şi cerul cerului care este la Domnul? Deşi nu aflăm timp înainte de ea, căci precede şi crearea timpului, ea care a fost creată înaintea tuturor, totuşi înainte de ea există veşnicia Creatorului însuşi, de Care a fost creată şi a luat început [33], dar nu în timp, căci nu exista timpul încă, totuşi a luat început potrivit condiţiei sale.

30. *Fac.* 3, 18.
31. *Ps.* 58, 10.
32. *II Cor.* 5, 1.
33. *Ps.* 148, 4.

(21) Dar cum este ea de la Tine, Dumnezeul nostru? Cum este ea altceva decît Tine și chiar același lucru? Deși nu găsim timpul nu numai înainte de ea, dar nici chiar în ea însăși, ea este potrivită să vadă fața Ta mereu și niciodată nu se dă la o parte de la ea, care o face să nu se schimbe prin nici o variație. Este totuși în ea chiar schimbătoare însăși, prin care ar putea să se întunece și să înghețe dacă nu s-ar lipi de Tine printr-o mare dragoste și nu ar străluci ca în mijlocul zilei și nu ar clocoti datorită Ție.

O, casă luminoasă și frumoasă «iubit-am bunăcuviința și locul lăcașului slavei Domnului meu», Făcătorul și Stăpînul tău! După tine să suspine călătoria mea, și zic Aceluia Care te-a făcut ca să mă aibă și pe mine în Tine, pentru că m-a creat și pe mine. «Rătăcit-am ca o oaie pierdută», dar nădăjduiesc că voi fi adusă la tine pe umerii Păstorului meu, Ziditorul tău.

(22) Ce ziceți voi, potrivnicii mei, cărora mă adresez, care credeți totuși că Moise a fost un slujitor evlavios al lui Dumnezeu, iar acele cărți scrise de el sînt cuvintele Duhului Sfînt? Este oare aceasta casa lui Dumnezeu, desigur nu împreună veșnică cu Dumnezeu, totuși «veșnică în ceruri», după chipul Său, în cer unde căutați în zadar schimbările timpurilor, fiindcă nu le aflați? Căci ea se află deasupra oricărei întinderi și deasupra oricărui spațiu trecător, ea pentru care «a fi lipită de Dumnezeu este bine». «Este», zic ei. Așadar, de ce susțineți că este ceva fals ceea ce a strigat inima mea către Dumnezeul meu, cînd auzea înlăuntru glasul laudei Lui? Sau afirmația mea că era o materie fără formă, unde, pentru că nu era nici o formă, nu era nici o ordine? Acolo, însă, unde nu era nici o ordine nu putea să fie o schimbare a timpurilor, și totuși acest aproape nimic, întrucît nu era cu totul nimic, era de la Acela de la Care este tot ceea ce există, Care, în orice caz, este ceva. «Nici acest lucru — zic ei — nu-l negăm».

XVI

(23) Cu aceștia vreau, de față cu Tine, Dumnezeul meu, să vorbesc ceva, cu aceștia care primesc că cele ce în adîncul inimii mele nu le tace adevărul Tău sînt adevărate. Căci aceia care neagă acestea pot să latre și să se agite cît vor ei înșiși, dar nu mă vor lăsa, voi încerca să-i conving să se liniștească și să lase drum Cuvîntului Tău spre ei. Iar dacă nu vor voi și mă vor respinge, Te rog, Dumnezeul meu, «să nu taci, îndepărtîndu-Te de la mine»[34]. Tu vorbește în inima mea adevărul, căci Tu singur vei vorbi în acest mod. Și să-i dau afară să sufle

34. *Ps.* 27, 1.

în pulbere și să-și arunce țărînă în ochii lor, iar eu să intru[35] în camera mea și să-Ţi cînt Ţie[36] cîntece de dragoste, și să scot gemete de nespus în călătoria mea, amintindu-mi de Ierusalim cu inima ridicată spre el, de Ierusalim, patria mea, de Ierusalim[37], mama mea, și de Tine Care stăpînești asupra lui, Tu Luminătorul, Tatăl, Apărătorul, Soţul, desfătările curate și solia bucuriei și toate bunurile negrăite, toate deodată, căci unul este Binele suprem și adevărat. Și să nu mă îndepărtez pînă ce nu mă vei strînge în pacea lui, mamă prea scumpă, unde sînt prinoasele spiritului meu, de unde acestea îmi sînt sigure, să mă culegi tot ce sînt de la această urîţenie și să mă formezi și să mă întărești în veci, «Dumnezeul meu, mila mea»[38].

Cu cei care nu zic că sînt false acelea toate care sînt adevărate, și care cinstesc și pun împreună cu noi, în culmea autorităţii care trebuie urmată, Scriptura Ta, dată de Sfîntul Moise, și totuși ei ne contrazic în ceva, vorbesc eu. Tu, Dumnezeul nostru, să fii Judecător între mărturisirile mele și împotrivirile lor.

XVII

(24) Căci ei zic: «Deci acestea sînt adevărate, totuși nu acele două lucruri le avea în vedere Moise, cînd, prin escoperirea Duhului, zicea: «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul»[39]. Prin numele de «cer» el nu a înţeles acea creatură spirituală sau raţională care adoră mereu faţa lui Dumnezeu, și nici prin numele de «pămînt» nu a înţeles materia fără formă. Ce, deci? Ei răspund: «Ceea ce gîndim noi a gîndit acel bărbat, acest lucru l-a exprimat prin cuvintele acestea». Dar care este acel lucru? Ei zic: Prin cuvintele «cer și pămînt» a voit să înţeleagă toată această lume văzută, mai întîi în întregime și pe scurt, pentru ca după aceea să arate în amănunt prin socotirea zilelor, ca și cînd ar fi arătat, pe articole, pe toate pe care i-a plăcut Sfîntului Duh să le enumere. Din astfel de oameni necioplIţi și trupești era alcătuit acel popor căruia îi vorbea, încît Moise a socotit că nu poate să le încredinţeze decît lucrările lui Dumnezeu care erau văzute. Dar ei sînt de acord că prin adîncul lipsit de orînduială și întunecat — de unde se arată, prin urmare, că în acele zile au fost făcute și rînduite toate aceste lucruri văzute care sînt cunoscute tuturor — nu trebuie înţeleasă în chip nepotrivit această materie fără formă.

(25) Dar dacă ar zice cineva că aceeași lipsă de formă și amestec a fost mai întîi înţeleasă prin numele cerului și al pămîntului, pentru

35. *Matei*, 6, 6; *Gal.* 4, 26; *Ps.* 58, 18, și 21.
36. *Matei*, 6, 6.
37. *Gal.* 4, 26.
38. *Ps.* 58, 21.
39. *Fac.* 1, 1.

că din ea a fost zidită și dusă la bun sfîrșit această lume văzută cu toate naturile, care apar foarte vădit în ea, care de obicei este numită cer și pămînt ?

Dar dacă ar zice și un altul că prin cuvintele «cerul» și «pămîntul» nu au fost denumite în chip potrivit natura nevăzută și cea văzută, și prin aceasta întreaga creatură, pe care a făcut-o Dumnezeu cu înțelepciune, adică la început, și că nu a fost înțeleasă prin aceste două cuvinte ? Totuși, fiindcă toate au fost făcute nu chiar din substanța lui Dumnezeu, ci din nimic, căci ele nu sînt ființa aceea care este Dumnezeu, și există o oarecare schimbare în toate, fie că rămîn, așa cum este casa cea veșnică a lui Dumnezeu, fie că se schimbă, după cum se întîmplă cu sufletul și trupul omului, materia comună a tuturor lucrurilor văzute și nevăzute, materie încă fără formă, dar putînd să ia formă, din care să se creeze cerul și pămîntul, adică altfel spus, lumea văzută și nevăzută, dar deja constituită în ambele cazuri, de aceea a fost desemnată prin cuvintele «pămînt nevăzut și neorînduit și întuneric deasupra adîncului» pentru ca prin cuvintele «pămînt nevăzut și neorînduit» să se înțeleagă materia corporală înainte de calitatea formei, iar prin cuvintele «deasupra adîncului» să se înțeleagă materia spirituală, înainte de a fi strînsă de lunecarea fără măsură și înainte de a primi luminarea înțelepciunii ?

(26) Un altul, dacă ar voi, ar putea să spună că prin cuvintele «cer» și «pămînt» nu sînt înțelese, desigur, naturile văzute și nevăzute, desăvîrșite și formate, cînd se citește «la început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul», ci se înțelege chiar acest început fără formă al lucrurilor, numită fiind prin aceste cuvinte materia în curs de formare și creare, pentru că în ea erau toate aceste lucruri amestecate și nedeosebite prin calități și forme care acum, despărțite prin rînduielile lor, se numesc cer și pămînt, adică acea creație spirituală, iar aceasta cea materială.

XVIII

(27) Toate acestea fiind auzite și gîndite nu vreau să mă cert în cuvinte «căci nu este folositor la nimic decît la surparea ascultătorilor» [40]. Spre zidire însă «bună este legea, dacă cineva se folosește de ea potrivit legii, căci scopul ei este dragostea din inimă curată, din cuget bun și din credința nefățarnică» [41]. Și a cunoscut Învățătorul nostru că în aceste două porunci se cuprind toată legea și toți profeții. Cînd eu mărturisesc toate acestea cu ardoare, Dumnezeul meu, lumina ochilor mei în ascuns, ce-mi strică cînd prin aceste cuvinte se pot înțelege lucruri felurite ? Cuvinte care totuși sînt adevărate ? Ce, zic, îmi

40. *II Tim.* 2, 14.
41. *I Tim.* 15, 8 ; *Matei*, 22, 40 ; *Ps.* 37, 11 ; 103, 24 ; 27, 10.

strică mie dacă eu voi crede altceva decît a crezut altul că a gîndit cel care a scris? În adevăr, toți care citim ne silim să cercetăm și să înțelegem ce a voit să spună acela pe care-l citim și cînd credem că spune adevărul nu îndrăznim să socotim că el a zis ceva pe care noi am socotit sau socotim că este fals. Așadar, cînd fiecare încearcă să înțeleagă în Sfintele Scripturi ceea ce a înțeles acela care a scris, ce este rău dacă el crede ceea ce arăți Tu, Lumina tuturor minților adevărate, că este adevărat, chiar dacă nu acest lucru l-a înțeles acela pe care-l citește, cînd și el înțelege adevărul, dar nu același lucru?

XIX

(28) Căci este adevărat, Doamne, că ai făcut cerul și pămîntul. Și este adevărat că începutul este înțelepciunea Ta, prin care ai creat toate [42]. De asemenea, este adevărat că această lume văzută cuprinde două mari părți, cerul și pămîntul, înțelegînd prin aceasta o scurtă întocmire a tuturor naturilor făcute și zidite. Și este adevărat. Și este adevărat că orice lucru supus schimbării introduce în cunoașterea noastră o oarecare slăbiciune prin care ia formă sau prin care se schimbă. Este adevărat că lipsa de formă, care aproape nu este nimic, nu poate să aibă schimbările timpurilor. Este adevărat că lucrul din care se face ceva, poate printr-un fel de vorbire, să aibă și numele acelui lucru care se face din el. De aci a putut să fie numit cer și pămînt un oarecare amestec din care s-a făcut cerul și pămîntul. Este adevărat că dintre lucrurile formate nimic nu este mai vecin cu lipsa de formă decît pămîntul și adîncul. Este adevărat că nu numai ceea ce este format și creat, ci chiar ceea ce este de format și de creat, Tu le-ai făcut, Tu «din Care sînt toate» [43]. Este adevărat că orice lucru se formează din ceva fără formă și mai întîi este neformat și apoi format.

XX

(29) Din toate aceste adevăruri, despre care nu se îndoiesc aceia ai căror ochi lăuntric a dobîndit de la Tine să vadă astfel de lucruri și care cred cu tărie că Moise, servul Tău, a vorbit în Duhul adevărului, din toate acestea altceva își alege acela care zice: «La început Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul» [44], adică prin Cuvîntul Său, împreună veșnic cu Sine, a făcut Dumnezeu creatura inteligibilă și sensibilă sau spirituală și corporală, dar altceva își alege acela care zice: «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul», adică în Cuvîntul Său, împreună veșnic cu Sine, a făcut Dumnezeu această masă a acestei lumi mate-

---

42. *Ps.* 103, 25.
43. *I Cor.* 8, 6.
44. *Ioan,* 14, 17; *Fac.* 1 ,20.

riale, cu toate cele pe care le conține, naturi vădite și cunoscute. Altceva își alege acela care zice «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul», adică în Cuvîntul Său împreună veșnic cu Sine a făcut Dumnezeu materia fără formă a creaturii corporale în care era încă amestecat cerul cu pămîntul, pe care acum le vedem distincte și formate în masa acestei lumi. Altceva își alege acela care zice: «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul», adică chiar la începutul facerii și lucrării a făcut Dumnezeu materia cea fără formă care avea amestecat cerul și pămîntul, din care acum se disting și apar formate cu toate lucrurile care sînt în ele.

XXI

(30) Tot așa, în ceea ce privește înțelesul următoarelor cuvinte, din toate acelea adevărate și altceva își ia acela care zice: «Pămîntul era însă nevăzut și neîntocmit și întuneric era deasupra adîncului» [45], adică acel corporal, pe care l-a făcut Dumnezeu, era încă materia fără formă a lucrurilor corporale, informă, fără ordine, fără lumină. Altceva își alege acela care zice «Pămîntul era încă nevăzut și neîntocmit și întuneric era deasupra adîncului», adică acest tot, care s-a numit cer și pămînt, era încă o materie fără formă și întunecoasă din care să se facă cerul material și pămîntul material cu toate cele ce sînt în ele cunoscute de simțurile trupești. Altceva își alege acela care zice «Pămîntul era însă nevăzut și neorînduit și întuneric era deasupra adîncului», adică acest tot, care s-a numit cer și pămînt, era încă o materie fără formă și întunecoasă din care să se facă cerul inteligibil, care în alt mod se numește «cerul cerului» [46], și pămîntul, adică toată natura corporală sub care nume se înțelege chiar cerul material, din care să se facă toată natura nevăzută și văzută. Altceva își alege acela care zice «Pămîntul era însă nevăzut și neorînduit și întuneric era deasupra adîncului». Scriptura nu a numit acea masă fără formă cu numele de cer și de pămînt, ci era, zice, însăși masa diformă pe care a numit-o pămînt nevăzut și neorînduit și adînc întunecos, din care a prezis că Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul, adică creatura spirituală și materială. Altceva își alege acela care zice «Pămînt era, însă, nevăzut și neorînduit și întuneric era peste adînc», adică chiar natura era o masă fără formă, din care Scriptura a prezis că Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul, adică toată masa corporală a lumii, împărțită în două părți foarte mari, în cea superioară și în cea inferioară, cu toate creaturile obișnuite și cunoscute care sînt în ele.

---

45. *Fac.* 1, 2.
46. *Ps.* 113, 24.

XXII

(31) Iar dacă cineva ar încerca să se împotrivească acestor două ultime idei, în acest mod: «Dacă nu voiţi ca această masă fără formă a materiei să fie numită prin cuvintele cer şi pămînt, atunci era ceva pe care nu-l făcuse Dumnezeu, din care să facă cerul şi pămîntul». În adevăr, Scriptura nu a istorisit că Dumnezeu a făcut această materie dacă nu înţelegem că ea a fost înţeleasă prin cuvîntul cer şi pămînt sau numai prin cuvîntul pămînt, cînd se zicea «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul», pentru ca să zică ceea ce urmează: «Pămîntul era însă nevăzut şi neorînduit». Deşi i-ar fi plăcut să numească aşa materia cea fără formă, totuşi să nu înţelegem decît acea materie pe care Dumnezeu a făcut-o în ceea ce s-a scris mai înainte «a făcut cerul şi pămîntul». Cei ce afirmă cele două idei pe care le-am exprimat la urmă, sau susţinătorii uneia sau alteia dintre cele două idei, vor auzi acestea şi vor zice: această materie fără formă nu negăm că a fost făcută de Dumnezeu, de Dumnezeu de la Care sînt toate cele ce sînt foarte bune [47], fiindcă aşa cum zicem că este un bun mai mare ceea ce a fost creat şi format, tot aşa mărturisim că este un bun mai mic acela care a fost făcut spre a forma şi crea, dar că a fost totuşi un bun, însă Scriptura nu a menţionat că Dumnezeu a făcut această materie fără formă, aşa cum nu a menţionat alte multe lucruri, ca Heruvimii şi Serafimii [48], şi cele ce le spune în chip lămurit Apostolul [49]: «tronurile, domniile, stăpînirile», pe toate le-a făcut Dumnezeu. Sau dacă prin ceea ce s-a spus că «A făcut cerul şi pămîntul» sînt cuprinse toate pe care le spunem despre ape «deasupra cărora se purta Duhul [50] lui Dumnezeu»? Căci dacă se înţeleg deodată cu pămîntul denumit, atunci cum se acceptă prin numele de pămînt materia fără formă cînd vedem apele atît de frumoase? Sau dacă se ia în acest sens, de ce din aceeaşi materie fără formă s-a scris că a fost făcută «tăria», care a fost numită «cer», şi nu s-a scris că au fost făcute apele? Căci nu sînt atît de lipsite de formă şi urîte apele pe care le vedem că curg cu o înfăţişare atît de plăcută. Sau dacă au primit această înfăţişare frumoasă atunci cînd Dumnezeu a zis: «Să se adune apa care este sub cer» [51], pentru ca această adunare să fie chiar formaţia lor, ce răspuns se va da despre apele care se află deasupra tăriei, pentru că nici dacă ar fi fost fără formă nu ar fi meritat un locaş atît de cinstit, nici nu s-a scris prin ce cuvînt au fost formate?

---

47. *Fac.* 1, 31
48. *Ps.* 6, 2; 37, 16; *Fac.* 1, 31; *Is.* 6, 2; 37, 16.
49. *Col.* 1, 16.
50. *Fac.* 1, 2.
51. *Fac.* 1, 9.

Dacă Facerea a trecut sub tăcere că Dumnezeu a făcut ceva, lucru pe care nici credința sănătoasă, nici rațiunea sigură nu tăgăduiește că le-a făcut Dumnezeu, și de aceea nici o doctrină sănătoasă nu va îndrăzni să afirme că aceste ape ar fi împreună veșnice cu Dumnezeu, pentru că, în adevăr, am auzit că sînt amintite în cartea Facerii, dar nu am aflat unde au fost făcute, de ce să nu înțelegem că și această materie fără formă, pe care această Scriptură o numește pămînt nevăzut și neorînduit și adînc întunecos — și ne învață adevărul — a fost făcută de Dumnezeu din nimic, și de aceea nu este împreună veșnică, deși această istorisire a omis să spună unde a fost făcută?

XXIII

(32) Așadar, auzind și cercetînd acestea, cu puterea de pricepere a slăbiciunii mele, pe care Ți-o mărturisesc Ție, Care știi, Dumnezeul meu, văd că se pot ivi două genuri de neînțelegeri, cînd ceva este spus prin semne de către cei ce exprimă adevărul, un gen se referă la adevărul lucrurilor, iar celălalt gen de neînțelegere privește voința aceluia care le spune. Căci într-un mod cercetăm ce este adevărat cu privire la starea creaturii, și în alt mod cercetăm ce a voit Moise, slujitor rîvnitor al credinței Tale [52], să înțeleagă cititorul și ascultătorul.

În acel prim gen de neînțelegere să se depărteze de mine toți aceia care cred că știu acele lucruri, care sînt false. De asemenea, în al doilea gen de neînțelegeri să se depărteze de mine toți aceia care socotesc că Moise a afirmat lucruri false. Mă voi uni, însă, cu aceia, Doamne, în Tine, și cu ei mă înfățișez în Tine, cu aceia care se hrănesc cu adevărul Tău în plinătatea dragostei, și să ne apropiem de cuvintele cărții Tale și să căutăm în ele voința Ta prin voința slujitorului Tău, condeiului căruia i-ai încredințat aceste cuvinte.

XXIV

(33) Dar cine dintre noi găsește acea voință între atît de multe adevăruri, care, înțelese altfel și altfel, se oferă celor care le cercetează, încît să poată afirma cu atîta încredere că Moise a avut această idee și că acest lucru a voit să se înțeleagă prin acea istorisire, cu cîtă încredere zice că acest lucru este adevărat, fie că a înțeles acest lucru, fie că a înțeles altceva?

Căci iată, Dumnezeul meu, eu robul Tău [53], care Ți-am hărăzit Ție în aceste scrieri jertfa mărturisirii mele și Te rog ca, după mila Ta, să-Ți aduc Ție dorințele mele, iată cu cîtă încredere afirm că Tu ai

52. *Evr.* 3, 5.
53. *Ps.* 115, 7.

făcut toate prin Cuvîntul Tău, Care nu este supus schimbării, toate cele văzute şi nevăzute. Oare afirm eu cu atîta încredere că nu alt lucru, ci acesta l-a înţeles Moise, cînd scria: «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul, pentru că nu văd atît de sigur cum văd acest lucru în adevărul Tău, nu văd cum el cugetase cînd scria acestea? Căci a putut să se gîndească chiar la începutul creaţiei, cînd zicea «la început». A putut chiar ca în acest loc prin cuvintele «cer» şi «pămînt» să nu se înţeleagă nici o natură formată şi dusă la desăvîrşire, natură spirituală sau corporală, ci pe amîndouă începute, care erau atunci fără formă. În adevăr, eu văd că a putut să fie afirmate cu adevărat oricare dintre acestea, dar pe care din acestea le-a cugetat el în aceste cuvinte nu văd la fel, deşi, fie că el a cugetat ceva din acestea, fie că a cugetat altceva, pe care nu l-a menţionat, acel bărbat atît de mare cînd exprima aceste cuvinte nu mă îndoiesc că el a văzut de mai înainte adevărul şi l-a exprimat cum se cădea.

XXV

(34) Să nu mă supere nimeni, zicînd: «Nu a cugetat Moise ceea ce spui tu, ci ceea ce spun eu». Căci dacă mi-ar spune: «De unde ştii tu că Moise a înţeles ceea ce spui tu prin aceste cuvinte?», ar trebui să le suport cu sufletul liniştit, şi poate că aş răspunde cele ce am răspuns mai sus, sau ceva mai îmbelşugat, dacă ar fi prea dur. Dar cînd el zice: «Moise nu a înţeles ceea ce spui tu, ci ceea ce spun eu», totuşi nu neagă ceea ce afirmă fiecare dintre noi doi, că şi una şi alta sînt adevărate, o, viaţă a săracilor, Dumnezeul meu, în al Cărui sîn nu este nepotrivire, revarsă-mi blîndeţe în inimă, ca să pot să îndur cu răbdare oamenii care fac aceste afirmaţii, nu fiindcă ar fi divini şi ar vedea şi ar fi văzut în inima servului Tău ceea ce afirmă, ci fiindcă sînt mîndri şi nu au cunoscut ideea lui Moise, ci iubesc ideea lor, nu fiindcă ar fi adevărată, ci fiindcă este a lor. În alt fel, dacă ar iubi în acelaşi mod altă idee adevărată aşa cum eu iubesc ceea ce spun, cînd spun adevărul, nu fiindcă este a lor, ci fiindcă este adevărată, nu mai este a lor, fiindcă este adevărată. Iar dacă iubesc acea afirmaţie fiindcă este adevărată, este deja şi a lor şi a mea pentru că este în comun a tuturor celor care iubesc adevărul.

Dar faptul pe care-l susţin că Moise a înţeles nu ceea ce spun eu, ci ceea ce spun ei, nu-l vreau, nu-l iubesc, pentru că chiar dacă este aşa, totuşi această îndrăzneală nu este o dovadă a ştiinţei, ci a îndrăznelii, şi nu i-a dat naştere însuflarea profetică, ci mîndria.

De aceea, Doamne, judecăţile Tale sînt cutremurătoare, pentru că adevărul Tău nu este nici al meu, nici al altuia, ci al nostru al tuturor,

pe care ne chemi la comuna împărtăşire cu el, şi ne atragi cu putere atenţia să nu-l avem în mod deosebit numai pentru noi, ca să nu fim lipsiţi de el. Căci oricine cere pentru sine ceea ce Tu pui în faţa tuturor, ca să se bucure de el, şi vrea să fie al său ceea ce este al tuturor, este alungat de la bunul comun la ale sale, adică de la adevăr la minciună. Căci «cine grăieşte minciuna din ale sale grăieşte» [54].

(35) «Ascultă» Judecător prea bun, Dumnezeule, «ascultă» ceea ce spun eu acestui potrivnic, «ascultă», căci spun în faţa Ta şi în faţa fraţilor mei care se folosesc în chip potrivit de lege în scopul [55] dragostei, ascultă şi vezi dacă ce-i spun Îţi place.

Căci eu îi adresez aceste cuvinte frăţeşti şi paşnice : dacă noi amîndoi vedem că este adevărat ceea ce afirmi tu şi dacă amîndoi vedem că este adevărat ceea ce afirm eu, unde vedem, te rog, acest lucru ? În orice caz, nici eu la tine, nici tu la mine, ci amîndoi îl vedem în adevărul nesupus schimbării care se află deasupra minţilor noastre. Aşadar, cînd nu discutăm unul împotriva altuia despre însăşi lumina Domnului Dumnezeului nostru, de ce cugetăm în contrazicere despre cugetarea aproapelui, pe care nu o putem vedea aşa cum se vede adevărul nesupus schimbării, cînd, dacă însuşi Moise ne-ar fi apărut şi ne-ar fi zis : «Acest lucru l-am cugetat», nu am vedea-o, ci am crede-o ? Aşadar nimeni să nu se mai fălească unul împotriva altuia [56]. «Să iubim pe Domnul Dumnezeul nostru din toată inima, cu tot sufletul şi cu tot cugetul nostru, şi să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înşine» [57]. Iar dacă nu vom crede că pentru aceste două porunci a cugetat Moise ceea ce a cugetat în acele cărţi, vom face mincinos [58] pe Domnul, deoarece cugetăm despre sufletul slujitorului Său altceva decît a învăţat El. Vezi, deci, cît este de prostesc ca într-un atît de mare belşug de idei foarte adevărate, care pot fi scoase din acele cuvinte, să afirmi cu îndrăzneală pe care dintre ele a afirmat-o mai degrabă Moise, şi prin contradicţii răutăcioase să insulţi dragostea însăşi, pentru care a spus toate, ale cărui cuvinte încercăm să le expunem.

XXVI

(36) Şi totuşi eu, Dumnezeul meu, Tu înălţimea smereniei mele şi odihna muncii mele, Care auzi mărturisirile mele şi ierţi păcatele mele, pentru că Tu îmi arăţi să iubesc pe aproapele meu ca pe mine însumi, nu pot să cred cu privire la Moise, prea credinciosul Tău slujitor, că nu mi-ai fi dat acel dar pe care l-aş fi dorit şi cerut dacă aş fi fost năs-

54. *Ioan*, 8, 8, 44.
55. *I Tim.* 1, 5 şi 8.
56. *I Cor.* 4, 6.
57. *Matei*, 22, 37 ; *Deut.* 65.
58. *Ioan*, 1, 10 ; 5, 10.

cut în același timp în care a trăit el, și dacă m-ai fi pus în acel serviciu cu misiunea ca, prin servirea inimii și a limbii mele, acele scrieri să fie împărțite, acele scrieri care, după atîta timp, aveau să fie de folos tuturor neamurilor și care aveau să întreacă, pe tot globul pămîntesc, cu atîta înălțime a autorității, cuvintele doctrinelor false și îngîmfate.

Aș fi voit, în adevăr, dacă aș fi fost Moise — căci toți venim din aceeași masă, «și ce este omul dacă nu-și amintește de el» [59] — aș fi voit așadar, dacă aș fi fost ceea ce a fost el și dacă Tu mi-ai fi poruncit să scriu cartea Facerii, să-mi fie dată o astfel de putere de a mă exprima și acel mod de a compune expresiile, pentru ca nici aceia care nu pot încă înțelege cum creează Dumnezeu, să nu refuze cuvintele sub motiv că depășesc puterile lor de înțelegere, și aceia care pot să înțeleagă și ar fi ajuns la o idee adevărată cugetînd, anume servii Tăi, să poată s-o afle fără s-o treacă cu vederea, idee exprimată prin cuvinte. Acest fapt s-ar fi petrecut dacă fiecare ar fi văzut altă idee în lumina adevărului și dacă nici ea nu ar fi fost spre a fi înțeleasă în aceleași cuvinte.

XXVII

(37) Căci așa cum un izvor pe un spațiu îngust este mai îmbelșugat și-și orînduiește cursul în spații mai largi prin mai multe rîuri, în spații mai mari decît este al fiecăruia dintre acele rîuri, care sînt duse din acel izvor prin multe locuri, tot așa istorisirea slujitorului Tău, care avea să fie de folos multor povestiri, printr-un mic model al expunerii face să țîșnească curgerile adevărului cel limpede, pentru ca fiecare să scoată adevărul despre aceste lucruri pe care să-l poată scoate, unul acest adevăr, altul alt adevăr, prin cotiturile multor înșiruiri de cuvinte.

Căci unii cînd aud sau citesc aceste cuvinte își închipuie pe Dumnezeu ca pe un om sau ca pe o masă oarecare înzestrată cu o putere uriașă, Care, printr-o neașteptată hotărîre ar fi făcut, în afara Sa și la locuri situate la mare distanță, cerul și pămîntul, două mari corpuri, unul deasupra și altul dedesubt, în care sînt cuprinse toate lucrurile. Iar cînd aud cuvintele: «A zis Dumnezeu să se facă acel lucru și s-a făcut», se gîndesc la cuvinte începute și sfîrșite, care sună în timp și trec, după a căror trecere există îndată ceea ce s-a poruncit să existe, dar ei se mai gîndesc și la alte lucruri, în acest mod, din cauza obișnuinței cu trupul.

În aceste mici animale, în timp ce slăbiciunea lor este purtată de acest prea umil gen de cuvinte, se zidește în mod sănătos credința prin care să aibă și să țină puternic adevărul că Dumnezeu a făcut toate naturile, pe care simțirea lor le privește cu minunată varietate. Iar dacă

59. *Ps.* 8, 5.

cineva dintre aceştia a dispreţuit pretinsa josnicie a acestor cuvinte, se va extinde, cu o trufaşă prostie, dincolo de leagănul doicăi, vai! va cădea nenorocitul şi «Doamne, Dumnezeule, ai milă»[60] ca aceia care trec pe drum să nu calce puiul fără pene, şi trimite îngerul Tău ca să-l pună din nou în cuib, şi să trăiască atît cît va voi.

XXVIII

(38) Alţii, însă, pentru care aceste cuvinte nu mai sînt un cuib, ci o plantaţie umbroasă de arbori fructiferi, văd în ele fructe ascunse şi zboară, veselindu-se, şi ciripesc, cercetîndu-le, şi le ciugulesc.

Căci ei văd, cînd citesc sau aud aceste cuvinte, că, Dumnezeule, prin existenţa Ta statornică şi veşnică sînt stăpînite toate timpurile trecute şi viitoare şi că nu există nici o creatură supusă timpului pe care Tu să nu o fi făcut, Tu a Cărui voinţă, fiindcă este acelaşi lucru care eşti Tu, fără să se schimbe în vreun mod sau să fie ceea ce nu fusese mai înainte şi să apară dintr-o dată, Tu ai făcut toate lucrurile fără să scoţi din Tine o asemănare cu Tine, o formă a tuturor lucrurilor, ci scoţînd din nimic o masă fără formă care să fie formată prin asemănare cu Tine, care să se întoarcă la Tine Unul, fiind orînduită după felul fiecăreia, atît cît i s-a dat fiecărui lucru în genul său, şi ca toate să fie bune, fie că rămîn în jurul Tău, fie că, treptat, printr-o distanţă mai îndepărtată, prin timpuri şi locuri, fac şi suportă frumoase variaţii.

Ei văd acestea şi se bucură la lumina adevărului Tău, atît cît sînt în stare s-o facă[61]. «Înainte de toate s-a zidit înţelepciunea» şi «Domnul m-a zidit la începutul lucrărilor Lui».

(39) Şi altul dintre ei îşi îndreaptă atenţia spre ceea ce s-a spus: «La început Dumnezeu a făcut» şi vede în înţelepciune «începutul», pentru că înţelepciunea ne vorbeşte nouă[62]. Altul, de asemenea, îşi îndreaptă atenţia spre aceleaşi cuvinte şi prin «început» înţelege începutul lucrurilor care au fost făcute şi interpretează aşa «La început a făcut», ca şi cînd ar zice «mai întîi a făcut».

Şi printre cei care înţeleg că prin cuvintele «la început» se exprimă că «Tu ai făcut cerul şi pămîntul» în înţelepciune, unul crede că prin cuvintele «cerul» şi «pămîntul» a fost denumită materia din care au fost create cerul şi pămîntul, iar altul crede că prin aceste cuvinte se înţeleg naturile deja formate şi deosebite între ele, iar altul crede că prin cuvîntul «cer» se înţelegea una şi aceeaşi natură spirituală deja formată, iar prin cuvîntul «pămînt» se înţelege natura fără formă a ma-

60. *Ps.* 50, 1; *Marcu*, 15, 23; *Matei*, 11, 10.
61. *Înţ. Sir.* 1, 4.
62. *Ps.* 53, 2.

teriei corporale. Dar şi aceia care prin cuvintele «cer» şi «pămînt» înţeleg materia încă informă, din care să fie format cerul şi pămîntul, nu iau toţi în acelaşi sens această afirmaţie, ci unul înţelege izvorul din care să fie adusă la existenţă creatura raţională şi cea înzestrată cu simţuri, altul înţelege numai izvorul din care să fie făcută această masă corporală supusă simţurilor, care, în marele ei sîn, cuprinde toate naturile văzute care cad sub simţurile noastre.

Dar nici aceia care cred că în acest pasaj prin cuvintele «cer» şi «pămînt» sînt arătate creaturile deja orînduite şi puse la locul lor nu le interpretează la fel, ci unul crede că prin aceste cuvinte sînt arătate natura nevăzută şi cea văzută ,altul crede că este arătată numai cea văzută în care privim cerul luminos şi pămîntul întunecos şi cele ce sînt în ele.

XXIX

(40) Dar acela care nu interpretează cuvintele «La început a făcut» decît în sensul că «mai întîi a făcut» nu are la îndemînă alt mod de a înţelege, potrivit cu adevărul, cuvintele «cerul» şi «pămîntul» dacă nu înţelege prin ele materia cerului şi a pămîntului, adică a întregii creaturi înzestrată cu inteligenţă şi fiind corporală. Căci dacă ar vrea să înţeleagă prin acele cuvinte toată creatura deja formată, s-ar putea să i se pună întrebarea: dacă Dumnezeu a făcut acest lucru mai întîi, ce a făcut după aceea, iar după univers el nu va mai găsi nimic şi prin aceasta va auzi, fără să vrea, cuvintele «Ce înseamnează acel cuvînt «la început» dacă după aceea nu a mai fost nimic ?». Iar cînd zice că Dumnezeu a făcut mai întîi materia informă, apoi pe cea formată, nu este fără sens, numai dacă este capabil să discearnă ce precede prin eternitate, ce precede prin timp, ce precede prin alegere, ce precede prin origine. Prin eternitate, aşa cum Dumnezeu le precede pe toate. Prin timp, aşa cum floarea precede fructul. Prin alegere, aşa cum fructul precede floarea, prin origine, aşa cum sunetul precede cîntul.

În aceste patru, primul şi ultimul, pe care le-am amintit, sînt înţelese foarte greu, iar cele două de la mijloc sînt înţelese foarte uşor. În adevăr, este o rară intuiţie şi foarte greu faptul de a vedea, Doamne, eternitatea Ta făcînd fără de schimbare cele ce se schimbă, iar prin aceasta este mai întîi în timp. În fine, cine ar fi în stare să privească atît de ascuţit cu sufletul, încît să poată să distingă, fără să facă o mare sforţare, cum sunetul este mai înainte decît cîntecul, deoarece cîntul este un sunet organizat şi poate ca ceva neformat să existe, dar nu poate fi format ceea ce nu există ?

63. *I Tim.* 1, 8; 5.

În acest mod materia există mai înainte decît lucrul care se face din ea, dar nu există mai întîi prin faptul că ea însăşi ar face, cînd mai degrabă ea este făcută, şi nici nu există mai înainte prin intervalul de timp, căci noi nu scoatem sunete informe într-un timp anterior, fără cîntec, şi le potrivim sau le plăsmuim apoi în formă de cîntec aşa cum rînduim lemnele din care se fabrică o ladă sau argintul din care se face un vas. În adevăr, astfel de materii preced în timp chiar şi formele lucrurilor care se fac din ele. Dar la cîntec lucrurile nu se petrec aşa, căci atunci cînd se cîntă se aude sunetul cîntecului, dar nu sună mai întîi inform şi apoi se formează în cîntec. Căci orice sună mai întîi trece şi nu vei mai afla nimic din el pe care, reluîndu-l, să-l compui cu artă. Şi de aceea cîntecul constă în sunetul său, sunet care este materia lui. În adevăr, acesta se formează ca să fie cîntec. Şi de aceea, aşa cum ziceam, mai întîi este materia, apoi forma cîntecului, dar nu este anterior prin puterea de a face, căci nu sunetul este făcătorul cîntecului, ci stă la baza sufletului care cîntă din corp, din care se face cîntecul. Şi nu este anterior în timp, căci este emis odată cu cîntecul, şi nu este anterior prin alegere, căci sunetul nu este mai presus de cîntec, deoarece cîntecul nu este numai sunet, ci sunet înzestrat cu o formă. Dar este anterior prin origine, pentru că nu se formează cîntecul ca să fie sunetul, ci sunetul se formează ca să fie cîntecul.

Prin acest exemplu cine poate să înţeleagă că materia lucrurilor a fost făcută mai întîi şi a fost numită cer şi pămînt, pentru că din ea a fost făcut cerul şi pămîntul, dar nu a fost făcută anterior în timp, pentru că formele lucrurilor seamănă timpurile, dar materia este fără formă şi deja se observă deodată în timpuri şi totuşi nu se poate afirma nimic despre ea dacă nu se concepe oarecum că este anterioară în timp, deşi este apreciată cea din urmă, pentru că, desigur, sînt mai bune cele formate decît cele informe, şi este precedată de eternitatea Creatorului, pentru ca materia să nu fie făcută din ceva din care să se facă ceva.

XXX

(41) În această diversitate de păreri adevărate, adevărul însuşi să producă înţelegerea şi Dumnezeul nostru să aibă milă de noi, ca să ne folosim cum se cuvine de lege, de scopul poruncii, care este dragostea.

Şi de aceea, dacă cineva mă întreabă la care din acestea s-a gîndit Moise, acel serv al Tău, nu aş păstra limbajul mărturisirilor mele, dacă nu Ţi-aş mărturisi «nu ştiu». Şi ştiu totuşi că acelea sînt adevăratele idei, lăsînd la o parte pe cele corporale, despre care am vorbit, arătînd

ceea ce cuget. Totuşi, pe copiii bunei speranţe aceste cuvinte ale cărţii Tale nu-i înfricoşează, fiind exprimate în mod atît de înalt prin smerenia lor şi în mod atît de bogat prin precizia lor.

Dar totuşi, despre care mărturisesc că în aceste cuvinte văd şi mărturisesc adevărul, să ne iubim[64] unii pe alţii şi la fel să Te iubim pe Tine, Doamne, Dumnezeul nostru, Izvorul adevărului, dacă nu sîntem însetaţi de lucruri deşarte, ci de Însuşi Adevărul, şi să cinstim pe acelaşi slujitor al Tău, alcătuitorul acestei Scripturi, plin de Duh, să-l cinstim în aşa fel încît să credem că el, cînd scria acestea, prin descoperirea Ta, a înţeles acest lucru, care reiese clar din ele în cel mai înalt grad şi prin lumina adevărului şi prin rodul folosului.

XXXI

(42) În acest mod, cînd cineva ar zice: «Moise a înţeles ceea ce înţeleg eu», iar altul ar zice: «Ba dimpotrivă, ceea ce înţeleg eu, cred că zic cu mai multă cucernicie eu: De ce nu s-ar fi gîndit mai degrabă şi la una şi la alta, dacă amîndouă sînt adevărate, şi dacă cineva vede un al treilea lucru, iar un altul al patrulea lucru, şi dacă cineva vede un alt lucru adevărat în aceste cuvinte, de ce să nu se creadă că el le-a văzut pe toate acelea, el prin care Dumnezeu Cel Unul a potrivit Sfintele Scripturi cu ideile multor cititori, care aveau să vadă în ele lucruri adevărate şi diverse?»

Eu — lucrul pe care-l exprim fără frică din inima mea — dacă aş scrie ceva, fiind în culmea autorităţii, aş prefera să scriu în aşa fel încît cuvintele mele să facă să răsune adevărul pe care fiecare ar putea să-l cuprindă despre aceste lucruri, decît să exprim o singură idee mai clară şi adevărată în această privinţă, încît să exclud pe celelalte, a căror falsitate nu ar putea să mă izbească. Nu vreau, aşadar, Dumnezeul meu, să fiu atît de îndrăzneţ încît să cred că acel bărbat nu a primit aceasta de la Tine. Căci s-a gîndit în general şi a cugetat el în aceste cuvinte, cînd le scria, tot ce am putut găsi noi adevărat aici şi ceea ce nu am putut sau nu am putut încă şi totuşi se poate descoperi în ele.

XXXII

(43) În cele din urmă, Doamne, Care eşti Dumnezeu şi nu trup şi sînge, dacă un om a văzut mai puţin, oare şi Duhului Tău cel bun, «Care mă va duce la pămîntul dreptăţii»[65], a putut să-I scape ce aveai să descoperi Tu însuţi în acele cuvinte cititorilor care vor urma, chiar dacă acela, prin care au fost spuse, s-a gîndit la unul din multele adevăruri?

64. *Matei*, 22, 37; *Deut.* 6, 5.
65. *Ps.* 42, 10.

Iar dacă este aşa, să fie aşa, dar acea idee la care a cugetat este mai înaltă decît celelalte. Dar nouă, Doamne, arată-ne sau acea idee sau alta pe care o vrei, pentru ca, fie că ne revelezi ceea ce ai descoperit omului Tău, fie că ne descoperi din istorisirea aceloraşi cuvinte, totuşi, Tu să ne hrăneşti, ca să nu ne înşele greşeala.

Iată, Doamne Dumnezeul meu, cît de multe am scris despre puţine cuvinte, cît de multe, Te rog! Ce puteri ale noastre, ce împărţiri de timp vor fi de ajuns pentru a studia toate cărţile Tale în acest mod?

Aşadar, îngăduie-mi să-Ţi mărturisesc Ţie mai pe scurt în ele şi să aleg măcar un singur adevăr pe care Tu l-ai inspirat, sigur şi bun, deşi multe îmi vin în minte acolo unde multe au putut să-mi vină în minte, cu acea credinţă a mărturisirii mele, pentru ca să spun ce a cugetat slujitorul Tău drept şi foarte bine, căci şi acest lucru trebuie să-l încerc — iar dacă nu-l voi fi dobîndit, voi spune totuşi ceea ce va vrea să-mi spună prin cuvintele lui adevărul Tău, care şi aceluia i-a spus ceea ce a voit.

CARTEA A TREISPREZECEA

I

(1) Te chem, Dumnezeul meu, mila mea[1], Care m-ai făcut și nu ai uitat pe cel care a uitat de Tine. Te chem în sufletul meu, pe care-l pregătești ca să Te primească din dorința pe care i-o inspiri. Acum să nu părăsești pe acela care Te cheamă, Tu Care, mai înainte de a Te chema, mi-ai luat-o înainte și ai stăruit de multe ori cu glasuri, în multe chipuri, ca să aud din depărtare și să mă întorc și să Te chem pe Tine Cel ce mă chemi.

Căci Tu, Doamne, ai nimicit toate faptele mele cele rele, ca să nu răsplătești mîinilor[2] mele, prin care m-am îndepărtat de Tine, și ai luat-o înaintea faptelor mele cele bune, ca să plătești mîinilor Tale prin care m-ai făcut, căci mai înainte de a fi eu erai Tu, și nu existam eu căruia să-i dai ca să exist, și totuși iată că exist datorită bunătății Tale, care a luat-o înaintea faptului că m-ai făcut și de unde m-ai făcut. Căci Tu nu ai avut nevoie de mine, sau eu aș fi un astfel de bun prin care Tu să fii ajutat, Domnul meu și Dumnezeul meu, nu ca să-Ți servesc Ție, așa ca să nu Te obosești în lucrarea Ta sau ca nu cumva să fie mai mică puterea Ta din cauza lipsei ajutorului meu, și nici ca să Te cinstesc pe pămînt, ca și cînd ai fi necinstit, dacă eu nu Te-aș cinsti, ci ca să-Ți slujesc Ție și să Te cinstesc, ca să-mi fie mie bine de la Tine, de la Care eu am ființa, ca să fiu cineva căruia să-i fie bine.

II

(2) În adevăr, din plinătatea bunătății Tale există creatura Ta, pentru ca să nu lipsească un bun care nu Ți-ar folosi la nimic și care nu ar fi egal cu Tine, deși vine de la Tine și care să nu lipsească, deoarece a putut fi făcut de Tine. Căci ce merite au avut în fața Ta cerul și pămîntul pe care le-ai făcut «la început» ?[3]. Să spună ce merite au avut în fața Ta natura spirituală și cea corporală pe care le-ai făcut în înțelepciunea[4] Ta, pentru ca de aici să depindă și cele începute și fără formă, fiecare în genul lor, fie spiritual, fie corporal, acelea care atunci mer-

1. *Ps.* 50, 19; 50, 10.
2. *Ps.* 17, 23.
3. *Fac.* 1, 1.
4. *Ps.* 103, 25.

geau spre o lipsă de măsură și spre o neasemănare care le îndepărtează de Tine, Care ești spiritual și mai presus de orice corp formal. Iar materia fără formă era mai însemnată decît dacă ar fi fost nimic și ar fi depins de cuvîntul Tău, fiind fără formă. Aceste lucruri, dacă nu ar fi chemate prin același cuvînt la unitatea Ta și nu ar fi formate și nu ar curge de la Tine, Binele suprem, toate fiind foarte bune, nu ar fi nimic. Ce merite anterioare avuseseră lucrurile, ca să fie cel puțin materie fără formă, ele care nu ar fi fost nici așa dacă nu ar fi fost făcute de Tine?

(3) Ce merite a avut înaintea Ta materia corporală, ca să fie cel puțin nevăzută și corporală, căci nu ar fi fost nici așa, decît pentru că ai creat-o Tu? De aceea nu putea să aibe merite în fața Ta ca să existe, fiindcă nu exista.

Sau ce merite a avut în fața Ta începerea creaturii spirituale, ca, cel puțin, întunecoasă, să curgă la fel cu adîncul, deosebită de Tine, dacă nu s-ar întoarce prin același Cuvînt la Același de Care a fost creată și de Care a fost iluminată să devină lumină și să fie totuși, deși nu în chip egal, potrivită cu forma egală cu Tine?

Căci după cum pentru un trup nu este același lucru a fi pur și simplu și a fi frumos — căci altfel s-ar putea aprecia cel urît — tot așa pentru un spirit creat nu este același lucru a trăi pur și simplu cu a trăi cu înțelepciune, căci altfel ar fi înțelept fără nici o schimbare. «Dar îi este bine să se lipească mereu de Tine» [5], pentru ca lumina pe care a primit-o de la Tine, prin convertire, să n-o piardă prin ură și să lunece la viața care se aseamănă cu adîncul întunecos.

Căci și noi, care după suflet sîntem natură spirituală, îndepărtîndu-ne de Tine, lumina [6] noastră, am fost în acea viață cîndva întuneric, și acum suferim în rămășițele întunericului nostru pînă să fim [7] dreptatea Ta, în Unicul Tău Fiu, ca munții ai lui [8] Dumnezeu, căci am fost în judecățile Tale ca «un mare adînc» [9].

III

(4) Iar faptul că ai zis să fie lumină [10] și s-a făcut lumină, nu fără nepotrivire, îl înțeleg în creatura spirituală, pentru că era deja un fel de viață pe care s-o iluminezi. Dar așa cum nu avea nici un merit anterior în fața Ta, ca să fie o astfel de viață, încît să poată fi iluminată, tot așa nici atunci cînd exista nu a avut merite în fața Ta, ca să fie

5. *Ps.* 72, 27.
6. *Ef.* 5, 8.
7. *II Cor.* 5, 21.
8. *Ps.* 35, 6.
9. *Fac.* 1, 2—3.
10. *Fac.* 1, 3.

luminată. Căci amestecul ei fără formă nu Ţi-ar fi plăcut dacă nu ar fi devenit lumină, nu prin existenţa ei, ci privind pe Cel ce o ilumina şi lipindu-se de El astfel încît orice fel de viaţă duce şi faptul că trăieşte fericită n-o datorează decît harului Tău, fiind întoarsă, printr-o schimbare mai bună, la ceea ce nu se poate schimba nici în mai bine, nici în mai rău. Aceasta pentru că Tu singur eşti şi exişti în chip simplu, Tu pentru Care nu înseamnează altceva a trăi decît a trăi fericit, pentru că fericirea Ta eşti Tu Însuţi.

IV

(5) Aşadar, ce Ţi-ar lipsi Ţie pentru bunul care eşti Tu Însuţi, dacă aceste creaturi, fie că n-ar exista deloc, fie că ar rămîne în masa informă, creaturi pe care nu le-ai făcut din nevoia de ele, ci din plinătatea bunătăţii Tale, adunîndu-le şi aducîndu-le la formă, fără ca bucuria Ta să se împlinească din ele? Căci Ţie, Care eşti desăvîrşit, nu-Ţi place nedesăvîrşirea lor, încît ai hotărît ca din Tine să fie aduse la perfecţiune şi să-Ţi placă, dar nu ca unui nedesăvîrşit, ca şi cînd Tu Însuţi ar trebui să fii adus la desăvîrşire din desăvîrşirea lor, căci Duhul Tău cel bun se purta peste ape[11], dar nu se purta peste ele ca şi cînd s-ar fi odihnit în ele. Căci pe aceia în care se spune că se odihneşte Duhul Tău, pe aceia îi face să se odihnească în Tine[12]. Era purtată pe deasupra voinţa Ta nestricăcioasă şi neschimbată, ea însăşi fiind deplină pentru sine însăşi, căci era deasupra acelei vieţi pe care o creaseşi. Pentru viaţa aceasta a trăi şi a trăi fericit nu este acelaşi lucru, pentru că viaţa continuă chiar cînd pluteşte în întunericul ei. Acesteia îi rămîne să se întoarcă la Acela de Care a fost făcută şi să trăiască mai mult şi mai mult la Izvorul vieţii şi în lumina Lui, să vadă[13] lumina şi să fie luminată şi fericită.

V

(6) Şi iată îmi apare ca prin ghicitură[14] Treimea, adică Tu, Dumnezeul meu, pentru că Tu, Părinte, la începutul înţelepciunii noastre, care este înţelepciunea Ta, născută din Tine, egală şi împreună veşnică cu Tine, ai făcut cerul şi pămîntul. Şi multe am fi zis despre cerul cerului şi despre pămîntul nevăzut şi neorînduit şi despre adîncul întunecos, după curgerile rătăcitoare ale lipsei de formă spirituale, dacă nu s-ar fi întors la Acela de la Care era orice fel de viaţă şi dacă, prin

11. *Fac.* 1, 2.
12. *Num.* 11, 25.
13. *Ps.* 35, 12.
14. *I Cor.* 13, 12.

iluminare, nu s-ar fi făcut o viață plină de frumusețe și nu ar fi fost cerul cerului[15] Lui, care a fost făcut între apă și apă și după aceea.

Și înțelegem deja pe Tatăl în cuvîntul «Dumnezeu», Care le-a făcut pe acestea, și pe Fiul în cuvîntul «Început», în Care a făcut acestea, și crezînd că Treimea este Dumnezeul meu, așa cum credeam, căutam, o căutam în sfintele cuvinte ale Lui și iată «Duhul Tău se purta peste ape»[16]. Și iată Treimea, Dumnezeul meu, Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, Creator al oricărei creaturi.

VI

(7) Dar care fusese cauza, o, Lumină adevărată — de Tine apropii inima mea, ca să nu-mi arate lucruri deșarte — împrăștie întunericul ei și spune-mi, Te rog, pe mama iubitoare, care fusese cauza pentru ca după amintirea cerului și a pămîntului nevăzut și neorînduit și a întunericului, care se afla deasupra adîncului, pentru care abia atunci Scriptura a amintit pe Duhul Tău? Oare fiindcă trebuia ca să fie amintit în așa mod încît să se spună despre El că se poartă deasupra și să nu se poată zice acest lucru dacă nu s-ar fi amintit mai întîi elementul deasupra căruia să se poată înțelege că se purta Duhul Tău? Căci nu se purta nici deasupra Tatălui, nici deasupra Fiului, și nu s-ar fi putut spune corect că se purta deasupra dacă nu s-ar fi purtat deasupra vreunui lucru. Așadar, mai întîi trebuia amintit lucrul deasupra căruia se purta și apoi Acela care nu trebuia să fie în alt mod amintit, decît dacă se spunea că se purta deasupra. Așadar, de ce nu trebuia ca El să fie amintit în alt mod decît să se spună că se purta deasupra?

VII

(8) Chiar de aci să urmeze cine poate, cu mintea, pe Apostolul Tău, care spune «că iubirea de Tine s-a văzut în inimile noastre prin Duhul Sfînt cel dăruit nouă»[17], Care ne învață despre cele duhovnicești și ne arată calea prea înaltă a iubirii, și Care pleacă în fața Ta genunchii pentru noi, ca să cunoaștem[18] «știința cea mai presus de orice a dragostei de Hristos»[19].

Iată de ce, mai presus de orice, Duhul se purta deasupra apelor. Cui să spun, în ce mod să spun despre greutatea poftei care ne tîrăște în adîncul prăpastiei și de ridicarea prin Duhul Tău, Care «se purta deasupra apelor»? Cui să spun? Cum să spun? Ne afundăm și ieșim deasupra? Căci nu există locuri în care ne cufundăm și să ieșim la supra-

15. *Ps.* 113, 24.
16. *Fac.* 1, 2.
17. *Rom.* 5, 5.
18. *Ef.* 3, 14 și 19.
19. *I Cor.* 12, 1; 31.

faţă. Ce ar putea fi mai asemănător şi mai neasemănător? Există simţămintele noastre, iubirile noastre, necurăţia spiritului nostru, care curge în jos, prin dragostea de griji, şi sfinţenia Ta, care ne ridică, prin dragostea de siguranţă, ca să avem inima sus la Tine, unde «Duhul Tău se poartă peste ape», şi să ajungem la liniştea care le întrece pe toate[20] cînd sufletul nostru va trece peste valurile care sînt fără de substanţă.

VIII

(9) Căzînd îngerul, a decăzut şi sufletul omului şi s-a arătat adîncul căderii întregii creaturi spirituale în adîncul întunecos. Dacă nu ai fi spus de la început «să fie lumină», şi nu s-ar fi făcut lumină, nu s-ar fi lipit de Tine toate puterile raţionale ale cetăţii Tale cereşti şi nu s-ar fi odihnit în Duhul Tău, Care se poartă fără schimbare peste tot ce este schimbător. De altfel «Cerul cerului»[21] ar fi fost un adînc în sine, acum, însă, este lumină în Domnul.

Căci chiar şi în nenorocita nelinişte a spiritelor care cad, şi care arată întunericul lor, golite de haina luminii Tale, le arăţi destul ce deosebită creatură raţională ai făcut, căreia în nici un mod nu-i ajunge spre liniştea fericită ceea ce este mai puţin decît Tine şi prin aceasta nu-i este de ajuns nici ei însăşi. Căci Tu, Dumnezeul nostru[22], vei lumina întunericul nostru[23], din Tine se nasc veşmintele noastre şi întunericul nostru va fi ca mijlocul zilei[24].

Dăruieşte-Te mie, Dumnezeul meu, şi încredinţează-mă pe mine Ţie, iată, Te iubesc, dacă este puţin, fă să te iubesc mai tare. Nu pot să măsor, ca să ştiu cîtă dragoste îmi lipseşte spre ceea ce este destul, pentru ca viaţa mea să alerge în îmbrăţişarea Ta şi să nu se îndepărteze, pînă cînd să se ascundă «în acoperămîntul feţei Tale»[25]. Eu numai atîta ştiu că sînt nefericit afară de Tine, nu numai în afară de mine, dar chiar în mine însumi şi tot belşugul meu, care nu este Dumnezeu, este sărăcie.

IX

(10) Oare Tatăl sau Fiul nu se purta peste ape? Dacă se purta ca şi într-un loc, ca un corp, nu era Sfîntul Duh. Dacă, însă, era strălucirea Dumnezeirii neschimbătoare peste orice lucru schimbător, şi Tatăl, şi Fiul, şi Duhul Sfînt se purtau pe deasupra apelor.

---

20. *Ps.* 123, 5.
21. *Ps.* 123, 24.
22. *Ef.* 5, 8.
23. *Ps.* 17, 31.
24. *Ps.* 138, 12.
25. *Ps.* 30, 20.

Așadar, de ce s-a spus acest lucru numai despre Duhul Tău? De ce numai despre El s-a vorbit ca despre un loc, El, Care nu este loc, Acela despre Care singur s-a spus că este darul Tău?[26] În darul Tău ne odihnim. Acolo ne bucurăm de Tine. Odihna noastră este locul nostru.

Dragostea ne ridică acolo și Duhul Tău cel bun ridică smerenia noastră «din porțile morții»[27]. În bunăvoința Ta este pacea noastră[28], trupul, prin greutatea sa, tinde să ajungă la locul său. Greutatea nu este numai spre cele de jos, ci la locul său. Focul tinde în sus, piatra tinde în jos. Sînt duse de propriile lor greutăți și tind către locurile lor. Uleiul vărsat sub apă se ridică deasupra apei, apa vărsată deasupra uleiului se afundă sub ulei, sînt duse de greutățile lor, caută locurile lor. Cele care sînt mai puțin orînduite sînt neliniștite, dar cînd sînt puse în ordine se liniștesc. Greutatea mea este dragostea mea. De ea sînt purtat oriunde sînt purtat. De darul Tău sîntem aprinși și sîntem purtați în sus, prindem curaj și mergem. Ne suim[29] pe înălțimi, în inimă, și cîntăm cîntecul[30] treptelor. Prin focul Tău, prin focul Tău bun prindem îndrăzneală și mergem, fiindcă mergem în sus, la pacea[31] Ierusalimului ceresc, fiindcă m-am bucurat în aceștia care mi-au spus: vom merge în casa Domnului[32]. Acolo ne va așeza voința bună, ca să nu dorim nimic altceva decît să rămînem acolo în veacul veacului[33].

X

(11) Fericită este făptura care nu a cunoscut altceva, cînd era ea însăși altceva, decît ca prin darul Tău, care se poartă peste tot, de îndată ce a fost creată, să fie ridicată fără nici un spațiu de timp prin acea chemare prin care ai zis să se facă lumină[34] și să fie lumină. Căci la noi se deosebește, în timp, că am fost în întuneric și am devenit lumină[35]. Cu privire la cele spuse mai înainte, ce ar fi fost dacă nu ar fi fost iluminată? S-a spus în acest mod ca și cînd mai înainte ar fi fost șovăitoare și întunecoasă, pentru ca să apară cauza prin care s-a făcut ca să fie altceva, adică pentru ca, lumină nedesăvîrșită fiind, să

26. *Fapte*, 2, 38.
27. *Ps.* 9, 13.
28. *Luca*, 2, 14.
29. *Ps.* 83, 6.
30. *Ps.* 119, 1.
31. *Ps.* 121, 6.
32. *Ps.* 121, 1 și 6.
33. *Ps.* 68, 8.
34. *Fac.* 1, 1.
35. *Ef.* 5, 8.

devină lumină adevărată. Cine poate să înţeleagă, să Te roage pe Tine ca să înţeleagă. Dar eu de ce mă supăr, ca şi cînd eu aş lumina pe «tot omul care vine în lume» ? [36].

XI

(12) Cine poate înţelege Treimea cea atotputernică? Şi totuşi cine nu vorbeşte despre ea, dacă vorbeşte despre ea? Rar este sufletul care atunci cînd vorbeşte despre Treime ştie ce vorbeşte. Şi se ceartă, se luptă, şi nimeni fără o pace lăuntrică nu vede acea viziune.

Aş vrea ca oamenii să cugete aceste trei lucruri în ele însele. Cu totul altceva sînt aceste trei lucruri decît acea Treime, dar le spun ca ei să se exercite şi să dovedească şi să simtă cît de departe sînt.

Susţin, încă, că aceste trei lucruri sînt : a fi, a cunoaşte, a voi. Căci eu sînt şi ştiu şi voiesc, eu sînt ştiind şi voind şi ştiu că eu sînt şi că vreau să ştiu şi să fiu.

Aşadar, să vadă, cine poate, în aceste trei lucruri cît de nedespărţită este viaţa şi o singură viaţă şi o singură minte şi o singură fiinţă, cît, în sfîrşit, este de nedespărţită deosebirea şi totuşi este o deosebire. Fiecare este desigur de faţă cu sine însuşi; să-şi încordeze atenţia spre sine însuşi şi să vadă şi să-mi spună [37].

Dar cînd va fi găsit ceva în acestea şi-mi va spune, să nu creadă că a şi găsit ceea ce este neschimbător asupra acestor trei, şi să ştie fără schimbare şi să voiască fără de mutare. Dar cine ar putea cugeta uşor dacă din cauza acestor trei şi în ele este Treimea, sau dacă în fiecare sînt aceste trei, sau dacă cele trei sînt ale fiecăruia, sau dacă este şi una şi alta în moduri minunate, simplu şi multiplu, fiindu-şi sie un scop infinit, în care este şi care este sieşi cunoscut, şi-i este de ajuns sieşi, fără de schimbare şi chiar acest lucru însuşi, prin îmbelşugata măreţie a unităţii? Cine ar putea-o spune în vreun mod? Cine ar putea-o rosti cu îndrăzneală în orice mod?

XII

(13) Înaintează în mărturisire credinţa mea şi spune-i Domnului Tău : Sfinte, Sfinte, Sfinte [38], Doamne Dumnezeul meu, în numele Tău ne-am botezat, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte [39], în numele Tău botezăm, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte, pentru că şi la noi, prin Hristosul Tău, ai creat cerul şi pămîntul, cele spirituale şi cele trupeşti ale Bisericii Tale şi pămîntul nostru, înainte de a primi forma învăţăturii, era nevăzut şi neorînduit, şi eram acoperiţi de întunericul neştiinţei, pentru că din

36. *Ioan,* 1, 9.
37. *Ier.* 1, 2.
38. *Is.* 6, 3.
39. *Matei,* 28, 19.

cauza păcatului ai pedepsit pe om și judecățile Tale sînt ca un mare adînc [40].

Dar fiindcă Duhul Tău se purta pe deasupra apei, mila Ta nu a părăsit nenorocirea noastră și ai zis: «Să se facă lumină» [41], pocăiți-vă, căci se va apropia împărăția cerurilor. Pocăiți-vă, să se facă lumină [42]. Și, fiindcă era tulburat la noi înșine sufletul nostru, ne-am amintit de Tine, Doamne, de pămîntul Iordanului și de muntele de aceeași înălțime cu Tine [43], care S-a făcut mic pentru noi, și ne-a fost urît nouă întunericul nostru și ne-am întors la Tine și s-a făcut lumină. Și iată am fost cîndva întuneric, dar acum sîntem lumină în Domnul [44].

XIII

(14) Și totuși pînă acum sîntem lumină prin credință [45], nu încă prin vedere, «căci prin nădejde ne-am mîntuit, dar nădejde care se vede nu este nădejde» [46]. «Acum adîncul cheamă adîncul, dar prin glasul căderilor apelor Tale» [47].

Chiar Acela care zice «nu am putut să vă vorbesc ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești» [48], chiar el însuși socotește că încă nu a înțeles și, uitînd cele «ce sînt în urma sa, tinde la cele dinainte» și suspină îngreuiat [49], iar sufletul său este însetat după Dumnezeul cel viu, așa cum este însetat cerbul după izvoarele apelor [50], și zice: «Cînd voi veni?» [51] .El dorește să aibă deasupra locuința sa, care este din cer, și cheamă adîncul de jos, zicînd: «Să nu vă potriviți acestui veac, ci să vă schimbați prin înnoirea minții [52] voastre» și «Să nu fiți copii la minte, ci să fiți copii cînd este vorba de răutate, pentru ca să fiți [53] desăvîrșiți cu mintea» și «Galateni [54], fără de minte, cine v-a ademenit pe voi?». Dar deja nu mai era în glasul său, căci era în glasul Tău, Care ai trimis [55] Duhul Tău prin Acela care se ridică [56] la înălțime și deschide

40. *Ps.* 35, 6.
41. *Fac.* 1, 2; 1, 3.
42. *Matei,* 3, 2; 4, 27.
43. *Ps.* 41, 8.
44. *Ps.* 5, 8.
45. *II Cor.* 5, 7.
46. *Rom.* 8, 4.
47. *Ps.* 41, 9.
48. *I Cor.* 3, 1.
49. *II Cor.* 5, 2.
50. *Ps.* 41, 1—2.
51. *II Cor.* 5, 2.
52. *Rom.* 12, 2.
53. *I Cor.* 14, 12.
54. *Gal.* 3, 1.
55. *Înț. Sol.* 9, 17
56. *Ps.* 67, 19.

izvoarele [57] darurilor Tale, pentru ca năvala fluviului să veselească cetatea Ta [58].

Căci după El suspină[59] amicul mirelui, avînd deja pîrga Duhului la el, dar pînă acum suspină în sine însuşi, aşteptînd înfierea, răscumpărarea [60] trupului său. Pentru el suspină, căci este membru al Bisericii soţie — şi pentru el este rîvnitor prieten al mirelui — pentru el este rîvnitor, nu pentru sine [61], prin glasul căderilor apelor Tale, nu prin glasul său, cheamă celălalt adînc la care tinzînd se teme ca nu cumva — aşa cum şarpele a înşelat pe Eva [62], prin viclenia sa, — tot aşa simţurile lor să fie stricate de la curăţia care este în mirele nostru, Unicul Tău Fiu, Care este acea lumină a podoabei, cînd Îl vom vedea pe El [63], aşa cum este şi vor fi trecut lacrimile, care pentru mine s-au prefăcut în pîine ziua şi noaptea, cînd mi se spune în fiecare zi: «Unde este Dumnezeul tău?» [64].

XIV

(15) Şi eu zic, Dumnezeul meu [65], unde eşti? Iată, unde eşti? Respir în Tine puţin, cînd [66] revărs peste sufletul meu glas de bucurie şi de laudă. Şi pînă acum este trist, pentru că iarăşi cade şi se face adînc, poate simt că pînă acum este adînc. Îi zice credinţa mea, pe care a aprins-o noaptea înaintea picioarelor mele: «De ce eşti mîhnit, sufletul meu? De ce mă [67] tulburi? Nădăjduieşte în Domnul, Cuvîntul Lui este făclie [68] pentru picioarele tale».

Speră şi stăruie, pînă să treacă noaptea, mama celor nedrepţi, pînă să treacă mînia Domnului, ai Cărui fii ai întunericului am fost şi noi cîndva, ale căror rămăşiţe le purtăm în trupul mort din cauza păcatului [69], pînă cînd să se apropie ziua şi să se îndepărteze întunericul [70]. Speră în Domnul. Dimineaţa [71] voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea, mereu mă voi mărturisi Lui. Dimineaţa voi sta în faţa Lui şi voi vedea mîntuirea [72] feţei mele, pe Dumnezeul meu, Care va da viaţă trupurilor mu-

57. *Fac.* 7, 11; *Mal.* 3, 10.
58. *Ps.* 45, 4—5.
59. *Ioan,* 3, 29.
60. *Rom.* 8, 23.
61. *Ps.* 41, 9.
62. *II Cor.* 11, 13.
63. *Ioan,* 3, 2.
64. *Ps.* 41, 4.
65. *Ps.* 41, 5.
66. *Iov.* 32, 20.
67. *Ps.* 41, 6—7.
68. *Ps.* 118, 105.
69. *Ef.* 2, 3.
70. *Rom.* 13, 12.
71. *Ps.* 5, 3.
72. *Ps.* 41, 2.

ritoare ale noastre, din pricina Duhului[73] care locuieşte în noi, pentru că El, înlăuntrul nostru întunecat şi fluid, se purta cu milă. De unde, în această călătorie, am primit o arvună, ca să fim deja lumină, în timp ce pînă acum, prin nădejde, am fost mîntuiţi şi am devenit fiii[74] luminii şi fiii lui Dumnezeu, nu fii ai nopţii şi ai întunericului, ceea ce totuşi am fost[75].

În această nesiguranţă a cunoaşterii omeneşti Tu singur faci o deosebire între aceia şi noi, Tu care încerci inimile noastre şi numeşti ziua lumină şi noaptea[76] întuneric. Dar ce avem noi pe care să nu-l fi primit de la Tine, fiind noi, din aceeaşi masă, vase de cinste, din care au fost făcute şi alte vase spre necinste?[77].

XV

(16) Sau cine, dacă nu Tu, Dumnezeul nostru, ne-ai făcut nouă tăria peste noi prin dumnezeiasca Ta Scriptură? Căci cerul se va strînge ca un sul de carte[78] iar acum se întinde ca o piele deasupra noastră[79]. Căci dumnezeiasca Ta Scriptură este de o mai înaltă autoritate, acum cînd deja au suferit această moarte acei muritori, prin care ne-ai dăruit-o nouă. Tu ştii, Doamne, Tu ştii cum ai îmbrăcat pe oameni[80] cu piei, atunci cînd au devenit muritori din cauza păcatului. De aceea, ca o piele ai întins tăria Cărţii Tale, anume cuvintele Tale potrivite, pe care le-ai pus deasupra noastră prin slujirea unor muritori. Căci chiar prin moartea lor, tăria autorităţii în cuvintele Tale, care sînt date la iveală prin acei oameni, se întinde în chip minunat peste toate, care sînt jos, deoarece pe cînd trăiau aici nu era atît de înalt. Încă nu întinseseşi cerul ca o piele şi încă nu răspîndiseşi gloria morţii lor peste tot.

(17) Să vedem, Doamne, cerurile, lucrul mîinilor Tale[81], împrăştie norul de pe ochii noştri, norul cu care i-ai acoperit. Acolo este mărturia Ta, care dă pruncilor[82] înţelepciune. Desăvîrşeşte, Dumnezeul meu, lauda Ta din gura copiilor şi pruncilor. Căci noi nu am cunoscut alte cărţi care să distrugă în acest mod mîndria, care să distrugă în acest mod pe vrăjmaş, şi pe apărătorul care se împotriveşte împăcării cu Tine, apărînd păcatele sale. Nu am cunoscut, Doamne, nu am cunoscut cuvinte atît de curate, care să mă convingă să fac mărturisirea şi

73. *Rom.* 8, 9—10.
74. *I Tes.* 5, 5.
75. *I Tes.* 5, 5.
76. *Fac.* 1, 5.
77. *Rom.* 9, 21.
78. *Is.* 34, 4.
79. *Ps.* 103, 2.
80. *Fac.* 3, 21.
81. *Ps.* 8, 3.
82. *Ps.* 8, 2.

să înmoaie grumazul meu sub jugul Tău și să mă cheme să Te cinstesc de bunăvoie. Fie să le înțeleg. Tată bun, dă-mi mie, care m-am supus, acest dar, căci pentru cei supuși le-ai dat lor tărie.

(18) Sînt și alte ape deasupra acestui firmament[83], cred, nemuritoare, separate de stricăciunea pămîntească. Să laude numele Tău, să Te laude cetele mai presus de ceruri ale îngerilor Tăi, care nu au nevoie să privească acest firmament, și, citind, să cunoască cuvîntul Tău. Căci ei[84] văd mereu fața Ta și acolo citesc, fără silabele timpului, ce voiește voința Ta cea veșnică. Citesc, iubesc și aleg. Mereu citesc și niciodată nu trece. Căci alegînd și iubind ei citesc chiar neschimbarea sfatului Tău. Nu se închide codicele lor și nu se înfășură cartea lor, pentru că această carte ești Tu Însuți pentru ei, și ești în veșnicie, pentru că pe ei i-ai pus peste acest firmament, pe care l-ai întărit deasupra slăbiciunii popoarelor mai de jos, unde să poată privi și cunoaște mila Ta, care Te vestește pe Tine în timp, pe Tine Care ai făcut timpurile. Căci «în cer, Doamne, este mila Ta[85] și adevărul Tău pînă la nori». Trec norii, dar cerul rămîne. Trec predicatorii Cuvîntului Tău din această viață în cealaltă viață, dar Scriptura Ta se întinde deasupra popoarelor pînă la sfîrșitul veacului. «Cerul și pămîntul vor trece, da, dar cuvintele Tale nu vor trece»[86], căci și pielea se va îndoi, și iarba, deasupra căreia se întindea strălucirea lui, va trece, dar Cuvîntul Tău rămîne[87] în veac. Acesta ne apare acum în ghicitura norilor și prin oglinda cerului[88], nu așa cum este, căci nici nouă, deși sîntem iubiți de Fiul Tău, nu ne-a apărut încă ceea ce vom fi. Și-a îndreptat atenția spre noi prin valul cărnii și ne-a sărutat și ne-a înflăcărat și alergăm după mirosul Lui. «Dar cînd va apărea, vom fi la fel cu El, căci Îl vom vedea așa cum este»[89]. A-L vedea așa cum este, Doamne, este însușirea noastră pe care nu o avem încă.

XVI

(19) Căci așa cum Tu ești în chip absolut, Tu știi singur, Care ești neschimbător, și știi în mod neschimbător și voiești în mod neschimbător și ființa Ta vrea în mod neschimbător și voința Ta există și știe în mod neschimbător și nu se pare în fața Ta că este drept ca, așa cum se știe pe sine lumina neschimbată, tot așa să fie știută de lumina supusă schimbării. De aceea sufletul meu este ca un pămînt[90] fără de

83. *Ps.* 141, 1.
84. *Matei,* 18, 10.
85. *Ps.* 35, 5.
86. *Matei,* 24, 35.
87. *Is.* 40, 8.
88. *I Cor.* 13, 72.
89. *I Ioan,* 3, 2.
90. *Ps.* 142, 6.

apă, pentru că așa cum nu se poate lumina pe sine de la sine, tot așa nu se poate sătura pe sine. Căci așa este la Tine izvorul vieții, cum în lumina Ta vedem lumină [91].

XVII

(20) Cine a adunat într-o masă unică apele amărîciunii? Căci pentru ele există același sfîrșit al fericirii temporale și pămîntești, pentru care ele le fac toate, deși șovăie printr-o mare varietate de griji. Cine, Doamne, dacă nu Tu, Care ai zis să se adune apele la un loc și să apară pămîntul uscat [92], însetat de Tine, pentru că a Ta este și marea și Tu ai făcut-o și mîinile Tale au format uscatul? [93] Căci mare se numește nu amărăciunea voințelor, ci unirea apelor. Căci Tu înfrînezi chiar relele dorințe ale sufletelor și le pui margini pînă unde le este îngăduit să înainteze apele, pentru ca în sine să se micșoreze valurile lor și așa faci marea cu porunca împărăției Tale, care se întinde peste toate [94].

(21) Dar Tu adăpi sufletele care sînt însetate de Tine [95] și care-Ți apar în alt scop, deosebite de cele care se adapă din mare, le adăpi cu un ascuns și dulce izvor, pentru ca pămîntul să dea roada sa [96]. Și dă roada și la porunca Ta, Domnul Dumnezeul său, încolțește sufletul nostru prin lucrarea milei după gen, iubind pe aproapele în ajutoarele nevoilor trupești, avînd în sine sămînța după asemănare, căci din slăbiciunea noastră sîntem milostivi, ca să venim în ajutor celor care duc lipsă, ajutîndu-i așa cum am voi să ni se dea nouă înșine ajutor dacă ne-am afla în aceeași lipsă, nu numai în cele ușoare, ca în iarba ușoară, ci chiar ca ocrotire, cu forța puternică a ajutorului, ca arborele roditor, adică binefăcător, să-l smulgă pe acela care suferă nedreptate din mîna celui puternic și să-i ofere umbra ocrotirii cu puternica tărie a judecății drepte.

XVIII

(22) Astfel, Doamne, Te rog, astfel Te rog, să răsară așa cum faci, așa cum dai veselia și posibilitatea să răsară adevărul din pămînt și dreptatea [97] să privească din cer și pe cer să se facă [98] luminători. Să frîngem celui flămînd pîinea noastră și pe cel lipsit de adăpost să-l ducem în casa noastră [99], să îmbrăcăm pe cel gol și să nu disprețuim pe aceia care aparțin neamului nostru.

---

91. *Ps.* 35, 9.
92. *Fac.* 1, 9.
93. *Ps.* 94, 5.
94. *Iov*, 30, 10—11.
95. *Ps.* 62, 2.
96. *Fac.* 1, 11.
97. *Ps.* 84, 12.
98. *Fac.* 1, 4.
99. *Is.* 58, 7.

Vezi ce roade s-au făcut din pămînt, fiindcă este bun, și să strălucească lumina noastră la timp[100] și, dobîndind din aceste roade de jos ale faptei Cuvîntul cel înalt al vieții spre bucuria adorării, să apărem ca luminători în lume, lipiți de puterea Scripturii Tale.

Căci acolo discuți cu noi, ca să facem deosebire între lucrurile raționale și cele supuse simțurilor, ca între zi și noapte, sau între alte suflete, unele dedate celor supuse simțurilor, iar celelalte dedate celor raționale, pentru ca nu numai Tu, singur, în ascunzișul judecării Tale, — așa cum făceai înainte de a fi firmamentul — să faci deosebire între lumină[101] și întuneric, ci chiar cei duhovnicești ai Tăi, puși în același firmament și distinși prin harul Tău, care s-a arătat în lume, să strălucească pe pămînt cu harul Tău și să facă deosebire între zi și noapte și să arate timpurile, fiindcă cele vechi au trecut, iată[102] s-au făcut noi, și pentru că mai aproape este mîntuirea noastră decît cînd am crezut, și fiindcă noaptea a trecut, iar ziua s-a apropiat[103], și pentru că binecuvintezi cununa[104] anului Tău, trimițînd lucrători[105] în holda Ta, în care alții au lucrat[106], ca să semene, trimițînd chiar în altă semănătură al cărei seceriș este la sfîrșit.

În acest mod dai împlinirea dorințelor celui care dorește și binecuvintezi anii celui drept, dar Tu «Același ești» și anii Tăi[107] nu se vor împuțina și pregătești hambarul anilor care trec.

(23)În adevăr, prin planul Tău ceresc dai la timpuri potrivite bunurile cerești pe pămînt, pentru că, în adevăr, unuia i se dă, prin Duhul, cuvîntul înțelepciunii, ca un luminător mai mare pentru aceia care în mod vădit se desfătează de lumina adevărului, altuia i se dă cuvîntul cunoștinței, după același Duh, ca un luminător mai mare, altuia i se dă credința, altuia darul vindecărilor, altuia proorocia, altuia deosebirea duhurilor, altuia felurile limbilor și toate acestea[108] ca niște stele. Căci toate acestea le face unul și același Duh, împărțind fiecăruia daruri proprii așa cum vrea, și făcînd să apară ca stele, cînd se arată spre folos.

Dar cuvîntul științei, prin care se cuprind toate tainele care se deosebesc după timpuri, ca luna și celelalte cunoașteri ale darurilor, care de aci au fost amintite ca stele, sînt deosebite mult de acea strălucire a înțelepciunii de care se bucură ziua amintită, cînd sînt numai la înce-

---

100. *Fil.* 2, 16.
101. *Fac.* 1, 14.
102. *II Cor.* 5, 15.
103. *Rom.* 13, 11—12.
104. *Ps.* 64, 10.
105. *Matei*, 9, 38.
106. *Ioan*, 4, 38.
107. *Ps.* 101, 28.
108. *I Cor.* 12, 7—11.

putul nopţii. Căci sînt spre trebuinţă acestora, cărora acel prea înţelept slujitor al Tău nu a putut vorbi ca unor oameni duhovniceşti, ci ca unora trupeşti [109], acela care nu predică înţelepciunea decît printre cei desăvîrşiţi [110].

Dar omul firesc, care încă este [111], ca un prunc în Hristos şi se hrăneşte cu lapte, pînă să se întărească, spre a se putea hrăni cu mîncare tare şi să-şi întărească vederea, spre a putea privi soarele, să nu aibă noaptea sa deşartă, ci să fie mulţumit cu lumina lunii şi a stelelor. Aceste lucruri le discuţi cu noi, Dumnezeul nostru, prea înţeleptule, în cartea Ta, firmamentul Tău, ca să deosebim toate cu o minunată privire, deşi pînă acum o facem în semne, în timpuri, în zile şi în ani [112].

XIX

(24) Dar mai întîi spălaţi-vă, curăţaţi-vă, îndepărtaţi răutatea din sufletele voastre şi din faţa ochilor Mei, ca să apară pămîntul uscat.

Învăţaţi să faceţi binele, daţi dreptate orfanului şi apăraţi [113] pe văduvă, ca să răsară pămîntul iarbă pentru păşune şi pomul roditor, şi veniţi să discutăm, zice Domnul, ca să se facă luminători pe firmamentul cerului, ca să lumineze pe pămînt» [114].

Întreba acel bogat pe Învăţătorul cel bun ce să facă ca să moştenească viaţa veşnică. Să-i spună lui Învăţătorul cel bun, pe care-L socotea om şi nimic mai mult — dar bun este, căci este Dumnezeu — să-i spună că dacă vrea să ajungă la viaţă să respecte poruncile, să înlăture de la sine amărăciunea răutăţii şi a josniciei, să nu ucidă, să nu săvîrşească adulter, să nu fure, să nu mărturisească strîmb, ca să apară uscatul şi să se nască cinstirea mamei şi a tatălui şi iubirea aproapelui. Am făcut, zice, toate acestea. De unde deci atîţia spini, dacă pămîntul este roditor? Du-te, nimiceşte tufişurile păduroase ale lăcomiei, vinde ce ai, fă roade, dînd săracilor, şi vei avea comoară în ceruri, şi urmează pe Domnul, dacă vrei să fii desăvîrşit, aşezîndu-te între aceia despre care [115] vorbeşte înţelepciunea, Acela Care ştie ce să dea zilei şi nopţii, ca să ştii şi tu, ca să-ţi fie ţie luminători pe firmamentul cerului, ceea ce nu se va face dacă inima ta nu va fi acolo. Ceea ce, de asemenea, nu se va face dacă nu va fi acolo [116] comoara ta, aşa cum ai auzit de la Învă-

109. *I Cor.* 3, 1.
110 *I Cor.* 2, 6.
111. *I Cor.* 3, 1—2; 2, 14.
112. *Fac.* 1, 14.
113. *Fac.* 1, 16—17.
114. *Fac.* 1, 4.
115. *I Cor.* 2, 6.
116. *Matei*, 6, 21.

țătorul cel bun[117]. Dar s-a întristat pămîntul sterp și spinii au înăubușit cuvîntul[118].

(25) Voi[119], însă, seminție aleasă, părțile[120] cele slabe ale acestei lumi, care ați lăsat totul, ca să urmați pe Domnul[121], mergeți după El și rușinați pe cei puternici, mergeți după El, picioare frumoase[122], și luminai pe firmament, pentru ca cerurile să spună slava Lui[123], despărțind lumina celor desăvîrșiți, care nu este cea a îngerilor, de întunericul celor mici, dar care nu sînt deznădăjduiți. Luminați peste tot pămîntul și ziua strălucind de soare să scoată pentru ziuă cuvîntul Științei. Luna și stelele să strălucească pentru noapte, dar noaptea să nu le întunece, pentru că ele însele o luminează după măsura ei. Căci iată ca și cînd ar fi zis Dumnezeu «Să se facă luminători pe firmamentul cerului»[124], deodată s-a produs sunet din cer, ca și cînd s-ar fi produs o suflare puternică, și s-au văzut ca niște limbi de foc, care s-au așezat deasupra fiecăruia[125] dintre ei, și s-au făcut luminători pe firmamentul cerului, ei care aveau Cuvîntul vieții[126]. Peste tot alergați focuri sfinte, focuri frumoase, căci voi sînteți lumina lumii și nu sînteți[127] subobroc. A fost ridicat Acela de Care v-ați lipit și v-a ridicat și pe voi. Alergați și faceți-vă cunoscuți tuturor neamurilor.

XX

(26) Să producă și marea și să nască faptele voastre, și apele să producă tîrîtoare înzestrate[128] cu suflu de viață, căci, despărțind ceea ce este de preț de ceea ce este fără de preț[129], v-ați făcut gura lui Dumnezeu prin care să se zică să producă apele nu suflet viu, pe care-l produce pămîntul, ci tîrîtoare cu suflet viu și zburătoare care zboară pe deasupra pămîntului. Căci s-au arătat tainele Tale, Dumnezeule, prin lucrările sfinților Tăi, în mijlocul valurilor, al ispitelor veacului, spre a însemna neamurile cu numele Tău, prin botezul Tău.

Și între acestea s-au făcut minuni mari[130], ca și cînd ar fi fost niște chiți minunați, și vocile crainicilor Tăi au zburat deasupra pămîntului la autoritatea Cărții Tale, care le fusese pusă înainte, ca sub ele să

117. *Matei*, 19; 16—22; *Marcu*, 10, 17, 22; *Luca*, 18, 18—23.
118. *Matei*, 13, 7.
119. *I Cor.* 1, 27—28.
120. *I Petru*, 2, 9.
121. *Matei*, 19, 27; *Marcu*, 10, 28; *Luca*, 18, 28; *I Cor.* 1, 27.
122. *Is.* 52, 7; *Rom.* 10, 15
123. *Ps.* 18, 1; *Fil.* 2, 15
124. *Fac.* 1, 4.
125. *Fapte*, 2, 2—4.
126. *I Ioan*, 1, 1.
127. *Matei*, 5, 14—15.
128. *Fac.* 1, 20.
129. *Ier.* 15, 19.
130. *Fapte*, 2, 11.

zboare în orice parte s-ar îndrepta. Căci nu sînt granițe, nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă cînd sunetul lor a ieșit în tot pămîntul și cuvintele lor pînă la marginile pămîntului[131], pentru că Tu, Doamne, binecuvîntînd, le-ai înmulțit.

(27) Oare mint eu, sau amestec prin amestecare și nu deosebesc cunoașterile cele limpezi ale acestor lucruri, pe firmamentul[132] cerului, de lucrările materiale din marea cea plină de valuri care se află sub firmamentul cerului? Căci lucrurile ale căror cunoașteri sînt temeinice și hotărîte fără creșterile generațiilor, ca niște lumini ale înțelepciunii și științei, acele lucruri au lucrări materiale, multe și variate și, unul din altul crescînd, se înmulțesc prin binecuvîntarea Ta, Dumnezeule, Care ai mîngîiat slăbiciunile simțurilor muritoare, pentru ca, în momentul cînd sufletul cunoaște, un lucru să fie spus în multe feluri și să fie închipuit prin mișcările trupului.

Apele au produs de mai înainte acest lucru, dar în Cuvîntul Tău au produs acest lucru în nevoile popoarelor celor înstrăinate de veșnicia adevărului Tău, au produs acestea, dar în Evanghelia Ta, pentru că apele însele au aruncat acestea, a căror amară lîncezeală a fost cauza pentru ca acestea să se facă prin Cuvîntul Tău.

(28) Frumoase sînt toate pe care le-ai făcut Tu, dar Tu ești nespus de frumos, Tu Care le-ai făcut pe toate. Dacă Adam nu ar fi căzut de la Tine nu s-ar fi răspîndit din sînul lui sărătura mării, adică neamul omenesc, adînc, curios și trufaș întocmai ca o furtună, furtună foarte nestatornică. În acest mod nu ar fi fost nevoie ca, în multe ape[133], iconomii Tăi să lucreze în chip material și real faptele și cuvintele Tale duhovnicești. Căci așa mi-au venit în minte tîrîtoarele și zburătoarele prin care oamenii să fie însemnați și, supuși fiind tainelor duhovnicești, să nu poată propăși mai mult dacă sufletul nu ar trăi în chip spiritual, pe o altă treaptă, și nu ar privi, după cuvîntul de la început, la desăvîrșire.

XXI

(29) Și din această cauză, în Cuvîntul Tău, nu adîncul mării, ci pămîntul despărțit de amărîciunea apelor aruncă nu tîrîtoare cu suflete vii și zburătoare, ci sufletul viu. Acest suflet nu mai are nevoie de botez, de care au nevoie neamurile, cum avea nevoie cînd era acoperit de ape, căci nu intră astfel în împărăția cerurilor[134], de atunci de cînd ai instituit ca să intre în acest mod. Și nu mai caută minuni mari prin care să se facă credința. Căci el nu rămîne necredincios dacă nu vede

131. *Ps.* 18, 4—5.
132. *Fac.* 1, 20.
133. *Fac.* 1, 31.
134. *Ioan*, 4, 5.

semne [135] și minuni, deoarece a și fost deosebit pămîntul credincios de apele mării amare din cauza necredinței, iar limbile sînt un semn nu celor credincioși, ci celor necredincioși [136]. Iar pămîntul nu are nevoie de acest gen de zburătoare pe care apele le-au produs, prin cuvîntul Tău, pămîntul pe care l-ai întemeiat peste ape [137]. Trimite-i cuvîntul Tău prin crainicii Tăi, căci lucrările lor le povestim, dar Tu ești Acela Care lucrezi în ei ca să facă un suflet viu.

Pămîntul o produce, căci pămîntul este cauza pentru ca să se facă aceste lucruri pe el, așa cum marea a fost cauza ca să facă tîrîtoare cu suflete vii și zburătoare sub firmamentul cerului, de care pămîntul nu mai are nevoie deși mănîncă peștele scos din adînc [138] la masa pe care ai pregătit-o în fața credincioșilor [139]. De aceea a fost ridicat din adînc, ca să hrănească pămîntul uscat. Și păsările sînt produsul mării, dar, totuși, ele se înmulțesc pe pămînt. Necredința oamenilor a fost cauza primelor glasuri care evanghelizau, dar și credincioșii sînt îndemnați și binecuvîntați prin acestea în multe chipuri zi de zi.

Dar, în adevăr, sufletul viu din pămînt își ia începutul, căci nu folosește decît celor credincioși să se abțină de la dragostea acestui veac, ca sufletul lor pentru Tine să trăiască, sufletul care era mort și trăia în desfătări [140] aducătoare de moarte, Doamne. Căci Tu ești desfătarea vieții pentru o inimă curată.

(30) Să lucreze, deci, pe pămînt credincioșii Tăi, dar nu ca în apele necredinței, vestind și vorbind prin minuni și taine și voci mistice, prin care să fie atentă necunoștința, mamă a admirației, de teama semnelor oculte, căci aceasta este intrarea la credință pentru fiii lui Adam, care au uitat de Tine, în timp ce se ascundeau [141] de Tine și se făceau adînc, ci să lucreze pe pămînt uscat, despărțit de adîncurile abisului, și să fie o pildă pentru credincioși [142], trăind în fața lor și îndemnîndu-i să imite.

Căci în acest mod ei aud nu numai pentru a auzi, ci și pentru a face: «Căutați pe Dumnezeu și va fi viu sufletul vostru, pentru ca pămîntul să producă suflet viu. Să nu vă potriviți acestui veac» [143], țineți-vă departe de el. Sufletul trăiește evitînd lucrurile pe care dorindu-le, moare. Păziți-vă de cruzimea sălbatică a trufiei, de plăcerea moleșitoare a luxului, de înșelătorul nume al științei mincinoase [144], pentru ca fiarele

135. *Ioan*, 4, 48.
136. *I Cor.* 14, 22.
137. *Ps.* 135, 6.
138. *Luca*, 24, 43.
139. *Ps.* 22, 6.
140. *I Tim.* 5, 6.
141. *Fac.* 3, 8.
142. *I Tes.* 1, 7.
143. *Rom.* 12, 2.
144. *I Tim.* 6, 20.

să fie blînde şi turmele domesticite şi şerpii nevătămători. Căci aceştia sînt, prin alegorie, mişcările sufletului, dar trufia înălţării şi desfătarea poftei şi otrava curiozităţii sînt mişcările unui suflet mort, pentru că nu moare aşa ca să fie lipsit de orice mişcare, ci pentru că se desparte de izvorul vieţii moare, şi în acest mod este luat în primire de veacul [145] care trece şi se potriveşte lui.

(31) Cuvîntul Tău, însă, Dumnezeule, este izvorul vieţii celei veşnice [146], şi nu trece. Şi de aceea, în Cuvîntul Tău, este oprită acea despărţire, în timp ce ni se spune nouă: «Să nu vă potriviţi acestui veac» [147], pentru ca pămîntul să producă în izvorul vieţii un suflet viu, prin Cuvîntul Tău, prin Evangheliştii Tăi, un suflet cumpătat, imitînd [148] pe imitatorii Hristosului Tău. Aceasta înseamnează cuvintele «după felul lor» [149], căci imitaţia unui om se face de acela care-i este prieten. Zice: «Fiţi ca mine, căci şi eu sînt ca voi» [150].

Aşa vor fi într-un suflet bun animalele bune, în blîndeţea lucrării. Căci ai poruncit, zicînd: «Fă cu blîndeţe lucrările Tale şi vei fi iubit de orice om» [151]. Şi turmele vor fi bune şi nici dacă vor mînca nu vor fi îndestulate, nici dacă nu vor mînca nu vor fi lipsite [152], şi şerpii buni nu vor mai fi periculoşi, ca să vatăme, ci vor fi înţelepţi, ca să se păzească, şi vor cerceta natura temporală numai atît cît este de ajuns, pentru ca, prin acelea care au fost făcute, să poată fi privită veşnicia [153]. Căci aceste animale slujesc raţiunii, cînd trăiesc, şi sînt oprite de la mersul cel aducător de moarte şi sînt bune.

XXII

(32) Căci iată, Doamne, Dumnezeul nostru, Creatorul nostru, cînd simţămintele vor fi oprite de dragostea veacului, prin care muream trăind rău, şi va începe sufletul să fie viu, trăind bine, şi se va împlini cuvîntul Tău, pe care l-ai spus prin Apostolul Tău: «Să nu vă potriviţi acestui veac» [154], va urma şi ceea ce a adăugat imediat şi azis: «Ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii voastre» [155], nu numai «după chip» [156], ca şi cînd am imita pe aproapele care este înaintea noastră, şi netrăind din autoritatea omului mai bun, căci nu ai zis: «Să se facă omul după

145. *Rom.* 12, 2.
146. *Ioan,* 1, 4; 4, 14; *Ps.* 35, 9.
147. *Rom.* 12, 2.
148. *I Cor.* 11, 1.
149. *Fac.* 1, 21.
150. *Gal.* 4, 12.
151. *Is.* Sir. 3, 27.
152. *I Cor.* 8, 8; *Matei,* 10, 16.
153. *Rom.* 1, 20; 12, 2; *Fac.* 1, 26; *I Cor.* 4, 15.
154. *Rom.* 12, 2.
155. *Rom.* 12, 2.
156. *Fac.* 1, 26.

gen», ci «Să facem un om după chipul și asemănarea Noastră»[157], pentru ca noi să vedem limpede care este voința Ta. Căci la aceasta acel iconom care naște pe fiii Evangheliei[158], ca să nu aibă numai copii mici, pe care să-i hrănească cu lapte[159] și să-i îngrijească ca o doică[160], zice: «Schimbați-vă prin înnoirea minții voastre, ca să deosebiți clar care este voia lui Dumnezeu, ce este bun, bineplăcut și desăvîrșit»[161]. De aceea nu zice să se facă om, ci să facem, și nu zice după gen, ci «după chipul și asemănarea Noastră»[162]. În adevăr, înnoit cu mintea și zărind adevărul Tău înțeles, nu are nevoie de un om care să-i arate ca să imite genul său, dar Tu, arătîndu-i, el însuși vede clar care este voința Ta, ce este bun, bineplăcut și desăvîrșit, și-l înveți pe el, care este deja în stare să vadă Treimea Unității și Unitatea Treimii. Și, de aceea, după ce s-a zis la plural, «să facem un om» se adaugă totuși la singular «după chipul lui Dumnezeu»[163]. În acest mod omul se înnoiește prin cunoașterea lui Dumnezeu după chipul Lui, Care l-a zidit[164] și l-a făcut duhovnicesc, le judecă pe toate, care în orice caz sînt de judecat, dar El nu este judecat de nimeni.

XXIII

(33) Iar faptul că le judecă pe toate, aceasta înseamnă că are putere asupra peștilor mării și zburătoarelor cerului și asupra tuturor turmelor și fiarelor și asupra întregului pămînt și tuturor tîrîtoarelor de pe pămînt. Căci acest lucru îl face prin puterea minții, prin care înțelege cele ce sînt ale Duhului[165] lui Dumnezeu. În alt fel omul, în cinste fiind pus, nu a priceput și a fost comparat cu[166] animalele de povară, care nu au simț, și s-a făcut asemenea lor.

Așadar, în Biserica Ta, Dumnezeul nostru, potrivit harului Tău, pe care L-ai dat omului, pentru că sîntem zidirea Ta «creați spre fapte bune»[167], există nu numai aceia care sînt înaintea celorlalți prin duh, dar chiar și aceia care duhovnicește sînt supuși acelora care le stau înainte. Căci bărbat și femeie ai făcut pe om[168] prin harul Tău duhovnicesc, potrivit căruia, după sexul trupului, nu există bărbat și femeie, după cum nu există nici iudeu, nici elin, nici rob[169], nici liber. Așadar

157. *Fac.* 1, 26.
158. *I Cor.* 4, 15.
159. *I Cor.* 3, 2.
160. *I Tes.* 2, 7.
161. *Rom.* 12, 2.
162. *Fac.* 1, 26.
163. *Fac.* 1, 27.
164. *Col.* 3, 10; *I Cor.* 2, 15.
165. *I Cor.* 2, 14.
166. *Ps.* 48, 2.
167. *Ef.* 2, 10.
168. *Fac.* 1, 27.
169. *Gal.* 3, 28; *I Cor.* 2, 15.

cei duhovnicești, fie aceia care stau în frunte, fie aceia care ascultă, judecă duhovnicește. Ei judecă nu despre lucrurile duhovnicești care strălucesc pe firmament, căci nu trebuie să judecăm despre o autoritate atît de înaltă, nici despre Cartea Ta însăși, deși ceva nu este lămurit acolo, pentru că-i supunem mintea noastră, și sîntem siguri că este adevărat chiar ceea ce este ascuns privirilor noastre, că s-a spus drept și adevărat. În acest mod omul chiar dacă este duhovnicesc și înnoit în cunoașterea lui Dumnezeu, după chipul Lui [170], Care l-a zidit, trebuie totuși să fie făcătorul legii, nu judecător, căci nici nu judecă despre acea deosebire, adică între oameni duhovnicești și oameni trupești, care, Dumnezeul nostru, sînt cunoscuți ochilor Tăi, și pînă acum nu ne-au apărut prin nici o faptă, pentru ca după roadele lor săi cunoaștem [171]. Dar Tu, Doamne, îi cunoști deja și i-ai împărțit și i-ai numit în ascuns, mai înainte de a se face tăria. Omul, deși duhovnicesc, nu judecă mulțimile tulburate ale acestui veac, căci ce are el să judece despre aceia care sînt în afară [172], cînd nu cunoaște cine va veni de aci în dulceața harului Tău, și cine va rămîne în veșnica amărăciune a necredinței?

(34) De aceea, omul, pe care l-ai făcut după chipul Tău, nu a primit puterea luminătorilor cerului, nici chiar a cerului ascuns, nici a zilei și a nopții, pe care le-ai chemat înainte de orînduirea cerului, nici a adunării apelor, care este marea, dar a primit puterea peștilor mării și a zburătoarelor cerului și a tuturor turmelor și a întregului pămînt și a tuturor tîrîtoarelor de pe pămînt.

Căci judecă și aprobă ce este drept, dar nu aprobă ceea ce găsește rău, fie în acea săvîrșire a tainelor, în care se introduc aceia pe care-i cercetează în ape multe mila Ta, fie în aceea în care este arătat acel pește pe care, ridicat din adîncuri, îl hrănește pămîntul evlavios, fie în semnele cuvintelor și glasurilor supuse autorității Cărții Tale, ca și cînd zboară sub firmament, interpretînd, discutînd, binecuvîntînd și invocîndu-Te prin semne care ies din gură și sună pentru ca poporul să răspundă amin. Pentru toate aceste glasuri care trebuie scoase trupește, pentru toate aceste glasuri cauza este prăpastia veacului și orbirea trupului prin care nu se pot vedea cele cugetate, încît este nevoie ca să răsune în urechi. În acest mod chiar dacă zburătoarele se înmulțesc pe pămînt, totuși își trag originea din ape.

Căci omul duhovnicesc judecă cu blîndețe, că este drept, neaprobînd ceea ce găsește că nu este bine în faptele, moravurile credincioșilor și în milosteniile lor, care sînt ca un pămînt rodnic, și judecă despre sufletul viu prin simțăminte blînde, prin curăție, prin posturi, prin gînduri evla-

---

170. *Iac.* 4, 11.
171. *Matei*, 7, 20.
172. *I Cor.* 5, 12.

vioase[173], despre cele pe care le percepe prin simțurile trupului. Căci acum se zice că judecă despre acestea în care are și puterea de a îndrepta.

XXIV

(35) Dar ce este acest lucru și ce fel de taină este? Iată, binecuvintezi pe oameni, Doamne, ca să crească și să se înmulțească și să umple pămîntul[174]. Oare nu ne faci nici un semn ca să înțelegem ceva, de ce nu ai binecuvîntat așa lumina pe care ai numit-o zi, nici firmamentul cerului, nici luminătorii, nici stelele, nici pămîntul, nici marea? Aș zice, Dumnezeul nostru, Care ne-ai creat după chipul Tău, aș zice că ai voit ca acest dar să fie dat numai omului, acest dar al binecuvîntării, dacă nu ai fi binecuvîntat în acest mod peștii și chiții, ca să crească și să se înmulțească și să umple apele mării, și zburătoarele, ca să se înmulțească pe pămînt[175]. De asemenea, aș zice că această binecuvîntare se referă la acele genuri de lucruri care, născînd din ele însele, se răspîndesc, dacă aș găsi-o la arbori și la plantele și la turmele pămîntului. Acum, însă, nici ierburilor, nici lemnelor, nici fiarelor și șerpilor nu s-a zis creșteți și vă înmulțiți, deoarece și acestea toate, ca peștii și păsările, și oamenii sporesc, născîndu-se, și-și păzesc neamul.

(36) Ce să zic, deci, Lumina mea, Adevărul meu? Că acest cuvînt este gol de sens, că acest lucru s-a zis în deșert? În nici un caz, o, Tată al evlaviei, departe de servul Cuvîntului Tău să zică acest lucru. Și dacă eu nu înțeleg ce voiești să arăți prin acest cuvînt, să se folosească de el aceia care sînt mai buni, adică aceia care sînt mai pricepuți decît sînt eu, fiecare după cît i-ai dat, Dumnezeul meu, să fie înțelept.

Să placă, însă, și mărturisirea mea în fața ochilor Tăi, prin care Îți mărturisesc, Doamne, că eu cred că nu ai vorbit în acest mod în zadar și nici nu voi tăcea privitor la ceea ce îmi spune citirea acestui pasaj. Este adevărat și nu văd ce mă împiedică ca eu să înțeleg așa cuvintele figurate ale Cărților Tale, căci am înțeles că ceea ce se înțelege într-un singur mod cu mintea este arătat în multe feluri prin trup, și în multe moduri se înțelege cu mintea ceea ce este înțeles într-un singur mod prin trup. Iată simpla poruncă a iubirii lui Dumnezeu și a iubirii de aproapele prin cît de multe taine și nenumărate limbi, și în fiecare limbă prin nenumărate moduri de vorbire se vestește în mod material!

Așa cresc și se înmulțesc viețuitoarele apelor. Fii atent, iarăși, tu oricare citești aceste rînduri. Iată ceea ce Scriptura ne dă și glasul face să sune într-un singur mod: «La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîn-

---

173. *II Cor.* 6, 5.
174. *Fac.* 1, 28.
175. *Fac.* 1 ,22

tul» ; oare nu se înțelege în multe moduri, nu prin slăbiciunea greșelilor, ci prin felurile adevăratelor minți ?

Așa cresc și se înmulțesc fiii oamenilor.

(37) Așadar, dacă ne gîndim chiar la naturile lucrurilor, nu alegoric, ci la propriu, la toate care se nasc din semințe, se potrivește cuvîntul «creșteți și vă înmulțiți» [176]. Dacă, însă, tratăm figurat aceste date — ceea ce eu cred mai degrabă că a înțeles Scriptura, care, în orice caz, nu atribuie de prisos această binecuvîntare numai viețiutoarele apelor și fiilor oamenilor — aflăm, în adevăr, mulțimi și în creaturile spirituale și în cele trupești, ca și în cer, și pe pămînt, și în sufletele drepte și în cele nedrepte, ca în lumină și în întuneric, și în sfinții autori, prin care a fost dată legea, ca în firmament, care a fost întărit între apă și apă, și în societatea popoarelor necăjite, ca în mare, și în lucrarea sufletelor evlavioase, ca pe uscat, și în faptele milei, potrivit cu viața prezentă, ca în ierburile de sămînță și în arborii roditori și în darurile duhovnicești vădite spre folos, ca în luminătorii cerului și în simțăminte formate spre cumpătare, ca într-un suflet viu.

În toate acestea dobîndim mulțimi și belșuguri și creșteri, dar pentru ca să crească în acest mod și să se înmulțească, pentru ca un singur lucru să fie vestit în multe chipuri și o singură vestire să fie înțeleasă în multe chipuri, nu aflăm decît în semne făcute trupește și în lucruri cugetate cu înțelepciune. Prin semnele făcute trupește am înțeles generațiile apelor, din cauza cauzelor necesare ale adîncului trupesc, iar prin lucruri cugetate cu înțelepciune am înțeles generațiile umane, din cauza rodniciei minții.

Și de aceea am crezut că fiecăruia din aceste două genuri i s-a spus de Tine, Doamne, «creșteți și vă înmulțiți» [177]. Căci eu interpretez că în această binecuvîntare Tu ne-ai lăsat putința și puterea de a vesti în multe moduri, ceea ce să înțelegem într-un singur mod, și faptul de a înțelege în multe moduri ceea ce vom citi că s-a vestit neclar, într-un singur mod. Așa se umplu apele mării, care nu se mișcă decît prin felurite lămuriri, așa se umple de urmașii oamenilor și pămîntul, a cărui uscăciune apare în dorința de studiu, iar rațiunea îl stăpînește.

XXV

(38) Vreau, chiar, să spun, Doamne Dumnezeul meu, ceea ce îmi inspiră cele ce urmează ale Scripturii Tale, și voi spune, nu mă voi teme Căci voi spune adevărul, cînd Tu mă inspiri ca să spun ceea ce ai voit din acele cuvinte. Căci eu cred că spun adevărul cînd nu mă inspiră

176. *Fac.* 1, 28.
177. *Fac.* 1, 28.

altul în afară de Tine, deoarece «Tu ești adevărul» [178], iar tot omul este mincinos [179]. Și de aceea «acela care spune minciuni dintru ale sale vorbește» [180]. Așadar, ca să spun adevărul, din ale Tale voi vorbi. Iată ne-ai dat nouă spre hrană «toată iarba semănată, care face sămînță, de peste tot pămîntul și tot pomul care are în el rod cu sămînță de semănat» [181]. Și nu numai nouă singuri, ci tuturor păsărilor cerului și fiarelor pămîntului și șerpilor, dar peștilor și chiților mari nu le-ai dat acestea.

Căci ziceam că prin acele roade ale pămîntului este înțeleasă și exprimată figurat, în alegorie, lucrarea milei care se arată pentru nevoile acestei vieți din pămîntul rodnic. Un astfel de pămînt era evlaviosul Onisifor, casei căruia i-ai dat «mila, pentru că deseori a întărit pe Pavel al Tău, și nu s-a rușinat de lanțurile lui» [182]. Acest lucru l-au făcut și frații și l-au înmulțit printr-o astfel de recoltă, frații care i-au dat din Macedonia «ceea ce-i lipsea» [183].
Cum se întristează însă de anumiți pomi care nu i-au dat roadă, cînd zice: «În prima mea apărare nimeni nu mi-a venit în ajutor, ci toți m-au părăsit, să nu li se țină în socoteală» [184]. Căci acestea le sînt datorate acelora care predau învățătura cea dreaptă, prin înțelegerile tainelor dumnezeiești, și li se datorează ca unor oameni. Dar li se datorează ca unor suflete vii, care se oferă spre a fi imitate în orice stăpînire de sine. De asemenea, li se datorează ca unor zburătoare, pentru binecuvîntările lor, care se înmulțesc pe pămînt, pentru că «în tot pămîntul a ieșit vestirea lor» [185].

XXVI

(39) Se hrănesc însă prin aceste fructe aceia care se bucură de ele, dar nu se bucură de ele aceia al căror «Dumnezeu este pîntecele». Căci nici la aceia care le dau, nu ceea ce dau este roada, ci gîndul cu care le dau [186].

Așadar, acela care slujea lui Dumnezeu, nu pîntecelui său, văd clar de unde se bucura, văd și-i mulțumesc foarte mult. Căci primise de la filipeni cele ce-i trimiseseră prin Epafrodit [187]. Însă văd, totuși, bine de unde se bucură. Dar de unde se bucură, de acolo se hrănește, căci vorbind, în adevăr, zice: «M-am bucurat mult în Domnul, pentru că, în sfîrșit, a înflorit iarăși purtarea voastră pentru mine, pe care o și aveați,

178. *Ioan*, 14, 1.
179. *Ioan*, 8, 44.
180. *Ps.* 115, 2; *Rom.* 3, 4.
181. *Fac.* 1, 29.
182. *II Tim.* 1, 16.
183. *II Cor.* 11, 9.
184. *II Tim.* 4, 16.
185. *Ps.* 18, 4.
186. *Filip.* 3, 19; *Rom.* 16, 18.
187. *Fil.* 4, 18.

dar v-a lipsit prilejul»[188]. Aşadar, aceştia au slăbit din cauza unei lungi neplăceri şi parcă s-au uscat de la roada aceasta a faptei bune, şi se bucură de aceia care s-au arătat iarăşi plini de vioiciune, nu pentru sine, pentru că au venit în ajutorul lipsei lui. De aceea, continuînd, zice: «Nu pentru că mi-ar lipsi ceva zic acestea, fiindcă m-am deprins să fiu îndestulat cu cele ce am. Ştiu şi să am mai puţin, ştiu şi să am de prisos. În toate şi în fiecare am învăţat să fiu şi sătul şi flămînd, să fiu în belşug şi în lipsă. Toate le pot în Acela Care mă îmbracă cu putere»[189].

(40) Din ce cauză te bucuri, deci, Pavele mare? Din ce cauză te bucuri, cu ce te hrăneşti, omule înnoit «în cunoaşterea lui Dumnezeu, după chipul Aceluia Care te-a creat»[190], tu, suflet viu de atîta stăpînire de sine şi limbă zburătoare care grăieşte tainele?[191]. În adevăr, unor astfel de suflete li se datorează această hrană. Cine este Acela Care te hrăneşte? Bucuria. Să ascultăm cele ce urmează: «Totuşi bine aţi făcut luînd parte la necazurile mele»[192]. Din această cauză se bucură, cu aceasta se hrăneşte, pentru că aceia au făcut bine, nu fiindcă s-ar fi slăbit strîmtorarea sa proprie, el care-Ţi zice: «În necaz m-ai desfătat»[193], pentru că «a învăţat să şi aibă belşug şi să şi îndure lipsă în Tine, Care îi dai putere»[194]. Zice: «Ştiţi doar şi voi, filipenilor, că la începutul predicii Evangheliei, cînd am plecat din Macedonia, nici o Biserică nu mi-a dat socoteala pentru dat şi primit, decît numai voi singuri, filipenilor, pentru că şi la Tesalonic, odată şi a doua oară, mi-aţi trimis pentru trebuinţele mele»[195]. Acum se bucură că ei s-au întors la aceste fapte bune şi se veseleşte că au început iarăşi să înflorească întocmai ca un ogor rodnic, care prinde iarăşi puteri.

(41) Oare se bucură pentru nevoile sale, că zice: «Aţi trimis pentru trebuinţele mele»[196], oare de aceea se bucură? Şi acest lucru de unde-l ştim? Îl ştim, fiindcă el însuşi urmează, zicînd: «nu pentru că aş căuta darul vostru, ci caut roada»[197].

Am învăţat de la Tine, Dumnezeul meu, să deosebesc între «dat» şi «roadă». «Dat» este lucrul însuşi pe care-l dă acela care împarte aceste lucruri necesare, aşa cum este banul, hrana, băutura, haina, adăpostul, ajutorul. «Roadă» este, însă, buna şi dreapta voinţă a celui care dă. Căci bunul Învăţător nu zice numai «acela care primeşte un pro-

188. *Fil.* 4, 18.
189. *Fil.* 4, 11—13.
190. *Col.* 3, 10.
191. *I Cor.* 14, 2.
192. *Fil.* 4, 11; *Ps.* 4, 2; *Fil.* 4, 15; 4, 17.
193. *Ps.* 4, 1.
194. *Fil.* 4, 12.
195. *Fil.* 4, 15—16.
196. *Fil.* 4, 16.
197. *Fil.* 4, 17.

tet», ci adaugă «în numele de profet»[198]. Nu zice numai «acela care primește un om drept», ci adaugă «în numele de om drept»[199]. Și nu zice numai «acela care va da un pahar de apă rece unuia dintre cei mai mici ai mei», ci adaugă «numai în numele de ucenic», ci a adăugat «Amin zic vouă, nu va pierde răsplata sa»[200]. Cu roadă este hrănit Ilie de văduva care știa că hrănea un om al lui Dumnezeu și de aceea îl hrănea, dar prin corb era hrănit prin lucrul dat[201]. Și nu era hrănit Ilie cel interior, ci Ilie cel exterior, care ar fi putut să fie stricat chiar prin lipsa acestei hrane.

XXVII

(42) De aceea voi spune ceea ce este adevărat, în fața Ta, Doamne, cînd oamenii neștiutori[202] și necredincioși, pentru instruirea și cîștigarea cărora sînt necesare tainele, spre a-i învăța și mărețiile minunilor, care credem că sînt înțelese prin numele de «pești» și «chiți», cînd acești oameni primesc pe copiii Tăi ca să-i întărească trupește sau să-i ajute cu vreun lucru de folos acestei vieți prezente, nu cunosc de ce trebuie făcut acest lucru și ce înțeles are, nici aceia nu hrănesc pe aceștia, nici aceștia nu sînt hrăniți de aceia, căci nici aceia nu lucrează prin această sfîntă și dreaptă voință, nici aceștia nu se veselesc prin darurile lor, deoarece nu văd încă roada. În adevăr, sufletul se hrănește cu lucrurile cu care se veselește. Și de aceea peștii și chiții nu se hrănesc cu mîncăruri pe care nu le produce decît pămîntul, deosebit deja de amărăciunea valurilor mării.

XXVIII

(43) Și ai văzut, Dumnezeule, toate cele ce ai făcut și iată sînt «foarte bune»[203], fiindcă și noi le vedem, și iată sînt foarte bune. În fiecare gen al lucrurilor Tale, după ce ziseseși să se facă și s-au făcut, ai văzut că și un lucru și celălalt era bun. De șapte ori am numărat că este scris că Tu ai văzut că este bun ceea ce ai făcut. Și acesta este al optulea că ai văzut toate cele ce ai făcut și iată că sînt nu numai bune, ci foarte bune, cu toate împreună. Căci fiecare în parte erau numai bune, dar toate împreună erau și bune și foarte bune. Acest lucru îl spun și corpurile frumoase, căci cu mult mai frumos este un corp care este compus din toate membrele frumoase, decît fiecare membru în parte, din a căror unire, foarte armonioasă, se compune întregul, chiar dacă și acele membre, luate în parte, sînt frumoase.

---

198. *Matei*, 10, 41.
199. *Matei*, 10, 41.
200. *Matei*, 10, 42; *I Cor.* 14, 23.
201. *III Reg.* 17, 6—16.
202. *I Cor.* 14, 23.
203. *Fac.* 1, 31.

XXIX

(44) Şi am fost atent ca să găsesc dacă de şapte sau de opt ori ai văzut că sînt bune lucrările Tale, cînd Ţi-au plăcut, şi în vederea Ta nu am aflat împărţiri de timp prin care să înţeleg că ai văzut de atîtea ori ce ai făcut, şi am zis: «O, Doamne, oare această Scriptură a Ta nu este adevărată, pentru că Tu[204], Care eşti adevărat şi adevărul, ai dat-o? De ce, deci, Tu îmi spui că în vederea Ta nu sînt împărţiri de timp, iar această Scriptură a Ta[205] îmi spune că Tu ai văzut în fiecare zi cele ce ai făcut că sînt bune, şi cînd le-am numărat am văzut de cîte ori ai văzut?».

La acestea Tu îmi ziceai — căci Tu eşti Dumnezeul meu — şi o spui cu glas tare în urechea lăuntrică a servului Tău, rupînd surzenia mea şi strigînd: «O, omule, desigur, ceea ce spune Scriptura Mea, Eu zic. Şi totuşi Scriptura o zice vremelnic, dar Cuvîntului Meu nu-i este timp, căci constă dintr-o veşnicie egală cu Mine. În acest mod acelea pe care voi le vedeţi prin Duhul Meu, Eu le văd aşa cum zic acelea pe care voi le ziceţi prin Duhul Meu. Şi în acest mod, în timp ce voi le vedeţi vremelnic, Eu nu le văd vremelnic, aşa cum în timp ce voi le numiţi vremelnic, Eu nu le numesc vremelnic».

XXX

(45) Şi am auzit, Doamne, Dumnezeul meu şi am gustat o picătură de dulceaţă din adevărul Tău, pentru că sînt unii cărora nu le plac lucrurile Tale şi zic că Tu ai făcut multe din aceste lucruri împins de nevoie, aşa cum sînt creaţiile cerurilor şi alcătuirile stelelor, şi acest lucru nu l-ai făcut din al Tău, ci că au fost în altă parte create de altă persoană, acelea pe care Tu să le scoţi şi să le compui şi să le dai un ţesut, pe cînd ridicai, din duşmanii învinşi, zidurile lumii, pentru ca învinşi de acea zidire să nu se mai poată răzvrăti contra Ta. Dar zic ei că Tu nu ai făcut alte lucruri şi nici nu le-ai compus, aşa cum sînt toate corpurile şi fiecare dintre cele mai mici vieţuitoare şi tot ceea ce cuprinde pămîntul cu rădăcini, ci că o minte potrivnică şi o altă natură necreată de Tine, potrivnică Ţie, dă naştere şi formează aceste lucruri în locurile de jos ale lumii.

Oamenii lipsiţi de minte zic aceste lucruri, pentru că nu văd lucrurile Tale prin Duhul Tău, nici nu Te cunosc în ele.

XXXI

(46) Dar aceia care le văd prin Duhul Tău, Tu vezi în ei. Aşadar, cînd văd că sînt bune, Tu vezi că sînt bune, şi cele ce plac pentru Tine, Tu

204. *Ioan*, 3, 13; 14, 6.
205. *Ps.* 49, 8.

placi în ei, și cele care ne plac prin Duhul Tău nouă, Ție Îți place în noi. «Căci cine dintre oameni știe cele ce sînt ale omului dacă nu duhul omului care este în el ?». Așa și cele ce sînt ale lui Dumnezeu nimeni nu le cunoaște decît Duhul lui Dumnezeu. «Noi însă, zice, nu am primit duhul acestei lumi, ci Duhul care este din Dumnezeu, ca să știm cele dăruite nouă de Dumnezeu»[206]. Și mi se atrage atenția ca să zic, desigur, «nimeni nu știe cele ce sînt ale lui Dumnezeu decît Duhul lui Dumnezeu». Cum, deci, știm noi «cele ce ne-au fost date de Dumnezeu ?». Mi se răspunde că cele ce știm prin Duhul Lui, nimeni nu le știe decît Duhul lui Dumnezeu. Căci așa cum s-a spus drept «că nu voi sînteți cei ce vorbiți»[207] acelora care vorbeau în Duhul lui Dumnezeu, tot așa pe drept se spune «nu voi sînteți cei care știți» acelora care știu în Duhul lui Dumnezeu. Așadar întru nimic mai puțin, pe drept, se spune : «Nu voi sînteți cei care vedeți» acelora care văd în Duhul lui Dumnezeu. Deci, orice văd în Duhul lui Dumnezeu că este bun, nu văd ei înșiși, ci Dumnezeu vede că este bun. Așadar, un lucru este că cineva socotește că este rău ceea ce este bun, așa cum au fost numiți cei mai de sus, și alt lucru este ca omul să vadă că ceea ce este bun este bun, așa cum multora le place făptura Ta, pentru că este bună, cărora totuși Tu nu le placi în creatura Ta. De aceea ei vor să se bucure mai mult de creatura Ta decît în Tine. Altceva este, însă, ca atunci cînd omul vede că ceva este bun, Dumnezeu vede în acel om că este bun, pentru ca, desigur, Dumnezeu să fie iubit în ceea ce a făcut Dumnezeu, Care nu ar fi fost iubit decît prin Duhul pe Care L-a dat, «pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfînt, Cel dăruit nouă»[208], prin care vedem că este bun orice există în vreun mod, căci purcede de la Acela Care nu există în vreun mod oarecare, ci este «Cel ce este»[209].

XXXII

(47) Mulțumesc Ție, Doamne ! Vedem cerul și pămîntul, fie partea corporală, superioară și inferioară, fie creația spirituală și corporală, și în podoaba acestor părți din care constă, fie toată zidirea întreagă a lumii, fie toată creatura, în genere, vedem lumina făcută și despărțită de întuneric. Vedem firmamentul cerului între apele spirituale superioare și corporale inferioare. Vedem corpul de la început al lumii, acest spațiu al aerului, fiindcă se și numește cer, prin care rătăcesc zburătoarele cerului între ape, care sînt purtate peste el, ca aburi, și care dau rouă chiar în nopțile senine și acestea care sînt grele și curg în pămînt. Vedem în-

206. *I Cor.* 2, 11—12.
207. *Matei,* 16, 20.
208. *Rom.* 5, 5.
209. *Ieș.* 3, 14.

fățișarea apelor adunate pe cîmpiile mării și pămîntul uscat sau golit sau format, ca să fie văzut, și mama cea orînduitoare a ierburilor și arborilor. Vedem luminătorii strălucind deasupra, vedem că soarele este de ajuns pentru ziuă, că luna și stelele mîngîie noaptea și că prin toate acestea se arată și se fac cunoscute timpurile. Vedem natura umedă făcută roditoare peste tot de pești și de fiare și de zburătoare, pentru că alcătuirea aerului, care poartă zborul păsărilor, crește prin evaporarea apelor. Vedem că fața pămîntului se împodobește de animale pămîntești. Vedem că omul, făcut după chipul și asemănarea Ta, este pus mai presus de toate viețuitoarele neraționale, chiar prin chipul și asemănarea Ta, adică prin puterea rațiunii și inteligenței. Și după cum în sufletul lui ceva este care domină dînd sfaturi și altceva este ceea ce se supune și ascultă, tot așa este și faptul că pentru bărbat a fost făcută chiar trupește femeia, care să aibă, desigur, în minte o natură egală a inteligenței raționale, dar care, prin sexul trupului, să fie supusă sexului bărbătesc, așa cum se supune dorința de acțiune ca să conceapă din rațiunea minții sprinteneala de a lucra corect. Vedem acestea și pe fiecare bun în parte, și toate sînt foarte bune.

XXXIII

(48) Să Te laude pe Tine[210] lucrările Tale și să Te iubim, ca să Te laude pe Tine lucrările Tale. Au un început și un sfîrșit în timp, au răsărit și apus, propășire și decădere, frumusețe și lipsă. Așadar, au dimineața și seara, care urmează una după alta, parte pe ascuns, parte în mod vădit, căci au fost făcute de Tine din nimic, nu din Tine, nu din vreo materie care să nu fie a Ta sau care să fi existat mai înainte, ci din materia concretă, adică creată odată cu ele de Tine, pentru că Tu ai format lipsa ei de formă fără vreo mijlocire de timp, căci ceva este materia cerului și a pămîntului și altceva este înfățișarea cerului și a pămîntului. Tu ai făcut înfățișarea lumii din nimicul absolut, iar înfățișarea lumii din materia fără formă, dar, în același timp, ai făcut și una și alta, pentru ca forma să urmeze materia fără nici o mijlocire de timp.

XXXIV

(49) Am privit chiar cu mintea cele spirituale, pentru crearea cărora ai voit ca acestea să fie făcute într-o astfel de ordine, sau ca să fie scrise într-o astfel de ordine, și am văzut că bune sînt fiecare în parte și toate la un loc sînt foarte bune, în Cuvîntul Tău, în Unicul Tău Cuvînt, cerul și pămîntul, capul și trupul Bisericii, în orînduirea tuturor timpurilor, fără dimineață și seară. Tu, însă, ai început să orînduiești totul în timp, pentru ca să arăți cele ascunse și să pui laolaltă cele necunoscute ale noas-

210. *Pilde*, 31, 31.

tre — pentru că deasupra noastră erau păcatele noastre și în adîncul întunecos ne depărtasem de Tine și Duhul Tău cel bun se purta deasupra, ca să ne vină în ajutor la timpul potrivit — și ai iertat pe cei neevlavioși, și i-ai deosebit[211] de cei drepți, și ai întărit autoritatea Cărții Tale între cei de sus, care să-Ți fie Ție supuși, și cei de jos, care să li se supună lor, și ai adunat ceata necredincioșilor într-o singură adunare, ca să apere dorințele credincioșilor și ca să-Ți facă Ție lucrările milei, împărțind chiar celor săraci bunurile pămîntești, spre a dobîndi cele cerești.

Și apoi ai aprins pe firmament anumiți luminători, pe Sfinții Tăi, avînd Cuvîntul vieții și strălucind prin bunuri duhovnicești, iar mai sus de ei se află Autoritatea divină. Și după aceea — pentru a insufla neamurilor necredincioase credința în Tine — ai produs tainele și minunile văzute și glasurile cuvintelor după puterea Cărții Tale, prin care chiar cei necredincioși să fie binecuvîntați, le-ai produs din materie corporală. Apoi ai format sufletul viu al credincioșilor prin simțămintele ordonate ale stăpînirii de sine, și după aceea ai înnoit mintea, dedată numai Ție singur și care nu avea nevoie de nici o autoritate umană ca să imite, după chipul și asemănarea Ta, și ai supus lucrarea rațională intelectului, care este mai presus de ea, așa cum ai supus femeia bărbatului și ai voit ca pe viitor lucrări roditoare să fie dăruite slujitorilor Tăi, spre a face oameni credincioși în această viață, și să le fie oferite de aceiași credincioși spre nevoile temporale.

Toate acestea le vedem și sînt foarte bune, pentru că Tu le vezi la noi, Tu Care ne-ai dat Duhul, cu care să le vedem și să Te iubim în ele.

XXXV

(50) Doamne, Dumnezeule[212], dă-ne pace — căci pe toate ni le-ai dat, — pacea liniștii, pacea sabatului, pace fără de seară. În adevăr, această ordine prea frumoasă a lucrurilor foarte bune, după ce vor trece măsurile lor, va trece, în adevăr, în ele s-a făcut dimineață și seară

XXXVI

(51) Dar ziua a șaptea este fără de seară și nu are apus, pentru că ai sfințit-o ca să rămînă în veșnicie, pentru ca glasul Cărții Tale să ne vorbească mai înainte faptul că Tu, după lucrările Tale foarte bune, Te-ai odihnit în a șaptea zi, deși le-ai făcut liniștit, că și noi după faptele noastre foarte bune, pentru că Tu ni le-ai dat, ne vom odihni, în Tine, în sabatul vieții veșnice.

211. *Prov.* 17, 15.
212. *II Tes.* 3, 16.

XXXVII

(52) Căci chiar şi atunci Tu Te vei odihni în noi, aşa cum lucrezi în noi, şi acea odihnă a Ta va fi pentru noi aşa cum sînt aceste lucrări ale Tale pentru noi. Tu, însă, Doamne, mereu lucrezi şi mereu Te odihneşti şi nu vezi pentru un timp şi nici nu Te odihneşti pentru un timp şi totuşi faci şi *vederile în timp, şi timpurile înseşi, şi liniştea după timp.*

XXXVIII

(53) Aşadar, noi vedem aceste lucruri pe care le-ai făcut, fiindcă există, dar ele există fiindcă Tu le vezi. Şi noi vedem şi în afară şi înlăuntru că sînt bune, Tu, însă, le-ai văzut acolo unde le-ai văzut că trebuiau făcute.

Şi noi în alt timp am fost mişcaţi ca să facem binele, după ce inima noastră a născut din Duhul Tău ideea. Dar, în timpurile de mai înainte, eram porniţi să facem răul, părăsindu-Te, Tu, însă, Dumnezeule, singur bun, nu ai încetat niciodată de a face bine. Şi sînt, în adevăr, unele fapte bune ale noastre din darul Tău, dar nu sînt eterne. Sperăm că după ele ne vom odihni în marea Ta sfinţenie. Tu, însă, Bun care nu are nevoie de alt bun, eşti mereu liniştit, pentru că liniştea Ta eşti Tu Însuţi.

Şi care dintre oameni va da omului să înţeleagă acest lucru? Ce înger va da îngerului? Ce înger va da omului? De la Tine să fie cerut, la Tine să se bată, în acest mod va fi primit, în acest mod va fi aflat, în acest mod se va deschide.

213. *Matei,* 7, 8.

INDICE SCRIPTURISTIC

Primele două cifre arabe arată capitolul și paragraful din Sf. Scriptură, iar cifrele din paranteză arată: cea romană, cartea din Confessiones, iar cea arabă pagina tipărită din prezenta lucrare.

Vechiul Testament

Facere, 1, 1 (IX 244; XII, 265; XIII, 299); 1, 2 (XIII 266); 1, 3 (XIII 288); 1, 4 (XIII 299—301); 1, 5 (XIII 209); 1, 6 (XIII 208); 1, 9 (XIII 298); 1, 11 (XIII 298); 1, 14 (XII 299); 1, 18 (I 80); 1, 20 (XII 265; XIII 302); 1, 21 (XIII 304); 1, 26 (XIII 303); 1, 28 (XIII 307—308); 1, 29 (XIII 309); 1, 31 (VII 1, 61; XII 277); 3, 21 (XIII 296); 7, 11 (XIII 295).

Numeri, 10, 9 (V 20); 23, 9 (VIII 188).

Cartea lui Iosua Navi, 10, 12 (IX 257).

Iov, 7, 9 (V, 124); 12, 13 (III 91); 4, 16 (IX 244).

Deuteronom, 6, 5 (XIII 285).

Pildele, 9, 17 (III 94); 9, 8 (VI 139); 8, 21 (IX 225); 31, 31 (XIII 314).

Proverbe, 17, 45 (XIII 315).

Ecclesiasticul, 19, 4 (VI 136).

Cîntarea cîntărilor, 16, 28 (VIII 180).

Isaia 46, 8 (IV, 10).

Ieremia 2, 27 (II 84); 3, 14 (VII 609).

Osea 12, 2 (IV 102).

Ioil 2, 26 (V 122).

Pildele 9, 17 (III 14); 8, 21 (IX 225).

Psalmii, 34, 3; 18, 14; 45, 1; 31, 5; 26, 12; 129, 3; 93, 7 (I 65); 10, 28 (I 67); 91, 2; 50, 7 (I 68); 77, 79 (I 72); 39, 16 (I, 75); 17, 30 (I 74); 5, 3 (I 75); 85, 13; 41, 3; 15, 18; 26, 8 (I 77); 93, 20 (II 80); 115, 12 (II 85); 24, 7 (III 92); 63, 3 (III 98); 87, 3 (III 99); 72, 2; 72, 27 (IV 102); 9, 2; 91, 2; 40, 5 (IV 102); 93, 1 (IV 104); 69, 9 (IV 106); 79, 4 (IV 108); 145, 2 (IV 108); 18, 56; 40, 5 (IV 110); 2, 9 (IV 111); 53, 8; 6, 3; 34, 10; 18, 7; 118, 75; 145, 2; 106, 8 (V 116); 137, 6; 33, 19 (V 117); 8, 8; 146, 5 (V 118); 77, 37; 17, 6; 36, 23 (V 122); 141, 6 (V 123); 50, 19; 157, 1; 137, 8; 115, 16; 40, 5 (V 125); 140, 3—4 (V 126); 117, 17; 138, 22; 72, 27 (V 128); 17, 20; 50, 10 (V 113); 118, 155 (V 129); 70, 5; 34, 6; 72, 26; 67, 23; 7, 12; 17, 29 (VI 131); 68, 21 (VI 132); 41, 14 (VI 137); 68, 8 (VI 139); 144, 15 (VI 143); 32, 11 (VI 144); 144, 15 (VI 147); 17, 31 (VII 150); 17, 3; 18, 5 (VII 156); 37, 9—11 (VII, 157); 148, 1—4 (VII 161); 118, 37 (VII 162); 2, 11 (VII 166); 58, 18; 3, 3 (VII 167); 115, 7—8; 71, 19—20; 105, 48; 135, 4 (VII 168); 67, 1 (VIII 180); 113, 24 (XII 266); 111, 10 (VIII 171); 118, 85 (VIII 183); 78, 5 (VIII 184); 113, 24 (XII 266); 111, 10 (VIII 171); 118, 83 (VIII 183); 78, 58 (VIII 184); 115, 8; 49, 15; 106, 22; 18, 15 (VIII 186); 50, 10; 12, 1; 43, 26; 101, 2; 68, 20; 45, 11 (VIII 187); 67, 16 (VIII 188); 4, 1; 4, 2 (VIII 190); 4, 3; 4, 6 (VIII 191); 115, 116 (IX 194); 36, 9 (IX 198); 100, 1 (IX 201); 142, 2 (IX 203); 117; 102, 8 (IX 204); 5, 13 (IX 205); 143, 8; 50, 1 (IX 207); 30, 9; 35, 15; 56, 1 (IX 255); 130, 16 (IX 229); 24, 16; 120, 4; 50, 10; 25, 3 (IX 232); 102, 2 (IX 234); 9, 24; 10, 3; 37, 9; 89, 8; 18, 13 (IX 235); 140, 5; 108, 21 (IX 237); 30, 23 (IX 239); 118, 18 (IX 241); 2, 130 (IX 241); 94, 4 (IX 242); 117, 1—2 (IX 242); 60, 1; 85, 1; 129, 1; 73, 17; 17, 20; 9, 25; 118, 18; 118, 85 (IX 243); 79, 11 (IX 244); 23, 9 (IX 245); 30, 10 (IX 247); 102, 3—5; 5, 10; 103, 25 (IX 248); 2, 7 (IX 250); 138, 60; 37, 10 (IX 254); 72, 16; 115, 1; 38, 6 (IX 255); 17, 31; 61, 6; 99, 2 (IX 258); 30, 9; 62, 4; 62, 8; 17, 36 (IX 261); 30, 10 (IX 262); 57, 15; 145, 8 (IX 262); 113, 10 (XII 265); 113, 24 (XII 266); 115, 7 (XII 278); 8, 5 (XII 281); 50, 1; 53, 2 (XII 282); 42, 10 (XIII 285); 50, 19; 50, 10; 17, 23 (XIII 287).

Noul Testament

Matei 3, 17 (IX 245); 5, 7 (IX 204); 5, 22, 36 (IX 203); 5, 44 (IV 108); 9, 38 (XIII 299); 11, 12 (VIII 178); 11, 25—29 (VII 159); 13, 45—46 (VIII 162); 13, 35 (VII 150); 16, 24 (IV 103); 19, 12 (VIII 169); 19, 21 (VIII 184); 19, 27 (XIII 301); 22, 37 (XII 280); 25, 1 (IX 200);
Marcu 10, 15 (VIII 171); 15, 23 (XII 282); 16, 19 (VIII 190).
Luca 6, 10 (VI 140); 9, 26 (VIII 170); 10, 21; 18, 17 (VIII 173); 13, 32 (IX 25); 15, 11—32 (IX 235); 15, 11—32 (VIII 171); 16, 11—12 (VI 142);
Ioan 1, 1 (IV 108); 1, 10 (VIII 180); 1, 14 (VII 164); 1, 16 (V 113); 1, 19 (VIII 191); 3, 21 (IX 205); 1, 20—23 (VII 159); 1, 1—2; 1, 13 (VII 158); 14, 21 (XII 273); 18, 1 (IX 200); 3, 12 (IX 189); 4, 14 (VI 132); 4, 38 (XIII 299); 7, 17 (VIII 180); 7, 22—24 (VIII 175); 8, 23 (IX 199); 8, 37 (VIII 190); 8, 44 (VII 167); 13, 13—14 (VIII 184); 14, 16; 14, 30 (VIII 187); 14, 1 (VIII 185); 14, 6; 5, 118 (VII 164); 14, 21 (VIII 174); 18, 1 (IX 200).
Fapte, 2, 2—4; 2, 11 (XIII 301);
Romani, 5, 5 (XIII 313); 8, 4; 12, 2 (XIII 297); 8, 23; 8, 9—10; 8, 23; 8, 31 (IX 263); 13, 12 (XIII 295); 9, 21 (XIII 296); 10, 15 (XIII 301); 13, 11—12 (XIII 299); 13, 12; 8, 9—10; 9, 21 (XII 296); 12, 6 (XIII 303).
I Corinteni, 3, 1; 8, 6 (XII 275); 14, 2 (XII 294); 12, 7—11 (XIII 299); 13, 72 (XIII 297); 3, 1; 2, 6; 2, 14 (XIII 280); 12, 1 (XIII 290); 14, 22 (XIII 303); 5, 2 (XIII 294); 5, 7 (XII 297);
II Corinteni, 5, 15 (XIII 299); 14, 22 (XIII 303); 5, 21 (XIII 288)
Galateni, 3, 11 (XIII 294); 4
Efeseni, 2, 3; 5, 8 (XIII 295; XIII 291; XIII 288); 3, 14 și 1, 19 (XIII 290).
Filipeni, 2, 16 (XIII 299).
Coloseni, 1, 16 (XIII 277).
I Tes. 5, 1 (XIII 296).
I Tim. 1, 8, 5; 1, 5 și 8 (XIII 280); 6, 20 (XIII 303); 1, 8, 5 (XIII 289).
I Petru, 29 (XIII 301).
I Ion 1, 1 (XIII 301); 3, 2 (XIII 297); 4, 5 (XIII 302).
Matei, 10, 39 (I 72); 6, 8 (IX 24); 7, 14 (VI 136); 12, 20 (IV 101); 22, 37—39 (III 95); 24, 3 (IV 110); 25, 21 (II 87); 23, 8 (IX 247).
Marcu, 12, 30 (III 95).
Luca, 15, 29 (IX 228); Ioan 14, 16 (III 92); 5, 1, 14 (IV 102); 6, 33 (IV 110).
Ioan, 1, 14 (IX 241); 3, 29 (IX 247).
Faptele Apostolilor, 8, 21 (V 122); 17, 28 (VII 159).
Romani, 1, 20 (VII 163); 1, 21 (V 112); 1, 26 (III 97); 5, 5 (IV 104); 12, 11 (VI 139); 9, 5 (VI 137); 14, 20 (IX 228).
I Corinteni, 1, 26 (I 74); 7, 28 (II 81); 2. 16 (III 89); 8, 5 (IV 112); 3, 6 (VI 135).
II Corinteni, 3, 6 (V 129); 2, 5 (IX 194); 1, 4 (IX 246); 5, 15 (IX 241).
Galateni, 4, 14 (VI 132); 8, 11 (VIII 170).
Efeseni, 3, 20 (IX 226).
Coloseni, 4, 8 (IX 194); 2, 3 (IX 241).
I Petru, 5, 5 (VII, 157).
II Petru, 2, 20 (VII 154); 3, 18 (VIII 189).
Iacob, 1, 17 (III 92); 4, 6 (IV 103).
I Timotei, 3, 7 (V 117); 5, 94 (IX 138).
II Timotei 2, 15 (VI 134).
Evrei, 12, 19 (V 118).

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

A

Adam, I, 9, 14; V, 9, 36; I, 13, 34; XIII, 21, 30.
Adeodatus, I, 6, 14; IX, 12, 29.
Adevăr, I, 16, 26; I, 20, 31; III, 6, 10; III, 7, 12; V, 12, 22; VI, 1, 1; VI, 10, 17; X, 6, 10; X, 23, 33; X, 37, 61; XI, 3, 5; XI, 8, 10; XII, 16, 23; XII, 20, 29; XII, 23, 32; XII, 28, 40; XII, 31, 42; XIII, 18, 23.
Africa, V, 12, 22; VI, 1, 1; IX, 8, 17.
Alypius, VI, 7, 11; VI, 7, 12; VI, 9, 14; VI, 9, 15; VI, 9, 21; VI, 10, 16; VII, 19, 25; VIII, 1, 3; IX, 12, 32; IX, 4, 7; IX, 5, 14.
Ambrosius, VI, 2; VI, 11, 18; VIII, 1, 3; IX, 12, 32.
Atanasius, X, 33, 50.
Avraam, III, 7, 13; IX, 3, 6.

B

Babilon, II, 3, 8; VIII, 2, 4.
Biserică, III, 3, 5; V, 9, 17; V, 10, 19; V, 13, 23; VI, 4, 5; VII, 1, 1; VIII, 1, 2; VIII, 10, 23; IX, 3, 6; IX, 6, 14—15; X, 33, 49; XIII, 23, 33.
Botez, I, 11, 18; IV, 4, 8; V, 9, 16.

C

Caesar, V, 3, 3.
Cer, I, 1, 1; X, 6, 9; XI, 4, 6; XI, 5, 7; XII, 9, 9; XII, 11, 12; XII, 13, 16; XII, 16, 24; XII, 16, 25; XII, 19, 28; XII, 22, 31; XII, 28, 39; XII, 29, 40; XIII, 5, 6; XIII, 13, 14; XIII, 15, 18; XIII, 9, 25.
Cartagina, I, 13, 23; III, 1, 1; IV, 7, 12; IV, 16, 28; V, 3, 3; V, 7, 13; V, 8, 14; V, 11, 21; VI, 7, 11; VI, 9, 14; VI, 10, 17; VII, 2, 3; XII, 16, 25; X, 21, 30.
Cassiciacum, IX, 3, 5.
Catilina, II, 5, 11.
Cicero, III, 4, 7; VIII, 7, 17.
Conștiință, IV, 9, 14; X, 2, 2.
Creatură, I, 1, 1; III, 8, 16; VII, 13, 19; XI, 31, 41; XIII, 32, 47.
Credință, I, 1, 1; IX, 12, 29; XII, 27, 33.
Creștin, V, 5, 9.
Creusa, I, 13, 22.
Cyprianus, V, 8, 15.

D

Danae, I, 16, 26.
David, III, 7, 13; IX, 4, 8.
Dido, I, 13, 20—21.
Dragoste, II, 1, 1.
Dreptate, III, 7, 13; III, 7, 14.
Duhul Sfînt, XIII, 3, 5; XIII, 4, 7; XIII, 5, 9; XIII, 13, 14; XIII, 23, 33; XIII, 31, 46.
Dumnezeu, I, 1, 1; I, 1, 2; 3, 4; I, 1, 7; 11, 12; I, 9, 14; I, 10, 16; I, 11, 17; I, 13, 21; I, 14, 16; I, 16, 2—6; I, 17, 27; I, 18, 29; I, 18, 30; I, 20, 31; II, 1, 1; II, 4, 9; II, 5, 10; II, 6, 12; II, 6, 13—14; II, 7, 15; II, 9, 17; III, 2, 3; III, 4, 8; III, 7, 12; III, 7, 13; III, 7, 15; III, 8, 17; III, 9, 17; III, 10, 18; III, 19, 21; IV, 1, 1; IV, 2, 3; IV, 2, 4; IV, 4, 7; IV, 4, 8; IV, 4, 9; IV, 5, 10; IV, 6, 11; IV, 7, 12; IV, 12, 17; IV, 13, 21; IV, 15, 26; IV, 15, 29; IV, 15, 30; IV, 15, 31; V, 2, 2; V, 3, 5; V, 3, 6; V, 4, 7; V, 5, 9; V, 7, 13; V, 8, 14; V, 8, 15; V, 9, 16; V, 9, 17; V, 10, 18; V, 12, 20; V, 14, 24; VI, 1, 1; VI, 2, 2; VI, 3, 4; VI, 4. 5; VI, 5, 7; VI, 7, 11; VI, 8, 13; VI, 9, 14; VI, 9, 15; VI, 11, 18; VI, 11, 20; VI, 11, 21; VI, 11, 22; VI. 16, 26; VII, 1, 1; VII, 2, 3; VII, 3, 5; VII, 4, 6; VII, 6, 8; VII, 7, 11; VII, 8, 12; VII, 9, 13; VII, 9, 14; VII, 9. 26; VII, 21. 27; VII, 14, 20; VII, 15, 21—22; VII, 17, 23; VII, 19, 25; VII, 19, 26; VII, 21. 27; VIII, 1, 1; VIII, 1, 2; VIII, 2, 3; VIII, 2, 4; VIII, 3, 6; VIII, 3, 8; VIII, 3, 9; VIII, 5, 10; VIII, 5, 12; VIII, 6, 13; VIII, 6, 14; VIII, 9, 21; VIII, 10, 22, VIII, 10, 24; VIII, 11, 26; VIII, 12, 28; VIII, VIII, 12, 30; IX, 1, 1; IX, 2, 2; IX, 2, 4; IX, 3, 5; IX, 3, 6; IX, 4, 7; IX, 4, 8; IX, 4, 9; IX, 4, 10; IX, 4, 11; IX, 4, 12; IX, 5, 13; IX, 6, 14; IX, 7, 17; IX, 7, 18; IX, 9, 19; IX, 9, 21; IX, 10, 23; IX, 10, 24—28; IX, 10, 30—37; X, 1, 1; X, 2, 2; X, 2, 3—5; X, 2, 6; X, 5, 7—8; X, 6, 9; X, 7, 11; X, 8, 14; X, 8, 15; X, 17, 26; X, 20, 29; X, 22, 32; X, 23, 33; X, 24, 35; X, 25, 36; X, 26, 37—40; X, 30, 41—47, X, 41, 66; X, 42, 67; X, 43, 69; X, 43, 70; XI, 1, 1; XI, 2, 2; XI, 2, 3; XI, 2, 4; XI, 3, 5; XI, 4, 6; XI, 5, 7; XI, 6, 8; XI, 7, 9; XI, 8, 10; XI, 9, 11; XI, 10, 12; XI, 11, 13; XI, 12, 14; XI, 13, 15; XI, 13, 16; XI, 14, 17; XI, 15, 18; XI, 16, 21; XI, 17, 23; XI, 19, 25; XI, 22, 28; XI, 23, 29; XI, 24, 31; XI, 25, 32; XI, 26, 33; XI, 27, 35; XI, 29, 30; XI, 30, 40; XI, 31, 41; XII, 1, 1; XII, 2, 2; XII, 2, 3; XII, 6, 6; XII, 7, 7; XII, 8, 8; XII, 9, 9; XII, 11, 13; XII, 13, 16; XII, 14, 17; XII, 15, 18—20; XII, 15, 21; XII, 15, 22; XII, 16, 23; XII, 17, 24—26; XII, 18, 27; XII, 19, 28; XII, 20, 29; XII, 21, 30; XII, 22, 31; XII, 23, 32; XII, 24, 33; XII, 25, 34; XII, 25, 35; XII, 26, 36; XII, 27, 37; XII, 28, 39; XII, 29, 40; XII, 30, 41; XII, 31, 42; XII, 32, 43; XIII, 1, 1; XIII, 2, 2; XIII, 3, 3; XIII, 3, 4; XIII, 4, 5; XIII, 5, 6; XIII, 6, 7; XIII, 7, 8; XIII, 8, 9; XIII, 9, 10; XIII, 11, 12; XIII, 12, 13; XIII, 13, 14; XIII, 14, 15; XIII, 15, 16; XIII. 15, 17; XIII, 16, 19; XIII, 17, 21; XIII, 18, 22—23; XIII, 19. 24; XIII, 19, 25; XIII, 20, 26—28; XIII, 21. 29—31; XIII, 22, 32; XIII, 23, 33—34; XIII, 24, 35—37; XIII, 25, 38; XIII, 26—41; XIII, 27, 42; XIII. 28, 43; XIII. 29. 44; XIII, 30, 45; XIII, 31, 46; XIII, 32, 47; XIII, 33, 48; XIII, 35. 49; XIII. 35, 50; XIII, 36, 51; XIII, 37, 52; XIII, 30, 53.

E

Egipt, VII, 9, 15.
Elpidius, V, 10, 21.
Epafrodit, XIII, 26, 39.
Epicurus, VI, 16, 26.
Episcop, V, 3, 3; V, 13, 23.
Esau, VII, 6, 10; VII, 9, 15; X, 31, 46.
Eva, XIII, 13, 14.
Evanghelia, VIII, 10, 24; XIII, 22, 32.
Evlavie, IV, 15, 21; V, 5, 8; VI, 1, 1.
Evodius, IX, 8, 17.

F

Faustus, V, 3, 3; V, 6, 10; V, 7, 13.
Femeia, II, 23; IV, 1, 2; VI, 15, 25; VII, 6, 8.
Fire omenească, IV, 12, 19; V, 10, 18; V, 10, 20.
Firminus, VI, 7, 8; VII, 7, 9.
Fiu, I, 10, 28.

G

Geneză, XII, 14, 17; XII, 22, 31.
Gervasius, IX, 7, 16.

H

Heruvimi, XII, 22, 31.
Hierius, IV, 14, 21.
Hippocrate, IV, 3, 5.
Homer, I, 13, 22; I, 16, 25.
Hortensius, III, 4, 7.

I

Iisus Hristos, I, 11, 28; III, 4, 8; III, 6, 10; V, 9, 16; V, 14, 25; VI, 1, 1; VI, 4, 5; VII, 5, 5; VII, 18, 24; VII, 19, 25; VII, 21, 27; VIII, 2, 3; VIII, 2, 4; VIII, 5, 12; VIII, 12, 19; IX, 1, 1; IX, 4, 7; IX, 4, 9; IX, 8, 17; X, 42, 68; X, 42, 69; XI, 2, 4; XI, 22, 28; XIII, 18, 23; XIII, 21, 31.
Iacob, III, 7, 13.
Iad, V, 9, 16.
Ierusalim, XII, 16, 23.
Ilie, X, 31, 46.
Inimă, I, 1, 5; II, 3, 7; II, 4, 9; III, 4, 8; IV, 14, 22; IV, 15, 27; V, 1, 1; V, 2, 2; V, 3, 3; V, 7, 12; VI, 1, 1; VI, 2, 2; VII, 7, 11; X, 3, 4; X, 10, 17; XII, 11, 14.
Ioan, X, 31, 46.
Isaac, X, 34, 51.
Isaia, IX, 5, 14.
Ispită, I, 14, 23; IV, 4, 1.
Italia, I, 17, 27; VI, 10, 16; IX, 6, 14.
Iubire, III, 1, 1; IV, 14, 22.
Iunona, I, 17, 27.
Iupiter, I, 16, 25—26.
Iustina, IX, 7, 15.

M

Macedonia, XIII, 15, 39; XIII, 16, 39.
Madaura, II, 3, 5.
Manichaeus, V, 3, 6; V, 3, 8.
Materie, III, 7, 12; XII, 29, 40.
Medeea, III, 6, 11.
Milan, V, 13, 23; VI, 10, 16; VIII, 6, 15; IX, 6, 14.
Minerva, VIII, 2, 3.
Minte, V, 3, 3; VII, 3, 4; VIII, 10, 12; XII, 32, 43.
Moarte, VI, 12, 19.
Moise, III, 7, 13; XI, 3, 5; XII, 14, 17; XII, 15, 22; XII, 16, 23—41; XII, 31, 42.
Monica, II, 3, 6; III, 11, 9; III, 12, 21; VI, 2, 2; VI, 12, 21; VI, 13, 23; IX, 4, 9; IX, 8, 17; IX, 10, 23; IX, 11, 27; IX, 13, 34.

N

Nebridius, IV, 3, 6; VI, 7, 11; VIII, 6, 13; IX, 3, 6; IV, 7, 1.
Nedreptate, I, 1, 5; III, 8, 16.
Nelegiuire, I, 16, 26.
Neptunus, VIII, 2, 3.

O

Om, I, 1, 1; I, 1, 11; II, 6, 12; II, 6, 13; II, 7, 15; III, 9, 17; IV, 14, 21; V, 3, 5; V, 6, 10; VII, 9, 15; X, 3, 3; X, 6, 9; XIII, 22, 32; XIII, 29, 44; XIII, 32, 47.
Onesifor, XIII ,25, 38.
Oreste, IV, 6, 11.
Ostia Tiberina, IX, 8, 17; IX, 11, 28.

P

Păcatul, X, 43, 68.
Părinte, I, 18, 28.
Patricius, IX, 11, 19; IX, 13, 37.
Pavel Apostol, VII, 21, 27.
Paulus, proconsul, VIII, 4, 9; XIII, 25, 38—40.
Pedeapsă, I, 12, 19.
Ponticianus, VIII, 6, 14; VIII, 7, 16—18.

R

Roma, V, 8, 14; V, 10, 16; V, 10, 23; V, 12, 23; VII, 10, 16; VIII, 2, 3; IX, 3, 5.
Rugăciune, III, 4, 7.

S

Sacrificiu, IV, 3, 4.
Sallustius, II, 5, 11.
Seneca, V, 6, 11.
Simplicianus II, 3, 4; VIII, 1, 1; VIII, 5, 10.
Smerenie, I, 19, 30.
Speranță, VI, 1, 1.
Spirit, VI, 2, 2; VIII, 8, 19; XIII, 2, 2.
Suflet, II, 1, 1; II, 9, 12; III, 2, 3; III 6, 10; III, 11, 19; IV, 3, 6; IV, 6, 11—12; IV, 11, 16; IV, 14, 23; IV, 15, 25; V, 1, 1; V, 14, 25; VI, 16, 26; VII, 3, 4; VIII, 3, 7; VIII, 8, 19; VIII, 8, 20; VIII, 11, 25; IX, 7, 17; X, 3, 5; X, 4, 5; X, 14, 21; X, 16, 25; X, 25, 36; X, 43, 68; XI, 21, 27; XI, 27, 34; XI, 27, 36; XII, 29, 40; XIII, 8, 9; XIII,

17, 21; XIII, 21, 29; XIII, 21, 30; XIII, 21, 31; XIII, 24, 37; XIII, 27, 42.
Symmachus, V, 13, 23.
Syrus, IV, 14, 21.

T

Terenţiu, I, 16, 26.
Thagaste, II, 3, 5; IV, 7, 12.
Tobie, X, 34, 52.
Troia, I, 13, 23.
Trup, I, 13, 20; III, 6, 10; IV, 10, 15; IV, 11, 17; V, 14, 25; VI, 3, 4; VI, 10, 19; VI, 16, 26; VII, 1, 1; VII, 18, 24; VIII, 7, 17; VIII, 8, 20; IX, 6, 14; X, 2, 2; X, 6, 9; X, 8, 13; X, 9, 16; X, 15, 23; X, 30, 41; XI, 7, 10; XIII, 14, 15.

U

Universul, III, 8, 16; IV, 10, 15.

V

Valentinianus, IX, 7, 15.
Veac, I, 1, 9; VI, 10, 19; VI, 14, 24; VIII, 6, 15.
Venus, IV, 3, 4; VIII, 2, 3; planetă, IV, 3, 4.
Verecundus, VIII, 6, 13; IX, 3, 5—6.
Vergilius, I, 14, 23.
Victorinus, VIII, 2, 3; VIII, 2, 5; VIII, 4, 9—10.
Vindicianus, VII, 6, 8.

CUPRINS

	Pag.
Introducere	5
Bibliografie selectivă	46
Fericitul Augustin — **Confessiones** (Mărturisiri)	61
Cartea I	63
Cartea a II-a	79
Cartea a III-a	88
Cartea a IV-a	101
Cartea a V-a	116
Cartea a VI-a	130
Cartea a VII-a	149
Cartea a VIII-a	168
Cartea a IX-a	185
Cartea a X-a	206
Cartea a XI-a	242
Cartea a XII-a	264
Cartea a XIII-a	287
Indice Scripturistic	317
Indice real și onomastic	318
Cuprinsul	323

Redactor : CORNELIU ZĂVOIANU
Tehnoredactor : Diac. VALENTIN BOGDAN

Dat la cules : 27.IV.1984. Bun de tipar : 18.III.1985.
Coli de tipar : 20,25. Format 16/10×100, legat 1/1 p.
Comanda nr. 149

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE